

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Kodesh

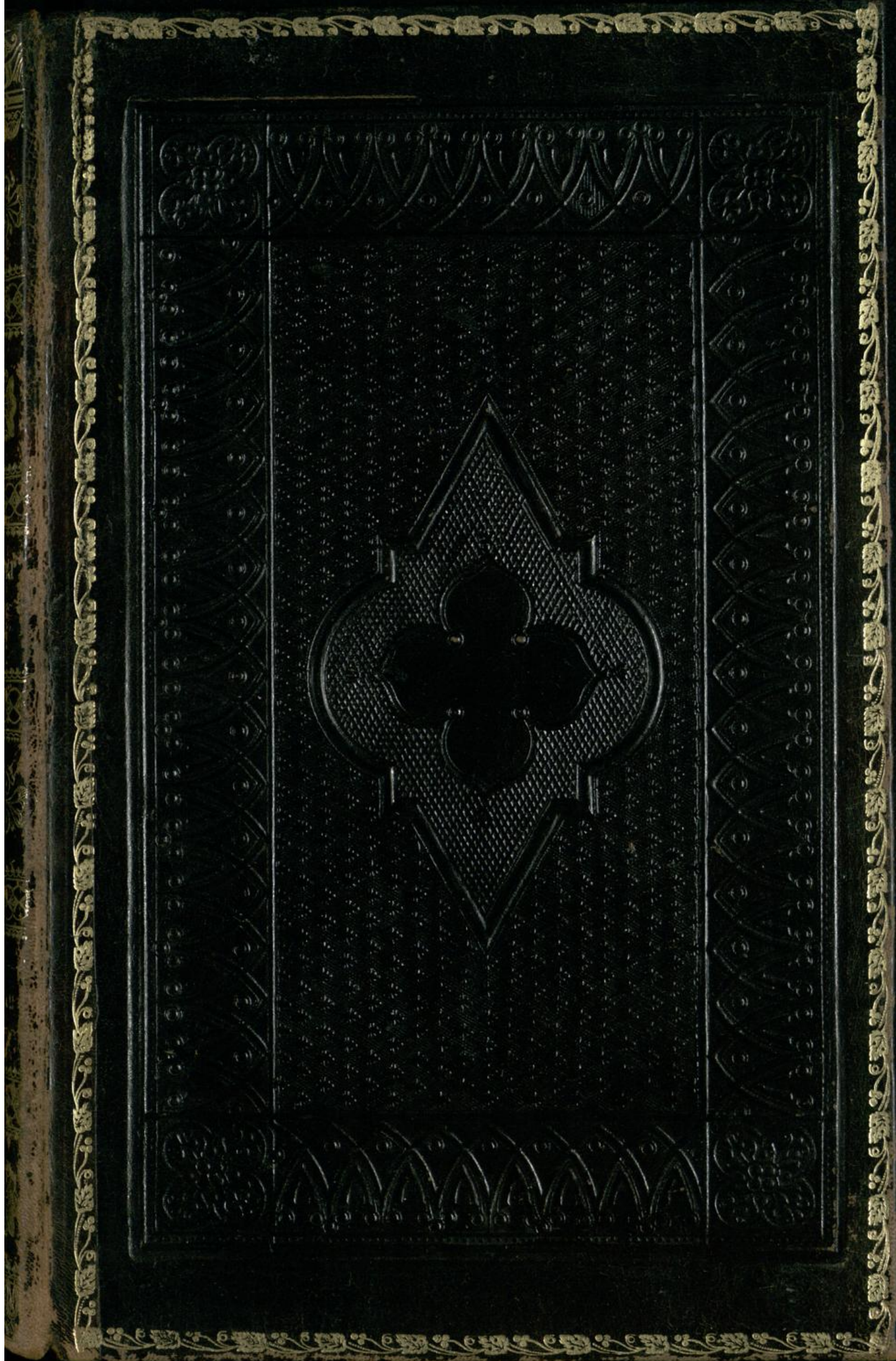
‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

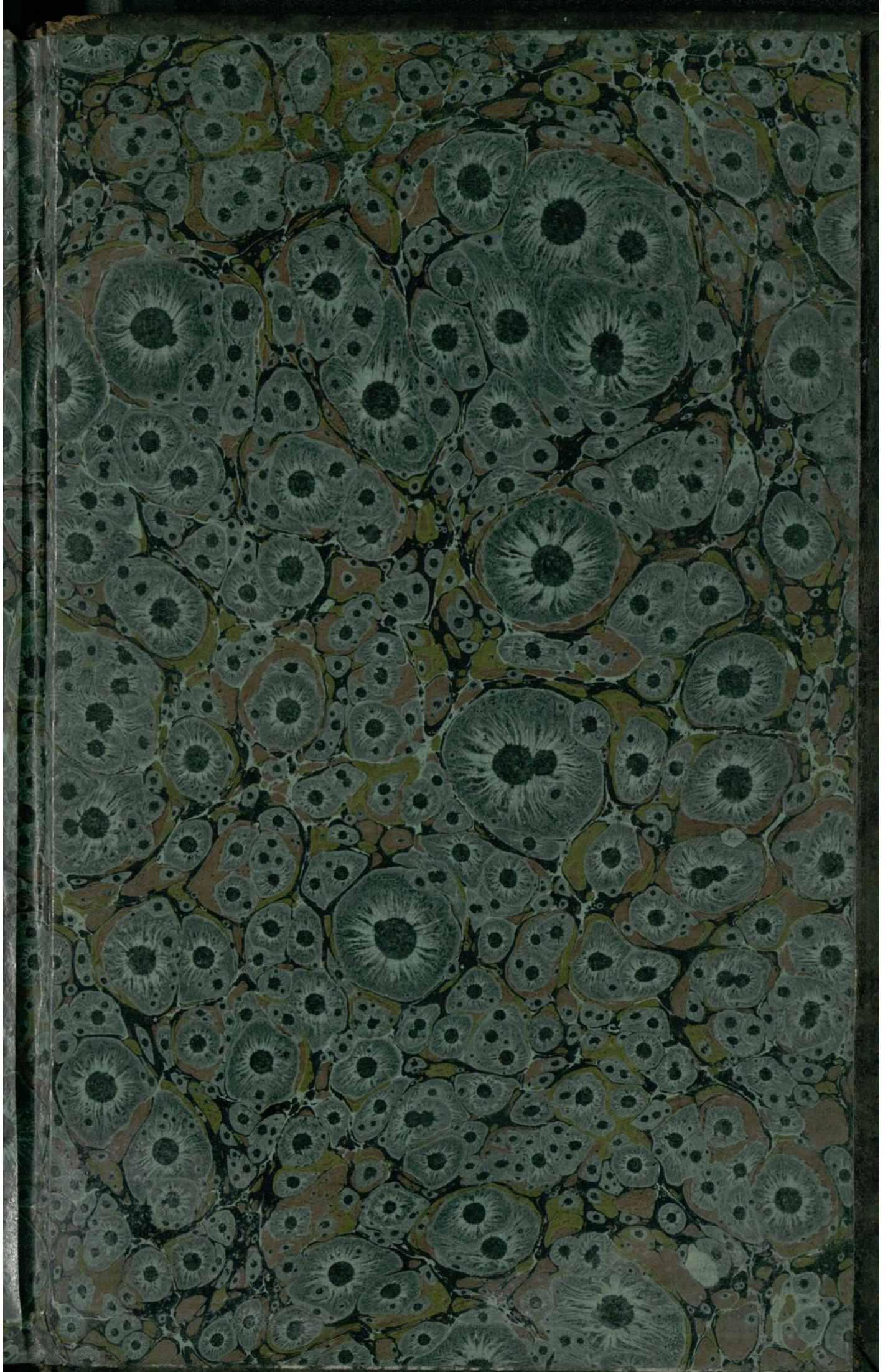
Sefer Yirmeyah

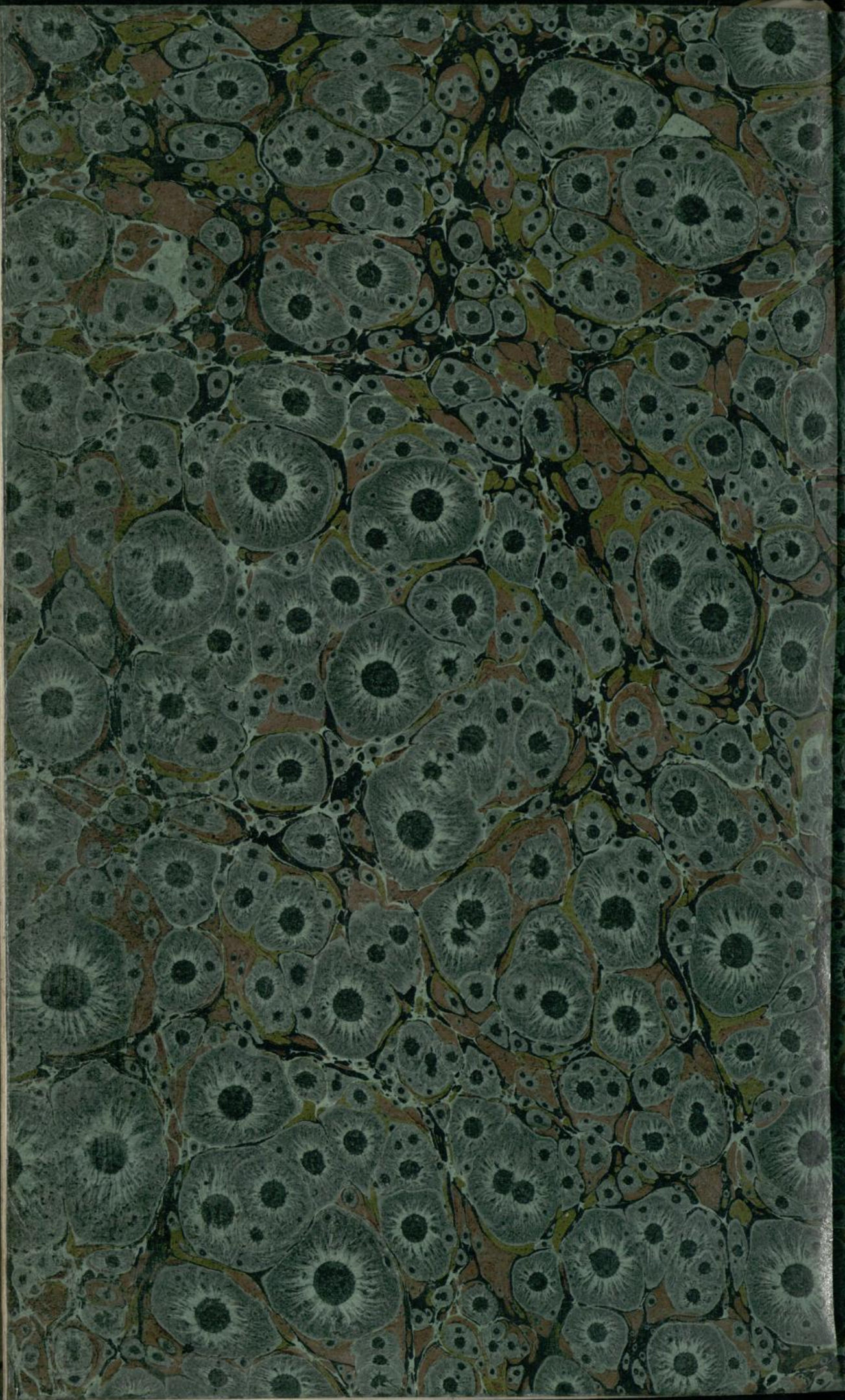
Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1835 oder 1836]

[urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9113](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9113)

Am H 251
19. Bal. 400-

Bibliotheca

D^{ORIS}

JOSEPHI ŽALUD

LIT

C* IV/1

N^o

1728

1850

1851

1852

1853

1854

1855

1856

1857

1858

1859

1860

1861

1862

1863

ספר יקדש

עם

תרגומים ובאורים

מסחברים שונים

אבני נזר מחנוססות בהדר התבנית וביקר התכנית

הוציאם לאור

משה הלוי לנדא.

ועתה הנה פתחתיך היום מן האזקים אשר על ירך (ינמיה מ' ד').

Prag 1836.

Druck und Verlag des M. J. Landau.

שְׁמֵי שָׁמַיִם

וְעַד

שְׁמֵי אֲרָצוֹת

וְעַד אֲדָמָה

וְעַד הַיָּם וְעַד הַיַּבֵּשׁ וְעַד הַיַּבֵּשׁ וְעַד הַיָּם

וְעַד הַיָּם

וְעַד הַיָּם

וְעַד הַיָּם וְעַד הַיַּבֵּשׁ וְעַד הַיָּם

Prag 1886

Druck und Verlag des M. J. Kautz

UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek

1584

ס פ ר י ר מ י ה

מתורגם ומבואר מחדש

מאת הרב

מ"ה שלמה בן מו"ה דוד זאכס

אב"ד דק"ק ליכטענשטאדט וגלילות עלנבאָנען וזאָץ במדינת בעהמען.

ונלוה אליו

פירוש רש"י והעתקה ובאור כל מלות בלע"ז

מאת המדפיס

משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ו לפ"ק.

J E R E M I A .

פראג

דרוק אונד פערלאג דעס משה הלוי לנדא.

ה'תק"ל
ל'ב' סיון

אשר נתתי לך

ביום הזה

ביום הזה

ביום הזה

ביום הזה

ביום הזה

ביום הזה

ביום הזה

מבוא לספר ירמיה

מחיי הנביא ומשך זמן נבואתו ומעלתו בחוך הנביאים האחרים.

הספר הקדוש הזה המתורגם ומבואר מאתי כיד ד' הטובה אלי, כולל כנאות יקרות טהורות וקדושות ילאו מפי הנביא השלם והגדול ירמיה בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות, ולדעת הר"ק והרד"א זהו חלקיה כהן גדול* אשר מלא ס"ח בבית ה' בימי יאשיהו (מ"ב כ"ג ד') אבל מלבד שלשון המקרא, מן הכהנים אשר בענתות" בלתי מסכים לדעתם, אף הרבה מאמרי חכמינו ז"ל נראים מתנגדים לדבריהם, דהנה אמרו (במגלה י"ד ע"ב) ח' נביאים והם כהנים ילאו מרחב הזונה ואלו הן נריה, צרוך, ושריה, מחסיה, ירמיה, חלקי, סנמאל ושלוס ע"כ. ואם נאמר שעל חלקיה כהן גדול אמרו חכמינו ז"ל שהוא כהן ונביא וילא מרחב הזונה, תקשה למה לא חשבו גם עזרא הסופר בתוך הנביאים והכהנים אשר ילאו מרחב הזונה? הלא הוא ילא מבני צנים של חלקי' כהן גדול כמוכח בעזרא ז' א', ועל עזרא זה אמרו ג"כ שהוא ראוי להכתן תורה על ידו אלא שקדמו משה. ואמרו עוד (מגלה ט"ו) מלאכי זה עזרא, וח"כ ט' נביאים והם כהנים ילאו מרחב הזונה? א"ו חלקיה אבי ירמיה הנכלל שמה בתוך הח' היה חלקי' אחר כהן ונביא, וכן שריה אשר חשבו שמה לא הוא שריה כ"ג אבי עזרא רק שריה בן נריה בן פחסיה שר מנחה של לדקיה הנאמר בירמי' נ"א כ"ט ועליו נחה רוח הקדש לפי דבריהם, וכן נראה עוד מדבריהם (בילקוט ח"ר סי' רל"ג) ויגע האיש בעלמות אלישע ויחי זהו שלום בן תקוה בעל חולדה הנביאה שמת וילאו כל ישראל לגמול מסד עמו. וראו החיל שבא עליהם וישליכו את האיש בקבר אלישע וחיה ואח"כ הוליד חנמאל שנא' חנמאל בן שלום עיי"ש, ושלוס זה היה דוד ירמיה (ירמיה ל"ב ז') ואחי חלקיה אביו, ולפ"ז חלקיה זה הוא חלקי' בן תקוה ולא חלקיה בן שלום כ"ג. וא"ל שאם חנמאל נשאה אחר מיתת בעלה הראשון שלום כ"ג את תקוה ואח"כ ילדה את חנמאל וחנמאל הוא אחי חלקיה מנד האם ולא מנד האב, כי אם נאמר כן כבר מת שלום כ"ג אבי חלקי' בימי אמליהו בן יואש מלך יהודה שבימיו היה המעשה עם אלישע, ולפי דבריהם (בילקוט ח"ר סי' תשנ"ז) כהן עזריה בן יוחנן בימי עוזיה והוא היה הדור הרביעי לפני שלום כ"ג כמוכח בעזרא טס ובד"ה ואיך יתכן לומר כן? ועוד אי חלקי' אבי ירמיה היה כ"ג ונביא לפי דבריהם במגלה טס תקשה למה הלך אלל חולדה הא הוא עממו היה נביא, כאשר הקשו למה לא הלך אל ירמי' ? מכל זה נראה צרור שלדעת חכמינו ז"ל לא היה ירמיה בן חלקיה כהן גדול רק בן חלקי' אשר מיחסי הכהונה אשר בענתות ומשפחתו בלתי כודעת לנו.

ובעודו נער בבית אביו החלה רוח ד' לפעמו בשנת י"ג ליאשיהו ויהי עליו עד חס שנת י"א לנדקיה עד גלות ירושלים [ועד בכלל כי גם אחר גלות ירושלים התנבא ימים אחרים צדק אל מלכים ובמלכים כנשמע מפ' מ"ב ופ' מ"ד] משך ארבעים שנה ויותר, והנה כל מעשה תולדותיו ומקראיו אשר קרהו מיום דבר אליו ה' מימי יאשיהו עד אשר נעלם מעינינו במלכים תמלא מבואר היטב בזה הספר, והספורים האחרים אשר באו עליו מסופרים זרים ישנים וגם חדשים אינם מיומרים על אדני האמת ולכן חדלתי מלספרם.

* והם כתבו חלקיהו בן שפן כ"ג אשר מלא ס"ח והוטרעות סופר וכל בן שלם כמוכח ממקרא ומנעל ס"ע.

מבוא לספר ירמיה

וראה והצט הקורא הנעים! איך גדלה ויקרה מעלת הנביא הזה בעיני חכמינו ז"ל עד שישווה וידמוה למעלת אבי הנביאים משה רבינו עליו השלום. ואמרו בפסיקתא רבתי רבי יודן בר רבי סימון פתח נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך וכתיב זלא קם נביא עוד בישראל כמשה ואת אמרת כמוך אלא כמוך בתוכחות, אתה מולא כל מה שכתוב בזה כתיב בזה, זה נתנבא ארבעים שנה וזה נתנבא וכו' עי"ש, ועיין בהקדמת הרד"א לספר ירמיה שהרבה לספר בשבח הנביא השלם הזה, והביא ארבעה עשר ענינים אשר בהם יתדמה ויתקרב הנביא מאד לארון הנביאים בשלימות נפשו והשגתו וקרבנותו אל האלהים יותר משאר הנביאים. והנה אם נשים עינינו הפקוחה על דברי הנביא היקר הזה ונחקר ונבחן היטב דרכיו ומעשיו בכל עניניו ומקוריו, נקל לנו להכיר אמתת הדברים האלה, כי הוא על מרומים ישכון, ומעלתו גדולה וחזקה ותחסר מעט ממעלת בחיר הנביאים, דהנה גם נפשו מאכה בגדולה וכבוד ולא הלכה בנפלאות ממנה, גם הוא סרב מחלה בענותותו הגדולה בשליחת ה', כמשה, וכאשר נגלו לו מחשבות ה' ודבריו, מיד יפת בסתר לבו, השקיט הריב בקרבו, ובטל רעונו מפני רלון ה' כאמרו פתחני ה' ואפת חזקתני ותוכל (ירמיה כ' ז'), ומהעת ההיא והלאה רק בדרך מלות ה' רץ ויזרנה עקב הלך על כל אשר שלחו ואת כל אשר נזהר דבר באמין לבוצחקה נתן קולו בחולות, הלוך הלך וזכה בדחובות וילא בתוך עיר ירושלים ויהודה ויבא עד שער המלך ודבר כגד מלכים בלב ככון ובטוח בלי מורך ויראה כמשה, לא נשא פני שרים וגדולים לא חמל וכסה על עשיר ודל, והתאמץ בכל כחו כמשה איש האלהים להוילא את עמו בדבריו החזקים ותוכחתיו הקשות מעבדות הרשעה וטומאה לחרות היושר והוראה ומתשכה לאורה, לפתח חרובות רשע להתר אגודות מוטה, ולשלק חפשים האסורים בחבלי עון ובעבדות חטאה, וכל ישעו וחפלו היה להגיל את העיר והמקדש ולפדות עמו ממות, להביאם אל ההללחה העליונה ולהושיבם בנה שלום ובמנוחות שאכנות, ולכן הרבה לקונן בהספר מר ברשותו כי כל יגיעיו לא ימלאו לו ועמו ושלותם עמם הולכים אך לאחור ולא לפנים. וכאשר התפלל בעדם אל ה' פלל בחזקה ובהשתפכות נפש כמשה ואמר, מקוה ישראל מושיעם צעת למה למה תהיה כגד בארץ (ירמיה י"ד) למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע וגו' המאם מאסת את יהודה וגו' (שם) וכיוצא בזה.

ואם יבהלוך רעיוןך קורא נעים! להשיב על הדברים האלה ולומר הלא נהפך הוא, הלא בדברים רבים וגדולים, דבר ועשה הנביא הזה הפוך מעשי ארון הנביאים משה ע"ה, ורחקו דרכיו מדרכי האיש הזה כרחוק מזרח ממערב, כי זה משה האיש אשר פנים אל פנים דבר אהו ה' רק לטובה עמו פעל ועשה ומנן לאלהיו, וכל פניה על עלמו הרחיק מעליו, לא שם לבו לדבת רבים מגור מסביב ולא פנה אל דברי רהבים, נשא באהבה עול סבלו התחזק וינהג את עמו במטה עוזו וילך אתם בגיא ללמות ועל עלמו לא חס, נתן נפשו תחת נפשם ובחר מות מעלמותיו באמרו מחני כא מספרך, חרפוהו ורפוהו, והוא עמד לפני ה' ויפלל בעד שלותם וטובתם כאשר עשה במסה ומריבה ובמעשה מרים וכיוצא בזה, אבל ירמיה גם על כבוד נפשו פנה לבצו והתפלל לרוב בעד עלמו ותועלתו באמרו אתה ידעת ה' זכרני ופקדני אל לארך אפים תקחני (ירמיה ט"ו ט"ו) רפאני ה' וארפא (שם י"ז י"ד) וכן הרבה, ולא חדל לבכות ולקונן על דוע מקרהו ולקלל יומו אשר יולד בו ואמר אוי לי אמי כי ילדתני (שם ט"ו י"ו) וכאלה רבות בספרו, ומאד תאבה נפשו

כפשו לראות צנקמת אויביו ומחרפיו, כאמרו ארצה נקמתך מהם (שם י"א י"ב),
התיקם כלאן לטבחה (שם י"ג ג'), אל תכפר על עונם ויהיו מוכשלים לפניך צעת
אפך עשה בהם (שם י"ח כ"ג), וכיוצא בזה? אל נא אחי! אל ימהר לזך להוליא
דבר לפני איש האלהים ולדונו ח"ו לכף חוב, כי אם התבונן מתחלה וחקור היטב
על מקרי ועניני יחס הנביא השלם הזה עם הזמן והמקום אשר בו, ועל התכונה
הטבעית אשר צנפשו, ואח"כ תשפוט ותחרוץ, כי הוא הגבר אשר ראה צרעיוני
הנבואה את כל האיר הקרוב לבא על צת עמו, שבר על שבר נקרא למחזה עיניו, וכל
המראה הגדולה והנוראה עם מדרת פתנים אשר בקרבה וכל רעותיה אשר תבאנה
אחריה, קמה וגם ללצה לכגד עין חזיונו בליורים קשים וחזקים ולא משה מקרב לבו
ומחשבתו ומלאה מתניו חלמה, חס לבו בקרבו ונמס, חזיונות ובהלות רבות מרו
ועלבו את רוח קדשו ולא נתנו פגת לו, אצד מנו מכוס ולא מלא מפלט לו מרוח
סעה וסער, [וד' אלהי לבאות אשר ידעו טרם ילדו, והקדישו טרם לאתו מצטן
אמו, עשה כל זאת ונתן לו לב רגש ורכות התפעלויות מאד, ביתר שאת ויתר עוז
מכל הנביאים האחרים, למען יליג המראות הנוראות כאשר ראם והרגיש בליורים
חזקים וקשים לפני עיני עמו, ידבר וירוח לבו, יענה ויודיע להם צדגשת לבו את
כל המקרה אשר יקרהו בקרב הימים, כדי שיראו בעיניהם את ההרגשות הגדולות
והנוראות המתדועעות בלבו ופועלות בעשתנותיו ובמחשבותיו ויכנסו דבריו מהרה
צנפסם ויגיעו עד לבם כמדקרות חרב וייראו ויתנו לב להשיב ולהמלט נפסם
מרעה. ועלינו להודות ולהלל לאדון כל אשר גמל אתנו כעל החסדים האלה כי
לולא הקים לנו צעת ההיא כביא בתכונות אלה, אשר דבר בכוחות חזקות מסערות
והומות בלי השקט ומנוח והעיר רוח אילי הארץ לילך בגולה, לא נשאר בנו שארית
המעט הזה] ולזה ראה עוד את המלך והעם שקועים ציון מלולות החועצות
והתאוות, ואחיו הכהנים והנביאים סחרו אל ארץ שקטים ושאלנים בלי דאגה
ופחד ובוטחים ומצטיחים על שלומותיהם, ולא ידעו לא דרשו את ה' ולא שאלו
לשמו והולכים ומתעים והבהילים את העם בדברי שוא וכזב לאמר שלום יהי לכם
רעה לא תבא עליכם וכיוצא בזה, אז רוח צטנו הלקתהו ומלא מליו, ובהיותו
יודע ועד כי רק צמענה אשר צפיו יוכל להשיב חמה ולהליל העם מנרה גדולה
וחשכה אשר שקועים בתוכה, פתח שפתיו והחל לקרא צגרון ולא חשך, הרעים
עליהם בקול רעש דברו והרעיד לבם צעים רוחו, הגיד להם פשעם וטאתם
ויריק כוס התרעלה על כל הבא לפניו, וכלם כעס ככהן כנביא ממלך היושב על
כסאו עד עולל בחוץ העביר תחת שצט עברתו ושלת צם חלי שדי אשר עמדו -

אמנם הדברים האלה לא עשו ופעלו כאשר זמם לעשות בהם, רק מלאו כפש
שומעיו זעם וקלף, רבים מהם לא שמעו לתוכחתו ולא פנו לבם לדבריו, וכאשר
הוסיף לשפוך מרורות למו כן התמרמרו אליו ויוסיפו לשנא אותו על כבואותיו ועל
דבריו, וימררוהו ורצו וישטמוהו הכוהו ורדפוהו ויליבוהו כמטרה לחץ, בכל זאת
לא שנה דרכו ולא כמד האמת תחת לשונו, ועוד ידו נטויה לעשות ולדבר כאשר
היתה עם לבבו ולא חרטיש ויע שכמו לסבול עוד ריב ומדון מעמו ואנשיו ושמר
לעשות כדבר ה' בלי חרדה ופחד, גם יראת מות לא תעלנהו, רק כאשר ראה כי כל
דבריו לשחק ביניהם ימאסו בדבר ה' ויחזיקוהו לכביא שקר ונוסדו יחד על ה' ועל
משיחו אז נקטה כפשו בחייו ועזב שיחו על רוע מקרהו וקשה יומו, כי איככה יוכל
ויראת בפגעים בכבוד ה' ובעצם תורת אלקים חיים, ואיככה יוכל ויראה באבדון

סבוא לספר ירמיה

עמו ובהשפחת גופו אם כבר דבר להם בשם ה' כי נתנו ה' לעיר מצר לעמוד
 בדול ולחומת נחשת? ולכן בקש ג"כ מאת ה' לתת לו אות על אמתת כבודתו ושלוחו
 להפאהו לקיים דברו ולהביט עוכרו להתם הטוטאים מן הארץ ולבלתי ככל כסא
 כבודו, למען יאמינו בו האמרים ודבריו, וכן התפלל האיש האלהים במעשה קרח
 אל תפן אל מכתתם וגו' אם כמות כל האדם ימותן וגו', לאמת דברו למען יראו
 וידעו כלם כי הוא נביא אמת ודבריו אמתיים, וכאשר אפרש במקומו, והמעשה
 יוכיח ויאשר ההנחה הזאת כי לא התלונן ירמי' על גורל חייו כאשר היה עלור
 במטרה ימים רבים בימי לדקיה, והואשך בצור ונאמר בבית הכלא, רק הרצה לבכות
 צמר כפש בימי יהויקים בראותו כי אטמו אזניהם מלשמע ושקו והתלו בו ואמרו
 בלעג וקלם היה דבר ה' יבא נא, ובימי יאשיה בראותו כי עוד אין תקומה לעמו
 והמה היו, בעוכרם, ופעמים הרבה רלה לשכך החמה ולכבות את האש בוערת
 בקרבו, כנשמע ממקרא י"ט צפ' ד' מעי מעי אוחילה וגו', וממקרא ט' פ' כ' ואמר זי
 לא אזכרו וגו', אצל התפעלויות נפשו גברה עליו ותפעס רוחו בקרבו,
 וכלאה כלכל ומי הוא האיש אשר לב צמר בקרבו ותגבר כארי נגד נפש אשר גחלים
 תלהט ורשפי אש שלהבתה או ימשל ברוחו אשר תשטף כנחל עד לואר יחלה? ואם
 על דרך זה תבחן גם תראה פעלו תמלאנו ישר ולדיק וגדול מאד במעלה, וכל זה
 כוננו סכמינו ז"ל בדבריהם (ילקוט ט"ז סי' רנ"ח) מן הכהנים אמר רבי ברכיה
 אמר ירמיה עשוק שמי בכהנים בימי משה יברכך ה' ובימי ולוקח מהם קללה,
 בימי משה וישמרך ובימי אשר למות למות, בימי משה יאר ה' פניו ובימי במחשכים
 הושיבני, בימי משה ישא ד' פניו אליך וישם לך שלום ובימי כי אספתי את שלומי
 מאת העם הזה והבן.

סחכונות הספר ומחלקותיו לפי הענינים האמורים בו.

הספר הזה כולל ככל ספרי נביאים נבואות פורעניות ונחמות השתפכות הנפש
 בתפלה בתחנה בקינה בהספר ובהלל ותודה וכיוצא בזה, רק מיני הנבואה הנראים
 ונמלאים ביותר בספר זה שנים המה:

- (א) יעודי עוכש אשר בהם ירים הנביא קולו להגיד לעמו מטאס ופשעם
 ויעודי המקרים הרעים והגדולים האסוזים בעקבם והמעותדים לבא עליהם.
- (ב) דברי מוסר ותוכחה הנבאים לעורר לבני עמו על גודל מרים ופשעם
 נגד ה' ובני אדם ולהוכיח רשעי הדור על פניהם על אשר עזבו תורת ה' למען
 יתעוררו לתשובה.

ואכי יגעתי למלא סדור והמשך נבואות האלו הנראות מעורבות ומבולבלות
 מאד ולהבדיל כל הערב מספר זה, ולאחר עיון קלת מלאחי כי כלם ערוכים המה
 בקדימה ואחר לפי שנות המלכים, רק שהסופר סדרם וחדרם לפי מיני הנבואות
 אשר חשבו והליג מתחלה כל הנבואות אשר היו לנביא בעתים שונים ליעד הפורעניות
 זה אחר זה לפי סדור שנות המלך הא', ואח"כ הנבואות הבאות ליסר להוכיח ולעורר
 לתשובה מסודרות ג"כ בקדימה ואחר לפי הזמן, ובהיות שהנבואות הנאמרות בימי
 יהויקים ואחריו בימי לדקיה ובמלכים האחרים דומים ושויס בענינם וביעודיהם,
 התערב יעודי פורעניות אשר נאמרו בימי המלכים האלו בתוך יעודי פורעניות על
 דוד יהויקים וסדרם לפי זמן כל א' וא', וכת עשה עס דברי מוסר ותוכחה הנאמרים
 בימי

מבוא לספר ירמיה

ג

צימי לדקיה וכאשר אפרש צפנים א"ה בכל מקום ומקום, ולפ"ז נחלק כל הספר הזה לחמשה חלקים גדולים מלבד פ' ראשונה שהיא הקדמה ומבוא לכל הספר. (א) מפ' שנייה עד פ' י"ז כולל כל הנבואות אשר היו לנביא צימי יאשיהו המלך כאשר אוביח צפנים ברואיה ברורה, ובו יגיד (מפ' ז' עד פ' י') לעמו פשעם וחטאתם לא לבד נגד עושיהם כי אס גם נגד נמוסי וסוקי בני אדם, ויעד להם העונש האחרון בעקב החטאים האלה, ויניג לעין שומעיו את המראות הנוראות שצר על שצר ויגון על יגון כאשר ראס צעין חזיונו, ואח"ז יטיף להם (מפ' י' עד פ' י"ז) דברי מוסר ותוכחה להזהירם ולעוררם בדבריו וצמעיו, וקול נחמה ישמע לסוף להודיעם את יד ה' וגבורתו למען יתנו לב להשיב, וכאשר נגלו לו צחוך דבריו מחשבות בני עירו עליו לרעה החל לקונן בהספר מר על קשה יומו ודוע מקרהו, גם שפך זו לפעמים נפשו בתפלה לאל חי על עלמו ונאן מרעיתו. ובחלק הזה יאהב הנביא לדבר במלינה נשגבה ודמיונות חזקים.

(ב) מפ' י"ז פסוק י"ט עד פ' כ"ו אסף הכופר כל יעודי הפורעניות אשר שפך הנביא בצעמו על מלכי ישראל, יהואחז, יהויקם, יכניה, יהואש, ולדקיה ועל הנביאים הכהנים וכל העם, ובחלק זה ידבר הנביא קשות על עון חלול שבת וע"ז, ועל השחתת החוק והברית בין איש לרעהו, ויכס בשבט פיו על מעלליהם המתועבים אשר הרעו יחד כעס כנביא ככהן ומהפכים דברי אלקים חיים, ובו יתן להם אותות ומופתים על קרבת יום האיד להשפיל כבוד ישראל לארץ ולעשות העיר והארץ כחפת, ולמען לא יתיאשו ח"ו בגאולה ולא יתרעמו על משפט ה' לנבואות. יסיים את החלק ציעודי עונש המעותדים לנא גם על הגוים לתשלום רעתם אשר עשו לעם ה'. ופה המלינה הולכת ויורדת והדמיונות יתמעטו, אבל צערך זה הרבה הנביא לזכות ולהתלונן על פגעי הזמן ומקריו הרעים, ויעצר לפעמים מענין קנה ונהי לתפלה ולשבת וישוב עוד לקונן ולספור.

(ג) מפ' כ"ו עד פ' ל"ז צוערך הסופר כל דברי מוסר ותוכחה הנאמרים מראשית מלכות יהויקים עד שנת הרביעית למלכותו עד שריפת המגילה בחדש תשיעי, ומראשית ממלכת לדקיה עד שנת העשירית למלכותו, בחלק זה החל הנביא לעורר לב מלכים והעם בתוכחת מגולה ובאומץ לב והזהיר אותם בדברים וצמעשים אולי ישמעו וישונו וינחם ה' על הרעה, גם אל יתר זקני הגולה אשר צננל ישלח דבריו הזכים והנעימים ויעוררם לזקש לזק וענות אמת ופותח להם שערי תקוה ואחרית צימים הבאים ולחזק עוד בטחונם לאל מושיעם המטיב להם עת ישונו אליו, ישוב לנחמם ולצטר להם צעורות ויספר להם בארך כל התשועה הגדולה אשר יעשה להם האל באחרית הימים, והספור הזה הוא נח ונקי ומלוכש צלזורים נעימים ונחמדים, ומידי זכאיו דברים נשגבים כאלה ותנחומים המשמחים לב ישמח לבו גם הוא ויחדל רגז בקרבנו ופסק מלקונן ולזכות עוד. ובחוך דברים האלה יבאו ג"כ ספורים מתועבות הנביאים המזהילים את העם בדבריהם וצמעשיהם, ומדבר המגלה אשר שרף יהויקם והפרת ברית צימי לדקיה ותוכחתו עליו.

(ד) מפרשה ל"ז עד פ' מ"ו הוא כלו ספורי ממקרי עלמו ומן הלרה הגדולה אשר היתה ליהודה בזמן החורבן ולאחריו, ומדברי ה' אשר היו לו אחר גלות ירושלים, גם פ' מ"ה הוא ספור נוסף על מעשה כתיבת המגלה ע"י צרוך והרבה מענין זה כתוב בס' מלכים ז' כ"ה.

(ה) מפ' מ"ו עד סוף הספר צו יניף הנביא שבט עזרתו על הגוים הנוגעים בנחלת

מבוא לספר ירמיה

בנחלת ה' יורה עליהם חלי נבואתו ויעד להם עונשם המעוה לנצח עליהם, צו ירום לבבו ותחנשא לשונו במלילות יקרות ונשגבות ונדברים זכים וכעיימים יורדים אל עמקי מסתרי הנפש וחודרים לב שומע, וצו ירבה להשתמש בלשון נופל על לשון, ויאהב לדבר בתמונת ההסבה [מפאטרופע] ובדרך ההתול [אירופיע] וכיולא בזה, אבל הפרשה האחרונה נוספת מסופר אחר כמ"ש הרד"ק שם, וכן דרך הנביא כמ"מ בספרו לבאר בפרשה האחרונה את המכוסה ונעלם מאתנו בפרשות הקודמות כאשר אעיר עליהם במקומם אי"ה.

ושתיים סבות הנה אשר העירוני לחפש על הסדר בנבואות אלו, והביאוני לירי המחלקה הזאת. א) לא נעלמה מעין כל ההשגחה על סדר והמשך הדברים הנמלאת בפרשות הראשונות, כי בכל הנבואות עד פ' י"ז [אשר לבטח בימי יאשיהו כאמרו, כי לא נזכר בהם מלך יהודה לרעה] לא נמלא דבר מעורב מהנבואות ותוכחות אשר כאמרו בימי יהויקים ולדקיהו, וגם הבדלת הנבואות על הגויס מהנבואות על יהודה וישראל תזן לנו עדות נאמנה, כי יד חרולים ונבונים משלה בחבור הנבואות האלו. ב') הוא דבר ברור מאושר ומקויס, כי המגלה שכתב ברוך ושרף יהויקים (ימי' לו'), היתה מגלת ספר זה אשר נכתבו בו כל הנבואות אשר היו לירמי' מימי יאשיה עד שנת ד' ליהויקים, כאשר כבר הוכיחו בראיות ברורות וחזקות החכם השלם מו"ה אהרן האללי במבואו לספר קנות, והמדקדק הגדול מו"ה י"ל בן זאב במבואו לספר ירמי', והא דאמרו חכמינו ז"ל (מ"ק דף כ"ב ע"ג, ובירושלמי שם פ"א) וגם במדרש רבה, כי המגילה אשר שרף יהויקים היה ספר קנות, נראה דזה כאמר רק לפי דעת ר' יהודה המוצא באיכה רבתי, שהנה אמרו שם אימתי נאמר מגילת קינות? ר' יהודה אמר בימי יהויקים נאמרה, אמר לו רבי נחמיה וכי בזכין על המת עד שלא ימות, אלא אימתי נאמרה אחר חורבן הבית, הרי פתרונו איכה ישבה בדר. ע"כ דלדעת ר' נחמי' ודאי א"א לומר שהמגלה הזאת היתה מגלת קנות, וכן מוכח מהמכילתא המוצאת בילקוט ח"ב סי' שכ"ה, ועוד נוסף עליהם דברים נמלאת אומר שלשה בניס הם אחד תבע כבוד האב וכבוד הבן וגו', ירמיה תבע כבוד האב וכבוד הבן, שנאמר נחנו פשענו ומרינו אהה לא סלחת, לפיכך נכפלה נבואתו שנאמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים ע"כ. ואם נאמר שהמאמר ועוד נוסף עליהם נאמר על מגילת קינות היאך שייך לומר נכפלה נבואתו איזה נבואה נמלא באני הגבר או באיכה יועם? וגם לא נכללה מגלת קינות בתוך הנביאים, כאשר כבר העירו המדקדקים הראשונים, ומסנה זאת לא נאמרה עוד נבואה א' על יהויקים אחר שנה הרביעי' לעונש על שריפתו את המגלה. ואם הדבר כן שהנבואות האלו נכתבו ע"י ברוך, וירמיה קראם אליו מפיו על מלות ה' מלה במלה, בודאי קראם הנביא לפי סדר מה וערכם כפי הזמן או כפי הענין עד שנה הרביעי' ליהויקים, וכשהוסיף אח"כ עליהם דברים רבים הנאמרים בימי לדקיהו הדומים להם [וזוהו פי' כהמה במקרא] התערבם בתוך הנבואות על יהויקים לפי מיניהם, כי אין להאמין שהנביא השלם הזה יעשה רק חלי דבר ולא ימלא דבר ד' בשלימות, גם אין דרכו מאז להתרשל במלות ה' ולבהל במלאכתו, וכן דעת חכמינו ז"ל באמרם (נ"ב י"ד) ירמיה כתב ספרו, ור"ל ירמיה סדר ספרו כאשר כבר הוכיחו מצארים רבים בספרים אחרים.

מדרכי

מבוא לספר ירמיה

מדרכי מליצת הנביא וסגנון לשונו.

מליצת הנביא השלם הזה משונה בצניקה מה, וגרועה ממליצת הנביאים הגדולים כישעי' הושע וחזקוק, כי לא כמלאך בלשוננו השגוב התפארת ההדור והלכות, הקילור והחזוק אשר יפילו קרני הודם על פני כל מליצת הנביאים האלה, אבל בצניקה אחרת מליצתו נאווה ונעימה ממליצת הנביאים האלה, וטובה ומסוגלת מאד לעיני הזמן והמקום אשר היה בו, ובימים ההם אשר בהם תלחות ולחות רבות הכניעו את רוח בני עמו והביאום אל חוק השפלות והגרעות, יקרו והועילו דברי תחנונים אלה ודבריו הפשוטים אשר ילאו מקירת לבו, יותר מכל לשון מדברת גדולות, ובעבור כן המליץ במליצה רכה וענוגה, והזיל אמרותיו כטל אורות, פעם לעורר נפש העם לתשובה ולהטות לבם לילך אחריה', ופעם להשקיט לב האנשים ולהקיות רוחם או לפתותם להכניע לוארם תחת עול מלך צבל, ומליצה זאת חדרה ודרה בהתפעלויות גדולה בלב הנדכאים מכל מליצות הרמות והנשארות, ולפעמים אם יראה נגד עיניו פרעות עמו והשתתתו, והלרה אשר המה שקועים בצוכה, ירים גם הוא את קולו בכח כקול המון סער נורא, ואז גם מליצותיו כהמון גלים יהמיון, וימלאו נפש השומע פחד ורעדה, ויפה כתב ע"ז המדקדק ה:דול מו"ה י"ל בן זאב במבואו לס' ירמיה, וז"ל: "הלשון והמליצה תשפל או שתרום לפי הענין המלצש בה והרעיון העטוף בה. והנה ישעי' אשר דברי נבואותיו "הרבה נחומים ויעודים טובים, ע"כ מליצותיו נשגבות, וגם הרעות אשר ייעד "בהם הלא המה למרחוק ולא התפעל נפשו מהם כ"כ, אך הנביא הזה כהו עיניו "מרוצ הלרות אשר ראה, ולבו נשבר לשבר צת עמו ורוחו עממה מיגונותיו, אך "תתרום נפשו צעים רוח מליצה נשגבה, אך בכ"ז דבריו אם שאינם נשגבים במליצה, "הם עכ"פ חזקים ובנחמה החודרים בלב שומע, תוכחותיו חזקות מוכיחות לעשות "רשם בנפש, ויגונותיו ותלונותיו אם שהם כפולות ומכפלות, המה מעירים "ומעוררים ואין תימה על רבויים, כי האיש אשר לבו מלא יגון, אזי נכור לשונו "כחל שוטף, ולא יספיקו לו כל המלות ללייר בהם הפעלויות מכאובו ויגונו, "להקל מעל נפשו כבד משאם למען ירוח לו. "ע"כ.

ומסבה זאת באו לרעתי גם הזרות צענין דקדק הלשון, ובענין חסר ויהיר בספר הזה, כי מקרי זמן הנביא ותכונת נפשו הליקוהו והכריחוהו להפך זממיו במהירה ובחזקה וביתרון עוז מכל הנביאים האחרים צלי פנות על דרך הלשון והדקדוק, גם המראות הנוראות אשר התיצבו מול שכלו לא נתנו לו מקום מנוח לשמור חוק הלשון, או לשום עינו על יופי והדור צדבורו, והנביא הזה לא חשב כהנביאים האחרים לכתוב דבריו ולשמרם לדור אחרון לזכרון, כי רק לפי צורך שעה והעת לעשות לה' דבר כאשר היתה עם לבבו, וכאשר הליקתהו רוחו, ולזה בא לו הלוי מאת ה' לכתוב דבריו, ואז קראם לצרוך מלה במלה כאשר דברם, לא הוסיף עליהם ולא גרע מהם, שלא יאמרו בני דורו כי מלצו שנה וצדה את כל הדברים האלה.

ומתוך הדחק והלחץ הזה נכרת ג"כ לשאל מליצת הרבה מנביאים אחרים ממשה וישעי', ובלבד ממליצת נעים זמירות ישראל הדומה לו מאד בעיניו ובמקרו, אבל בכל זאת תמלא משלים הרבה בספר זה המיוחדים לו לצדו, כמו פרא למד מדבר (ירמיה ב' כ"ד), נחר מפת מאש תם (שם ו' כ"ט) כתמר מקשה הנה (י' ה') העיט

טבוא לספר ירמיה

העיט לבוע נחלתי לי (י"ב ט'), הירוע ברזל ברזל (שס ט"ו י"ב), וכדומיהם הרבה,
ועוד מלות זרות רבות כמו שערורה, ציר, כונים, כנעה, המזמחה, חרבררות,
תפללת, אנו וכיוצא בו, ועוד סגולות אחרות המיוחדות לו לבד.

והנה מורי אלופי ומיודעי! הבאתי לכם היום את מנחת בכורי, קחיה נא ושימו
עין בקרחכם עליה, תשכילו על דברי ותנחונם ככחון את הזהב, ומה שגיתי
הצינו לי, שלחו נא לי אורכם ואמתכם המה ינחוני ויביאוני אל הר קדשו, ושם
אשמיעה לכם קול רנה, ואודכם בכבוד, כי רק למען האמת ורבות דעות,
ערבתי את לבי לגשת אל הקדש, ולולי פגעו בי אוהבי וקרובי ופתוני החרשתי
וכסיתי את שמי בעבים, כי ידעתי את מיעוט ערכי וחסרון דעתי וכי כזדה מאד
המלאכה אשר העמסתי על שכמי, וע"ז רב וגדול עלי המשא והטרח לעשות לבני
עמי, אשר אני יושב בקרבם, ולא יתנוני השב רוחי להשיג דברים רמים ויקרים
כאלה, אך למען דוד אבי ז"ל הנדיק והישר לא אחשה, למען הזכיר שמו עלי
אדמות, ולהקימו בישראל לדור אחרון, סרתי למשמעת מאהבי ומיודעי להביא
נפשי בסוד מחברים ומבארים.

ועל אודות תרגומי ובאורי, שמתי כל מגמת פני לבאר הסתום מאד, ולפרש
בשום שכל המשך כל מאמר ומאמר בלשון קלה ומובנת לכל, ולרוב שמרתי לילך
בדרך המפרשים הראשונים והגדולים ולא נטייתי מהם, רק אם העמידוני בפירושים
במקום נר גדר מזה וגדר מזה, אז לחלוני המה לפרוץ הגדר ולבחור לי דרך אחר
הנראה לי פשוט יותר, ולא למען התפאר והתנשא ח"ו על עמודים הגדולים האלה,
רק למען הגדיל את התורה ולהאדירה לתת דרכים רבים ודעות שונים לפני עין
הקורא, כדי שישקלם כלם יחד במאזני שכלו ישפוט ויבחר בטוב.

ליכטענשטאדט יום א' טו"ב מנחם תקצ"ו לפ"ק

שלמה בן לא"אמ"ו מו"ה דוד זאכס

א (א) דְּבַרֵי יִרְמְיָהוּ בֶן-חֶלְקִיָּהוּ
 מִן-הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בְּעִנְתוֹת
 בְּאֶרֶץ בְּנֵימִן: (ב) אֲשֶׁר הָיָה דֹבֵר-
 יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן-אֲמוֹן
 מֶמֶלֶךְ יְהוּדָה בְּשָׁלֹשׁ-עֶשְׂרֵה שָׁנָה
 לְמָלְכוֹ: (ג) וַיְהִי בִימֵי יְהוִיָּקִים
 בֶּן-יֹאשִׁיָּהוּ מֶמֶלֶךְ יְהוּדָה עַד-חָם
 עֶשְׂתֵי-עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצַדִּיקָהוּ בֶן-
 יֹאשִׁיָּהוּ מֶמֶלֶךְ יְהוּדָה עַד-גְּלוֹת
 יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי: (ד) וַיְהִי
 דְבַר-יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: (ה) בְּטָרִם

א (א) רעדען ירמיה'ס, דעם
 זאָהנעס חלקיהו'ס,
 אויס דען פריעסטערן | צו
 ענתוח, אים לאַנדע בנימין'ס,
 (ב) דעם דאָז וואָרט גאָטטעס
 וואָרד אים דרייצעהנטען רע-
 גיערונגס יאהרע יאשיהו'ס,
 דעם זאָהנעס אמו'ס, קעניגס
 איבער יהודה, (ג) אויך אין דען
 רעגיערונגס יאהרען יהויקים'ס,
 דעם זאָהנעס יאשיהו'ס, קע-
 ניגס איבער יהודה, ביז צו ענ-
 דע דעם איילפֿטען רעגיע-
 רונגס יאהרעס צדקיהו'ס דעם
 זאָהנעס יאשיהו'ס קעניגס אי-
 בער יהודה, אונד צוואַר ביז
 צור צערשטערונג ירושלים'ס

אצורך

אִים פֿינפֿטען מאָנאַטע. (ד) דעם עוויגען וואָרט ערגינג אַן מִךְ אַלזאָ: (ה) עהע איך דיך אִים

מוט

ר ש י

א (א) דברי ירמיהו . מן הכהנים . ליתי בר קלקלח דחקן עובדוהו ירמיה נא מרמז הזונה
 ולוכח בר מחקת' דמקלקלן עובדוהי אלו ישראל שקלקלו מעשיהן שנאו מורע
 נשר: (ב) אשר היה דבר ה' אליו וגו'. אשר התחילה שכינה לשרות עליו באותו הזמן: (ג) ויהי
 בימי יהויקים . ויהי נביא כל ימי יאשיהו הנותר' וימי יהויקים בנו וימי כדקיהו בנו עד חס עשתי
 עשרה שנה היא השנה עד גלות ירושלים בחמש החמישי: (ה) בטרם אלכך כבטן וגו' . מימי אדם

ב א ו ר

א (א) דברי ירמיהו, כבר העירו המפרשים על ענין הנבואה המתחלת בדברי, ופי' הרד"ק
 לפי שכלל בספר הזה כל דברי נבואת שנא על ישראל ועל הגוים וכל דברי עלמו מה
 שקרה לו בנבואתו עם ישראל, ורצה לכוון דברים אלו בדברי חז"ל ג' נביאים ע"י שהיתה
 נבואתם דברי קטורין לפיכך נחלת נבואתן בעלמן, ואלו הן: דברי קהלת, דברי עמוס,
 ודברי ירמיה, כי שלשה אלה דברו בדברי עלמן ע"כ . ואם נאמר כמו שהובית המדקדק הגדול
 בן זאב במבואו לספר ירמיה כי ירמיה לא כתב ספרו בעלמו רק בריך בן נריה כתבו באשר
 יקרא אליו מפיו, יתכן שברוך בן נריה כתב ג' פסוקים הראשונים ולכן הרחיב לבאר ולספר
 מאשפתו ומשולדתו ומהזמן אשר נבא בו והתחיל בדברי לפי שמספר דברי זולתו להודיע כי
 מלה במלה כתבם כאשר שמעם מפי ירמיה, ובה תוסר הסתירה שהקשו מנבואת ירמיה בפי'
 מ"ב ומ"ג שהם היו אחר החורבן ופה כתיב עד גלות ירושלים בחמש החמישי, כי בן כתב
 פה בריך בן נריה על הדברים אשר כתב הוא על פי ירמיה, והלווי לכתבם היה רק על
 הנביאה קידם החורבן אולי ישמעו וישנו מדרכס בנאמר בפי' ל"ו, והנבואה שלאחר החורבן
 כתב ירמיה עלמו או אחר. (ד) ויהי דבר ה', פה מתחיל הנבואה, ומפסוק זה עד פסוק
 י"א יבאו דברי זרוו אשר חזק בהם החל לב הנביא להגיד דבריו לגוים ולדבר אהם קשות
 כאשר ילוח עליו, ומפסוק י"א עד תום כל הפרשה יודיע לנו איך נודעו לו מיד בנבואה
 הראשונה כל הדברים בכלל אשר יבאו על ישראל באחרית הימים ואת אשר לו לעשות וכל
 אשר יקרה אותם לנד בעת ההיא. (ה) בטרם אצרך בבטן, כונת המקרא מנבואת היטב לפי

תרגום אשכנזי

מוטטערלייבע געבילדעט, הא-
בע איך דרך שאן ערקארען,
עהע דוא אויס איהרעם שאא-
סע הערפאָרגניגסט, האבע
איך דרך שאן געווייהט; נון ווילל
איך דרך צו איינעם פֿאַלקס-
רעדנער מאַכען. (ו. דאָ שפראַך
איך: אַך, עווינער, מיין גאַטט!
איך ווייס יאָ נישט צו רעדען,
דאָ איך צו יונג נאָך בין.) (ז. אונד
דער הערר ערוויערערטע מיר:
זאָנע נישט: „איך בין צו יונג
נאָך!“ דען דוא האַסט נור דאָ-
הין צו געהען, וואָהין איך דרך
שיקקע, אונד נור דאָ צורע-

ירמיה א

אֲצִוּרָה בְּכַטָּן יִדְעֶתִיָּה וּבְטָרָם
תֵּצֵא מֵרְחֵם הַקִּדְשֵׁתִיָּה נְבִיאָה
לְגוֹיִם גִּתְתִּיָּה: (ו) וְאָמַר אֲהֵהָ
אֲדַנִּי יְהוָה הִנֵּה לֹא יִדְעֵתִי דְבַר
כִּי-נָעַר אָנֹכִי: (ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלָי אַר-תֹּאמַר נָעַר אָנֹכִי כִי
עַל-כָּל-אֲשֶׁר אֲשַׁרְחָה תִלְךָ וְאֵת
כָּל-אֲשֶׁר אֲצִוֶּה תִדְבֹּר: (ח) אֶל-
תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי-אֶתָּה אֲנִי

יחיר וי להצלך

דען, וואָס איך דיר אויפֿטראַגען ווערדע. (ח) פֿירכטע דרך נישט פֿאַר איהנען, דען איך

בין

ר ש י

הראשון הראהו הקב"ה לאד' דוד ודוד ונבואו: אכרך. לשון טורה: ידעתיך. קנייט טוי בלע"ז כמי
לא נודעתי להם (שמות ו'): הקדשתיך. זמנתיך לכך: נביא לגוים. לישראל שהם ניהגים עמם
נגוים כך נדרש בספרי נביא מקרנך וגומר (דברים י"ח) יקים לך ולא למכמישי תורה הא מה אני
מקיים נביא לגוים נתתיך בנוהגים מנהגי גוים ועוד יש לפתור נביא לגוים כמו על הגוים להשקותם
נוס התרעלה להנבא עליהם פורענות כמו שנאמר קח את נוס היין המימה הזאת מידי והשקית אותם
את כל הגוים (לקמן כ"ה). ד"א בטרם תלא מרחם הקדשתיך עליך אמרתי למשה נביא אקים להם
כמוך (דברים י"ח) זה הוכיחם וזה הוכיח' זה נתנבא ארבעים שנה וזה נתנבא ארבעים שנה: (ו) אהה.
לשון ילל קונפוליי"ט בלע"ז: כי נער אנכי. איני כדי להוכיחן משה הוכיחן סמוך למיתתו כבר נמשך
בעיניהם נכמה נסים שעשה להם הוכיחם ממזרים וקרע להם את היס הוריד את המן הגיו את השליו
נתן להם את התורה העלה את הנאך אני בתחל' שלימותי אני בא להוכיח: (ו) על כל אשר אשלחך.
אל האומות: ואת כל אשר אכרך. לישראל תדבר:

ב א ו ה

דברי מז"ל, ג' נתנאו בימי יאשיהו, ירמיה לפניה וחולדה. ירמיה היה מחנא בשוקים לפניה
בנתי כנסיות וחולדה חלל נשים ע"כ. ובאשר נאמר לרוב בזה הספר הלך וקראת בשער ה'
או בחצר ה', והנה האיש אשר ישמיע את תוכחתו בחולות לריך להיות בתכונה וברוח יותר
חזקה משאר בני אדם, וזה משני טעמים א' כי כל המדבר ברחובות קריה במקום אשר יבאו
שמה אנשים רבים וזרים איננו בטוח ושאלן מפחד רעה, כי בקל יוכלו הפוחזים להגיש אליו
ולהזיקו ואם יהי' חלש ומורד לנניפול במחמת רשעים באשר קרה כמה פעמים לירמיה.
וב' לריך להיות בעל כח כדי שיוכל להרים קולו אדירו וזק נשמע למרחוק ונכנס לאזני אומעים
רבים, ולזה אמר לו ד' אני אכרך בבטן מיד כשהיית במעי אמך יעדתיך לנביא לגוים שדבר
ברחובות במעמד כולם בקטן כגדול יבאו אליך ושמעוך לבן עשייתך נכון ויקר לידר זה
ואכרך בבטן ונתתי לך לב חלש ורב כח וגם הקדשתיך מרחם כי רק לדבר קדיש וישר תשמיע
קולך ולכן! מרהב ופסך עוז לדבר נגד מלכים ולא תבוש ולפ"ז תרגמתי. לגוים, תשורת
להגוים הידועים לך. (ו) הנה לא ידעתי דבר, ידוע כי המחשבה והנטיי ההשגה והדבור
דבקים ונאחזים זה בזה בקשר אמן כגוף ונפש, ובאשר חגל המחשבה וההשגה באדם כן
ישלם גם הנטוי והדבור כן וכן יהיו צדור מלולו; ולכן נוער אשר הכנתו קצרה ומסרה,
דבורו קצה וכנד עליו, ולזה אמר ירמיה הלא קצרה ידי להשיג דברים הושגים כאלה כי
נער אנכי ואיך אדבר נגד רבים. (ז) אל חאמר, כלומר אני ארכה השגתך ואשלים דבורך

לְהַצִּילְךָ נְאֻם־יְהוָה: (ט) וַיִּשְׁלַח
 יְהוָה אֶת־יְדוֹ וַיַּגַּע־עַל־פִּי וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרִי בְּפִיךָ:
 (י) רְאֵה הַפְּקֻדֹתֶיךָ וְהַיּוֹם הַזֶּה
 עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת
 לְנַתּוֹשׁ וּלְנַתּוֹץ וְלְהַאֲבִיד
 וּלְהַרוֹס לְבָנוֹת וּלְנַטּוֹעַ: (יא) וַיְהִי
 דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה
 רֹאֶה יְרֵמְיָהוּ וַאֲמַר מִקַּדְשֶׁךָ אָנִי
 רֹאֶה: (יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִיטַבְתָּ
 לְרֵאוֹת כִּי־שָׁקַד אָנִי עַל־דְּבָרֵי

בין כיוא דיר, דך צו רעמטען.
 זא שפריכט דער עוויגע.
 (ט) אונד זאגליך שטרעקטע
 דער עוויגע דיא האנד אויס,
 בעריהרטע מיינען מונד, אונד
 שפראך: היעמיט האבע איך
 נון מיינען אויפֿטראג דיר אין
 דען מונד געלעגט. (י) זעהע!
 איך האבע אין דיעזער שטונדע
 דך איבער יענע פֿעלקער אונד
 רייכע בעשטעללט, אים אויס־
 צוראָטטען, אומצושטירצען,
 צו פֿערניכטען אונד ניעדער צו
 רייסען. אבער אויך אויפֿצויבֿן
 ען אונד צו פֿלאַנצען. (יא) היע־
 רויף וואָרד מיר דעם עוויגען
 וואָרט, וויא פֿאַלגט: וואָס
 זיעהסט דוא, ירמיהו? איך ער־

וועדערטע: איינען שנעלל טרייבענדען מאַנדעלשטאַב זעהע איך. (יב) דוא האַסט גוט געזע־
 הען, שפראך דער עוויגע, דען שנעלל ווערע איך אויך מיין וואָרט צו טהאַט פֿאַללפֿיה־

לעשח

רען

ר ש י

(ט) וישלח ה' את ידו. כל שליחות שהוא אלל יד לשון הושטה ל"א כזרנס ושלח ה' ית פתגמי
 נביאותיה: (י) הפקדתיך. מיניחך על הגוים: לנתוש ולנתוך. דיספליי"ר בלע"ז ועל ישראל לננות
 ולנטוע אס ישמעו כך תרגם יונתן: (יא) מקל שקד. מגדול"ר בלע"ז: (יב) היטבת לראות. השקד
 הזה הוא ממחר להוביא פרח קודם לכל האילנות אף אני ממחר לעשות דברי ויונתן תירגם מקל שקד
 מלך דמוחי לאבאש'. ומדרש אגדה השקד הזה מצעת מניטתו עד גמר ביטולו עשרים ואחד יום
 כמניין ימים שבין שבעה עשר בתמוז שבו הוכנעה העיר לתשע' בלב שבו נשרף הבית:

סיר

ב א ו ר

בו אתן דברי נפיק, וכן עשה והשלים דבורו ע"י נגיעת ידו בפיו והשגתו ע"י המראות במקל
 שקד ובסיר נפוח, כי במראות האלה נגלו לו ברנע א' כל הדברים אשר יבאו בזחרית
 הימים. (ח) להצילך, לא הנתיחו שלא יגעו בו אלא יגעו בו ויכוהו ויגילוהו מידם שלא ימיתוהו
 אף על פי שהיה ברזונם להמית (רד"ק), ולפי כוונה זאת תרגמתי. (ט) וישלח ה' את
 ידו, מוסב על דברי ה' האחרונים ואת כל אשר אנוך תדבר. (י) ראה הפקדתיך, מוסב
 על דברי ה' הראשונים כי על כל אשר אשלמד חלך. ואמר על הגוים ועל הממלכות בה"א
 הידיעה פי' על אלה הפקדתיך הידועות לך מרוב הפרכותם והשחתת דרכם, וראוים להנמש
 ולהנאץ. לבנות ולנטוע, הכונה תכלית הנתישה והנתיבה יהי' בנין ונטיעה ובמו שכתב
 לקמן ובנתיים ולא אהרים ונטעתיים ולא אמוס (כ"ד ו') ועוד אולי ישמעו וישנו אים מדרבו
 הרעה (כ"ו ג'). (יא) מקל שקד, ראה המקל בלא עלים ובלא פרחים והתבונן אליו במראה
 הנבואה והביר בו שהוא מעץ שקד לפיכך אמר לו הטבת לראות והראה לי האל מקל שקד
 להיות משל על הפורענות העתידה לבוא על ישראל במהרה כמו שען השקד ממחר לפרוח
 יותר משאר עלים ולפיכך נקרא שקד, כי השקידה ענין הסהירות והשתללות (רד"ק), ועיין

בספר

א * 1

לַעֲשׂוֹתוֹ: (יג) וַיְהִי דְבַר-יְהוָה וְאֵלַי שְׁנִית לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה וְאֵמַר סִיר נְפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפָּנָי צְפוּנָה: (יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מִצְפוֹן תִּפְתַּח הָרְעָה עַל כָּל-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: (טו) כִּי וְהִנְנִי קֹרֵא לְכָל-מִשְׁפָּחוֹת מִמְּלָכוֹת צְפוּנָה וְאִם-יְהוּהוּ וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶתַח וְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם וְעַל כָּל-הַיּוֹמָתִיָּה סָבִיב וְעַל כָּל-עָרֵי יְהוּדָה: (טז) וּדְבַרְתִּי מִשְׁפָּטֵי אוֹתָם עַל כָּל-רְעֵתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיִּקְטְרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יָדֵיהֶם: (יז) וְאַתָּה תֵּאָזֵר מִחֲנִיָּה וּקְמָה וּדְבַרְתָּ אֵלֵיהֶם אֵת כָּל-אֲשֶׁר אֲנֹכִי אֹצֵר אֶת-תַּחַת

רען. (יג) דאריןף ווארד מיר צום צווייטען מאל דעם עוויגען ווארט אלזא: וואס זיעהכט דוא? איד אנטווארטעטע: איינע דורכהייטעטען טאפאזעהע אד, דעססען פארדערווייטע פאן נארדען הער ערהייטעט ווירד. (יד) זא, שפראך גאטט צו מיר, ווירד אויך דאז אונגליק פאן נארדען אויסברעכען איינער אללע איינוואהנער דיע זום לאנדעס. (טו) דאן איד בער רופע אללע שטעכטע דער נערדליכען רייכע, שפראך דער עוויגע, דאס ויא קאטמען אונד איין יעדער זינען טהראן ועט צע אין דען איינגאנג דער פפארטען ירושלים'ס אום איהרע מויערן הערום אינד אום דיא שטעדטע יהודה'ס. (טז) דאן שפיעכע איד טיין שטראפארטהייל איבער זא, ווענען אללער איהרער פרע פעלטהיטען, וויל ויא מיר פערלאססען, אנדערן גאט.

משניהם

ט צון גערייכערט, אונד איהרער הענדע ווערק אנגעבעטעט האבען; (יז) דוא אבער אומנירטע דינע לענדען, מאכג דיך אויף, אונד זאגע איהנען אללעס, וואס איד דיר בעפעהלען ווער, דע

ר ש י

(יג) סיר נפוח. רותם בוילנ"ט בלע"ו: ופניו. רתימותיו אשיאנינדי"ש בלע"ז: (יד) מלכון תפתח הרעה. בבל לכפונה של ארץ ישראל היא: (טו) ודברתי משפטי אותם. אמונת עמם עם יהודה וירושל"י: (יז) מאזור מתניך. ל' זירוה בלש חיל: למלכי

ב א ו ר

בספר המליין להצנס געועניום ולפי דבריהם חגמתי בלשון נופל על לשון. (יג) סיר נפוח, סיר שנעשה רותם ע"י נפיקה בלש כן פי' האברנאל ואמר כי הנפיקה ההתנשנות ברות, והנה בלש יוסם הסיר על האש כדי שתכבול מהרה, הקודמי אז ינפזו שמה בבלים המניאים אור, כדי שתכבול האור בלש ויתרנה האש וינער במהרה ותכבול הסיר מהרה. וע"ז ינא הנמשל בלש יאספו האוכלים על האר למחר בשלול ולחבול, כן יאספון האויבים על ירושלים לחבול את ישראל ע"כ. וכן מלאתי בלש המליין להצנס געועניום. ופניו, ר"ל גזוז מפני לפונה. (טו) ודברתי משפטי, הדבור שידבר עמם שיניא יסורים עליהם להוכיחם

מפניהם פן אחתה לפניהם:
 (יח) ואני הנה נתתיך היום לעיר
 מבצר ולעמוד ברזל ולהמות
 נחשת ער כל הארץ למלכי
 יהודה לשריה לכהניה ולעם
 הארץ: (יט) ונלחמו אליה ולא
 יוכלו לה כי אחתה אני נאם
 יהוה להצירה:

ב (ח) ויהי דבר יהוה אלי לאמר:

הלוך

דע לאם דיר פאר איהנען ניכט
 באנע זיין, ווערדע איך דען
 דיר פאר איהרעם אנבליקע
 צו שאנדען קאממען לאססען?
 (יח) האבע איך דיר דאך נוגי
 מעהר צו איינער פֿעכטען
 שטאדט געכאכט, צו אייניגם
 אייזערנען פֿאָהל, אונד נו
 איינער עהערנען מויער אום
 דאָז נאנצע לאַנד, גענען דיא
 קעניגע יהודה'ס, גענען איה
 רע פֿירסטען, איהרע פֿריע
 סטער אונד גענען דאָז פֿאָלק.
 (יט) א ווערדען וואָהל גענין
 דיר קעמפֿען, ווערדען דיר

אבער ניכט ביאקאממען, דען איך בין ביא דיר צו רעטטען, שפריכט דער עוויגע.
 ב (א) דארויף ווארד טיר דער בעפעהל דעם עוויגען אלאף. (ב) געה אונד

רופע

ר ש י

(יח) למלכי יהודה. כנגד מלכי יהודה: (יט) ונלחמו אליך. ויהיו דיינין ומניחין לקבלך. למישר
 פתגמי נביאוחך:

ב א ר

(כד"ק), וכן תרגמתי. (יו) פן אחתך, שרש אחת וענינו דרך שאלה ותמיכה בני אחתך לפניהם?
 הלא נתתיך היום וגו' ע"ד אורח חיים פן תפלט לדעת הרד"ק שפי' בתמי' כלומר תחשוב
 שמתן תפלט אורח חיים לא תעשה אלא נעו מעגלותיה עיי"ש. והע' זקנים השלימו הכתוב
 במאמר שלם והוסיפו בהעתקתם עוד, כי אחך אני להעילך, וגם זה מסתם לפירושו. (יח) לעיר
 מבצר, לעינים שנהם למגן יהיה להם מקום לזון, וחתה תהיה להם למחסה ולמסתור, וגם
 לא יוכלו הרעים לנפסך כי חתה תהיה לעמוד ברזל ולחומת נחושת נגד מלכי יהודה וכו',
 ואולי מטעם זה אמר למלכי יהודה עם היחס שאליו לומר אם ישנו ויטיבו דרכם תהיה עמוד
 ברזל וחומת נחושת לכלם נגד האומות, ואם לאו תהי' עיר מבצר רק לעינים נגד מלכי יהודה.
 (יט) ונלחמו אליך, ביה"כ שאליו נבחינת שהם לוחמים לו והוא לא הסגר כם מלחמה,
 עיין המבאר לש' תהלים (ל"ה א').

ב (א) ויהי דבר ה', כפ' זאת מתחיל הנביא לפרט הדברים אשר דבר לו ה' בימי יאשיהו
 עד האמר כה אפר ה' אלי הלוך ועמדת באער בני העם כפ' י"ז י"ט אשר היה לדבתי
 בימי יהויקים, כי המלך יאשיהו עשה הישר בעיני ה' ולא היה מן הלוך להזהירו שלא ישא משא
 ביום השנת ולכן לא נזכרו בכל פרשות האלה עד פ' י"ז הנ"ל, מלכי יהודה" ורק את
 העם אשר לא סר מדרכו הרע לעשות כל הבעשים אשר הבעיסו מנשה יוכים הנביא ויזהר.
 ובחלקה הנבואה הזאת לשני חלקים, בראשון (מפ' ב' עד פ' י') ישוב הנביא להגיד לעמו
 פשעם ומרים נגד ה' ובני אדם ונגד נפשם ויעד להם המקרים הרעים המעושים לנא עליהם,
 ובחלק השני (מפ' י' עד פ' י"ז פסוק י"ט) ינא להזהירם בדברי מוסר ותוכחה ולעוררם
 לתשובה פן ישיב וינחם ה' על הרעה וכאשר לא ישמרו לקולו והרעו לו ישא קולו בבני
 ובתאוריים על חבדן הטוב ואסיפת הכשרון ואמונה מעמו וגם על רוע מקרהו ויפתך נפשו
 לפשעים בתפלה ובדברי משפט אל ה' בעבור עם ישראל ובגביל עלמו, ובחלק הראשון יסוד

עוד

(3) הַלֹּךְ וּקְרֵאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבְתָּ כָּל־לֶחְתִּיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבָר בְּאַרְצֵי קְדָמוֹת (ג) קְדָשֵׁי יִשְׂרָאֵל לִיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתָה כָּל־אֹכְלֵיּוֹ יֵאָשְׁמוּ רָעָה תִּבְאֵן אֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה: (ד) שְׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בֵּית יַעֲקֹב וְכָל־מְשַׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל: (ה) כֹּה אָמַר יְהוָה

רופע לויט דורך גאנץ ירושלים ר פאָ לגע נדעס אויס: זאָ שפריכט דער עוויגע: איך געדענקע דיר נאך דיא ליע= בע דינער יוגענדיצהרע, דיא אנהענגליכקייט אין דיינעם ברויטשטאנדע, אלס דוא מיר פֿאלגטעסט אין דער וויסטע אין איינעם אונבעבויטען לאַג= דע. (נ) דאָהער איזט ישראל איין הייליגטהום אויך, דעם עוויגען, דער ערשטלינג זיי= נער פֿריכטע, דיא איהן פֿער= צעהרען וואָללען, מיססען דיא שולד טראַגען, אונגליק טרעפֿע זיא! זאָ שפריכט דער עוויגע. (ד) הערט דאָ וואָרט דעם עוויגען, הויז יעקב'ס, אונד איהר געשלעכטער אַללע, אויס דעם שטאַממע ישראל'ס. (ה) זאָ שפריכט דער

מה

יעקב'ס, אונד איהר געשלעכטער אַללע, אויס דעם שטאַממע ישראל'ס. (ה) זאָ שפריכט דער

ר ש י

ב (ב) זכרתי לך. אם הייתם שנים אלי תאוותי לרחס עליכם כי זכרתי חסד נעורייך ואהבת כלילות חוסדך שהכללתיך לחופה ולשון הנכסה הוא כלולתיך וכו' ש בלע"ז ומה הוא חסד נעורייך לכתך אחר שלוחי משה ואהרן מארץ נוסבת ילחמם למדבר ואין לדה לדרך כי האמנתם בי: (ג) קדש ישראל. כתרומה: ראשית תבואתו. ראשית קליב לפני העומר שאסור באכילה והאובלו מתחייב כן כל אובליו

ב א ו ר

עוד לשלשה סעיפים קטנים ואני אנארכ כל א' וא' במקומו, והנה נסעיף הראשון מפרשה א' עד פרשה ה' יובית הנביא נגד פניהם חטאם אשר עשו לה' בעזבם אותו והליכתם אחרי אלהים אחרים, ואשר יאמרו לכסות פשעם ולהנדיק נפשם ברוב עונותיהם ויגיד להם עונשם המיועד להם על אודות דבר זה. (ב) הלוך וקראח, בראש כל, טרם החל לדבר אתם קשות חקרא ותשמיע להם בזקיות וברחובות ירושלים, כי בכל הרעה אשר עשו ואשר אביא עליהם לא אעשה עמהם כלה כי זכור אזכור חסד נעוריהם וכו', ובה תנותן רוח חדשה בלב לדיק ותסתם טענת רשעים, שלא יאמרו איה הנטחון לאברהם ילחק ויעקב ואיה זכות אבותינו אשר שמעו מצותיך והלכי אחריך במדבר בארץ לא זרועה, כי בזכות אבותיהם הטובים לא אכלס ואאנדס מן הארץ, אבל כב"ז אריב עמהם ואענישם בפקדי עון אבותם הרעים בעת ההיא בהלונם על ה' ועל משימו ובעשותם העגל, וע"ז באה השאלה מה מלאו אבותיכם בי עול כלומר אם גם רבים מאבותיכם היו טובים וישרים מה מלאו אבותיכם האחרים והרעים עול בי כי רחקו ממני מיד בעת אשר הללתיים משעבודם ובהליכתם במדבר, ובה יונן מאד המקרא בפקוק ט' לכן עוד אריב, כלומר הואיל שנסתמו טענותיכם לא אריב אתכם ענור אבותיכם לנד כ"א גם בעבוריכם והבן. הלוך, מקור במקום לווי והוראתו התמדה בהליכה ועשיית הדבר. חסד נעורייך, הכונה כי השלכת יהנך עלי ונטחת בי שלא אנוד בך, כנערה אשר קצורה נפשה בופש אהבה ותלך אחרי גס כי ילך בניא ללמות. (ג) כל אובליו יאשמו, פירש כל הרוכה לכלותו ולאנדו מן העולם יאשמו כי לא אעשה עמהם כלה והא דכתיב והיה לאכול (דברים ל"א י"ז) פירושו כל א' וא' יהי' עלול ומוכשר לאכול מרוב עונותיו וימלאהו רעות רבות וזרות אבל לא יכלו כלם

מה־מָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בְּיַד עוֹלָם כִּי
 רָחֲקוּ מֵעָלַי וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל
 וַיִּהְבְּלוּ: (ו) וְלֹא אָמְרוּ אֵי־הוּא
 הַמַּעֲלָה אֲתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 הַמּוֹלִיד אֲתָנוּ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ
 עַרְבָּה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה
 וְצִלְמוֹת בְּאֶרֶץ לֹא־עָבַר בָּהּ אִישׁ
 וְלֹא־יָשַׁב אָדָם שָׁם: (ז) וְאָבִיא
 אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ הַכְּרָמַל לֶאֱכֹל
 פָּרִיָּה וְטוֹבָה וְחֵבֶאוֹ וְחֵטְמָאוֹ
 אֶת־אֶרְצִי וְנַחֲלָתִי שְׂמֹתָם
 קָתוּעָבָה: (ח) הַכְּהֻנִּים לֹא אָמְרוּ

דער עווינע, וויא? ענטדעק.
 טען אייערע פֿאַרפֿאַהרען עט.
 וואַ איין אונרעכט אַן מיר, דאָס
 זיא זיך פֿאַן מיר ענטפֿערנטען,
 דען אייטעלן געטצען פֿאַלג.
 טען אונד טהאַריכט האַנדעל.
 טען. (ו) ניכט איינמאהל
 דאַכטען, וואַ איזט דען דער
 עוויגע? דער אונז הינויף גע.
 פֿיהרט האַט אויס דעם לאַנדע
 מצרים, דער אונז אין דער
 וויסטע לייטעט, אין איינעם
 לאַנדע פֿאַלל שטעפּפען אונד
 גרובען, אין איינעם דיררען
 אונפֿרוכטבארען לאַנדע, אין
 איינעם לאַנדע וואַ ניעמאַנד
 דורכגערייזט, ניעמאַנד זיך
 אויפֿגעהאַלטען האַט. (ז) דאַן
 בראַכטע איך אייך אין דיעזעם
 לאַנדעס פֿרוכטגעפֿילדע, דאָ.
 מיט איהר דעססען ערטראַג

איה

אונד דעססען העררליכע גאַבען געניעסען וואַללט, אַבער איהר קאַמעט, ענטווייהטעט
 מיין לאַנד, אונד מאַכטעט מיין געביעטע צום גרייעל. (ח) דיא פֿריעסטער פֿראַגטען
 ניכט

רשי

אובליו יאָטמו כֵּן תִּירגס יונתן: (ו) ולא אמרו איהה'. כינלך אחרי אלהים אחרים: ערנה. פלטרא
 בלע"ז: ושמה. נטויה אינפּוּוּשִׁיא"ה בלע"ז: ליה. דישיגאַט"ה בלע"ז: כלמות. לשון חשך הוא:
 (ז) אל ארץ הכרמל. לארעא דישראל דהוות מנכבא בכרמלא פי' נטועה נייער:

באר

כלס לגמרי, וכן תרגמתי. (ו) ערבה ושוחה, כמו שוחה עמוקה (משלי כ"ז ד'). ציה וצלמות,
 ליה ארץ יבשה ומלחה. וצלמות, משום שלא יבא שמה השמש לחמם הארץ ולהסרותה דומה
 המדבר לארץ חשך וללמות וכן תרגמו הע' זקנים, ועוד י"ל כי ההולך במדבר אינו בטח ושאנו
 מחרב זרם וממטר והוא כאלו בא לחסות כלל מות כי טעם כל נופל גם כן על ענין מגן
 ומחסה כידוע ויהי' תרגומו (חין חיינעט דיררען אונד געפֿטהרפֿען וואַנדע) אכל הפי' הראשון
 נכון יותר. (ז) ואביא אֲתָכֶם, אִם נערוך דברי הנבואה בפסוקים האלה אל דברי ארון
 הנביאים בפי' האזינו שהמה ג"כ תוכחת מגולה, נמלאו הכתובים מקבילים זה לעומת זה ונראה
 כאלו יעורר ירמי' סה וירמוז על יעודי מרע"ה שיבאו אל הפועל לאמר: הלא ידעתם הלא
 שמעתם הלא הוגד לכם מראש ועתה יבאו כל הדברים ולא יאחרו, כי שם נאמר ימלאהו בארץ
 מדבר ובתהו יליל ישמון (דברים ל"ג י') ופה המוליד אותנו במדבר בארץ ערבה ושוחה וגו',
 שם ירכבו על במתי ארץ ויאכל תנובות שדי (שם י"ג) ופה ואביא אֲתָכֶם אל ארץ הכרמל
 לאכול פריה וטובה, שם וישמן ישורון ויבעט (שם ט"ו) ופה וחבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי
 שמתם לתועבה, שם ויעוש אלוה עשהו וגו' ופה הכהנים לא אמרו איהה' וגו', שם יקנאוהו
 בזרים בתעבות יבעיטוהו וזכמו לשדים וגו', ופה ההמיר גוי אלהים והמה לא אלהים, שם לור
 ילדך חשי וגו' (שם י"ח) ופה ואנכי נטעתיך שורק ואיך נהפכת לי וגו'. וכן כל יעודי פורעניות
 בפי' זאת נמלאו ממש בפי' האזינו. (ח) הכהנים לא אמרו, שמר לדבר על כל א' בלשון הנופל

אֵיךְ יִהְיֶה יְהוָה וְתַפְשִׁי הַתּוֹרָה
 לֹא יִדְעוּנִי וְהָרַעִים פָּשְׁעוּ בִּי
 וְהַנְּבִיאִים נִבְּאוּ בְּכַף וְאַחֲרֵי
 לֹא יִזְעָלוּ הֶלְכוּ: (ט) לָכֵן עַד
 אָרִיב אֶתְכֶם נְאֻם יְהוָה וְאֶת־בְּנֵי
 בְּנֵיכֶם אָרִיב: (י) כִּי עִבְרוּ אֵינִי
 כַּתִּיבִים וְרָאוּ וְקִדְדוּ שְׂרָתָיו
 וְהִתְכַּוְּנוּ מְאֹד וְרָאוּ הֵן הִיתָה
 כְּזֹאת: (יא) הֵהִימִיר גּוֹי אֱלֹהִים
 וְהָמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הִמִּיר

ניבט, וואָ דער עוויגע זיין, דיא מיט דער לעהרע זיך בע- פֿאַסטען, קאַנטען מיך ניבט, דיא (פֿאַקס) הירטען וואור- דען זעלבסט מיר טריואלאָן, אונד דיא פֿראָפֿעטען, פֿראָ- פֿעציהעטען, אים נאַכען דעס בעלים אונד הינגען דעני- יעניגען נאָך, דיא ניבטס ניט- צען. (ט) דעס האַלב ווערדע איך, שפּריכט דער עוויגע: פֿירדער מיט אייך אונד איי- ערן קינדעסקינדערן רעכטען. (י) דען, זעטצעט הינאויבער צו דען אינזעלן דער כתיב, אונדזעהעט, שיקעט נאָך קדר הין, ערפֿאַרשעט גענויא אונד-

כבודו

זעהעט, אָב יעמאהלס זאָ עטוואַס געשעהען איזט. (יא) אָב יעמאהלס איין פֿאַלק דיא גאַט- טער פֿערטוישטע, דיא דאָך אונגאַטטער זינד, אונד מיין פֿאַלק ווילל זיינע העררליכע.

קייט

ר ש י

(ח) ותפשי התורה. סנהדרין: והרועי. המלבי: נבאו כנעל. בשם הנעל: (ט) עוד אריב. טרם אביא עליכם רעה חתוכה עמכם עוד ע"י נביאי אע"פ שרנתי עמכם כבר ימים רבים: (י) איי נתייה. לאי כתיי איי אישנ"ש בלע"ז: וקדר שלחו ולקדר שלחו לראות מונהגם: והתכוונו מאד. ושימו לב להסתכל בדבר יפה: הן- כמו אס. אס המיר גוי מהם את אלהיו ואע"פ שהמה לא אלהים ועמי המיר את כבודו אשר צי היה נכבד וכתיו וקדריי יושבי אהלים ורועי מקנה ונוסעי' והולכי' ומטלטלין מטרעה למרעה וממדבר למדבר ונושאים את אלהיהם עמהם למקום שחונים הם ואני נשאתי אתכם עד אשר קבעתי אתכם והנחתם אותי כך תירגם יונתן ורבותינו אמרו כתיים עובדים למים וקדריים עובדים

ב א ו ר

בו על הכהנים נושאי חסן המשפט להניד להם דבר ה' אמר שהם עלמס לא יאמרו איה ה', על תופשי התורה אשר עליהם ללמוד וללמד אמר לא ידעוני כלומר המה בעלמס לא ידעוני ואיך ילמדו אחרי, וכמאמר חז"ל על פסוק התקוששו וקשו קשט עמך ואח"כ קשט אחריס, ועל המלכים והסגנים הרועים את העם אמר פשעו בי ולא שמרו הלוא כדרך הכועים וכן מלינו ביחזקאל ל"ד (עיי"ש), ועל הנביאים נבאו לנעל. (ט) לכן עוד אריב, עיין מ"ש בפס ק צ"ב. ואח בני בניכם אריב, הכינה כאשר שפתי אתכם על אודות אבותיכם כן אריב עם בניכם על אודותיכם כי פוקד עון אבות על בנים אני. (י) איי כתיים, הנכון כזה כאשר נתב הייסוסין בספרו הקדמוניות (מלכעוֹן־הַיֵּעַר) כי כן נקרא מקדס האי ליפרו וממנו נשאל אם זה על כל איים האמלעי (היטעוֹנְעֵרִיטֵעַם הַעֵעַר) ועל כל ארלות הקרובות לים זה ללד מערב א"י כמו היטעוֹנְעֵרִיטֵעַם וְהַיֵּעַרִיטֵעַם. וקדר, כן נקרא חלק א' מג' חלקי ערב ושמו מדבר ערב (דחו וויסטע טרעביען) ואם זה בא מקדר כן ישמעאל. (יא) ההמיר גוי אלהים, ענין תמורה פה נראה לי יותר לתרג' במלת טויטען ולא כמתרגמי' שקדמוני, כי ההבדל בין פעל וועכטען לפעל פֿערטוויטען בלשון אשכנז הוא ההבדל בין חלוק ומור בלשון עברי, וכאשר השגיל לפרש החכם מוהר"ר נחלי הירן וויזל נביאורו (ייקרא כ"ו) שהחליפין באינו דומה כמו בהמה בחפץ או שלו בשל חנרו שאין הדברים דומים אף לאי כונת מחליפין, וההמרה בדומים נגון בהמה בהמה בבחינת דמיונם כפי כוונת הממיר וכן נל"א יאמר לרוב וועכטען על חליפת דברים שונים אף אינם דומים

כבודו בלוא יועיל: (יב) שמו שמים
על זאת ושערו חרבו מאד נאם
יהוה: (יג) כי שתיים רעות עשה

קייט געגען דאז איינטוישען
וואס ניכטס ניטצעט. (יב) שמוי
נעט דאראָב איהר היממעל
אונד שוידערט: ענטזעטצעט
איך העפטיג, שפריכט דער
עוויגע. (יג) דען איין צווייא
פֿאַך איבעל האַט מיין פֿאַלק

עמי

ר ש י

לאש וף ע"פ שידעים שהמים מננין את האש לא הניחו את אלהים: (יא) בלא יועיל. בע"פ
שאין בס תועלת: (יב) שמו שמים. לשון תמהון שמו השתוממו והוא לשון כוון כמו אם כה יאמרו
אלינו דומו (שמואל א' י"ד): ושערו. לשון סער: חרבו מאד. כאילו אתם נחרבים על בית
המקדש שעתיד ליחרב: (יג) שתיים רעות. אם המירו יראת' כביולא כה יש כאן רעה א' ועכשיו

ב א ו ר

דומים ואיים ביקרם, אבל טויטען נופל על דבר הנחלק בדבר אחר השוה לזה בערך וביקר,
ולכן נקרא המעות טויטויטטען, ומעתה נוונת המקרא פה ההמיר גוי אלהים והמא לא אלהים,
הלא כלם שוים בערכם וביקרם כי כלם אינם אלהים ובכ"ז לא המירו אלהים, ועמי ישנו
להמיר כבודם בלא יועיל ויאמרו להמיר שוה בשוה וזה מורה על סכלותם ורעתם. (יב) חרבו
מאוד, לווין בכוון פיעל וענינו שמהם, כי אם ישתומם האדם נראה כאלו נתיבש ונחרב
הדם בתוכו; ונאמר כן בדרך משל. והע' זקנים תרגמו כאלו נחוב הרבו כה"א. (יג) כי
שתיים רעות. מלת שתיים נמלא תמיד אחר השם, או בלי סם כלל, ולפעמים ג"כ קודם השם
בנפרד, אבל לרוב יבא הנסמך שתי קודם השם; וכן הדין בשנים ושני. ואני יגעתי וחפשתי
באעט אחר כל שנים ושתיים במקרא, ומלאתי כי בכל מקום אשר ידוע לנו היחס בין שני
דברים וגם השנה ותכלית למה נתיחדו, יבא שנים או שתיים בסמיכות כמו שני בנים, שתי
בנות, ויקח לו שתי נשים, שתי ידות וכדומה. אבל בכל מקום שאין יחס כלל בין שני הדברים
או שאינו ידוע לנו היחס אשר ביניהם וסנה ותכלית למה נתיחדו, יבא שנים נמוכות. ולכן
תמלא לרוב מלת שני או שתי או קודם השם כה"א הידיעה, או לפני השם אשר נבד נאמר
ונזכר פעם אחת בפסוק או בפרשה זאת, כי אז ידבר תמיד מדבר ידוע ונופל לכוון מלת
שתיים בסמיכות, ובאשר בתננו. ומעולם לא תמלא שתיים אונים או שתיים עינים או שנים
בנים; כי היחס בין שתי אונים ושני בנים ידוע, והעד הכתוב ועשית שנים כרובים (שמות
כ"ה י"ח) ולמעשה בפסוק כ"ב שם נתיב ודנתי אהך מעל הכפורת מנין שני הכרובים; כי
מתחלה לא ידע משה דבר מהכרובים האלו, למה ואיך יבאו יחד, והולך השי"ת, לפרש לו
ועשה כרוב אחד מקכה וכו' לכן נכתב שנים כרובים; אבל לאחר שכבר נודע לנו הדבר אמר
מנין שני הכרובים. וכן בזכריה (ד') אמר שנים זיתים, ואז"כ שני זיתים ע"ש. וכן ביהושע
(מ"א כ"ג) אמר מתחלה שתיים דלתות כי עדיין לא נודע היחס איה יהי זה כנגד זה והולך
לאמר עוד שתיים דלתות אחרות לדלתות אלה עד אשר נודע לנו ענין הדלתות, אמר אח"כ
לפי המשפט, ושתי דלתות לאחרת עיי"ש, וכן ביהושע (ב') אמר מתחלה וישלח שנים אנשים,
היינו שני אנשים רחוקים זה מזה, אשר אין יחס כלל ביניהם, ובאשר זכר בפעם שני האנשים
האלה, אמר ותקח האשה את שני האנשים. אבל שם (ו' כ"ב) נמלא שלא כדן ולשנים האנשים,
ואולי הוא או כפי' רש"י שם פסוק כ"ג שנעשו כנערים, וא"כ נעשו באנשים אחרים, או
משום שנפסק המאמר ע"י ספורים רבים בין פרשה זאת לפרשה ראשונה. והבן. ומה מאוד
מבואר בזה, המקרא בדברי הימים ב' ד' ג' מקיפים את הים שנים טורים, ובמלכים א'
ז' כ"ד תמנח באותם טורי פקעים מקיפים את הים סביב שני טורים וכו' כי במלכים זכור
השם טורים בפרשות הקודמות כמה פעמים ומדבר שם מדבר ידוע, ולכן בא שנים בסמיכות;
אבל בד"ה שם לא נזכר עדיין שם זה. ואל תשיבני מהמקרא י"ג בדברי הימים שם דכתיב
שנים טורים רמונים אף אם נזכר מתחלה בפסוק שם טורים כי שם בא להודיע יחס חזר
מאשר קשננו מתחלה, כאשר אמר נקרא לבסות את שתי גולות הכותרות, והוא דבר חדש,
ולכן בא כדן שנים נמוכט. ואשר תמלא (בראשית כ"ז ח') וקח לי משם שני גדיי עזים,
מוטב על הלאן הקדום לזה, ונאמת דרשו קו"ל שכן כתב לה יכתב ליעול שני גדיי עזים
בכל

עמי אתי עזבו מקור ומים חיים
 לחצב להם בארות בארת
 נשברים אשר לא יכלו המים:
 (יד) העבד ישראל אם יליד בית
 הוא מדוע היה לבו: (טו) עליו
 ישאגו כפירים נחגו קולם וישיתו

בענאנען: מיד, דיאקוועל.
 לע דעם לעבענדיגען וואס-
 סערס האבן זיא פֿערלאַססען,
 אום זיך ברוננען, לעכעריגע
 ברוננען, צו גראבען, דיא
 גאר קיין וואַססער האַלטען.
 (יד) איזט ישראל עטוואַ איין
 קנעכט, איזט ער איין הויז.
 געבאַרנער שקלאַפֿע נור, וואַ-
 רום איזט ער צור בייטע גע-
 וואַרדען? (טו) וואַרום האַבען

ארצו

פתח כס"ט

איבער איהן לעווען געבריללט? איהרע פֿירטערליכע שטיממע ערהאָבען,

אונד

ר ש י

שאותי עזבו שאני מקור מים חיים ללכת אחרי ע"ז שהם כבירות של מים מכונסין ונשברין ונסדקין
 ומימיהם ונלעים נסדקיהם: אשר לא יכלו. טינדר"וט בלע"ז את מימיהם שהמים מטשטשין את
 שפתם וכמליהם והם נופלין: לחלוב. לחפור: (יד) יליד בית. בן האמה: (טו) ישאגו. שאגים
 ל' הווה: כפירים. מלכים: נלמו. נלמו באש:

גס

ב א ו ר

בכל יום וא"כ נכר היו ידועים. שני אנשים עברים (שמות ב' י"ג) היינו ידועים לו ונאשר
 פי' רש"י שם דתן ואבירם, שני לחות העדות (שמות ל"א) מוסב על ואתנה לד את לחית
 האבן (שם כ"ד י"ב), עשה לך שתי מזולרות נסך (במדבר י"ב) ג' נכונן כי בודאי היו להם מזולרות
 מקדם רק שהם היו מקרני אילים ונקראו שופרות, והעד כי מזינו כמה פעמים תעבירו שופר
 במזנה וכו' ולא מזינו שאמר להם ה' לעשות להם שופר א"ו היו להם מקודם שופרות, ועתה
 נוה האל לעשות שופרות אלה מכסף ואז נקראו מזולרות. ועיין במס' מנחות דף כ"ח ותוס'
 ד"ה מזולרות. או נאמר במאמר חז"ל בספרי שפרשה זאת עשה לך שתי מזולרות כסף מוסב
 על מקרא הקדו' ע"פ ה' יחזו ועל פי ה' יסעו, ועל אדות החניה והנסיעה היו להם שתי מזולרות וא"כ
 היחס ביניהם ידוע. ולה שני פיות (שופטים ג' ט"ז) היחס ידוע, כי אין לתרב יותר משתי
 פיות. שני אנשים היו בעיר אחת (שאול ב' י"ב א') הוציא ספר המעשה לדוד נאלו המה
 אנשים ידועים מאנשי ארצו, ולכן ינהל דוד לאמור חי ה' כי בן מוח העושה זאת. שני עגלי
 זהב (מלכים א' י"ב כ"ק) יחס עגלי זהב ידוע כי רק לע"א נעשו, ובמלכים ב' י"ז כתיב ויעשו
 להם מסכה שנים עגלים בעבור שתחסר שמה מלת זהב אבל הקרי הוא שני, כי כנ"ז נודע
 שהם לע"א, וככה תמצא מעט מזעיר היוצאים מכלל זה אם תרצה לחשוב עליהם. אחוי עזבו,
 שיעור הכתוב שמים רעות עשו לעלמם, לגופם ולנפשם, אותי עזבו לא האמינו כי ולא נשמחו
 אלי, ולכן נפסק ונכזב להם מקורי מקור מים חיים אשר הקיר להם תמיד טובות רבות
 וחדשות, אבל כנ"ז היה נידם להטיב דרכם ולשוב אלי אם שמרו את משמרתם לנלתי לכת
 אחרי אלהים אחרים וללמוד ממעשיהם וכמאמר חז"ל הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו,
 והבן. אבל עתה הרעו עוד לעשות והלכו לחלוב להם בארות בארות נשברים ועי"ז חלא המנוחה
 ושלוה מלבם והיו תמיד בים נגרש כי השקט לא יוכל ובה תבין היטב כל המאמר עד פסוק
 י"ט. המים, כה"א הידיעה כלומר גם המים הנחונים שמה, וכן גם המה לא לנד שלא
 יקבלו הטוב וילכו ויגדלו אלא יאבדו הכל, גם אשר היה אתם מימי קדם, ולפ"ז תרגמתי.
 (יד) העבד ישראל, כלומר ראה את אשר נעשה לישראל ל' שנטיס שגלו וכי הוא גרע ממך
 העבד הוא לי או יליד בית הלא גם הוא בני בניו ומה היה לבו ולמה ישאגו כפירים עליו?
 כן יעשה גם לך בית יהודה גם כך ינגדו בני נוף ותחפנחם אשר נטמת עליהן וינעוך קדקוד,

וכן

אֲרָצוֹ לְשִׁמְהָ עָרְיוּ נִצְתָה מִבְּלִי
 יֵשֵׁב: (טו) גַּם-בְּנֵי-גֵף וְתַחֲפִנֵּם
 יִרְעוּ קִדְקֵד: (יז) הֲלוֹא-זֹאת
 תַּעֲשֶׂה לְךָ עֲזֹבֶךָ אֶת-יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בְּעֵת מוֹלָכְךָ בַּדָּרֶךְ:
 (יח) וְעַתָּה מֵה-לְךָ לְדָרֶךְ מִצְרִים
 לְשָׁתוֹת מִי שֶׁחֹזֵר וּמֵה-לְךָ לְדָרֶךְ
 אֲשׁוּר לְשָׁתוֹת מִי נְהִיר:
 (יט) תִּיסַרְךָ רַעְתְּךָ וּמִשְׁבוֹרֶיךָ
 תּוֹכַחְךָ וְדַעִי וְרֵאִי כִי-רַע וּמָר

אונד זיין גאַנצעס לאַנד אין
 ענטזעטצען פֿערוואַנדעלט ,
 דאַס זיינע שטעדטע נון פֿער-
 העערט דאָ שטעהען, פֿאַן
 גיעמאַנדעם בעוואַהנט .
 (טו) זאָ ווירדאבער אויך דיר,
 זעלבסט נוף אונד החפנחס
 דען שעדעל אַבנאַגען . —
 (יז) מוס דיר נון דיעועס ניבֿט
 שאַן דעסהאַלב געישעהען ,
 ווייל דוא דען עוויגען דיינען
 גאַטט פֿערליעסעסט, וועה .
 רענד ער אויף דען רעכטען
 וועג דרך פֿיהרטע? (יח) וואָ
 רום אַלואַ וויללסט דוא נאָך
 נאָך מצרים געהען, אום דאָ
 זעלבסט שיחור-וואַססער צו

נצחו קריי . וחחסים קרי עובך

טרינקען, וואַרום נאָך אשור, אים אויך דאָ דעם שטראַמעס וואַססער צו קאַסטען? (יט) דאָ
 דורך מוס יאָ גאַר דיין איינגער פֿרעפֿעל דרך קוועלען, דיין אייגענער אַבפֿאַלל דיר געוויס .
 סענספֿיין פֿעראורזאַכען — אָ זאָ ערקעננע דאָך אונד זיעה איין, דאַס עס באַוע אונד

ר ש י

(טו) גס בני נוף ותחפנחס . הם מצרים שאתם בוטחים עליהם לעזרה : ירעוך קדקד . ירללו
 גלגלחכס . ירעוך לשון רלוח נדמתרגמין ורכון ורעעו : (יז) הלא זאת תעשה לך . הלא את
 הרעה ואת הטורענות הזאת חגרום לך האשמה והעון אשר עזבת את ה' אלהיך : בעת מוליכך
 בדרכ . שהיה מלמד אותך דרך הטובה והישרה : (יח) מה לך לדרך מצרים . למה תעזבי
 אותי ותבטחי על מצרים : לשמות מי שיחור . שטבעו וזכריכם בנילוס שיחור הוא גילוס כמה
 שנאמר מן השיחור אשר על פני מצרים (בספר יהושע י"ג) : ומה לך . למרוד כי למען חגלי
 לדך אשור למעבר נהר סרת : (יט) תיסרך רעחך . סוף שרעחך תביא עליך יסורין :
 ומשבותיך . ל' בניס שבניס (לקמן ג') : תוכחך . לשון מוסר : ולא פחדתי . פחד שלי לא היה בלכך

ב א ו ר

וכן פי' הרד"א מדוע מושך עלמה ואחרת עמה מדוע עליו ישאגו? (טו) עריו נחצו ,
 כפעל עבר משרש נלח או ילח כי חספ"נ וחסרי פ"י שוים הם צבניוס וענינו השנתה והבערה .
 (טז) נוף, הוא נוף הנזכר ביהושע ט' ו' והיא עיר גדולה במצרים ומושב המלך ונקראת בלשונם
 (מעמיס), תחפנחס עיר מבצר במצרים לכד ארם ונקראת בלשון עמים (דחפנע) . ירעוך,
 עתיד משרש רעה ובאשר אמר למעלה על ישראל עליו ישאגו כפירוש אמר ג"כ כאן ע"ד המשל
 ירעוך קדקוד, וידבר עם הכניסה לכן אמר ירעוך בלשון נקיבה . (יז) הלא זאת תעשה לך,
 הלא בא כאן לאמת ולבאר ולומר הלא הבאת קללה לגופך וחלי לראשך ברעחך הראשונה
 בעובך את ה' אלהיך וכו', ועתה למה לך הרעה השניה לילך למצרים ולחלונ לך בארות
 ושברות בזה תביא מארה גם לנפשך ותיסרך רעחך ובאשר פירשתי . (יח) ועחה מה לך,
 למה חלכי לנקש עזר ממצרים ומאשור ועוידך במקומך אם תרצה ללכת דרך ישרה לא היית
 לריבה לערוח דרכים רחוקים באלו התאוית לשמות מי שיחור או מי נהר מלך אשור (רד"ק),
 שיחור הוא גילוס כמ"ש רש"י . (יט) תיסרך רעחך, כ"ל ע"י רעחך זאת תביא ריב ומדון
 בנפשך ואין שלום לך וכמו שנכתבתי בספיק י"ב, ועיין בספר גן נעול להמכס מוה"ר נ"ה וויזל
 ז"ל סדר ו' חלון ח' וי"ז ובספר המדות שלו, כי לשון מוסר ותוכחה יאמר על הקשר כח הנפש .
 ורעי וראי וגו', עובך את ה' אלהיך ולא פחדתי עליך הן הנה שמים רעות אשר זכר .

עֲזַבְךָ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלֹא
כִּחְדָּתִי אֵלֶיךָ נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה
צְבָאוֹת: (כ) כִּי מֵעוֹלָם שָׁכַרְתִּי
עִלְךָ נִתְקַתִּי מוֹסְרוֹתֶיךָ וְהִתְאַמְרִי
לֹא אֶעֱבֹד כִּי עַל־כֵּן גִּבְעָה
גְבוּהָהּ וַתַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן אֵת
צֵעָה זָנְהָ: (כא) וְאֲנֹכִי נִטְעַתֶיךָ
שׁוֹרֵק כָּלֵה זָרַע אֲמַת וַיֵּאָדָּר
נְהַפְכֶתָ לִי סוּרֵי הַגֶּפֶן נְכַרְיָה:
(כב) כִּי אִם־תִּכְבְּסִי בַּנֶּחֱתַר וְתִרְבִּי
לְךָ בְרִית נִכְתָּם עוֹנֶךָ לְפָנָי נְאֻם

פֶּעַר דַּעֲרַבְלִיךְ אִיזַט, דַּעַן עוֹוִי.
גַּעַן דִּינַעַן גְּאָטְט צו פֶּעַרלֵאכִי.
סַעַן, אִוְנֵד פֶּאָר מִיר קִינַע
פֶּוֹרְכֵט צו הַאֲבַעַן, שְׁפִרִיכֵט.
דַּעַר עוֹוִיגַע דַּעַר הַעֲרַר צְבָאוֹת.
(כ) דַּעַן פֶּאָוִי עַהֲעַר, וְאָבְאֵלֵד
אִיךְ דִּיין יֵאָךְ צַעֲרַבְרֵאֲבַעַן,
דִּינַעַע בְּאֵנְדַע צַעֲרַרִיסְסַעַן
הַאֲבַעַע, וְאָגְטַעכֵט דוּא אִימִי.
מַעַר, אִיךְ וועֶרדַע נֵכֵט מוֹעַהֲר
אִיבַעֲרַטְרַעטַעַן, אִוְנֵד דֵאָךְ
שׁוֹוִיפֶסט דוּא אוֹיף יַעֲדַעס
הַאָהַעַן הַיַּגְעַל אִוְנֵד אִוְנַטַעַר
יַעֲדַעס גְּרִינַעַן כּוֹימַע, וּוִיֵא
אִינַעַע כּוּהַלְדִירַנַע הַעֲרוֹם.
(כא) אַךְ אָבַעַר, אִיךְ פֶּלֶאֲנַעַע.
טַעַדִיךְ אַלֵס אִינַעַע עַדִלַעֲרַעִי.
בַע, אַלֵס גְּאָנַץ אָבְטַעס רִיז,
וּוִיֵא קָאָנְטַעכֵט דוּא נוֹן

אדני

אעבור קרי

דיך זאָ פֶּעַרוֹוֹאֲנַדַּעַלֵן, אִין טְרִיבַע אִינַעַס פֶּרַעֲמַרַעַן וּוִינַשְׁטֵאָקַעַס? (כב) דַּעַן וועַן
דוּא אִיךְ אִימְכַעַר מִיט לִוִיגַע דִיךְ וּוַאֲשַׁעַסט, אִוְנֵד נָאָךְ זאָ פֶּיַעַל זִי פֶּעַ אוֹיף דִיךְ פֶּעַרִי

שׁוֹנְגִי

ר ש י

לִירֵא אֹתִי: (כ) שְׁכַרְתִּי עוֹלֶךָ. הַעוֹל שֶׁל עֵץ נוֹפֵל צו ל' שְׁכַרְתִּי אֶת־הַמִּסְרֹת שֶׁהֵן שֶׁל עוֹר נוֹפֵל בְּהֵן ל'
נְחִיקָה: מוֹסְרוֹתֶיךָ. הַס רְלוּעוֹת שְׁקִישִׁין בְּהַס הַעוֹל: וְהִתְאַמְרִי לֹא אֶעֱבֹר. עַל דְּבִרְךָ: כִּי עַל
כָּל גִּבְעָה. אֵךְ אֵתָה לֹא שְׁמַרְתָּ הַבְּטַחְתְּךָ וְעַל כָּל גִּבְעָה אֵת לְוַצֵּה לְשׁוֹן מִשְׁכַּב וּמַלְעָה. כִּי מִשְׁמַשׁ לְשׁוֹן
אֵלֵא: (כא) יַעֲצִיךְ שׁוֹרֵק. שׁוֹרֵק הוּא זְמוּרֹת גֶּפֶן טוֹב כְּלוֹמַר בְּנֵי אֲבוֹת כְּשֵׁרִים וְלִדְיָקִים וּמְדַרְשׁוֹ
נִטְעַתֶיךָ שׁוֹרֵק הוֹסְפִתִי לְךָ עַל שֶׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹשֵׂא מִחוּט וְשֵׁשׁ כַּמִּין שׁוֹרֵק. סוּרֵי דִישְׁטוֹרִלְטוֹרִי
בְּלַע"ז: הַגֶּפֶן נְכַרְיָה. הַנּוֹמַחַח בִּיעֲרִי: (כב) נִנְחַר. מִן אֲדַמָּה שְׁחִיף וְשִׁפִּין גַּם אֵת הַגִּדִים:
בּוֹרִית. נִקִּיין כְּמוֹ וְנֵר לֵנֵב (תְּהִלִּים כ"ד) וַיֵּשׁ לְעוֹזִים בּוֹרִית סִאֲנוֹן בְּלַע"ז: נִכְתָּם עוֹנֶךָ. הַאֵל כְּרוּשׁ
כַּמְחַל

ב א ו ר

(כ) מעולם, נמשך למלת ותאמרי, ושעורו מעולם אס שברתי — ותאמרי לא אעבור וכן
תרגמתי. ולפי זה מסכים ג"כ בעל הטעמים. ועינינו כמו זה דרכך מנעורך שלא שמעת
נקולי (למטה ג"כ כ"ח). צעה זונה, הולכת וניסעת ממקום למקום (כד"ק), ומנסיק זה עד
פסוק כ"ט הוכיח הנביא את עמו על אשר חשב לנסות פשעיו ולשוב בפה לנד, ולבו רחוק
ממנו, כמ"ל להלן בכל זאת לא שנה אלי בגודה אחומה בכל לבב כ"ל בשקר. (כא) שורק,
הוא הגפן המשובח במיני גפן, כי בענביו לא ימלא חרטון, ואמר זה על אברהם (כד"ק).
כלה זרע אמת, שרשו אמן והונח על דבר שמסכים בו המליאות והמחשבה והדבור, והוא
היפך זרע שקר (ישעי' כ"ז ד'), והכונה אני נטעתיך שורק זרע אמת שתי' לך ופיך שוין,
אבל את נהפכת כסורי גפן מארץ נכריה אשר לא שמו דרכם הישר והלכו בדוך עקש ופתלחול
ומנסים ג"כ פשעיהם בעלים אשר עליהם. (כב) כי אם חכבסי בנהר, נחר הוא מין מלו
הנעשה מעפר ארץ ידוע, או ממי ימים ידועים ונקרא בלשין יון (ניטרון). בורית, הוא
ג"כ (ניטרון) רק שהוא נולד מאפר למים. ומאניהם עושים עוד היום כל יושגי מורח מין
שמן

אֲדַנִּי יְהוָה: (כג) אֵיךְ תֹּאמְרִי
 לֹא נִטְמַאתִי אַחֲרֵי הַבְּעָלִים לֹא
 הֵלַכְתִּי רְאֵי דְרֹכְךָ בִּנְיָא דְעֵי מָה
 עָשִׂית בְּכֶרֶה קָלָה מְשַׁרְכֶת
 דְּרֹכֶיהָ: (כד) פֶּרְאָה לְמַד מְדַבֵּר
 בְּאוֹת נַפְשׁוֹ שֶׁאֵפֶה רוּחַ תְּאַנְתָּהּ

נפשה קרי מי

שווענדערסט, דיינער זינדען
 פֿלעק, כלייבט דאך שטעטס
 פֿאַר מיינעם אַנבליקקע,
 שפּריכט גאַטט דער עוויגע.
 (נג) וויא קאַנסט דוא נור זא-
 גען, אַיך בין ניכט אונרײן
 געוואָרדען, נאָך דען געטצען
 בין אַיך ניכט גענאַנען, זיעה
 נור דיין פֿערהאַלטען אים
 טהאַלע, ערקענע וואָס דוא
 טהאַטעסט, דוא לייכטע ווילד

אומהער לויפֿענרע קאַמעלע. (כד) דוא ביזט יענער וואָלדעזעלן גלייך, דיא, ווי
 סטען געוועהנט, מיט האַכטיגער גיער נאָך לופֿט שנאָפּסט, איהרען טרועב, ווער מאַג
 איהן

ר ש י

כתמא דלא דני כן סגיא ואיך קדמי: כתם סאקא בלע"ז. עונך. על עון העגל נאמר שהוא קיים
 לעול' כמו שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם (שמות ל"ב) כל פקידות הנאית על ישראל היא מקלת
 עון העגל בהם: (כג) ראי דרכך בניא. מה עשית מול בית פעור ועוד עתה מסוקת באותו הדרך
 בכברה קלה המשרכת דרכיה בכרה גמלה נקבה בזור' שהיא אהבת לנוע בכרי מדין (ישעי' ס')
 כ תורגם הוגני מדין והם גמלים בזורים כמו שזכרנו בסנהדרין נפיצי נמלי סני דטגיני מסכי דהוגני:
 משרכת. מסוקת בדרכי געיריה לשון מסרך סריך ויש לחננו עם שרוך הבעל (ראשית י"ד) קוסרת
 דרכי גערותה נלכה: (כד) פרא. שלווא הי"קו בלע"ז ויש לועזין קיליין בלע"ז: לאור מדבר. הלמוד
 להיות במדברות כן אהבת לנוע: שאפה רוח. פומחת את פיה ושאפת רוח ולעול' הוא חוזר
 לזקומו: תאנתה מי ישיבה. אותה מדת תניני' שיש בה כיגם הסנין שאף רוח כמה ש' שאפו
 רוח

ב א ו ר

שאן, לנקות ולכנס בהם בנדים כמו זייפע שלנו. ורש"י פי' נורית שאבון והוא savon זייפע,
 והכונה אם גם חנקש לטהר עומך בנורית שמנקה רק מעל פניו הסיכון בדרך העברה; הלז
 כתם עונך לפני וגם כל מלפונך ומורשי לנכך גלויים וידועים לפני, כי רק האדם יראה לעינים,
 ואני ראה ללכנ. ובתם, הבינוני בנפעל והוראתו על תמידית הדבר, כאשר יאמר: תמיד
 יוניך בתומים לפני. ובכסוק הנא יאמר להם העין הוה. (כג) ראי דרכך בניא, הכונה
 רתה תחשוב להעלים ולכסית פזעיק ואני ידעתי את אשר עשית במקום סתר בניא. בכרה
 קלה, היא גמלה קונה עולת ימים, והיא רכה יותר מזור. משרכת, מלשון שרוך נעל,
 נקשרין אותו סביב העל כמה פעמים, כך היא חרוץ פעם הגה ופעם הגה (רד"ק), והאשיל הנביא
 את ישראל לבכרה זאת, כי גם המה ירולו מע"ל לע"ל ומתקדשים ומטערים את"כ לפני הק"נה
 באלו עונדים א תו ביראה ובעתה. ונראה, כי המאמר האזרון הוא יחס הקריאה (והקשטיף) יכן
 חרגמתי. (כד) פרא, הוא אמור הנר ונקרא בלשון יון ורומי (אנטגער) הזיכר תמיד במדבר ובניעות
 בלנד בארן פרס וארס והוא קל כרגליו מכל חית הארץ, והיום ישלחו לרוב (בטפוטחרינו)
 בשם (קולון) וכתב הרד"ק וזכר הפרא בכסוק זה זכר ונקנה, כי פרא הוא לשון כלל לזכר
 ולנקנה וזשור שהנקנה רכה יותר לשיכך זכר לשון נקבה, ע"כ. ואני אומר בעבור שיכנה
 ישראל בשם נקבה, לכן הביא ג"כ המזל מנקבה שהיא דומה למזל בכל חלקיו וכן הוא דרך
 הלשון. באות נפשה, ר"ל תאמר לרון מאקוס לאקוס לאף תמיד רוח חדש ברזונה; וכן
 ישראל הולכים תמיד אחרי שריות לבס ויביאו חדשים מקרוב לא שצרום אבותיהם. תאנתה,
 מלשון אנה לידו. ותרנשתי פה בהתם געזעניזם בשאר האלן שלו, כי דבריו נראים נכונים
 יותר מכל המפרשים הקודמים וכן משמע מפי' רד"ק. והכונה, אם היא מנקשת תאנה לזונה
 ולטרפה מי ישיבה. וכן הולכים ישראל בלב סורר ומורה לחצן קשות הרום ומי יוכל להיכס.

מי ישיבנה כל-מבקשיה לא ייעפו בחרשה ומצאוניה: (כה) מנעי רגלך מיהף וגורגך מצמאה ותאמרי נואש לוא כי-אהבתי זרים ואחריהם ארד: (כו) כבשת גנב כי ימצא כן הבישו בית ישראל המה מלכיהם שריהם וכהניהם ונביאיהם: (כז) אמרים לעין אבי אתה ולאבן את ילדתני כי-פנו אלי ערף ולא פנים ובעת רעתם יאמרו קומה

איהו העממען, דאך דיא זיא זיכען, דירפען ניכט ערמי-דען, צואיהרער צייט, פֿיני-דען זיא זיא זיכער- (כה) זאָ הערע דאך אויף, דיינען פֿום דער בלעסע, דיינע קעהלע דעם דורשט פֿריוו צו געבען, דאך דוא דענקעסט ניין? עס איזט ניכט מעגליך, דען איך ליעבע צו זעהר דיא פֿרעמדען, איהנען מוס איך נאָכגעהען- (כו) זאָ ווערדען וויא דער דיעב מיט שאַנדע דאָ שטעהט, ווען ער ערטאָפֿטט ווירד, אויך אל-לע געשלעכטער ישראל'ס אין שמאך ליעגען, זיא, איה-רע קעניגע, איהרע פֿירסטען איהרע פֿריעסטער אונד איה-

וגרונך קרי- ילדתנו קרי והישיענו רע פֿראָפֿעטען. (כז) זיא, דיא צום קלאָטצע שפרעכען דיא ביזט מיין פֿאַטער, צום שטיינע דיא האַסט מיך געצייגט, דען, ווען זיא איצט אויך מיר דען נאָקען אונד ניכט איהר געזיכט צו-ווענדען, זאָ ווערדען זיא דאך צור צייט דער נאָטה אויפֿשרייען: אָ קאָם

ר ש י

רוח נתני' (ירמיה י"ד) מי ישיבנ' מאימה מדה בן אחס מי יוכל להשיבכם מדרככ' הרעה: כל מנקשיה לא ייעפו. כי על חנם ייעפוש לא יוכלו להשיגה ומה סופה בחדשה ימלאונה חדש אחד יש בשנ' שהיא יונה כל החדש ואז היא נלכדת אף אחס חדש אחד (הוא אב) הובן לכס כנר מימות המרגלים שקנעו אבותיכם בכיית חנם צו חלכדו: חתונה. ש"ן דגרונימי"ס בלע"ז וכן ת"י בידודא ד"א לשון יללה כמו חתונה ואניה (איכה ב') ד"א שאקונטרי"א בלע"ז כמו חתונה שילה (יהושע ט"ז): (כה) מנעי רגלך מיהף. זו היא מדתך כפרא האוהבה לנוע נביאי אומרים לך מנעי עלמך מע"א שלא חלכי יחף נגולה ומנעי גרוך מל-זות בלמא ותאמרו על דברי הנביאי' נואש אין מיחוש נואשתי בדבריכם נואש ווקלי"ר בלע"ז: (כו) ימלא. בתחלה כשהוא נמלא גנב והוא היה מוחזק נאמן כך חירגמו יונתן: (כז) ובעת רעתם יאמרו. אלי קומה והושיענו וכן ת"י ובעידן דבישת' אתיא עליהן

ב א ו ר

בחדשה ימצאוה, לדעתי בחדשה כאן כמו שחגס הכשדי בזמנה ישנחנה, ובאשר תרגם יאכלם חדש את חלקיהם (נהושע ב' ז') ירח בירח, ובאמר בשם יוס על כל זמן ועת בכלל, ואין מן הזורך להיות ל' יום דוקא ושעור הכתוב כך הוא: בכל חתונה ותאזות נפשה לרוח מנקשיה לא ייעפו ובקל ימלאנה בחדשה, פי' בזמן ידיע או בעת הריונה כשהיא מלאה וכנדה כמ"ש הרד"ק או בעת שתלד או בעת חתונה הנקראת ביונטטנייט, וכן הוא הנמשל בישראל, ולכן (כה) מנעי רגלך מיהף, שובי הפעם ממרוךך נהרים, ובנגעות כפרה זאת במדבר ותגללי. וחאמרי, כלומר בלבךך כי כפה היא חמת לא אעבור לא נעמאתי. (כו) כבשה גנב, כחגומו כנחת גנב במחשבת נאמן ואשתכח גנב, ע"כ, וכן יבשו ישראל ויכלמו אס יגלה ה' חטאם ורעתם ויענישם כפי משפטו, כי גם המה יחשבו עתה להראות עלמם נאמנים וישירים בעיני ה' ובני אדם. (כז) כי פנו אלי ערף, כלומר בעבור כן יבשו כי אס פנו אלי עתה עורף ילעקו אלי בלר להם, ואז כל אשמעם ואשיבם אי' אליהך אשר עשית לך ויבשו ויכלמו

והושיענו: (כח) ואיה אלהיה אשר
 עשית לך יקומו אשיושיעוק
 בעת רעתך כי מספר עריה היו
 אלהיה יהודה: (כט) למה תריבו
 אלי כלכם פשעתם כי נאם
 יהוה: (ל) לשוא הכיתי את בניכם
 מוסר לא לקחו אכה חרבכם
 נביאיכם באריה משהית:
 (לא) הדור אתם ראו דבר יהוה
 המדבר הייתי לישראל אם
 ארץ מאפליה מדוע אמרו עמי

רדנו

ב' טעמים

אונד הילף אונז. (כח) וואָ
 אבער זינד דאָן דיינע גאָטטער
 דיא דוא דיר פֿערפֿערטיגעט
 האַסט? מענען די עזע זיך
 אויפֿמאַכען אָב זיא דיר העל.
 פֿען וועררען, אין דיינער
 נאָטה, דען, זאָ פֿיעל שטער=
 טע זאָ פֿיעל גאָטטער צעהלסט
 דוא יא, יהודה! (כט) וואָס
 האַדערט איהר מיט מיר?
 איהר צללע זייד יא פֿאָן מיר
 אַבגעפֿאללען, שפּריכט דער
 עוויגע. (ל) פֿערגעבענס צייַט
 טיגטע איד אייערע קינדער,
 זיא וואָללען קיינע צוכט אַני
 נעהמען, אייערע פּראָפֿעטען
 האַט אייער אייגענעם שווערט
 וויא איין פֿערדערבענדער לע.
 ווע הינוועגעראַפֿט. (לא) איהר

צייטגענאָססען אַבער, איהר ערוועגעט וואָהל דעם עוויגען וואָרט, בין איד עטוואָ איינע
 וויסטע פֿיר ישראל? איין פֿינסטערעם פֿערווילדערטעם לאַנד? וואָרום זאָגט מיין
 פֿאַלק

ר ש י

כפרין בטעותהון ומודין קדמי ואמרין רמי' עלנא ופרוקנא: (כח) מספר עריך היו אלהיך.
 בכל עיר ועיר אלוה אחר: (כט) למה תריבו. איך תבאו להתוכח בריב ולומר לא מטאנו: כולכם
 פשעתם בי. אף הלדיקים באשמע היינו דאמרי אינשי בהדי הולא לקיא כרב': (ל) לשוא הכיתי.
 על חוס כי לא הועיל שיקחו מוסר: אכלה חרבכם את נביאכם. הרגתם את זכריה וישעיה:
 (לא) ראו דבר ה'. הוליא להם לנכנת המן ואמר להם ראו כאן מה דבר ה' מועיל: המדבר הייתי
 לישראל. לשון תימא הוא לכך נקודה מ"ס רפי וה"א בטוף פתח כלום נדמה לאבותיכם שהוא
 מדבר כשהלכו בו שהודתי להם לחם זה דבר יום ביומו: מאפליה. לשון חשך: מדוע
 אמרו עמי רדנו. נבלנו ממך כמו הרודה פת מן התנור כך מדרש ר' תנחומא ומנחם
 פי

ב א ו ר

ויכלמו. (כט) למה תריבו אלי, לאמר למה עזב ה' אותנו ויתן אותנו ואת בנינו ביד האויב,
 הלא בלדק ונמשט עשיתי זאת, כי כלכם פשעתם בי דרך כלל בקטן כגדול (וכן כתב הרד"ק)
 ובפסוקים הנאים פרט להם את הכולל במלת כלכם. (ל) לשוא הכיתי את בניכם, פי'
 הכיתי את בניכם לימסר חבל גם המה השחיתו דרכם ומעלליהם באבותיהם וכל המכות לא
 עשו ופעלו דבר, כי בכל זה מוסר לא לקחו, ונביאכם, הם נביאי שקר בנס (כן פי' הרד"ק)
 לא אני הרגתי רק חרבכם אכלתם וקבלו עונשם על ידיכם, ואזם הגדולים הנשארים, אתם
 ראו דבר ה' כנ"ל קצור המאמר וכן תרגמתי. (לא) הדור, ה"א לסימן הקריאה (ווקאטין)
 בלימר: בני גילי! אתם ראו דבר ה' הבינו מה שהוא אומר לכם (הרד"ק). מאפליה, הפ"א
 דגושה כמו מהפכת (דברים כ"ט) ושוא תחת הא' שוא נח כמו גאָרד דגש הד', ולהגדיל האפל
 סמך אותה למלת י (רד"ק), והנונה ארץ אשר לא זרע עליה השמש ולתממה ולהפרותה ולכן
 הפירות

פֶּאֶלֶק : ליעכער ויאָללען וויר
עלענד הערום איררען, נור
ניכט צו דיר מעהר קאָממען.
(לג) פֶּערגניסט עטוואַ דיא יונג
פֶּרוּיא איהרעס שמוקעס, דיא
ברויט איהרער בינדען? מיין
פֶּאֶלֶק אבער פֶּערגנאָס אינצעה
ליגע טאָגע מיך. (לג) וויא?
דוא זוכסט דייןען וואַנדעל צו
בעשעניגען? אום ליעבע צו
ערלאַנגען, פֶּירוואַהר זעלכסט
בייא דען שלעכטעסטען ער
קעננט מאַן דייע וועגע שאַן.
(לד) אונד אויך אַן דייענס אי
גענען קליידע פֶּינדעט מאַן
דאַז בלוט אַרמער אינשולדי
גער זעעלען, דיא דוא ניכט
ביים איינברוכע ע־טאַפּט
האַסט, אונד טראַטץ דעם

רָדְנוּ לְזֹא־נְבוּא עוֹד אֵלַיָּהּ :
(לג) הַתְּשִׁיבָה בְּתוֹלָה עֲדִיָּה כִּלְהַ
קְשִׁרֶיהָ וְעָמִי שְׂכֵחוּנִי יָמִים אֵין
מִסְפָּר : (לג) מִה־תִּיטְבִי דֶרֶכְךָ
לְבַקֵּשׂ אֶהְבֶּה לְכֹנֶם אֶת־הָרַעוֹת
לְמַדְתִּי אֶת־דְּרָכֶיךָ : (לד) גַּם
בְּכִנְפֶיךָ נִמְצְאוּ דָם נַפְשׁוֹת
אֲבִיוֹנִים נְקִיִּים לֹא־בַמַּחְתָּרֶת
מִצְאָתִים כִּי עַל־כֹּל־אֱלֹהִים :
(לה) וְהִתְאַמְרִי כִּי נִקִּיתִי אֶךְ שָׁב אִפּוֹ
מִמֶּנִּי הַנְּגִי נִשְׁפָּט אוֹתְךָ עַל־

למדח קיי אמד

אללעם, (לה) זאָנסט דוא נאָך איד בין אונשולדיג, געוויס ווירד זיין צאָרן פֶּאָן מיר וויי
כען, זאָ ווילל איד נון ערשט רעכטדיך שטראַפֶּען, דאָ דוא נאָך זאָגעסט איד האָבע ניכט
גע.

ר ש י

פִּי רָדְנוּ לַאֲזֵן יְרִידָה וְעוֹד פִּנִּים אַחֲרַיִם : (לג) תִּיטְבִי . תְּקַשְׁטִי עֲלֶיךָ לְקִרְאָת נֹאסִיךְ נִמו
(מלכיס ב' ט') וְחִיטְבִי רֹאשׁה דְאִיזֵנְל בְּפִרְשַׁת יְהוָה : גַּם אֶת הַרְעוֹת לְמַדָּת . חֹזֶרֶת עַל כָּל רוּע דְרָךְ
לְלִמּוּד אֶת הַמְקִילְקֶלֶת שֶׁכּוֹלֵס : גַּם ל' אִפִּילוֹ . לְכֹן . ל' שְׂנֵיעַת אִמַּת אֶךְ אֶת הַדֶּרֶךְ הַרְעֵה שֶׁכּוֹלֵס
הַדְּרָכִים לְמַדָּת לְעֲלֶמְךָ . לְזֶדַח הַנְּהַגְתָּ : (לד) לֹא בַמַּחְתָּרֶת מִלְּאֲתִי . לֹא מִלְּאֲתִי אִוְתָם בַּמַּחְתָּרֶת
כַּשֶּׁהֲרַגְתָּ אִוְתָם : כִּי עַל כָּל אֱלֹהִים . שֶׁהֵיוּ מוֹבִיחִי אִוְחֶךָ בְּדַבְּרֵי אֱלֹהִים . מִלְּאֲתִים כִּהַּ יִשְׁמַר לְנַקְוָה
לְאֵן פִּעֲלָתָה . וְהִרְבֵּה יֵשׁ בְּסִפְרֵי (יִחוּקָל י"ו) אֶת נִשְׁאֲחֵי : (לה) וְהִתְאַמְרִי . בְּלִבְךָ : כִּי נִקִּיתִי .
אֶשֶׁר זָבַחְתָּ אֲנִי נִפְשֵׁי : נִשְׁפָּט אִוְחֶךָ . בֹּא עִמָּךְ בַּמַּשְׁפָּט :

חולי

ב א ו ר

הַפִּירוֹת וְהַתְּנוּאָה עֲלֵיהָ אִפִּילוֹת הִנֵּה . וְרֹאשׁה אֶשֶׁר כְּתַבְתִּי בַּפְּסוּק ו' עַל לְלִמּוֹת . רָדְנוּ , לְדַעַמִּי
הוּא כְּמוֹ אִרִיד בְּשִׁיחֵי (תהלים נ"ה ג') וְשִׁיעוּרוֹ וְכִי הִרְעוֹתִי לְכַס כְּאֶשֶׁר הִלְכַתָּם אַחֲרַי לְמַה
חִאֲמְרוּ : מוֹטֵב לָנוּ לִהְיוֹת נָדִים וְרַעִים וְשִׁטוֹלְטִים בְּעֵינֵינוּ מִלְּשׁוֹן עוֹד אֵלַיךְ . (לב) הַחֲשִׁבָה ,
ה' אִל הַטְּנוֹתִי לְכַס וְהִיִּיתִי לְכַס לְעוֹר וּלְפִאֶר כַּעֲדֵי לְחַוְלָה וְאִם בְּתוֹלָה לֹא חֲשַׁבְתָּ עֲדֵיהָ וְכִלְה
קִישׁוּרִיהָ לְמַה חֲשַׁחוּנִי אַחַס יָמִים אֵין מִסְפָּר . (לג) מַה חִיטְבִי , הַבּוֹנֵה אִיךְ תִּרְכַּה לְפִאֶר
וְלִיפּוֹת מַעֲשִׂיךָ הַרְעִים וְלִרְחוֹת נְקִי הַלֵּא בְּרַעוֹת שֶׁנְּרַעוֹת נְכַרִּים דְּרַכְיֶךָ וּמַעֲשִׂיךָ אֶשֶׁר לְמַדו
מִמָּךְ וְגַם בְּכִנְפֶיךָ נִמְצְאוּ דָם , וְאֱלֹהִים הֵמָּה עֲדִים גַּאֲמִינִים וְגִלּוּיִם מְגוֹדֵל רַעַתְךָ וּכְמַעֲשִׂיךָ בְּפִיךָ
יַעֲנֶה . (לד) מִצְאָתִים , מִלְּאֲתִי אִוְחָם כִּי כֹן דְרָךְ לְחַנֵּר הַנְּקִיבָה הַנְּמַלְאֵת עִם הַנְּנוּי בְּחִירָה
הַתִּי"ו (כד"ק) . נִמְצְאוּ , כִּאלֹו אִמְרֵי דְמִיִּים שֶׁהֵיוּ אִמְרֵי נַפְשׁוֹת (הג"ל) . כִּי עַל כָּל אֱלֹהִים , טַעֲמו
דְּנֶק עִם הַפְּסוּק הֵבֵא אַחֲרָיו (הג"ל) . (לה) אֶךְ שָׁב , מִלֵּת אֶךְ בֹּא לְפַעֲמִים לְאִמַּת וּלְחֹק
הַמִּאֲמֵר כִּמ"ג הַרְד"ק בְּאַרְשֵׁיו עִי"ג וְכֹן תְּרַגְּמֵתִי . הַנְּגִי נִשְׁפָּט אַחֲךָ , כְּמוֹ שֶׁאִמְרֵי הַכַּס כְּפִירוֹת
הַעֲזֵן שְׂחֵי עוֹנוֹת , וְכֹן כְּתַב הַרְד"ק וְכֹה אֲנִי נִשְׁפָּט אִוְחֶךָ וְאַעֲנִיֶיךָ בֹּזֵה עַל אִמְרֶךָ לֹא חֲשַׁבְתִּי .
חולי

געזינדיגעט. (לו) וויא קאננסט
 דוא ריך זאָ זעהר ערניעדריי.
 גען, דיינען וועג אַבערמאָהלס
 צו ענדערן, דיינע דאָפּפּונג
 אויף מצרים ווירד יאָ עבען זאָ
 שייטערן וויא דיא אויף אשור
 געשייטערט איזט. (לי) אויך
 פֿאַן היער ווירסט דוא, דיא
 הענדע איבער דעם קאָפּף צו-
 זאַממענשלאָגענד, ווענציהעי,
 דען דער עוויגע, האָט דיינע
 שטיטצען פֿערוואָרפֿען, אונד
 דוא ווירסט דורך זיא קיין גליק
 דיר ברינגען.

אָמַרְךָ לֹא חָטָאתִי: (לו) מֵהַתּוֹלִי
 מֵאֵד לְשָׁנוֹת אֶת־דַּרְכְּךָ גַם
 מִמִּצְרַיִם הַבְּשִׁי כַּאֲשֶׁר בִּשְׁתֵּי
 מֵאֲשׁוּר: (לי) גַם מֵאֵת זֶה תִּצְאִי
 וַיִּדְוֶךָ עַל־רֵאשֶׁךָ כִּי־מֵאֵם יְהוָה
 בְּמִבְטָחֶיךָ וְלֹא תִצְלִיחִי לָהֶם:
 ג (ל) לֵאמֹר הֵן יִשְׁלַח אִישׁ אֶת־
 אִשְׁתּוֹ וְהִלְכָה מֵאֵתוֹ וְהִיתָה
 לְאִישׁ־אַחֵר הַיָּשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד
 הֲלוֹא חֲנוּף תִּחַנֵּף הָאָרֶץ הַהִיא

ג (א) פֿערנער שפּריכט דער
 עוויגע: ווען איין מאָן זייט
 נע פֿרויא פֿערשטעסט, זיא פֿאַן איהם וועגעעהעט, אונד איינעס אַנדערן ווירד, דאָרף
 ער זיא וויעדער צו זיך נעהמען? ווירדע ניכט דער באָדען דאָרויך ענטווייהעט ווערדען?
 אונד

וּאח
 נע פֿרויא פֿערשטעסט, זיא פֿאַן איהם וועגעעהעט, אונד איינעס אַנדערן ווירד, דאָרף
 ער זיא וויעדער צו זיך נעהמען? ווירדע ניכט דער באָדען דאָרויך ענטווייהעט ווערדען?
 אונד

ר ש י

(לו) חזלי. לשון זלזול לשנות את דרכך לעזוב אותי ולסמוך על מזרי' לעזרה בימי יהויקים ולדקוהו
 (לקמן ל"ז): לשנות. לשון שינוי: כאשר בושת מאשור. ססמוך אהו עליו ויכר לו ולא סזקו
 כמה שנאמר בדברי הימים (ב' כ"ח):
 ג (א) לאמר הן ישלחונו' יש לי לומר שאין עוד את ראוי לי כי כן דרך המשלח את אשתו

ב א ו ר

(לו) חזלי, משרש זיל וענינו זלזול כפירש"י כאן. לשנות, ענינו שינוי וענינו כפילת פעולה
 אחת וכפי שניהם חרגמתי, והכוונה כאשר כתב הרד"ק למה משנה דרכך פעם לאשור ופעם
 למצרים. (לז) ולא הצליחי. ע"ד הוא יכלית לנו (נחמיה ב' כ') כלומר וגם אשה תניח להם
 רעה כמ"ש ולא הוסיף עוד מלך מצרים ללאת מארצו כי לקח מלך בבל וגו' (מלכים ב' כ"ד
 ז'), וזה היה לו בשביל ישראל אשר נחמו לו מס להיות להם לעזר נגד מלכי בבל נמנא בשל
 עוזר וגפיל עזר, ועיין רד"ק.
 ג (א) לאמר, חזלי מובן כאן ויהי דבר ה' אלי לאמר, ונאשר העיר נבר החנם המדקדק
 בן זאב בהקדמתו. חנוף תחנף, עיין הרמב"ן בספר במדבר ל"ג שכתב וענין החנופה
 היא הנאמר בקללות זרע רב תוליא השדה ומעט תאסוף ברמים חטע ועבדת ויין לא חשתה
 זיתים יהיו לך ושמן לא תסוך כל ענך ופרי אדמתך יירש הלללל, כי כל חנוכה עשות הפך
 הנראה והנדמה לעינים והוא עונש בארץ בע"א שפיכת דמים וגלוי ערוות ע"כ; ויען הואלתי
 לבאר כפי' זה כמה פסוקים מפ' זאת ומאשר ספרי חנ"ך, ראיתי להאריך קלת בבאור כוונת
 הרמב"ן, ואומר אף אם גזר האל לאמר המבול חוק ולא יעבור לאמר: עוד כל ימי הארץ זרע
 וקליר וקור וחום וקיץ וחורף לא ישבותו, נכ"ז חמא במקום אחר לפי חוק העונש על ע"א
 שפיכת דמים וגלוי ערוות ועלר את השמים ולא יהיה מטר (דברים י"א י"ז) ונחתי שמינס
 נברזל ואת ארבעם כחושא (ויקרא כ"ו י"ט) וכוולא נזה, כי אם לא ישמרו בני ישראל את חקם בלאת
 סג' דברים האלה והוא בענין היחס שעבדס וכניעתם חמת מלכות שמים, ובענין יחס השווי עם
 בני אדם הנמלאים אהם, ובענין יחס יקר עכמותם ומותרם על הבהמה, אז גם הוא לא

וְאֵת זְנוּת רַעִים רַבִּים וְשׁוּב אֵלַי
 נֶאֱמַר יְהוָה: (ג) שְׂאֵי עֵינֶיךָ עַד-
 שָׁפִים וּרְאֵי אִיפָה לֹא שָׁגַלְתָּ עַל-
 דְּרָכִים יִשְׁבֶּת לָהֶם כַּעֲרֵבִי
 בַּמִּדְבָּר וַתַּחֲנִיפֵי אֶרֶץ בְּזוֹנוֹתֶיךָ
 וּבְרַעְתֶּךָ: (ג) וַיִּמְנְעוּ רַבִּים
 וּמִלְקוֹשׁ לֹא הָיָה וּמִצַּח אִשָּׁה
 זוֹנָה הָיָה לְךָ מֵאַנְתְּ הַכְּלָם:

אינר הוא, שפר כט דער עווי-
 גע, טרייבסט אונצוכט מיט
 פיעלען בוהלען, אונד וויללסט
 צו מיר צוריקקעהרען? (ג) בליק
 נאך דען האהען, אונד זיעה!
 ווא גאכסט דוא דיך ניכט הין?
 זעלכסט אין דען שטראססען
 הארטעסט דוא איהרער, וויא
 איין אראכער אין דער וויסטע,
 אונד ענטווייהטעסט זא דען
 בארען דורך דינע בוהלערייא
 אונד דורך דינע לאסטער.
 (ג) שאן איזט דער פריהרעגען
 אויסעכליעבען, אויך דער
 שפעטרעגען קאם ניכט, אונד

הלוא שכבת קרי

דאך בעהיעלטעסט דוא דיא פֿרעכע שטירנע איינער בוהלערין אָהנע ערראַטהען.
 ניכט

ר ש י

והלכה לה וגו' ואת זנות רעים רבים. עם אהבים רבים ואף על פי כן שובי אלי: ושוב
 אלי. כמו עשות ולשוב אלי אני עוסק בך: (ב) שפיים. יבלי מים: לא שגלת. לשון פלגש: ישנת
 להם. להיות נכונה לקראתם: כערבי. יושב אהלים שהוא תמיד מזוי בחזן במדברות ועל שם
 כך הוא קרוי ערבי שזון בערבה: (ג) ומלקוש. המטר הורד בניסן על המליכו ועל הקשין
 ומלקוש

ב א ו ר

ישאור חוקו המושם בטבע ויזוה על היצבים מהמטיר עליהם מטר ועל האדמה מליחן את יבולה,
 וכמאמר חז"ל אין העולם מחקיים אלא בשביל חורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקיה
 שמים וארץ לא שמתי, וכאשר נאמר למטה (ט' י"א י"ב) על מה אבדה הארץ וגו' ויאמר ה'
 על עזבם את תורת וגו', ולזה כוונת חז"ל באמרו בכל עבירות שבתורה יעבור ואל יהרג
 חוץ מע"א גלוי עריות ושפיכות דמים, כי נעשות אחת מהנה ספר ברית יס"א משלשה היחוס'
 הנאמרים אשר בהם לבדם יושלם ההללחה העליונה באדם וקנון האנושי, ויעשה מעשה נבלה
 (איינע זונטערטויטע האנדזונג) ואז ט"ב לו האמת מקיומו, כי הללח נשחזו קידמח להללח נוכח,
 והבן זה כי זה כלל גדול בתורת משה, ועל הפרת ברית זה מישראל ועל חליפת והעברת החוק
 אשר שם ה' בשמים ובארץ נוסף לרעתי (בנראה מכיונת הרמב"ן) שם חנף ויתורגם יפה במלת
 ענטווייהען שהוראתו ג"כ הסרת דבר מחוק המיועד לו, וכן יאמר חנף בלשון ארמי ובלשון
 כושי על כל המפיר ברית ה' וחוקותיו, ועיין בם' המלין להחכם געזענוס, וזהו יובן היטב
 המקרא ביטע' (כ"ד ה') והארץ חנפה תחת יושביה כי עברו תורות חלפו חוק הפרו ברית, ר"ל
 כאשר המה עברו תורות חלפו חוק והפרו ברית, והן הנה שלשה אלה הנזכרים כאשר יראה
 המבין, כן חנפה הארץ תחתם ועברה גם היא על חוקה, וע"ז אחר פה חנף חנוף כל העושה
 זאת יהיה גורם שתחזיק הארץ ותעבור על חוקה המושם בה, ומה מאד נמלכו לפ"ז הדברים
 הנאים במקרא ג' וימנעו רבבים ומלקוש לא היה וגו' כלומר הזמים כנר עברו חקם וחנפו
 בעבורך וככ"ז מלח אשה זונה היה לך ולא שנת ממעריך הרעים עד אשר תחניפי גם הארץ.
 ובארתי בזה עור פסוקים הרבה במקרא רק אין רלוני להאריך יותר. (ב) ותחניפי, בבנין
 הפעיל כלומר בצעריך הרעים נרמת שתחזק הארץ בודאי כי את זנית ושגלת על דרכים, ולעיל
 אמר הלך חנוף חנוף בבנין קל כי אם ישוב אליה עדיין לא זנה, רק הוא דבר אסור שיתלבו
 נשותיהן איש באשת חברו ויכתבו להן ספר כריתנת בערב, ובנקר היא שנה וירבה זנות כאשר
 כח

(ד) הֲלוֹא מֵעַתָּה קָרָאתִי לִי אָבִי
 אֲלוֹף נְעָרֵי אֶתָּה: (ה) הִינְטֹור
 לְעוֹלָם אִם־יִשְׁמַר לְנֹצַח הַנְּהַ
 דְּבַרְתִּי וּתְעַשִׂי הַרְעוֹת וְהוֹכֵל:
 (ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בְּיָמַי יֵאֱשִׁיחוּ
 הַמַּלְךְ הַרְאִיתִי אֲשֶׁר עָשִׂיתָ מִשְׁבַּה
 יִשְׂרָאֵל הַלֶּכֶה הִיא עַל־כָּל־הָרִ
 גְּבוֹהֵי וְאֵל־תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וְתִזְנֶי־
 עָם: (ז) וַאֲמַר אַחֲרַי עָשִׂיתָ אֶת־
 כָּר־אֵלֶּה אֵלַי תָּשׁוּב וְלֹא־שָׁבַה
 וְתִרְאֶה בְּגוֹדֶה אַחֻתָּה יְהוּדָה:

(ד) ניכט וואָהר? אויך יעטצט
 רופסט דוא צו מיר: מיין פֿאַ־
 טער! דוא ביזט דער הערר
 מיינער יוגענדיאָהרע. (ה) וואָלל־
 טע ער עוויג גראָלל נאַכטראַ־
 גען איהוּאיממערדאָר בעוואָה־
 רען? אונר דאָך קוים האַסט
 דוא עס געשפראַכען, זאָ פֿער־
 איבסט דוא וויעדער באַז־
 הייטען, אונר פֿיהרסט מיט
 אַנשטרענגונג זיא אוים.
 (ו) איינסט, שפראַך דער עווי־
 געצו מיר, אין דען צייטען דעס
 קעניגס יאשיהו: האַסט דוא
 געזעהען, וואָס דיא אַכטריג־
 ניגע ישראל טהאַט? זיא
 שווייפֿטע אויף יעדעס האָ־
 הען בערגע, אונטער יעדעס
 גרינען בוימע הערום, אונר

ימיר יי. יתיר יי. ותרוא קריי. וארא
 טריעב אונצו־ט דא. (ז) אויך ערמאָהנטע, נאַכרעם זיא אַללעס דיעזעס פֿעראיבטע: קעה־
 רע צוריק צו מיר! אַבער זיא קעהרטע ניכט צוריק; דיעזעס זאָה איהרע טרילאָזע שווע־

ר ש י

ומלקוח טרדי"א בלע"ז: (ד) הלא מעתה. הלאוי שנת מרעתך וקראת לי אבני ואס תעשי כן
 הינטור לך אדוניך לעולם את אשר חטאת לו אם ישמור לנכח לא ישמור: (ה) הנה דברת.
 צפיד לא נכח עוד אליך ואותה הרעה תעשי ולא תתני לב לשונ: ותוכל. ונכחת למרוד:
 (ו) משונה. נכחת ומוכחת בימי יאשיה המלך כשלווני להחזיר עשרת השבטים הנאית אשר עשתה
 משונה ישראל השונבה אנווייא"ה בלע"ז: ישראל. עשרת השבטים: הולכה היא. בעודה על אדמתה
 קודם שגלתה בימי חזקיה עם הוצע נן אלה (הולכה הייתה) הולכה על כל הר גבוה: ותזני
 שם. לע"א. ותזני כמו ותזן י"ד יתירה: (ז) ואומ'. ע"י נביאי עמוס יהישע נן בארי ושאר נביאים
 אלי תשוב: ותרא בגודה אחותה יהודה. כל זה. בגודה קשה משונה ישראל שהם ראשוני

ב א ו ר

כתב הרמב"ן (דברים כ"ד ב'). (ד) הלא פעחה, כלומר הלא עתה בעת לרחק אחרי שראית
 מניעת המטר תקרא אלי ותניר כחי וגבורתי ובכ"ל לא שנת מרעתך. (ה) הנה דברת, ר"ל מירי
 דברך כן תעשי הרעות. ותוכל, כמו כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל כלומר בכל
 כחך ואומץ לבך כאשר היתה לאל ידך וכפירש"י. (ו) משונה ישראל, לדעתי נקרא ישראל
 משונה, כי המה לא עזבו את ה' מנפשו ורלונום רק המלכים התעו לנס כמ"ס ויתן את ישראל
 בגלל חטאת ירבעם (מלכים א' י"ד ט"ז) וכן באחאב ואיזבל וכן בולס, ומשנה מה הוא כמו משונה
 כלומר נעשו שונבים על ידי אחרים; אבל יהודה סר מעלמו כמ"ס (שם כ"ז) ויעש יהודה הרע
 בעיניה' ויקראו אותו וגו' אף אם היה להם מלכים טובים כי אשיהו ולכן נקרא בגדה שנוגדת
 ועוזבת מעלמה, וע"ז אמר למטה בפסוק י"א לדקה משונה ישראל מבוגדה יהודה. ותזני, היו"ד
 במקום ה"א למ"ד הפעל והוא כמו ותזנה (רד"ק), ואולי היא במקום תזן והיו"ד גוססת כמו
 למדתי (לעיל ב' ל"ב) וכן רבים בספר הזה, ועיין מ"ס ידידי החנס מו"ה וואלף מאיר בניאורו
 על ספר יהושע (ב' ד'). (ז) ותרא, פירוש ותרא כי אני עוררתי לב משונה ישראל לשונ אלי
 והיא לא שנה, לכן גם אחותה בגודה יהודה למדה דרבה ועשתה כן נסתר להעלים הדבר
 בפני, אבל גם אני ראיתי כי על כל וגו'. בגודה אחותה, שם תואר בא נקמ"ץ הני"ת ע"ד

סטער יהודה. (ח) איך אבער זאָה, וויאָוואָהל איך דיא אַבי טרינגינע ישראל, ווייל דיא דיא עהע בראַך, פֿערשטאַסען, אונד איהר דען שידעבריעף געגעבען האָבע, דאַס דעני גאַך איהרע שוועסטער, דיא טרייאַלאָזע יהודה, ניכטס פֿירטענד הינגינג, אונד אויך אונצוכט טריעב; (ט) אונד איהרע בוהלערייא וואַר זאָ פֿעראַכטליך, דאַס זיא, דיא ערדע ענטווייהענד, גלייכזאַם זעלכסט מיט שטיין אונד האַלץ עהע ברוך טריעב. (י) אונד בייא אַללעם דייעועם קעה־טע זיא גאַך ניכט מיט גאַנצעם הערצען צו מיר צוֹ ויק, איהרע טרייאַלאָזע שווע־ כטער יהודה, זאָנדערן מיט

(ח) וְאָרָא כִּי עַל־כָּל־אֲדוֹת אֲשֶׁר נֹאֲפָה מִשְׁבַּה יִשְׂרָאֵל שְׁלַחֲתִיהָ וְאַתָּן אֶת־סֵפֶר כְּרִיתֲתִיהָ אֵלַיהָ וְלֹא יִרְאֶה בְּגֵדָה יְהוּדָה אַחֻתָּהָ וְתִלְךְ וְתִזֶן גַּם־הִיא: (ט) וְהָיָה מִקֵּל זְנוּתָהּ וְהִחַנְף אֶת־הָאָרֶץ וְהִנָּאֵף אֶת־הָאָבִן וְאֶת־הָעֵץ: (י) וְגַם־בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁבָה אֵלַי בְּגוֹדָה אַחֻתָּהּ יְהוּדָה בְּכָל־לִבָּהּ כִּי אִם־בְּשִׁקָּר נֹאֲם־יְהוָה: (יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי צְדָקָה נַפְשָׁה מִשְׁבַּה יִשְׂרָאֵל מִבְּגֵדָה יְהוּדָה: (יב) הֲרַךְ־

וקראח

הי־בלערישעם טרוג! זאָ שפּריכט דער עוויגע. (יא) פֿערנער שפּראַך דער עוויגע צו מיר: דיא אַכטרינגינע ישראל ערשינט גאַך אונשולדיג געגען דיא טרייאַלאָזע יהודה.

דאָ

ר ש י

לק לקול ולא ראו פורענות ללאוד ממנו ולשוב קרויין משונה. יהודה שראו שגלו אלו ולא לקחו מוסר קרוייה בגודה: (ח) וארא כי על כל אודות וגו'. נקודות טעמי מקרא זה מלמד כי על פי ישראל נקוד זקף מונדל משלחמיה שלחמיה נקוד זקף גדול לעלמוזה פירוש וארא נסתכלתי בה ליפרע ממנה ולמה כי על כל אודות אשר נאפה משונ' ישראל ומה היתה נקמתי שלחמיה העל פני ולא יראה בוגדה יהודה שראת' בפורענות של שומרון לתת לבה לשונ: (ט) ותנאף את האבן. וטעת עם כלמי אבניא ואעיא ויונאף מרגס מקל זנותה לשון קלות מדקלילא בעינאף טע ויא: (י) וגם בכל זאת, שראו נקלקלה פורענות חבניהם: כי חס נשקר. דורו של יאשוהו מראי' עלמ' שהם לדיקי' והם רשעי' היו זרי' כורו' של ע"א על דלמותיהם מנפניהם חליה על זו וחליה על זו וכשהיו מצערי ע"א נודקי' היה הדלת פתוח ולא היו מנייין בה: (יא) צדקה נפשה משונה ישראל. נקמה ופטרע עלמה מן הדין שלא הי' לה ממי ללאוד: (יב) הלוך וקראח

ב א ו ר

היחיד (רד"ק), ומלת בנדה הנא במקרא ח' לפני יהודה הוא הבינוני מפעל בגד, וכן יבא בכל הפרשה תמיד הבינוני לפני שם עלם פרטי יהודה והתאר (הדיעקטיון) לפני שם אחותה, כי אין דרך הלשון לכרף שם עלם פרטי עם התאר בלי אמלעות שם עכס אחר כמו איש, דבר, וכיוצא בזה כמו ונח איש לדיק וכדומה, ועוד איך יחונר פה שם תחר נקבה עם שם עלם פרטי של זכר, לכן בא הבינוני שדינו כדין שם עלם לפניו ואז שם יהודה הוא רק באור שם זה הראשון (תפפאזיליין) וע"ד זה יבא לנכין הבינוני בתואר נקבה על הכניסה כי הוא נושא המאמר כידוע להמדקקים. (ט) ותחנף את הארץ, פה הוא חנף פועל יולא והוא כמו בהשעיל וכן פעל נאף פה הוראתו כמו בהשעיל, כי כל נואף מנאף. (יא) צדקה נפשה משונה ישראל

וְקָרָאתָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה ר' וְצִפּוֹנָה וְאָמַרְתָּ שׁוֹבָה מִשְׁבַּב ה' יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה לֹא־אֶפִּיל פְּנֵי בְכֶם כִּי־חָסִיד אָנִי נְאֻם־יְהוָה לֹא אֶטּוֹר לְעוֹלָם: (יג) אֲךָ דְעֵי עֲוֹנְךָ כִּי בִיהוָה אֱלֹהֶיךָ פִּשְׁעָתָ וְחַפְזוֹרֵי אֶת־דַּרְכֶיךָ לְזָרִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וּבְקוֹלִי לֹא־שָׁמַעְתָּם נְאֻם־יְהוָה: (יד) שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבְבִים נְאֻם־יְהוָה כִּי אֲנִי בְעַלְתִּי בְכֶם וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וְשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן: (טו) וְנָתַתִּי לְכֶם רָעִים כְּלִבֵּי וְרָעוּ אֶתְכֶם דְּעָה וְהִשְׁכִּיר:

(יב) דארום געהע הזן, רופע דיעזע ווארטע גענען מיטטער. נאכט אויף פאלגענדע וויזע אויס: קעהרע צוריק, אכט טריניגע ישרא! שפריכט דער עויגע, איד ווערדע ניכט מעהר מינען צארן איבער איך אויס ברעכען לאססען; דען איד בין גנעדיג, שפריכט דער עויגע, טראגע ניכט עויג גראלל נאך. (יג) ערקעננע נור דיין פערגע הען, דאס דוא ווידער דען עויג גען, דיינען נאכט געויגדיגעט, דאס דוא אויף אללען זייטען אינטער יעדעם גרינען בימע ווענע אנגעלענט פיר דא פערעדען געטטער, אונד איהר מיינער שטימע קיין געהאר געגעכען האכט, שפריכט דער עויגע. (יד) קעהרעט צוריק, אכטריניגע קינדער! שפריכט דער עויגע, דען ווען איד איך איך פערווארפען האכע, ווער-

והיה

דע איד איך דאך וויעדער אויפגעהמען, ווען אויך נור איינען אויס איינער שטארט, נור צווייא אויס איינעם שטאמע, אונד איך נאך ציון ברינגען. (טו) דאן גע בע איד איך הירטען נאך מינעם וויללען, דא איך ווידען אין קענטנים אונד איינ-

ר ש י

וגו'. הליך כחרגומו אזיל לשון זווי כאן ליווהו לילך ולחזור עשרת השנתי' בימי יאשיהו' כמו שאמר למעלה שבימי יאשיהו נאמרה לו נבואה זו וחזרו מקלת מהן בשמונה עשרה ליאשיהו: לפינה. אל המקומות שגלו שם לאזור: פני. רוגזי כן תרגם יונתן: (יג) פשעה. מרדת: ותפזרו את דרכיך. לשון זנות פיסוק רגלים למשכני אשה: (יד) שוכני'. אנווישיי"ר בלע"ז שכינתם דרכם מרוב כל שהייתם בשלוח ועונג כמו שהוא אומר הפורטי' על פי הונל (עמוס ז') השותים במזקי יין (שס): כי אנכי בעלתי בכם. ונקראתם בשמי שאני אדון לכם ואין

ב א ו ר

ישראל, עיין לעיל פסוק ו'. (יב) צפונה, אזור הוא למזרחית לפינות מז"י. אפיל פני, לא אתן רשות למשחית לבלות אתכם. (יג) והשורי, כי לא עבדת ע"ז אמת לכדה אלא סורת את דרכך לזרים לזה ולזה כמו שאמר כי מספר עריך היו אליהך יהודה (רד"ק). (יד) שובי בנים שיבבים וגו' כי אנכי בעלתי, נראה כשי' השני של הרד"ק בעלתי הוא כמו קלתי לפי שהוא קצור עם יחס שבו ועוד הוא אמר למעלה הישוב אליה עוד, ועיין בס' המלין להחכם געועניוס. אחר מעיר ושנים ממשפחה, מחלוקת היא במס' סנהדרין (דף ק"א ע"א) ר"ל אמר דבנים ככתבם

(טז) וְהָיָה כִּי תִרְבוּ וּפְרִיתֶם בְּאֶרֶץ
 בְּיָמִים הַהֵמָּה נֹאמְ-יְהוָה לֹא
 יֹאמְרוּ עוֹד אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְלֹא
 יֵעָלֶה עַל-לֵב וְלֹא יִזְכְּרוּ-בּוֹ וְלֹא
 יִפְקְדוּ וְלֹא יַעֲשֶׂה עוֹד: (יז) בַּעַת
 הַהִיא יִקְרְאוּ לִירֹשָׁלַם כַּסַּא יְהוָה
 וְנִקְווּ אֵלֶיהָ כָּל-הַגּוֹיִם לְשֵׁם יְהוָה

איינויכט. (טז) אונד ווען איהר
 אלסראן אייך פערמעהרט,
 אונד פרויכטבאר ווערדעט, זאָ
 שפריכט דאך קיינער מעהר:
 „בונדעסלאדע דעם עוויגען!“
 זיא קאממט ניכט מעהר אין
 דען זין, ווירד ניכט מעהר צור
 עראינגערונג, ניכט צור אונ-
 טערזוכונג געברויכט, אונד עס
 ווירד אויך ניכטס מעהר מיט
 איהר אונטערנאָמען. (יז) צור
 זעלבען צייט נענטט מאן אויך

ירושלים דען טהראן דעם עוויגען, אונד אללע פֿעלקער שטרעמען דאן צום נאָמען

נאָט.

ר ש י

ואין כבודי להניח אתכם ביד אויבני: (טז) לא יאמרו עוד ארון. כי כל בניסחכם תהא קדושה
 ראשכון בה כאילו הוא ארון: יפקדו. כמו יזכרו: ולא יעשה עוד. מה שנעשה בו כבר בשילה
 שהביאוהו במלחמה עם פלשתים בימי עלי (שמאל א' ד'): (יז) ונקוו. ונקבלו לשון מקוה מים:
 שרירות

ב א ר

בכתבם א"ל ר' יוחנן לא ניחא למרייהו למימר הכי אלא א' מעיר מזכה כל העיר ושנים ממספחה
 מזבין כל המספחה כלה, והרד"ק פי' ואפי' יהודי אחד יהיה לכדו בעיר מערי הגוים משם
 אקחנו, וכן אם יהיה אפי' שנים לנדס באומה אחת משם אקחם ואומה נקראת משפחה, ולפי'
 ר' י קמחי במלת בעלמי אשר הנאמי לעיל נראה יותר סברת רש"ל דברים ככתבן, אבל לפי
 הנתוב למעלה י"ח בימים ההמה ילכו בית ישראל וגו' נראה להשוות שני מאמרים אלה ולאמר
 שמתחלה אמר השם לקחתי א' מעיר ושנים ממספחה דברים ככתבן ואם יהיו להם רועים אשר
 ירעו אותם דעה והשכל, אז ילכו גם הנשארים בזכותם יחדיו וינאפו על הארץ אשר הנחלמי
 לאבותיהם, ואני תרגמתי בענין דמסתמע לתרי אפי. (טז) והיה כי תרבו, ידוע כי הארון
 היה לישראל לאות ברית בין ה' ובניהם מהותו ית"ש ומהשגחתו עליהם כי בכל המלות והחורות
 אשר קבלו ממנו לא היה כח בידי כולם להשיג שנות ה' בקרבם, בלתי אמלעית גשם הנראה
 לחוש, ולכן היה להם הארון הזה לזכרון שמו הגדול, כי הוא הולך לפניהם תמיד לשמרם
 ולהלילם ביד חזקה ובזרוע נטויה, ובהיות הארון בקרבם מלאים לנס ונפשם ללאת למלחמת אויב
 בדבתיב (ש"א ד' ג') נקחה אלינו משלה את ברית ה' ויבא בקרבנו ולפני הארון ללכדו בעונם
 ובחטאם כמו שהיה בעבן שנלכד לפני ארון ה' לדברי חז"ל והוא היה סבה גדולה להחזיקם
 באמונתם ולהשיבם מרוע מעלליהם כמ"ש (ש"א ז' ב') ויהי ביום שנת הארון בקרית ארבע וגו'
 ויגשו כל בית ישראל אחרי ה', כי בראותם בעיניהם יקר ה' וגדולתו מיד שבו גם הדעים
 מדרבם וחזרו למועב, אבל הטובים שבהם לא הולכנו לכ"ו, כי המה ידעו והכירו את שמו הגדול
 מדעתם, לכן שמו מנטחם וכסלם עליו אף אם לא היה הארון בתוכם, כי שמו היה תמיד
 נגד פניהם, וע"ז אמר הנביא כי צעת ההיא אשר יבחר ה' הטובים א' מעיר ושנים ממספחה
 ויתן להם רועים כלנו אז אף אם ירבו ויפרו בארץ לא יהיה אחד בהם אשר ישאל ויטעון
 לאות על מליאות השם והשגחתו כי כלם ידעו ויכירו שמו הגדול בלתי אמלעות דבר, והבן.
 ולא יזכרו בו, קשור הפעל זה עם יחס שבו הוא זר ורחוק נתנ"ך, ולכן נראה לי לפרש מענין
 על יד, כלומר לא יזכרו את שם ה' על ידיו ומלת בו מושגת עלמה ואחרת עמה לא יפקדו
 בו ולא יעשה בו, והכוונה שאז לא יטענו לזכור על ידיו שם ה' ולא יטענו לפקוד בסניו
 שנות העם או לעשות בו מלחמה ודברים אחרים, וכן תרגמתי. (יז) לשם ה', הכוונה לשם
 ה' והסו לירושלים כי ירושלים עלמה תקרא בשם ה' כנאמר למטה ל"ג ט"ז וזה אשר יקרא לה

ה'

לירושלם ולא ילכו עוד אחרי
 שררות לבם הרע: (יח) בימים
 ההמה ילכו בית יהודה על בית
 ישראל ויבאו יחדו מארץ צפון
 על הארץ אשר הנחלתי את
 אבותיכם: (יט) ואנכי אמרתי
 איך אשיתך בבנים ואהן לך
 ארץ חמדה נחלת צבי צבאות
 גוים ואמר אבי תקראו לי
 ומאחרי לא תשובו: (כ) אכן
 בגדה אשה מרעהיכן בגדתם בי

גאטטעס נאך ירושלים הין,
 אונד וואנדערעלן ניכט מעהרנאך
 דעם דינקעל איהרעס באוען
 הערצענס. (יח) אין יענען טאג
 גען געהט דאז הויז יהודה צום
 הויזע ישראל הינאיבער, אונד
 ביידע קאממען פֿערראיינט אויס
 דעם מיטטערנעכטליכען לאג
 דע אין דאז לאנד צוריק, דאז
 איך אייערן עלטערן איינגעגע
 בען. (יט) דאמאלס דאכטע איך
 דארויף, וויא איך דיך פֿעסט
 שטעללע אונטער דען זאנהען;
 דארום גאב איך דיר איין לאנד
 פֿאלל קאסטבארקייטען אלס
 איין ערבע דער העררליכסטען
 אונטער דען פֿעלקע שאמען,
 אונד וועהטע, דוא זע דעסט

תקראי קרי. תשובי קרי

ביח
 מיך פֿאטער נענען, אונד נייע פֿאן מיר אכוייבען. (כ) אלליין וויא איין ווייב איהרעם לעבע
 רייבען גאטטען טרייאלאז ווירד, זא ווארדעט אויך איהר מיר אונטרייא איהר אבקעממ
 ליגע

ר ש י

שריות. לשון ראיה כמו אשורנו (במדבר כ"ד): (יח) ילכו בית יהודה על בית ישראל. עמם
 יתחברו ויתוספו עליהם להיות ממלכה אחת: (יט) ואנכי אמרתי. בלבי ולכן הנחלתי לאבותיכם:
 איך אשיתך בבנים. את עדתי ואומתי בתוך שאר בני מעורבת בין העובדי כוכבי לפיכך
 ציררתי מנה יפה ואתן לך ארץ חמדה: לבי לנאות גויל. לבין כל נאות גוים: (כ) אכן. אבל
 אחס לא עשיתם מחשבתי כי אס כמו אשה שנוגדת מרעה על שאינו יכול להספיק מונוחיה
 כ

כ א ו ר

ה' לרקנו, וכן בסוף יחזקאל ושם העיר מיוס ה' שמה ע"כ, ואולי הזונה פה שיבאו רק לשם
 ה' אשר ירושלים נסאו ולא לשם אל אחר, ויהיה כאן הלמ"ד של לירושלים לסימן היחס כמו
 חסלה לחנקיק או כמו הכופים לשאול (ש"א י"ד י"ו) ותרגומו: (עם טטרעווען דחן פֿענקער
 הערבייח לור העררויכקייט דעם עוויגען לו ירושלים, דער חין ירושלים טהרקט); ועוד י"ל שמוכן
 כאן מלת ויאמרו לשם ה' לירושלים, ויהיה תרגומו: (אונד עס טטרעווען פֿענקער הערבייח מיט
 דען חווסרופֿע: נאך ירושלים! לור העררויכקייט דעם עוויגען) והנותר יבחר. (יח) בימים ההמה
 ילכו בית יהודה וגו', עמם יתחברו ויתוספו עליהם להיות ממלכה אחת (רש"י) ולפ"ז תרגמתי.
 על בית ישראל, עם בית ישראל וכן יבאו האנשים על הנשים (רד"ק). (יט) ואנכי אמרתי,
 אז עיני ולבי היו תמיד עליך. איך אשיתך, שרשו שית וטעמו לשון יסוד, ובלשון משנה אכן
 שתי ולמה נקרא שמה אכן שתי שממנה נשאת העולם. צבי צבאות גוים, והוא ישראל כמו
 ביום ההוא יהי ה' לעטרת לבי (ישעי' כ"ח ה') ופירש"י ללדיקי' הנשארים, ואמר כן בלשון נופל על לשון,
 כני נאות. (כ) אכן בגדה אשה מרעה, הנוכן בזה כאשר כתב החכם געוועניש נספר המליך
 שלו שהמ"ס הוא לסמן הבנין כמו ואחות מרעהו (בראשית כ"ו ב') ויהי כן בגדה מרעה כמו
 היין כוגד גבר (חנקיק ב' ה') והוא הבינוני מננין הפעיל משרש רעה. ובחר הנביא במלה זאת
 לאמר אף אס ישתדל האיש לעשות בעצם רגוים לאשתו כדי שישא קן לפניה כ"ז חינו שיה
 לה

לינגע ישראל'ים, שפריכט דער עוויגע. (כא) האָרד! איינע שטיממע ערטאָנט אויף דען היגעלן, עם איזט דאָ וויינען דער פֿלעהענדען קינדער ישראל'ים, ווייל זיא איהרען וועג געקריממט, אונד דען עוויגע גען איהרען גאָטט פֿערגעססען האָבען. (כב) אָ! זאָ קאָממעט צוריק, איהר אַבטרייניגען קינדער! איך היילע אייערע אַבטרייניגקייט — היער זינד וויר, וויר קאָממען וויערער צו דיר, דען דוא ביזט דער עוויגע, אונזער גאָטט. (כג) פֿירוואָהר! צום טרוגענור דיענט אויף דען היגעלן דיא מאַכט, דאָ גע'טיממעל אויף דען בערגען, פֿירוואָהר! ביים עוויגען נור,

בית ישראל נאם יהוה: (כא) קול על שפיים נשמע בכי תחנוני בני ישראל כי העו את דרכם שכחו את יהוה אלהיהם: (כב) שובו בני שובבים ארפה משובתיכם הגנו אתנו לך כי אתה יהוה אלהינו: (כג) אכן לשקר מגבעות המון הרים אכן ביהוה אלהינו תשועת ישראל: (כד) והבשת אכלה את יגיע אבותינו מנעורינו את צאנם

ה' נמקיס א' ואח

בייא אונזערעם גאָטטע איזט הייל פֿיר ישראל צו זוכען. (כד) דיעזע שענדליכע אַבנעט־טערייא פֿערצעהרטע אונזערער פֿאָטער פֿליים אין אונזערער יוגענד שאָן, איהרע שאַא־פֿע

ר ש י

כן בגדתם בי המקסיק לנס כל טוב כך מדרש אנדה: (כא) על שפיים נשמע. קרוב הוא להשמע: (כב) הגנו אתנו לך. הנביא מלמדם להתודות ולומר כן הגנו אתנו לך וגו' אכן לשקר וגו' והבשת אכלה וגומר נשכנה נכשתינו כל זה לשון חפלה שהנביא מלמדם לומר: אתנו. באנו: (כג) אכן לשקר. שמרנו: מגבעות המון הרים. שעבדנו ע"א שם: אכן. באמת: (כד) והבשת. ע"א שעסקנו בה כמה דאם אחר וינזרו לבשת (הושע ט') היא אכלה את יגיע אבותינו בעון עבודתה היה יגיענו לבז:

ב א ו ר

לה ותנגד בו, וכן הנמשל בישראל וכן תרגמתי, וחז"ל דרשו בענין אחר. (כב) ארפה, כתב הרד"ק ח"ל: בתיב בה"א והוא כמו באל"ף ענין רפואה, ואמר ענין רפואה על הסליחה בדרך שאלה, ואולי כוונתו אני אהיה לכם לעזר שתרף מכם משונתיכם, וכדברי חז"ל כל הבא לעהר מסייעין לו. (כג) מגבעות המון הרים, התשועה שאנו קוינו מגבעות וההמון שהיינו מתקננים בהרים הוא לשקר (רד"ק), ולדעתי מלת המון דבק למעלה ולמטה וענינו עושר ונכסים כמו והמון רשעים רבים (תהלים ל"ז ע"ז) וענינו ג"כ עם רב כמו קול המון (ישעי' י"ג ד') ומ"ם מגבעות הוא תמורת ב' כמו משירי אהודנו תמורת נשירי אהודנו כראב"ע שם [ובזה תפול השגת המבאר בויקרא כ"ז י"ז על הראב"ע ע"ג], ועיין להמבאר נס' שמות (ל"ח ה'), ושעורו פה לשקר מגבעות המון והמון מהרים כי מלת המון איננו סמוך להרים וכאשר כתב הרד"ק, והכוונה ההמון בגבעות וההמון בהרים אך לשקר הוא ואך בה' תשועת ישראל וכאשר תרגמתי. (כד) והבשת, הוא ע"ז שהוא דבר המביא להם נזשה וכלימה ע"ד וינזרו לבשת ויהיו שקולים באהנס (הושע ט' י') ופירש"י הם היו שקולים כדבר הנאסב מהם וכן פה יאמרו עתה נדב ונכיר כי הוא בשת וקלון לנו. אח צאנם ואח בקרם, הן הנה הקרבנות אשר הקריבו והניאו לפניכם וגם נניהם וננותיהם אכלה ע"א כמ"ג נמנשה (מ"ב כ"א ג') וישב ויבן את הכמות אשר אבד חזקיהו ויקם

וְאֶת־בְּקָרָם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־
 בָּנוֹתֵיהֶם: (כה) גִּשְׁכָּבָה בְּבִשְׁתָּנוּ
 וְתַכְסְּנוּ כָּל־מִתְנוֹ כִּי לַיהוָה
 אֵלֵהֵינוּ חָטָאנוּ אֲנַחְנוּ וְאֲבוֹתֵינוּ
 מִנְעוּרֵינוּ וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא
 שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:
 ד (ח) אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל וְנֶאֱמַר־
 יְהוָה אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם־תִּסָּר
 שְׁקוּצִיךָ מִפְּנֵי וְלֹא תִגּוֹד:
 (ז) וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי־יְהוָה בְּאֵמֶת
 בְּמִשְׁפָּט וּבְצִדְקָה וְהִתְבָּרְכוּ בּוֹ

פֶּע, איהרע רינדער, איהרע
 זאָהנע אונד איהרע טעכטער.
 (כה) דאָהער מיססען אין אונ־
 זערער שמאך וויר ליעגען,
 אונד מיט אייגנער שאַנדע בע־
 דעקט וויין; דען וויר וינדיגען
 דעם עוויגען אינזערם גאָטטע,
 וויר אונד אונזערע עלטערן זייט
 אונזערער יוגענד ביז אויף דען
 הייטיגען טאָג, אונד געהאָר־
 טען נישט דער שטימע דעם
 עוויגען אונזערעם גאָטטעס.
 ד (ח) אָ! דאָס דוא צוריק
 קעהרטעסט, ישראל!
 דאָס דוא צו מיר צוריק
 קעהרטעסט, שפּריכט דער
 עוויגע, דאָס דוא דייעזן
 גרייל אויס מיינעם אַנגעזכטע

וועגשאַפֿטעסט, אונד נישט מעהר וואַנקטעסט. (ז) דאָס דוא שוואַרטעסט: „זאָ וואָהר
 דער עוויגע לעבט!“ מיט וואָהרהייט, מיט רעכט אונד ביעדערזיין, דאָס מיט פֿעלקער
 אין

ר ש י

ד (א) אס תשוב ישראל. בתשובה זו אלי תשוב לכבודך וגדולתך הראשונה: ואם תסיר
 שקיניך מפני אז לא תגוד ללא תגולה: (ב) ונשבעת חי ה' באמת. נשבעת בשמי
 תשבע באמת ולא כאשר עתה שנחוב בנס (לקמן ה') אס חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו:
 והתברכו בו גוים. אס תעשי בן אז יתברכו בישראל הגוים כל גוי יאמר לנו תהא כפלוני
 ישראל

ב א ו ר

ויקם מזבחות לבעל וגו' להעביר בנו באש וכן עשו כלם נמ"ש (שס פ' י"ז) וכן אמר ירמי' להלאה
 י"ט ה' ובו אש זמות הבעל ושקף את בניהם באש וגו'. (כה) גשכבה בבשתנו, אונתנו כמו
 אבותינו שהיו כלים בנשחם בן אונתנו אונתנו דרכיהם ואמר גשכבה לפי שהאדם שהוא בלצה גדולה
 ולא ידע מה לעשות יפיל עלמו בשניה ושוכן (רד"ק), ואולי אמר גשכבה ע"ד אחי תלין משוגתי
 (איוב י"ט ד') וכונתו אונתו במעשה אונתו ולא רפינו מהם לפי שלשון לינה נופל ג"כ על
 התמדת וקיום הדבר תמיד, או זמן רב וכן לשון שכיבה כאן והכל דרך משל כמו (ישעי' י"ד
 י"ח) תחתך ילע רמה ומכסוך תולעה כלומר בכל פנה שאנו פונים אנו מוסתים ומוקפים מנושה
 וכלימה בכל כד.

ד (א) אם תשוב, דברים אלו השיב הש"י לבני ישראל על תחנוניהם למעלה ולדעתי מלת
 אס כאן אינו תנאי רק בא לאמת הדבר כמו אס תשמע לי (תהלים פ"א ט') הלואי
 שתשמעו לי וכאשר נתב הרד"ק בשרשיו ע"ש. ולא חגוד, כלפור נודד ממקומו וסוסע על שתי
 סעיפים (רמ"ח). (ב) ונשבעת, והלואי שתשמע בנס ה' באמת ובצדקה לאשר את החמין
 להליל הגזול מיד עושי; וסת נפש עני ואביון מחזק ממנו, ומביא בזה שלום וברכה בעולם
 ויבירו וידעו כל הגוים כי אלהים אמת ותורתו חמימה והתברכו בו ונשמו יתהללו.

גוֹיִם וּבְנֵי יִתְהַלְלוּ: (ג) כִּי כֹה אָמַר
 יְהוָה לְאִישׁ יְהוּדָה וּלְיְרוּשָׁלַם
 גִּירוּ לָכֶם נִיר וְאֶל-תּוֹרְעוּ אֶל-
 קִצִּים: (ד) הַמְלוּ לַיהוָה וְהִסְרוּ
 עֲרֵלוֹת לְבַבְכֶם אִישׁ יְהוּדָה
 וַיֵּשְׁבוּ יְרוּשָׁלַם פֶּן-תִּצָא כְּאִשׁ
 חֲמָתִי וּבַעֲרָה וְאִין מְכַבָּה מִפְּנֵי
 רַע מַעַלְלֵיכֶם: (ה) הִגִּידוּ בִיהוּדָה
 וּבִירוּשָׁלַם הַשְּׁמִיעוּ וְאָמְרוּ
 וְתִקְעוּ שׁוֹפָר בְּאַרְץ קְרָאוּ מְלֹאוּ

אין איהם זיך גליקליך פרייווען, אונד זיינער זיך ריהמען. — (ג) דען זאָ שפריכט דער עוויגע צו דען בירגערן פֿאַן יהודה אונד ירושלים: פֿעליגעט אייך דיא בראַכֿע, זאָעט אַכער ניכט אויף דאָרנער הין. (ד) בעיִ שנידעט אייך פֿיר דען עוויגען, אונד שאַפֿעט וועג דיא פֿאַר־הויט אייערעס הערצענס! איהר סעננער פֿאַן יהודה, איהר בעוואָהנער ירושלים! דאָס ניכט וויא פֿייער מין צאָרן אויסברייכט, אונד ברענגט נעט אונלעשבאַר אייערער מיסעטהאַטען וועגען. (ה) פֿעריִ קינדעט עם אין יהודה, מאַֿכעטעס רוכבאַר אין ירושלים, אונד רופֿעט לויט: לאַסעט דיא פֿאָוויגע ערשאַללען, רופֿעט, דאָס אַללעס צוואַמֿ

ואמר

תקעו קרי

אונד רופֿעט לויט: לאַסעט דיא פֿאָוויגע ערשאַללען, רופֿעט, דאָס אַללעס צוואַמֿ

(א) דתו הייסט: זיך פֿאַן זיידענטפֿעטען בעפֿרייען.

ר ש י

ישראל: יתהללו. יגידו שנחכם ד"א יתהללו מי שיוכל להדבק בישראל יתפאר בדבר סודותיו"ר בלע"ז: (ג) כי כה אר ה' וגומר, נירו לכס ניר. הו למידי מעובדי אדמה שנרים אותה בימי הקיץ להמית שרשי העשנים שלא תהא מעלה קולים נעת הזרע בחורף אף אהם הטיבו מעשיכם בטרם חנא אליכם הרעה שלא תהא תפלתכם נמאסת בזחלעקו: ואל תזרעו אל קולים. ואל תהי לעקחכם לפני מחוך הרשע כי אם מחוך חסונה שלא תהיו דומי לזרע בלא ניר והיא נהפכת לקולי קרדוג"ש בלע"ז: (ד) המלו לה'. בטרם חלס חמתי באש זהו ניר לפני הזרע: (ה) ואמרו תקעו שופר. הזהירו את יושבי הארץ שיתקעו בשופר לברוח: מלאו. לטון אספה והרבה יש במקרא אשר יקרא עליו מלא רועי' (ישעיה ל"א) יקראו אחריו מלא

ב א ו ר

(ג) כי כה אמר, מלת כי בא לחזק המאמר ולומר גם לאיש יהודה אמר ה' נירו לכס ניר ואל תזרעו אל הקולים בלימר חסונו באמת ובלב שלם, וכאזר לא שמעו לקילו ולא הטו אזנס לזה להגיד ביהודה ובירושלים ולהשמיע קרבת האויב וחילוי עליהם, כנ"ל הקשור וכוונת המאמר. נירו לכס ניר, כמו הנירו והוא מעלומי עי"ן כמו שימו חסודת השימה וה"א נופלת להקל והניר הוא חרישת השדה קודם הזריעה ובחרישה ההוא יעקרו הקולים והעשנים הרעים מן השדה ויהיו ראויים לזריעה (רד"ק), ושם ניר הוא שדה ניר לא נמרש ולא זרע שנה או שמים וכדברי חכמינו ז"ל נירה שנה וזריעה שנה ולניר זה אשר עלה עליו קמשונים המשיל הנביא מעשה יהודה ומחשבותיו וכאלו יאמר להם הטיבו דרכיכם ומעלליכם וחקקרו מיסוד לנכס כל שרש פרה ראש ולענה ואח"כ תשאו לאל כפנס. ואל הזרעו אל הקוצים, אל מחשבו לשונ בפה לנד ולנכס כל עמכם כי אז תהיו בטובל ושרן בידו, ולכן (ד) המלו לה', שעורו המלו והסירו ערלת לנכסם לה' בראשונה חטתו לנכס ומחשבותכם ואח"כ חסירו הרע מקרבכם, כי אם כונתכם בלתי רלויה לפני איך יהיו מעשיכם רלוים, וכאזר אמר בתחלת הפרשה אם חסונ אלי תשוב ואח"כ אם חסיר שקי"ך מפני. (ה) קראו מלאו, רש"י ורד"ק פירשו מלאו מענין

מענין

וְאָמְרוּ הָאֲסָפוּ וְנִבְּוֹאָה אֶל־עָרֵי
הַמְּבֻצָּרִים: (ו) שְׂאוּ־נַם צִיּוֹנָה הֶעִיזוּ
אֶל־הַעֲמֹדוֹ כִּי רָעָה אֲנֹכִי מִבִּיא
מִצִּפּוֹן וְשֹׁבֵר גְּדוֹל: (ז) עָלָה אֲרִיָּה
מִסָּבִיב וּמִשְׁחִית גּוֹיִם גָּסַע יֵצֵא
מִמְּקוֹמוֹ לְשׁוֹם אֶרֶץ לְשִׁמְחָה
עָרִיךְ תִּצְיֶנָּה מֵאֵין יוֹשֵׁב: (ח) עַל־
זֹאת חָגְרוּ שִׁקִּים סָפְדוּ וְהִילִילוּ
כִּי לֹא־שָׁב תִּרְוֹן אֶף־יְהוָה מִמֶּנּוּ:
(ט) וְהָיָה בַּיּוֹם־הַהוּא נֶאֱסִי־יְהוָה
יֶאֱבֹד לֵב־הַמֶּלֶךְ וְלֵב־הַשָּׂרִים
וְנִשְׁמוּ הַיְבֻנָּהִים וְהַנְּבִיאִים

מען שטרעמע, אונד פֿערקני-
דעט לויט דיא וואָרטע: אויף!
פֿערזאממעלט אייך, לאַס-
סעט אין דיא פֿעסטען שטער-
טע אינז פֿליעהען! (ו) שטעקט
דיא פֿאַהנע אויס נאָך ציון היין!
פֿליכטעט צוידערט ניכט!
דען אונזליק ברינגע איך אויס
דעם נאָרדען הער, אונד
שרעקליכעס פֿערדערבען.
(ז) עס שטייגט דער לעווע אויס
זיינעם דיקק־ט, דער פֿער-
דערבער דער נאַציאָנען ציעהט
איינהער, פֿערלעסט זיינען
אויפֿענטהאַלט, דיין לאַנד אין
ענטזעטצען צו פֿערוואַנדעלן,
אונד דינע שטערטע זאָ צו
צערשטאַרען, דאַס זיא נייע-
מאַנד מעהר בעוואָהנט. (ח) ר־א-
ראַכ אומגירטעט אייך מיט

יחמהו

זעקקען, קלאַגעט אונד יאַמסערט, דאַס דיא צאַרנגלוטה דעם עוויגען ניכט פֿאַן אונו גע-
וויכען איזט. (ט) אַן דעמועלבען טאַגע, שפּריכט דער עוויגע, ווירד מוטהלאַז דער קע-
ניג, מוטהלאַז דיא פֿירשטען, דיא פֿריעסטער ענטזעטצען זיך, אונד דיא פֿראַפֿעטען
שטוי-

ר ש י

(לקמן י"ב) יחד עלי יתמלאון (איוב ט"ז): (ו) שאו נס. לברוח לליון: העיזו. האספו כמו שלח
העז (שמות ט'): (ז) עלה אריה. ונבוכדנצר: מסוככו. דרך אריה ליטב במארב סכני היער
אשפישי"ט בלע"ז: תלונה. לשון ליה: (ח) על זאת. מה הוא זאת כי לא שב וגו' ואע"פ שדבר
למעלה בנבוכדנצר על החורבן כאן חזר לדבר במיתת יאשיהו: כי לא שב חרון אף וגומר.
ואף על פי ששב יאשיהו בכל לב נאמר בו (מלכים ב' כ"ב) לא שב ה' מחרון אפו על כל
הכעסים אשר הכעיסו מנשה: (ט) ויהי ביום ההוא. ביומו של יאשיהו יתמהו. למה
עלמה בו כל כך והם אין יודעין שאין זורו חוזר יפה כשנא לנער את עבודת אלילים מה היו

ב א ו ר

מענין חסיפה ולפיהם חרגמת, קראו עד אשר נתמלאו הרחובות, והטעם מלאו בלווי מבונין
הבנד (ונחסר הדגש) כי על ידי קולם ימלאו המה הרחובות באנשים אשר יתאספו שמה,
ולמפרשים אחרים טעם מלאו כאלו כתיב קראו בקול מלא. (ו) שאו גם ציונה, כמו לליון
ונפירש"י לברוח לליון, פני הנס יהיה נוכח ליון לאות להם לברוח שמה. (ז) ומשחיה גוים,
הולך ומבאר עבד אריה זה ומעשיו. גסע יצא, פעלים אלה באו לחזק המאמר והדמיון כאלו
נראה בעינינו נסיעתו ויציאתו וכן דרך הנביאים בהרבה מקומות. (ט) והנביאים יחמהו,
יתכן לפרש כן על נביאי אמת שגם המה ישתוואמו אס חבוט הרעה פתאום על עמם בלא ידיעתם
ע"ד הנבואה כי גם זה יהיה מלד העונש שלא ידעו דבר להניד לעמם כדי שתאבד מיד רוחם,
וע"ז תמה הנביא וקורא אכן הוא השאת לעם הזה כלומר אס גם יחריטו נביאי אמת ולא יבינו
את העם לדבר זה ימלאו נביאי שקר מקום להטעות את העם ולפתותם בהבלי שקר לומר שלום

יב'

שטוינען. — (י) דא ריעף איד: אך עוויגער, מיין גאטט! זא: נאך לאססעסט דוא שרעקליך טיישען דיעזעס פאלק אונד ירושלים; עם הייסט יא: פריע: דע ווירד אין אייערער מיטטע זיין, אונד נון דרינגט דאן שוועררט ביו אן דאן לעבען. (יא) נאך זעלכסט צו דיעזער צייט ווירד מאן פערקינדען דיעזעס פאלקע אונד ירושלים, עם וועהע איין הייסער ווינד אויס דען פלעכען דער וויסטע נאך אונזערער פאטערשטארט

יתמהו: (י) ואמר אההו אלני יהוה אכן השא השאת לעם הזה ולירושלם לאמר שלום יהיה לכם ונגעה חרב עד הנפש: (יא) בעת ההיא יאמר לעם הזה ולירושלם רוח צה שפיים במדבר הרך בת עמי לוא לזרות ולוא להבר: (יב) רוח מלא מאלה

יבוא

הערוף, ניכט אום צו צערשטרייען, אונד ניכט אום אבצוואנדערן. — (יב) אכער איין נאך העפ.

ר ש י

ליכני הדור עושין חוקין לור'ע"א על דלמותיהן חליה בדלת זה ומני' בדלת זה כשהי' פותחו לא הית' נבר' וכשהלך משם סוגרה והיא מתחברת: (י) השא השאת, יאטנשאמי"ש בלע"ז לשון הנחש השיאני (בראשית ג') שנביאי השקר נבאו לכם שלום יהיה לכם: לעם הזה. על העם הזה כשיגלו כולם: (יא) לח שפיים. מכנד ומטאט אף אח שדות יבלי המיס לשיתם מדבר. ל"א כז לשון למא דמחרגינן כחתי'ל: דרך בת עמי. אחתי רוח בך וגם לא לזרות מוז מגורן אהבוני"ר בלע"ז כמו ויזרם במורה (לקאן ט"ו) ולא להבר ולנקות תנואה הוא בך כלומר לא לטינה כי אס לרעה להגלות אנשים (וגאים) טף ובהמה: (יב) רוח מלא מאלה. הפורענות יבא לי:

ב א ר

יהי' לכם כנ"ל לפי ענין המקרא. (י) השא השאת, כפל וכפלים השאת לעם הזה כי אס תעלים דברך מנביאי אמת לא יזהרו ולא יוכיחו ובי לבדי לא יאמינו כי יכזבו ויחזיקו עלי נביאי שקר וגם תחן להם יד לאת דבריהם וכאזר בתנמי. (יא) בעת ההיא, בדברים האלה יבאר הנביא לדעתי דבריו הראשונים, ואומר כן השאת לעם הזה אשר גם נעת ההיא אס יבא המות בחלוס יטעום נביאי השקר ויאמרו כי לא יהיה ולא יעשה להם דבר ורוח זה הנושג מלפון דרך בת עמי הוא רוח לח זך ובהיר כאשר דרכו להיות בשפים במדבר ואין להם לפחד, וטעם שפיים נופל גם על מקומות המשופעים וקרחים במדבר ובדרכים כמו על דרכים ירעו וככל שפיים מרעיתם (ישעי' מ"ט ט'). בת עמי, כמו לעיני בני עמי (בראשית כ"ג י"א) והנביא יכנה לרוח נוסח ישראל בשם בת עמי והוא כאשר יאמר הלועז לחנדים וטחכטער כי טעם עם נופל על קנון המון רב מבני אדם המשתפים יחד בשפה בדת ובנימוס והמה ג"כ חוערי גזע א', וטעם בת על הכניסה וכן בת ליון בת מזרים בת ירושלים, ולפעמים יאמר כן על העדה היושבת במקום זה כי יחס העיר ויושביה ביחס האס ובניה או בנותיה, ויאמר ג"כ על העיר עצמה או משום שהיא נבנית מבני אדם ונקראת בעבור כן בת, או משום שהם מקומות קטנות ונקראו בנות עיר הגדולה כמו באמה בתה (יחזקאל ט"ז י"ד) וכן יאמר בלשון יון על העיר הגדולה מכל, מעטרן פקוים (זוטטערשטאדט) ולפי טעם הראשון תרגמתי פה. לא לזרות, פי' לא יזרה במורה כנאמר להלאה ואזרם במורה (ט"ו י"ז) ולא להבר לבדר הפסולת מן האוכל או להבדילם מארלם כמו וברותי מכס המורדים (יחזקאל כ' ל"ח) רק יהיה רוח לח וקל ועד"ז ישאו לעם הזה עד אשר יפול האודד עליהם פתאים. (יב) רוח מלא מאלה, הכוונה לפי דרכי המה יאמרו כי רוח לח שפיים כמדבר אבל לי יראה הרוח מלא ומוק מגשות גם חלה לזרות ולהבר אלא הרוח זה ישא כלם ויאבדם ולכן גם אני אדבר עתה משפטים אותם אולי ישמעוני ואמלט

יבוא לי עתה גם אני אדבר
 משפטים אותם: (יג) הנהו כעננים
 יעלה וכסופה מרכבותיו קלו
 מנשרים סוסיו אוי לנו כי שדדנו:
 (יד) בבסי מרעה לבך ירושלם
 למען תושעי עד-מתי תרין
 בקרבך מהשבות אנך: (טו) כי
 קול מגיד מדן ומשמיע און מהר
 אפרים: (טז) הזכירו לגוים הנה
 השמיעו על-ירושלם נצרים

העפטינערער ווינד שטירמט
 מיר ענטגענען; דארום ווילל
 אויך איך נון רעכטסזאכען מיט
 איהנען רעדען. (יג) יא, וויא
 שווארצעס געוועלק ציעהט ער
 איינהער, וויא דער שטורם
 בריווען זיינע וואגען, פליכטיג-
 גער נאך אלס אדלער וינד זיינע
 ראססע. וועה אונז! וויר ווער-
 דען איהם צור בייטע. (יד) א,
 זא וואשע ריין דיין הערץ פאם
 באוען, דאמיט דיר נאך גע-
 האלפען ווערדע, וויא לאנגע
 וויללסט דו נאך דייע פרע-
 פעלהאפטען אנשלעגע אים
 אינערן בעוואהרען? (טו) שאן
 רופט איינע שטיממע פאן דן
 אויס, איין אונגליקסבאטע פאם געכירגע אפרים'ס הער: (טז)
 ערקידעט עם דען פעל-
 קערן - אך! מאכט עם בעקאנגט ביו ירושלם: „בעלאגערער ריקקען איינהער פאן
 פער-
 פער-
 פער-“

באים

ר ש י

רוח מלא. רוח שלם שלא אחזר בי ולא אחז' רוח עלנ"ג בלע"ז: משפטי'. לשון ויכוח:
 (יג) וכסופה. איקומא טרוביל"ון בלע"ז: (יד) אונך. ממסך: (טו) כי קול מגיד מדן. ארי
 קל נביא דמתנבן עליהון דיגלון על דפלאן לעגלה דנדן ומבשרן בארון ביזן יתון עליהן על
 דאישתענדו לדמו' דאקום מיכה בעורא דבית אפרים ואע"פ שכבר גלו העגלים מימות סנחרב
 עדיין עונס קיים גדולה היא עביר' שאונר' לפניה ולאחריה לפניה מימות אנרסא שח' וירדוף
 עד דן (בראשית י"ד) כיון שהגיע לדן תשא כמו שעתידין בניו לעבוד שם ע"א ולאחריה בחורבן
 הבית שח' כי קול מגיד מדן: ומשמיע און. און שזר: (טז) נצרים. נותני מזור עליהם:

ב א ו ר

ואמלט נפשו מרעה, ובה יוסיף הנביא במאמר הנא להראות ולהודיע להם המראה הגדול והנורא
 אשר ראה בליווי חזקים ונוראים ובסוף דבריו הביא תמיד מאמר ה' לשוק נביאמו ותוכחתו.
 (יג) בעננים יעלה, האויבים ויכסו עין הארץ בעננים האפלים וכסופה יאיתו ויבהלו
 מרכבותיו וסוסיו יריבו קל יותר מנשרים, ונאשר יראה המראות הגדולות והנוראות האלה בנפשו
 לעק בקול רם אוי לנו כי שדדנו כאלו המה עתה ביד האויב ואין להם מקום לנוס. (יד) בבסי
 מרעה לבך, והן הנה המשפטים אשר דבר הנביא אתם להזהירם לשוב לאלהים יתנך בכל
 לבנם ולא למראה לבד, ולכן אמר בבסי מרעה לבך ונאשר כתב הרד"ק כאן. חלין, ענינו
 שקידה על הדבר ונמו ובהמרותם תלן עיני (אויב י"ז ב') ומדבר בלשון זכר כדרך הנביא לדבר
 פעם נגד העם ופעם נגד הכניסה (רד"ק). (טו) כי קול מגיד מדן, אומר כי מדן יבוא מי
 שיגיד ביאת האויב וזכר דן כי הוא גבול ח"י נמ"ש מדן ועד באר שבע וכן הר אפרים. און,
 ס' עמל ורעה כמו עמל ואון והפסוק כפול במלות שונות (רד"ק) וכן תרגמתי, ואולי יל' עוד
 קול מגיד מדן ומשמיע האון הנא מהר אפרים, כי חלק דן והר אפרים סובבים ירושלים נחומה
 ואם יבא האויב מנבל עליו לעלות הר אפרים, ויאמר להזכיר הדבר לגוים הזכונים קרוב לארס
 שיקומו להלחם עם האויב וכאשר יקרב הכר לבא לארץ כנען ישמו בני דן ונבהלו וקראו (טז) הנה,
 כלומר ראו כי בא יבא האויב ירושלימה ולכן השמיעו על ירושלים, ויהי לפ"ו תרגומו: (טז) (טז) (טז)

ערטאנט

בָּאִים מֵאֶרֶץ הַמִּדְבָּר וַיִּתְּנוּ עָלַי
 עָרֵי יְהוּדָה קוֹזָם: (יז) כְּשִׁמְרֵי
 שְׂדֵי הָיָו עָלַיָּה מִסְבִּיב כִּי־אֲתִי
 מִרְתָּה נֶאֱמַר יְהוָה: (יח) דֶּרֶךְ
 וּמַעַלְלֵיךְ עָשׂוּ אֱלֹהֵי לְךָ זֹאת
 רָעַתְךָ כִּי מָר כִּי נָגַע עַד־לְבָבְךָ:
 (יט) מֵעַי וּמֵעִי וְאוֹחֻלָּה קִירוֹת לְבִי
 הוֹמָה לִּי לְבִי לֹא אֲחַרֵּשׁ כִּי קוֹל
 שׁוֹפָר שָׁמַעְתִּי נַפְשֵׁי תְרוּעֹת
 מִדְּחָמָה: (כ) שָׁבַר עַל־שָׁבַר נִקְרָא
 כִּי־שִׁדְדָה כָּל־הָאָרֶץ פְּתָאוֹם

קמץ בז"ק. אוחילה קרי. שמעה קרי שדרו

פֶּעֶרְנַעַם לְאֹנֶדַע, אֹנֶדַע עַר־
 הַעֲבֵעַן אִיהֵר קְרִיעַגְסַנְעֵשְׂרִיָּא
 אִיכְעֵר רִיא שְׁמַעְדַּטְעֵי הַיְהוּדָה'ס.
 (ח) וויא דיא היטער דאז פֿעלד, אומגעבען זיא עס אום אונד
 אום — ווייל עס, שפרייט
 דער עוויגע, זיך ווידער מך
 עמפֿארט האַט. (יח) דיין וואַג
 דעל, דייע ווערקע ציעהען
 דיר דיעס צו, דאז איזט דייער
 באַזוהייט פֿרוכט, וואס דיר זאָ
 ביטטער ערשיינט, אינד ביז צו
 דייעם הערצען דרינגט. —
 (יט) מיינע ברוסט, אַך מיינע
 ברוסט! אים אינגערן מיינעם
 הערצענס ערגרייפֿט מיך דער
 שמערץ! אַך, מיינ הערץ טאַכט
 פֿורכטבאַר אין מיר, איד קאַן
 ניכט שווייגען, דען מיינגייסט

פֶּעֶרְנַמְטַט שָׁאן דְעַר פֶּאָזוֹנַע שְׁאֲלָל אֹנֶדַע קְרִיעַגְסַנְעֵשְׂרִיָּא מִמַּעַל; (כ) שְׁטוּרֶץ פֶּאָלְגַעַט
 אויף שְׁטוּרֶץ, דָּאָז גַּאָנְצַע לְאֹנֶדַע דְעַר פֶּעֶרְהַעֶעֶרוֹנְג פֿרִיז גַּעֲגַעֲבֵעַן, שְׁנַעֲלָל זִינְד
 מוּי

ר ש י

(יז) אדי. כמו אדה: אותי מרת'. הקניטה כמו ממרי' הייתס (דברי' ט') מרגזין: (יח) עשו אלה. לעשו'
 אלה לך: (יט) אוחילה. לשון חיל ורתת: קירות. אנטינא"ש כלע"ז: שמעת נפשי. מאחורי הפרגוד
 באחני בשורה קול מתרועעת מלזמה: (כ) שבר על שבר. חרבות ירושלים על גלות יכניה:

ב א ו ר

ערטאָנט דיח טטיאשע פֿאָן דו אונד פֿערקוינדעט דאָז אונגליק, דאָז פֿאָץ בערגע אַסרִים חייכהעראַ
 בריכט. גיבט עס קונד דען פֿעלוקערן, זעהעט — האַלעט עס געגֶען ירושלים בעקאָנט, בעוואַגע
 דער ריקען חייכהער וכו'. (יח) דרכך ומעלליך, המה דברי ה' לאמר אתה הנאת בעלמך קללה
 עליך ועל נפשך, בדרכך ומעלליך תחגרה עליך אויבך וברעתך המרת לנפשך עד אשר נסה
 המנוחה ושלוה מקרבך ובאשר נאמר למעלה תיסרך רעתך (ב' י"ט) וע"ש את אשר כתבתי.
 כי מר, כי פה הוא מל' אשר. (יט) אוחילה, הוא העמיד מבנין הפעיל משרש יחל והוראתו
 ענין חיל ובאב. והנה היתה בלב הנביא לגמור כאן דברי ה' הנאמרים למטה נפשוך כ"ב כי אויל
 עמי אותי לא ידעו וגו', אבל המראות הנלכות מול שכלו ודמיונו השברים הנאים על ישראל
 מלאו מתניו חלילה כ"ב עד אשר גברו התפעלות גופו ונפשו על כל שכלו, ולא היה עוז צו
 להשלים דבר ה' ובאשר השתדל בכל נחו להשקיט הכיב בקרבנו ולכנות האש אשר מוקד בו אחזוהו
 לירים ביולדה ולכן לעק נמר נפשו מעי מעי אוחילה, ובשהגיע החיל עד לבו קרא קירות לבו
 (והמה דפנות וחללי לב כאשר כתב הרד"ק בשאריו) ומיד הרגיש החיל בכל לבו והרים קולו עוד
 הפעם הומה לי לבי לא אחריש לא אוכל להתאפק ולכן אעזבה שמי על בת עמי ואומר להם
 בדברים קלרים הרעה אשר נגד פניהם. הומה, מענין המו מעי לו ונקרא למעלה ולמטה
 קירות לבי הומה לי, הומה לי לבי ומרוב לערו ויגונו לא זכר ההמיה רק פעם א', וכן נראה
 מתרגום הנשדי ומתרגום ע' זקנים. (כ) גקרא, ענין מקרה אע"ס שהוא באל"ף (רד"ק).
 עד

שִׁדְדוּ אֶהְיֶה יְרִיעֹתַי: (כא) עַד-
 מָתַי אֶרְאֶה נֶגַם אֲשַׁמְעָה קוֹל
 שׁוֹפָר: (כב) כִּי אֹיֵךְ עָמִי אוֹתִי
 לֹא יָדְעוּ בָנִים סְכָלִים הֵמָּה וְלֹא
 גְבוּנִים הֵמָּה חֲכָמִים הֵמָּה לְהִרְעֶה
 וְלִהְיוֹתִיב לֹא יָדְעוּ: (כג) רְאִיתִי
 אֶת-הָאָרֶץ וְהִנֵּה-תְהוֹבָהּ וְאֶל-
 הַשָּׁמַיִם וְאֵין אוֹרָם: (כד) רְאִיתִי
 הַהָרִים וְהִנֵּה רַעֲשִׁים וְכָל-
 הַגְּבָעוֹת הִתְקַלְקְלוּ: (כה) רְאִיתִי
 וְהִנֵּה אֵין הָאָדָם וְכָל-עוֹף הַשָּׁמַיִם
 נָדְדוּ: (כו) רְאִיתִי וְהִנֵּה הַכְּרָמַל
 הַמְדַבֵּר וְכָל-עֲרֵיו נִתְצוּ מִפְּנֵי
 יְהוָה מִפְּנֵי חֲרוֹן אַפָּיו: (כז) כִּי-

כה

מ ינע צעלטץ ניעדער געריס-
 סען, אין איינעם אויגענבלוק-
 קע מיינע טעפפֿיכע. (כא) וויא
 לאנגע ווערדע איך נאך דאן
 פֿעלדצייכען זעהען, וויא לאנג-
 גע נאך דען פֿאזוינענשאַלל
 האָרען? — (כב) יא, אונוינגיג
 איזט מיין פֿאַלק, זיא וואָללען
 מיך ניכט אַנערקענען, טהאָ-
 ריכטע קינדער זינד זיא, אונד
 גאַנץ פֿערשטאַנדלאָז; צום
 באַזען זינד זיא קלוג, גוטעס צו
 טהון אַכער וויססען זיא ניכט.
 (כג) זעהע איך אויף דיא ערדע
 הין, פֿינדע איך זיא וויססאונד
 אַדע; שויע איך גען היטמעל,
 פֿינדע איך איהן פֿעררונקעלט;
 (כד) בל קקע איך נאך דען בער-
 גען; זיא ערבּעכען, דיא היגעל
 אַללע, זיא וואַנקען; (כה) איך
 שויע אונד פֿינדע קיינען מעג-
 שען, אויך אַללע פֿעגעל אין
 דער לופֿט זינד דאָסאַן געפֿלאָ-
 הען; (כו) ערהעכע וויעדער מיין

אוינע, אונד פֿינדע דיעזעס פֿרוכטגעפֿילדע אין איינע וויססע פֿערוואַנדעלט, אונד
 אַללע זיינע שטערטע פֿעהרעהערט אַר דעם עוויגען, פֿאַר ווינעס צאַרנעס גלוטה; (כז) דען,
 זאָ

ר ש י

רגע יריעותי. רגע שדדו יריעותי: (כא) עד מתי אראה. הפסוקים האלה הנושאים גם להקנץ
 לבא להלום: (כב) התקלקלו. נתקו ונזרקו מאקומן ועם קלקל נחלי' (יזקאל כ"א) חזרו
 מנחם: (כו) והנה הכרמל. ארץ הנטוע' כל טוב ככרמל יהיה מדבר מדבר אגדה ראיתי את
 ההרים חלו האבות וכל הגבעות חלו אזהות כלומר זמון חמה. אין האדם זכות משה שאמר

ב א ו ר

(כא) עד מתי אראה, עד מתי מושך עלמו ואחרת עמו. (כב) כי אויל עמי, עתה אחרי
 השתפנות רוקו ונפשו גומר דברי ה' אשר התחיל בפסוק י', ומיד אחרי הדברים האלה חזר
 לדיבורו הראשון ולהליג לפני עין בני עמו כל שזר ושזר כאשר יקרה לפניו במראה הנבואה.
 (כו) ראיתי, הנביא יסדר מראותיו בדרך פעולת כל רעש ורעש, והנה מתחלה מרגיז הארץ
 משקומה וינתקו מוסדי ארץ ולכן היא מוסה ובהו וההרים רועשים, ובאשר ירבו הנקעים והמפולת
 ותהי הארץ לחרדת אלהים אז יבהלו בני אדם ובהמה ועוף השמים יסדו וינוסו ממקומם למבוא
 מגן ומצודה במערות ובנקיקי סלעים, והשדות והכרמים נשארים שוממה וחרבה מפני חרון אף
 ה' וכן ראש הנביא כל פעולותיו זה אחר זה וכן הוא (בישעי' פרשה כ"ז) ובנביאים אחרים.
 (כד) התקלקלו, מענין מנועה ורעש מרוב קלותם.

ובלח

זא שפראך דער עוויגע, וויסטע
 מוס דאז גאנצע לאַנד ווערדען,
 אַבגלייך איך עם ניכט גאַנץ
 פֿערטילגען ווילל. (כח) דאַראַב
 זאָלל דיא ערדע טרויערן, דיא
 היממעל איבער איהר זאָללען
 פֿערדונקעלן, דאַס איך דאַז
 אויסגעשפראַכענע פֿעסט בע-
 שלאָססען האַבע, עם נייע עני-
 דערן אונד נייע צוריקנעהמען
 ווערדע. — (כט) פֿאַר דעם
 געטאַזע דער רייטער אונד דער
 באַגענשימצען ענטפֿלייכט דיא
 גאַנצע שטאַרט, פֿערקריעכען
 זיך אין דיקקייט, אָדער בע-
 שטייגען פֿעלזען, פֿערלאַס-
 סען שטעהען אַללע שטערטע,
 ניכט איין איינציגער בלייבט
 דאַרין. (ל) אונד נון, דוא אויס-
 געפלינדערטע! וואָס וויללסט

כה אָמר יהוה שָׁמָמָה תְּהִיָּה כָּל-
 הָאָרֶץ וְכֹלֶה לֹא אַעֲשֶׂה: (כח) עַל-
 זֹאת הָאָבֶד הָאָרֶץ וְקִדְרוּ הַשָּׁמַיִם
 מִמֶּעַר עַל כִּי דִבַּרְתִּי זְמַתִּי וְלֹא
 נִחַמְתִּי וְלֹא אָשׁוּב מִמְּנָה:
 (כט) מִקּוֹד פֶּרֶשׁ וְרִמָּה קָשָׁת
 בִּרְחַת כָּל־הָעִיר בָּאוּ בְּעֵבִים
 וּבְכַפִּים עָלוּ כָּל־הָעִיר עֲזוּבָה
 וְאִין־יֹשֵׁב בָּהֶן אִישׁ: (ל) וְאִתִּי
 שְׂדוּד מִה־תַּעֲשִׂי כִּי־תִלְבְּשִׁי שָׂנִי
 כִּי־תַעֲדִי עֲדֵי־זָהָב כִּי־תִקְרָעִי
 בַּפּוֹךְ עֵינֶיךָ לְשׂוֹא תִתִּיפִי מֵאִסוּר־

ואח קרי

בד

דוא יעטצט אַנפֿאַנגען, וויללסט דוא אין פּורפור דיך קליידען, דיר געשטיידע פֿאַן גאַלד אַז
 לעגען, אָדער מיט שמינקע דיינע אויגען בעשטרייען? וואָהרליך! דוא ציערסט דיך
 פֿער-

ר ש י

בו עניו מכל האדם (במדבר י"ג). והנה הכרמל אליהו: (כו) וכלה לא אעשה. ביושניה כי אותי
 פליטי' שילכו בגולה: (כח) תחבל. תחרב: זמתי. לשון מחשבה: על כי דברתי. הפורענות הזה
 ואקיימני: ולא אשוב. ולא אנהס לחשוב מחשבות טובות עליהם: (כט) ורומה. כמו רמה ניס
 (שמות ט"ז): באו בעבים. ביערות עבים מקום סינוך קוליס להטמן: ובכפי' עלו. סלע מתרגם
 בכיפוי: (ל) כי תלבשי שני. להתנאות ולמלא רחמים לפני השודד: תקרעי בפורך. ל' קריעה
 שהפורך נראה במרחיב קרע העין כך שמעתי וגם מנח' לא חלק במחברת קרע: פוך. לשון כומל:
 עוגבים

ב א ו ר

(כו) וכלה לא אעשה, לדעתי פירושו אף אם כלה לא אעשה כי הנביא בא כאן לחזק דבריו
 המנשרים בשורות לא טובות ולא להנחס ורק דבר ה' שממה תהי' הארץ עיקר דבריו. (כח) זוחתי,
 ענינו גמר מחשבה לפעול דבר והכוונה על זאת תחבל הארץ על אשר זמתי את אשר דברתי ולא נחמתי
 (כד"ק), כי בל' אשר. (כט) ורמה קשת, כל' יחיד על רבים, כמו רומי קשת ובמקרא זה באר הנביא
 דבריו ראשוני' והנה אין אדם, וישאל השואל אם ה' לא יעשה כלה מה יעשה עמהם ולאיהם מקום יבאו,
 וע"ז חזר ואמר שיכרתו מק' ל פרש ורמה קשת ויבאו בנפיים. עזובה כל העיר, ר"ל כל עיר
 ועיר (כד"ק), וכן תרגמתי. (ל) שדוד, במקום שדודה כידוע כי הנביא לא ישמר מין ומספר.
 פוך, מין סיד שמור ושזוק הנוול מן נחשת שקורין טפיעסגוז ונקרא בלשון יון (סטיובי) או
 (סטיווי) ובלשון רומי (סטיוביון) וכו' כחלו בנות ארץ קדם עפעפיהן התחתונים ליפה עיניהן ולשקר
 בהן, ועוד היום הוא דרך נשי ארץ ישמעאל ליתן בזה תאזה לעינים ועמה נקרא הפוך בשם
 קתי.

בְּדַעְגָּבִים נִפְשָׁךְ יִבְקֶשׁוּ: (לא) כִּי
קוֹל כְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי צָרָה
כַּמְבְּכִירָה קוֹל בַּת־צִיּוֹן תְּתִיפֶה
תִּפְרָשׁ כַּפִּיהָ אֲוִי־נָא לִי כִי־עִיפָה
נַפְשִׁי לְהִרְגִים:

פֿערגעכענס , דינע פֿרייער
זינד דינער איבערדריסג ,
אינד פֿערלאַנגען דיין לעבען
גור . (לא) וואָס האַרע איך ?
אינע שטיממע וויא פֿאָן איי
נער קרייסענדען , איין אַנגסט
געשרייא , אַלס וואַרע זיא אין
דער ערשטען קינדעסנאַטה
עס איזט דאָ ווינזעלן דער
טאַכטער ציון'ס ; זיא שטאַהנט
דיא הענדע רינגענד : וועהע
מיר ! מיין לעבען ערליענט דען
ווירגען .

ה (א) שוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם
וּרְאוּ־נָא וְדַעוּ וּבְקֶשׁוּ
בְּרַחוּבוֹתֶיהָ אִם־תִּמְצְאוּ אִישׁ

ה (א) דורכשטרייפֿט דיא
שטראַססען ירושלים'ס ,

אם

זעהט אייך אום , פֿאַרשעט נאָך , זוכעט אויף איהרען מאַרקטפלעטצען , אָב איהר איי
נען

ר ש י

עוננים . האַשקיס עם הנשים במיני יואף כמו ותעננה על פלגזיהם (יחזקאל כ"ג) : נפשך
יבקשו . מבקשים להרגך : (לא) כמבכירה . באשה המנכרת תחלת לידתה : תתיפח . תיילל
ותלעק גניחות קופלליינ"ט בלע"ז כמו ויפח חמם (תהלים כ"ז) ל' דיביר : אוי נא לי . כך אומרת :

ב א ו ר

(קָהָתָן) ובאשר יעשו קים ארובים ואחורים סניב העין נראה כאלו הרחיבו וקרעו אותן . עוגבי'
עניו עגב הוא אהנה המלויה בתשוקה ובחשק לרוות למאון תאות המזגל , והרד"ק פי' ג"כ חושק'
נפשך יבקשו , בכל המקרא הזה דבר הנביא עם עמו בדרך התול ושחוק הנקרא בלשון עמים
סַטִירע , וכן אמר נפשך יבקשו , להתל בהם בלשון נופל על לשון ולומר מאסו כך עוגב'ך אשר
בקשו ותסלו כך — אבל להמיתך ולאנדך מן העולם , והכוונה באשר תכלית כל עוגב לענות
ולטמא בן תכלית אהבתם מיד היה לאנד ולהרוג נפשך , כי כאשר יקום איש על רעהו ורלחו בן
הדבר הזה , ומה מאד נעמו לפ"ו המליצה הנאה במקרא הקרוב לזה . (לא) כי קול כחולה
שמעתי , זה חלקך מכל עמלך אשר בקשת להתיפה ויהי' סופך וגורלך כסוף כל נערה ונערה
הכולכת אחרי עוגבה ותשתדל להיות רכויה לפניו ולישא חן בעיניו , ובאשר היא לועקת בעת
לדתה כשיבאו עליה לזרים ותכלי לידה ואין לה מושיע , כי בועלה עזבה ומבקש במיתחה , בן
חלעקי ותתיפחי ויריך על ראשך כי מאהביך והפכו לשונאיך . קול , מושך עצמה ואחרת עמה
קול כחולה וגו' קול לרה וגו' . כמבכירה , היא האשה היולדת ראשונה כי חבליה קשים מחבלי
אשה אחרת (רד"ק) , ואמר בכ"ף הדמיון כי לא יראה האשה בעיניו רק ישמע קולה וידמה בנפשו
כאלו שומע קול כחולה או כמבכירה . החיפה , מענין ויפח לקול שהוא ענין הגיון מהלה
ותהמה ותקונן על הרוגיה (רד"ק) , ומוסב לדעתי על אוי נא לי כי עיפה , ור"ל בפנישת כפיה
תתיפח , אוי נא לי כי עיפה נפשי להורגים .

ה (א) שוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת , פה מתחיל הסעיף השני מחלק הראשון בנבואה זאת והולך עד
פרשת כה אמר ה' לנאות עולותיכם ספו על זנחיכם (להלן ז' כ"א) , ובו יוכיח
הנביא ויעוררם על חטאם בין איש ובין רעהו כי אין אמת ומשפט בקרנם ומלאו בתוכם
רשעים יסור כשך יקושים יגבנו וידלחו וישנעו לשקר ואח"כ יבואו ויעמדו לפני ד' בבית קדשו
ויאמרו נללנו וכיולא בזה , ומגיד להם עונשם המיועד להם על עונתם כי רבו , ולכן יקרא
בראש דבריו שוטטו בחלות ירושלים וראו את אשר יעשו ואמרו אם לא בלדק ובמשפט עשה
ה' עמכם . אם חמצאו איש , ר"ל איש טוב וגדול במעשים , וכן והלא איש אמה , וכן תרגם

גען מאן פֿינדעט אָב אירגענד
 יעמאנד איזט, דער רעכט
 אייסאיכט אינד נאך דער
 וואהרהייט פֿראַגט, אונד איד
 ווילל איהר פֿערצייהען.
 (ג) אונד שפרעכען זיא אויך:
 „זא וואהר דער עוויגע לעכט“
 וואהרליך זיא שווערען פֿאַלש.
 (ט) דוא אַ עוויגער! דעססען
 בליק נור אויף וואהרהייט גע-
 ריכטעט איזט, דוא שלעגסט
 זיא, אונד זיא עמפֿינדען
 עס ניכט, דוא ברינגסט ביז
 צור פֿערטילגונג זיא, אונד
 דאך וואללען זיא צורעכטוויי-
 זנג ניכט אַננעהמען, זיא
 פֿעהראַרטען איהרע שטירנע
 מעהר אַלס פֿעלוען, אונד
 קעהרען פֿאַרזעטצליך ניכט
 צוריק. (ד) צוואַר דאַכטע
 איד, דיא געמיינען נור זינד
 עס, דיא זאָ טהעריכט האַנ-
 דעלן, ווילל זיא ניכט קעננען דען וועג דעס עוויגען, אונד דאָ רעכט איהרעס גאַט
 טעם; (ה) צו דען גראַסען ווילל איד געהען, אונד מיט איהנען ווילל איד רעדען,
 דיעזע קעננען יא דעס עוויגען וועג אונד דאָ רעכט איהרעס גאַטטעס; אַללין אויך
 זיא אַללעזאַממט האַטטען דאָ יאָך צערבראַכען אינד דיא כאַנדע צערריססען.
 דאָ

אִם-יֵשׁ עֲשֵׂה מִשְׁפָּט מִבְּקֶשׁ
 אַמוּנָה וְאִסְלַח לָהּ: (ג) וְאִם חִי-
 יִהְיֶה יֹאמְרוּ לָכֵן לְשֹׁקֵר יִשָּׁבְעוּ:
 (ג) יִהְיֶה עֵינֶיךָ הַרְּוֹא לְאַמוּנָה
 הַכִּיתָה אֶתְּם וְלֹא-חָזְרוּ כְּלִיתֶם
 מֵאֲנוּ קָחַת מוֹסֵר חֲזָקוֹ פְּנֵיהֶם
 מִסְּלַע מֵאֲנוּ לְשׁוֹב: (ד) וְאֲנִי
 אֹמְרָתִי אֶךְ דְּלִים הֵם נוֹאֲלוּ כִּי
 לֹא יָדְעוּ דַרְךְ יְהוָה מִשְׁפָּט
 אֱלֹהֵיהֶם: (ה) אֶלְכָה-לִי אֶל-
 הַגְּדֹלִים וְאֶדְבַּרְהָ אֹתָם כִּי הֵמָּה
 יָדְעוּ דַרְךְ יְהוָה מִשְׁפָּט אֱלֹהֵיהֶם
 אֶךְ הֵמָּה יַחֲדוּ שִׁבְרוּ עוֹד נִתְקָו

מוסרוח

דען וועג דעס עוויגען, אונד דאָ רעכט איהרעס גאַט
 טעם; (ה) צו דען גראַסען ווילל איד געהען, אונד מיט איהנען ווילל איד רעדען,
 דיעזע קעננען יא דעס עוויגען וועג אונד דאָ רעכט איהרעס גאַטטעס; אַללין אויך
 זיא אַללעזאַממט האַטטען דאָ יאָך צערבראַכען אינד דיא כאַנדע צערריססען.
 דאָ

ר ש י

ה (ג) ה' עיניך. הלא הם על בעלי אמונ' להטיב ולמה בנרו אלה נך ואין מבקשין אמונה:
 הכיתה אותם. ולא נעשו חולים על המכה לשום אל לנס לשוב מרעתם: קחת. כמו
 לקחת: (ד) ואני אמרתי. הנביא אומר נך אך דלים הם מחנמה אלו שאני מדבר עמהם: נואלו.
 לשון טויל כתרנומו אישפשו: (ה) אלכה לי חל הגדולים. הם ישמעו אך לא הועלתו וגם המה
 יקו

ב א ו ר

הכאדי אם גבר דליה עובדין עבא (רד"ק), ולפ"ז תרגמתי. (ג) ה' עיניך הלא לאמונה, הכוונה
 אזה ד' אשר עיניך רק לאמונה ולא תיקה את אשר ישא שמך לשוא אתה פקדת להם את
 העון הזה ועשית כפי חוק משפטך ולדקותיך וישרת אותם כאשר יוסר האב את הבן, אבל
 המה לא חלו ולא הרגישו ולא נתנו לנס על הדבר. כליותם, הנאחזים עד קרוב לכליה (רד"ק),
 כי אין לומר כליתם ממש שהרי כמה פעמים נאמר להם ובלה לא תעשה, ויש הגדל בין לשון
 א כלים ובין לשון אעשה כלה אתם בידוע למבין, וכן תרגמתי. (ה) אלכה לי, מלת
 לי בא לחוק ולשנה המעשה מן המאשנה וכאשר תרגמתי. שברו, עול המורה והיראה-
 נחף

מזסרות: (ו) על-כן הכם אריה
 מיער זאב ערבות ישדדם נמר
 שקד על-עריהם כל-היוצא
 מהנה יטרף כי רבו פשעיהם
 עצמו משבותיהם: (ז) אי לזאת
 אסכות-לך בניך עזבוני וישבעו
 בלא אלהים ואשבע אותם
 וינאפו ובית זונה יתגודדו:
 (ח) סוסים מוזנים משכים היו איש
 אל-אשת רעהו יצהלו: (ט) העל-
 אלה לזאת אפקד נאם-יהוה
 ואם בגוי אשר-כוה לא תתנקם

(ו) דארים ווירד דער לעווע
 אויסדעם וואלדע זיא ווירגען,
 דער אבענדוואלף זיא צערס
 פליישען, דער פארדעל ווירד
 לויערן פאר איהרען שטער.
 טען, ווער פאן איהנען הינויס
 זיך וואגט, ווירד צערריסען
 ווערדען; דען אללצוגראס
 איזט איהרער לאסטער מענגע,
 צו מעכטיג איהר אכפאלל.
 (ז) וויא קעננטע דיעזעס איך
 דיר פערציהען? דינע קינ
 דער פערלאסטען מוך, שווע
 רען ביא אונגאטערן, איך
 גאב איהנען איבערפלוס,
 טרייבען זיא עהעכרוך, אונד
 דרינגען שארענווייזע אין
 דיא הייזער דער אונצוט.
 (ח) דעס אנדערן מארגענס
 שאן, זינד זיא וויעדער גיי.

הנהיגו
 ואלתם
 ואלתם
 ואלתם

לען ראסטען גלייך, אונד איין יעדער וויעהערט נאך דעם ווייבע וינעם נעכט
 סטען. (ט) דיעזעס וואללטע איך אונגעאנהדעט לאסטען? שפריכט דער עוויגע,
 פאן איינעם פאלקע, וויא דיעזעס איזט, וואללטע מין שטראפגעריכט ניכט ראם
 נשי
 מיונים קרי

ר ש י

יחדו שברו עולו של הקנ"ה מעליהם: (ו) אריה. מלכות בבל: זאב. מלכות מדי: נמר.
 מלכות יון: יטרף. באדו: זאב ערבות. לשון ערנה וזוזה זאב המדבר: שוקד. ממהר ומנחם
 חנרו עם לשון שמירה כמו לשקוד על דלתותי (משלי ח') וי"ח לשון אריבה: (ז) אי לזאת אסלת
 לך. נתמיה שמת לזאת אסלת לך ומנחם פי' אי כמו אין: אשר בניך עזבוני. ואשביע אותם כל
 טוב: יתגודדו. יתקבלו גדולי: (ח) סוס' מיוזני' משכים היו. כסוסים אלו המיוזנים בקושי אכזר
 חשמים בכל בקר היו משכימים לאור בקר בהשגחה: יצהלו. לשון זה נופל על הסוס' מקול

ב א ו ר

נחקו. מוסרות אהבה ואמה בנייהם. (י) זאב ערבות, נראה יותר פירש רד"ק פה ערבות
 מלשון ערב וכן נמלא ג"ב בחכוק א' ח' ובלפניה ג' ג', וכן דרך הזאבים לנקש טרפס לעת
 ערב. (ח) משכים חיו, שם הוא וכן בטל משכים הולך כלומר בהשגחה (רד"ק), ואולי הוא
 פעל סתמי או נסתר כאשר יאמר בלשון העמים עם טחגט וענינו קדימות הנקר, והדמיון
 הקרוב לזה היא המלה בלשון רומי Incescit עם טחגט, עם ווירד אחרגען, ונהיותו באן
 הניווי בהפעיל, יהי חרגומו זך בחזר דער אחרגען חנבריכט, ואנכי חרגמתי לפי כונת
 שתיים, והשיעור כן הוא, בלילה יתגודדו בית זונה ומיד למחרתו מתא' יס ת"וה כסוסים מיוזנים
 ויזהלו עוד איש על אשת רעהו. (ט) לא תחנקם בששי, ידוע כי כל שמות האברים הנשאלים
 לשמו יחברך מורים על תארים רבים בו, ודברה תורה בלשון בני אדם למת השנה בלבט
 מהם ומהותם, ונהיות הנפש מקור כל התפעלויות נאדם נשאל גם כן שם זה על תארי השם יחברך
 הדומים להתפעלויות אלה והמה שמה ותונה רלון וכעם קנאה ותאוה וכיוצא בזה, ועיין במורה
 נבוים ס"א טרק י"א ונסטר המלין להסנם בעוונותם בנאור מלת נפש, ולס"א חרגמתי פה
 עלו

נַפְשֵׁי: (י) עֲלוּ בְּשָׂרוֹתֶיהָ וְשַׁחְתּוּ
 וְכָלֵהְ אֶת־עֲשׂוֹתֵיהֶם וְנִטְשׂוּתֵיהֶם
 כִּי לֹא לַיהוָה הַמָּה: (יא) כִּי בָגָד
 בָּגְדוּ בְּיַת יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה
 נֶאֱמַר יְהוָה: (יב) כָּתְשׂוּ בִיהוָה
 וַיֹּאמְרוּ לֹא־הוּא וְלֹא־תְבוֹא
 עֲלֵינוּ רָעָה וְתִרְבַּ וְרַעַב לֹא
 נִרְאָה: (יג) וְהַנְּבִיאִים יִהְיוּ לְרוּחַ

כֵּן פֶּאֶרְדֵּרֶן? (י) בְּרַעַב־עַם
 אֵינָן אִין אִיהָרַע וְיִינְגַע־לִדְעַ
 אֹנֵד צַעֲרֻשְׁטֵרֶעֶט זײַא, דֶּאָךְ
 זְאָלֶלֶט אִיהָר זײַא נִכְט גַּאנְץ
 צױגְרונְדֶּרֶע רִיכְטֶען, נױר אִיהָ
 רַע רֶאנְקֶען שְׂאָפֶעֶט וּוְעַג,
 דַּען, דִּיעֻזֶּע זִינְד נִכְט דַּעס
 עױגֶען. (יא) שְׂעַנְדֶּלִיךְ פֶּעֶר־
 לִיעַס מִיךְ דַּעַז הױז יִשְׂרָאֵל
 אֹנֵד דַּעַז הױז יְהוּדָה, שְׂפִרִיכְט
 דַּעַר עױגֶען. (יב) זײַא פֶּעֶר
 לִיגְנֶען דַּעַן עױגֶען אֹנֵד זַא־
 גַּען, אֵינָן נִכְטֶס אִיזֶט עַר,

ניכטם בעזם ווירד אונז טרעפֿען, וועדער שווערדט נאך הונגער, ווערדען וויר
 עמפֿינדען. (יג) אונד דיא פראפֿעטען ווערדען דאן אלס שווערמער דא שטעהן, קיין
 געטט=

ד ש י

מזהלות אנכיו (לקמן ח') לשון זהלה אנוויישימיט בלע"ז: (י) בשרותיה. לשון מיסור ומנחס
 חנרו לשון חומה עם אדלג שור (תהלים י"ח) אך לא יחבנו נטישותי ליש בלע"ז שהם שרשי כרס
 להיות נחשני עם החומות ולא עם המיסור ואני אומר שרותיה ל' שורות הכר' וי"ת בשרותי
 בקיבוץ ונטישותיה בורניתהא: (יב) ויאמרו לא הוא. לא מן קדמוהי אחא עלכא ענתא:
 (יג) והנביאי יהיו לרוח. כתרגומו ונביאי שקר' יהון ללמא כלומ' הנבואה הנבאים לנו נביאי
 שקר בשמו של הקדוש נרוך הוא דבריהם יהפכו להבל. והדיבור של קדושה שהם אומרים לנו
 כשם

ב א ו ר

(י) עלו בשרותיה, לשון מיסור ומנחס חנרו לשון חומה עם אדלג שור (תהלים י"ח) אך לא
 יחבנו נטישותיה ליש בלע"ז שהם שרשי כרס להיות נחשני עם החומות ולא עם המיסור
 ואני אומר שרותיה לשון שורות הכרס (רש"י), וכיחזקאל כ"ו כ"ה פ' על ענין זה מיסור עיי"ש, ונראה
 מזה כי לדעת רש"י הוא מיסור הנטוע בנפשים שורות שורות ככרס הנשנה במשנתנו, וטעם עלו
 בא על האויב היולא על עם או עיר במלחמה אפי' אם היא במיסור בעבור שעלה נכח ובחזקה
 באר פי' הרד"ק בשרשי הנה מים עולים (ירמיה מ"ז) מתגברים, ותעלה המלחמה הולכת
 ומתגברת, ועיין מה שכתב אהובי החכם המלקדק הגדול מו"ה וואלף מאיר בנאורו על ספר
 יהושע (ז' כ"ד), ואולי מטעם זה נקרא ג"כ המיסור הסמוך להר תבור ולנהר ירדן בא"י שרון
 כי שמה היו נטעי גפנים הרבה כדמשמע ממתני' דנדה (דף י"ט) וגמ' דשנת (דף ע"ז) שמזכירין
 יין השירוני לשבח, וכונת המקרא פה עלו על כרס ה' לנאות בלי חמלה וחנינה ושחתו רק
 לא תעשו בלה אותם רק נטישותיה והמה הסעיפים הארוכים המתפשטים אנה ואנה באר כתב
 הרד"ק המה חסירו, ר"ל האנשים הסרים מדרכם הישר בסורי גפן נכריה ורלים ממקום למקום
 כנברה קלה המשרכת דרביה אלה חסירו כי לא לה' המה, אבל השרש יקום כי זרע קודש מנחה,
 וכן אמר להלאה יאכלו בניך ובנותיך (פסוק י"ז) אבל לא יאכלו כלכם. (יב) לא הוא, לא
 שיאמרו אין היא נמלא, כי אז הל"ל אין הוא, כמו אמר נבל בלבו אין אלהים, אבל אשור
 לא הוא היבור והיכול ולא הוא אלוה כמו אשבע ובחשתי ואמרתי מי ה' (משלי ל' ט'), וכן
 הפי' נבל לא אלקים במקרא דבר שאין אלוה, וכן תרגם פה הכשדי לא מן קדמוהי אחא
 עלכא ענתא. (יג) והנביאים יהיו לרוח, הכונה אז אם לא יבאו לנו כל הפרעות אשר התבאחו
 עלינו יכירו כלם כי דברי רוח ידברו כמו משוגע איש הרוח (הושע ע"ז), והיית לרוח שקר
 ד"ה

והדבר אין בהם לַה יַעֲשֶׂה לָהֶם:
 (יד) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
 צְבָאוֹת יֵעַן דִּבַּרְתֶּם אֶת־הַדָּבָר
 הַזֶּה הַנְּגִי נַתַּן דְּבָרִי בְּפִיךָ לְאִשׁ
 וְהָעַם הַזֶּה עֲצִים וְאֶכְלֹתָם:
 (טו) הַנְּגִי מִבֵּיאֵי עֲלֵיכֶם גּוֹי מִמֶּרְחֶק
 בֵּית יִשְׂרָאֵל נֹאֵם יְהוָה גּוֹי וְאֵיתָן
 הוּא גּוֹי מְעוֹרָם הוּא גּוֹי לֹא־תִדַּע
 לְשׁוֹנוֹ וְלֹא תִשְׁמַע מִה־יְדִבֵּר:
 (טז) אֲשַׁפְּתוּ כִּקְבֹר פְּתוּחַ כָּל־ם
 גְּבוּרִים: (יז) וְאֶכְלֶן קִצִּירָהּ וְלַחְמָהּ
 יֵאָכְלוּ בְּנֵיהָ וּבְנֹתֶיהָ יֵאָכְלוּ צִאֲנָהּ
 וּבְקָרָהּ יֵאָכְלוּ גִפְנָהּ וְרֵתְאֲנָתָהּ
 יִרְשָׁשׁ עָרֵי מִבְּצֻרֶיהָ אֲשֶׁר אֶתַח
 בְּטַח בְּהִנָּה בְּחָרְבִי: (יח) וְגַם בְּיָמִים

גאטטליך ווארט ווירד איהרעם
 מונדע ענטפאללען. זא, ווירד
 עם איהנען ערגעהען (יד) דאס
 הער, שפריכט דער גאטט
 דער העערשארען, ווייל איהר
 זאלכע רעדען פיהרט: לאס
 סע איך אין דיינעם מונדע מיין
 ווארט אין פויער אונד דיעזעם
 פאלק אין האלץ וואנדעלן,
 אונד ווערדע זיא זא אויפריי
 בען. (טו) באלד ברינג איך איין
 פאלק אויס דער פערנע אי
 בער איך ישרא הער, שפריכט
 דער עוויגע, איין פאלק דאז
 מעכטיג איוט, איין פאלק
 פאן עוויגקייט הער געפירט
 טעט, איין פאלק דעססען
 שפראכע דוא ניכט קעננעכט,
 דעססען ווארטע דוא ניכט
 אוינמאהל פערשטעהעסט.
 (טז) דעססען קעכער איין אפ
 פענעם גראב איוט, אונד דאז
 לויטער טאפפערע מאננער
 צעהלט. (יז) דיעזעס פער
 העערט דאן דיינען שניטט,
 אונד דיון בראד, פערניכטעט דיינע זעהנע אונד טעכטער,
 אונד רינדער, פערוויסטעט דיינען וויינשטאק, דיינען פייגענבוים, אונד צערשטערט
 מיט דעם שווערדטע, דיינע פעסטען שטערטע אללע, אין וועלכען דוא זיכערהייט זוכעסט.
 אבער

ההמה

ר ש י

גם הקדוש ברוך הוא אינו זהם: כה יעשה להם. הנביא אומר לאומרים זאת כה יעשה להם
 כאשר אמר ה' לי ומה אמר ה' לי יען דברכם את הדבר הזה וגו': (יד) ואכלתם. ומאכל
 אותם: (טו) איתן. מקיף: גוי מעולם הוא. מימי קדם התחיל למרוד כי בדור הפלגה בארץ
 שנער: (טז) אשפתו. מקום נרחק החלים: (יז) ירוש ערי מנצריך וגו'. הני זה מקרא מסורס
 ירוש בחרב את ערי מנצריהם אשר אתה בוטח בהנה: ירוש. ימסכן: בחרב. על ידי גייסות

ב א ו ר

(ד"ה ב' י"ח כ"א). והדבר און בהם, יפסקו מלהתנא עוד כי ינצו ויכלמו וגם לא יהיו דבריהם
 לאמנים וקיימים באזני שומעיהם. (יד) יען דברכם את הדבר, יתכן שהוא מאמר מוסגר והנביא
 אמר להם זה מדעתו. (טו) גוי מעולם הוא, מומן רב הוא גוי חזק ושאר גוים הם יראים
 אותו ולא תוכל להעזר על זולתם (רד"ק). (יז) ירוש, ממש רשע ועניו הכיסת הערים כמו
 אדום רשעו (מלאכי א' ד') (רד"ק), וכן חרגמו הע' זקנים. בטח בהנח, כמו והלך לך בכל
 שערך עד גדת קומותיך הגבוהות והצלורות אשר אתה בטח בהן (דברים כ"ח נ"ז). בחרב,
 מוסב

(יג) זכער אויך צו דיעזער צייט, שפריכט דער עוויגע, ווערדע איך אייך ניכט גענצן. לויך פערטילגען. (יס) אונד זאללטען זיא דאן פראגען, ווארום האט דער עוויגע אינ זער גאטט אונד דיעזעס אל לעס געטהאן? זא אנטוואר. טע אוהנען, וויא איהר מיד פערלאססען, אונד פערעמדען גאטטערן אין אייערעס לאנדע געדיענט האבעט, זא אויך ווער דעט איהר בארמארען און איי געס לאנדע דיענען דאן ניכט אייך אנגעהערט. (כ) פער קינדעט עס אין יעקביס הוי, באפעט עס אין יהודה בע קאננט, אונד שפרעבעט: (כא) הערע דיעזעס רוא טהע ריכטעס הערצלאזעס פאלק, דאז אויגען האט אונד דאך גיכט זעהען, אהרען האט אונד דאך ניכט הערען ווילל.

הַהִמּוּחַ נֹאם־יְהוָה לֹא־אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם כְּלֵה: (יט) וְהָיָה כִּי תֹאמְרוּ תַחַת מַה־עֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָנוּ אֶת־כָּל־אֱלֹהַ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וַחֲעַבְדוּ אֱלֹהֵי נֹכַר בְּאֶרְצְכֶם בֵּין תַּעֲבְדוּ זָרִים בְּאֶרֶץ לֹא לָכֶם: (כ) הַגִּידוּ זֹאת בְּבֵית יַעֲקֹב וְהִשְׁמִיעוּהָ בְּיְהוּדָה לֵאמֹר: (כא) שְׁמַעוּ־נָא זֹאת עַם־סָקָל וְאִין לֵב עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ אֲזַנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ: (כב) הֲאוֹתִי לֹא־תִירָאוּ נֹאם־יְהוָה אִם מִפְּנֵי לֹא תִחִילוּ אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם חֲקֵי עוֹלָם

(כג) וויא? מיד זאללטעט איהר ניכט פירכטען? שפריכט דער עוויגע, פאר טיינעס דראהען זאללטעט איהר ניכט ציטטערן? דער איך דעם וועלטמעערע, זאנד צור גרענצע גאב, צום עווי.

ר ש י

וכן הוא אומר ופרכ לא תעבור בארצכם (ויקרא כ"ו): (כב) האותי לא תיראו. הלא הים שאינו זואג מסני הסודענו' ואינו מלכה לקיבול שכר ירא מסני ואינו עובר הגבול אשר שמתי סניניו' תחילו

ב א ר ה

פוסק על כלם ואכל במדב קלירך וגו', ועל לשון האכילה במדב הרד"ק יש אכילה היא אכילת המאכל ויש אכילת המדב כמו שחרגס יונתן ויבזון אולריך וכו' וכן חרגמתי. (יט) והיה כן האמרו, מדבר כנגד העם כמו שדבר עד הנה וכן לדבר כנגד הנביא שיענה להם תשובת השאלה (רד"ק). כן חעבדו זרים, שם זר נופל על דבר המרוחק ומתועב על דבר קלותו ושקונו ושראו זר, ושם נכרי משרש נכר נופל על דבר שאינו ניכר וידוע לנו היטב, מאמר שאין לו עסק ויחס עמו, ולכן נקראו אלהים אחרים זרים או אלהי נכר, וטעם זר בא גם כן על אדם אכזרי ורע לנו ואז הוא שם נרדף לשם ערין, כמו כי זרים קמו עלי ועריליים (תהלים ל"ה), זרים ערילי גוים (ישוקאל כ"ח ז'), וכן הרבה והנביא משמש פה בכפל המלות בשמות המשוחטים (פטרדקחאחוייע) לומר כי האל יענשם במדה כנגד מדה וכן חרגמתי. (כב) אכילת מפני לא תחילו, כמו פני ילכו והניחומי לך (שמות ל"ג י"ד) והשיעור גם מסני מרוני ובעט ויעודי

עוֹלָם וְלֹא יַעֲבֹרְנָהוּ וַיִּתְּנֵם
 וְלֹא יוֹכְלוּ וְהָמוּ גִלְיוֹ וְרֹא-
 יַעֲבֹרְנָהוּ: (כג) וְלַעֲם הַזֶּה הָיָה
 רֵב סוֹרֵר וּמִזֵּד סָרוּ וַיִּלְכוּ:
 (כד) וְלֹא-אָמְרוּ בְּלִבָּבְם נִירָא
 נָא אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הִנְתָּן גִּשְׁמֵם
 וַיִּזְרֶה וּמִלְקוֹשׁ בָּעֵתוֹ שִׁבַּעַת
 חֲקוֹת קִצִּיר יִשְׁמַר-לָנוּ:
 (כה) עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ-אֵלֶיךָ
 וְחַטָּאוֹתֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם:
 (כו) כִּי-נִמְצְאוּ בְעַמֵּי רְשָׁעִים יִשׁוּר
 כְּשֶׁךְ יִקְוֹשִׁים הִצִּיבוּ מִשְׁחִית

עוויגען געזעטץ, וועלכעס עם
 ניע איבערשרייטען דארף,
 זיינע וועללען שטירמען, פֿער-
 מעגען אָבער ניכטס, זיא טאָ-
 בען, אונד איבערשרייטען דענ-
 נאָך ניכט. (כג) אונד דיעועס
 פֿאַלק קאָנטע זאָ אונבענד-
 גען ווידערשפענסטיגען הער-
 צענס ווערדען, קאָנטע אירר-
 וועגע איינשלאָגען, אונד דאָ-
 רוּיף פֿאַרטוואַנדעלן, (כד) אָה-
 נע צו דענקען דעם עוויגען אונ-
 זערעם גאָטטע וואָללען וויר
 עהרפֿורכט בעוויווען, דער
 אונד רעגען גיבט, פֿריה אונד
 שפעטרעגען, יעדען צו זיינער
 צייט, דער אינדען שניטטוואָ-
 כען דיא געזעטצע דער ערנד-
 טע אונד העלט. (כה) אייערע
 פֿערגעהונגען נור קאָנטען

אנשים יורה קרי

דערען אייך פֿערלוסטויג מאַכען, אייערע פֿערברעכען נור קאָנטען דיעס גוטע
 אייך ענטציעהען. (כו) דען בעזעוויוכטער פֿינדען זיך אונטער מיינעם פֿאַלקע,
 דיא, וויא דער פֿאַגלער שלינגען לענט, לויערנד פֿאַללען אויפֿשטעללען!
 אום

ר ש י

חילו. לשון סח: ויתגעשו גליו. ומרומס לעבור הגבול ולא יוכלו לעבור: והמו גליו. שאין
 קול גדול: ולא יעברנהו. הגלים לא יעברו הגבול: (כד) יורה ומלקוש. כחרגומו צביר ולקיש:
 שבעות חוקות קציר. שבעה שבועו' שחקק לנו בהם שמי חקות קציר חק העומר ומק שמי
 הלחם: ישמר לנו. שיהא הקציר בזמנו: (כה) הטו אלה. הטו החוקות האלה מעליכם שאיני
 שומרם לכם ואתם כלים ברעב: (כו) ישור. יארוב וכן למען שוררי (תהלים ה') לשון אשורנו
 ולא קרוב (נמדבר כ"ד): כשך יקושי'. כאשר ישך היקוש שעושין ללכוד לביים ציפר כשרגלו בא
 לחובו והוא נוצרו ומחזיקו ברגלו וכלכד וקורין לו סיי"ד בלע"ז: הציבו משחית. לינב"ל בלע"ז

ב א ו ר

ויעודי הפורעניות לא תחילו: ויתגעשו, מענין תנועה ונדודה (כד"ק בשרשיו) ונאמר פה
 ע"ד המליכה כאלו נלחמו הגלים הנדים ונעים עם החול הגבול סניב להם ולא יכלו כי כף
 הסלע ישברם. (כג) ולעם הזה היה לב, הלכ הזה אשר נראתי להם טהור וישר והסך להיות
 סורר ומורה לבלתי שמור החקים ומשפטים אשר לויתי להם וסרו מהר מן הדרך הישר
 וילכו צפורם בדרך עקש ופתלמל. (כד) ולא אמרו בלבבם, לא לנד שלא למדו מהדברים
 הטובים אלו לשמור חקם ולעשות כמלותי ימאנו ג"כ להכיר את אשר עשיתי לטוב להם,
 וכי אני שמרתי להם חוק הטבע בימי זריעה וקליה. שבועות, כמו בשבועות ובאשר כחם
 הרד"ק. לנו, מוסב ג"כ על הנותן גשם. (כה) עונותיכם הטו אלה, הטו החוקות האלה
 מעליכם שאיני שומרם לכם (רש"י), ר"ל אם גם לפעמים לא יבואו העמים לפי החוק אשר שמי
 בהם לטובת הזריעה והקליה אז רק עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם עשו זאת כמו ועבדת'
 אלהים אחרים וגו' ועלך את השמים וגו' ועיין מה שכתבתי בתחלת פ' ג'. מכא, מוסב גם על
 עונותיכם הטו אלה. (כו) כשך יקושים, אך הוא הצינוני ששרש שך והאף פעל עומד ופעל

אֲנָשִׁים יִלְכְּדוּ: (כז) כְּכָלוֹב מְלֵא
 עוֹף בֵּן בְּהֵימָם מְלֵאִים מְרֵמָה
 עַל־בֶּן גִּדְלוֹ וַיַּעֲשִׂירוּ: (כח) שְׁמֵנוּ
 עֲשָׂתוּגַם עֲבָרוּ דְבָרֵי־רָע דִּין לֹא־
 דָּנוּ דִּין יְתוֹם וַיִּצְלִיחוּ וּמִשְׁפַּט
 אֲבִיוֹנִים לֹא שִׁפְטוּ: (כט) הָעַר־
 אֱלֹהֵי לֹא־אֶפְקֹד נְאֻם־יְהוָה אֱמֶ־
 בְּגוֹי אֲשֶׁר־כֹּזֵה לֹא תִתְּנֶקֶם נַפְשֵׁי:
 (ל) שְׁמָרָה וְשַׁעֲרוֹרָה נְהִיתָה
 בְּאַרְצֵי: (לא) הַנְּבָאִים נְבֹאוּ בְּשִׁקְר

אִים מֵעֲנִשְׁעוֹן צוֹ פֶּאֲנָנְעוֹן.
 (כז) וויא איין קעפֿיג פֿאַלל
 פֿענעל, זאָ זינד איהרע הייזער
 פֿאַלל בעטרוג, דאַרום זינד
 זיא זאָ גראָס אונד זאָ רייך געֿ.
 וואָרדען. (כח) פֿייסט יאָ גלענֿ.
 צענד זינד זיא שאָן, אונד
 דאָך זעטצען זיא קיין ציעל
 איהרען לאַסטערטהאַטען. זיא
 האַנדהאַכען קיין רעכט,
 זעלבסט דאַר רעכט דער וואָיֿ
 זע ניכט, אונד דאַר רעכט
 דער דירפֿטיגען פֿיהרען זיא
 ניכט אַוים, דאַמיט זיא איהר
 ציעל עררייכען. (כט) אונד
 דיעזעס זאָללטע איך אונגעֿ.
 אַהנדעט לאַססען, שפּרויכט
 דער עוויגע, פֿאַן איינעם פֿאַלֿ.

והנהגים

קע וויא דיעזעס איזט זאָללטע מיין שטראַפֿגעריכט ניכט ראַכע פֿאַרדערן? (ל) גרייליך
 אונד אַכשייליך געהט עס אים לאַנדע צו. (לא) דיא פּראָפֿעטען, פּראָפֿעציהען מיט
 טרוג

ר ש י

כָּן עוֹשִׂין אֲוֵרִים עַל עִיר אִו עַל דָּרֶךְ: הַלִּיבּוֹ. כְּמוֹ מִלֵּב פְּלִשְׁתִּים (פֿאַ"ל): (כז) כְּכָלוֹב. הוּא
 מִקִּים שְׁמִטְמִין בּוֹ עוֹפּוֹת וּבֵן תִּירַג' יוֹגֵתן כְּבִית פִּיטְמֵא וּבִלְע"ז פֿרנ"ק: (כח) עֲשׂוּ. לִשׁוֹן עֲשֵׂת
 שָׁן (שִׁיר ה') גּוֹף עַבְוִלְע"ז אִישְׁפִּישׁוֹר"ע: עֲבָרוּ דְבָרֵי רַע. אִם נֹאֵת רַעָה אִו עֲבִירָה לִידֵס לֹא
 נָטוּ מִמֶּנּוּ אִלֵּא עֲבָרוּ בָהּ וְעֲשָׂאוּ: לֹא דָנוּ דִּין יְתוֹם. לִמְעַן יִצְלִיחוּ: (ל) שְׁמָה. תִּמְהוֹן:
 וְשַׁעֲרוֹרָה. דְּבַר מְנוּנָה לְכָל וּמַהוּ דְּבַר הַתְּמַהוֹן הַנְּבִיאִים נְבִיאִים שִׁקְר וְאִוּמִים הוּוּ גּוֹזְלִין וְחִוּמִסִּין
 וְהַכְּהִינִים שְׁהִם שׁוֹפְטֵי הַעַם וּנְגִישִׁים יִרְדּוּ אֵת הַעַם עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים כְּלוֹמַר לֹא־חִירִים כְּמוֹ
 (שְׁמוּאֵל ב' ט"ו) וְהַמֶּלֶךְ עוֹבֵד וּבֵל הַעַם עוֹבְדֵי עַל יְדֵי וּדְדָף אֲחֵרֵי אִף כֹּאֵן עַל יְדֵיהִם אֲחֵרִים
 לַעֲשׂוֹת כְּדְבָרֵי הַנְּבִיאִים:

ב א ו ר

יֹולֵא וְהוֹרִאֲתוּ הַנְּחֵת דְּבַר (רד"ק). וְהוּא לְדַעֲתִי בְּאֵן נוֹשֵׂא הַמֵּאֲמַר וְשִׁיעוּרוֹ כִּשְׁךְ יְקוּשִׁים יִשׁוּר,
 כָּן יִשׁוּרֵי רַשְׁעִים אֱלֹהֵי וְהַלִּיבּוֹ מִשְׁחִית לְלִכּוּד אֲנָשִׁים וּלְכָן יִשׁוּר בְּלִשׁוֹן יָחִיד כִּי מוֹסֵב עַל שֶׁךְ,
 וּכְתוּב לִפְנֵי כִשְׁךְ כִּי מוֹסֵב גַּם עַל רַשְׁעִים, וְהַכּוּנָה כְּמוֹ הַאִישׁ אֲשֶׁר שֶׁךְ יְקוּשִׁים (וְהוּא הַרְשֵׁת
 שְׁלִכְדוֹ בּוֹ עוֹפּוֹת כְּמוֹ וּכְלִסּוֹר מִיֵּד יְקוּשׁ (מַשְׁלִי ה') יִשׁוּר לְלוֹד עוֹפּוֹת, כָּן הֵמָּה יִשׁוּרוֹ לְלִכּוּד אֲנָשִׁים,
 וּבִאֲשֶׁר תְּרַגְּמִתִּי. (כז) כְּכָלוֹב מְלֵא עוֹפּוֹח, כְּלוֹב הוּא כְּלִי הַעֲשׂוּיָה לְלוֹד בּוֹ עוֹפּוֹת וּלְנִסֵּס
 שֶׁסּ וְלוֹ שְׁתִּים דְּלִתּוֹת וְנֵהִם יְקוּשִׁים לְלִכּוּד, כָּן עֲזוֹ לֵהֶם מִקְדָּם כֵּל יוֹשְׁבֵי מוֹרֵת, וּנְקִרָא גַם בְּלִשׁוֹן
 יוֹן קִוְּבָתָם, וְהַמְּלִיכָה נֹאֵה מֵאֵד כִּי כֵל אֲשֶׁר בְּכָלוֹב הִזָּה עֲשׂוּי מְלֵא מְרֵמָה לַהֲטַעוֹת הַעוֹפּוֹת
 וּלְלוֹד אֲחֻסֵּם וְהַעוֹפּוֹת בְּחֻבּוֹ גַם הֵמָּה יִבְקָשׁוּ חֲמִיד תִּאֲנָה לְנוֹם וְלַהֲמַלֵּט נַפְשָׁם אִו לְמֵלֵא מְזוּנָם
 בְּעֵרְמָה, וּבֵן בְּחֵי רַשְׁעִים אֱלֹהֵי מְרֵמָה וּבֵל אֲשֶׁר בְּכִיתָם עֲשׂוּ בְּתֵרְמִית לְלִכּוּד אֲנָשִׁים גַּם
 רְכוּשָׁם אֲשֶׁר לֵהֶם קִנוּ בְּעַקְבָּה וּנְכִלִים וַיִּחַשְׁבוּ עוֹד בְּלִנְס עֵרְמָה לְאִסּוֹף וְלַהֲרִבּוֹת עֲשָׂרִים.
 (כח) עֲשָׂחוּ, זָכוּ מִן עֲשֵׂת שָׁן כִּי הַשְׁמֵן עוֹר בְּשָׂרוֹ זָךְ (רד"ק). גַּם עֲבָרוּ, טַעַם גַּם פֶּה כְּמוֹ
 גַם לֹא יִכְלוּ לִי (תְּהִלִּים קכ"ט ב') וּפִי' כֵּל זֹאת עֲבָרוּ דְבָרֵי רַע. עֲבָרוּ, עַל כֵּל גְּבוּל וּגְבוּל
 וְלֹא שְׁמוֹ קָן לַעֲוֹנוֹתֵיהֶם, וּבֵן תְּרַגְּמִתִּי. וַיִּצְלִיחוּ, לִמְעַן יִצְלִיחוּ (רש"י) וְהַסְכֵּמִי פִי' זֶה עַל הַיְמוּס
 לִמְעַן יִצְלִיחוּ בְּמַשְׁטֵם וּבְרִיכָם וְלֹא יִפְלוּ בִּיד רַעֵ. (לא) נְבֹאוּ בְּשִׁקְר. קָשׁוֹר פֶּעַל זֶה עַם

והכהנים ירדו על ידיהם ועמי אהבו בן ומה תעשו לאחריה:

ו (א) העזו בני בנימן מקרב ירושלם ובתקוע תקעו

שופר ועל בית הכרם שאו משאת כי רעה נשקפה מצפון

ושבר גדול: (ב) הנוה והמענגה דמיתי בתציון: (ג) אליה יבאו

רעים ועדריהם תקעו עליה אהלים סביב רעו איש את ידו:

(ד) קדשו עליה מלחמה קומו ונעלה

טרוג, דיא פריעסטער, הערר. שען דורך איהרען ביישטאנד, אונד מיינעם פאלקע געפעללט עס זא, וואס אבער וואללעט איהר דאן אנפאנגען, ווען דיא פאלגען היעפאן איינ-טרעפפען ווערדען.

ו (א) פליעהעט! א קינדער בנימן! אויס ירושלים מיטטע, לאססעט צו תקוע דיא פאזוינע ערשאללען, ער-העבעט דאן פאניער אויף בית כרם, דען איין אונגליק דראהט פאן מיטטערנאכט הער, איין גרעסליכעס פערדערבען. — (ב) אך דער אנמוטהיגען פלור! — טאצטער ציון! דוא געהעסט צו גרוגדע! (ג) היר-טען ברעפען איינהער מיט

איהרען העערדען, שלאגען רינגסאום איהרע צעלטע אויף, איין יעדער ווידעט אויף זיינער זייטע. — (ד) ריסטעט אייך צום קריעגע ווידער זיא — מצעט אייך אויף! נאך אס מיט-טאנע

ר ש י

ו (א) העיזו בני בנימן. ללכת לעריכם לשמור מצרכים: בית הכרם. שם מקום הוא שאו משאת גם להקבץ ולהלחם על נפשכם: (ב) הנוה והמענגה דמיתי המרנתי חרגום יונתן לשון ונדמו נאות השלום (לקמן כ"ה) נדמחה אשקלון (לקמן מ"ז): (ג) רעים ועדריהם, משל הוא מלכים ומיילותיהם: רעו. אכלו: את ידו. את מקומו סביביו: (ד) קדשו. זמרו: אוי לנו, לעת

ב א ו ר

היחס שבו תמלא רק בם' ירמיה ולא זולת זה. ומה תעשו לאחריה, כלומר לאחרות שמה ושערורה ואם השערורה יפה בעיניכם עמה מה תעשו לאחריה בני מדעו כי מרה תהיה באחרונה, (יד"ק).

ו (א) בית הכרם, הוא שם מקום בגבול יהודה כמו שר פלך בית הכרם (נחמי' ג' י"ד) וכן נאמר במסכת נדה (דף י"ט) מבקעת בית כרם, וכן ת' הכשדי והע' זקנים, כאן. משאח, הוא גם כמו שבת רש"י וכן נראה כי קריאת הנביא כאן דומה לדבריו לעיל ד' ה' ו' תקעו שופר בארץ וגו' שאו גם ליונה וגו' וכן חרגום הכשדי והע' זקנים כאן ולא בהמחרגמי שקדמוני. (ב) הנוה והמענגה, ה"א פה היא לסימן הקריאה (ווקמטיין), יתאונן הנביא על החלק החמיון של ירושלים אשר היה עמק ומישור נגד הר המוריה, כי ירושלים היחה בנויה על ד' גבעות, על הר המוריה הרם היה המקדש ועל הר ליון היחה מלודח ליון אשר לנד דוד וזה היה חלק העיר העליון והחלק האחר היה על ההרים השפלים ועל העמק וכאשר נאמר למטה (כ"א י"ג) הנני אליך יושבת העמק לור המסור ועל חלק החמיון הזה קרא הנביא הנוה והמענגה אליה יבואו רועים וגו' ועל חלק העליון יקרא בשם האויב קדשו מלחמה עליך קומו ונעלה וגו'. דמיתי, יו"ד נוספת כמו למדתי (לעיל ב' ל"ב) והוראתו לשון גזועה ומרבה כמו שפי' הכשדי רש"י ואני כד"ק והע' זקנים. (ד) ה' קדשו מלחמה, הנביא שומע צופסו קול

וְנַעֲלָה בְצִהְרִים אֹי לָנוּ כִּי־פָנָה
הַיּוֹם כִּי־יָנִטוּ צִלְלֵי־עָרְבִי:
(ה) קוֹמוּ וְנַעֲלָה בְלִיכָה וְנִשְׁחִיתָה
אַרְמְנוֹתֶיהָ: (ו) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה
צָבָאוֹת כְּרַתּוּ עֵצָה וּשְׁפֹכוּ עַל־
יְרוּשָׁלַם סִלְלָה הִיא הָעִיר הַפְּקֻדָּה
כִּלְיָה עֵשֶׂק בְּקִרְבָּהּ: (ז) בְּהַקִּיר
בְּיַד מִימֶיהָ בֵּן הַקִּרְהָ רַעַתָּה
חָמָס וְשָׂדֵי יִשְׁמַע בָּה עַל־פְּנֵי
תְּמִיד חָלִי וּמִכָּה: (ח) הַיּוֹסְרֵי
יְרוּשָׁלַם פֶּן־תִּקַּע נַפְשֵׁי מִמֶּךָ פֶּן־
אֲשִׁימֶךָ שְׁמִמָּה אֶרֶץ לֹא נוֹשָׁבָה:
(ט) כֹּה אָמַר יְהוָה צָבָאוֹת עוֹלָל
יַעֲזוּלָיו כַּנֶּפֶן שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל

טאגע לאססעט אונז אנגריי
פען. וועהע אונז! דער טאג
געהט צו ענדע, דיא אבענד-
שאטטען זענקען זיך שאן.
(ה) ניכט דאך — אין דער נאכט
לאססעט אונז אנגרייפען, אונד
איהרע פאללעסטע ניעדער
רייסען. (ו) דען זא שפריכט
דער הערר דער העערשאא-
רען: פעללעט ביטע אונד ווער-
פעט איינען וואלל געגען
ירושלים אויף; עם איזט איי-
נע שטארט דער שטראפע
ווירדיג, דא ניכטס אלס גע-
וואלטטהעטיגקייט אין איהר
העררשט. (ז) וויא דעם ברונ-
נען דאז וואססער ענטקוויללט,
זא ערניעסט אין איהר דאז לא-
סטער זיך, נור פאן געוואלט
אונד בערריקונג הארט מאן
דא, קראנקהייט אונד פלאגע
האבע איך שטעטס פאר אוי-
גען. (ח) בעסערע דין,
ירושלים! דאס מיין וואהלוואל-

הה' רפה. ביר קרי השב

לען זיך דיר ניכט גאנץ ענטריקקע, דאס איך דין ניכט צור וויסטע צו איינעם אונבע.
וואהנטען לאנדע מאכע. (ט) זא שפריכט דער הערר דער העערשאארען: אויך אן דעם
איבעררעסטע ישראל'ס ווירד מאן וויא אן דעם וויינשטאקקע נאכלעזע האלטען — לעגע נור
אבער=

ר ש י

פנות היום: כי פנה היום. כאשר פנה לעת ערב הליתו האור צבית המקדש: (ו) ברחו עלה.
לא מפיך ה"א והוא לשון עין שאין ל' בריחה נופל על העלה ועלה האמור כאן לשון הרבה עלים כמו
דגה לשון דגים הרבה: העיר הפקד. שזאה פקודמה: (ז) בהקיר. ל' מקור: ביר. באר: בן
הקרה רעתה. בן נונעת רעתה תמיד מוסיפים ומחדשים: חליומנה. ע"כ אייתיתו עלה מרע
ומחא: (ח) הוסרי. קבלי מוסר: פן תקע. פן תנחם הוקעה לשון חיבור והיקע אחס (במדבר
כ"ה) ויש (שמפרט) לשון הסרת החיבור והרבה תיבות משמשות כן: (ט) עולל. גרפאי"ן בלע"ז
לאחר

ב א ו ר

קול ענות גבורה באויבים זה אומר קדשו מלחמה — וזה קומו ונעלה בלהרים, וזה אוי
לנו כי פנה יום וזה קומו ונעלה בלילה וגו' וכן ישמיע קולם עמה בצאני העם למען ישמעו
ויראו וגו' וכן תרגמתי. (ו) העיר חפקד. היא העיר שהפקד עונה ונמלאה סאסאה. (ז) כהקיר
ביר, כמו שהבאר מימיה נונעין תמיד בלי הפסק חדשים ומרובים כן הקרה רעתה תמיד וכן
מפיך ומאלס רעתה מוכה ומחטיא רבים. (ח) חקע נפשי מסך, כמו ומקע כף ירך יעקב
ענין

הַשֵּׁב יָדְךָ כְּבוֹצֵר עַל-סַלְסֹלוֹת:
 (י) עַל-מֵי אֲדַבְרָה וְאֶעֱיֹדֶה
 וַיִּשְׁמְעוּ הִנֵּה עִרְלָה אֲזַנִּים וְלֹא
 יוֹכְרוּ לְהִקְשִׁיב הִנֵּה דְבַר-יְהוָה
 הָיָה לָהֶם לְהִרְפָּה לֹא יִחְפְּצוּ-בּוֹ:
 (יא) וְאֵת חַמַּת יְהוָה מִלְּאֲתֵי
 נְלֹאֲתֵי הַכִּיל שִׁפְךָ עַר-עוֹלָל
 בַּחוּץ וְעַר סוֹד בַּחוּרִים יַחְדָּו כִּי-
 גַם-אִישׁ עִם-אִשָּׁה יִקְדְּוּ וְזָקֵן עִם-
 מְלֵא יָמִים: (יב) וְנִסְבּוּ בְּתֵיחֶם
 לְאַחֲרִים שְׂדוֹת וְנָשִׁים יַחְדָּו כִּי-

אטח

קמץ כז"ק

אבערטאלס דיינע (פיינדליכע)
 האַנד אָן, וויא דער ווינצער אָן
 דיא ראַנקען. (י) דאָך צו וועם
 זאָלל איך רעדען, ווען זאָלל
 איך וואַרנען, דאַס זיא עס אַג
 האַרען? פֿערשלאָססען איזט
 איהר אָהר, זיא קאַנגען ניכט
 האַרען, צום שפּאַטטע נור
 איזט איהנען דעם עוויגען
 וואַרט געוואַרדען, זיא האַכען
 קיין געפּאָללען מעהר דאַראַן.
 (יא) פּאָלל בין איך פּאַם צאָרן
 דעם עוויגען, איך ערטיערע,
 זיא לענגער צו טראַגען — זאָ
 שיטטע איהן אויס (טפּרֶחֶך דער
 עוויגע) איבער דיא קינדער
 אויף דען שטראַססען אונד איי
 בער דער יונגלינגע פֿערטרויי
 טען צירקעל; דען אַללע, מענ-
 גער אונד פֿרויען, גרויע אונד בעטאַנטע, זאָללען אין דיא געוואַלט דעם פֿיינדעם
 געראַטען. (יב) איהרע היוער פּאָללען דאַן פֿרעמדען בעזיטצען צו, זאָ
 איהרע פֿעלדער אונד וויבער אַללעוואַמטט, דען איך שטרעקקע מיינען שטראַפּענ-
 דען

ר ש י

לאחר שנכרו הכרם ונשארו עוללות והעניינים באים ועוללים אחס כן יצוו ויחזרו ויבנו:
 השב ידך. אחת השונא השב ידך לשלול שנית כבוצר המשיב ידו על סלסלות המסלסל ומחסס
 העוללות וכן היתה משהגלה את יהויקים והרגו והמליך את יכניה חזר לסוף שלשה חדשים
 והגלהו חזר לסוף עשתי עשרה שנה והגלה את זדקיהו: סלסלות רבירקוד"ש בלע"ז כמו סלסלס
 וחורמך (משלי ד') כך פירש דונש ומנחם פי' לשון סלפניר"ש בלע"ז: (י) ואעידה. לשון
 התראה: ערלה. אטומה וכן כל לשון ערלה: למרפה. מחרסין אומר: (יא) ואת חמת ה'
 מלאתי. לני מלא נבואה לבוא חמת ה' עליהם: הכיל. כמו להכיל אופרי"ר בלע"ז: שפוך על
 עולל. לשפוך על היונקים: בשוף. בשוק: מלא ימים. קרוב למות והוא יתר על זקן: (יב) שדות

ב א ו ר

ענין הסרת הדבר ממקומו ושאר קעע או יקע (רד"ק), עיין מ"ש בפ' ה' ט' י'. (ט) השב
 ידך, אלה דברי ה' לאויב כאשר אמר למעלה ה', עלו בשרותיה ושחתו וגו'. סלסלות,
 חמורת זלזלות כמו וכרת הזלזלים במזמרות (ישעי' י"ח ה') והמה סעיפי הגפנים והכונה
 שיבוא האויב לעולל בשחירות ישראל כאשר יעשה הבוצר לאחר הבכירה בנפן לשלוח ידו אחר
 הזלזלים לעולל את הנשאר, ואם נפרש סלסלות משרש סלל והמה סלים כאשר פירש
 המפרשים נוכל לומר שטעם על הוא כמו עם כמו אס על בניס (בראשית ל"ב י"ב) וכונתו
 כמו שנאמר לפעמים וכלה לא אעשה שיבא האויב עם סלסלים לחת הענבים שמה אכל לא
 יכלה, ואז יהי' תרגומו אַעגַע אַבער אַהַלִּים הַאָנֶד אָן, אַבער וויא דער ווינצער מיט דען קערבען.
 (יא) ואת חמת ה' סלאהי, ר"ל אני מלא תוכחות ויעודים רעים והמה לא ישמעו לקולי.
 שפך על עולל, ימנן שמה דברי ה' אל הנביא אס לא תמנא אים אשר ישמע לתוכחתי שפך
 פמתי

אָמַרְתָּ אֶת־יְדֵי עַל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
 נֶאֱמַרְתָּ יְהוָה: (יג) כִּי מִקְטָנָם וְעַד־
 גְּדוֹלָם כָּל־זוֹ בּוֹצֵעַ בָּצַע וּמִנְבִיא
 וְעַד־כֹּהֵן כָּל־זוֹ עָשָׂה שָׁקֶר:
 (יד) וַיִּרְפְּאוּ אֶת־שִׁבְרֵי עַמִּי
 עַל־נִקְקָה לֵאמֹר שְׁלוֹם וְשְׁלוֹם
 וְאֵין שְׁלוֹם: (טו) הוֹבִישׁוּ כִי־
 תּוֹעֵבָה עָשׂוּ גַם־בְּיוֹשׁ לֹא־יִבְזֹשׁוּ
 גַם־הַכֹּלִים לֹא יָדְעוּ לָכֵן יִפְלוּ
 בְּנִפְלִים בְּעַת־פְּקֻדָּתִים יִכְשְׁלוּ
 אָמַר יְהוָה: (טז) כֹּה אָמַר יְהוָה
 עֲמְדוּ עַל־דַּרְכֵיכֶם וּרְאוּ וּשְׂאֲלוּ
 לְנִתְבוֹת עוֹלָם אֵי־זֶה דֶּרֶךְ הַטּוֹב

דען אַרם אויס איבער דיא בעוואָהנער דיעזעס לאַנדעס, שפּריכט דער עוויגע. (יג) ווייל פֿאַם גערינגסטען ביו צום פֿאַרנעהמסטען אַללעס דער האַבזכט פֿראַהנט, פֿאַן פֿראַ פֿעמען ביו צום פֿריעסטער אַל לעס מיט בעטרוג אומגעעהט. (יד) זעהר לייכט היילען זיא דיא וואונדע מיינעס פֿאַלקעס. „פֿריעדע“, זאַגען זיא, „פֿריעדע“ דע איזט! — עס איזט אַבער קיין פֿריעדע. (טו) דער שאַנד טהאַטען, דיא זיא בעגאַנגען, זאַללטען זיא זיך שעמען; אַל לייך זיא האַבען אַללע שאַם פֿערלאָרען, קאַנגען ניכט ער־ראַטהען מעהר, דעסהאַלב זאַללען זיא פֿאַללען אונטער דען שטירצענדען, דאַהין זינ קען צור צייט דער אַהנדונג,

שפּריכט דער עוויגע. (טז) דער עוויגע שפּריכט: שטעללעט אייך אָן דיא שטראַסען, זעהט אייך אום, אונד פֿראַגעט נאָך דען געבאַחטען שטייגען דער פֿאַרצייט, וועלכער וועג דער רעכטע

ר ש י

וויס ימדיו. יוסנו לאַחרים: (יג) זולע זלע, אונס ממון: (יד) על נקלה. קל הוא לנביאי השקר להוליא מפייהם ולומר שלום יהיה לכם ובדבר זה מרפאין בדבור' את השנר העמיד לבא עליהן: (טו) הובישו. עליהן למיבהת: הכלים. כמו להכלים: גם זוש לא יבשו. אינס מחבישי' ממעשיהם

ב א ו ר

חמתי על עולל בחוץ ועל כל אשר תמלא כי כלם ילכדו. (יד) על נקלה, כלומר הנביאים ישתדלו להקל מעליהם טרחם ומשאם ויחשו את העם בדברים שלום שלום יהיה לכם אבל אין שלום, חני יודע וכלם רואים כי אין שלום בקרבנם. (טו) הובישו, עליהן למבהת (הכשדי) סו' אס גם לא ימנעו מלדבר דברים שקרים מ"מ היה להם להוביש לעשות מעשים רעים אבל גם זוש לא יבשו. (טז) ושאלו לנתיבות, ההבדל בין דרך לנתיב ידוע כי דרך יאמר לכל קדרבים בכלל אס הוא למקום ידוע ובדרך מיוחד או למקום בלתי ידוע ובדרך בלתי מיוחד אס נעשה עתה מחדש או אס יאן הוא ונוכל לילך בו למקום א' לבד או למקומות רבים ורחוקים, אבל נתיב הוא דרך ידוע ומצורד מימים קדמונים למהלך ומיוחד למקומות ידועים ומפורסמים והוא יולך ממקום א' למקום אחר או מדרך רבים לפניס או לאחור ומין או שמאל, ולכן הנתיבות טובות ובטוחות מן הדרכים כי הנה יבואו לנטח את המהלך למקום חפלו ואין לתעות בהן, וע"ז אמר הנביא עמדו על הדרכים החדשים אשר לא שערסם אבותיכם והתנוונו כי לא הלכתם מעולם בהן ולכן תשאלו לנתיבות העולם הידועות ובטוחות אשר הלכו בהן אבותיכם איהי דרך הטוב אשר יבוא אהבם למחוז חכלבם, ואן תמלאו מרגוע לנפשכם, וכל המקרא ע"ד קמליה לומר התנוונו היטב וראו אס המעשה

וְלִכְוֹנֵי-בְהוֹמְצָאוֹ מְרֻגְעֵ לְנַפְשֵׁיכֶם
 וַיֹּאמְרוּ לֹא נִלְדָּ: (יז) וְהַקִּימְתִי
 עֲלֵיכֶם צָפִים הַקְּשִׁיבוּ לְקוֹל
 שׁוֹפֵר וַיֹּאמְרוּ לֹא נִקְשִׁיב: (יח) לָכֵן
 שָׁמְעוּ הַגּוֹיִם וְדַעִי עֵדָה אֶת-
 אֲשֶׁר-בָּם: (יט) שְׁמָעִי הָאָרֶץ הַנְּהָ
 אֲנִכִי מִבִּיא רָעָה אֶל-הָעַם הַזֶּה
 פְּרִי מַחְשַׁבְתָּם כִּי עַל-דְּבָרֵי לֹא
 הִקְשִׁיבוּ וְתוֹרַתִי וַיִּמְאַסּוּ-בָהּ:
 (כ) לָמָּה-זֶּה לִי לְבוֹנָה מִשְׁבָּא

רעכטע זייא? דיעזען געהעט,
 אונד איהר ווערדעט בערוה'י
 גונג אין אייערער זעעלע פֿיה-
 לען — דאך זיא זאגען: ניין,
 וויר געהען איהן ניכט. (ח) וועל-
 טער האבע איך איבער אייך
 בעשטעללט, מערקעט נור
 אויף דער פֿאזוינע שאלל. זיא
 אבער זאגען: ניין וויר וואללען
 ניכט אויפֿמערקען. (יח) דארום
 הארעט, איהר פֿעלקער, פֿער-
 געהעט, איהר געמיינדען!
 וואס מיט איהנען געשעהען
 ווירד. — (יט) הארעט, ער-
 דע! אונגליק ברינגע איך אי-
 בער דיעזעס פֿאלק אלס דיא

חבוא

פֿרוכט איהרער געוויננען, ווייל זיא וועדער מיינען ווארטען נאך מיינער לעהרע גע-
 האר גאבען, אונד זיא גאנץ פֿערצכטעטען. (כ) וואצו וואלל מיר ווייהרויך פֿאן שבא היע-
 הער

ר ש י

ממעשיהם הרעים: (טו) מרגוע. מנוח': (יז) והקמותי עליכם לופים. הוא שמעמידן אנשים
 על המגדלים בעת החירום איש כופה ורואה אם גייתם נא לעיר תוקע בשופ' ומזהי' את העם להחליץ
 ולנא על החומה אף אני העמדתי בניאם המשמיעים אתכם את הסורענות הנאה להודרו ולתקן
 דרכיכם שתגלו והוא כשופר תקיעות הכופה הקשיבו לקול השופר הזה והחלצו. לופים גיט"ש בלע"ו.
 והקמותי פ' העמדתי להם כנר וכן ת"י ואקיימת: (יח) את אשר נס. את הרעה אשר בידם:
 (יט) פרי מחשבותם. שר מחשבותם: ותורתי וימאסו בה. הרי זה דוגמת עזי ומרת יה ויהי לי
 ליצועה (שמות ט"ו) שהיה לו לומר היה לי ליצועה אף כאן היה לו לומר ותורתי מאסו בה ודרך
 המקראות לדבר כן: (כ) למה זה לי לבונה. אשר אתם מקריב' לפני אשר משבא באה: לא ערבו.

ב א ו ר

המעשה אשר תעשו טוב וישר הוא, שאלו לאבותיכם הראשונים והמה יגידו את אשר תעשו.
 (יז) והקיימותי. כלומר אם תמאנו לשאול תקשיבו לכל הפחות לקול לופים לקול הנביאים אשר
 שלחתי אליכם ואשר מופסס יורו לכם את הדרך אשר חלבו. (יח) ודעי עדה, כל עדה ועדה
 בגוים דעי את אשר יעשה גם והשמו לבם פן תעשו כמוהם, ואולי יקרא עדה לכל יושבי בני
 חבל ולכלם יאמר כן למען יהיו להם למופת. ואם לא מסתפינו מחבריא הייתי אומר כי עדה
 מוסב על הארץ הנא במקרא שלאחר זה והוא משרש עוד כמו בעבור תהי' לי לעדה (בראשית
 כ"א ל') ומלת את כאן במקום ל' או ב' השמושה כמו ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר (ויקרא
 ט"ו ט"ו) במקום ועשה לדמו, או כמו ואיחנו אל תמרדו במקום בנו כאשר כתב הרד"ק בראשיו ע"ש,
 ושיעור המקרא ארץ אשר אף עדה לכל דבריהם ומעשיהם אשר בהם (כמ"ש העידותי בכם
 את השמים ואת הארץ דברים ד' כ"ו) דעי ושמע, ויהי' תרגומו וזיסע רוח, דיא רוח לייגין
 פֿאן חלוען חיהרען טהחטען ביזט, פֿערניק עס ערדע חיד ברינגע וכו'. (יט) פרי מחשבתם,
 כי המשנה הביאחס לירי מעשה ולכן הרעה הזאת פרי מחשבתם. לא הקשיבו, ועברו עבירות
 רבות אשר בהם המחשבה גרע מן המעשה כמ"ש הרמב"ם בשמונה פרקיו ע"ש. ותורתי, כלומר
 ואל תורתי לא הקשיבו ולא די שלא הקשיבו לה אלא גם מאסו בה (רד"ק) וכן תרגמתי.
 (כ) משבא, מ'שור הוא בארץ ערב בחלק חסיט ונקרא היום עדן ערב (דחי ג' ויקרא' כע פֿרחביען)

הער געהאלט, אדער עדלע ווירצע אויס פֿערנעם לאַנדע? אייערע בראַנדאָפֿער זינד מיר ניכט געפֿעלליג, אייערע שלאַכטאָפֿער זינד מיר ניכט אנגענעהם. (כא) פֿירוואָהר! שפּריכט דער עוויגע, פֿאללען שטעללע איך דיעזעם פֿאַלקע, דאָס פֿאַטער אונד קינדער דאָריבער שטירצען, דאָס נאַכ־ באַר אונד געפֿעהרטע פֿער־ ניכטעט ווערדען. (כב) זאָ שפּריכט דער עוויגע: זיעה! איין פֿאַלק קאָמט פֿאַם נאָרד־ לאַנדע איינהער, איינע מעכ־ טיגע נאַציאָן מאַכעט פֿאַן דען אייסערסטען גרענצען דער ערדע זיך אויף. (כג) מוטה־ פֿאַלל ערגרייפֿען זיא באַגען אונד לאַנצע, וואַפֿענען זיך מיט גרויזאָמקייט, אום ניכטס צו פֿערשאַנען; וויא מעערעם־ פֿלוטה ברויזט איהר שלאַכט־ געשרייא, אונד אויף ראַססען

תבוא וקנה הטוב מארץ מרחק עלותיכם לא לרצון וובחיכם לא ערבו לי: (כא) לכן כה אמר יהוה הנני נתן אל־העם הזה מכשלים וכשרו בם אבות ובנים יחדו שכן ורעו יאבדו: (כב) כה אמר יהוה הנה עם בא מארץ צפון וגוי גדול יעור מירכת־ארץ: (כג) קשת וכידון יחזיקו אכזרי הוא ולא ירחמו קולם כים יהמה ועל־סוסים ירכבו ערוך כ־איש למלהמה עליך בת־ציון: (כד) שמענו את־שמעו רפו ידינו צרה החזקתנו חיל כיולדה: (כה) אר־תצאי השדה ובדרך

ואבדו קריי. תצאו קריי אל קאָממען זיא געריטמען, וויא איין העלד צום קאָמפֿע גער־סטעט, איבער דיך, טאָכטער ציון! (כד) נור האַרען וויר דיעזעם געריכט, אונד אונזערע הענדע ערשלאַפֿען, אָנגסט ערגרייפֿט אונז, איין שמערץ וויא איינע געבערעין. (כה) געהעט ניכט אויף דאָז פֿעלד, וואַ־

ר ש י

לא נעמו: (כג) יחזיקו • יקחו כמו וישלח ידו ויחזק בו (סס ד') וכן לרה החזיקתני אחזתני: מגור

ב א ר

ומן הערביים (אל רעמען) והוא חלק שמן ומאשר בהרבה מיני תבואה ומשם ילאו כל ראשי בשמים ובתוכם אהלים מר ולבנה ודומיהם. וקנה הטוב, לא יתכן לתרגם ליושט, כי בשר השירים (ד' י"ד) נאמר קנה וקמון, וקמון הוא לייכנחטען או ליושטעט לכל הפירושים, וכן נקרא ליושטעט בלשון יון קינכחטען או קינכחחטען, וקנה הנאמר פה נקרא ג"כ בלשון יון ורומי קאננז והוא קאנזום לרוב המפרשים וכן תרגמו שם הע' וקנים קאנחחטעס, ואני תרגמתיהו סתם בשם הכולל כל הבשמים לפי הכונה. (כג) אכזרי הוא, לכן אמר מתחילה קשת וכידון ואח"כ אכזרי בלומר באכזריות יחזיקו קשת וכידון ומחשבתם לבלתי לחוס ולרחם דבר. כאיש למלהמה, או כמ"ש רד"ק כל א' מהם יהי ערוך בכלי זין כמו איש א' הנעור להלחם על סניבו מלחמה ערוכה אמגין עלמו בכלי זין ובנוב לא יהי רבים כ"כ מזוינים, או

וואגעט אייך יא ניכט אייך דען
 וועג הינוים, דען דעם פיינדעס
 שוועררט האט זיך פירכטער.
 לייך אומהער געלאנגערט. (נו) א
 טאכטער מיינעם פאלקעס!
 גירטע איינען זאק אום, אונד
 וועלצע אין אשע דייך, שטעל
 לע, וויא אום איינען איינציגען
 זאון, העשטיגע טרויער און,
 אונד ביטטערן יאממער, דען
 פלעטצליך קעמסט דער פער.
 וויסטער איבער אונז. —
 (נז) דער פראכע וועגען האבע
 איך דייך צור פֿעסטע אונטער

אל-תלכי כי תרב לאיב מגור
 מסביב: (נו) בת-עמי הגרי-שק
 והתפלשי באפר אבל יחיד עשי-
 לך מספר תמרורים כי פתאם
 יבא השוד עלינו: (נז) בחון נתתיך
 בעמי מבצר ותדע ובחנת את-
 דרכם: (נח) כלם סרי סוררים
 הלכי רכיל נחשת וברזל כלם

הלכו קרי. קמן נפשטא משהיחם

מיינעם פאלקע געמאכט, דאמיט רוא אונטערזוכעסט, אונד פריפעסט איהרען וואנדעל.
 (נח) אללע זינד זיא אונביעגזאם אין איהרער ווידערשפעניסטיגקייט וויא קופפער אונד אייזען:

ר ש י

(כה) מגור. יראה. ל"א לשון אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כ"א) וכן תירגם יונתן:
 (כו) והתפלשי. התגלגלי: אבל יחיד. אבל של בן יחיד מי שאין לו אלא בן יחיד ומת: מספר תמרורי.
 לפי שהיא דבוק נקוד מספר נפתח ואינו נקוד מספר בלתי: עליו. כניכול עלי ועליך: (כז) בחון
 נתתיך. לירמיה נאמר חזק נתתיך בחוככם ותדע ובחנת את דרכם שחוכמת' והם לא ישמעו. בחון לשון
 חזק כמו עופל ונחן (ישעי' ל"ב) הקימו בחוניו (שם כ"ג): (כז) סרי סוררים. סרים מן הדרך:
 הולכי רכיל. בין הנחשת והברזל מעילי אינה בין שני סרים שיש בהן כח להתגרות יחד כך שמעתי.
 ואני אומר הולכי רכיל הם וחזקים נחשת וברזל להחזיק בזניהם וי"ת רכיל זה לשון נוכל מהלכין ברכילו
 כמה דמערב נחשא עם ברזל ונוכל היא לשון מחשבה כמו ויתנבלו אותו להמיתו (בראשית ל"ז):

ב א ו ר

יש לפרש שיושבים על סוסיהם ערוכים ציחד ברזון ובלב א' למלחמה באיש א'. (כה) מגור,
 משרש גור וענינו גירות ושיבה זמן מה במקום א' וענינו ג"כ אסיפה וקנין וגם ענינו פחד
 ויראה, ואולי בון כאן הנביא לכל שלשה ענינים האלה לומר האויב תקע אהלו מסניב באסיפה
 רבה לישיב כאן כמה ימים ולהפיל אימה ויראה על כל הארץ, ולכונה זאת תרגמתי. (כו) בחון
 נחתיך בעמי, בחון נראה לדעתי מענין נסיון ובחונה כאשר יורה עליו המשך כל המאמר
 כלו והוא שם תואר במקום בחון כמו עשוק תמורת עושק והכונה לכן נחתיך מבצר בחון עמי
 שתי' ג"כ בחון בחוכם ותדע ובחנת את דרכם נבחן הלך את הזהב. ואולי חסר כאן ל' היחס
 והוא כמו לבחן נחתיך ולכונה זאת תרגמתי. (כח) כלם סרי סוררים, מאוד נתקשו המפרשים
 בפי' המקרא הכנד הזה ולדעתי שיעורו כן הוא:

- כלם סרי סוררים —
- הולכי רכיל —
- נחשת וברזל —
- כלם משחיתים המה.

והם מאמרים קצרים מקבילים זה אל זה ומשולבים לעורר הלב כידוע למנין. ומלת כלם
 מושבת עכמה ואחרת עמה ומלת המה מוסב על כל חרוח וחרוה: כלם סרי סוררים המה כלם
 נחשת וברזל המה, והכונה בכל ענינם דומים המה לנחשת וברזל, חזקים וקשים המה כברזל
 ולא יתנו לב להשיב כאשר גם הברזל יתחזק ויסרב נגד מכהו, ובענין זה המה סרי סוררים
 נחשת וברזל וגם ישחיתו בלשונם חרב חדה ככלי משחית העשוי מנחשת וברזל וממיתים ברכילתם
 כחן ברזל ונחשת, ובנאמר שגורו כחרב לשונם דברו חלם דבר מר (תהלים ס"ד), ולפי כונה זאת תרגמתי.
 נחר

געעעהרליך וויא דיעוע, זינד זיא
אללע גיפטיגע פערליימדער.
(כט) שאן איזט אנגעבראנט
דער בלאזעכאלג, דאן בלייא
איזט פאם פייער פערצעהרט;
דאך האט פערגעבענס דער
מיסטער געשמעלצט, דאן
אונערלע איזט ניכט געוויכען.
(ל) פערווערפליך זילבער נעג
נעט זיא, דען דער הערר האט
זיא פערווארפען.

ז (א) פאלגענדער בעפעהל
ערגינג איינסט אן
ירמיה, פאן דעם עוויגען.
(ב) שטעללעך אן דעם טעם
פעלס טהאר, אונד פערקינג
דע דא לויט דיעוען אויפ
טראג, אונד זאגע: הערעט
דאן ווארט דעם עוויגען איהר
אללע פאן יהודה, דיא איהר
זו דיעוען טהארען איינגעהט
דען עוויגען אנצובעטען. (ג) זא
שפריכט דער הערר דער

משחיתם המה: (כט) נחר מפח
מאשתם עפרת לשוא צרף צרוף
ורעים לא נתקו: (ל) כסף נמאס
קראו להם כי מאס יהוה בהם:

ז (א) הדבר אשר היה אל-
ירמי הוא מאת יהוה לאמר:
(ב) עמד בשער בית יהוה וקראת
שם את הדבר הזה ואמרת
שמעו דבר יהוה כל יהודה
הבאים בשערים האלה
להשתחות ליהוה: (ג) כה אמר
יהוה צבאות אלהי ישראל
היטיבו דרכיכם ומעליכם

מאש חס קרי ואשכנז

העשרשארען דער גאטט ישראל'ס: בעסערט איערן וואנדעל אונד אייערע האנדע
לונגען

ר ש י

(כט) נחר מפוח. מאל הוא כשורפים כסף נוסחין במשוח ונותנין תמיד עופרת בתוך הכור ומועיל
לכרוף אבל חס באתי לכרוף אתכם המפוח נחר ונחרך מנח האש ותם העופרת כולו: לשוא. ועל
חס לרף הכורף כי לא הועיל: ורעים לא נתקו. מדרכם הרעה כלומר יגעו הנביאים להוכיח ולא
הועילו נתקו פירבטראקיי"ן בלע"ז: (ל"א) ורעים כמורשעים סא"א: נחר. לשון חרה אפי (איוב
מ"ב) ועלמי חרה מני חורב (שם ל') אישר"ג בלע"ז: (ל) כסף נמאס. שאינו נלרף בשום גייעה:
היכל

ב א ו ר

(כט) נחר מפוח, הנביא כוון פה להמלאכה הנקראת טרייבארבייט אשר בה יולאו הכסף
מעופרת הנקרא ווערקבלייח על דרך זה: נחמים חתיכת העופרת בתנור גדול ונתוכו כירה
אחת עגולה ועליה מפיח גדול אשר בו ינפחו וילבטו הנחלים עד אשר נחכה החתיכה בתנור
וילך העופרת ממנה ונשאר כסף סיגים הנקרא בויקויזבער, וכל אשר ירנה לוקקי לכסף
לרוף שקורין ברויזבער לרוף להתיכו פגע אחר, ולסיגים אלה דמה הנביא בת עמו לאמר:
כבר נחר המפוח מרוב התחדת הנופח בו זנס יכל וכלה העופרת מהם על ידי כרות ותלאות
יהוה: אומר מ"ז לא נזקק הכסף ונשאר עדיין כסף נמאס.

ז (א) הדבר, אמר בזה הצנין הדבר לשי שבא להוסיף בדבר חדש שלא זכר עד הנה, וכן
תמא לרוב בזה הספר, ובאזר יבוא נק להוסיף על דבורו הראשון יאמר לרוב ויהי דבר
ה'

וַאֲשַׁכְנֶנָּה אֶתְכֶם בְּמָקוֹם הַזֶּה:
 (ד) אֶל־תִּבְטְחוּ לָכֶם אֶל־דְּבַר־י
 הַשֶּׁקֶר לֵאמֹר הֵיכַל יְהוָה הֵיכַל
 יְהוָה הֵיכַל יְהוָה הֵמָּה: (ה) כִּי אִם־
 הֵיטִיב הֵיטִיבוּ אֶת־דַּרְכֵיכֶם
 וְאֶת־מַעַלְלֵיכֶם אִם־עָשׂוּ תַעֲשׂוּ
 מִשְׁפָּט בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ: (ו) גֵּר
 יָתוֹם וְאֶלְמָנָה לֹא תַעֲשֶׂקוּ וְדָם
 גָּקִי אַל־תִּשְׁפְּכוּ בְּמָקוֹם הַזֶּה
 וְאַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים לֹא תִלְכוּ
 לְרַע לָכֶם: (ז) וּשְׁכַנְתִּי אֶתְכֶם
 בְּמָקוֹם הַזֶּה בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי
 לְאֲבוֹתֵיכֶם לְמִן־עוֹלָם וְעַד־
 עוֹלָם: (ח) הִנֵּה אֲתֶם בְּטָתִים לָכֶם
 עַל־דְּבַר־י הַשֶּׁקֶר לְבַלְתִּי הוֹעִיל:

לונגען זאָ לאַססע איד איד
 רוחיג און דיעועם ארטע וואָה
 נען. (ד) פֿערלאַססעט איד
 ניכט אויף יענע פֿאַלשען וואָר.
 טע, ווען זיאַ זאָגען, דען טעמ־
 פעל דעס עוויגען, דען טעמ־
 פעל דעס עוויגען, דען טעמ־
 פעל דעס עוויגען בעוועקט
 איהר דאָך. (ה) דען נור ווען
 איהר אייערן וואַנדעל, אייערע
 האַנדלונגען בעססערט, ווען
 איהר רעכט צווישען איינעם
 אונד דעם אַנדערן פֿעראיכט,
 (ו) ווען איהר דען פֿרעמדען,
 דיא וואַזע אונד דיא וויטווע
 ניכט בעדריקט, אונשולדיגעס
 בלוט און דיעועס ארטע ניכט
 פֿערגיעסעט, אונד אַנדערן
 גאָטטערן, דער באַזען פֿאַל־
 גען וועגען, ניכט נאַכגעהט:
 (ז) נור דאָן ווערדע איד איד
 רוחיג וואָהנען לאַססען און
 דיעועס אָטע, היער אין דיע,
 זעם לאַנדע, דאָן איד אייערן
 פֿאַטערן איינגעגעבען, אויף
 עוויגע צייטען. (ח) אַלליין
 איהר פֿערלאַססעט איד אויף פֿאַלשע רעדען דיא איד ניכטס ניטצען קענען. (ט) וויא?
 איהר

הגנב

ר ש י

ז (ד) היכל ה' היכל ה' . תלת זמנין בשתא אנזנא מתזויין קדמוהי :

הגנב

ב א ר

ה' אלי. (ג) ואשכנח אתכם, אהן לכם חנויה במקום הזה באנוחה, בכבוד ובשלום. (ד) היכל
 ה' הזה, לדעתו הוא מקרא קצר והפיעור הזה יבאו, וכן אמרו בניאי שקר לדברי ה' למה
 תזליכם מעל פניך הלא היכל ה' הזה יבאו ויש יתקנו את אשר עווי ויטיבו דרכם, וכאשר
 נאמר למטה הגנב רכש וגו' ובזאם ועמדתם לפני בניית הזה ואמרתם נללנו, ואולי כאן הנסתר
 במקום הנוכח והזה במקום אחר כמו חללי חרבי הזה (כסניה נ' י"ב) וכן הוא לרוב כלשון
 ארמי וערב לחלק הנוכח עם הנסתר במלה זאת, וכן נראה מתרגום הכשדי כאן. (ו) לרע
 לכם, כלומר לא מכלתי יכולת חמדלו מלעשות כאלה כי אם תראו ותדעו כי הוא רע לכם.
 (ז) לאן עולם עד עולם, מוסב על שניהם ושנתי אתכם במקום הזה לאן עולם עד עולם ואשר נתתי
 לזכותכם

(ט) הַגִּזְבֹּרִצָּה וְנֶאֱפָה וְהַשְּׁבַע
 לַשֶּׁקֶר וְקִטְרֵר לְבַעַל וְהַלֵּךְ אַחֲרֵי
 אֱלֹהִים אַחֲרִים אֲשֶׁר לֹא-
 יִדְעֶהֶם: (י) וּבֵאתֶם וְעַמְדַתְכֶם לְפָנַי
 בְּבַיִת הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי
 עָלָיו וְאָמַרְתֶּם נִצַּלְנוּ לְמַעַן
 עֲשׂוֹת אֵת כָּל-הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה:
 (יא) הַמַּעֲרַת פְּרָצִים הִיא הַבַּיִת
 הַזֶּה אֲשֶׁר-נִקְרָא שְׁמִי-עָלָיו
 בְּעֵינֵיכֶם גַּם אֲנֹכִי הִנֵּה רֹאֵתִי
 נֶאֱמַר-יְהוָה: (יב) כִּי לְכוּ-נָא אֶרֶץ
 מְקוֹמִי אֲשֶׁר בְּשִׁילֹו אֲשֶׁר שָׁכַנְתִּי
 שְׁמִי שָׁם בְּרֵאשׁוֹנָה וְרֹאוּ אֵת
 אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי לוֹ מִפְּנֵי רָעַת עַמִּי
 יִשְׂרָאֵל: (יג) וְעַתָּה יַעַן עֲשׂוֹתְכֶם
 אֶת-כָּל-הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה נֶאֱמַר-
 יְהוָה וְאֵדְבַר אֵלֵיכֶם הַשְׁכֵּם וּדְבַר
 וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְאֶקְרָא אֶתְכֶם וְלֹא

איהר וואללטעט שטעהלען ,
 מאָרדען , עהעברעכען , פֿאַלש
 שוואַרען , דעם בעל רייכערן ,
 פֿרעמדען אייך אונבעקאנטען
 נאַטטערן נאַכלויפֿען , (י) אונד
 דאַן וואַללטעט איהר בלאַס
 קאַממען אונד אין דיעזעם
 טעמפעל דער טיינען נאַמען
 פֿיהרט , פֿאַר טיין אַנגעזיכט
 טרעטען אונד שפרעכען :
 „וויר זינד נון וויעדער פֿרייא“
 אום דאַן יענע גרייעלטהאַטען
 אַללע ווייטער פֿאַרטזעטצען צו
 קעננען ? (יא) איזט דיעזעם
 הויז דאַן מיינען נאַמען
 פֿיהרט עטוואַ איינע העהלע
 פֿאַן מערדערן אין אייערן אויג
 גען ? — וואַהלאַן דען , זאָ
 ווילל אייך איך עס דאַפֿיר האַלֿ .
 טען , שפּריכט דער עוויגע .
 (יב) געהעט הין אַן מיינע
 שטעטטע דיא אין שלה איזט ,
 ויא עהעדעם טיין נאַמע רעי
 זירטע , אונד זעהעט , וויא
 איך מיט איהר פֿערפֿאַהרן בין
 זענען דער באַזיהייט מיינעם
 פֿאַלקעם יִשְׂרָאֵל . (יג) דאַ
 איהר נון אַללע דיעזע טהאַטען
 פֿעראיבעט , אונד איך אייך
 מאַהנע , איממערוועהרענד
 אייך מאַהנע , אונד איהר דעני .

ענינים

נאך ניכט געהאַרבעט , איך אייך צורופֿע אונד איהר מיר דעננאָך ניכט אַנטוואַרטעט ,
 ר ש י

(ט) הגזבורצ'ה וגו'. בתמיה וכי אלה תעשו ויועיל ההיכל לכם : (יא) המערת פרצים . היה
 בעיניכם הבית הזה בתמיה: הנה ראיתי . שך הוא בעיניכם :

ב א ו ר

לאנומינס למן עולם ועד עולם . (י) נצלנו , כמו בלדקתם ינלל נפשתם (יחזקאל י"ד י"ג)
 והטעם נכלנו עתה מהרודף והמנקש אותנו וגם נכלנו מהעונש במקום הזה , ולכן אמר המערת
 פרצים וגו' . (יא) גם אנכי הנה ראיתי , כמו וראיתי כחור האדם (ד"ה א' י"ז י"ז) וכפי'
 רש"י ורד"ק שם , והכוונה גם אני אחשבונו ואשינו למערת פרצים ואעשה לה כאשר יאות
 לעשות למערת פרצים וכ"ג"כ מתרגום הכשדי . (יג) ושבם , הידקתו ראשונה וריזות וקדיכות
 לקים בהשכמה והשאל על גל עשייה בזריות ובשריות וגם בת זידות כמו שכתב למטה השנס
 ואלו

עֲנִיתֶם: (יד) וְעָשִׂיתִי לְבֵית אִשְׁרָךְ
 נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו אֲשֶׁר אַתֶּם
 בְּטַחִים בּוֹ וּלְמָקוֹם אֲשֶׁר־נָתַתִּי
 לָכֶם וּלְאַבְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי
 לְשָׁלוֹ: (טו) וְהִשְׁלַכְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל
 פְּנֵי כַּאֲשֶׁר הִשְׁלַכְתִּי אֶת־כָּל־
 אֲחֵיכֶם אֶת כָּל־זֶרַע אִפְרָיִם:
 (טז) וְאַתָּה אַל־תִּתְפַּלֵּל וּבְעַד־הָעַם
 הַזֶּה וְאַל־תִּשָּׂא בְעַדָם רַגְלִי
 וְתִפְלֶה וְאַל־תִּפְנֹעַ־בִּי כִי־אֵינְנִי
 שֹׁמֵעַ אֹתְךָ: (יז) הֲאֵינְךָ רֹאֵה מַה
 הִמָּה עֹשִׂים בְּעַרְיֵי הַיְהוּדָה וּבְחֻצוֹת
 יְרוּשָׁלַם: (יח) הַבְּנִיִם מְלַקְטִים
 עֵצִים וְהָאֲבוֹת מְבַעְרִים אֶת־
 הָאִשׁ וְהַנְּשִׂים לְשׁוֹת בְּצֶק לַעֲשׂוֹת
 כּוֹנִיִם לְמַלְכַת הַשָּׁמַיִם וְהַסֶּךְ

(יד) זאָ ווערדע איך אויך מיט
 דיעועם הויזע דאָז מיינען נאָ.
 מען פֿיהרט אונד אויף דאָז
 איהר איך זאָ זעהר פֿערלאַנג־
 סעט, אונד מיט דעם גאַנצעם
 אַרטע דען איך אייערן על־
 טערן געגעבען, זאָ פֿערפֿאהר־
 רען, וויא איך מיט שלה
 פֿערפֿאהרען בין. (טו) אונד
 איך ווערדע איך אויך זאָ פֿאַן
 מיינעם אַנגעזיכטע פֿערשטאַָ־
 סען, וויא איך אַללע אייערע
 ברודער דיא גאַנצע נאַכקאַמ־
 מענשאַפֿט אפּרױס פֿער־
 שטאַסען האַבע. (טז) דוא
 אַבער בעטע ניכט מעהר פֿיר
 דיעועם פֿאַלק, ערהעבע ווע־
 דער קלאַגען נאָך געבעטהע
 זיינעטוועגען, דרינגעניכט אין
 מִיד, דען איך הערע דיך ניכט.
 (יז) זיעהעסט דוא דען ניכט
 וואָס זיא אין דען שטערטען
 יהודה'ס אונד אין דען
 שטראַסען ירושלים'ס טריי־
 בען. (יח) דיא קינדער לעזען
 האַלץ אויף, דיא פֿאַטער שיר־
 רען דאָז פֿייער אָן, אונד דיא
 ווייבער קנעטען דען טייג אום קובען צו מאַכען דעם היממעלרייכע, אונד ברינגען
 טראַנק־

נשכים

ר ש י

(יד) כאשר עשיתי לשלול. כימי עלי: (טו) כאשר השלכתי. עשרת השנתיים: (יח) לעשות כוונים. דפוס
 הכוכב למלכת השמים. כוכב הגדול היו קורין מלכת השמים. לשון מלכה וכן ת"י מלכת שמיים:
 נחנת

ב א ו ר

ושלוח וכן לרוב בספר הזה, ועיין בספר המלין להחכם געוועניום נבאור מלה זאת. (טו) כל
 זרע אפרים, עשרת השנתיים שגלה, וכוונת אותם לאפרים לפי שהמלכות היתה לאפרים כיום
 שחלקה המלכות ומשם ואילך נקראו עשרת השנתיים בשם אפרים (רד"ק). (יח) כוונים, השם
 עובדי העשויות בדפוס ככב. למלכת שמים, כוכב הגדול היו קורין מלכת שמים לשון מלכה
 (רש"י), ורבים הקשו לשאול כי לפי פירושו ראוי להיות מלכת שמים כמו מלכת שנה, ולכן
 נראה לרד"ק לזכר הספר ולחמר כי הוא נמקום מלכות אבל גם זה נראה דחוק, ולי נראה
 פירוש אחר במלה הזאת והוא כי כל הרואה ודורש בספרי הישנים מקורות החבל ימצא כי
 ידבני כנען (פֿעניליער) עבדו בזוך שאר מלכות את העשירות (והשם היו לפי סופרים רבים

נִסְכִּים לַאלֹהִים אַחֲרֵים לְמַעַן
 הַכְּעִיסֵנִי: (יט) הָאֵתִי הֵם מִכְּעִיסִים
 נֶאֱמַר יְהוָה הִלֹּא אַתֶּם לְמַעַן בִּשְׁתִּי
 פְּנֵיהֶם: (כ) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
 יְהוָה הִנֵּה אֲפִי וְחַמְתִּי נִתְּכַת אֶל־
 הַמָּקוֹם הַזֶּה עַל־הָאָדָם וְעַל־
 הַבְּהֵמָה וְעַל־עֵץ הַשָּׂדֶה וְעַל־פְּרֵי
 הָאָדָמָה וּבְעֶרְהָ וְלֹא תִכְבֶּה:
 (כא) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל עַל־וַתִּיכֶם סָפוּ עַל־

טראנקאפפער דען פֿרעמדען
 גאטטערן, אים מיך צו ער-
 צירגען. (יט) קרענקען זיא
 עטוואַ מיך? שפּריכט דער
 עוויגע, וואָהרליך נור זיך
 זעלבסט טהון זיא עס, אונד
 צו איהרער אייגענען שמאך.
 (כ) פֿירוואָהר! זאָ שפּריכט
 דער הערר, דער עוויגע, איך
 לאַססע מיינען צאָרן, מיינען
 גרים העפּטיג איבער דיעוען
 אָרט, איבער מענשען אונד
 פֿיעה, איבער דיא כיימע אים
 פֿעלדע אונד איבער דיא
 פֿריכטע דעס עררבאָדענס זיך
 ערגיעסען אונד אונערלעש-
 ליך פֿאַרטברענגען. (כא) זאָ
 שפּריכט דער הערר דער

זבחיכס

העערשאַרען, דער גאטט ישראל'ס, אייערע בראַנדאָפּפער שלאַגעט נור איממער
 צו

ר ש י

(כ) נחב. יורדת ומגעת כמו ומטר לא נחך ארצה (שמות ט') לא מטא: (כא) עולותיכם,
 שאתם מקריבים כליל נזב לכם שחסיפו אותם על שלמיכם ותקריבו אותם שלמים ותאכלו הבשר
 שהרי אינם מקובלי' לפני ולמה תפסידום:

ב א ר

מחכמי העמים ולפירוש רד"ק ללמים עשויים בצורות נהמה ונקר) הקדושים ללונה, בענין הזה
 שהנשים לשו עונות ועשו מנות להם ובנים לקטו העלים והניאוס והאבות נחנו האש על העלים
 וקטרו לבונה לפניהם, והעשטרות האלה היו לפי דעתי נורות כובני השמים הנקראים בשם
 נהמה כמו דוב, אריה, איל ועז, וכאשר חשבו כל הנכבים תחת ממלכת הלונה קדשו העשטרות
 ללונה, ועיין פי' המאניות להרמב"ם במתניתין דהמונח כלים (בע"ז דף מ"ב) שבעלי הללמים
 מוקמים לכבדים נורות עד שאמרו נורת שנתו נורת זקן שקוד ונורת נוגה נורת יפה וכו' ועל
 הענודות העשטרות האלה כוון פה הנביא וקרא לללמים אלה מלכת במקום ממלכה שמים
 כי המ"ס חפול לרוב בלשון עבר במחלח התיבה כמו שפטים במקום משפטים גערת תמורת מגינתך
 וכיולא נזה. והשמש והירח והככבים נקראו ממלכת שמים בידוע, וכן תרגמו הע' זקנים, ולזה
 הסכים לדעתי תרגום הכשדי בתרגומו כיכנת שמיא, ובנראה הוא שם הקנון כאשר יאמר הלועז
 געטטירן כי במקום אחר בתיב ככב כמו כוכב נוגה (ישעיה י"ד י"ג), ואולי נקרא מזה הטעם
 עדר לאן, עשטרות בלשון עברי, והנן. ואולי יאמר פה מלכת ולא ממלכת משום שעשו כל
 העבודת הזאת לכבוד הלונה וכמ"ש. (כ) חנה אפי וחמתי, שני שמות הללו נוספים לרוב
 על הסחוקמות להזיק לזולתו, אבל כעס ענינו לרוב הרגזה בנפש המולדת דאבה ועלב בלב
 הנועם כמו שהעלב מוליד הכעס, ולכן אמר ה' האותי מכעיסים בלומר היאמרו להעליבני
 ולהביא דאבה בלני, הלא אתם מכעיסים כי אני אשלה אפי וחמוני עליהם להכעיסם ולענשם
 על רוע מעלליהם, ובכל מקום הבא חאר כעס לשמו יתברך איננו ענינו עלב ודאבה רק ענינו
 ארון ואף לענש את המוטא, ועיין בהמבאר (לספר בראשית ו"ו ו') ובחלק הראשון למורה פרשה
 כ"ט. (כא) ספו, משרש יסף והכונה מוטע שחסיפו עולותיכם על זבחיכם ותאכלו אותם
 מלהניאם

זבחיכם ואכלו בשר: (כג) כי לא
 דברתי את אבותיכם ולא
 צויתים ביום הוציא אותם מארץ
 מצרים על דברי עולה וזבח:
 (כג) כי אם את הדבר הזה צויתי
 אותם לאמר שמעו בקולי והייתי
 לכם לאלהים ואתם תהיו לי
 לעם והלכתם בכל הדרך אשר
 אצוה אתכם למען ייטב לכם:
 (כד) ולא שמעו ולא הסו את-
 אונם וילכו במעצות בשררות
 לבם הרע ויהיו לאחור ולא
 לפנים: (כה) למן היום אשר יצאו
 אבותיכם מארץ מצרים עד היום
 הזה ואשלח אליכם את כל-
 עבדי הנביאים יום השכם ושלה:
 הוציא קיי. ולוא

צו אייערן שלאַטאָפּפּערן,
 דאָמיט איהר פּלייש עססעט.
 (כג) דען ניכט כלאַס דער
 בראַנד, אונד שלאַטאָפּפּער
 ווענען, האַבע איך מיט אייערן
 עלטערן גערעדעט אונד איה.
 געןגעבאָטהע ערטהיילט, אַלס
 איך זיא אויס דעם לאַנדע
 מצרים פּיהרטע; (כג) זאָנדערן
 דיעזעס האַבע איך איהנען
 פּאַרציגליך געבאָטהען אונד
 געזאָגט: געהאַרבעט מיינער
 שטיממע, זאָ ווילל איך אייער
 גאָטט, אונד איהר ווערדעט
 מיין פּאַלק זיין, וואַנדעלט
 גאַנץ אין דעם ווענע דען איך
 אייך פּאַרצייכע, דאָמיט עס
 אייך וואָהל ערגעהע. (כד) אַל.
 ליין זיא געהאַרבעטען ניכט,
 נייגטען ניכט איהר אָהר, אונד
 וואַנדעלטען פּיעלמעהר גאַך
 אייגענעם זינגע, נאָך דעם
 דינקעל איהרעם בעזען הער-
 צענס, אונד גינגען זאָ אינט-
 מער ריקווערטס שטאַטט
 פּאַרווערטס. (כה) אונד דיע-
 זעם פּאַן דעם טאַגע און, דאָ

ר ש י

(כב) ציוס הוציא אותם, תחלת תנאי לא הימה אלא אם שמע חמעו בקולי ושמתם את בריתי
 והייתם לי סגולה (שס י"ט): (כד) בשירות לנס. נמראה לנס לשון אזורנו (במדבר כ"ד):
 (כה) יום השכם ושלות, מידי יום ציוס השכם ושלת:

ב א ו ר

מלהניאם אלי בחטאת קסם ועולה נידכס. (כב) על דברי עולה וזבח, כלומר עולה וזבח
 לא היה תכלית דבורי ולמענם לא כויתי לכם דבר, ובמאמר הנביא החפץ ה' בעולות וזבחים,
 ובאשר כבר הוכיחו כל הנביאים כלם וזהו אמרו על דברי עולה וזבח. (כג) כי אם אה
 הדבר, כלומר זה היה תכלית דבורי שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים אני אהי' לכם למופת
 ולמורה דרך ככל מעשיכם ואתם תהיו לי לעם ותהלכו לפני. ובמאמר חבמינו ז"ל מה אני
 רחום אף אמה רחום מה אני חנון וכו' כי זה סוף כל דבר ותכלית כל מטוה ומלוה. (כד) ויהיו
 לאחור ולא לשנים, והנה הדרך אשר לנה לנו השם הוא כסולם מונב חרבה וראשו מניע
 שמימה

(כו) וְלֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הָטוּ אֶת-
 אָזְנָם וַיִּקְשׂוּ אֶת-עַרְפֹּם הִרְעוּ
 מֵאֲבוֹתָם: (כז) וּדְבַרְתָּ אֲלֵיהֶם
 אֶת-כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא
 יִשְׁמְעוּ אֵלַי וְקִרְאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא
 יִעֲנוּכָה: (כח) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה
 הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא-שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה
 אֱלֹהָיו וְלֹא לָקְחוּ מוֹסֵר אַבְדָּה
 הָאֲמוֹנָה וְנִכְרַתְתָּה מִפִּיהֶם: (כט) גּוֹי
 גְּזֹרֵךְ וְהַשְּׁלִיכִי וְשִׂאֵי עַל-שִׁפִּים
 קִינָה כִּי מֵאֵס יְהוָה וַיִּטֹּשׂ אֶת-דָּוָר
 עֲבָרְתוֹ: (ל) כִּי-עָשׂוּ בְנֵי-יְהוּדָה
 הִרְעוּ בְּעֵינַי נְאֻם-יְהוָה שְׁמוֹ

מיט יעדעם מאַרגען, (כו) אונד
 ניעמאנד געהאַרעטע מיר, ניע.
 מאַנד ניינטע זיין אָהר, אום
 זא האַלזשטאַררינער וואַר.
 דען זיא אונד האַנדעלטען
 שלימער נאָך אַלס איהרע
 פֿאַרפֿאַהרען. (כז) אונד ווען
 דוא איהנען דיעזעס אַללעס
 זאגעסט, זא ווערדען זיא אויך
 דיך ניכט אַנהערען; יא ניכט
 איינמאהל דיר אַנטוואַרטען,
 ווען דוא איהנען צורופֿעסט.
 (כח) דאן ווירסט דוא זעלבסט
 פֿאַן איהנען זאגען, יא, דיע-
 זעס איזט דיא נאַציאָן, דיא
 דער שטיממע דעס עוויגען
 איהרעס גאַטטעס ניכט גע-
 האַרעטע, אונד קיינע שטראַפֿ-
 רעדע אַננעהמען וואַללטען,
 אונטערגעגאַנגען איזט אַללע
 וואַהרהייט, אונד פֿערבאַננט
 איזט זיא אויס איהרעס מונדע.

שקוציהם
 (כט) אַ זא שניידע אַב דיינע הויפטציערדע אונד ווירף זיא הין! שטיממע איין קלאַגעלידע
 זאן, אויף דען העהען, דען פֿערוואַרפֿען האַט דער עוויגע אונד פֿעראַכטעט האַט ער
 דיעזעס געשלעכט, דען גענענשטאַנד זיינעס צאַרנעס. (ל) דיא זאָהנע יהודה'ס,
 שפּריכט דער עוויגע, טהון וואַס מיר מיספֿעלליג איזט, שטעללען איהרע אַכשייליכען
 געט.

ר ש י

(כט) גזי נורך. תלשי שערך כמו ויגז שלויס (שס י"ט) ויגז את ראשו (איוב א'), ל"א נורך כחון
 לשון גדולה וכן תירגם יונתן יברנך וכן חנרו מנחס: ויטוש. ויעוזב:

ב א ו ר

שמימה ועלינו לילך בו ולעלית ממדרגה למדרגה ולהשתדל להגיע לרום המעלה וכמו שאמר
 החכם ארח חיים למעלה למשכיל (משלי ט"ו כ"ד) ורק ע"י שמירת המלוה והחוק נגיע למחוז
 חפצנו לחכלית האחרון אשר הוא תכלית כל העולם כולו, ותהלוכות אלו למעלה מעלה נחשנו
 לזרקה לאבינו אב המון גוים אשר הסהלך לפני ה' והיה תמים, ונראו ליעקב אבינו במראות
 הסולט. וע"ז אמרו חכמינו ז"ל כל השונה הלכה בכל יום מוטט שהוא בן ע"ה הב וביולא בזה,
 וכל העובר על המלוה ולא ישמע להלכה זאת הוא יורד מטה מטה ממדרגה למדרגה ונכח
 תחת מדרגת הנהמה והבו פי' והיו לאחור ולא לפנים והבן. (כו) ודברת אליהם, ידעתי
 שלא ישמעו אליך אם תדבר עמהם ולא יענוך אם תקרא עליהם כי עם קשה ערף הוא.
 ואז תאמר אתה בעלמך זה הגוי אשר לא שמעו וגו' וכ"ז מוסב על דברי ה' למעלה אל חפגע
 בי, כי אינוי זומע וכנ"ל שיעור המאמר. (כט) גזי נורך, גדול השער נקרא נור לפי שהגזיר
 היה מגדל שער, וענין גזי נורך כענין קרחי וגזי על בני תענוגך והשליכי הנזר שהיה לך לפאר
 גזי אומו השליכי בעפר לאכל ואמר לשון נקינה על הכניסה (כד"ק), וכן היה דרך האכל והמקון
 לגז

שְׁקוּצֵיהֶם בְּבֵית אֲשֶׁר-נִקְרָא
שְׁמִי-עָלָיו רִטְמָאוֹ: (לא) וּבְנוֹ
בְּמֹת הַתַּפַּת אֲשֶׁר בְּגִיא בֶן-הַנֶּמֶס
לְשָׂרְף אֶת-בְּנֵיהֶם וְאֶת-בְּנֹתֵיהֶם
בְּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צוּיְתִי וְלֹא עָלְתָה
עַל-לְבִי: (לג) לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים

געטצען אין דאז הויז הויז, וועל
בעס מיינען נאמען פֿיהרט,
אום עס צו ענטווייהען. (לא) זיא
בויען אנהעהען דעס תפת אים
טהאלע בן הנם, אום דא
ועלבסט איהרע אייגענען זאך
נע אונד טעכטער צו פֿערט
ברעננען, וואס איך ניע גע
באט, וואס מיר ניע אין דען
זין קאם. (לג) דארום ווערדען
צאנע קאממען, שפריכט דער
עו'גע

נאם

ר ש י

(לא) בְּמֹת הַתַּפַּת. הוא המולך שהיה של תשח ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות
וניסקות נוחנין את הילד על ידיו והוא נכזה ונוהס והבומרי' מְקִישֵׁן בְּתוֹפִי' שלא ישמע האב קול
הבן ויכמרו רחמיו: תופת. על שם התוף: הנוס. על שם נהמת הבן: לא צויתי. במלוי
שיקריבו בניו לקרבן ולא דברתי לאחד מן הנביאים וכשדברתי לאברהם לשחוט את בנו לא עלתה על
לבי

ב א ו ר

לגו שער וליפול ארצה כמו ויקריע את מעילו ויגו את ראשו (איוב א' ב'). (לא) החשה,
הוא היה מקום אשר גשרפו ונזחזחו הילדים למולך ובמ"ש רש"י פה והנס היה שם בעל המקום
הזה. לא צויתי ולא עלתה על לבי, רבותינו דרשו לא צויתי זה יפתח ולא עלתה על לבי
זה משע מלך מואב שנאמר ויקח את בנו הכבוד ויעלהו לעולה וגו'. והוא לפי מדרשו אבל לפי
פשוטו, נראה לי לכאור מקרא זה בענין אחר והנה המחלוקה בענין העבדות בניו למלך במפרשים
הראשונים ידועה לכל ועיין במורה בפרק ל"ז מ"ג והשנאר נס' ויקרא ב' ב', ומנל אשר
ראיתי וקריתי בספרי קורות העתים מענין זה נראה כי העבודה הזאת היתה בג' אופנים
ובשלושה מדרגות זו גרועה מזו, במקומות רבים העבירו בניהם ובנותיהם במדורת האש לבד
כפי' רש"י (ויקרא י"ח כ"ח), ובמקומות אחרים היו רגילים למסור בן אחד מבניהם לכהני
אלילים שהמה זנחיהו וישרפוהו לכבוד אלהיהם לכפר עליהם ועל בניהם ובנותיהם האחרים
ובענין דברי חכמינו ז"ל בסנהדרין ס"ג ע"ב על המקרא הם אומרים זנחיהו אדם עגלים ישקון
כי הכומרים דברו על לבם והתעו אותם לעשות המועבה הזאת, ובמקומות אחרים הוסיפו עוד
לרוע ולהנחיש טבעם אשר בקרבם ורוח רעה בעתה את האבות לשרוף בעלמם את בניהם
ובנותיהם ואת בנם יחידם אשר יאהבו, והנה כנראה לא היתה מנות המורה רק על שני המדרגות
הראשונים ולכן חמלא תמיד הלואו או בלשון לא ימלא כך מעביר בנו זנחו באש והוא מהענין
הראשון שכתבנו העברה בתוך מדורת אש או בלשון מזרעך לא תתן להעביר למולך (ויקרא י"ח
כ"ח) אשר יתן מזרעו למולך (שם כ' ב') דהיינו לא יתן א' מזרעו לכומר להעבירו למולך וכמו
שדרשו חכמינו ז"ל מזרעו ולא כל זרעו, ומענין העבודה השלישי' לא דברה תורה כלום ולא
היתה מן הנורך לזות עליו דבר כי הוא דבר אשר כל שומר נפשו ירחיק ממנו מלד טבעו, והאיש
אשר לא ישמע לקולו ויאטים אזנו להשמיע לבו ועושה מעשה אכזרי להמית בניו ובנותיו בל
חמלה, הוא לא ישמע למצות האל ויפרן כל גדוותיו ויעבר כל חק, ולכן הביא אבי הנביאים
אות על תועבת העמים מקורותיהם המתועבים ואמר (בדברים י"ב ל"א) כי כל תועבות ה'
אשר שנה עשו לאלהיהם כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש, ועל זה אמר פה הכי
לא צויתי ולא עלתה על לבי לזות דבר על הענין הזה כי הוא מגואל ומחועב מאד מלעשותו
או מלחשיב עליו ואתם עשיתם את הרעה הגדולה הזאת וחטאתם לה'. לא צויתי, המלוי
בל"ק יבלול הכווי והאזהרה כמו אבינו גוה עלינו (לקמן ל"ה ו') ועיין המשנא לדברים (י"ז ג').
לא

נאם יהוה ולא יאמר עוד החפת
 וגיא בן הנם כי אם גיא ההרגה
 וקברו בחפת מאין מקום:
 (בג) והיתה נבלת העם הזו
 למאכל לעוף השמים ולבהמת
 הארץ ואין מהריד: (לד) והשבתיו
 מערי יהודה ומחוצות ירושלם
 קול ששון וקול שמחה קול חתן
 וקול כלה כי חרבה תהיה
 הארץ:

ח (א) בעת ההיא נאם יהוה
 ויציאו את עצמות
 מלכי יהודה ואת עצמות שריו
 ואת עצמות הכהנים ואת
 עצמות הנביאים ואת עצמות
 יושבי ירושלם מקברייהם:
 (ב) ושטהום לשמש וקירח ולכלו
 צבא השמים אשר אהבו ואשר
 עבדום ואשר הלכו אחריהם
 ואשר דרשום ואשר השתהו
 דהם לא יאספו ולא יקברו לדמן

עוינע, וואָ מאַן ניכט מעהר
 זאגען ווירד חפת אָדער טהאל
 בן הנם, זאָנדערן טהאל דעם
 ווירגענס, אונד חפת ווירד
 אויס מאַנגעל אָן רוים צור
 גראַבשטעטע ווערדען.
 (בג) דיא אַעזער דיעזעס פֿאַל
 קעס ווערדען דען פֿעגעל דעם
 היממעלס, אונד דען טהיערען
 דער ערדע צור שפּיזע דיע
 נען, אונד גיעמאַנד ווירד זיא
 וועגשייכען. (לד) זאָ ווערדע
 איך אויס דען שטעדטען
 יהודה'ס אונד אויס דען
 שטראַכסען ירושלים יעדען
 פֿריידענרוף אונד יעדען
 יובעללויט פֿערבאַננען, זאָ
 וואָהל דיא שטיממע דעם בריי.
 טינאַמס אַלס דיא שטיממע
 דער ברויט, דען דאָ גאַנצע
 לאַנד ווירד צור ווייסטע.
 ח (א) צו דיעזער צייט שפּריכט
 דער עוינע, ווירד מאַן
 דיא געביינע דער קאַניגע
 יהודה'ס, דיא געביינע זיינער
 פֿירסטען, דיא געביינע דער
 פּריעסטער אונד דיא געביינע
 דער איינוואָהנער ירושלים
 אויס איהרען גרעכערן הע
 בען. (ב) אונד זיא הינווער
 פֿען פֿאַר דיא זאָנגערען מאַנד,
 אונד פֿאַר דאָ גאַנצע הימ
 מעלסהעער דיא זיא געליעכט
 אונד פֿערעהרט האַכען, דע
 נען זיא נאַכגעגאַנגען זינד, דיא זיא אום ראַטה געפֿראַגט אונד אַנגעבעטהעט, זיא ווערדען
 ניכט מעהר געוואַממעלט ניכט מעהר בעגראַכען; זאָנדערן צום מיסטע אויף דער אַבער

יציאו קרי
 ר ש"י

לבו שישוט אלא להודיע לזכו: (לג) ואין מסרוד. את העופות מעל הפנרים:
 ח (ב) ושטהום לשמש. והכשדים ישנונו לזור על העיר בקברי השמים שהיו נאים כפלטין:

ב א ו ר

ח (ב) אשר אהבו, כי עבדו להם וללמיהם ועשו להם כוונים וכמ"ש לעיל י"ז י"ח. לא יאספו
 ולא יקברו, למען יראו האחרים ויקחו מ סר לשונ בני זה נראה להם תמיד עונש גדול.

עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה יִהְיוּ: (ג) וּנְבַחַר
 מוֹת מַחִיִּים לְכָל הַשְּׂאִרִית
 הַנְּשָׂאִרִים מִן־הַמְּשִׁפָּה הַרְעָה
 הַזֹּאת בְּכָל־הַמְּקוֹמוֹת הַנְּשָׂאִרִים
 אֲשֶׁר הִדְחִיתִים שָׁם נְאֻם יְהוָה
 צְבָאוֹת: (ד) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה
 אָמַר יְהוָה הִיפְלוּ וְלֹא יִקְוּמוּ אִם־
 יָשׁוּב וְלֹא יָשׁוּב: (ה) מִדּוּעַ שׁוֹבְבָה
 הָעַם הַזֶּה יְרוּשָׁלַם מִשְׁבָּה נִצְחַת
 הַחַזִּיקוּ בַּתְּרֵמִית מֵאֲנֹו לָשׁוּב:
 (ו) הִקְשַׁבְתִּי וְאִשְׁמַע לְוֹאֲכֵן
 יִדְבְּרוּ אֵין אִישׁ נַחֵם עַל־רַעְתּוֹ
 לֵאמֹר מַה עָשִׂיתִי כָּלֵה שָׁב

פִּלְעָכֶּה דַּעַר עַרְדֵּעַ וְוַעַרְדֵּעַ.
 (ג) דַּעַר טָאָד ווִירַד עַרוּוִינֵשׁ
 טַעַר זִיין אַלֶס דָּאָז לַעֲכַעַן, דַּעַם
 גַּאָנְצֵעַן אִיבַעַרְרַעֶסְטַע, דַּעַנִי
 יַעֲנִיעַנְעַן נַעַהמְלִיךְ אוּיִם דִּיעַ.
 זַעַר כַּעֲזֵעַן רָאָטְטַע, דִּיא אִין
 דַּעַן אִיבַרִיגַעַן פֿלַעַטְצַעַן וּוְאִי
 הִיין אִיךְ זִיא פֿעַרשְׁטאַסַעַן,
 נָאָךְ צוּרִיקבֿלִיבַעַן וְוַעַרְדֵּעַן,
 שְׁפִרִיכְט דַּעַר הַעַרַר דַּעַר
 הַעַעַרשְׁאַאַרַעַן. (ד) זַאָנַע אִידֵי.
 נַעַן, זַאָ שְׁפִרִיכְט דַּעַר עוּוִינַע:
 וּוְאַלְלַעַן זִיא דַּעַן זַאָ טִיעַף זִינֵי
 קַעַן, דָּאַס זִיא זִיךְ נִיכְט מַעַהַר
 אוּיִפֿרִיכְטַעַן, אָדַעַר זַאָ וּוִיט
 אַבַּאִירַעַן, דָּאַס זִיא נִיכְט
 מַעַהַר צוּרִיקקַעַהרַעַן קַעַנְנַעַן?
 (ה) וּוְאַרוֹם פֿעַרַהאַרַרַעַט דִּיעַ.
 זַעַם פֿאַלַק, דִּיעַם יְרוּשָׁלַיִם אִין
 עוּוִיבַעַר אַבְטְרִינִיגִיקִיט, וּוְאִי
 רוֹם הַאַלְטַעַן זִיא נָאָךְ פֿעַסְט
 אַן טְרוּג, אוּנְד וּוְאַלְלַעַן נִיכְט
 צוּרִיק? (ו) אִיךְ הַאַרְכֵּעַ אוּכִי

במרצוחם

הַעַר אוּנְד הַעַרַע נוֹר הַיִּלְלָאָזַע רַעַדַעַן פֿיַהרַעַן, נִיכְט אִיין אִינְצִיגַעַר אִיזַט דַּעַר זִינַע
 בָּאוּהִיט בַּעַרִיעַט, דָּאַס עַר שְׁפִרִיכְטַעַן: וּוְאַס הַאַבַּע אִיךְ גַּעַטְהַאָן? אַלְלַעַם פֿעַהרַט

פֿאַרַט

ר ש י

לְדוּמָן. לְזַכֵּל: (ג) וּנְבַחַר מוֹת מַחִיִּים. אִף ע"פ שֶׁהֵם רוֹאִים אֶת הַמַּחִים נְחוּנִין בְּזַוִּיִן
 לְרַת הַחַיִּים גְּדוּלָה הַיְמִנָה וַיִּבְחָרוּ אֶת הַמּוֹת: (ד) הִיפְלוּ וְלֹא יִקְוּמוּ. הַטּוֹב לְהַסֵּיפִילוֹ אֶת
 עַמֶּם לְנַפִּיל' שְׂאִין לֵה חֲקוּמָה: וְאִם יִשׁוּב וְלֹא יָשׁוּב. לְנַשִּׁירָו לְשׁוֹב מַרְעַח' לֹא יִשׁוּב הַקַּב"ה
 מְגוֹרְתוֹ. ד"א אִף אִם יִשׁוּבוּ בַחֲשׂוֹנָה לֹא חֲחִיקִים בִּידֵס כִּי יִמְהַרוּ לְשׁוֹב לְרַשַׁעְתָם וְכֵן ת"י אִם
 לְמִיחַב גְּלִי קַדְמִי דִּלֹא יִתּוּבוֹן: (ה) מַשׁוּבָה נַחֵם. מַשׁוּבָה עוֹלָם כְּמוֹ נֹחַ: הַחַזִּיקוּ. אַחֲזוּ:
 בַּתְּרֵמִית. בַּמְרַמָּה: (ו) לֹא כֵן. לֹא בְדִין כְּמוֹ כֵן בְּנוֹת לְלַפְסַד (בַּמְדַּבֵּר ט'): כֵּלֵה שֶׁב בַּמְרוֹחַת'.

ב א ו ר

(ג) וּנְבַחַר מוֹת מַחִיִּים, אִף עַל פִּי שֶׁהֵם רוֹאִין אֶת הַמַּחִים נְחוּנִין בְּזַוִּיִן, לְרַת הַחַיִּים
 גְּדוּלָה הַיְמִנָה (רש"י), וְכֹא בִזָּה לְמַרְן קוֹשִׁית הַנֵּמ' (בִּיבְמוֹת דף ס"ג ע"ב) כַּחֲבִיב לֹא יִאֲסִפוּ
 וְלֹא יִקְבְּרוּ וְכו' וְכַחֲבִיב וּנְבַחַר מוֹת מַחִיִּים וְכו' עִי"ש וְלוֹלִי דְבַרְהֵם אֲמַרְתִּי כִּי לֹא יִאֲסִפוּ וְלֹא
 יִקְבְּרוּ נֹאמַר לְכָל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם וּנְבַחַר מוֹת מַחִיִּים עַל הַנְּשָׂאִרִים הַיּוֹשְׁבִים בַּמְּקוֹמוֹת אַחֲרֵים
 בְּאֶשֶׁר אֲמַר בְּכָל מְקוֹמוֹת הַנְּשָׂאִרִים כְּלוּמַר הַנִּיבִילוֹים מְחוּרְבָה זֹאת וְנִשְׂאָרוּ בְּקִיּוּמָם וְכֵן תְּרַגְמַמִּי.
 (ד) הִיפְלוּ, הִיחַשְׁבוּ לְנַפִּיל וְלֹא לְקוֹם עוֹד בְּפִירֵש"י אוֹ לְשׁוֹב מֵאַחֲרֵי כִּי שָׁלַח יוֹבְלוֹ עוֹד לְשׁוֹב
 אֲלֵי כִּי דְבַרִים רַבִּים וּנְעָלִים דְּגִבִּי הַתְּשׁוּבָה נִמ"ט הַרַמְבַּם בַּפ"ד מֵהַל' תְּשׁוּבָה. (ה) מִדּוּעַ
 שׁוֹבְבָה, הֵלֵךְ בַּמְשׁוּבָחַם יִתְנוּ עִידִיהֶן כִּי יִרְצוּ לְפוֹל וְלֹא לְקוֹם וְכַחֲחִיקָם בַּתְּרֵמִית יִרְאוּ כִּי
 יִמְאָנוּ לְשׁוֹב עוֹד. (ו) הִקְשַׁבְתִּי וְאִשְׁמַע, מֵאַמַר הַנְּבִיא כִּשְׂאֵנִי הוֹלֵךְ בִּינֵיהֶם אֲנִי מִקְשִׁיב וּמֵאִזִּין
 לְהַסֵּי אִם אֲחַד מִדְּבַר עוֹבֵוֹאֶס לֹא (רד"ק). לֹא בֵן, גַּם בַּעַת הַלִּיבְמִי בְּקִרְנָם לֹא עוֹב זִיִּשַׁר

פֶּאֶרְט אִים פֶּאָרִיגֶען לויפֶע, וויא
 איין ראָס דאָז יעהלינגס זיך
 אין דאָז שלאַכטגעטיממעל
 שטירצט. (ז) דער שטאַרך
 אין דען ליפֶטען קעננט זיינע
 צייט, דיא טירטעלטייבע,
 דיא שוואַלבע אונד דער קראַץ.
 ניך בעאַכאַכטען גענויאַדיא
 צייט איהרער וויערערקניפֶט,
 מיין פֶּאַלק אַבער ווילל ניכט
 קעננען דיא ווייזע דעם העררן.
 (ח) וויא קעננט איהר נאָך זאָ
 גען, וויר זינד ווייזע, וויר
 האַבען דיא לעהרע דעם עווי.
 גען אינטער אונז? פֶּירוואַהר
 צום טרונגע נור מוס דיעזע דער
 גריפֶפעל אייערער שריפֶטגע
 לעהרטען אויפֶגעצייכנעט האַ
 בען. (ט) בעשעכט מיססען
 זאַלבע ווייזען ווערדען, פֶּער-
 וויררט אונד בעטראַפֶּען
 מיססען זיא דאָ שטעהען, דאָז
 וואָרט גאַטטעס פֶּערווערפֶען
 זיא, וועלכע ווייזיהייט קעננען
 זיא גון בעזיטצען? (י) דעם
 האַלב ווערדע איך איהרע וויי.

בְּמַרְצוֹתֵיכֶם כְּסוּסֵי שׁוֹטֵף בְּמַלְהָמָה:
 (ז) גַּב־חֲסִידָה בַשָּׁמַיִם יִדְעוּ
 מִזְעָדֶיהָ וְתוֹר וְסוֹס וְעִגּוֹר שָׁמְרוּ
 אֶת־עַתְבְּרָתְךָ בְּאָנָה וְעַמִּי לֹא יִדְעוּ אֶת
 מִשְׁפָּט יְהוָה: (ח) אֵיכָה תֹאמְרוּ
 חֲכָמִים אֲנַחְנוּ וְתוֹרַת יְהוָה
 אֲחַנּוּ אֲכֵן הִנֵּה לְשַׁקֵּר עֲשֵׂה עֵט
 שֶׁקֶר סְפָרִים: (ט) רַב־שׁוֹ חֲכָמִים
 חָתוּ וַיִּלְכְּדוּ הִנֵּה בְדַבַּר־יְהוָה
 מֵאִסּוּ וְחֲכַמְתֶּמָּה קָהָם: (י) לָכֵן
 אֲחַן אֶת־נְשֵׂיהֶם לְאַחֲרִים
 שְׂדוֹתֵיהֶם לְיֹרְשִׁים כִּי מִקְטָן
 וְעַד־גָּדוֹל כָּלָה בַצֵּעַ בַּצֵּעַ מִנְּבִיא
 וְעַד־כֹּהֵן כָּלָה עֲשֵׂה שֶׁקֶר:
 (יא) וַיִּרְפוּ אֶת־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי עַל־
 נְקֻלָּה לֵאמֹר שָׁלוֹם וְשָׁלוֹם וְאִין

במרצותם קרי. וסיס קרי. שלום
 בער אן פֶּרעמדע, איהרע פֶּעלרער אַנדערן בעזיטצען געבען: דען פֶּאַם גערינגסטען
 ביו צום פֶּאַרנעהמסטען פֶּראַהנט אַללעס דער האַבזוכֶט, פֶּאַן פֶּרועסטער ביו צום
 פֶּראַפֶּעטען געהט אַללעס מיט בעטרוג אום. (יא) זעהר לייכט היילען זיא דיא
 וואונדע מיינעם פֶּאַלקעס, פֶּריעדע זאַגען זיא, פֶּריעדע איוזט, עס איוזט אַבער
 קיין

ד ש י

בדרך הראשון חוטאי' וחוריס וחוטאי'. מרולתם קורש'י בלע"ז: שוטף יאישכרידי'ין בלע"ז:
 (ז) חסידה. ליגוניה"ה בלע"ז: מועדיה. עת עברס אל איי היס מפני הלנה ועת שובס:
 שמרו. המתינו: ומור וסיס ועגור. ושפניאל ובורכיא וסנוניתא. כורכיא גרוס"ה סנונית'
 ארונדלס"י בלע"ז: (ח) אכן הנה לשקר. היא חכמתנס לשקר כנס לרפואתכ' על נחלה: ישה
 עט שקר סופרים. וביאכס: (ט) הונישו חכמי'. כמותנס ומהו הכשת הנה בדכני ה' מאסו
 וחכמת מה להם: (יא) ויכפו. כמו ויכפאו:

ב א ו ר

דברו. (ח) אכן לשקר, הננון נזה פיר"שי היא חכמתנס לשקר כנס לרפואתנס על נקיה, וסוס יס
 פי' וביאכס, וכן תרגמתי. (ט) הובישו, הכונה חכמים אלה יבשו יחמו וילכדו בדבריהם כי
 איך יאמרו חכמים אנונו אס ימאסו דבר ה' הלא אין חכמה ואין חכונה נגד ה'. (י) לן
 אחן, פי' הכסוקיס האלה עיין לעיל בפ' ו'. ליורשים, כלומר למי שימיקרו בהם בנל ת נאל

שָׁלוֹם: (יג) הַבָּשׁוּ כִּי תֹעֲבָה עֲשׂוּ
 גַם-בְּבוֹשׁ לֹא-יִבֹשׁוּ וְהַכֹּלִים לֹא
 יִדְעוּ לָכֵן יִפְּלוּ בַּנְּפִלִים בַּעַת
 פְּקֻדָּתָם יִכָּשְׁלוּ אָמַר יְהוָה:
 (יג) אֶסְףְּ אֶסִּיפֶם נְאֻם-יְהוָה אֵין
 עֲנָבִים בְּגִפְּוֹאֵין הָאֲנִים בְּתֵאנָה
 וְהִעֲלָה נָבֵל וְאַתָּן לָהֶם יַעֲבֹרוּם:
 (יד) עַל-מָה אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבֵי הָאֶסְפוֹ
 וְנִבְּוֵא אֶל-עַרְי הַמְּבָצֵר וְנִדְמָה-
 שָׁם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הִדְמָנוּ
 וַיִּשְׁקֵנוּ מִי-רֵאשׁ כִּי חָטְאָנוּ
 לַיהוָה: (טו) קִוְיָה לְשָׁלוֹם וְאֵין
 טוֹב לַעַת מִרְפָּה וְהִנֵּה בַּעֲתָהּ:

קיון פריעדע. (יג) שאמען
 זאללטען זיא זיך דער גרייעלע
 טהאטען דיא זיא פֿעראיכטען,
 אלליין זיא האבען אללע שאאם
 פֿערלאָרען, וויססען פֿאָם
 ערראַטהען ניכטס, דאָרום
 מיססען זיא פֿאללען אונטער
 דען שטירצענדען, דאָהין זינִי
 קען צור צייט דער אַהנדונג,
 שפּריכט דער עוויגע. (יג) יא
 איך פֿערניכטע זיא, גענצליך
 פֿערניכטע איך זיא שפּריכט
 דער עוויגע, קיינע טרובע
 איזט מעהר אַם שטאַקקע, קייִ
 נע פֿייגע אַם בויע, אויך דאַז
 לויב איזט העראַכגעפֿאללען,
 אונד גאַבע איך פֿרישעס איהִ
 נען, זיא ווערפֿען עס וויעדער
 אַב. — — (יד) וואָרום צעיִ
 גערן וויר נאָך? פֿערזאַממעלט
 אייך דאַס וויר אין דיא פֿעסטען

ה' נמוס א'
 שמעדטע אינו בעגעבען, לאססעט אינו ליעבער דאָרט צו גרונדע געהען, דען דער
 עייגע אונזער גאטט האט אונזערן אונטערגאנג בעשלאָססען, האט אונז גערענקט
 מיט גיפֿטוואססער, ווייל וויר איהם געזינדיגט האבען. (טו) וואָצו האַפֿען אויף פֿריעִ
 דען, ווען ניכטס גוטעס קאָממט? אויף איינע היילזאַמערע צייט, וואָ שאָן שרעקקען העררשט?
 פֿאַן

ר ש י

(יב) הובישו. בושת וכלימה תנא להם: גם בוש לא יבושו. אינס מתניישים צמעזיהם הרעים
 לתת לב לבוש: (יג) אסף אסיפס. לשון נלייה כמו אסף אסף כל מעל פני האדמה (לפניה א'):
 אין ענבים בגפן. לא יחר דבר: והעלה נבל. ל' נמש פליישטי"ש בלע"ז כמו וכוכל' מתאנה
 (ישעיה ל"ד) כאלה נובלת עליה (אס א'): ואתן להם יעברום. כל זאת תהיה להם על כי נחתי
 להם מוקים ועברו עליהם: (יד) ונדמה שם. ונדום שם נשכ שם דומים ואנלים: מי ראש.
 כם דלויט ביש כרישי חיון ראש פחנים הוא ארם שגזיניו:

ב א ו ר

הם יורשים (רד"ק). (יג) אין ענבים, זהו לדעתי נתינת טעם על האסיפה לכן אסיפס כי
 אין ענבים בגפן וכו', וישראל נקרא גפן ומתאנה כמו כרם היה לדידי (ישעיה ה' א'), כענבים
 במדבר מלאתי ישראל כנבורה במתאנה (הושע ט' ו'). והעלה נבל, כמו ועליהו לא יבל (תהלים
 א' ג') ואתן להם פי' אס אלנישם בעלים חדשים ואסייע להם יעברו הכל ואין דבר טוב להם
 מן האסיפה, אבל כנ"ל לא אעשה כלה אתם כי הכליון גרע מן האסיפה כידוע. (יד) על מה
 אנחנו, ר"ל למה נשכ פה ודינו אחרונית הלא טוב לנו לפול ביד ה' מכיד אויב כי כבר
 נחרץ המשפט מאת ה' להדימונו ולמה נשליך את נפשנו מנגד, וכאשר התפלל דוד אפלה נא
 ביד ה' וביד אדם אל אפול (ד"ה א' כ"א י"ג), וכ"ז אשר הוביח לעורר עמו לתשובה.
 (טו) קוה לשלום, מדוע נחל לשלום אס רק רע כל היום אין טוב בקי בנו ואין שלום בנפשותינו
 מרוב

(טו) פֶּאֶן דָּן אוֹיִם וּוִידַעְרָה אֲלֵלֵם
 שְׂאֵן דָּאָן שְׁנוּיִכְעֵן זַיִנְעֵר רָאָם
 סַע, פֶּאֶן וּוִיהֵ עֵרֶן זַיִנְעֵר
 קִרְאָפֵט פֶּאֲלֵלְעוּ הַעֲנַסְטַע עֵרֵי
 בַעֲבַט שְׂאֵן דַּעַר עֵרֶב אֲדַעַן,
 זִיא קֶאָמְבֵעוּ, פֶּעֶר שְׁלִינְגֵעֵן דָּאָן
 לֶאֱנַד מִיט אֲלֵלְעֵם וּוְאָם דָּאָרִין
 אִיזט, דִּיא שְׁטֶאֲדַט זֶאמְכִיט
 אִיהֵרַעֵן בַּעוּוֹאָהֵנְעֵרֶן. (יז) יֵא
 גִּפֵט שְׁפִרְיעָהֵנְדַע שְׁלֵאֲנַעֵן
 זַעֲנַדַע אִיךְ אִיבַעֵר אִיךְ, גַּעֵ
 גַּעַן דִּיא קִינַע בַּעֲשׂוּעֵרוֹנְג
 נִיטְצַט, דִּיא אִיךְ פֶּעֶרוּוֹאֹנֵי
 דַּעַן זֶאֲלֵלְעוּ, שְׁפֵר כֵּט דַּעַר
 עוּינַע. — (יח) דִּיא זִיכְסִיט
 וּוְאָהֵל דִּיךְ צוּ בַּעֲרוּהֵינְעֵן בִּיֵא
 דִּיעוּעַם שְׁמַעֵרְךְ, אִבַּעֵר אִין
 מִיר יֶאמְמַעֵרְט דָּאָן הַעֵרְךְ.
 (יט) הַעֵרַע נֹור דָּאָן אֲנַסְטַע.

(טו) מִדָּן גִּשְׁמַעְנָהֵרֶת סוֹסִיּוּ מִקּוֹל
 מִצְהָלוֹת אֲבִירִיּוֹ רַעֲשָׁה כָּל־
 הָאָרֶץ וַיְבוֹאוּ וַיֹּאכְלוּ אֶרֶץ
 וּמְלוֹאָה עִיר וַיֵּשְׁבִי בָּהּ: (יז) כִּי
 הִנְנִי מְשַׁלַּח בְּכֶם גְּהָשִׁים צְפַעְנִים
 אֲשֶׁר אִין־רֵגְלָם רַחֵשׁ וַנִּשְׁכּוּ
 אַחֲכֶם נֶאֱמַר הִוָּהּ: (יח) מִבְּלִיגִיתִי
 עָלַי יִגּוֹן עָלַי לִבִּי דָוִי: (יט) הִנֵּה־
 קוֹל שׁוֹעֵרַת בַּת־עַמִּי מֵאֶרֶץ
 מִרְחָקִים הִיְהוּהָ אִין בְּצִיּוֹן אִם־
 מַלְכָּה אִין בָּהּ מִדוֹעַ הַכְּעִסוּנִי

בפסליהם
 געשרייא מיינעם פֶּאֲלֵקֵם פֶּאֶן פֶּעֶרנעם לֶאֱנַדַע, אִיזט עֲטוּוֹאָ דַּעַר עוּינַע נִיכְט אִין צִיּוֹן?
 רַעוּדִיעֵרְט אִיהֵר קַעֲנִיג נִיכְט מַעַהֵר דָּאָ? — וּוְאָרוֹם הַאֲבַעֵן זִיא מִיךְ עֲרַצִירְנַט מִיט אִיהֵרַעֵן
 גַּעַט־

ר ש י

(טו) נַחֲרַת סוֹסִיּוּ. עֲשִׂיטוֹת נַחֲרִיּוֹ: מִדָּן נִשְׁמַע, עַל דַּפְלָחוֹ לַעֲגָלָא דַּדָּן: מִלְּהוֹת
 אֲבִירִיּוֹ, לְהַלּוֹת מַשְׁחָק סוֹסִיּוֹ וּמִלִּינוּ בַּמָּקוֹם אַחַר סוֹסִים וּקְרִאִים אֲבִירִים מִדְּהֵרֹת דְּהֵרֹת אֲבִירִיּוֹ
 (שׁוֹפֵטִים ה') לֶשׁוֹן סוֹס דוֹהֵר (נַחֲסֵ ג') וַיּוֹתֵן חֲרָגַם מִקַּל כְּסִיעוֹת גְּבֹרֹהִי: (יז) נַחֲסִים לַפְּעוּנִים.
 לִסְיָף שְׁנַעִים שׁוֹה נַעֲשָׂה כַּפַּע וְאוֹטֵם אִזוּוֹ אֵלֵא יִשְׁמַע לְקוֹל חֲנַר הַמִּלְחָמָה שְׁנֶאמַר כִּמוֹ כַּחַן חֲרָשׁ
 יֵאֲטֵם אִזוּוֹ (תְּהֵלִים נ"ח) הוּא שְׁנֶאמַר אֲשֶׁר אִין לְהַסֵּ לַחֵשׁ: (יח) מִנְּלִיגִיתִי עָלַי יִגּוֹן. כִּמוֹ הַבְּלַגְתִּי
 וְשֵׁם דַּבַּר הוּא מִישְׁאִיטִינְמִנֵן בְּלַע"ו בְּלוֹמַר אִם אֲמַרְתִּי אֲבִלִיגָה וְאֲחֶאֱסַף עָלַי יִגּוּנִי: עָלַי לְבִי
 דָּוִי. מִקּוֹל נְבוֹאוֹת הַנְּגִלִי אֵלֵי בַּפּוֹרְעָנוּיֹת הַנְּבוֹאוֹת: (יט) הִנֵּה קוֹל שׁוֹעֵת נַח עַמִּי, אֲנִי שׁוֹמַע
 שְׁסוֹפֵן

ב א ו ר

מִרְבַּב חֲטָאֲתִינוּ. לַעַח מִרְפָּא, לְנוֹסִינוּ וְהִנֵּה בַּעֲתָה כִּי מִדָּן נִשְׁמַע וְגו'. (טו) מִדָּן גִּשְׁמַע,
 כֹּל הַרְוָאָה בַּמַּפַּח א"י יִרְחָה כִּי אִם יַעֲלֶה מֶלֶךְ בְּבַל עַל יְרוּשָׁלַיִם לֹא יַעֲלֶה דֶרֶךְ גְּבוּל דָּן כִּי
 גְּבוּל דָּן הוּא קְרוּב לִים לְכַד מַעֲרַבִית דְּרוּמִית וּבְבַל הוּא מִזְרַחִית לְפּוּנִית מֵא"י, וְלִכְּן נִרְאָה כִּי
 מִלַּת גִּשְׁמַע הוּא קוֹל הַד (עֲבָתָה) הַנִּשְׁמַע בְּהַרֵי דָן מִנַּחֲרַת סוֹסִיּוֹ וּכ"ח, וְעִיִּין מ"ש לַעֲלִיל פ'
 ד' ט"ו. מִצְהָלוֹת אֲבִירִיּוֹ, כִּהֵלַת מַשְׁחָק סוֹסִיּוֹ (רד"ק ורש"י), וְכֵן לַמַּטֵּה (מ"ז ג') פּוֹרְסוֹת
 אֲבִירִיּוֹ (ו' י"ח) תְּהֵלְלוּ כְּאֲבִירִים. (יז) צְפַעְנִים, הוּא הַקְּשָׁה וְהַעוּ שְׁנַחֲשִׁים (רד"ק בַּשְּׂרָשׁוּי),
 וְקוּרִין אוֹתוֹ מֶלֶךְ קֵטֵן (בַּשְּׂרָשׁוּי), וְחֲשַׁנּוּ הַקְּדַמּוּנִים כִּי הוּא מַמִּית בְּרִאִיִּיה לְכַד, וּבְלִשְׁוֹן עֵרֶב
 נִקְרָא כַּפַּע, אֲרַם הַנַּח מְנַשִּׁינַת רוּחַ הַנִּקְרָא זַחְחוּק, וְלִפִּי זֶה חֲרָגְמִית. (יח) מִבְּלִיגִיתִי, הוּא
 פַּעַל מוֹרַכְבּ מֵהַנְּיִנוּי מְלִיגָה וּמֵהַנְּיִנוּי אֲחִי, כַּדָּרֶךְ לֶשׁוֹן אֲרַם לְהַרְכִּיב כַּפַּעַל בִּינּוּנִי אוֹתוֹת
 מַמְלַת הַגּוֹף, וְכֵן הוּא לְפַעֲמִים גַּם בְּלִשְׁוֹן עֵרֶב, כִּמוֹ מִשְׁחַחוּיָם (בִּיחֻקָּאֵל ח' ט"ז), מִקְלָלוּנִי
 (לַמַּטֵּה ט"ו) וְהַנְּבִיאִים אוֹמְרִים כֵּן לְכַנִּיסַת יִשְׂרָאֵל אִתְּ תַבְּקִשׁוּ לְהַבְּלִיג וְלַהֲחַחוּק עָלַי יִגּוֹן, אֲנִל לִי לֹא
 בֵּן יִדְמָה עָלַי לְבִי דָּוִי כִּי אֲשַׁמַּע קוֹל שׁוֹעֵת עַמִּי מִמִּרְחָקִים. (יט) מִדוֹעַ הַכְּעִסוּנִי, זֶהוּ חֲשׁוֹנַת
 ה'

בַּפְּסָלֵיהֶם בְּהַבְלֵי נֶכֶר: (כ) עֵבֶר
 קָצִיר כָּלָה קִיץ וַיִּאֲנַחְנוּ לֹא
 נוֹשָׁעֵנוּ: (כא) עַל־שֶׁבֶר בַּת־
 עַמִּי הַשְׁבַּרְתִּי קִדְרַתִּי שָׁמָּה
 הַחֹזֶק־תָּנִי: (כב) הַצָּרִי אֵין בְּגִלְעָד
 אִם־רַפָּא אֵין שָׁם כִּי מְדוּעַ לֹא
 עָלְתָה אַרְכַּת בַּת־עַמִּי: (כג) מִי־
 יִתֵּן רֵאשֵׁי מַיִם וְעֵינַי מְקוֹר
 דְּמָעָה וַאֲבִכָה יוֹמָם וְלַיְלָה אֶת־
 חֲלָלִי בַת־עַמִּי:

געטצענבילדערן מיט פֿרעמֿ
 דעם וואָהנע? — (כ) דיא
 ערנדטע איוט פֿאַראיבער, דער
 זאָמער פֿערשטריכען, אונד
 אונז איוט נאָך אימער ניכט
 געהאַלפֿען. (כא) איבער דען
 פֿאַלל מיינעם פֿאַלקס בין איך
 אויך צוואַממען געפֿאַללען,
 באַלד אומניכט מיך טרויער,
 באַלד ערגרייפֿט מיך ענטֿ
 זעטצען. (כב) אַך, איוט דען
 קיין באַלואם אין גלעד, פֿיני
 דעט דען קיין אַרצט זיך דאַרט?
 וואַרום גענעזעט מיינ פֿאַלק
 ניכט? (כג) אַ! מעכטע דאָך
 מיינ הויפט פֿאַלל וואַססער,
 מיינ אויגע איין טהרענענֿ
 קוועלל ווערדען, אויף דאָס
 טאַג אונד נאַכט איך דיא ערֿ
 שלאַגענען מיינעם פֿאַלקעם
 בעוויינען קעננטע.

ט (ח) ווער מיר איינע גאַסטֿ
 הערבערנע אין דער
 וויסטע גאַבע! איך ווירדע מיינ
 פֿאַלק פֿערלאַססען אונד פֿאַן
 דאַננען געהען, דען אַללע זינד זיא עהעברעכֿער, איינע ראַטטע טרייאַלאַזער וויכטע. (ג) וויא
 איהֿ

ט (ח) מִי־יִתְּנֵנִי בַמְדָּבָר מְלוֹן
 אֲרָחִים וְאַעֲזֹבָה אֶת־עַמִּי
 וְאַלְכָה מֵאַתָּם כִּי כָלָם מִנְּאֻפִּים
 עֲצַרְתָּ בְּגִדִים: (ז) וַיִּדְרְכוּ אֶת־

פחה כאחנח לשונם

ר ש י

סוספן לזעוק בארץ מרחקים ולמה כל זאת הלא ה' ציון ואם ישנו אליו ימלא להם: (כ) עבר
 קציר כלה קיץ. נפיו לעזרת מכרים ולא נאה אחרנו יעבור הקציר והיו פנוין ויבאו והנה
 עבר זמן הקציר באייר וזמן הקיץ בתמוז ולא באו: (כא) קדרתי. לשון שמרות ואוסל: שמה.
 תמהון: החזיקתני. אחזתני: (כב) הלרי אין בגלעד. שהלרי בא משם כמו שנאמר עלי גלעד
 וקמי כרי (לקמן ט"ו) כלומר וכי לא היו להם אנשים כריקים ממי ללמוד וייעיבו דרכיהם:
 ארונת. רפואת אינפלואזער"א בלע"ז:

ט (א) עזרת בוגדים. בניסיות בוגדים: (ב) וידרכו. לשון זה נוסל בהזמנ' הקס' לירות סן
 וקשת היא ארבלישע"א בלע"ז וברגלי' דורבין אות' לכך קורא אות' דריכה והנבי' המשיג
 לשונם

ב א ו ר

ה' על שאלתם, אם מלכס אני, מדוע הכעיסוני בהנלי נכר. (כג) את חללי בח עמי, מי
 שנוכיס עליו נעשה כפעול לבני וכן ויך אותו אביו וכן ולככותה, וכן נעשה זה השמוז בלשון
 אחר זולתי העברי, לפי שנעצרו נעשה הבני הרי הוא כאלו מקבל הפעולה (רד"ק).
 ט (ב) וידרכו לשונם, השיעור בקשחם כן ידרכו לשונם שקר לירות צו ישרי לב, כמו דרכו
 חכס דבר מר (מהלים ט"ד ד'), והכוונה לא לבד שינאפו וינגדו נה' אף, איש את רעהו
 מייס

לשונם קשתם שקר ולא
לאמונה גברו בארץ כי מרעה
אל-רעה ויצאו ואותי לא ידעו
נאם-יהוה: (ג) איש מרעהו
השמרו ועל-כל-אח-אל-תבטחו
כי כל-אח עקוב יעקב וכל-רע
רכיל יהלך: (ד) ואיש ברעהו
יהתלו ואמת לא ידברו למדו
לשונם דבר-שקר העוה נלאו:
(ה) שבתך בתוך מרמה במרמה
מאנו דעת-אותי נאם-יהוה:
(ו) לכן כה אמר יהוה צבאות
הנני צורפם ובתגתים כי-איך

איהרען באגען שפאננען זיא
דיא פערליימדערישע צונגע,
אונד ניכט צור אויפערעכטהאל-
טונג דעם וואהרען העררשען
זיא אים לאנדע, זאנדערן זיא
דעננען פאן איינעם לאסטער
צום אנדערן, אינד מיד, זאגט
דער עוויגע, וואללען זיא נאר
ניכט קעננען. (ג) היטעט איך
נור איינער פאר דעם אנדערן,
טרויעט זעלכסט דעם ברודער
ניכט, דען יעדער ברודער דענ-
קעט אויף נאכשטעללונג, יע-
דער פריינד געהט מיט פער-
ליימדונג אום. (ד) דען פריינד
טיישט דער פריינד, ניעמאנד
רעדט דיא וואהרהייט, דיא
צינגע האט מאן אן ליגענרע-
דען געוואהנט, אונד גיכט זיך
אללע מיהע, פערקעהרט צו
האנדעלן. (ה) דוא זיטצעסט
אונטער לויטער טרוג, אונד
דעם טרוגעס האלבער וואללען

אעשה

זיא מיד ניכט קעננען, שפריכט דער עוויגע. (ו) דאהער, זא שפריכט דער הערר דער
העערשארען, ווילל איך זיא לייטערן, אויך נאכדעם איך זיא געפריפט, דען וויל זאלל
איך

ר ש י

לאזי' לקשת שקר שדרבו לאזי' קשת נשקר: מרעה אל רעה. מעבירה אל עבירה: (ג) עקוב
יעקב. ארוב יארוכ: (ד) העוה נלאו. יגעו וטרחו לעות את דרכם. העוה כמו הכנד את לבו
(שמות ה) להעוות: (ה) שנתך בתוך מרמה. נשהן יושני' חושבין מחשבות מרמה ובמרמ' החליפו
יראתי ומאנו דעת אותי: במרמה. בשביל המרמה: (ו) הנני צורפם. בייסורין: מפני נת

ב א ו ר

חיים בלעו במחשבתם בדורם ונמעשיהם. ולא לאמונה, מה שהם מחנכים על החלשים לא
למען האמונה לשפוט משפט לזק ושימועו העושקים (רד"ק). (ג) איש מרעהו, המה דברי
הנביא להראות להם גודל פשעם כדי שינושו ויחזרו למוטב. עקב יעקב, ארוב יארוכ (רש"י),
כאיש ההולך לאחזו בעקב חבירו להפילו, כן יארכו ויליכו משחית אים לרעהו. וההבדל בין עקבה
למרמה הוא, כי כל העושה במרמה עוקר מחשבתו לשכר ולרויח לעצמו בגניבת דעת ודברי
שקר, וכל העושה בעקבה עוקר מחשבתו להזיק לזולתו, ובזה תבין המענה והלשון בין יחזק
לעשו (בכרשית כ"ו ל"ה), כי הראשון אמר בל אחיך במרמה לך להזיקך, רק להיות זריו
ונשכר בכרכה, והאחרון השיבו הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים אחז בעקבי להפיל
אותי וללודני למדחפות. רכיל יהלך, עיין להמבאר בויקרא י"ט ט"ז. (ו) ובחנחים, כלומר עד
הנה במחשבות אים ילאו בזה, ועתה הנני צורפם בלכות אשר אביא עליהם, ועיין לעיל בצדק ז'
ו'. כי איך אעשה מפני, מתרגום הכשדי נראה שהיא מקרא קצר, וז"ל מכני הע או נעז

אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַת־עַמִּי: (ז) חַץ
 שׁוֹהֵט לְשׁוֹנֵם מִרְמָה דְבַר בְּפִי
 שְׁלוֹם אֶת־רַעְהוּ יְדַבֵּר וּבִקְרָבוֹ
 יֵשִׁים אָרְבוֹ: (ח) הֶעֱלֵ־אֱלֹהִים לֹא־
 אֶפְקַד־בָּם נֶאֱס־יְהוָה אִם בְּגוֹי
 אֲשֶׁר־כָּזָה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשֵׁי:
 (ט) עַל־הַהָרִים אֲשֶׁא בְּכִי וְנָהִי
 וְעַל־נְאוֹת מִדְּבַר קִינָה כִּי נִצַּחְתּוּ
 מִבְּלִי־אִישׁ עוֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ
 קוֹל מִקְנֵה מַעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד־
 בַּהֲמָה־נִדְרָדוּ הִלְכוּ: (י) וְנָתַתִּי אֶת־
 יְרוּשָׁלַם לְגִגִּים מְעוֹן תַּגִּים וְאֶת־
 עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי
 יוֹשֵׁב: (יא) מִי־הָאִישׁ הַחֲכָם וַיְבִן

איך אנדערס פֿערפֿאהרען אָב
 דער באַזוהייט מינעס פֿאַל־
 קעס. (ז) איין מערדער־ישער
 פֿאַייל איזט איהרע צונגע־אָר־ג־
 ליכט איזט איהר וואָרט; מיט
 דעם מונרע רעדעט מאָן דען
 נעכסטען פֿרױנדליך אָן, אונד
 אים הערצען שטעללט מאָן
 איהם איינען הינטערהאַלט; (ח)
 אונד דיעועס זאָללטע אײך
 אָן איהנען ניכט אַהנדען?
 שפּריכט דער עוויגע, פֿאַן
 איינעם פֿאַלקע, וויא דיעועס
 איזט, זאָללטע מיין שטראַל־
 געריכט־ניכט־ראַכע פֿאַרדערן?
 (ט) איבער דיא בערגע לאַס־
 סע אײך קלאַגען אונד יאַמטער,
 איבער דיא אַנגער דער וויסטע
 טרויערליע־ער ערטאַנען, דען
 פֿערהערט ליעגען זיא דא,
 פֿאַן קיינעם וואַנדערער מעהר
 בעזוכט, קיין בלעקען דער
 העערדע ווירד פֿערנאַממען.

שחוט קרי
 אַח
 פֿאַם פֿאַגעל דער לופֿט ביו צום טהיערע איזט אַללעס דאַהין געפֿלאָהען, הינוועג געצאַגען.
 (י) יא אײך ירושלים ווערדע אײך אײן איינען שטיינהויפֿען, און איינע וואַהנונג דער דראַכען
 אומוואַנדעלן, אונד דיא שטעדטע יהודה'ס ווערדע אײך זאָ פֿערוויסטען, דאַס זיא ניע־
 מאַנד מעהר בעוואַהנען ווירד. (יא) ווער איזט דער וויוע מאָן, דער דיעועס בעגרייפֿט, אָדער

ר ש י

עמי. מן קדם חובי בנישאל דישראל: (ו) חץ שחוט לשונם. משוך נמו זהב שחוט (מלכים א' י')
 וכן ושחטה שטים (הושע ה') טרייט בלע"ז. ליגנא אחריו לאן שחטה ממש טרנקא"ט בלע"ז
 וכן חבדו מנחם וכן תירגם יונתן בגיר די מחרף: ונקרבו. תירגם יונתן ונמעוהי: (ט) על
 ההרים. על חורבן ההרים: ועל נאות מדבר. נוח רועים שנמדברות. נאות לשון נוח וכן
 נאות אלהים (תהלים פ"ג) וכן לניתך נאות קודש (שם ל"ג): נלמו. לשון ליה וכן נלמה: נדדו
 הלכו. סופן לילך חמשים ושחיס שנה לא עבר איש ביהודה מגלות לדקיהו עד פקידת כורש
 מלך פרס חמשי' ושחיס שנה היו ורמו לדבר ועד בהמה חשבוני' בגימטריא נ"ב והשכון מכון נחמכת
 מגולה: (י) לגלים. דגורין: (יא) מי האיש החכם. שיבין זאת ומי הנביא אשר דבר פי ה' אליו

ב א ו ר

נת עמי, וכן תרגמו הע' זקנים, ולפיהם תרגמתי. (ו) חץ שחוט, נתיב שחוט וקרי שחוט,
 כמו שחט שהוא הורג בן הורגים הם בני אדם בלשונם הרע, שהם הולכים רכיל, והקרי שחוט
 ר"ל שהוא נמשך אל השחטות לחדרו (רד"ק), וכן נתיב לשוןך כתער מלטש עושה רמיה (תהלים
 נ"ב ד'). (ט) אשא בבי וגוהי, הטעם חזי אביאס לוח שישאו קולם ובכבי בנהי על הדיכ
 ונאות מדבר. (יא) מי האיש החכם, שיבין זאת, ומי הנביא אשר דבר פי ה' אליו בגימטריא, וגי

צוועם האט דעם עוויגען מונד
 גערעדעט, דאס ער עס פֿער-
 קינדע, וואַרום דיעזעס לאַנד
 זאָ צו גרונדע געריכטעט, זאָ
 פֿערהערט איזט, וויא איינע
 וויסטע דיא קיין וואַנדערער
 בעטריטט? (יב) ווייל, שפּריכט
 דער עוויגע, זיא מיינע לעהרע
 פֿערלועסען, דיא איך איהנען
 פֿאַרגעלענט, מיינער שטימ-
 מע ניכט געהאַרצט האַבען,
 אונד איהר ניכט נאַכגעוואַנ-
 דעלט זינד, (יג) זאָנדערן ליע-
 בער איהרעם הערצענסדיג-
 קעל נאַכהינגען, אונד דעניע-
 גיגען געטצען פֿאַלגטען, מיט
 וועלכען איהרע פֿאַטער זיא
 בעקאַנט געמאַכט. (יד) דאָ-
 הער, זאָ שפּריכט דער הערר
 דער העערשאַרען, דער
 גאַטט ישראל'ס, געבע איך
 איהם, דיעזעס פֿאַלקע, ווער-
 מוטע צור שפּיזע אונד גיפֿט-
 וואַססער צום טראַנקע,
 (טו) צערשטרייע זיא אונטער
 פֿעלקער, דיא וועדער זיא
 נאָך איהרע פֿאַטער געקאַנט,

את זאת ואשר דבר פי יהוה
 אליו ויגדה עלמה אבדה הארץ
 נצתרה כמדבר מבלי עבר:
 (יב) ויאמר יהוה על עוזבם את-
 תורתיו אשר נתתי לפניהם
 ולא שמעו בקולי ולא הלכו
 ביה: (יג) וילכו אחרי שררות
 לבם ואחרי הבגורים אשר
 למדום אבותם: (יד) לכן כה-
 אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
 הנני מאכילם את העם הזה
 לעננה והשקיתים מידראש:
 (טו) והפיצותים בגוים אשר לא
 ידעו יהמה ואבותם ושלחתי
 אחריהם את ההרב עד כלותי
 אותם: (טז) כה אמר יהוה צבאות

החבוננו
 אונד פֿערפֿאַלגע זיא הינטענדרין מיט דעם שווערדטע, ביז איך זיא אויפֿגעריעכען האַבע.
 (טז) זעהעט אייך אום, זאָ בעפֿיעהלטעם דער עוויגע, דער הערר דער העערשאַרען,
 אונד

ר ש י

שהגידה ומי יגיד על מה אנדה הארץ ונא כל הפורענות הזה: (יד) לענה. עשב מר: מי ראש.

ב א ו ר

יגיד על מה אנדה הארץ (רש"י), ולפיו תרגמתי, ועיין מ"ש בתחלת פ' ג'. (יב) ולא הלכו
 בה, כבר נאמר לרוב שהנביא לא ישמור המין והמספר, וכן הוא למטה בפ' ג' כ"ג הנה קול שמועה
 באה. (יד) מאכילם את העם, כל הכנוי קידם להידיעה שהוא את העם הזה, כמו ומראהו
 את הילד, אשר לא יעבדו אותו את נבוכדנאצר והדומים להם (רד"ק), ואולי נא פה למזק הדבור
 וכאשר תרגמתי. (טו) והפיצותים בגוים, בתוך הכסדים אשר לא ידעו מקדם וגם בתוכם
 לא ישנו בשלום ובשלום כי ישלח ה' הסרב אחריהם, וכיון שאמר לשעלה ואחרי הנעלים אשר
 למדום אבותם, אשר בעונם אשר לא ידעו המה ואבותם. עד כלותי אותם, עד אשר יהיו
 קרוב לכליה, כמוהאיש אשר כלנו (שמואל ב' י' כ"א), וכאשר כתנתי לעיל ה' ג'. (טז) כה אמר
 ה' צבאות, המתרגם שקדמני כתב סה הדברים האלה ח"ס להמשך למען שלאחריו בעבור
 מלת

הַתְּבוֹנְנֵנוּ וְקִרְאוּ לְמִקְוֵנוֹת
 וְחִבּוּ אֵינָהּ וְאַל־הַחֲכָמוֹת שְׁלַחוּ
 וְחִבּוּ אָנָּה: (י) וְתַמְהַרְנָה וְתִשְׁנָה
 עָלֵינוּ נְהִי וְתִרְדְּנָה עֵינֵינוּ דְמַעָּה
 וְעַפְעֵפֵינוּ יוֹדוּ מַיִם: (יח) כִּי קוֹל
 נְהִי נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שִׁדְדָנוּ
 בְּשָׁנוּ מְאֹד כִּי־עֹזְבָנוּ אֶרֶץ כִּי
 הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ: (יט) כִּי־
 שִׁמְעָנָה נָשִׁים דְּבַר־יְהוָה וְתִקַּח
 אֶזְנוֹכֶם דְּבַר־פִּי וְלַמְדָּנָה
 בְּנַחְתִּיכֶם נְהִי וְאַשָּׁה רַעוּתָהּ קִינָה:
 (כ) כִּי־עָלָה מוֹת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא
 בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָלָה
 מִחוּץ בְּחוּרִים מְרַחְבוֹת: (כא) דְּבַר

אונד רופעט קלאגע פֿרויען
 הערבייא, שוקקעט אום דיא
 פֿערשטענדיגסטען, דאס זיא
 קאממען, (י) דאס זיא העה
 בייא איילען, אונד איבער אונז
 איין קלאגעליעד אנשטיממען,
 דאמיט אונזערע אייגען אין
 טהרענען צערפֿליעסען, אונז
 זערע אייגענליעדער פֿאן וואָס
 סער איבערשטרעמען (יח) דען
 פֿאן ציין אייס פֿערנימטט טאן
 שאַן דאן יאמטערגעטאן: אך,
 וויא עלענד, וויא בעשעמט
 זינד וויר גון, אונזער לאנד
 מיססען וויר פֿערלאססען, אונז
 זערע אייגענען וואָהנונגען האָ
 בען אונז אויסגעשטאָסען.
 (יט) זאָ האָרעט דען, איהר
 פֿרויען! דאן וואָרט דעס עוויג
 גען, זייד אויפֿטערקואם אויף
 דען אויסשפּרוך זיינעס מונג
 דעס, דאמיט איהר אויך איי
 זערע טאָטער דאן קלאגע.

ליעד, אויך אייערע פֿריינדיגען דען טרויערנעזאנג לעהרעט; (כ) דען דער טאָד איזט
 צו אונזערן פֿענסטערן איינגעשטיעגען, אין אונזערע פֿאללעסטע איינגעדונגען, דיא
 קינדער פֿאן דער שטראַססע, דיא יינגלינגע פֿאם טאָרקטפלאַטצע הינוועג צו ראַפֿען.
 זאנע

ר ש י

ארש נחש: (יח) כי השליכו משכנותינו. את שוכניהם ויש עוד לומר כי השליכו האויבים את
 משכנותינו לארץ: (כ) להנרית עוללל ממון. מן השוק כמו ומולות תשי' לך בדמשק (מלכים א'
 כ')

ב א ו ר

כלת ותשינה עלינו עי"ש, ולדעתי אין לורך לזה כי השם אמר לנביא לדבר בן נחש עלמו
 ולגלול עלמו בכלל ישראל, כאשר כתב הרד"ק שם מאמר הנביא בכלל ישראל, ובמקרא כ"ח למטה
 אמר דכ"ה' ב' נחש ה' לכן התחילס במלת דבר וכאשר אפרש. (יז) וחרדנה עינינו, כלומר לקול
 נהיין והספדן נכנה, ופי' דמעה בדמעה, כי תרדנה פעל עומד, ומרוב הנכי דמה הענין כאלו
 העין נחבת ויורדת בדמעה וכן עינינו יורדה מים (רד"ק). (יח) איך שורדנו, מטעם כי עזבנו
 ארץ. בשנו מאד, מטעם כי השלכנו משכנותינו. (יט) כי שמענה נשים, כן היה אז דרך
 יושבי מוצא להביא נשים בראשן פרוע ובגדיהן קרועים ופניהן זועפות לקונן על המתולזזזור
 שנתו ומדותיו הטובות. דבר ה', הוא הדבר הנאשר בפסוק כ"א ונפלה נבלת האדם וגו'.
 (כ) כי עלה מוח, אמר כן דרך משל ומליכה כי המות יבא נבל מקום פתוח ונבל מקום
 אשר יכול לבוא. (בא) דבר, הניא הנביא תחלת דבור ה' שאמר לו לדבר בן אליהם ונפלה וגו'

כֹּה נֶאֱמַר יְהוָה וְנִפְלְאָה נִבְלַת
 הָאָדָם כְּדָמִן עַל-פְּנֵי הַשָּׁדָה
 וּכְעֵמִיד מֵאַחֲרֵי הַקּוֹצֵר וְאִין
 מֵאַסְפָּה: (כג) כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹ-
 הֵינוּ יִתְהַלֵּל חֲכָם בְּחַכְמָתוֹ וְאֵל-
 יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בְּגִבּוֹרָתוֹ אֱלֹ-
 הֵינוּ יִתְהַלֵּל עֹשֶׂי עֲשָׂוִים: (כד) כִּי
 אִם-בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל
 הַשֶּׁכֶל וַיֵּדַע אוֹתִי כִי אֲנִי יְהוָה
 עֲשֵׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצַדִּיקָה בְּאָרֶץ
 כִּי-בְאֵלֶּה הַפְּצֵתִי נֶאֱמַר יְהוָה:
 (כה) הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֶאֱמַר יְהוָה
 וּפְקַדְתִּי עַל-כָּל-מוֹל בְּעַרְלָה:
 על

(כא) זאגע, זאָ קייטעט דער
 אויסשפרוך דעם עוויגען: הין
 געשטרעקט מיססען ליעגען
 דיא לייכען דער מענשען וויא
 קאטה אויף דעם פֿעלדע, וויא
 דיא נאָרבען הינטער דעם
 שניטטערס האַנד, דיא נייע
 מאַנד נאָכהאַלט — (כג) זאָ
 שפּריכט דער עוויגע: דער
 קלוגער רהמע זיך נייע זיינער
 קלוגהייט, דער שטאַרקע ריה-
 מע זיך נייע זיינער שטערקע,
 דער רייכע נייע זיינעם רייכ-
 טהומס זיך: (כד) זאָנדרערן דאָ-
 מיט ריהמע זיך, דער זיך ריה-
 מען ווילל, דאָס ער מיך קאָני-
 גען געלערנט, דאָס ער ווייס-
 סע, דאָס איך דער עוויגע ביי,
 דער גנאָדע, גערעכטיגקייט
 אונד וואָהלוואָללען אויף דער
 ערדע פֿעראיבט, דאָס אָן
 דיעזען נור, איך געפֿאַללען

האַבע, שפּריכט דער עוויגע. (כה) געוויס קאָממט אויך דיא צייט, שפּריכט דער עוויגע,
 וואָ איך אַללע היימוזען ווערדע, דיא בעשניטטענען וויא דיא אונבעשניטטענען,

ר ש י

(כ') : (כב) אַל יתהלל חכם. אַל תתהללו לומר חכמים אונחנו הנה בדברי מאסתם וחכמת
 מה לכם אם השכלתם וידעתם אותי אז תתהללו בחכמתכם: (כג) השכל. כמו הנכד (ישעיה
 ו') אנטעיליינט בלע"ז: (כד) על כל מול בערלה. על כל מול שיש לו ערלה אפי' ערלת לב:

ב א ו ר

ומאמר כה נאם ה' הוא מאמר מוסגר ונאשר תרגמתי. (כב) כה אמר ה' אל יתהלל, כל
 המפרשים נלאו לבאר ולפרש מה חבור המאמר, וגם לפי הרד"ק שהוא הנוכח שנכלס לא יבואר
 היטב המשך המקרא הבא אחריו הנה ימים באים, ולכן נראה לי לפרש כי הדברים האלה
 יבואו להקדים מענה לפיהם, לבלתי ישאלו למה יעשה לנו זאת ה' אלהינו להביא עלינו גוי
 זר ואכזרי לא טוב ולא ישר ממנו, ואם כלמה עלינו הרעה וחשב ה' אלהינו להדימו, למה לא
 יענש אותנו בידו החזקה, מדוע ימזלו עבדים בנו וישחקו ויתהללו בחכמתם ובגבורתם וידו
 לאלהיהם אשר עשו להם כל זאת, ונאשר שאל הגדול שבנביאים למה יאמרו הגוים וגו', ולזה
 אמר להם אל יתהלל חכם וגו' אם גם המה יבואו עליכם לרוב עונכם ויליחו במעשיהם
 ובמלחמתם, בכ"ז לא יתהללו בחכמתם לאמר כחנו וידינו או כח אלהינו פעל כל זאת (וכנאמר
 למטה (מ"ט ז'), האין עוד חכמה בחימן, (ושם ל"ה) הנני שוכר את קשת עולם ראשית גבורתם),
 רק בזאת יתהללו השכל וידע את ה', כי ימים יבואו ופקדתי על כל מול בערלה ויבירו וידעו
 כי אלהיהם הנל וריק ורק ה' הוא האלהים, ונאשר נכתב בנבואתו על הגוים למטה. וזוה בין תבין
 את כל המקרא אשר לפיך. כי אני ה' עושה, ר"ל בזאת יתהלל אם יודע כי כל אשר אני
 עושה הוא במאפט ובזדק, וכי באלה אהפן אם יעשו בני אדם כמאמר חכמינו ז"ל מה
 אני רחום וכו'. (כד) כל מול בערלה, כלומר כלם יחד כי כולם שוים המה, וכלם ערלים,

(כה) על מצרים ועל יהודה ועל אדום ועל בני עמון ועל מואב ועל כל קצוצי פאה הישבים במדבר כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי קב:

י (ח) שמעו את הדבר אשר דבר יהוה עליכם בית ישראל:

(ג) כה אמר יהוה אל דרך הגוים אל תלמדו ומאתות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה:

(ג) כי תקות העמים הבל הוא קמן כז"ק

(כה) מצרים ואוואהל אלם יהודה, אדום אונר דיא זאיה. נע עמון'ס, מואב אונר אללע רונדגע שארנען, דיא אין דער וויסטע וואהנען, דען דיעוע פעלקער אללע זינר אינבע שניטטענער פאררויט, אונר דיא נאנצע הויז ישראל איזט אונבעשניטטענען הערצענס. י (ח) פערנעהמט, הויז ישראל! דען אויפטראג, דען אייך דער הערר ערטהיילט! (ג) זא שפריכט דער עוויגע: אהמעט ניכט נאך דער פעלקער זיטטע, פירכטעט אייך דיא הויממעלס צייכען ניכט, פאר וועלכען דיעוע פעלקער זיך פירכטען; (ג) דען נור איין אייטלער געט צע איזט עס, וואס דיעוע פעל קער

ר ש י

(כה) על מצרים וגו'. שנינו ארץ ישראל היו ולקו אחריה בסמוך לה כמו שכתוב (כימקאל ב"ט) ומסוכס סרר עולם: קולו פאה. ל' קלה המוקלן בסאת מדבר: י (ב) אל דרך הגוי' אל תלמדו. ואל מאותות השמים אל תחתו מממה לוקס וממאורות לוקין: חרש

ב א ו ר

הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב. (כה) ועל כל קצוצי פאה, כל יושבי ערב גזו מקדם כאת ראשם וזקנם מסניב כנזר לכבוד אלהיהם, ובאשר יספר לנו הסופר הערודות, ואולי היו גם בני נבל בתוכם, כי גם המה נפקדו, כנאמר למטה בפ' כ"ה ב"ו ובנבואת ירמיה על הגוים. י (א) שמעו את הדבר, ממאמר כה אמר ה' לנאית (ו' כ"א) עד הנה דבר הנביא ויעד פורעניות על העברו' שנינס ובין עכמס, כמ וילכו במועלו' בשרירות לבס ויהיו לאחור ולא לפניס (שס כ"ד), ובאשר כתבתי שס אין איש נחם על רעתו לאמר (ח' ו') וגו', והוא היה הסעיף הג' מחלק הראשון של נבואתו בימי יאשיהו המלך, ובמאמר קשה וכבד כה אמר ה' אל יתהלל חכס נחמחו כנאמר מלפני זה סיים את חלקו הראשון ומתחיל פה מיד חלקו השני לעוררם לתשובה, ולהראות להם את כל המעשים אשר עשו לו ה' לעשות לאות על עונשם המיועד להם, כמו קח את האזור וגו', לא תקח לך אזה; ובתוך הדברים האלה יבאו ג"כ דברי מחנונים אל ה' צעד העם ובעד נפשו, וגם דברי משפט עבור מקרה בני עמו, והמאמר הולך עד הפ' כה אמר ה' אלי הלוך ועמד וגו' (בפ' י"ז י"ט), ובאשר כתבתי בתחלת פ' ב' ע"ש. (ב) כה אמר ה', זה מסוכס למעלה ובאשר כתבתי בפרישה הקודמת, שלא יאמרו בני ישראל אם יראו דרך הגוים ללכה נלך גם אנחנו בדרכם ונבטעה באלהיהם, כי המה בעזרתם ועל ידם גברו עלינו במלחמה, ע"ז אמר הנביא פה אל תלמדו אל דרכם ואל תחתו מאותות השמים, כי הבל המה ולא יכלו להרע או להטיב ובעת פקודתם יאבדו, לכן השמרו לילך בדרכיהם שלא תפלו בנופלים כי אותם ינלה ה' ואתכם לא יעשה כלה. אל דרך הגוים, כמו את דרך הגוים, ובמזהו אספרה אל חוק (תהלים ב' ז'), ויעדו אל מדין (שופטים ז' כ"ה), (רד"ק). (ג) חוקת העמים, סדנר אצר

קער זיך צום געגענשטאנדע
 דער פֿערעהרונג מאַען, איין
 בלאַק אויס דעם וואַלדע געהוי-
 ען, איין ווערק, דאָז דער
 קינסטלער מיט דעם ביילע
 פֿערפֿערטיגען מיסטע. (ד) מיט
 זילבער אונד נאָלד מוס מאַן עס
 פֿערציערען, מיט געגעלן אונד
 האַממער בעפֿעסטִיגען, דאָס
 עס ניכט וואַנקע. (ה) דאָן
 ערשט שטעהען זיאַ וויאַ איינע
 געהעממערטע זיילע דאָ, רע-
 דען ניכט, בעוועגען זיך ניכט
 איינמאהל; דעס האַלב מיס-
 סען זיאַ געטראַגען ווערדען —
 זאָ זייד אַהנע פֿורכט פֿאַר איה-
 נען, באַזעס קאַננען זיאַ אייך
 ניכט טהון, גוטעס אַבער

כי עין מיער כרתו מעשה ידי-
 חרש במעצד: (ד) בכסף ובוזה
 ייפהו במסמרות ובמקבות
 יחזקום ולוא יפיק: (ה) כתמר
 מקשה המה ולא ידברו נשוא
 ינשוא כי לא יצעדו אל היראו
 מהם כי לא ירעו וגם היטיב אין
 אותם: (ו) מאין כמות יהוה גדול
 אתה וגדול שמך בגבורה: (ז) מי
 לא יראה מלך הגוים כי לך יאתה
 כי בכל חכמי הגוים ובכל-

מלכותם

אייך ניכט. (ו) ניין! דיר קאמט נייעמאנד גלייך, עוויגער! גראָס ביזט דוא, גראָס איזט דיין נאָ-
 מע אַן העררליכען טהאַטען! (ז) ווער זאָללמע דיך ניכט פֿירכטען, קעניג דער פֿעלי-
 קער! דאָ נור דיר דיא עהרע געביהרט! דען אונטער אַללען ווייזען דער פֿעלקער, אונד
 אין

ר ש י

(ג) חרש. אומן: (ד) מסמרות. קלי"ש בלע"ז: מעלד. דולדויר"א בלע"ז: ובמקבות.
 קורנס מרעי"ל בלע"ז: יפיק. יכרע ברכיו ל' סוקה (שמאל א' ב"ה) ופיק ברכים (נחום ב'):
 (ח) כתמר מקשה. מקיש אות' בקירנס עד שזוקף לו קומה כדקל: אלתיראו מהס. כי לא ירעו
 לכס: וגם היטיב אין אותם. אס מענדוס: היטיב. כמו להיטיב: (ז) לך יאתה. לך נאה:
 ובזאת

ב א ו ר

שמו להם לחוק לבדוד ולהשתחות לו הנל הוא ועין מיער כרתו. (ד) בכסף ובוזה, אס ירלה
 ליפוחו ולעשותו נאה עליו לחפוחו בכסף ובוזה ולהדקי במסמרות ובמקבות שלא ילא מתכונתו
 ולא יכשל, ועיין רד"ק. (ח) כתמר, שס חמר נוסל על כל עמוד גבוה וחלק, כמו שימלך תמרורים
 (לקמן ל"א ב"א), וכפי' רד"ק שס תמרורים כמו ליונים, כי הוא לשון גובה, כמו ויתמרמרו אליו
 (דניאל ח' ז'), ר"ל גלים גבוהים ע"כ, ומזה הטעם נקרא עמוד העשן תמרות עשן (יואל ג'),
 ועיין להחכם געגעניש בפי' מלה זאת, ואולי נא מזה מלת אשכנז טהורק נהפוך האותיות לבנין
 רס וגדול, ולפ"ז השם זה אס לשם תרן (הנאמר בישיע' ל' י"ז) כתרן על ראש ההר, כי אותיות
 מ"ן מתחלפות זה בזה לרוב ותרן במקום תרס והוא תמר נהפוך האותיות. וגם היטיב אין אותם,
 כלומר גם את אשר תזנבו כי מידי אלהים באת להם הגדולה הזאת לכנוש את כל הארצות
 האל, שקר הוא כי אין כח בידם להטיב, ורק מה' אלהי השמים נהיה הדבר כי אין כמוה בגדולה
 ובגבורה, ובאשר יאמר בפסוק הנא. (ו) מאין, המ"ס נא לכפול ולגדל השלילה כמו המ"ס
 במלת מהיות, וישאשך משלך (ש"א י"ו א'), וכן מאין יושב וניולא בזה. (ז) לך יאתה, ר"ל
 המלכה, ובאשר כתב הרד"ק כי אס נאמר בהמתרגמים שקדמוני שקאי על היראה, לא שייך לומר

לך

מִלְכוּתָם מֵאֵין כְּמוֹהָ: (ח) וּבֹאֲחַת
 יִבְעֲרוּ וַיִּכְסְלוּ מוֹסַר הַבְּלִים עֵץ
 הוּא: (ט) כֶּסֶף מִרְקַע מִהַרְשִׁישׁ
 יוּבָא וְזָהָב מֵאוּפּוֹ מַעֲשֵׂה הַרְשׁ
 וַיְדִי צוֹרֶף תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן לְבוֹשֶׁם
 מַעֲשֵׂה חֲכָמִים כָּלָם: (י) וַיְהִי
 אֱלֹהִים אֱמֶת הוּא אֱלֹהִים חַיִּים
 וּמֶלֶךְ עוֹלָם מִקֶּצֶפוֹ תִרְעַשׁ
 הָאָרֶץ וְלֹא יִכְיִירוּ גוֹיִם זַעֲמוֹ:
 (יא) כִּדְנָה תֵאמְרוּן לְהוֹם אֱלֹהִים
 דִּי־שְׁמִיָּא וְאַרְקָא לֹא עֲבָדוּ
 יֵאבְדוּ מֵאַרְעָא וּמִן־תְּחֹת שְׁמִיָּא

אין אללען אהרען רייצען, איזט
 ניעמאנד דיר גלייך. (ח) שאן
 אין דעם איינציגען ערשיינען
 זיא דום אונד טהעריכט, דאס
 זיא דיא פֿערעהרונג דייעזער
 אייטעלן וועזען איינגעפֿיהרט,
 דיא בלאָסעס האַלץ נור זינד,
 (ט) זילבער, בלעך פֿאָן חרשיש
 היעהער געבראַכט, גאַלד אויס
 אופוֹ הער, איין ווערק דעם
 קינסטלערס, דער הענדע
 דעם גאַלדשמיעדס, אין פֿור=
 פֿור אונד היממעלכלויא גע.
 קליידעט, לויטער ווערקע גע.
 שיקטער סייסטער. (י) דער
 עוויגע אַבער איזט איין
 וואַהרהאַטער גאַטט, איין
 גאַטט דעם לעבענס אונד
 איין קעניג דער עוויגקייט,
 פֿאַר זיינעם צאַרנע ערכעכט

אלה
 דער ערדבאָדען, קיין פֿאַלק קאָן זיינען גרים
 געט איהנען: דיעזע געטטער, וועלכע היממעל
 האַבען, ווערדען פֿערטילגט פֿאָן דייעזער ערדע
 אונד אונטער דייעזעם הימ=
 מעל

ר ש י

(ח) ובאחת יבערו. הגוים ומה הוא האחת מוסר של עץ שלהם ויתיסדו עליו: יבערו. ל' שטות
 וכן וכסלו: (ט) מרקע. מרודד: (י) וה' אלהי' אמת. למה כי הוא אלהים חיים ומלך עולם
 לכן יכול לאמת דבריו אבל בשר ודם אומר לעשות ומת או חשש כמו או יורד מנכסיו ואין בידו
 לקיים: (יא) כדנה תאמרון. אגרת היא שאלת ירמי' ליבני' וגלותו בגולה להשיב לכשדו'

ב א ו ר

לך כי אם מפניך יאתה. (ח) ובאחת יבערו וכסלו, פי' הלא בזה יבערו וכסלו אם ישחזו
 לעץ ואכן ויאסרו חני אתה ואיה חכמתם. מוסר הכלים, טעם מוסר כולל יעודים והעונש
 הנא על כל דבר פשע וכולל ג"כ הלימודים המורים על הנהגות טובות וישרות ועינוג אחד,
 כי כל הלומד לזולתו מנהגים טובים וישרים לריך ליסרו ולהילינו בדרך הזה, ולכן נאמר ג"כ
 על החוקים והתורות אשר יעשה האדם וחי בהם, ועל מנהגי בני אדם אשר הסכימו עליהם
 רבים, כי אז בידם ליסרו ולענוש את הפורש מהם, והוראת מלה זאת דומה ממש להוראת מלת
 רומי disciplina שהוראתו הראשונה היא מוסר דברים ועונש, והוראתו השנייה היא למודים
 המורים על מנהגות טובות וגם הנהגות כוללות בבני אדם, ולפי"ז תרגמתי פה, וב"ז מפרש"י
 ורד"ק. מוסר, ר"ל במוסר. (ט) מהרשיש יובא, מרשיש היתה עיר מסור בארץ טפאניען
 ונקראת אז טורטעסוס, והיום חכדמוזיען ומשם הביאו כסף וזהב ובניינים ויקרות רבות לארץ
 ננען. אופו, לא נודע מקימו ורבים חשנו כי הוא אוסיר מקום א' בארץ ערב. (יא) כדנה
 האמרון, גם המקרא הזה יבואר היטב לפי פירושי בפרשה זאת, כי הניבא בא להסר משפחות
 זרות מלבס שלא ישאנו כי הגוים גדלו והללימו בנח אלהים ולכן למדס מאמר זה בל' כשדאי
 למען

אלה: (יג) עֲשֵׂה אֶרֶץ בְּכַחזוֹ מִכִּין
 תִּבְל בְּחֻכְמָתוֹ וּבַתְּבוּנָתוֹ נִטְה
 שָׁמַיִם: (יד) לְקוֹל תְּהִיזוּ הַמִּזֵּן מַיִם
 בְּשָׁמַיִם וַיַּעֲלֶה נְשָׂאִים מִקִּצֵּה
 אֶרֶץ בְּרָקִים לְמִטְר עֲשֵׂה וַיּוֹצֵא
 רוּחַ מֵאֲצֻרְתָּיו: (טו) גִבְעַר כָּל-
 אָדָם מִדַּעַת הַבִּישׁ כָּל-צוֹרֶף
 מִפֶּסֶל כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוּ וְלֹא-רוּחַ
 בָּם: (טז) הַבָּל הֵמָּה מַעֲשֵׂה

מעל. — (יג) ער אבער שוף דיא
 ערדע מיט אייגנער קראַפֿט,
 בילרעטע דורך זיינע ווייזיהייט
 דען בעוואָהנט ען קרייז,
 שפּאַננטע דיא היממעל אויס
 מיט זיינער פֿערנונפֿט. (יד) בייא
 דעם געטאָזע, ווען ער וואַס-
 סערפֿלוטהען אין דיא לופֿט
 זענרעט, דיא וואַלקען פֿאַם
 ראַנדע דער ערדע הערוויף
 פֿיהרט, דיא בליטצע אין רע-
 גען אַומוואַנדעלט, אונד דען
 ווינד אַוּיס זיינער האַפֿט לעסט,
 (טו) מוס יעדער מענש ער-

שטוינט דאָ שטעהען, אונד יעדער גאָלדשמיער מוס זיינעם בילרעס זיך שעמען, דעססען
 גוס נור טיישונג אונד אָהנע לעבענסגייסט איזט. (טז) טאַנד זינד זיא אַללעזאַסטט, אין
 ווערק

ר ש י

ארמית חסונה אם אומרין להם לעבוד ע"א: (יב) נטה. טונדי"ש בלע"ז: (יג) לקול חזו.
 בעת בא קול שהוא נותן המון מים בשמים: ישיאים. ענויים: ברקים. סלנדור"ש בלע"ז:
 (יד) נבער. לשון איש בער (תהלים: ל"ב) וכן נבערו הרועים (באן): נסכו. לשון מסכה:

ב א ו ר

למען יהיה שגור כפייהם להשיב להם בלשוניהם, כי רק ה' עושה שמים וארץ הוא האלהים,
 ואלהיהם אשר לא בראו שמים וארץ יאבדו משמים וארץ. אלה, כלומר אלה הנבראים ונושאים
 מאלהי אמת ומלך עולם. (יב) עושה ארץ, טעם ארץ נוסף לרוב על הקומר, וטעם תבל
 על הצורה ועל הארץ הנושבת מבני אדם וזהו עושה ארץ ומכין תבל, וכן הוא באעשה
 בראשית אומר מתחלה בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ואח"כ והארץ היתה תהו
 ובהו ולא היה לה לורה עד אשר הכינה ה' בימים הבאים. (יג) לקול חזו, נמשך לדעתי
 לססוק הבא אחריו לקול חזו המון וגו' נבער כל אדם מדעת. המון, ככל ספרי הנביאים
 ישבת הגשם לרבר גדול ונפלא מכל הנפלאות תחת השמש כמו הים בהבלי גוים מגשימים וגו'
 (לקמן י"ד כ"ג), הנותן מטרה על פני הארץ (איוב ד' ט'), וכן לרוב, וכן אחריו חז"ל קשה היא
 ירידת גשמים שהיא שקולה נגד כל מעשה בראשית, (ועיין בזה את העקרים מ"ד פ"ח). ולכן
 בא ג"כ פה הנביא לשבח ולפאר מעשי ה' בדבר זה הנפלא ויודיע ויבאר לנו את כל המעשה
 הגדול הזה בדרך הולדתו והיותו בטבע, כי מתחלה עולה האד מן המים וימים והוא לח יחב,
 וסנת העלייה בעבור שנתרחקו חלקי האויר אשר במים מחמת החום עד שנעשו יותר גדולים
 וקלים מן האויר החילוף, ועי"ז נעשה קול הומיה באויר כאשר נשמע מטבע הרתיחה של הקדירה,
 וזהו לקול תתו המון מים בשמים, ומתאיד הזה נחכו אח"כ העננים בלאת השמש
 בנבורתו על הארץ, ומחמת את האוירים יותר עד שנעשו חלקי האויר יותר קלים ומגביהים לרום
 שמים עד פגעם בקור אויר האמלעי המוריד אותם משם ומהם נולד המטר, רק ירידת המטר
 א"א שתושלם בלתי נשיבת הרוח המנכה את השמים נעבים, ומוליכם ממקום למקום, ועי"ז אמר
 פה ויעלה נשיאים מקלה הארץ, ונמקומות רבות ובלגד בא"י ירד לרוב הגשם אחר
 ברקים רבים הנקראים וועטטערזייכטען וזהו ברקים למטר עשה, ובה תבין את כל המקרא.
 ויוצא רוח מאוצרותיו, או כמו שכתב הרד"ק לפי שהשלה יסודות נראות לעין והרוח חנינה
 נראית

תַּעֲתֵעִים בַּעַת פְּקֻדָּתָם יֵאָבְדוּ:
 (טו) לֹא־כֹאֵלֶה חֶלֶק יַעֲקֹב כִּי־
 יוֹצֵר הַכֹּל הוּא וַיִּשְׂרָאֵל שָׁבַט
 נַחֲלָתוֹ יִהְיֶה צְבָאוֹת שְׁמוֹ:
 (יז) אֲסָפִי מֵאֶרֶץ כְּנַעַן יוֹשְׁבֵי
 בְּמִצְרָיִם: (יח) כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה
 הַנְּגִי קוֹלִעַ אֶת־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
 בַּפֶּעַם הַזֹּאת וְהִצַּרְתִּי לָהֶם לְמַעַן
 יִמָּצְאוּ: (יט) אֲוִי־לִי עַל־שִׁבְרֵי
 נַחֲלֵה מִכְתִּי וְאֲנִי אֶמְרָתִי אֲךָ זֶה

יושבת קרי הלי

ווערק דעם טרוגס, דאן צו
 גרונדעגעהען מוס צור צייט
 דער אהרונג. (טו) ניכט זא
 איזט יעקב'ס טהייל! דיעזער
 איזט דער שעפפער אללער
 וועזען, אונד ישראל איזט אין
 איהם צוגעמעסענעם ערבע,
 הערר דער העערשאַרען.
 איזט זיין נאמע. (יז) שאַפֶּע
 דייע האַבע אויס דעם לאַנדע,
 דוא אין דיא ענגע געטריעבע־
 נע! (יח) דען זא שאַריכט דער
 עוויגע: דיעסמאל שליידערע
 איך הינוועג דיא בעוואָהנער
 דעם לאַנדעס, אונד בעאַנג־
 סטיגע זיא, דאַמיט זיא עם ער־
 פֿאַהרען. (יט) וועה מיר, וועלך
 איין אינגליק, וועלכע שמערצ־

האַפֶּטע וואונדע! — איך וועהנטע, עם זיא אין קורצעס ליידען נור, איך ווילל עם
 ער.

ר ש " י

(טו) בעת פקודת. כשאפקוד עליהם: (יז) אספי מארץ כנעתך. החניאי בנושי מארעא סחורחך כמו
 נוען בידו מאזני מרמ' (הושע י"ב) ומנחם פירש כנעתך לשון הכנעה ושפלות. ואספי לשון שפיהה שח
 והשפילי יותר משפלות ארץ את הכנעתך את רובלם היושבת עתה במלור: (יח) קילע. כזה
 שהוא זורק אכן בקלע: למען. אשר ימלאו שבר פעולתם: (יט) נחלה. לשון קולי: ואשאנו.
 חרגום

ב א ו ר

נראית כמו הדבר הנחון באור, או נעבור שהרוח הנושבת נתהוה מן האידים החמים ואוירים
 יבשים העולים מן הארץ מעמקים וממערות רבות, ונסגעו באויר הקר אשר למעלה במקום
 העננים והוא כאלו הוביא הרוח מאולרותיהם, והנכון שנכלס הוא שנוח המקרא לומר הש"ית
 ישים הרוח במאסר שלא ירבה לנשב בחזק ויזיק לגני אדם ויחריב העולם ולעת הצורך יפתח
 כנליו ויניחנו חפשי זמן מה. (טו) בעת פקודתם יאבדו, אם הפקדס ותחפש עליהם יהיו
 לאפש כדבר המזויף שאם יחפשו עליו יהיו מולאים התחנולה אבל הענין האלהי כל אשר תחפוש
 עליו תמלאו כזהב (רד"ק בשם הכוזרי). (יז) אספי מארץ כנעתך, גם המשך המקרא הזה
 יבואר היטב לפי כונתי, כי עתה אחרי אמרו בעת פקודתם יאבדו, ואחרי הראותו להם כי גם
 המה יבשלו ויפלו, יקרא לעמו אספי את כל אשר לך בתוך הגוים האלה ולך למקומך שלא תפלי
 ותאבדי עמהם כי בל"ג גם את יושבת במלור ובמלוק כי גם עליך כלתה הרעה רק שלא יעשה
 אותך כלה. כנעתך, חרגמתי בהשתרגם הכשדי והע' זקנים בנושי מארעא סחורחך. (יח) למען
 ימצאו, אשר דברתי עליהם ע"י עבדי הנביאים למען ידעו כי מאתי הכל (רד"ק), ויראו כי
 רק ה' הוא האלהים ואלהיהם הכל וריק וכאשר כתבתי, וטעם ימלאו הוא כמו כי לא יוכל
 החדס למכוא המעשה (קהלת ה' י"ז). (יט) אי לי על שבדי, בפקדו עתה את מפלת העמים
 האלה עלה על לבו שבר ישראל ולעק נשכ הכניסה בקול רם כאשר יראה בעיניו המפלה לעוררם
 לתשובה, וכאשר כתבתי כנ"ל לכאר חבור והמשך השאמרים האלה הנראים מעורבים ומנוכללים
 מאד, אך זה חלי, הכונה אני אמרתי אך זה קולי העובר ויש לו תרופה ע"י כרי אן רופא,
 אבל

חֲלוּ וְאַשְׁאֲנוּ: (כ) אֶהְיֶה שֹׁדֵד וְכָל-
 מִיִּתְרֵי נְתִיקוּ בְּנֵי יִצְחָק וְאִינָם
 אֵין נִמְרָה עוֹד אֶהְיֶה וּמְקִיָּם
 יִרְעוּתֵי: (כא) כִּי נִבְעֵרוּ הָרְעִים
 וְאֶת-יְהוָה לֹא דָרְשׁוּ עַל-כֵּן לֹא
 הִשְׁכִּילוּ וְכָל-מְרַעֲיָתָם נִפְוָצָה:
 (כב) קוֹל שְׂמוּעָה הִנֵּה בָּאָה וְרַעַשׁ
 גְּדוֹל מֵאֶרֶץ צָפוֹן לְשׁוֹם אֶת-עָרֵי
 יְהוּדָה שְׂמָמָה מְעוֹן תַּנְיִים:
 (כג) יִדְעָתִי יְהוָה כִּי לֹא לְאָדָם
 דָּרְכוּ לֹא-לְאִישׁ הַלֵּךְ וְהִכִּין אֶת-
 צִעְדוֹ: (כד) יִסְרְנֵי יְהוָה אֶךְ
 בְּמִשְׁפַּט אֶל-בְּאִפְסָה סֵן-חֲמַעַטְנֵי:
 (כה) שִׁפְךָ חֲמַתְךָ עַל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר

ערט-אגען; (כ) אללין עם
 איזט אויך מיין צעלט הינגע-
 ראפֿט, אבנעריססען זינד
 מינע זיילע, אללע מינע קינ-
 דער זינד פֿאן מיר געגאנגען,
 אונרעס איזט קיין איינציגער
 מעהרדא, קיינער, דער ווייע-
 דער דיא טעפֿפֿיע מיר אויפֿ-
 ריכטען קאָננטע. (כא) אַך דער
 הירטען, דיא זאָ זינגלאָ האני-
 דעלטען! זיא פֿאַרשטען ניכט
 נאך דעם עוויגען, דאָרום
 האַטטען זיא קיין גליק, אונד
 דאָרום וואָרר איהרע גאַנצע
 העערדע צערשטרייעט.
 (כב) האָרד — דיא שטיממע
 דער שרעקקענסבאָטהשאַט
 נאָהעט העראָן, אונד איין
 פֿירכטער ליד געטיממעל
 (קעוואַט) אויס דעם לאַנדע צו
 מיטטערנאָכט, דיא שטערטע
 יהודה'ס זאללען אין איינע ווי-
 סטע, אין איינע וואָהנונג דער
 דראָען אומוואַנדעלט ווער.

לא

דען. (כג) איך ווייס עם, אָ גאַטט! דאַס ניכט אין דעם אירדישען מאַכט זיין פֿאַרט-
 גאַנג שטעהט, דאַס דער טעגש אלליין ניכט פֿערמאַג פֿאַרט צו וואַנדעלן אָדער פֿעסט צו זעט-
 צען זיינע שריטטע. (כד) דאָהער ציכטיגע מיך, עוויגער! נור געלינדע, ניכט אין דריינעם
 צארנע, דאַס דוא מיך ניכט גאַנץ אויפֿרייבעסט. (כה) שיטטע דריינען גרים אויף יענע פֿעל-

קער

ר ש י

חרגס יונתן ואסוכרניה אשופדילווי בלע"ז: (כ) ילאוני. ילאו ממנו ירושלים אומרת כן:
 (כא) הרועים. המלכים: לא השכילו. לא הכליחו במלכותם כמו בכל אשר יפנה ישכיל (משלי י"ז):
 מרעיתם. לאן מרעיתם: (כג) לא לאדם דרכו. כי יכר הרע שנראת בו מטהו מן הדרך:
 (כד) אן במשפט. בייסורי: חל באסך. סן תהא בלייה: במשפט. יושטי"כא בלע"ז: אך במשפט.
 חרגס יונתן כרס גדן חסוך ד"א ידעתי ה' כי לא לאדם דרכו אין ביד כל אדם כח להללית

ב א ו ר

אכל הנני רואה אהלי שדד ובני ילאוני ואינס, ואיך תעלה ארונת בת עמי אם לא אמלא אים
 אשר עזב בן לנשות אהלי או להקים יריעותי. (כב) ורעש גדול, עוד זה הקול מדבר ויגיד
 את האון וזה הרעש בא מיד לשום ערי יהודה שממה. (כג) ידעתי, פה הוסיף עוד הכניח
 לדבר כשם הכניסה, ידענו כן אין בדינו להסיר ולהשיב הרעה מאתנו אשר דברת עלינו, כי אין
 ביד האדם להללית דרכו ולהיטיב מעמדו, ואם אתה לא חרפנו שוא עמלו, ולכן יסרכו אך במשפט
 צמדה נכונה. (כד) ששך חסוך, כאשר הודעת לנו ע"י נביאך לאבד ולכלה את כל אוכלינו
 ואותנו אל תמעיט מהיות גוי.

לֹא־יִדְעוּקָה וְעַל מִשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר
בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ כִּי־אָכְלוּ אֶת־
יַעֲקֹב וְאָכְלָהוּ וַיְכַלְהוּ וְאֶת־נְוֹהוּ
הַשְּׂמוֹ:

קער אויס, די אדיך ניכט קענען
נען וואללען, אויף נאציאנען,
דיא דיק ניכט אנרופען וואללען
לען, דיא יעקב פערשלאנגען,
איהן פערצעהרט, אויפגע-
רעבען אונד זיינע וואהנונג
צערשטארט האבען.

יא (א) דער בעפעהל פאם
עוויגען און ירמיה ער-
גינג אויף פאלגענדע וויזע:
(ב) מערקע דיא ווארטע דיע-
זעס בינרניססעס, דאמיט דוא
זיא דען יהודים אונד בעוואה-
נערן ירושלים פארטראגען
קאנגעסט, (ג) אונד פליגע נאך
הינצו, זא שפריכט דער עווי-
גע, דער גאטט ישראל'ס:
פליך טרעפעע יענען, דער
ניכט געהארעט דען וואר-
טען דיעזעס בונדעס, (ד) וועל-
כען איך שאן אייערן פא-
טערן עמפפאהלען, אלס
איך זיא אויס דעם לאנדע
מצרים, אויס דיעזעס אייזענ-
אפען געפיהרט האבע, אינע
דעם איך שפראך: געהארעט
מינער שטימע, בעפאלגעט
אללעס, וואס איך אייך בע-
פעהלען ווערדע, זא ווערדעס
איהר סיר איין פאלק, אונד
איך אייך איין גאטט זיין,

יא (א) הַדְּבַר אֲשֶׁר־הָיָה אֵל-
יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר:
(ב) שָׁמְעוּ אֶת־דְּבָרֵי הַבְּרִית
הַזֹּאת וּדְבַרְתֶּם אֶל־אִישׁ יְהוּדָה
וְעַל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם: (ג) וְאָמַרְתֶּם
אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֲרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא
יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת:
(ד) אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם
בַּיּוֹם הַזֶּה צִוִּיִּיתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ־
מִצְרַיִם מִכּוֹר הַבְּרֹזֶל לֵאמֹר
שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי וַעֲשׂוּתֶם אֹתָם
כְּכֹל אֲשֶׁר־אָצִוְהָ אֶתְכֶם וְהֵייתֶם
לִי לְרַעַם וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה לְכֶם

לאלהים

ר ש י

דרכו ואם לא עלן פיד אין כח ביד אויב להזריב ביתך: (כח) אכלו. דיוויכנו"ש בלע"ו וכן
ואכלוהו:

ב א ר

יא (א) הדבר, יתכן שהנבואה הלו היתה לו בימי יאשיהו כאשר מלאו ספר תורת ה' וקראוהו
לפני העם כמו שנאמר ויקרא באזניהם את כל דברי הנביא וגו' ויזרות את הנביות (מלכים
ב' כ"ג ב' ג'). שמעו ודברתם, ידוע שאין הנביא שומר מין או גוף, ואולי לזה בן ה'
לירמיה ולנפניה כאשר כתב הרד"ק, ולכפניה אמר ואמרת אליהם כה אמר ה' אלהי ישראל וגו'
בנ"המק כי לפניה נבא לדעת חכמינו ז"ל בנ"המק ולירמיה אמר קרא את כל הדברים האלה
בזכות כאשר נאמר במקרא ו' ויאמר ה' אלי קרא וגו' ואנכי תרגמתי לפי טעם ראשון.
(ד) מכור הברזל, שהיו הם במלכות הכורף כמו שזכרין הכסף והזהב בכור (רד"ק).

מ לְאֱלֹהִים: (ה) לְמַעַן הַקִּים
 אֶת־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי
 לְאֲבוֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זֹבַת
 חֶלֶב וְדִבַּשׁ כִּי־וַיֹּאמֶר יְהוָה וְאָמַר
 אֲמֵן וַיְהוֹה: (ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
 קְרֵא אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
 בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבַחֲצוֹת יְרוּשָׁלַם
 לֵאמֹר שְׁמַעוּ אֶת־דְּבָרֵי הַבְּרִית
 הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם: (ז) כִּי
 הָעַד הָעַד־רָתִי בְּאֲבוֹתֵיכֶם כִּי־וַיֹּאמֶר
 הַעֲלוּתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַשְּׁבָטִים וְהָעַד לֵאמֹר
 שְׁמַעוּ בְּקוֹלִי: (ח) וְלֹא שְׁמַעוּ
 וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיִּלְכּוּ אִישׁ
 בְּשָׂרֵירוֹת לִבָּם הֲרַע וְאָבִיָּא
 עֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַבְּרִית
 הַזֹּאת אֲשֶׁר־צִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת וְלֹא
 עָשׂוּ: (ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי נִמְצָא־
 קִשְׁרֵי בְּאִישׁ יְהוּדָה וּבִישְׁבֵי

(ה) דאמיט דער אייד אין ער= פיללונג געהע, דען איך איי= ערן פארפאהרען צוגעשוואן רען האבע, איהנעו איין לאנד צו געבען, ווא מילך אונד האץ ניג פלייסט, דעססען איהר יעטצט נאך איך ערפרייעט— דארויף ערוויעדערטע איך, אונד שפראך: יאזא זייא עס, א הערר! (ו) פערנער שפראך דער עוויגע צו מיר: רופע לויט אללע דיעוע ווארטע אין דען שטערטען יהודה'ס אונד אויף דען שטראכסען ירושלים'ס אויס: הארעט דיא ווארטע דיעועס בונדעס, אונד בעפאל געט זיא. (ז) דען אויך אייע רע פאטער ליעס איך ערנסט לייך מאהנען פאן דעם טאגע אן, דא איך זיא אויס דעם לאנג דע מצרים געפיהרט האבע, ביז אויף דיא געגענווערטגע צייט, ליעס מיט יעדעס מארג גען זיא ווארנען, אונד (ח) דען ווארטען עראינגערן: גע= הארעטעט מיינער שטיממע! (ט) אבער זיא געהארטעטען ניכט, ניינטען ניכט איהר אהר, זאנדערן יעדער וואנג דעלטע נאך דעם דינקעל זיי נעם הערצענס, זא ליעס איך

אויך אן איהנען ערפיללען אללע דראהונגען דיעועס בונדעס, דען איך איהנען צו האל טען געבאט, זיא אבער ניכט געהאלטען הצבען. (ט) איינסט שפראך דער עוויגע צו מיר: איינע פערשווארונג פינדעט זיך אונטער דען בירגערן יהודה'ס אונד דען בעוואה גערן

ר ש י

יא (ה) אמן ה'. שיהא ארור: (ז) העד העדותי. לשון התראה: (ח) ואניא עליהם את כל דברי הנבית. האלות האמורות זבניות על הדברים אשר לויחי לעשות שלא עשו:

ב א ו ר

(ח) אמן, ל' קריאה ותכלה כלומר כן יהי' ה' כאשר דנח (יד"ק). (י) העד העדותי, הכפל כל לשון הכנור כידוע. השבש והעדל, ראה את אשר נחמתי נפ' ז' כ"ה. (ט) נמצא קשר, כתב רד"ק יראה

יְרוּשָׁלַם: (י) שְׁבוּ עַל-עוֹנֹת אֲבוֹתֵם
 הָרֵאשִׁימִים אֲשֶׁר מֵאֲנִי לְשִׁמוֹעַ
 אֶת-דְּבָרֵי וְהָמָּה הִלְכוּ אַחֲרֵי
 אֱלֹהִים אַחֲרִים לְעַבְדָם הַפְּרוֹ
 בֵּית-יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֶת-
 בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת-אֲבוֹתֵם:
 (יא) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הַנְּגִי
 מִבְּיַא אֵלֵיהֶם רָעָה אֲשֶׁר לֹא-
 יוֹכְלוּ לְצַאת מִמֶּנָּה וְזַעְקוּ אֵלַי
 וְלֹא אֲשַׁמַּע אֲלֵיהֶם: (יב) וְהִלְכוּ
 עֲרֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְזַעְקוּ
 אֶל-הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הֵם מִקְטָרִים
 לָהֶם וְהוֹשַׁע לֹא-יִוָּשִׁיעוּ לָהֶם
 בַּעַת רַעְתָּם: (יג) כִּי מִסְפַּר עָרֵיךָ
 הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה וּמִסְפַּר הַצֹּת
 יְרוּשָׁלַם שְׁמֵתָם מִזְבְּחוֹת לַבַּשֶּׁת

נערן ירושלים: (י) ויאזינד
 ויעדער צוריק געפאללען אין
 דיא עהעמאלגען לאסטער
 איהרער פאטער, דיא מיינען
 ווארטען קיין געהאר געבען
 וואללטען, אונד זינד זא וויא
 יענע, פֿרעמרען געטצען נאכ־
 געוואנדעלט, אום איהנען צו
 דיענען, זא האט אויך דאז
 הויז ישראל אינד דאז הויז
 יהודה דען בינד געבראכען,
 דען איך מיט איהרען פֿאר־
 פֿאהרען געשלאססען. (יא) דאז
 הער, שפריכט דער עוויגע,
 ברינגע איך איין אינגליק אי־
 בער זיא פֿאן דעם זיא זיך ניכט
 זא לייכט זאללען בעפרייען
 קאנגען: דאן ווערדען זיא צו
 מיר שרייען, אבער איך ווער־
 דע זיא ניכט הארען. (יב) מאז
 גען זיא דאן הינגעהען, דיא
 שטערטע יהודה'ס אונד דיא
 בעוואהנער ירושלים'ס, אונד
 שרייען צו דיעזען געטטערן,
 דענען זיא רייכערן, זיא ווער־
 דען איהנען דאך ניכט העלפען
 צור צייט איהרער נאָט־

מובחוח

(יג) דען זא פֿיעל שטערטע זא פֿיעל געטטער האסט דוא אויך יהודה, אונד זא פֿיעל שטראם־
 סען ירושלים צעהלט, זא פֿיעל אלטארע האבט איהר דעם שענדליכען געטצענבילדע ער־
 ריב־

ר ש י

(יב) ערי יהודה. מערי יהודה:

ב א ו ר

יראה מן הדומה כי כנראה זאת נאמרה בימי יהויקים וזהו שאמר נמלא קצר כלומר מרדו כי
 אחר שזכו בימי יאשיהו, ופליאה דעת ממני הלא גם בימי יאשיהו נמלאו כמות כמות ולא שנו
 כלם בלב שלם רק למראה כנשמע מפסוק אך לא שז' ה' מחרון אפו (מלכים ב' כ"ג כ"ו), וכן
 כתב הרלב"ג שמה, וידמה כי בשנה הזאת לכד היה לב כל ישראל לש"י, אך אחר זה חטאו בסתר
 גם בימי יאשיהו, ולזה אמר כי אם זי"ח שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח עיי"ש. וכן משמע מקרא
 ובשנת שמונה עשרה למלכו לטהר את הארץ (ד"ה ב' ל"ד ח'), שלא גמר לכלות לטהר עד שנת
 י"ח ובשנה למלכו החל לטהר, וכן מלשון ויעבד את כל הנמלא בישראל לעבד את ה' (שם פסוק
 ל"ג), משמע כי ביד חזקה ועל כרחם העבירם לעבודת ה', ולכן נראה לי כי הכנראה הזאת נאמר'
 בימי יאשיהו ככל הכנראה עד ס' י"ז, ובאשר היכתי. ולשון קצר ופול על החקארה בסתר לשון
 לעונותיהם הראשונים. (י) והכה הלכו, הכונה באשר המה הלכו אחרי אלהים אחרים, כן

הרגוב אשכנזי

ריכטעט, אלטארע, צו ריי
לערן פיר דען בעל. (יד) דוא
אבער בעטע ניכט פיר דיעועס
פאלק, קאמטע מיר מיט קיי
נעם פלעהען, מיט קיינער פיר
שפראכע פיר דאסועלבע, דען
איך נעהמע עם ניכט אן, ווען
זיא פאן דער נאטה גערונגען
צו מיר רופען לאססען.
(טו) וואס האט מין ליעבלינג אן
טיינעם הויזע נון? איינען אויפ
ענטהאלט נור דער שענדלי
לען לאסטער — פירוואהר!
דיא גאנצע מענגע אונד אלל

ירמיה יא

מִזְבְּחוֹת לְקָטֹר לְבַעַל: (יד) וְאֵת
אֲרְתֻפְלָה בְּעַד-הָעַם הַזֶּה
וְאֶל-תְּשָׁא בְּעֵדֹם רְנָה וּתְפִלָּה
כִּי וְאִינְנִי שָׁמַע בְּעַת קְרָאִם אֵלַי
בְּעַד רַעְתָּם: (טו) מַה לִּידִידֵי
בְּבֵיתִי עֲשׂוֹתָהּ הַמְּזַמְּתָה הַרְבִּים
וּבִשְׂרֵי-קֹדֶשׁ יַעֲבְרוּ מֵעַד-יָדַי כִּי
רַעְתָּכִי אֲזוּ הַעֲלֹזִי: (טז) וַיֵּת רַעְנָן

יפה

דאן הויליגע פלויש מוס פארט פאן דיר, נור אונגליק קאן דאן דיינע פריידע ויין. (טז) איינען גרי.

ר ש י

(יד) רנה ותפלה. נבעי ובללו: (טו) מה לידידי בנתי. מה לעם סגולתי לנא עוד בנתי. עשותה המזמחה. לעשות היא מומת עלת חטאים שלה: הרבים. שנהס: ובשר קודש יעברו מעליך. אף המילה בטלו מנשרם שעל ידה היו מקודשים לי: כי רעמתי אז תעלוי. כשאים עוברים עבירה אחס שמחים:

לקול

ב א ו ר

הפרו עתה בית ישראל ובית יהודה את הנרית. (יד) בעת קראם אלי, כלומר אם רק בעת רעמתי ינקשו ממך לקרא אלי ולעת אחר כל ידעוני לא אשמע לך, ובפעל קראם טיבן פעל העזר נחססען בידוע. (טו) מה לידידי, מקרא זה הוא סמוס מאד ובנרעמלו כל המשרשים לכאר ואין א' אשר ילא מידי הדחק בפי המלות פה, ובהמשכס לפי חוק הלשון, ולכן יעמתי גם אני ומלאתי לדעתי פי יוחר קרוב ונאה להמשך המאמר, והוא, כי כל המעיין בספר זה יראה כי ירמיה זכר לרוב בתפלתו ובנחתו אל ה' את כבוד המקדש אשר למענו יסלח ה' לעמו, בנחתה מפסוק ל"א בפ' ע"ו אל תנאך למען שמך על חונל כסא כבודך, ועל התפלה ביולא נזה השיב לו ה' פה ואתה אל תתפלל וגו', ואם מאמר לי לעשות למען ביתי מה לידידי בנתי פי' מה ימלא ידידי עתה בנתי אשר מערת פריכים נעשה בעיני רואיו ומנוס לנל מומה, ומלת עשותה לדעתי פה מענין קנין ואסיפה, כמו ואנה עשית (רות כ' י"ט), אשר עשו בחרן (בראשית י"ב ה'), והנניא מננה את הבית כש נקבה כדרבו במקומות רבים ומדבר עליו באלו הוא אסף את המומה הנעשה בו וחסה עליה כאשר אמר למעלה המערת פריכים היה הבית הזה, ומידי זכרו את המומה הנעשה בתונו, יפנה האל דבורו אליו ואומר גם הרבים אשר ינאו הנה להשתחות לפני וגם נצר קדש אשר הביאו כלס יעברו וילכו ממך, כי אני אסירם ממך ואת חשני כ"ב עזובה וגלמודה עד אשר תנקסי בעלמך רעתך ותעלוי כי ע"י רעתך יברחו הרשעים האלה מקרבך ולא תראה עוד פניהם, ועתה נבאר הדברים לאחדים. המוסחה, כמו עזרתה ישועתה והכפל בא לחזק (רד"ק) ובה"א הידיעה כלומר המומה הידוע לך, ואולי היא ה"א האלה ונקודתה פתח כדרך כל ה"א האלה קודם התיבה הנק"ת באו"א, כמו הדרכי לא יתכן (יחזקאל י"ח כ"ה), ואז תהי' הכונה מה ימלא אהובי בנתי המומתה הנעשה ה ותרגמו: וחס החט מיין יעבוינג מן היינעק הויזע? עטווח דיו טחנדטהמטען דיו דח פער? היכט וועררען? והנומר יבחר. הרבים, האנשים הרבים אשר ינאו אליך. יעברו, יסקו ממך. כי, בא לחזק, הדבור. רעמתי, כמו ברעמתי וכאשר פירשתי. (טו) וית רענן, כן הוסיף האל לדבר

יִפְהַ פְּרִי-תֹאֵר קָרָא יְהוָה שְׁמֶךָ
 קָקוֹר וְהַמּוֹלָה גְדֹלָה הַצִּית אֵשׁ
 עָלֶיהָ וְרָעוּ דְלִיּוֹתָיו: (יז) וַיְהוֶה
 צְבֹאוֹת הַנוֹטֵעַ אוֹתָךְ דְּבַר עֲלִיךְ
 רָעָה בְּגִלְל רָעַת בֵּית-יִשְׂרָאֵל
 וּבֵית יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לָהֶם
 דְּהִכְעִיסֵנִי לְקַטֵּר לְבַעַר:
 (יח) וַיְהוֶה הוֹדִיעֵנִי וְאֲדַעְהָ אֲזִ
 הִרְאִיתַנִּי מֵעַל לִיהֶם: (יט) וְאֲנִי
 כִּכְבֵּשׁ אֱלֹוף יוֹבֵל לְטַבּוֹת וְלֹא-
 יָדַעְתִּי כִי-עָלִי וְהִשְׁבּוּ מִחֲשַׁבּוֹת
 נִשְׁחִיתָה עֵץ בְּלַחְמוֹ וּנְכַרְתָּנִי

גרינענדען אהלבוים, שאן אז
 לעבליצען פריכטען, נאנטע
 זאנסט דער עוויגעדיך; אלליק
 אים געטאזעדעס שרעקליכען
 אונגעוויטטערס טריפֿט איהן
 דער בליסץ, אונד עס ברע-
 לען זיינע צווייגע. (יז) אונד
 דער הערר דער הערשאַא-
 רען, דער דיך געפֿלאַנצט,
 האַט דיעס אונגליק איבער דיך
 בעשלאָסען ווענען דעס אונ-
 היילס דעס הויזעס ישראל'ס
 אונד יהודה'ס, דאָ וואַ מיר
 צום פֿערדרוסע געשטיממעט
 האַבען, אינדעס זיאַ דעם בעל
 רייכערטען. — (יח) דער עווי-
 גע האַט עס מיר ענטדעקט,
 דאָהער ווייס איך עס, יעטצט
 האַסט דואַ מיר ערשט ליכט
 איבער איהרע האַנדלונגען גע-
 זעבען; (יט) אונד איך אַהנעטע זאָ וועניג אַלס איין לעבלינגסלאַם, דאָ צור שלאָכט.
 באַנק געפֿיהרט ווירד, דאָס וואַ זאָלבע אַנשלאַגע ווירער מיך הענען: לאַססעט אונד דען
 ביים זאַמסט דער פֿרוכט פֿערדערבען, אונד איהן גענצליך פֿערטילגען אויס דעם לאַנדע
 ר ש י

מאדך

דגש א"ט

בעבען; (יט) אונד איך אַהנעטע זאָ וועניג אַלס איין לעבלינגסלאַם, דאָ צור שלאָכט.
 באַנק געפֿיהרט ווירד, דאָס וואַ זאָלבע אַנשלאַגע ווירער מיך הענען: לאַססעט אונד דען
 ביים זאַמסט דער פֿרוכט פֿערדערבען, אונד איהן גענצליך פֿערטילגען אויס דעם לאַנדע
 ר ש י

(טז) לקיל המולה. ל' שאן עם רב שינא עליהם: ורעו דליותיו. ורללו אז ענפיו: (יח) וה'
 הודיעני. כך אמר הנביא הקב"ה הודיעני את פורענותם: (יט) ואני ככבש אלוף. אשר יובל
 לטבח. יובל יובל לפי שאני מודיע הרעה הם אומרים להרגני ככבש אלוף דוב' ויהודה בן קדיש
 סתוריהו ככבש ופר אשר יובל לטבח ואלוף כמו שגר אלפיך (דברים כ"ח) ואף על פי שלא נזכר
 ואלוף יש לנו כיוצא בו שמש ירח עמד וזילה (חנפיק"ג) כסוס עגור בן אלפסוף (ישעיהו ל"ח).
 ומגם פתר ככבש אלוף כבש גדול (עיין בתהלי' ל"ח בפרש"י) ויונחן מסייעו שתינוג' כאמר בחיר:
 נשחיתה עץ בלחמו. נרמי סמא דמיתא במיכליה:

ב א ר

לדבר אל הבית. המולה, ענינו חוקת הקול והנביא ידמה את הרעש בעת הזאת לנרק ורעם
 המשמיע קול שאון ומשלת חליו ויפולץ את כל הקרוב אליו וכן תרגמתי. ורעו, משרש רעע
 וענינו ענין שבירה ומשחק ג"כ לענין תרועה, ומורה על השבירה בקול כמלת ברעכען בלשון
 אשכנז שענינו שבירה ונכלל בו ענין השמעת קול כידוע למנין הלשון, וכן הוא בלשון רוסי
 frangere ברעכען, fragor רמז קרעכען. (יז) וה' צבאוֹת, דבר עליך רעה זאת בגלל
 רעת בני ישראל, ועל הרעה הזאת אשר למעלה בי רעמתי או תעלוזו. (יח) וה' הודיעני,
 ראה מ"ש בחמלת פרשה י"ב ותבין שאך מאמר זה, והכונה פה לאחד מבני אדם לא הזמנתי
 כזה, אבל עמה הודיעני ה' ואדעה כי לא אש אל ויבוב. או הראחני, עתה הראיתני מעלליהם
 הרעים, כמו אז אמרתי הנה נחתי (תהלים מ' ח'). (יט) ואני ככבש אלוף, ככבש הגדל
 בבית והורגל בו כח' מבני בית כנאמר (בשואל ב' י"ב ג') ולרש אין כל כי אס כבשה וגו'
 ותגדל עמו ורעם בניו יזריו מסתו תאכל ונחיקו תשכח וגו', וכבש כזה אינו עומד לשחיטה, וע"ז
 אמר הנביא כאשר הוא דבר זכ ורחוק להאמין כי הנעלים יבילו הכבש הלו לטבח, בן לא שמנתי
 אני על הרעה אשר בלנס. אלוף, מענין סנה וידידות כמו אלוסי ואיודעי (תהלים נ"ה י"ד)

דער לעבענדיגעו. דאס זיין
 נאמע נייע מעהר ערוועהנט
 ווערדע. (כ) אלליין דער הערר
 דער העערשאַרען איזט איין
 גערעכטער ריכטער, ער פרי-
 פֿעט הערץ אינד נייערען—גע-
 וויס! איך ווערדע עם זעהען,
 וויא דוא ראַכע אָן איהנען
 ניממסט, דען דיר האַבע איך
 מיינע זאַכע אָנהיים גע-
 שטעללט. (כא) זאָ שפּריכט
 דער הערר דער העערשאַר-
 רען: דיא מעננער פֿאָן ענחות,
 דיא דיר נאָך דעם לעבען
 טראַכטען, אינד זאָגען: פּראָ-
 פֿעציהע ניכט אים נאָמען דעם
 העררן, ווען דוא ניכט דורך
 אונזערע הינדע אומקאָשמען
 וויללסט! (כב) דיעזע, שפּריכט
 דער הערר דער העערשאַר-
 רען, ווערדע איך שטרענגע
 שטראַפֿען, איהרע שטרייטער
 זאָללען דורך דאָן שוועררט,
 איהרע זאָהנע אונד טעכטער
 דורך הונגער אומקאָשמען,

מֵאֶרֶץ חַיִּים וְשִׁמּוֹן לֹא יִזְכָּר עוֹד:
 (כ) וַיְהוֹה צְבָאוֹת שֹׁפֵט צְדָק בְּתֵן
 כְּדִיּוֹת וְלֵב אֲרָאָה נִקְמַתָּה מֵהֶם
 כִּי אֵלֶיךָ גִּלְיָתִי אֶת-רִיבִי: (כא) לָכֵן
 כֹּה-אָמַר יְהוָה עַל-אֲנָשֵׁי עֲנֹתוֹת
 הַמְּבַקְשִׁים אֶת-נַפְשָׁךָ לֵאמֹר
 לֹא תִגָּבַא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא תִמּוֹת
 בְּיַדְנוּ: (כב) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה
 צְבָאוֹת הַיְגֵנִי פִקֵּד עֲלֵיהֶם
 הַבְּחֹרִים יְמוֹתוֹ בַּחֲרֵב בְּנֵיהֶם
 וּבְנֹתֵיהֶם יִמְתּוּ בַרְעֵב: (כג) וְשֹׂאֲרֵי
 לֹא תִהְיֶה לָהֶם כִּי-אָבִיא רָעָה
 אֶל-אֲנָשֵׁי עֲנֹתוֹת שְׁנַת פִּקְדָתָם:

יב (א) צִדִּיק אֶתָּה יְהוָה כִּי אֲרִיב
 אֵלֶיךָ אֲךָ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר

אוחך

(כג) אונד ניכטס זאָלל מעהר פֿאָן איהנען צוריק בלייבען. איין זאָלכעס אונגליק ברענגען
 איך איבער דיא מעננער פֿאָן ענחות, איינע זאָלכע צייט דער אַהנדונג.

יב (א) צו גערעכט ביזט דוא אָ עוויגער! אַלס דאָס איך עם וואָגען זאָללטע מיט
 דיר צו האַרערן; דאָך איינע רעכטספֿראַגע ערלויבע טיר דיר פֿאַרצוטראַן.

ר ש י

(כ) אַרְאָה נִקְמַתְךָ מֵהֶם. אַתְּ אֲנֹשֵׁי עֲנֹתוֹת הֵימָּן מִקְלָל: (כג) אַל אֲנֹשֵׁי עֲנֹתוֹת. כִּמוֹ עַל-אֲנָשֵׁי עֲנֹתוֹת:
 יב (א) כִּדִּיק אַתָּה ה' כִּי אֲרִיב אֵלֶיךָ. כַּשְׂתוֹכַח עִמָּךְ יִדְעֵתִי כִּי תִלְדָּק בְּדַבְרֶיךָ אֲךָ חֶסֶד אֲנִי
 לְדַבֵּר מִשְׁפָּטִי אֲוֹחַךְ לְהוֹדִיעֵנִי דְרָכְךָ: מְדוּעַ דְרָךְ רַשְׁעִים לֹלְמָה. שְׁנַת גְּדוּלָה לְנִבּוֹל

ב א ו ר

אַל חֲבַטְמוּ בְּחֶלְקִי (מינה ז' ה'). (כ) אַרְאָה נִקְמַתְךָ, כִּמוֹ אֲנִי נָךְ כִּי אַתָּה תִלְמַס
 מִלְחַמְתִּי כִּי לִפְנֵיךְ שְׂמֵתִי דַבְרִי. (כג) וְשֹׂאֲרֵי לֹא תִהְיֶה, אֲעֲנֵשׂם מְדָה כִּנְגַד מְדָה הַמָּה
 יִנְקִשוּ לְהַשְׂחִית עֵץ בְּלַחְמוֹ וּלְכַן לֹא תִהְיֶה לָהֶם שְׂאֲרִית, וְמָה שֶׁתִּמְלֹךְ נִעְזָרָא ב' אֲנֹשֵׁי עֲנֹתוֹת
 מֵאֵה עֲשָׂרִים וְשִׁמּוֹן בְּתוֹךְ הַעוֹלָם מִשְׁנֵי הַגּוֹלָה, כִּכֵּר אֲמָרוּ עֲלֵיו חֲכָמָיו ז"ל (בַּפְּסִיקְתָּא) שְׁעָז
 חֲשׂוֹנָה וְנִתְנַטְלָה הַגּוֹזֵרָה מֵהֶם. גַּם הַרְאֵנִי עַל הַנִּיחַ שְׂמָה דַבְּרֵיהֶם ע"ש. וּלְפִי פִּשְׁטוֹ י"ל כִּי
 כִּקְלָלָה נִשְׁאֲרַת פִּה רַק עַל אֲנֹשֵׁי עֲנֹתוֹת הַמְּנַקְשִׁים אֶת נַפְשֵׁי יִרְמְיָה כְּמוֹכָא בַּפְּסוּק ב"א, וְהַאֲתָרִים
 הַטּוֹבִים מֵהֶם גָּלוּ וְעָלוּ עִם עֲזָרָא לִירוּשָׁלַיִם.

יב (א) צִדִּיק אַחַח, עֲתָה בַּח הַנִּבִּיא לְהוֹדִיעַ לָנוּ הַעֲנִין אֲךָ נִגְלוּ לָנוּ מִפִּי ה' מַעֲלָלֵי בְנֵי עִיּוֹן
 וְאַתְּ אֲשֶׁר פָּשְׁעוּ עֲלֵינוּ, לֵאמֹר כִּי דַבֵּר מִשְׁפָּטִים אַתָּה ה' מְדוּעַ דְרָךְ רַשְׁעִים לֹלְמָה, כְּלוּמִי

אוֹתָךְ מִדּוֹעַ דֶּרֶךְ רָשָׁעִים צִלְחָה
 שָׁלוֹ כָּל־כְּגָדֵי בָגָד: (ג) נְטִיעָתָם
 גַּם־שָׂרְשׁוֹ יִלְכּוּ גַם־עֲשׂוֹ פָרִי
 קָרוֹב אֶתְּהָ בְפִיהֶם וְרִחּוֹק
 מִכְּלִיתֵיהֶם: (ג) וְאַתָּה יְהוָה
 יִדְעֶתְנִי תִרְאֵנִי וּבְחַנּוּת לִבִּי אֶתְּךָ
 הִתְקַם כְּצֹאן לְטִבְחָה וְהִקְדַּשְׁתָּם
 לְיוֹם הַרְגָּה: (ו) עַד־מָתִי תֵאבְּל
 הָאָרֶץ וְעֵשֶׂב כָּל־הַשָּׂדֶה יִיבֹשׁ
 מִרְעַת יֹשְׁבֵי־בָהּ סִפְתָהּ בְּהִמּוֹת
 וְעוֹף כִּי אָמְרוּ לֹא יִרְאֶה אֶת־

אחריתנו

גען: ווארום געלינגט דען
 פֿרעפֿלערן יעדעס אונטער.
 נעהמען? ווארום לעבען אל.
 לע טריילאָוען זאָ גליקליך?
 (נ) דוא האסט זיא געפֿלאַנצט
 זיא שלאַגען ווארצעל, בלי.
 הען אונד טראַגען פֿרי־טע,
 אונד דאָך ערשינסט דוא נור
 איהרעס מונדע נאָהע, איה.
 רעם הערצען אַבער פֿערן.
 (ג) דוא אָ עויגער! דוא קעני.
 געסט מיך, דוא זיעהעסט מיך
 דורך, אונד פֿרועֿעסט מיין
 דיר אַנהענגלי־עס הערץ —
 אָ זאָ רייס זיא אויס, וויא איין
 שאַף צור שלאַכטבאַנק, אונד
 האַלטע זיא בערײט צום וויר=
 געטאַג. (ד) וויא לאַנגע זאָלל
 נאָך דיא ערדע טרויערן, אל.

לעס געוועעס אויף דען פֿלורען פֿערדאָררען, אָב דעס פֿערדערבען איהרער איינוואַהנער,
 שאַן זינד פֿיעה אונד פֿעגעל צו גרונדע געגאַנגען, אונד נאָך זאַגען זיא: אונזער ענדע
 ווירד

ר ש י

נדר הרשע ותלמיסהו להזריב ביתך. דבר אחר על אנשי ענתות הים לועק וקורא חגר: שלו.
 לזין שלה: (ג) ואתה ה' ידעתני. גם על אנשי ענתות העומדים עלי עזרני כי אתה ידעתני:
 החקם כלאן לטכסה. נתקם מן החיים למות דישטאקא לר"ש בלע"ז כמו עד התיקנו אותם מן
 העיר (יהושע ח'): והקדישם. הזמינם: (ד) עד מתי תאכל הארץ ועשב כל השדה ייבש. עד
 נאן דברי הנביא. תאכל תחרב. ורוח הקדש משיבתו מרעת יושני בה ספתה בהמות ועוף. ספת'
 סויד"א בלע"ז: כי אמרו. יושני הארץ הזאת: לא יראה את תחריתנו. אין גלוי לפניו מה
 יהיה

ב א ו ר

למה תאמר וה' נבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה (לעיל פ' י"א י"ז) על ביתך, וכל בוגדי
 בנד שלו ילכו וגם עשו פרי, ולמה לא תשאית ותאבד אותם? יומת איש בחטאו, ונכסו כבודך
 אל תוכל למען שמך, וע"ז השיב לו הש"ת כי את רגלים רלח וגו' הלא בבית אניך ובחודך
 משפתך אינך בטח ושאנן מסבד רעה וגו' וכאשר אפרש עוד לקמן, ואז נודע לו הדבר, וע"ז
 אמר לעיל הודיעני ואלדעה, כנ"ל לפרש המשך המאמר, ולפ"ז מקום פרשה זאת לעיל מיד אחר
 מסוק י"ז רק שלא נכתבה במקומה. (ג) ואחכה ה' ידעתי, לפירושי הוסיף עוד הנביא לשאל
 ולהלמדק נפשו, אתה ידעת כי לא לכבודי ולעלמי או משנאמי את האנשים האלה לדבר בן כי
 בחינת לבי ומלאותי טהור ונכון לפניך, אבל לכבוד הבית ולמען שמך עשה והתיקם כלאן לטכסה,
 יכרתו הרשעים האלה מלפניך והלדיקים והישרים ימיו וישמחו בבית מקדשך. החקם, משלותם
 ותן להם כפעלם. והקדישם, טעם קדש הזמנה לדבר אס לטוב או לרע, לטהרה או לטומאה,
 וענינו דומה מאד למלת רומי sacrare שענינו ג"כ הזמנה לטובה או לרעה, ומפלה זו דומה
 למלת ירמי' להלאה (י"ח כ"ג) והיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם. (ד) עד מתי, כלומר
 הגוי גם לדיק תהרג כי בכל הרעה אשר הבאת עלינו סמה חזקו פניהם מסלע, ומאנו להשיב
 ואס

וירד ניעמאנד זעהען . —
 (ה) זעה נור מיט פֿוסגענגערן
 לייפֿסט דוא , אונד זיא ער .
 טיעדען דיק , וויא וויללסט
 דוא עס מיט ראָססען אויפֿ .
 נעהמען ? ביזט דוא דען אין
 דעם פֿריעדליכֿן לאַנדע זיכער ?
 וויא וויללסט דוא בעשטעהען
 אין דעם אונגעשטיממען גע .
 בעטעהע דעם ירדן'ס ? (י) דען
 אויך דיינע ברודער , דיינע
 פֿאטערליכע פֿאמיליע ,
 זעלבסט דיעזע מיינען עס
 פֿאלש מיט דיר , זעלבסט דיע .
 זערֿאטטען הינטער דיר גאַנ .

אֲחֵרֵיחֲנּוּ: (ה) כִּי אֶת־רַגְלֵיכֶם
 רָצַתְהוּ וַיִּלְאוּךָ וְאֵיךָ תִּתְחַרְרֶה אֶת־
 הַסּוּסִים וּבְאַרְצָךְ שָׁלוֹם אֲתָה
 בּוֹטַח וְאֵיךָ תַעֲשֶׂה בְּגֵאוֹן הַיַּרְדֵּן:
 (ו) כִּי גַם־אֲחִיךָ וּבֵית־אָבִיךָ גַם־
 הֵמָּה בְּגָדוּ בְךָ גַם־הֵמָּה קָרְאוּ
 אַחֲרֶיךָ מִלֵּא אֶרֶץ־הָאֱמֹן בָּם כִּי־
 ידְבָרוּ אֵלֶיךָ טוֹבוֹת: (ז) עֲזַבְתִּי
 אֶת־בֵּיתִי נְטַשְׁתִּי אֶת־נַחְלָתִי

צע הויפֿען צוואַממען , דוא דאַרפֿסט איהנען ניכט טרויען ווען זיא אויך פֿריינדליך מיט
 דיר רעדען . — — — (ז) יא איך פֿערלאַססע מיין הויז , פֿערווערפֿע מיין אייגענטהום ,
 געבע

ר ש י

יהיה בסופינו: (ח) כי את רגליים רלמה וילאוך . קרוביך הכהני' כמותך ואנשי עירך נאים
 להורגך: ואיך תתחרה את הסוסים . לרוץ עם הסוסים כלומר ומה קרוביך הכהנים נאים
 להרוץ כל שכן שיקימו להרגך שני יהודה וזהו קלפי עליהם וזו היא הללמת האויב וכן תרגם
 יונתן דנא תיובת' וכו' . ומדרש רבותינו אס על שכן שלש פסיעות שרץ נכובד נלר לכבודי נימי
 מרודך בלאדן אתה חמה גֶהרבתי גדולתו כל כך מה תחמה עוד כשתראה שלום שר
 שאשלים לכדיקים שרבו לפני בסוסים: את רגלים עם רגלים פיאונד'ש בלע"ז: תתחרה .
 אטיר'ש בלע"ז: ובארץ שלום אשר אתה בוטח . שס הלאוך: ואיך תעשה בגאון . שני
 יסודה וגאון הירדן מזל הוא לפי שהוא מקום אריות ונמרים וכן לימדנו יונתן בהרנס
 מקומות וכן חירגס ואכדין את מדמי לקבל מות ברא די ברוס ירדנא והנה באריה יעלה
 מגאון הירדן (לקמן ע') חירגס יונתן נשתי מקומת באריא דסליק מרוס ירדנא: (ו) קראו אחריך
 מלא

ב א ו ר

ואם תכה אותם לא חלו ויאצרו תמיד לנו לא יקרה רע ואין אחד יראה אחריתנו, ולכן יוטע
 נא בעיניך להתיקם ולהקדישם לבדם ליום הרעה, והלדיק יהיה באמונתו . (ח) כי את רגלים
 רצה, זהו תשיבת ה' על דבריו אל תתחר במרעים ובמקום גדולים אל תעמד , כי בעירך ובחוק
 משפחתך אינך בטח ואיך לא תירא ולא תפחד לשאול מאתי לעקור ולחבד את השבים הגדולים
 היושבים מעבר לירדן, (כי עליהם אמר ירמ' מדוע דרך רשעים ללמה נטעמים שרשו וגו')
 הלא אם ישמעו יבקשו נפשך ויענוך ולמה תביא עליך רעה על לא דבר . אחת בוטח, בלשון
 בתמים וכי אתה בוטח בארץ שלום . בגאון הירדן , טעם גאון הוא גאון והתרוממות וגם ענינו
 עזיבת הרבה כמו גאון זדיים, וכל הכנר סביב הירדן נקרא כן לפי שהוא מקום מושב אריות כפי"ש
 והשפרשים , וחולי נקרא כן במקום אשר השאיר גם הירדן אותות ומופתים מגאוונו , כי דרך
 מימי הירדן לגבור מאד בימי הקיץ ולעבור על כל גדותיו ולשטף כל הכנר הסמוך לו, כדכתיב
 ניהושע (ג' ט"ו) והירדן מלא על כל גדותיו , ואני תרגמתי לפי שניהם . (ו) קראו אחריך
 מלא , קבוצ כלומר החקבלו אחריך ליראך ולנהלך אס תתנבל להם (רד"ק) . (ז) עזבתי אח
 ביתי, זה מאמר ה' וגוסס על מאצרה' לכחות הנוטע אותך (נפ' י"א י"ז), ונפסק ע"י דברי
 הכניא, ובאשר כתבתי בתחלת הפרשה . נטשתי, אמר האל כדס הנוהס על אנדתו את ביתו
 זה

געבע מיין ליעבסטעס דער גע.
 וואלט זיינעם פיינדעס פרייז.
 (ח) גלייך איינעם לעווען אים
 פארשטע, איזט מיר געוואר.
 דען מיין ערבע, זיין געבריללע
 ערהעבט עס געגען מיר, דא.
 רום האסטע איד עס. (ט) יא!
 איין בלוטגייעריגעס רויב.
 טהיער איזט מיין ערבע
 מיר, דארום מאגען אויך
 רויבטהיערע עס אומגעבען,
 וואהלאן דען! זאממעלט אויך
 איהר געוויילד דעס פעלדעס,
 קאממעט הערבייא צום פרא.
 סע. (י) פיעלע הירטען ווער.
 דען מיינען וויינבערג פער.
 וויסטען, מיינען אקקער צער.
 טרעטען, מיינען ליעבסטען
 טהייל אין איינע אדע וויסטע
 אומוואנדעלן. (יא) צור ווי.

נַתַּתִּי אֶת־יְדוּת נַפְשִׁי בְּכַף
 אֲבִיָּה: (ח) הִיִּתְהַלֵּךְ לִי נַחֲלָתִי
 כְּאֲרִיָּה בִיעַר נַחְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ
 עַל־בֶּן שָׂנְאָתִיהָ: (ט) הָעֵיט צָבֹועַ
 נַחֲלָתִי לִי הָעֵיט סָבִיב עָלָיָה לָכוּ
 אֲסָפוּ כָּל־חַיֵּית הַשָּׂדֶה הַחַיִּו
 לֶאֱכָלָהּ: (י) רַעִים רַבִּים שָׁחֲתוּ
 כְּרַמִּי בְּסָסוּ אֶת־חֲלֻקְתִּי נַחְנֹו
 אֶת־חֲלֻקַּת חֲמֹדֹתַי לַמְדַּבֵּר
 שְׂמֹמָה: (יא) שְׂמֹמָה לְשְׂמֹמָה אֲבִלָּה
 עָלַי שְׂמֹמָה נִשְׂמָה כָּר־הָאָרֶץ כִּי
 אֵין אִישׁ שָׁם עַל־לֵב: (יב) עַל־כָּל־

שפים

סטע ווירד עס אונד טרויערט איינצאם מיר ענטגעגען, זא ווירד אבער אויך דאז גאנצע
 לאנד צור וויסטע, דען נעמאנד ניממט עס צו הערצען. (יב) אויף אללען געברוגסגע.
 געני

ר ש י

מלא. קבולת אנשים: (ז) ידיות נפשי. עם סגולתי: (ח) נתנה עלי נקולה. עלמה לפני
 לעקת חמסי: (ט) העיט לבוע. הה"א תמוהא לכך הוא פתח הכי הם עוף לבוע מגואל בדם
 שאר העופות נאספי עליו: העיט סניב עליה. שמא עוף שמים הם אלו הקיילות הגדודים
 הקלי' אשר סניביה. ד"א העיט לבוע עוף אחד שהיא לבוע וכל העופות נאספי עליו לאוכלו
 שאנאי' אות: התיו. בואו: (י) רועים רבים. ראשי גיוסות של מיל נכודלנר כמו שנאמר
 למעלה אליה יבאו רועים ועדריהם (לעילו'): בוסאו. לשון מרמס וכן והיו כגבורים בוסאי'
 בטיט מולות (זכרי' י'): חלקת. קנפני"א בלע"ז: (יא) אכלה עלי. לפני:

זרעו

ב א ו ר

זה ב"המ. נחלתי, זה ישראל; כמו שאמר יעקב מל נחלתו (רד"ק). (ח) נתנה עלי בקולה,
 נתנת קולה ושאנמה היא לעקת העשוקים מכני החמס (הנ"ל). (ט) העיט צבוע, תרגמתי
 פה לפי דעת געוועניוס כי עיט נאמר גם על החיות הדורסות וחומסות בחזק, ולדעתו לבוע
 פה הוא שם לחיה הנקראת היפוע והיא העו והפרא שנקיות, וכן דעת רבים מחכמי האומות,
 אבל לפי דברי חז"ל לבוע זה חסע (וזהו נאש הנקרא וויפפער, וגם הכשדי בשמואל א' י"ג י"ט
 יתרגם על גי הלבועים לחילת אפעיה וע"ש רש"י ורד"ק והנחשים האלה המה נקודים ובורדים)
 נראה כי מלת לבוע פה הוא שם מואר ונאמר על הגוונים רבים וסנרברות אשר לנמר ולרוב
 חיות הדורסות, ולכן תרגמתי פה עיט לבוע בכלל (גיעריגעט רויבטהיער), והה"א פה לאמת כמו
 שכתב הרד"ק במ"א כ"א י"ט ע"ש. (י) רועים רבים, מלכי גוים שנאו עס נכודלנר, והמלך
 כמו

נענדען ברעכען פֿערוויסטער
 איין, דאָז גאַטגעווייהעטע
 שווערדט וויטהעט פֿאַן איי
 נעם ענדע דעם לאַנדעס צום
 אַנדערן, דאָס מאַן נירגענד
 זיכערהייט פֿינדעט. (יג) מאַן
 זאָעט ווייטצען, ערנדטעט
 דאָרנען, אַרכייטעט זיך
 קראַנק, אונד עס ניטצט דאָך
 ניכט, איהר ווערדעט גע.
 טיישט אייך פֿינדען, ווען איהר
 אויף פֿרייטע האַררעט, ווע.
 גען דער צאָרנגליטה דעם
 עוויגען. (יד) יעדאָך שפּרייט
 אויך דיעס דער עוויגע, דיא
 באַזען נאַכבאַרען דיא זיך
 פֿערגרייפֿען ווערדען אן דעם
 ערבע דאָז איך מיינעם פֿאַל.
 קע ישראל איינגעגעבען, דיע.
 זע אַללע ווערדע איך פֿאַן
 איהרעם באַדען פֿערטריבען,
 אונד דיא יהודים פֿאַן איהנען
 אַבאָנדערן. (טו) אַלליין נאַכ.
 דעם איך זיא הינוועג געטריע.

שָׁפִים בַּמִּדְבָּר בָּאוּ שָׂדִים כִּי
 חָרַב לַיהוָה אֲכָלָה מִקְצֵה אֶרֶץ
 וְעַד-קְצֵה אֶרֶץ אֵין שְׁלוֹם לְכָל-
 בָּשָׂר: (יג) זָרְעוּ חֲטִים וּקְצִים
 קָצְרוּ נִחְלוּ לֹא יוֹעֲרוּ וּבִשּׁוּ
 מִתְּבוֹאֲתֵיכֶם מִחֶרֶן אֶף-יְהוָה:
 (יד) כִּהוּ אָמַר יְהוָה עַל-כָּל-שִׁכְנֵי
 הָרָעִים הַנִּגְעִים בְּנִחְלָה אֲשֶׁר-
 הִנַּחְתִּי אֶת-עַמִּי אֶת-יִשְׂרָאֵל
 הִנְנִי נֹתֵשׁ מֵעַל אֲדָמָתָם וְאֶת-
 בַּיִת יְהוּדָה אֶתּוֹשׁ מִתּוֹכָם:
 (טו) וְהָיָה אַחֲרַי נֹתְשֵׁי אוֹתָם אָשׁוּב
 וְרַחֲמָתִים וְהִשִּׁיבֹתִים אִישׁ
 לְנִחְלָתוֹ וְאִישׁ לְאַרְצוֹ: (טז) וְהָיָה

אם

בען האַבען ווערדע, ווילל איך זיא וויעדער פֿריינדליך אויפֿנעהמען, אונד זיא צו.
 ריך ברינגען יעדען אין זיין ערבע אונד אין זיין פֿאַטערלאַנד. (טז) ווען זיא אַלסדאָן דיא אַרמ

מיי

ר ש י

(יג) זרעו חטי' וקוצים קצרו. התפללו ולא נתקבלה תפלת' למה לפי שלא נרו להם ניר תשובה
 ומגשי' טובים לכך זרעו אל קוצי'. ספר שנקוד בו זרעו בחירי"ק הזי"ן שיבוש הוא: נחלו. ל' חולי
 נחלו במכאוב' ולעקתם לפני ולא יועילו: מחבואותיכם. ממעשיכם: (יד) שניני הרעים. מזרים
 עמון ומואב וכור ולידון שהיו שכיני ארץ ישראל ומזיקין אותם: (טו) אשוב ורחמתיים. כולן לקו
 סאך למורכן בית ובנו' נאמר ושנתי את שבות בספר זה:

אם

ב א ו ר

כמו רועה ללאן (רד"ק). (יב) חרב לה', כי הוא העיר את חרבו עליהם (הנ"ל). (יג) נחלו,
 עובדי אדמה עמלו ויגעו עד שנחלו אכל לא יועיל כי לא תעשה פרי (הרמ"א). (יד) אחוש
 מחובם, אותם שגלו מביניהם אתוש מת כס בשוני שבות עמי (רד"ק), ושניני הרעים המה
 הפלשתים עמון ומואב וכור ולידון ואדום שהיו שכיני לארץ ישראל והמזיקין בו אחר גלית ירושלים,
 כמבואר להלכה בס' מ"ט הבנים אין לישראל מדוע ירש מלכם וגו'. (טו) והשיבוחים, כמ"ג
 ושנתי שבות מואב באחרית הימים (למטה פ' מ"ח מ"ז) ואחרי כן אשוב את שבות בני עמון

מ"ט

אם-למד ילמדו את-דרכי עמי
להשבע בשמי חי-יהוה כאשר
למדו את-עמי להשבע בכעל
ונבנו בתוך עמי: (ז) ואם לא
ישמעו ונתשתי את-הגוי ההוא
נתוש ואבד נאם-יהוה:

יג (ח) כה-אמר יהוה אלי
הלוך וקניית קד אזור
פשתים ושמיתו על-מתניך
ובמים לא תביאהו: (ט) ואקנה
את-האזור כדבר יהוה ואשם
על-מתני: (י) ויהי דבר-יהוה אלי
שנית לאמר: (יא) קח את-האזור
אשר קניית אשר על-מתניך
וקום קד פרתה וטמנהו שם
בנקיק הסלע: (יב) ואלך ואטמנהו
בפרת כאשר צוה יהוה אותי:

ויהי

מיינעם פאלקעם ערלערנען
בייא מיינעם נאמן, זא ווארד
דער עוויגע לעבט " צו שווע-
רען, זא וויא זיא מייך פאלק
געלעהרט האבען ביים בעל
צו שווערען, דאן קעננען זיא
אונטער מיינעם פאלקע זיך
אנבויען. (ז) ווערדען זיא
אבער ניכט געהארטען, זא
פערטילגע איך דיעזע גאנצע
ראטטע, פערטילגע אונד
פערניכטע זיא. זא שפריכט
דער עוויגע. (ח) זיא
יג (f) איינסט שפראך דער
עוויגע צו מיר: געה
קויפע דיר איינען ליינענען גיה.
טעל אינד לעגע איהן אן דיי
גע לענדען, לאס איהן אבער
ניכט אינס וואסער קאממען.
(ג) איך קויפטע דען גירטעל
נאך דעם בעפעהלע דעם עווי-
גען אינד לעגטע איהן אן מיי.
גע לענדען. (ג) הירויף ווארד
מיר אבערמאהל דאז ווארט
דעם עוויגען אלזא: (ד) ניס
דען גירטעל דען דואגעקויפט
האסט אונד אן דיינען לענדען
טרענסט, מאכע דיק אויף
געה נאך פרת הין, אונד פער-
בערג איהן דארט אין איינער
פעלזענריטצע. (ה) איך גינג אונד
פערבארג איהן אין פרת, וויא דער עוויגע מיר בעפאה.

ר ש י

(טו) אם למד ילמדו אם יתניירו: ונבנו - לשון בניין:
יג (א) אזור. פירלני"ט בלע"ז: ובמים לא תביאהו. לכנסו בשיחא מלא זיעה כדי שימחר

ב א ו ר

(מ"טו) וזכתי ארז שנות מזרים (יחזקאל כ"ט י"ד). (טו) ונבנו, יהי להם חריה בחוכם עמידה
וקיום, ובזאת נתניירו ארז"כ בני אדום בימי מלכות שמעון מבני וננו יוחנן וגם בימי יהודה
נהרגו רבים מבני עמון ומבני מואב ונאבדו כאשר יוספר לנו בספר יוסיפון.
יג (א) כה אמר, נבנאה זאת ישוב הנביא למזק ע"י מעשה את דברי ה' אשר נכח לעמו
עד הנה לצורכם לתשובה ולכן הזהירם ואמר תנו לה' אלהיכם כבוד וגו' בסוף המעשה.
(ד) לך שרחה, מפני דל"ק מאמע שזהו נהר פרת אבל לפי הלשון פה ומספור כל המעשה

(ו) ויהי מקץ ימים רבים ויאמר
 יהוה אלי קום לך פרתה וקה
 משם את האזור אשר צויתך
 לטמנו-שם: (ז) ואך פרתה
 ואחפר ואקה את האזור מן-
 המקום אשר--טמנתיו שמה
 והנה נשתת האזור לא יצלה
 לכל: (ח) ויהי דבר יהוה אלי
 לאמר: (ט) כה אמר יהוה ככה
 אשהית את-גאון יהודה ואת-
 גאון ירושלם הרב: (י) העם הזה
 הרע המאנים לשמע את-דברי
 ההלכים בשררות לבם וילכו
 אחרי אלהים אחרים לעבדם
 ולהשתחנות להם ויהי כאזור הזה
 אשר לא-יצלה לכל: (יא) כי
 כאשר ידבק האזור אל-מתני
 איש בן הדבקתי אלי את-כר-
 בית ישראל ואת-כל-בית יהודה
 נאם יהוה קהיות לי לעם ולשם

לען . (ו) נאך פערלוויף איינער
 ציעמליך לאנגען צייט, שפראך
 דער עוויגע צו מיר: מאַע
 דיך אויף, געה נאך פרת אונד
 האהלע דען גירטעל הער, דען
 איך דיר דאזעלכסט צו פער-
 בערגען בע-אָהלען . (ז) איך
 גינג נאך פרת גרוב אויף,
 אונד וואָללטע דען גורט פֿאַן
 דעם אָרטע וועגנעהמען, וואָ
 איך אהן פֿערבאָרגען האַטטע,
 ער וואָר אַבער גאַנץ צערפֿאַל-
 לען אונד צו ניכטס מעהר טויג.
 ליד . (ח) דאָ שפראַך דער
 עוויגע צו מיר: (ט) זאָ שפּריכט
 דער עוויגע, עבען זאָ צער-
 שטיעב' איך אויך דען אונ-
 אויס שטעהליכען האַטט מוט
 יהודה'ס אונד ירושלים .
 (י) דיעזעס באַזאָרטיגען פֿאַל-
 קעס, דאָז מיינען וואָרטען
 ניכט געהאָרבען ווילל אונד
 לעבער דעם דינקעל זיינעס
 הערצענס פֿאַלגט, אַנדערן
 גאַטטערן נאַכהענגט, איהנען
 דיעיט אונד זיא פֿערעהרט,
 דאָמיט עס דיעזעס גירטעל
 גלייך ווערדע, דער צו ניכטס
 מעהר טויגט . (יא) דען וויא
 איין גירטעל זיך פֿעסט אום
 דיא לענדען איינעס מאַננעס
 שליעסט, זאָ שלאָס איך דאָז
 באַנצע הויז ישר אל אונד

יהודה אן מיד, שפריכט דער עוויגע, עם זאללטע מיר איין פֿאַלק זיין צום רוהמע, צום
 לאַ

ר ש י

ליקב: (ז) לא ילח לכל. אינו ראוי לכלים: (י) ויהי כאזור הזה. גאונס יהיה כאזור

ב א ו ר

משמע יותר כדעת אחרים שהיא מקום א' סמוך לירושלם ואולי היא אפרת במלך אפרים וכל
 הכנר סניב' בית לחם נקרא בן כדמוכז ממקרא (רות ד' י"א) עיי"ג, ודרך לשון העבר לשמט
 סא' בתקילת התיבה כמו שתי במקום אשתי תמול במקום אגמול וכן לרוב. (ו) ואחשר,
 כי כרוב ימים נסקו עפר ועלה עליו שמיר ושית והולך למסור. (י) העם הזה, מוסב על
 פסוק

וּלְתַהַלְלָהּ וּלְתַפְאֶרְתָּהּ וְלֹא שָׁמְעוּ: (יב) וְאָמְרָתְּ אֲלֵיהֶם אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־גִּבּוֹל יִמְלֵא יוּן וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ הַיְדוּעַ לֹא נִדַע כִּי כָל־גִּבּוֹל יִמְלֵא יוּן: (יג) וְאָמְרָתְּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה הֲנִי מִמְּלֵא אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶת־הַמְּלָכִים הַיֹּשְׁבִים לְדוֹד עַל־כַּסְאוֹ וְאֶת־הַכֹּהֲנִים וְאֶת־הַנְּבִיאִים וְאֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם שִׁכְרוּן: (יד) וְנִפְצְתִים אִישׁ אֶל־אֲחִיו וְהָאֲבוֹת וְהַבָּנִים יִתְּדוּ נֶאֱמַר יְהוָה לֹא־אֶחְמוֹל וְלֹא־אֶחֹס וְלֹא אֲרַחֵם מִהַשְׁחִיתָם: (טו) שָׁמְעוּ וְהֶאֱזִינוּ אֶל־הַגְּבוּהוֹ כִּי יְהוָה דִּבֶּר: (טז) תָּנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כְּבוֹד

קמן נטרחה

נטרם

תרגום אשכנזי כג
 לאַבְעֵי אֹנֵד צוֹר הַעֲרַרְלִיכְיִיט, אַבְעֵר עִם גַּעְהָאַרְכְּטֵע נִיכְט. (יב) זאָ זאַגע איהנען דען אויך דיעועם: זאָ שפּריכט דער עוויגע, דער גאַטט ישראל'ס, אַללע שלִיכע זאַללען מיט וויין געפֿיללט ווערדען. זיא ווער. דען פֿראַגען, וויססען וויר דען נִיכְט דאַס אַללע שלִיכע מיט וויין געפֿיללט ווערדען זאַללען? (יג) זאָ זאַגע איה־נען, זאָ שפּריכט דער עוויגע, איך פֿיללע אַללע איינוואָהנער דיעועם לאַנדעס, דיא קאַניגע דיא אויף דור'ס טהראָן זיטצן, דיא פּריסטער, דיא פּראָפֿעטע טען אונד אַללע בעוואָהנער ירושלים'ס מיט רוישענדעס געטרענקע. (יד) אונד לאַססע זיא דאָן צערשלאַגען איי־נען דורך דען אַנדערן, פֿאַטער טער אינד זאַהנע אונטר איי־אַנדער, שפּריכט דער עוויגע, קיין מיטליד, קיינע שאַנונג, קיינע באַרמהערציקייט זאַלל מיך אַבהאַלטען פֿאַן איהרעם פֿערדערבען. (טו) אָ זאָ הע־רעט אונד מערקעט אויף, לע־געט דען שטאַלץ בייא זייטע, דען דער עוויגע שפּריכט. (טז) ערצייגעט דעם עוויגען אייערעם גאַטטע עהרע, עהע

ער

ר ש י

הוה הנרקב: (יב) נבל. כלי חרס הוא ועשוי להבנים בו יין: (יד) ונפצתי איש אל אחיו. אנה זה על זה עד שיסברו חתיכו דקות כמו ככלי יולר תנפכס (תהלים ב') - ונפץ את עולליך (שם קל"ז). וכן כל ניפון שנמקרא: והאנו' והבנים. אנפץ זה אלל זה:

ב א ו ר

פסוק הקודם ככה אשחית את גאון וגו'. (יב) כל נבל, יתכן שהכוונה זאת היתה צעת גבורת ענבים ולכן אמרו הידע לא נדע כי עלינו למלות את הנבל ביין. (יג) שכרוך, תרגומתי כענין שבר באשר למלת זכרון הוראה מענין זכר וכן הוא בע' זקנים, והכוונה האל ישלח להם לרות רבות עד אשר נמלאו מהם לבס וראשם ונשכרו כאלו שמו שבר. ונפצחים, ענינו פיזור עם השבר וריון כפי' הרד"ק מרוב שברים יתגעשו ויפלו זה על זה וינפכו כהנבלים הנורקים זה על זה. (טו) אל הגבהו, דרו ממרומיכם ושנו אל ה' אלהיכם לא חתגאו וחתשבו עצמכם כי המוסר והתקמה חתכם ואינכם לריבים לשמוע כוסר האל (רד"ק).

ער פֿינסטערנים איינברעכען לעסט, עהע אייערע פֿיסע אן גרויען אבהענגען זיך וואונד שטאָסען, איהר האַררעט דאָן אויף ליבט, אבער פֿער געבענס, ער האַט עס אין טאָרעס שאַטטען אומוואַנע דעלט, האַט עס צו דיכטערן וואַלקען געמאַכט. (יז) וואַל לעט איהר אבער ניכט גע האַרען, זאָ מוס אָב דעם האַכמוטהע אים פֿערבאַרגע נען דאָ הערץ פֿיר וויינען, טהרענען דאָ אויגע, אונד אין שטרעמע זיך ערגיעסען, ווייל דעם עוויגען העערדע הינוועגעטריעבען ווירד. (יח) דעם קעניגע אונד דער רעגענטין זאגע: זעטצט איך טיעפֿער העראַב, דען אייערעם הויפטעם ישענסטע ציערדע זינקט צור ערדע. (יט) פֿער

בְּטָרִם יְהִי־שִׁיךְ וּבְמָרָם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל־דְּרֵי נִשְׁף וְהוֹיִתֶם לְאָזֹר וְשָׂמָה לְצַדִּמּוֹת יִשִׁית לְעַרְפֶּל: (יז) וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּהָ בְּמִסְתָּרִים הִבְכָּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֹוֶה וּדְמַע הַדָּמַע וְחֵרֵד עֵינַי דְּמָעָה כִּי נִשְׁבָּה עֵדֶר יְהוָה: (יח) אָמַר לַמֶּלֶךְ וּלְגַבִּירָה הַשְּׁפִילוּ שִׁבּוּ בִּי יֵרֵד מְרֵאשׁוֹתֵיכֶם עֲטֹרַת הַפָּאָרְתְּכֶם: (יט) עָרֵי הַנֶּגֶב סָגְרוּ וְאֵין פֶּתַח הַגְּלִיל יְהוּדָה כָּלָה הַגְּלִיל שְׁלוֹמִים: (כ) שְׂאֵי עֵינֵיכֶם וּרְאִי הַבָּאִים מִצְּפוֹן אִיהָ הָעֵדֶר

ושיח קרי. שאו קרי. וראו קרי נתן

שלאַססען זינד דעם מיטטאָגס שטערטע, אונד קיינער וואַנט זיא צו אַפֿענען, פֿערטריעבען ווירד אַללעס אין יהודה, פֿערטריעבען גאַנץ אונד גאַר. (כ) העכעט אייערע אויגען אויף, אונד זעהעט, ווער בַּאָן מיטטערנאַכט העראַנריקט — וואַ אַיזט דיא העער, דע

ר ש י

(טז) יחגטו. יכשלו אלוסי"ר בלע"ז: הרי גשף. הרי חשך בלכתם בגולה: ושיח לערפל - כמו ולשיח את האזר לערפל: (יז) מכני גוה. מכני גדולה שלכם שחטל. ד"א מפני גאוחם של מלכות שמים שחנתן לפסילי: (יח) למלך ולגבירה. יהויכין ואמו: ירד מראשוחכם. ווטריוקאי"ץ בלע"ז עליוחכ' כמו שנאמר (מלכי' ז' כ"ד). וילא אליו יהויכין הוא ואמו ועבדיו וכולם הוליכו בגולה: (יט) ערי הנגב סגרו. לפני הנאין עליהם מן הלפון עריא"י סגורו מאימת נבוכדנצר: הגלת שלומים. לא ילחם יהויכין כי אס (לשלוס) ילא ויגלהו. ל"א שלומים גרדונאמינ"ץ בלע"ז כלומר חללם עוונם וכן ת"י איחקבלו חושלמת חזניהון: (כ) שאו עיניכם וראו. את הנאים עליכם מלפון: איה העדר ניחן לך. אחר שיגלו יאמר לירושלים כן:

ב א ו ר

(יח) אמיר למלך, המלך והגבירה והם יהויכין ואמו שהם גלו ראשונים (רד"ק), ודבר הנביא כדרכו על העתיד כאלו עתה הוא הזמן שיגלו. ירד, הכעל קודם השם הנושא אינו שומר לא המין ולא המספר בידוע. מראשוחכם, חרגמתי בהחכם געזעניוס, כי ענין מראשחיו הוא המקום אשר שם הראש כמו מרגלותיו הלא אשר צו הגללים ונחמר פה מלת היחס מן וכן חרגמו הע' זקנים. (יט) הגלת שלומים, כפל ענין במלות שונות כי שלומים כמו כלל שלמים וכן מוסר שלומנו עליו (רד"ק). (כ) שאו עיניכם, כן אמר נוגד הכנסה כמו חלית הכסוק וב' כסוקים הנאים אחריו (רד"ק). איה העדר, בן ישאל האויב ויאמר איה העדר נתן לך והלאן אשר תחפיקי

נְהַיֵּן לְךָ צֵאן תִּפְאַרְתְּךָ: (כא) מֵהַ
 תֹּאמְרֵי כִּי־יִפְקֹד עֲלֶיךָ וְאֵת
 לְמִדְתֵּי אֲתָם עֲלֶיךָ אֲדַפְּיִם לְרֹאשׁ
 הַלְּוֹא חֲבָלִים יִאֲחֹזֶךְ כִּמּוֹ אֵשֶׁת
 לְדָה: (כב) וְכִי תֹאמְרֵי בְּלִבְךָ
 מִדּוֹעַ קָרָאֲנִי אֱלֹהֵי בְּרַב עֹנֶךָ
 נִגְלֹו שׁוֹרְיֶיךָ נַחֲמֶסוּ עֲקֵבֶיךָ:
 (כג) הִירִפְּךָ כּוֹשֵׁי עֹרֹו וְנִמְר
 חֲבַרְבְּרֵתִיו גַּם־אֲתָם תּוֹכְלוּ
 לְהִיטִיב לְמַדֵּי הָרַע: (כד) וְאִפְּיָם
 כִּקֶּשׁ עֹזֵבֵר קְרוּחַ מְדַבֵּר: (כה) זֶה
 גֹּזְלֶךָ מִנֶּת־מִדֶּיךָ מֵאֲתֵי נֶאֱמֵר
 יְהוֹה אֲשֶׁר שָׁכַחַת אֹתִי וְתִבְטַחְתִּי

דע דיא דיר אנפערטרויט
 וואורדע, וואַ זינד דיא שאַא.
 אַפֿע דערען דוא דִּיך ריה.
 מעסט? — (כא) וואַס ווירסט
 דוא זאגען ווען ער זאָ דִּיך
 הוימוזכט; (אונד דוא האַסט
 זיא אויף דִּיך אינגעוועהנט,
 אַלס ליעבלינגע דעס אָכער.
 הויפטעס), מיססען ניכט דאַן
 שמערצען דִּיך ערגרייפֿען,
 וויא איין ווייב אין קינדעס־
 נאַטה? (כב) זאַללטע איינסט
 דיר אין דען זין קאַממען, וואַ
 רום וואַהל מאַג אַללעס די־ע־
 זעס מיר בעגענגען? זאָ וויס־
 סע, דאַס נור דורך דיא מעני
 גע דיינער זינדען, דיינע שלעפֿ־
 פען אויפֿגערעקט, דיינע פֿער־
 זען ענטבלעסט וואורדען.
 (כג) קאַן עטוואַ דער מאַהר
 זיינע הייט, דער פֿאַרדעל
 זיינע פֿלעקען ענדערן? עבען

למדת קרי בשקר

זאָ קעננעט אויך איהר גוטעס ניכט פֿעראיבען, דיא איהר געוועהנט זייד בעזעס צו טהון.
 (כד) יא אִיך צערשטרייע זיא וויא שפרייא, דיא דער ווינד אויס דער וויסטע הינוועג־
 פֿיהרט. (כה) דאַן זאַלל דיין לאַז, דיין דיר צוגעמעכסענער טהייל זיין פֿאַן מיר,
 שפריכט דער עוויגע, ווייל דוא מיך פֿערנאַסעסט אונד איינעם איררוואַהנע פֿער־
 טרוי־

ר ש י

(כא) מה תאמרי כי יפקוד. הקצ"ה עליך: לימדת אותם עליך אלופי לראש. שלחמם אליהם מלאכים
 לבשדיי להביא משם ע"א שלהם לעבדה כמו ש" (ביחזקאל כ"ג) ומעגבה עליה למראה עיניה וחשלה
 מלאכי עליה כשדימה. ד"א למדת אותם עליך אלופי חזקיהו שהראה לשלוחי מרוזך בלאדן
 את כל בית נבחה (ישעיה ל"ט): (כב) שולך. שיפולי הנבדי ע"ש אורלא"ש בלע"ז בשפשיטין
 את האשה דרך בזיון מהפכין חלוקה מלמטה למעלה: נחמסו עקביך. נגזרו דרכיך. נחמסו כמו ויחמס
 נגן שוכו (איכה ב') עקביך. טרלי"ש בלע"ז פסקו עוברי דרכי: (כג) כושי. שם אדם שמור וקורין מא"ר
 בלע"ז. ונמר. ליאפרט בלע"ז: חנרבוותיו. הנמר מנומר הוא והם החנרבוות טק"ש בלע"ז ואי
 אפשר שיהפכו: הרע. כמו להרע: (כה) מנת מדיך. חלק מדותיך מדה כנגד מדה:

חשפתי

ב א ו ר

תתפארי בהם תני אותם לי. (כא) ואח למדת, זה מוסב לדעתי על העדר, והכונה אם האויב
 יפקד עליך בדרך זה וישאל ממך כאיך ואת למדת והרגלת אותם עליך כמו אלופים לראש
 כלומר כהובים ורעים וחניבים למלך כמו כבש אלוף (לעיל י"א י"ט) עיי"ש, מה תאמרי אז
 הלא חנלים יאחזיך. (כב) ברוב עונך, נגלו שולך לעין כל בארכות נכרים (רד"ק), נחמסו
 כמו נגלו וכן ויחמס כגן שוכה ויגלה (ה"ל). (כד) ואפיצם, הלפן והעדרי.

וגם

טראמעסט. (כו) אויך אויך ווערדע דיינען זויס איבער דאן געזיכט דיר ציעהען, דאס דייע נע שאנדע זיכטבאר ווערדע. (כז) דיין עהעברעכען, דיין גיילעם וויהערן, דיין פֿרעכעם אויסשווייפֿען אויף היגעלן אונד אויף פֿלורען, יא דייע גאנצע שענדליכקייט האבע איך געזעהען, וועה דיר ירושלים, נאך וויא לאנגער צייט ווירסט דוא נאך ניכט ריין ערשיינען.

בְּשֹׁקֶר: (כו) וְגַם־אֲנִי חֲשַׁפְתִּי שׁוֹלֵיךְ עַל־פְּנֶיךָ וְנִרְאָה קְלוּנְךָ: (כז) נֶאֱפִיךָ וּמִצְהָלוֹתֶיךָ זְמַת זְנוֹתֶךָ עַל־גְּבוּעוֹת בְּשׂוּדָה רְאִיתִי שְׁקוּצֶיךָ אֹי לֵךְ יְרוּשָׁלַם לֹא תִטְהַר אַחֲרֵי מָתִי עַד:

יָד (ח) אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי יִרְמִיָהוּ עַל־דְּבַר־יְהוָה הַבְּצֻרוֹת: (ג) אֲבִלָה יְהוּדָה וְשַׁעֲרֶיהָ אֲמַלְלוּ קִדְרוּ לָאָרֶץ וְצֹחַת יְרוּשָׁלַם עָלְתָה: (ג) וְאֲדַרְיָהם שְׁלַחוּ צְעוּרֵיהֶם לַמַּיִם בָּאוּ עַל־גְּבִים לֹא־מָצְאוּ מַיִם שָׁבוּ כְּלֵיהֶם רִיקָם בְּשׁוֹוְהַכְּלָמוֹ וַחֲפוּ רֵאשֵׁם:

צ' זעירח. צעיריהם קרי בעבור
גערן אויס אום וואססער, זיא קאממען אן ציסטערנען, פֿינדען קיינעם, ברינגען לעער איהרע געפֿעסע צוריק, זינד בעטראפֿפען אונד שאאמראטה, אונד פֿעהריללען איהר הויפט

יָד (ח) דאָ וואָרט דעם עווי גען, וועלכעס דעם ירמיה וואָרט וועגען איינער דיררע: (ג) יהודה טרויערט, איהרע שטעדטע ליענען שוואַרץ אונד שמאַכטענד צו באַדען, אונד דאָ געשרייא ירושלים'ס שטייגט האַך עמ־פֿאַר. (ג) דיא פֿאַרנעהמען דאָזעלכסט זענדען דיא גערינג־

ר ש י

(כו) חשפתי שולך. גליתי שיפולי בנדייך להפסם על פנייך: (כו) ומלהלותיך. כלהלת מוסים נואפס: אחרי מתי. תטהר עוד:

יָד (א) דברי הנלרות. שיבא עליהם רעב ומנחם חנרו לשון מנלר כמו ומנלר משגב חומותיך (ישעיה כ"ה): (ב) ושעריה. עריה: ולוחת ירושלים. לעקת יושלם כמו מראש הרי' ילוחו (שס מ"ב): (ג) על גבי'. בורות שהמי' מתנססין בהם: שבו כליה' ריקס. שלא ירד מטר: וחסו

ב א ו ר

(כו) וגם אני, ברוב עוניך כבר גליתי שולך ונגלתי עקביך אבל עמה גם אני אוסיף לחשיף שולך על פניך עד אשר נראה קלוניך. (כו) אחרי מתי עוד, סרס הכתוב ודרשבו אחרי מתי לא תטהרי עוד. ואחר מתי כמו עד מתי.

יָד (א) הבצרות, והיה דבר ה' אליו קודם היות הנלרות כי יהיה, ואמר לו בנבואה נך, (ד"ק). (ב) אמללו קדרו, ע"ד משל כאשר אמללו הנטיעות מרוב החרב ונעשו שחורות מחוס השמש, בן אמללו וקדרושעריה ויושניה מרעב, ועיין פירושי על כלמות ומאספיה (לעיל ב' ו' ל"א). - וצוחח, לוחה ענינה קול גדול בין לשמחה ובין לזעור, ועיין לעקה היא קריאת קול עבור מקרה רע, ונראה כי ענין לעקה לרוב תפלה לאל עליון או לאדם שיבא לעזרתו, אבל

(ד) בַּעֲבוּר הָאֲדָמָה חָתָה כִּי לֹא־
 הָיָה גֶשֶׁם בְּאֶרֶץ בְּשׁוֹ אֲכָרִים הָפּוּ
 רֵאשִׁים: (ה) כִּי גַם־אֵילַת בַּשָּׂדֶה
 יִלְדָה וְעֹזֹב כִּי לֹא־הָיָה דָשָׁא:
 (ו) וּפְרָאִים עָמְדוּ עַל־שָׁפִים
 שָׁאֲפוּ רוּחַ כְּתָנִים כָּלוּ עֵינֵיהֶם
 כִּי־אֵין עֹשֵׁב: (ז) אִם־עֹנְנֵנוּ עָנוּ
 בְּנוּ יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ כִּי־
 רָבוּ מְשׁוֹבְתֵינוּ קִקֵּה חֲטָאֵנוּ:
 (ח) מְקוֹה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בַּעַת
 צָרָה לְמָה תְהִיָּה כְגַר בְּאֶרֶץ
 וּכְאֲרַח־נְטָה לְקוֹן: (ט) לְמָה תְהִיָּה
 כְּאִישׁ גִּדְהֶם כְּגִבּוֹר לֹא־יִוְכַל

הויפט, (ד) ווייל דער באָרען
 בערשטעט, אינדרעם לאַנג קיין
 רעגען פֿיעל; דעס האַלב שטעט.
 הען אויך דיא לאַנדלייטע בעט
 שעמט, אונד פֿערהיללען איהר
 הויפט. (ה) יא זעלבסט דיא
 היגדין ווירפֿט איהרע יונגען
 אויף דעם פֿעלדע, אונד מוס
 זיא פֿערלאַפֿטען, ווייל קיין
 גראַז דאַרט וועכסט. (ו) דיא
 וואַלדעזעל שטעהען אויף דען
 בערגען, שנאָפֿפען נאָך לופֿט
 וויא דיא שלאַנגען, איהרע
 אויגען פֿערגעהען, ווייל קיין
 גראַז צו פֿינדען איזט. — (ז) ווען
 אויך אונזערע זינדען, אַ עוויי
 גער! ווידער אונז צייגען, זאָ
 האַנדלע דאָך דיינעם נאָמענס
 וויללען. וואַהר איזט עס, דאָס
 אונענדליך גראַס אונזערע
 פֿערגעהונגען זינד, דאָס וויר

להושיע

געפֿעהלט האַבען געגען דיך. (ח) וואַרום אַכער וויללסט דוא, דוא איינציגע האַפֿפֿונג
 ישראלי'ס! דוא עררעטטער אין דער נאָטה! וויא איין פֿרעמדער אין דיעזעם לאַנדע ערשיי־
 נען, וויא איין גאַסט, דער גור איינקעהרט, אום צו איבערנאָכטען? (ט) וואַרום וויללסט
 דוא גלייכען איינעם וועהרלאָזען מאַנע, איינעם העלדען, דער ניכט העלפֿען קאן, דאָ

ר ש י י

וחפו. לאון כסוי: (ד) חכמי' בובייר"ש בלע"ז: (ה) ילדה ועוזב. את וולדה לבקש לה מרעה: (ו) על
 שפיים. יבלומים ריבוייר"ש בלע"ז: (ז) ענו בנו. העידו בנו: עשה למען שמך. עשה מה שתעשה
 עמנו למען שם גדול שילא לך שאתה מושל בכל ואנחנו עמך ולאן מרעימך ולא נאה שתחן שם
 נלחונך לפסילי'. ומדרש אגדה למען שמך המשותף בשמנו: (ח) מקוה. תוסלת: (ט) נדהם.
 דקרו"ן

ב א ו ר

אבל הכותה נולדת מהתפעלות הנפש לנד בלי שום חקוה ושאלה. (ו) ופראים עמדו, אשר
 דרכם לרוץ ולשכן על המים יעמדו עתה על שפיים, ויעלו על ההרים לשאוף רוח ולראות אם
 ימצאו נוה גבים שקק בה ובהרים ישאפו רוח כתנים, כי התנים אשר באים ימיו לריבים לשאוף
 רוח תמיד, וכן על הפראים לשאוף הרוח שלא ימותו בלמא, וכלו עיניהם מרוב הרעב כי לא
 ימצאו עשב, והרעב קשה לעינים כידוע. (ז) עשה למען שמך, עשה עמנו את למען שמך
 הגדול, שלא יאמרו הגוים מבלי יכולת בידך להושיענו ולקיים אומנו, סרת פניך מאתנו. כי
 דבוי, כי נא לחזק הדבור ולומר אמת הוא כי רבו משובותינו כי לך חטאנו, אבל למה מהי
 כגר בארץ, הלא אמה בקרבנו ושמך עלינו נקרא, ולכן אם לא תעשה למענינו עשה למען
 שמך הגדול שנקרא עלינו, וכאשר התחנן למטה ידענוה' ראענו אל תואץ למען שמך. (ט) נדהם,
 כאיש

להושיע ואתה בקרבנו יהוה
 ושמה עלינו נקרא אר-תנהנו:
 (י) כה-אמר יהוה לעם הזה כן
 אהבו לנוע רגליהם לא השכו
 ויהוה לא רצם עתה יזכר עונם
 ויפקד הטאתם: (יא) ויאמר יהוה
 אלי אל-התפלל בעד-העם הזה
 לטובה: (יב) כי יצמו אינני שמע
 אל-רנתם וכי יעלו עליה ומנחה
 אינני רצם כי בהרב וברעב
 ובדבר אנכי מכלה אותם:
 (יג) ואמר אתה ואדני יהוה הנה
 הנביאים אמרים להם לא-תראו
 הרב ורעב לא-יהיה לכם כי-
 שלום אמת אתן לכם במקום

דוא, א עויגער! דאך אונ
 סער אונז טהראנעסט, אונד
 וויר דיינען נאמען פיהרען?
 דעס האלב פערשטאסע אונז
 ניכט! (י) דער עויגע אכער
 שפראך אלזא פאן דיעזעם
 פאלקע: אויך זאנסט שטרייפ-
 טען זיא גערן הערום, אויך
 עהערעם היעלטען זיא איהרע
 פיסע פהם בעזען ווהנדען ניכט
 צוריק, ווען עס אויך דעם
 עויגען מיספאללען האט; דא-
 רום געדענקעט ער יעטצט
 איהרער זינדען, אונד אהנ-
 דעט איהר פערברעכען.
 (יא) בעטע דאהער ניכט,
 שפראך דער עויגע צו מיר,
 פיר דיעזעם פאלק, ניכט מעהר
 פיר איהר וואהל. (יב) ווען זיא
 אויך פאסטען, מערקע איך
 דאך ניכט אויף איהר פלע-
 הען, ווען זיא אויך בראנד-
 אונד שפיוועאפפער ברינגען,
 איך מאנזיא ניכט; דען אויפ-
 רייבען ווילל איך זיא דורך דאז

שווערדט, דורך הונגער אונד דורך פעסט. (יג) דא שפראך איך: אך עויגער, מיין גאט!
 דיא פראפעטען זאגען איהנען: איהר ווערדעט קיינען קריעג זעהען, קיין הונגער ווירד איך
 טרעפען, זאנדערן וואהרע פריעדזעליגקייט ווערדע איך אן דיעזעם ארטע איך געניע-
 סען

ר ש י

דקרו"ן בלע"ז מושך ידו מן המלחמה. וי"א דקריאנ"ן: ושם עלינו נקרא. לפיכך אין כבודך
 בכך: תניחמו. פירוש כמו חעזנו: (י) כן אהבו לנוע. כן כמה שגזרתי עליהם גולה אהבו סס
 להיות

ב א ו ר

כאיש אשר אין כלי זינו עמו ונבהל ונשתומם אם חנא אליו רעה פתאום, וכן משמע מפיו
 רש"י, וכן סוראת מלת נדהם בלשון ערב, וגם הסורסא יתרגם פה גנרא בלירא. (י) כן
 אהבו, כמו אהבו הם לנוע כן אעשה עמהם, כי הם הולכיט למלרים ולאשור לנקש מהם עזר
 מאויביהם ולא בטחו בי, ואע"פ שהיו מוכיחים אותם הנביאים, ואע"פ"כ לא מנעו רגליהם
 מלכת, וכיון אהבו לנוע אני אניעם ואגלם בין העמים (רד"ק). (יב) יצמו, כשיקראו כוס
 וישענו ויתפללו אינני שומע אל ריגמם, ועולתם ומנפתם לא יהיו לכוון לכני (רד"ק). (יג) שלום
 אמת

הַזֶּה: (יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שְׁקֵר
הַנְּבִיאִים נְבִאִים בְּשֵׁמִי לֹא
שָׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְלֹא
דִּבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם הַזֶּה שְׁקֵר וְקִסֵּם
וְאֵלֹל וְתַרְמוֹת לִבָּם הִמָּה
מִתְנַבְּאִים לָכֶם: (טו) לָכֵן כֹּה־
אָמַר יְהוָה עַל־הַנְּבִאִים הַנְּבִאִים
בְּשֵׁמִי וְאֲנִי לֹא־שָׁלַחְתִּים וְהִמָּה
אָמְרִים הָרַב וְרַעֵב לֹא יִהְיֶה
בְּאֶרֶץ הַזֹּאת בַּחֲרָב וּבַרְעָב יִתְמוּ
הַנְּבִיאִים הַהֵמָּה: (טז) וְהָעַם
אֲשֶׁר־הִמָּה נְבִאִים לָהֶם יִהְיוּ
מְשַׁלְּכִים בַּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם
מִפְּנֵי וְהָרַעֵב וְהַחֲרָב וְאִין מְקַבֵּר
לְהִמָּה הִמָּה נְשִׂיהֶם וּבְנֵיהֶם
וּבְנֹתֵיהֶם וְשִׁפְכֹתַי עֲלֵיהֶם אֶת־
רַעְתָּם: (יז) וַאֲמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־
הַדְּבָר הַזֶּה הַרְדָּנָה עֵינַי דְּמָעָה

סען לאססען. (יד) היערויף
ערוודערטע דער עוויגע מיר:
יענע פראפעטען האבען פאל-
שעם אין מיינעם נאמען גע-
וויסזאנעט, איך האבע זיא
ניכט געזאנדט, האבע קיינען
אויפטראג איהנען געגעבען,
יא ניכט איינמאל געשפראכען
האבע איך מיט איהנען, פאל-
שע געזיכטע זינד עס, טריי-
טערייען, טיישוונגען אונד
זעלכסט ערדיכטעטער טרוג
איוט עס, וואס זיא איך פרא-
פעצייהען. (טו) דעסהאלב
שפריכט דער עוויגע אלא:
דיעזע פראפעטען, דיא אין
מיינעם נאמען וויסזאנען, דיא
איך אבער ניכט געזאנדט הא-
בע, דיא דא זאגען: קריעג
אונד הוננערסנאטה וועררען
ניכט ויין אין דיעזעם לאנדע,
אללע דיעזע פראפעטען מיס-
סען זעלכסט דורך קריעג אונד
הונגער צו גרונדע געהען:
(טז) אונד דאז פאלק, וועל-
כעס זיא וויסזאנען, ווירד
אומהער געשטרייט ליענען
אויף דען שטראסען ירושלים
(זויגנעיעכען) דורך הונגער
אונד קריעג, אונד זיעמאנד

ואליל קרי. והרמיה קרי לילה

ווירד זיא בעגראבען, וועדער זיא נאך איהרע ווייבער, וועדער איהרע זאהנע נאך איה-
רע טעכטער; זא ווילל איך איהרע באזיהייט געגען זיא זעלכסט וויטהען לאססען.
(יז) דיעס זאגע איהנען — מיינע אויגען זאללען טאג אונד נאכט אין טהרענען זיך ערגיע-
סען

ר ש י

להיות גולי' לעבוד עבוד' אלילים רחוקות: (יד) ואליל. לשון אל דבר שאינו:

ב א ו ר

אמח, שלום של קיימא (הנ"ל). (יד) וקסם, כחז הרד"ק נשם הרמנ"ס כי יש אנשים שיספיע
עליהם הכח השכלי נכח המדמה עד שידברו עתידות ויחלמו חלומות נודקות, ומזה הכח היו
נביאי הנעל, ויקרא זה הענין קסם ע"כ, וכן הוראת שם זה בלשון סורסא וענינו רק על
נביא שקר ונקרא ג"כ בלשון אשכנזי וזוהוהזאגער להכדיל ממלח וויסזאגער, ועיין בספר המלין
להחכם געזעניוס. (יז) ואמרת אליהם, זה מוסב על כל הנאמר למעלה, ומנאן והלאה

סען, אונד ניממער אויפהאָ-
 רען, דען איינען הארטען
 שלאג מוס מייע יונגפרייליכע
 לאנדעסמאָטער ערליידען,
 איינע זעהר געפעהרליכע
 וואונדע. (יח) ווען איך הינוים
 געהע אויף דאָ פֿעלד, זעהע
 איך שווערדט=ערשלאַגענע,
 ווען איך קאָממע אין דיא
 שטאָדט, פֿינדע איך פֿאַם הויג
 גער ערקראַנקטע, יאָ זאָגאר
 פראַעטען אונד פריעסטער
 איררען אים לאַנדע אומהער,
 אונד וויססען קיינען אויסוועג.
 (יט) האָסט דוא דען יהודה
 גאַנץ פֿערוואַרפֿען, איזט דען
 ציון דיר צום עקעל געוואַרדען?
 וואָרום שלעגסט דוא אונז זאָ,
 דאַס וויר קיין היילמיטטעל
 פֿינדען קאַנגען? וויר האַפֿפֿען
 אויף פֿריערען, אונד עס קעממט
 ניכטס גוטעס, אויף איינע צייט
 דער לינדערונג, אונד עס ער-
 פֿאַלגט שרעקנים. (כ) וויר
 ערקענגען, אָ עוויגער! אונז
 זערע פֿרעפֿעלטהאַט, דאָ
 פֿערגעהען אונזערער על-

לילה ויומם ואל-תדמינה כי
 שבר גדול נשברה בתולת בת-
 עמי מכה נחלה מאד: (יח) אם-
 יצאתי השדה והנה חללי-חרב
 ואם באתי העיר והנה תחלואי
 רעב כי גם-נביא גם-כהן סחרו
 אל-ארץ ולא ידעו: (יט) המאם
 מאסת את-יהודה אם-בציון
 געלה נפשך מדוע הכיתנו ואין
 לנו מרפא קוה לשלום ואין טוב
 ולעת מרפא והנה בעתה:
 (כ) ידענו יהודה רשענו עון
 אבותינו כי חטאנו לך: (כא) אל-
 תנאין למען שמה אל-תנבל
 כסא כבודה זכר אל-תפר
 בריתך אתנו: (כב) ה'יש בהבלי

הגוים

טערן, וויר וויססען, דאַס וויר אונז שווער געגען דיך פֿערוינדיגעט האַבען. (כא) דאָך פֿער-
 ווירף אונז ניכט אום דיינעם נאַמענס וויללען, ענטוויירדיגע ניכט דען טהראַן דיינער
 העררליכקייט, געדענקע דיינעם כונדעם מיט אונז, העכע איהן ניכט אויף. (כב) זינד עס
 דען

ר ש י

(יז) נחלה מאד. לשון חולי: (יח) סחרו. סננו לכנש הללה: אל ארץ ולא ידעו. אל ארץ אחרת ולא היו
 יודעין בה עד הנה: (יט) אם בליון געלה נפשך. על מנת שלא לשון עליה כי אם דעתך
 לשון מדוע הניתה באין מרפא: (כא) למען שמה. שנקרא רשום: כסא כבודך. בית המקדש
 ומדרג

ב א ר

דבר הנביא נשם עלמו, וכאשר חרגמתי. (יח) סחרו אל ארץ, ר"ל וביאי אמת סחרו וזעו
 כאחד מן הרוקים ולא ידעו ויבינו מה יהי' להם כי סרה הנבואה מהם. (כא) אל תנבל,
 עיקר תפלת ירמיה היתה תמיד לכבוד המקדש וכאשר כתבתי, למען ישכון כבוד ה' עליהם
 ולא יבושו עובדי ה' ולכן קלל יומו והתאונן על רוע מקרהו (להלאה ט"ו י'), ואמר אוי לו
 אשי וגו' כאשר שמע מפי ה' דברים קשים וקט את ידי עליך ואשחיתך נלאתי הנחם (שם וי')
 וכיולא

הַגּוֹיִם מִגַּשְׁמִים וְאִם־הַשָּׁמַיִם
יִתְּנוּ רַבִּיבִים הֲלֹא אַתָּה־הוּא
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנִקְוֶה־לְךָ כִּי־אַתָּה
עָשִׂיתָ אֶת־כָּל־אֱלֹהִים:

טו (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אִם־
יַעֲמֹד מִשֶּׁה וּשְׁמוֹאֵל
לְפָנַי אֵין נַפְשִׁי אֶל־הָעַם הַזֶּה
שִׁלַּח מֵעַרְפְּנֵי וַיֵּצְאוּ: (ב) וְהָיָה
כִּי־אָמְרוּ אֵלַיךָ אָנָּה נִצָּא וְאָמַרְתָּ
אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֲשֶׁר
לַמּוֹת לַמּוֹת וְאֲשֶׁר לַחֲרָב לַחֲרָב
וְאֲשֶׁר לַרְעֵב לַרְעֵב וְאֲשֶׁר לַשָּׁבִי
לַשָּׁבִי: (ג) וּפְקַדְתִּי עֲלֵיהֶם אַרְבַּע
מִשְׁפָּחוֹת נְאֻם־יְהוָה אֶת־הַחֲרָב

לחרב

תרגום אשכנזי מז

דען דיא געטצען דער פֿעל־
קער, דיא רעננען לאַססען?
אַדער איזט עס דער היממעל,
דער רעגענגיססע זענדעט?
כּוּזט ניכט עס דוא אַללין, אָ
עוויגער, אונער גאַטט? זאָ
לאַסנור אויף דיק אונז האָפֿ־
פֿען, דען דוא האַסט יא אַללע
דיעזע הערפֿאַרגעבראַכט.

טו (א) דער עוויגע אַבער
שפּראַך צו מי: ווען

אויך משה אונד שמואל פֿאַר
מיר שטינדען, ווירדע איך
דעננאָך דיזעזע פֿאַלקע ניכט
געוואָגען ווערדען; שאַפֿע זיא
הינוועג אויס מיינעם אַנגעזיכ־
טע, דאַס זיא זיך ענטפֿערנען;
(ב) אונד ווען זיא דיק פֿראַגען:
וואָהין זאָללען וויר געהען? זאָ
זאַגע איהנען: אַלזאָ שפּריכט
דער עוויגע: ווער צום טאָדע
געהערט, געהט צום טאָ־
דע, ווער צום קריענע געהערט,

געהט צום קריענע, ווער צום הונגער בעשטימט איזט, געהט צום הונגער, אונד
ווער צור געפֿאַנגענשאַפֿט געהערט, געהט אין דיא געפֿאַנגענשאַפֿט. (ג) פֿיער שטראַפֿ־
גאַטטונגען, שפּריכט דער עוויגע, בעשטעללע איך ווידער זיא: דאַו שווערדט צום

ר ש י

ומדרש אגדה ישראל החקיקי' כנסא כבודך: (כב) ואם השמים יתנו רביבי'. מאיליהם אם לא
על פיד בתמיה כל תמיהא הכפולה הראשונה' בה"א והשנייה באם כגון הנמחנים אם במנכרים
(במדבר י"ג) הטובה היא אם רעה (סס) המאם מאסת אם כליין געלה נפשא (כאן) אף כאן
היט כהנלי הגוים ואם השמי':

טו (א) משה ושמואל. שניהם נזקקו לנפש רחמים על ישראל ומתחלה החזירום למוטב ואחר כך
התפללו עליה' ולא עלה כל כס להשיב אפי עד שהחזירו' למוטב. משה שימו אים חרבו וגו'
(שמות ל"ב) ויזר על פני המים וגו' (סס) ואחר כך אעלה אל ה' אולי חנפרה. שמואל במלכה ויסירו
גוי ישראל את הנעלים (שמואל א' ז') ואח"כ קבצו את כל ישראל המלכמה ואתפלל עליכ' (סס)
אתה אינד יכול להשיבם אלי לכך אל תתפלל עליהם: נפשי. רכזי: (ב) אשר למות וגומר.
כל המאחר בפסוק קשה מחזירו חרב קשה מאות מיתת חרב מנוולת ומיתה על מטתו אינה
מנוולת וכן הוא אומר (תהלים קי"ו) יקר בעיני ה' המות' לחסידי רעב קשה מארוב שזה מלטהר וזה
אינו מלטהר וכן הוא אומר טובים היו חללי חרב מחללי רעב שני כולהו איתנהו בגוה: (ג) ופקדתי.

ב א ו ר

ויכולא בזה. (כב) כי אחה עשיה, כלומר אתה עשית את השמים ואת העץ והאבן אשר עשו
מהם העמים הבליהם.

טו (א) גשמי, ר"ל רכזי כמו אל תתנני בנפש לרי (רד"ק) ועיין מ"ג לעיל ה' ט'. (ג) ופקדתי

להרג ואת הכלבים לסחב ואת-
 עוף השמים ואת בהמת הארץ
 לאכל ולהשחית: (ד) ונתתים
 לזועה לכל ממלכות הארץ
 בגלל מנשה בן יחזקיהו מלך
 יהודה ער אשר עשה בירושלם:
 (ה) כי מי יחמל עליך ירושלם
 ומי יגוד לך ומי יסור לשאל
 לשלם לך: (ו) את נטשת אתי
 נאם יהוה אהור תלכי ואט את-
 ידי עליך ואשחיתך גלאיתי
 הנחם: (ז) ואזרם במזרה בשערי
 הארץ שכלתי אבדתי את עמי
 מדרכיהם לוא שבו: (ח) עצמו
 לי אלמנותו מתול ימים הבאתי
 להם על-אם בחור שחד בציהרים

ווירגון, דיא הונדע צום צער.
 פליישען, דיא פאנגעל אויס
 דער לופט אונד דיא טהיערע
 פאם פעלדע, זיא צו פערצעה-
 רען אונד צו פערניכטען. (ד) ויא
 מאכע איד זיא צום ענטזעטצען
 פיר אללע רייכע אויף ערדען,
 צור שטראפע דעססען, וואס
 מנשה, זאָהן דעם יחזקיהו,
 דעם קעניגס פאן יהודה אין
 ירושלים פערראיבטע. (ה) ווער
 ווירד נון, אַ ירושלים! דיינער
 זיך ערבארמען, ווער ווירד
 בייליד דיר בעצייגען, אָדער
 ווער ווירד דיר זיך נאָהען, אום
 נאך דיינעם וואָהלע זיך צו ער-
 קונדיגען? (ו) דוא האַסט מיך
 פערלאַססען, שפּריכט דער
 עוויגע, גינגסט ריקוערטס!
 דאָרום שטרעקטע איד מיינען
 אַרם אויס איבער דיך צו דיי-
 נעם פּערדערבען; דען לענגער
 קאָנטע איד ניכט נאָכזיכט
 האַבען. (ז) איד האַבע אַן דען
 גרענצען דעם לאַנדעס מיט
 דער שווינגע זיא שאַן געוואָר-

לזעה קרי. אלמנותיו קרי
 השלחי
 פעלט, האַבע מין פּאָלק קינדערלאַן געמאַכט אונד צערריטטעט, אונד דאָן
 קעהרטען זיא ניכט צוריק פּאָן איהרעם ווענע. (ח) איהרער וויטטווען צאָהל וואָרד
 גרעסער אַלס דיא דעם זאָנדעס אים מעערע מיר, איבער דיא מוטטער דער
 יונגען מאַנשאַפּט ליעס איד איהרענטוועגען אַם העללען מיטטאַנע איינען פּערוויי

ר ש י

לאן מינוי ופקידות: לסחוב. לגרר וכן אס לא יסחבו (לקמן מ"ט): (ד) לזעוה. מגזרת לא קס
 ולא זע (אסתר ה') וכמו גאזה מגזרת גאזה מאד (ישעיה ט"ו): לכל ממלכות הארץ. כל השומע
 רעה הבאה עליה יזוע: (ה) יגוד. יקוין: ומי יסור. אליך לנטות מדרכי עדיך לשאל לך
 לשלום: (ו) גלאיתי הנחם. כמה פעמים חשבת להשחית ונחמתי על הרעה עתה גלאיתי הנחם.
 הנחם דמורפנסי"ר כלע"ז: (ז) במורה. נסה שקורין וו"ן כלע"ז כזה שהוא זור' שעורין שלא יהו כולן
 גולין למקיס אשד: (ח) עלאו לי. רבו לפני אלמנותיו: על אס. על ירושלים שהיא עיר ואס

ב א ו ר

עליהם ארבע מששחות, ע"ד השאלה כלומר ארבע מיני פורעניות (רד"ק). (ו) גלאיתי
 הנחם, כמה פעמים נחמתי על הרעה אשר דנרתי לעשות ולא עשיתי גלאיתי על זה לא אובל
 עוד להנחם אלא אפרע מהס (רד"ק). (ז) ואזרם במזרה, על עשרת השנטים אמר כן כפי
 רד"ק והוא נתינת טעם על מה שזמר למעלה גלאיתי הנחם. (ח) על אס, על ירושלים שהיא

געוואָר-
 פּעלט, האַבע מין פּאָלק קינדערלאַן געמאַכט אונד צערריטטעט, אונד דאָן
 קעהרטען זיא ניכט צוריק פּאָן איהרעם ווענע. (ח) איהרער וויטטווען צאָהל וואָרד
 גרעסער אַלס דיא דעם זאָנדעס אים מעערע מיר, איבער דיא מוטטער דער
 יונגען מאַנשאַפּט ליעס איד איהרענטוועגען אַם העללען מיטטאַנע איינען פּערוויי

הִפַּלְתִּי עָלֶיךָ פֶּתָאִם עִיר
 וּבִהְלוֹת: (ט) אִמְלֶלְךָ יִלְדֵת
 הַשְּׂבֵעָה נִפְתְּרָה נִפְשָׁהּ בְּאֵה
 שְׂמִישָׁהּ בְּעַד יוֹמָם בּוֹשָׁה וְחִפְרָה
 וּשְׂאֲרֵיתָם לִחְרַב אֲתָן לִפְנֵי
 אֲבוֹתָם נְאֻם־יְהוָה: (י) אֲזִי־לִי
 אָמִי כִּי יִלְדֵתֵנִי אִישׁ רִיב וְאִישׁ
 מְדוֹן לְכָל־הָאָרֶץ לֹא־נִשְׁתִּי
 וְלֹא־נִשְׁוֶבֵי כָּלָה מִקְּלֹנֵי:

סטער קאממען, ליעם אָנגסט
 אונד שרעקקען פלעטצלִיך אױ־
 בער זױא הערשטירצען. (ט) זאָ
 וועלקטע זױא הױן דױא זױעבען־
 געבעהרערין, אונד הױכטע
 אױהרען גױסט אױם, זאָ גױנג
 אױהרע זאָננע אױנטער אַם
 העללען טאַנע פֿאַלל שאַאם
 אונד בלאַסע—וואַם אַבר נאָך
 צוריק געבליעבען אױזט, דאַן
 ווערדע אױך יעטצט ערשט דעם
 שױערדטע אױהרער פֿױנדע
 אױבערגעבען, שפּרױכט דער
 עױגע. (י) וועה מױר, מוט־
 מער! דאַם דױא מױך געכאַ־
 רען, אױנען מענשען, דער

אמר

בא קרי

אין שטרייט אונד האַדער מיט דעם גאַנצען לאַנדע לעבען מום! אױך האַכע אױהנען נױכטס
 געלױעהען, זױא האַכען מױר נױכטס געלױעהען; אונד דאָך פֿערוױנשט אַללעם שענדלִיך

ר ש י

בישראל: בלהרים. הכל יהא גלוי לפני כל גזוי מטמונה: הפלתי עליה פתאום עיר. השכנתי
 עליהם פתאום גייסות של עיר ובהלות רבות ויש פתחתי עיר לשון שגאה כמו ויהי עריך (שמאל א'
 כ"ח) ופסריה לערך (דניאל ג'): (ט) אמללה יולדת השנעה. שומרון וכוסייה של עשרת שנים
 שעמדו מהם ז' משפחות מלכים רשעים כבר אמללה וגלחה: ושארית. אלו יהודה וקלת בנימן
 שנשתיירו בישראל: לחרב אתן. אלו הן שבע משפחות ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו
 יהוא וביתו מנחם וביתו פקח וביתו הושע וביתו: נפחה נפשה. לשון דאנה נפשה ודאבון
 נפש (דברים כ"ח) מתרגמינן ומסחן נפש: בעוד יומם. בלא זמנה מהרו ליפול כך נדרש
 במסכת גיטין ובמדרש רבי תנחומא דרשו כלפי ירושלים ומונה שנעה רשעים יהורם יהואש
 אחז מנשה חמון יהויקים לדקיהו אך יש למנות עוד רחבעם אביה אמליה אחזיה: וספרה. ל'
 בוש: (י) אזי לי אמי. ירמיה היה מתאונן על עלמו שהיו שונאין אותו בני עירו על דברי
 תוכחותיו: איש מדון. איש מריבה כמו לאידון רוחי (נראשית ו'): לא נשיתי. כמו לא תהיה
 לו בנושה (שמות כ"ב): כולה מקללני. איני רב עמהם על עסקי ממון שיש לי עליהם ולא

ב א ו ר

עיר ואם בישראל (רש"י). ולי נראה דכל המקרא פה נאמר על עשרת השנים שגלו וכפי' רד"ק
 שהנאיתי במקרא הקודם לזה, ואם נחור היא שומרון והיא יולדת שנעה בי שומרון ילדה בנים
 רבים וספכה נפשה בעוד יום בלהרים כי מימי ירבעם בן יהואש מלך ישראל עד ימי פקח בן
 רמליהו היתה שומרון על גפי רום המנוחה והשלוה, ובימי פקח בא תגלת פלאסר מלך אשור
 (מלכים ב' ט"ו כ"ט), וע"ז אמר הנביא ואזרם במזרה, ובימי הושע המלך אחריו עלה שלמנאסר
 על שומרון ויכר עליה שלש שנים (שם י"ז ה') ולכדה ויגל את ישראל והביא הש"ית שודד על
 אס נחור פתאום. עיר ובהלות, ענין הערה כלומר המיה ותנועה כ"כ ר' יונה, וכתיב עליו
 רד"ק ויפה פי' (בן מלך), ואולי עיר כאן במקום ליר כי עי"ן וכד"י מתחלפות זה בזה בלאוני
 מורח כמו ער במקום לר (עיין בספר המלין להחכם געזעניוס), וכן יאמר הכשדי ארע במקום
 ארץ, עאן במקום כאן, ויהי' פה הענין כמו ונבהלו לירים וסבלים (ישעי' י"ג ח'). (ט) אמללה
 יולדה, כפל המאמר על גלות י' שנים ומפלת שומרון ובאשר כתנתי, ומאמר בזה הנאמר
 בסוף הענין לעורר הנפש ולחזור בקצור ובדברים קשים וכו' את הנאמר מתחלה נקרא בלאוניהם
 עפי' טעמה. ושאריתם, כלומר בני יהודה הנשארים אשר ראו כל זאת ולא לקחו מוסר אתן
 עתה לחרב לפני אויביהם. (י) מקללני, הורבנה המלה משני ערשים מן קלל ומן קלה כי הם

תרגום אשכנזי

ירמיה טו

(יא) אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי שְׂרוּתָהּ
 לְטוֹב אִם-לֹא וְהַפְנֵעְתִי בְךָ בַּעַת
 רְעָה וּבַעַת צָרָה אֶת-הָאִיִּב:
 (יג) הַיָּרֵעַ בְּרֹזַל וּבְרֹזַל מִצְפּוֹן
 וְנַחֲשֵׁת: (יג) חֵילָהּ וְאוֹצְרוֹתֶיהָ
 לִבָּז אֶתֵּן לֹא בַמַּחִיר וּבְכָל-
 חַטָּאוֹתֶיהָ וּבְכָל-גְּבוּלֶיהָ:

מיד—(יא) עירו וואהר! שפריכט
 דער עוויגע, איד ווערדע דיר
 צום גוטען נאך בעפרייען,
 ווערדע זעלבסט אין דען טאג
 גען דער נאטע אונד דעם אונג
 גליקס דען פיינד גענייגט דיר
 מאכען. — (יג) זאלל אבער
 דאז אייזען דעם נאָרדענס, ערץ
 אונד אייזען צערשפליטטערן?
 (יג) אויך דיין פערמעגען, דיין
 גע שעטצע געבע איד אָהנע

שדיחך קיי והעברתי
 ענטגעלט דעם רויבע הין, אום אללער זינדען וויללען, דיא אין דייער נאנצען געגענד
 הערר=

ר ש י

להם עלי והרי כל העם מקללני: (יא) שריתך. השארתיך לשון שארית וכן פתרו מנחם אבל דוגם
 פתרו אותו לשון המרה ושריתך כמו (דניאל ה') משרי קטרין ופתרון שריתך כן הוא שנאמר הנה
 פתחתיך היום מן האזיקים (לקמן מ') כלומר ביום אשר הקים ה' את דברו נאמר לוועמה הנה
 פתחתיך היום מן האזיקי' אשר על ידיך אם טוב בעיניך לבוא אתי בנבלה וגם ישראל בקשו ממנו
 שיתפלל בשבילם כאשר נאמר לו התפלל בעדנו אל ה' אלהינו כי נשארנו מעט מהרבה (לקמן מ"ב):
 אם לא. לשון שנועה הפנעתי כך בעת הרעה את האויב בשחבא עליהם הרעה יפגעו כך שחבא
 רחמים עליהם כגון לדקיה אמר לו דרוש נא בעדנו את ה' וגו' (לקמן כ"א). ד"א נבחר אדן יבקש
 מאתך אם טוב בעיניך לבא אתי בנבלה (לקמן מ'): (יב) הירוע ברזל ברזל מצפון. אומר אני ברזל
 הבא מצפון קצה מאחר ברזל וכן פתרונו הם נמשלו לברזל הולכי רכיל נחשת ברזל (לעיל ו') וברומה
 נאמר נתתיך לעמוד ברזל ולחומת נחשת (לעיל א') ושלו חזק משלהם כי נבוכד נכר מצפון יבא כדבריו
 עליהם: הירוע. הירוכץ ברזל שלהם את שלך. ד"א הירוכץ פרעה הבא בעזרתכ' שהוא קשה כברזל את
 נבוכד נכר שהוא ברזל הבא מצפון ונחשת. ותרגום יונתן נוטה לכד זה: (יג) חילך. לשון ממון:
 ואוכרותיך. לישראל הוא אומר: ובכל חטאותיך. ולמען כל חטאותיך תהי' זאת לך: ובכל גבוליך.
 אשר

ב א ו ר

שני עיניי הקללה היא הפך הברנה והקלון הוא הפך הכבוד (רד"ק), ולפיו תרגמתי, וכנר
 העירותי (לעיל מ' י"ח) כי דרך לשון עברי להרכיב אותיות מלת הגוף בנינוני כמו לשון ארמי.
 (יא) אם לא שריתך, תרגמתי כפי' דוגם שהביא רש"י מל' התרה, ומלת לטוב עומדת במקום
 שנים, אם לא שריתך לטוב ואם לא הפנעתי כך לטוב בעת רעה. (יב) הירוע ברזל, נפ'
 מקראות הנאים נעו אשורי מני דרך המפרשים הראשונים, ולדעתי נאמר כל המאמר על ירמי'
 וה' לא רכה דבריו ומעשיו אשר עשה להחטאין ולקונן על קשה יומו, ולכן אמר לו את נפסך
 אליל ואטיב לך באחריתך, אבל בכל זאת לא חוכל בכל ענין מכף רשע, וברזל שלך כל ישבר
 וירוכץ את הברזל ונחשת הבא מן הצפון, כי אם גם חילך וכל אשר לך כל מחמדי עיניך לבו
 אתן, וע"ז יבאו לנכון דברי ירמי' להלאה ט"ו אל לארך אפים תקחני למה היה כאני נלח
 וגו' היו תהיה לי כמו אכזב וגו'. (יג) לא במחיר, כלומר אף אם אשלים אתך האויב נלח
 זאת יבחו כל אשר לך, ולא יתנו לך דבר, מחיר חילך ואוכרותיך. ומדברים אלה מובח שהמאמר
 היה אל ירמיהו, כי אם לישראל נאמר, יהיה טעם לא במחיר ללא טורח. ובכל חטאותיך, נכל
 החטאים אשר בגבולך, ואמר שטאתיך בנוכח שביל שגם ירמי' חטא כדבריו שהרבה להתאונן
 ונלאה להוכיח את עמו, וכמאמר מו"ל בפסחם (שבת דף כ"ה ע"ב) מחוך שהיה לו למחות לחפני
 ולא מיסה מעלה עליו הכתוב נאלו חטא, והעד על פירוש זה הוא המאמר למטה אם תשוב
 ואשיבנו

העררשען. (יד) דייענע פֿיינדע
 אבער ווערדע איך אין איין
 לאַנד היינכער פֿיהרען, דאָ
 דואַ ניכט קעננעסט, דעודאָ
 פֿייער, דאָ דורך מיינעס צאָר.
 נעס הייך ענטפֿלאַמסט איזט,
 ברעננעט איבער איך אללע.
 (טו) הערר, דיא ווייסט עס!
 אַ זאָ געדענקע מיין! נים דייך
 מיינער אַז, אונד דאָכע מיך
 אַז מיינען פֿערפֿאַלנערן, לאַס
 מיך ניכט אומקאָממען דורך
 דייענע לאַנגמוטה! בעדענקע,
 דאָס איך נור דייענטויללען
 שמאָך ערטרוג. (טז) זאָבאלד
 איך דייענע וואָרטע פֿערנאָהם,
 פֿערשלאַנג איך זיא, זיא וואָ=
 רען איין זעלענע פֿערגניגען
 מיר, דיא פֿריידע מיינעס
 הערצענס; דען מאַן נאָנטע
 נאָך דייענעס נאָמען מיך, הערר
 דער העערשאַרען! (יז) גיע

(יז) וְהֶעֱבַרְתִּי אֶת־אִיבֶיךָ בְּאֶרֶץ
 לֹא יָדַעְתָּ כִּי־אֵשׁ קָדְחָהּ בְּאִפִּי
 עֲלֵיכֶם תּוֹקֵד: (טו) אַתָּה יָדַעְתָּ
 יְהוָה זָכְרָנִי וּפְקָדָנִי וְהִנֵּקֶם לִי
 מִרַדְפֵי אֶל־לְאָרֶץ אַפְּסָה תִּקְחָנִי
 דַּע שְׂאֵתִי עֲלֶיךָ חֲרָפָה: (טז) גִּמְצָאוּ
 דְבָרֶיךָ וְאָכְלִים וַיְהִי דְבָרֶיךָ לִי
 לְשִׁשׁוֹן וּלְשִׁמְחַת לִבִּי כִּי־נִקְרָא
 שְׁמִי עָלַי יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת:
 (יז) לֹא־יִשְׁבְּתִי בְּסוּד־מִשְׁחָקִים
 וְאֶעֱלֶז מִפְּנֵי יָדְךָ בְּדַד יִשְׁבְּתִי כִּי־
 זַעַם מִלֵּאֲתָנִי: (יח) לָמָּה הִיָּה כְּאָבִי
 גִּצְחָו מִכְּתִי אָנוּשָׁה מֵאֲנָה הֲרָפָא

דברך קיי חי

זאם איך אים צירקעל דער פֿרעהליכען, אום מיך צו אונטערהאלטען; איינזאם זאם
 איך שטעטס אָב דייענעס אויפֿטראַגע; דען דוא בעלודעסט איממער מיט דראָהונגען מיך.
 (יח) וואָרום אַלזאָ זאָלל מיין שמערץ זאָ דויערנד, מיינע וואונדע זאָ וויטהענד אונד
 האַרט=

ר ש י

אשר העמדת ע"א כנולן: (טו) אל לארך אסף תקחני. תירגס יונתן לא תתן ארכא לעלכנוי אל תאמר
 את ריבי להניחו לארך אסף אל לא מהר והנק' לי: שאתי כמו סבלתי: עליך. בשבילך: (טז) ומלאו
 דכריך וזובלס. לתאזה מתחל' יהיו לי לשאון כי דמיתי שיזמעו אלי. עתה (יז) מפני ידך. מפני
 גנוטה הנאה לי מאתך: ישנתי. יחידי ומזומם באכלו' כי נכואתי זעם מלאחתי בחורבן ביתך:
 (יח) אנושה. מולה כמו ויאוש ויחלה בכנה של בת שבע: היו תהיה לי. אתה הוה לי: כמו אכזב.
 כאדם

ב א ו ר

ואזיננו ואם תוליא יקר מזולל וגו'. (יד) אויביך, אשר לך בתוך ישראל אעבור בארץ אשר לא
 ידעת. עליכה, עליהם ועליך תוקד וכאשר כתבתי. (טו) אחה ידעה, כלומר ידעת מה שעושים
 לי מה אומרים על המוכיחים אותם. אל לארך אסף, אם תאריך אסף עליהם אל תקחני
 כלומר אל תמיתני (רד"ק). (יז) מפני ידך, תרגמתי פה כפי תרגום הכשדי רש"י ורד"ק, וכן
 (במלכים ב' ג' ט"ו) ותהי עליו יד ה', ועיין להמנאר שם. כי זעם, ארי נכואה דלוט מלאחתי
 (הכשדי). (יח) למה חיה, כלומר מה עול בני כי התקפס עלי לאמר חילך לבו אתן וככל
 חטאיך

הארטנעקיג זיין? ליידער ביזט
דוא איינע אונטרייע קוועללע,
איין פֿערוועגענד וואַססער גע-
וואָרדען מיר. (יט) היערויף
שפראך זאָ דער עוויגע:
וויילסט דוא וויעדער שטאַנד-
האַטט דו כעצייגען, דאס איך
וועדער אויף דו פֿערטרויען
דאַרף, זאָ קאַננסט דוא מיין
דיענער בלייבען; אונד בע-
שטרעכסט דוא דו, ערלעם
פֿאַם שלעכטען צו געווינגען, זאָ
ווירסט דוא גאַנץ נאָך מיינעם
וויילען זיין, נור מיססען זיא
איממער צו דיר, ניכט אַבער
דוא צו איהנען אומקעהרען.
(כ) דאן מאַכע איך דו צו איי-
נער עהערנען פֿעסטען מויער
געגען דיעזעס פֿאַלק; זיא מאַ-
גען קעמפֿען ווידער דו, זיא
קאַממען דיר ניכט בייא, דען

היו תהיה לי כמו אכזב מים לא
נאמנו: (יט) לכן כה אמר יהוה
אם תשוב ואשיבה לפני תעמד
ואם תוציא יקר מזולל כפי
תהיה ישבו המה אליה ואתה
לא תשוב אליהם: (כ) ונתתיה
לעם הזה לחומת נחשת בצורה
ונלחמו אליה ולא יוכלו לה כי-
אתה אני להושיעה ולהצילה
נאם יהוה: (כא) והצלתיה מיד
רעים ופדתיה מכף עריצים:
טו (ב) ויהי דבר יהוה אלי
לאמר: (ג) לא תקח לה

אשה
איך בין מיט דיר, שפריכט דער עוויגע, דיר בייאצושטעהען אונד צו רעטטען דו.
(כא) יא, איך רעטטע דו אויס דער פֿערוועכטען האַנד, בעפֿרייע דו פֿאַן דער געוואַלט
דער טיראַנגען.

טו (א) דעם עוויגען וואָרט וואָרד מיר איינסט וויא פֿאַלגט. (ב) נים דויד קיי-
נע

ד ש י

כאדם שמבטחו נפסק ממנו שאתה מניחני להלעטר בידם. אכזב מקור פֿיסק פֿייליינ'ן בלע'ו: מיס
לא נאמנו. לסמך עליהם: (יט) לכן. בעבור שאני אובל הנרות האלה: כה אמר ה'. לי: אם חשני.
אתה ישראל ע"י ואשיבך אני אליו אמר לי לפני תעמוד: ואם תוליא יקר מזולל. אם תוליא אדם
הגון מאדם ראש שתחזירנו למוטב: כפי תהיה. שאני גוזר גזרה ואתה מבטלה: ישבו המה אליך
ואתה לא תשוב אליהם. יחובון אינון לפאגמך ואת לא תשוב למטעי בחריהון:

ב א ו ר

טטאטיך, הלא נסודם לא נאמי ונמושנס לא שחתי. אכזב, ר"ל מקור אכזב כפי' רד"ק, והוא
הסוך דברי ה' אותי עזבו מקור מים חיים (לעיל ב' י"ג), כלומר הלא הבטחת לי לתנוני עיר
מנכר ולמה ימרה אשך בי. (יט) אם תשוב, אם תרבה לשונ למושכך ולא שמרתיך לאשר ירחיק
והקדשתיך ותחן גויך למכיס כשכילי נאשר עשית עד הנה. ואשיבך, גם זה מענין התנאי,
ופירושו ואם אני אובל להשיבך ולהכטיח עליך כי תלך בכל אשר אשלחך, ותעשה את כל אשר
אשך אז לפני תעמוד. ואם הוציא יקר, ואם חטרת עמך עליהם להחזירם למוטב ותוליא
יקר מזולל שתובל להשיב הרשעים שהם זוללים להשיבם טובים ויקרים (רד"ק). כפי חז"י, רעות
מיארי תקיים (הכשדי) ולפיו תרגמתי.

טו (א) לא חקח, כדי שיהיה לאית ולמופת לכל ישראל, והיה אם יראוהו תמיד בלי אשה
ובנים ידעו מיד ויזכרו את דבר ה' כי ימחו בניהם ובנותיהם ממותי תחלואים, ואולי

אֵשָׁה וְלֹא־יְהִיוּ לָךְ בָּנִים וּבָנוֹת
 בַּמָּקוֹם הַזֶּה: (ג) כִּי־כֹה וְאָמַר
 יְהוָה עַל־הַבָּנִים וְעַל־הַבָּנוֹת
 הַיְלֵדִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל־אִמָּתָם
 הַיְלֵדוֹת אוֹתָם וְעַל־אֲבוֹתָם
 הַמְּזוֹלְדִים אוֹתָם בְּאֶרֶץ הַזֹּאת:
 (ד) מִמּוֹתֵי תְהַלְאִים יָמְתוּ לֹא
 יִסְפְּדוּ וְלֹא יִקְבְּרוּ לְדָמֵן עַל־פְּנֵי
 הָאָדָמָה יִהְיוּ וּבַחֲרָב וּבִרְעֵב יִכְלוּ
 וְהִיתָה נְבִלְתָם לְמֵאֲכָל לְעוֹף
 הַשָּׁמַיִם וּלְבַהֲמַת הָאָרֶץ: (ה) כִּי־
 כֹּה וְאָמַר יְהוָה אֶל־תְּבוֹא בֵּית
 מְרוֹזָה וְאֶל־תִּלְךְ לְסִפּוֹד וְאֶת־
 תָּנֹד לָהֶם כִּי־אֶסְפְּתִי אֶת־שְׁלוֹמֵי

נע פרויא , דאמיט דוא קיינע
 זעהנע אונד קיינע טעכטער
 אן דיעזעם ארטע בעקאמסט .
 (ג) דען זא בערראהט דער
 עוויגע דיא זעהנע אונד טעכט-
 טער דיא אן דיעזעם ארטע
 געכארען ווערדען , דיא מיט
 טער דיא זיא געבעהרען אונד
 דיא פאטער דיא זיא צייגען אין
 דיעזעם לאנדע , (ד) אן טער-
 ליכען זייכען מיססען זיא
 שטערבען , אונד אונבעטרוי-
 ערט אונבעגראבען , וויא דער
 דינגער אויף דעם פעלדע אימ-
 העד ליעגען , אדער דורך דאז
 שוועררט , דורך הונגער אויפ-
 געריעבען ווערדען , דאס איז
 רע אעזער דען פעגעלן דעם
 היממעלס אונד דען טהיערען
 דעם פעלדעס צום פראסע
 דיענען . (ה) זא שפריכט דער
 עוויגע , בעוועקע קיין טרויער-
 הויז , געהע נירגענד הין אים
 צו קלאגען , אדער איהנען דיין

מאח

בילייד צו בעצייגען , דען איך האבע , שפריכט דער עוויגע , דיעזעם פאלקע מיין וואהל-
 וואל-

ר ש " י

טז (ה) בית מרוח . משתה בספרי בפרש' בית פעור ראיתי חזרו לעשות להם מרזימי אבל ורבותינו
 פירשו מרוח אבל : תנוד . תקוין : כי אספתי את שלומי וגו' . כשהיה אברהם אביהם עושה
 לדקה ומשפט נתתי לזרעו חסד ורחמים ושמר ה' אלהיך לך וגו' (דברים ז') ונתן לך רחמים (ס ז')
 הם הפכו ללענה משפט וכדקה לארץ הנימו (עמוס ה') אף אני חזרתי ואספתי אלי את חסדי ואת
 רחמי

ב א ו ר

ישנו מדרכיהם הרעים , והוא כענין הליכת ערום ויחף ביזעי' לאות ולמופת על מלרים וכוז
 (ס ב') . (ד) ממוחי חלואים , ר"ל מיתת תחלואים ימותו ותחלואים ר"ל בחולי רעב ימותו
 כמו שאמר למעלה ואם באתי לעיר הנה תחלואי רעב וכן חרגם יונתן ממרעי כפן ימותו ,
 ואם לא יהיה זה פירוש מה ירבה לומר מיתת תחלואים ימותו כל בני אדם מתים בחולה
 אס לא ימותו על ידי חרב ע"כ לשון רד"ק , ולדעתי מיתת תחלואים פה הוא מיתת
 דבר שהוא גם כן חולאת משונה , כי מיתת רעב נאמרה למטה ובחרב וברעב יכלו , ולרוב
 נאמר בספר זה שהזס יכלה אותם בדבר חרב וברעב , ולכן אמר במיתת תחלואים
 לדמן על פני האדמה יהי' , ובמיתת חרב ורעב והיתה נכלתם למאכל עוף ובהמה כי נכלה
 ממי דבר גם עוף השמים ובהמת השדה לא יאכלו . (ה) בית מרוח , ענין רוח נלשון עיני

הרמח

מֵאֵת הָעַם הַזֶּה נֶאֱמַר יְהוָה אֶת־
הַחֶסֶד וְאֶת־הַרְחָמִים: (ו) וּמִתּוֹ
גְּדִלִים וּקְטָנִים בְּאֶרֶץ הַזֹּאת לֹא
יִקְבְּרוּ וְלֹא יִסְפְּדוּ לָהֶם וְלֹא
יִתְגַּדְּדוּ וְלֹא יִקְרָח לָהֶם: (ז) וְלֹא־
יִפְרְסוּ לָהֶם עֵר-אֶבֶל לְנַחֲמוֹ עַל־
מֵת וְלֹא־יִשְׁקוּ אֹתָם כּוֹס
תְּנַחֲוּמִים עַל־אָבִיו וְעַל־אִמּוֹ:
(ח) וּבֵית־מִשְׁתָּה לֹא־חֲבוּא
לְשֵׁבֶת אֹתָם לֶאֱכֹל וּלְשִׁתּוֹת:
(ט) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מִשְׁבִּית מִן־
הַמָּקוֹם הַזֶּה לְעֵינֵיכֶם וּבִימֵיכֶם
קוֹר שִׁשּׁוֹן וְקוֹר שְׂמִיחָה קוֹר חֲתָן
וְקוֹל כִּלָּה: (י) וְהָיָה כִּי תִגִּיד לְעַם
הַזֶּה אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ עַל־מָה דְבַר יְהוָה
עָלֵינוּ אֵת כָּל־הָרָעָה הַגְּדוֹלָה

וואַללען, מיינע גנאדע אונד
מיינע באַרמעהרציגקייט ענט-
צאָגען. (ו) גראַסע אונד קליינע
ווערדען הינשטערבען אין
דיעזעס לאַנדע אונד ווערדען
ניכט בעגראַבען, ניכט בע-
טרויערט ווערדען, נייעמאַנד
ווירד איהרענטוועגען זיך דיא
הויט אויפֿריטצען אָדער איינע
גלאַצע שערען. (ז) מאַן ווירד
איהנען דער טרייער וועגען,
קיינ מאַהל געבען, אום זיא
צו טרעסטען איבער דיא הינ-
געשיעדענען, אויך קיינען
טראַסטבער רייכען וועגען
פֿאַטער אונד מוטער.
(ח) קאָממע אַבער אויך אין
דאָז הויז דער פֿריידע ניכט,
אום אין איהרער געזעלל-
שאַפֿט צו עססען אונד צו
טרינקען. (ט) דען זאָ שפּריכט
דער הערר דער העערשאַפֿ-
רען, דער גאָטט ישראל'ס,
איך פֿערבאַננע גאַנץ פֿאַן די-
זעם אַרטע, פֿאַר אייערן אוי-
גען אונד אין אייערן טאַגען
יעדען טאָן דער פֿריידע אונד
דעם פֿראַהלאַקקענס, יעדען
געזאַנג דעם ברייטיגאַטס אונד

דער ברויט. (י) ווען דוא נון דעם פֿאַלקע דיעזעס אַללעס פֿערקינדעסט; זאָ ווערדען
זיא דיך פֿראַגען, וואַרום האַט גאָטט דיעזעס גרעסליכע אונגליק איבער אונז בעשלאַססען?

וואס

ר ש י

רחמי. אספתי אטווי"ש בלע"ז כמו אסף אלהים את חרפתי (בראשית ל'): (ו) ומתו גדולים וקטנים.
ואמר שכל מחים מה לך לספור: ולא יתגודד ולא יקרח להם. דרך האנלים להתגודד ולשרט
בשרם ולקרוח קרחה בראשם ומכל מקום לישראל אסור ולא הזכירו כאן אלא לדוגמת אכל: (ז) ולא
יפרסו. לשון שנייה כמו (דניאל ה') מנח מנח חקל ופרסין שמנרין את האנלים ברחב'אפורסין להם
ברכת המוליד כי הוא יברך הזבח (שמואל א' ט') תירגם ונתן ארי הוא פרים על מזונת: ולא ישקו
אותם וגו'. הכי טעם למה שאמרתי אל תלך לספור: (ח) ובית משתה. אשר אשרתי לך למעלה
לז

ב א ו ר

כימת קול שמחה או קול תוגה וכן פירש אבני הרד"ק ז"ל. (ו) ולא ישרסו, כמו שפורסין
ובולעין

הזאת ומה עוננו ומה הטאתנו
 אשר הטאנו ליהוה אלהינו :
 (יב) ואמרת אליהם על אשר
 עזבו אבותיכם אותי נאס יהוה
 וילכו אחרי אלהים אחרים
 ויעבדום וישתחוו להם ואתי
 עזבו ואת תורתי לא שמרו :
 (יג) ואתם הרעתם לעשות
 מאבתיכם והנכם הלכים איש
 אחרי שררות לבו הרע לבלתי
 שמע אלי : (יד) והטלתי אתכם
 מעל הארץ הזאת על הארץ
 אשר לא ידעתם אתם ואבתיכם
 ועבדתם שם את אלהים
 אחרים יומם וליקה אשר לא
 אתן לכם הנינה : (טז) לכן הנה
 ימים באים נאס יהוה וקא

וואס איזט אונזער פֿערגעהען ,
 וואס אונזער פֿערכרעכען ,
 וואָדורך וויר אונז זאָ שווער
 אָן דעם עוויגען אונזערעם
 גאָטטע פֿערוינדיגעט האַבען ?
 (יב) דאָן זאָגע איהנען : וויל
 שאָן איערע פֿאָטער מיך
 פֿערלאַססען האַבען , שפּריכט
 דער עוויגע , אַנדערן גאָטטערן
 נאָכגעגאָנגען , איהנען גע-
 דיענט , זיא אַנגעכעט האַלט ,
 מיך אַבער הינטאַנגעזעצט
 אונד מיינע לעהרען ניכט בע-
 אַכאַכטעט האַבען . (יג) א נר
 איהר עם נון נאָך שליממער
 מאַכעט אַלס איערע פֿאָר-
 פֿאָהרען , דאָ יעדער פֿאָן אייך
 לעכער דעם האַנגע זיינעם
 בעזען הערצענס פֿאַלגט אום
 נור מיר ניכט צו געהאַרען .
 (יד) דעס האַלב שליידערע איך
 אייך אויס דיעזעם לאַנדע אין
 איין אַנדערעם , דאָן וועדער
 איהר , נאָך איערע פֿאָטער
 געקאַנט האַבען , דאָרט כּוֹנֵן
 געט איהר טאָג אינד נאָכט
 פֿרעמדען גאָטטערן דיענען ,
 דאָ איהר פֿאָן מיר ניכט מעהר
 וועררעט בעגינסטיגט ווער-

יאמר

דען . (יז) דאָרום אַבער ווערדען ערשט טאָגע קאָממען , שפּריכט דער עוויגע , וואָ

מאן

ר ש י

לא חבא] זה העם הנני משנית מן המקום הזה וגומר : (יג) ועבדתם שם אלהים אחרים . ת"י
 ותפלותימן לעממיה פלתי טעות יומם וליליא : (יד) לכן . לאון שנועה אף על פי שנגדתם ב
 שנועה היא בדי שגאול אחנס : ולא יאמר עוד וגו' . רבותי' דרשו לא שתעק' כיאת מזרי' ממקומה

ב א ו ר

ובלעין הלחם לאכל כשמכרין אותו, וזהו שאמר לנחמו על מת (אני הרד"ק) . (יג) אשר לא
 אצו , כלומר כי לא אשים עוד עיני ולבי עליכם לחנו ולרחם אתכם, ולכן עשו את הטוב בעיניכם
 ורצו אס חמלאו מרגוע לנפשאם בדרך זה . אשר , במקום כי כמו ויבז העיר אשר טמאו אחותם
 (בראשית ל"ד כ"ז) . (יד) לכן הנה ימים, כלומר בשביל זה שאשליך אתכם על הארץ אשר לא ידעתם,
 ולא אתן לכם חנינה ותהיו במלור ונמלוק חסונו מדרכיכם הרעים ותקראו אלי ואני אשמע
 לכם להעלות אתכם מכל הארצות אשר הדתתי אתכם שמה , ויבאו הימים ולא יאמר עוד וכו'
 וכו'

יאמר עוד חי יהוה אשר העלה
את בני ישראל מארץ מצרים:
(טו) כי אם חי יהוה אשר העלה
את בני ישראל מארץ צפון
ומכל הארצות אשר הדיחם
שמה והשבתיים על אדמתם
אשר נתתי לאבותם: (טז) הנני
שלח לדוגים רבים נאם יהוה
ודיגום ואחרי כן אשלח לרבים
ציידים וצדום מעל כל הר ומעל
כל גבעה ומנקיקי הסלעים:
(יז) כי עיני על כל דרכיהם לא
נסתרו מלפני ולא נצפן עונם
מנגד עיני: (יח) ושלמתי ראשונה

מאן ניכט מעהר זאגען ווירד,
זא וואהר דער עוויגע לעבט
דער ישראל אויס דעם לאנדע
מצרים הערויפנע פיהרט.
(טו) זאנדערן, זא וואהר דער
עוויגע לעבט, דער ישראל
אויס דעם לאנדע פאן מיט.
טערנאכט אונד אויס אללען
אנדערן לענדערן וואהרן ערויא
פער שטאסען, הערויפנע-
פיהרט האט, דען איך ווערדע
זיא וויערער און איהר לאנד
צוריקברונגען דאן איך איהר-
רען פאטערן איינגעגעבען.
(טז) איך זענדע, שפריכט
דער עוויגע, מעכטיגע פישער
דיא זיא צוואממען פישען,
דאן לאפסע איך אויך פ עלע
יענער הערביא קאממען, דיא
זיא פאן אללען בערגען, פאן
אללען העהען אינד פ עלוען-
ריטצען צוואממען יאגען זאל-
לען. (יז) דען מיין אויגע
בלויבט שטעטס אויף איהרע האנדלונגען געריכטעט, ניכטס דארף מיר ענטגעהען, אויך
איהרע שולד ליענט אונפעהריללט פאר מיינעם בליקע. (יח) זא ווילל איך צוערשט

לדיגים קרי

משנה

איהרע שולד ליענט אונפעהריללט פאר מיינעם בליקע. (יח) זא ווילל איך צוערשט
איהר-

ר ש י

אלא גאולה אחרונה עיקר ויליא' מזרים טפל לה: (טז) ודיגום. מה הדיג שולחו מחוץ מקום
גדולו אף אלו ילכדו אותם בתוך העיר ומה עסקו של דג משלכ' הוא מת כך אביא עליהם הורגים
ואח"כ אשלח ציידים לנשאים ולנורחים מן המרב אל ההרים והגבעות ולדום להגלותם בשני:
משנה

ב א ו ר

וב"ז אעשה למען ידעו ויכירו כי אני הוא האלהים ונאשר נאמר בפסוק ב"א אודיעם את
ידי ואת גבורתי. (טז) הנני שולח, על דרך זה אקבלם אז אשלח לדיגים רבים ודיגום,
והמה היו לדעתי זרובכל ישוע נחמיה שריה וכו' הנכחנים בס' עזרא (ב' ב'), אשר הביאו הגולים
לירושלים בימי בורש, וקראום דיגים כי היתה עליהם לפש אחריהם ולהוליאם ממזלה, והלידים
המה עזרא ואנשיו, כי גם המה הביאו רבים מהשני בני הגולה לירושלים, בימי ארתחשט
המלך כשנאשר (בעזרא ח' ל"ה). ומנקיקי הסלעים, כלומר יאספו ויקבלו אלה אשר ברחו
ונאו בנקרות הכורים ובסעיפי סלעים מפני פחד אויביהם, אשר משלו בס ויעבדום.
(יז) כי עיני, פי' אף אם לא אתן להם מנוחה, בכל זה לא אסור פני והשגחתי מהם, כי
אם תהיה עיני פקוחה עליהם, ואם אראה כי הטיבו דרכיהם אז אדע להכילם אבל גם
עונם לא נכפן מנגד עיני, ולכן אשלם ראשונה משנה עונם כנ"ל לפרש המשך כל המאמר.
משנה

איהנען, איהרע לאסטער אינד
 פֿערגעהונגען דאָפּפּעלט ענט-
 געלטען, ווייל זיא מיין לאַנד
 דורך דיא אַזעער איהרער שיי-
 זאלע ענטווייהעט אונד מיין
 ערבע מיט איהרען גרייעלן
 אַנגעפֿיללט האַבען. —
 (יט) עוויגער! דוא מינע
 קראַפֿט אונד שוטצוועהר!
 מינע צופֿלֿוכֿט צור צייט דער
 בעדרענגנים, צו דירווערדען
 פֿעלקער פֿאַן אללען ענדען
 דער ערדע הערבייאילען,
 אונד אויסרויפֿען, „פֿירוואַהר
 איינען וואַהן נור האַבען אונ-
 זערע פֿאַרפֿאַהרען אונז צום
 ערבע הינטערלאַסען, איי-
 נען טאַנד דער צו ניכטס
 פֿראַממט. (כ) קאַן דען איין
 מענש איינען גאַטט זיך שאַפֿ-
 פֿען, דאָ ער זעלבסט ניכט
 גאַטט איזט? —“ (כא) דאַהער
 ווייל איך דייעסמאַהל עם איה-

משנה עונם וחטאתם על חללם
 את ארצי בנבלת שקוציהם
 ותועבתיהם מלאו את נחלתי:
 (יט) יהוה עזי ומעוזי ומנוסי ביום
 צרה אליה גוים יבאו מאפסי-
 ארץ ויאמרו אך שקר נחלו
 אבותינו הבל ואין בהם מועיר:
 (כ) היעשה לו אדם אלהים והמה
 לא אלהים: (כא) לכן הנני מודיעם
 בפעם הזאת אודיעם את ידי
 ואת גבורתי וידעו כי שמי
 יהוה:

יז (א) חטאת יהודה כתובה
 בעט ברזל בצפרן שמיר
 חרושה

נען צו ערקענגען געבען, ווייל איהנען צייגען מינע מאַכט אונד שטערקע, דאָמיט זיא
 ערפֿאַהרען דאָס מיין נאַמע עוויגער זיא.

יז (א) דער פֿרעפֿעל יהודה'ס איזט אויפֿגעצייכענט מיט איינעם אייזערנען
 ר ש " י

(יח) משנה עונם. את שגנו על עונם לעשות עונות אבותיהם. וי"ת כן ואשלים לתניינין כקדמאין
 על חד חדין: (יט) ה' עוזי ומעוזי ומנוסי. אטיסוויימאנ"ט בלע"ז ומנחם חברו לשון פלא
 כמונח ליריאיך נס להתנוסס (תהלים ס') וכן ה' נסי (שמות ז'), ודוכ' פתר אותו לשון מנוס ממש:
 אליך גוים יבאו. סוף האומות לשוב אליך ולעבדך שנס אחד ועמד איך עשו להם אלהים והמה לא
 אלהים: מאפסי. כמו מקלה: נחלו לשון נחלה; מועיל. לשון תועלת: (כא) כי שמי ה'. כמשמעו
 מושל ושליט לקיים גזרתי:

יז (א) בעט ברזל. משל הוא כלומר חקוקה בשיקוע ואין נוסה לימחק: חרושה. חקוקה כזה

ב א ו ר

(יח) משנה, ואשלים לתניינין כקדמאין על חד חדין (רש"י בשם ת"י) ולפיו תרגמתי. וכן יאמר
 לרוב משנה על השנות הדבר פעמים רבים. בנבלת שקוציהם, כמו פגרי גלולינס (ויקרא
 כ"ו ל'), והעבתיהם מלאו נחלתי, כמו שנאמר למעלה ותנאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמחם
 לתועבה. (יט) ה' עוזי, כאשר ישמע הנביא חבלית הדבר כי יביאם האל וישיבם על אדמתם
 באחרית הימים, ורבונו בגלות זה להשלים משנה עונם ותטמאם, הכיר מיד טובת ה' וגדולתו
 ואמר ה' עוזי, אז כל הגוים יבואו וישתחוו לפניך, וודו כי אלהיהם הנל, ואתה הוא אלהי
 אמת. (כא) לפן הנני מודיעם, כלומר תכלית כל דבר זה להודיעם את ידו וגבורתי, וכאשר
 כמנתי בפסוק י"ד עיי"ש.

יז (א) שמיר, הוא אבן טוב שקורין דיטאמנט וכן הוא בלשון ערבי. פחובה, על לוחלכם

חרושה על-לוח לבם ולקרנות
 מזבחותיכם: (ב) כזכר בניהם
 מזבחותם ואשריהם על-עין
 רענן על גבעות הגבהות:
 (ג) הררי בשדה חילק כל-
 אוצרותיה רבו אתן במתיה
 בחטאת בכל-גבוליה:
 (ד) ושמתה ובה מנתלתה אשר
 נתתי לך והעבדתה את-איביה
 בארץ אשר לא-ידעת כי-אש
 קדחתם באפי עד-עוכם תוקד:

כה

גריפעל, איינגעראבען מיט
 איינער דעמאנטענען שפיטצע
 אויף דער טאפעל דעם הער-
 צענס וויא אויף דען הערנערן
 דער אלטארע. (ב) וויא איה-
 רט קינדער וואַ לעגען איהרע
 אלטארע איהנען שטעטס אים
 זינע, וואַ איהרע געטצען אונ-
 טער דען האַינען אונד אויף
 דען בערנען. (ג) אַ דוא בערג-
 בעיוואַהנער! דיינען בעויטץ
 אויף דען געפילדען, אללע
 דיינע שטעצע געבע אַך צור
 בייטע הין וועגען דער זינד-
 ראַטען אַפּפּערהעהען, דיא
 אן אללען דיינען גרענצען
 שאַעהן. (ד) אַכטערעטען מוסט
 דוא אונד ווידער דיינען וויללען
 פּאָן דיינעם ערבע, דאַן אַיך

דיר געגעבען; צום שקלאפען מאַכע אַיך דיך דיינעם פּיינדע אַיך איינעם לאַנדע, דאַן דיר
 אונבעקאַנט אַיזט; דען דיא צאַרנגלוטה, דיא איהר אַיך מיר אַנגעפאַכט, ווירד עוויג

ר י ש י

שהוא חורש בעומק: על לוח לבם. שאינם שוכחין ע"א שלהם: (ב) כזכר בניהם מזבוחים. בזכירת
 בניהם כן היתה להם זכירת מזבוחים נאדם שיש לו גיעגועין על בנו. ומדרש אגדה בעט ברזל כלפון
 שמיר ע"י ירמיה שנקרא עמוד ברזל וע"י יחזקאל (ג) שנאמר לו כשמיר חזק מלור נחמי מלחך:
 ואשריהם אשר על עץ רענן. על עץ כמו אלל וכת"י תחוח כל אילן ענוף: (ג) הררי בשדה. ירושלים
 היושבה בהר המישור כל סביב העיר מיסור שדה ולשון הררי כמו ערבי(ישעי' י"ג) על שם שיושב בערבה
 אינטיינד"ש בלע"ז יושבי ההר: חילך. כמו ממוך: במתוך כחטאת. במתוך עשויות כחטא לשם ע"א
 בכל גבולך: (ד) ושמתה. על כרחך חשמת ארץך את אשר לא שבתה בשנתותיכם שאמרת לנס
 ושנתה הארץ (ויקרא כ"ה): ונד. אלקים מחמת נחלתך אשר נתתי לך שלא עשית רלוני להשמיטה.
 ד"א ונד מנחלתך ונד אלקים מנחלתך שאגלה אותך ממנה: כי אש קדחתם באפי. יקדחתם נחתי:

ב א ו ר

חרושה, על קרנות המזבח. (ב) כזכר, אמר זכירת מזבוחים ואשריהם והספור עליהם
 הוא ערב עליהם כזכר בניהם שהם חביבים עליהם וזוברים אותם חמיד לאהבתם אותם
 (רד"ק). ואשריהם, אשריהם הם ע"א עלמה ולא העץ, כאשר הוביח החכם געוועניוס בראיות
 ברורות בספר המלין שלו. (ג) הררי, כן נקראו פה לדעת השורשים החשובים והגדולים בעם,
 וגם מלכי יהודה השוכנים על גפי רום הגדולה, ועליהם נאמר כל הפרשה ארור הנגר אשר
 יבטח וגו' עקב הלב וגו' ובאשר אפרש. בשדה חילך, ומלת בשדה אע"פ שהטעם עמד בה
 פירושה שהיא דבוקה עם חילך (רד"ק), ואני תרגמתי בשדה חילך בהפוך כאלו חביב חילך
 בשדה, ובאשר כתב הרד"ק במקרא זה על במתוך כחטאת, שהוא כאלו אמר כחטאת במתוך,
 כלומר למה יהי כל חילך וכל אולרותיך לבו בעבור חטאת במתוך, ובמכו רבים תיבות שהן
 הפיכות בטעמם, כמו מקום שם קנר, שטעמו מקום קנר שר, ומספר אל יודעי נהי, כמו
 יודעי נהי אל, מספר והדומים להם רבים עכ"ל. (ד) ונד, ר"ל בעל כרחך כפי' רש"י, והב'
 חשמש פה במקום נגד, כמו לא חענה ברעך וביוצא בזה. עד עולם, עד זמן ארוך כידוע.
 חוקד, נעין הדברים האלה אשר האל לפירושינו (לעיל ט"ו י"ג) לנביא עלמו, ועמה יאמרו

(ה) כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲרָוֶה הַגִּבֹּר
 אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם וְשֵׁם בָּשָׂר
 זָרְעוּ וּמִן־יְהוָה יִסּוּר לִבּוֹ: (ו) וְהָיָה
 כְּעָרְעָר בְּעָרְבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־
 יָבֹא טוֹב וְשָׁכֵן הַרְרִים בְּמִדְבַּר
 אֶרֶץ מִלְחָה וְלֹא תֵשֵׁב: (ז) בָּרוּךְ
 הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהוָה וְהָיָה
 יְהוָה מִבְטָחוֹ: (ח) וְהָיָה כַּעֵץ וְ
 שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יֹבֵל יִשְׁלַח
 שָׁרְשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבֹא הָם
 וְהָיָה עֲלֵהוּ רַעַנָּן וּבִשְׁנַת בְּצִירַת
 לֹא יִדָּאָג וְלֹא יִמַּיֵשׁ מַעֲשׂוֹת
 פָּרִי: (ט) עֵקֶב הַלֵּב מִכָּל וְאָנֶשׁ

ברעננען. (ה) זא שפריכט
 דער עוויגע: פֿערפֿלוכט זיין
 דער מאן, דער אויף מענשען
 זיך פֿערלעכט, דער שטערבֿ=
 ליכע צו זיינער שטיטצע וועה=
 לעט, אונד פֿאָן דעם עוויגען
 אַבווענדעט דאָז הערץ! (ו) דער
 מוס גלייך איינער איינזאמען
 שטירע אין דער וויסטע דאָ
 שטעהען, אונד פֿערגעבענס
 דעם גוטען ענטגעגען זעהען,
 דאָ דאָ קאָממען זאָלל, דיא
 דירע וויסטע בלייבט זיין
 אויפֿענטהאַלט, איין אונדֿרוכט=
 באַרעס פֿעראַדעטעס לאַנד.
 (ז) געזעגענט זיין דער מאן,
 דער אויף דען עוויגען זיך פֿעֿר=
 לעסט, אונד דעססען צופֿעֿר=
 זיכט דער עוויגע איזט. (ח) דער
 ווירדגלייך איינעם אַם וואַס=
 סערגעפֿלאַנצטען בוימע זיי

יראה קרי הוא

נע ווארצעל דיכט אַם שטראַמע אויסשטרעקקען, אונד ניכט דיא היטצע עמ=
 פֿאַינדען, דיא דאָ אייסברעכען זאָללעט; איסטער גרין בלייבט זיין בלאַטט,
 אונד דער דיררען יאהרעסצייט ענטגעגען טראַטצענד, האַרט ער ניע אויף, פֿריכֿ=
 טע צו טראַגען. (ט) טריגערישער דען אַללעם איזט דאָ מענשליכע הערץ, זעהר

ר ש י

(ה) אַזר ינטח באַדס. בחריזו וקלירו לומר אורע בשניעית ואובל: זרועו. כמו עזרו וכן ת"י
 רוחלניה: זמן ה' יסור לני. יסהבטיחו: לויתי את ברכתי לכס (סס) כ"ג: (ו) כערער. כען יחידו לשון
 ערירי (בראשית ט"ו). ויש אומרי' דגאשטי"ה בלע"ו. ומנחם פי' שס עין מעלי היער וערער שמו וכן
 פי' כערער במדבר עין אחד מעלי היער: בערבה. לשון מישור: חררים. יונש כמו חרה מני חורב
 (איוב ל'): ארץ מלחה. ארץ שהיא מליחה ולא תהא מיושנת: (ח) ולא יראה. העץ ני יבא חס:
 בכורת. לשון רעב פאמל"א בלע"ו. ל"א בכורת לשון מבכר וכן מכרו סנחם: לא ידאג. לא יפחד:
 (ט) עקוב הלב. מלא חוארה ועקוב' מכל רעה: ואנוש. לשון חולי ומליו הוא זה: מי ידענו. הוא

ב א ו ר

לזנינים בעם ביתר שאת ויתר עון, וזה ג"כ ראיה לפירושי לעיל. (ו) כערער, לפי' רש"י
 ורד"ק בתהלים הוא עץ יחידו הגדל במדבר, והוא א' מעלי יער, ורבים מחכמי באומות
 הוכיחו שהוא העץ הנקרא ווחהתווערבווק, והחנם געגעניוס מאן בהוראה זאת בעבור שפעל
 שכן לא יחואר כהונן על העץ, ולפירושינו הפעל ולא יראה וגו' ושכן וגו' מוסב על הגבר
 ולא על העץ, והוא משל מעורב עם חארי הנמשל, וכן הוא לרוב בספרי בניאים נידוע
 למנין. ולא יראה, כלומר אס יקוה לטוב כי יבא, לשוא תהיה תקומו. הררים,
 זהו במדבר במקום שלא יכול שם מער מרוב החום, וחררים ענין שריפה ולקה מרוב
 חמימות, מן ועלמני חרה מני חרב (איוב ל' ל'), ומרה נחשתה (ישוקאל כ"ד י"א), נחר מפוח
 (רד"ק). (ט) עקב הלב, כלומר מי ידע ויניר לנ האדם העקב והרע שיובל לסמוך ולכטוח

הוא מי ידענו: (י) אני יהוה
חקר לב בחן כליות ולתת לאיש
כדרך כפרי מעלליו: (יא) קרא
דגד ולא ילד עשה עשר ולא
במשפט בחצי ימו יעזבונו
ובאחריתו יהיה נבל: (יב) כסא
כבוד מרום מראשון מקום
מקדשנו: (יג) מקוה ישראל
יהוה כל עזבוק יבשו יסורי
כדרכיו קרי. ימו קרי. וסורי קרי

באזרטניג: ווער ווילל עם ער:
גרינדען? (י) גור איד דער
עוויגע, ערפארשע דאז הערץ,
פריפע דיא נייערען, אום יע:
דעם נאך זיינען פערדיענסטען
נאך דען פריכטען זיינער ווער:
קע צו לאהנען. (יא) וויא דעם
רעכהוהן, דאז אייער בריטעט
דיא עם ניכט געלעגט, ערגעהט
עם דעם, דער רייכטהום זאמ:
מעלט אונר ניכט מיט רעכט,
אין דער העלפטע זיינער לע:
בענסיהרעע מוס ער איהן
פערלאססען, אונר אלס טהאר
ערשיינט ער דאן אס ענדע. —
(יג) אָ טחראָן דער העררליכ:

קייט, אוראלטע העהע, ארט אונזערעס הייליגטהום! — (יג) האַפֿנונג ישראל'ס, אַ עוויג
גער! אללע, דיא דרך פֿערלאַססען, מיססען צו שאַנדען ווערדען, אויך מיינע געגנער אין
דיע:

רש"י

סבור מי ידענו. אני ה' חוקרו: (יא) קורא דגד. קו"ק"ו גלוגל"ט בלע"ז: ולא ילד. הקורא
הזה מושך אחריו אפרוחים שלא ילד; דגד. הוא ליפנוף שמלפף העוף בקולו למשך אפרוחין
אחריו ואלו שהקור' דגד לא ילכו אחריו משיגדלו שאינ' מינו כך עוש' עושר ולא במשפט: יהיה נבל.
מתקרי רשיעא; (יב) כסא כבוד וגו'. לפי שבא לימר כל עוזבוק יבשו מתחיל בקילוסו של מקום
ומדבר לפניו אמה שנס' כבוד ומרום מראשי' בריות עולם ומכוון כנגד מקדשנו: (יג) מקוה ישראל.
ה' יושב עליו לפינך כל עוזבוק יבשו: וסורי בארץ יכתבו. אותם אסרים מדברי שאינם שומעים
שליחתי

באר

עליו, ואיזה האדם אשר יודע לכוון ולסקול כנף מאזנים מעשי זולתי הטובים והרעים, לגמול
ולשלם כפיהם, הלא הוא רק למראה עיניו ישפט ורק אני רואה ללבב ונוחן כליות לתת לכל
א' בפעלו, ולכן נרוץ הנבר אשר ינטח ני. (יא) קורא דגד, לפי שאמר לתת לאיש כדרכו
אמר אל תחמה על הרשע שהוא מלכית בנכסים איך לא יתן לו האל כדרכו, כי תדע כי
הרשע שאין עשרו במשפט לא יעמד לו אלא ילח מידו בחצי ימיו, והמשילו לקורא והוא עוף
שקורין בלע"ז פרוני" (פערדיקט, רעכהוהן) והוא רונץ על בלי עוף אחר ומחמם אותם והככים
ההם לכשינקעו וילאו האפרחים לא יהי כמו בניו שילכו אחריו אלא יעזבוהו ולא יכירוהו,
אלא אחרי מי שהיא להם אס (רד"ק) והמליכה נאזה מאד. (יב) כסא כבוד, סבור המאמר
הזה הוא קזה וכנד מאד, וכבר עמלו בו המפרשים הראשונים, ולישוב קלח אמרתי לנארו בענין זה,
והוא, כבר אמרנו לרוב בספר זה כי כל חפץ הניבית ומגמתו היתה להשיב בתחנתו את הרע
אשר אמר ה' להניח על העיר והמקדש, וזה משתי סבות, א' בעבור שהיא משכן כבוד ה'
ועד על השגחת הבורא עליהם, ושנית היה המקדש עמוד גדול לטובים, ואות על אהבת המקום
להם, כי זה היה חכמתם ותפארתם לעיני כל העמים, ומסנה הראשונה כבר התחנן הנביא
בסוף פ' י"ד ואמר אל תנאץ למען שמך אל תנבל כסא כבודך וכאשר כתבתי שמה. ועתה אחרי
שמעו דברי ה' לבלתי שוב ממרון אפו וראה שרירת לב נת עמו לבלתי שמוע לדברי ה', כאשר
יאמר בשמם (לקמן ט"ו) איה דבר ה' יבא נא, התחיל ללעוק במר נפשו כסא כבוד מרום
מראשון אך תפול ומאבד, כי עתה אפס כל תקוה, ושפך נסאו לה' והתפלל לפניו לפי סנה
שנייה

בְּאֶרֶץ יִכָּתְבוּ בִּי עֲזָבוּ מְקוֹר
 מִיּוֹם־הַיּוֹם אֶת־יְהוָה: (יד) רַפְּאֵנִי
 יְהוָה וְאֶרְפָּא הוֹשִׁיעֵנִי וְאוֹשַׁעַה
 כִּי תִהְיֶה אֶתְּרָה: (טו) הִנֵּה־
 הִמָּה אֹמְרִים אֵלַי אֵיךְ דָּבַר־
 יְהוָה יְבוֹאֵנָא: (טז) וְאֲנִי לֹא־אֶצְתִּיו
 מִרְעָה אֶתְּרִיק וַיּוֹם אֲנוֹשׁ לֹא
 הִתְאוּתִי אֶתְּרָה יִדְעַת מוֹצֵא
 שְׁפָתַי נִכַּח פְּנֵיךָ הָיָה: (יז) אֵל־
 תִּהְיֶה־כִּי לְמַחְתָּה מַחְסֵי אֶתְּרָה
 בַּיּוֹם רָעָה: (יח) יִבְשׁוּ רַדְפֵי וְאֵל־
 אִבְשָׁה אֲנִי יַחְתּוּ הִמָּה וְאֵל־
 אֶחְתָּה אֲנִי הִבִּיא עֲלֵיהֶם יּוֹם

רועועם לאנדע מיססען פֿער־
 דאָממט ווערדען, דען אויך זיא
 האַבען דיא קיזעללע דעס לע־
 בענדיגען וואַססערס, האַבען
 דען עוויגען פֿערלאַססען.
 (יד) זאָ היילע מיך דען, עווי־
 גער! דאָס איך וואַהרהאַפֿט
 געהיילט זייא! הילף מיר, דאָס
 מיר רעכט געהאַלפֿען ווערדע,
 דען דוא ביזט מיין רוהם,
 (טו) זיעה! אימסער זאַגען זיא
 צו מיר: וואָ בלייבט דאָ וואַרט
 דעס עוויגען? לאָס עס איינ־
 מאַל קאַממען! (טז) אונד איך,
 איך מאַסע מיר ניכט מעהר אָן,
 אַלס איינעם הירטען ציעמט,
 דער דיר פֿאַלגט, איך ווינש־
 טע יא גאַר דען אונגליקסטאָג
 ניכט; דוא, אָ עוויגער ווייסט
 עס, וואָס מיין סונד שפּראַך
 געשאַה אימסער אין דיינער

געגענוואַרט. (יז) אָ זאָ וואַללע ניכט דיא אורזאַכע מיינער בעשטירצונג ווערדען,
 דוא ביזט יא דאָך מיין שוטץ צור צייט דער נאַטה. (יח) מאַגען מינע פֿערפֿאַלגער
 צו שאַנדען ווערדען, נור דאָס איך מיך ניכט שאַמען מיססען, מאַגען זיא בע־
 שטירצט דאָ שטעהען, דאָס נור איך ניכט בעשטירצט ווערדען! ברינגע איבער זיא דען

רעה

קו"ד נירי

ר ש י

שליחותי בקבירות תחתיות ארץ יכחבו: (יד) כי תהלתי אתה. כך אני מתהלל ומתפאר לימר שאתה
 מושיעי תהלתי וונטנל"א בלע"ז: (טו) איה דבר ה'. הפורענות שאתה מתנבא: (טז) ואני לא
 אלתי. לא מהרתי לזרוך להביאם מהיות רועה טוב מחזר אחרך לנקש עליהם רקמים: ויום אנוש.
 חולי של מורענות לא התאויתי. וי"ת ואנא לא עבנית על מימרך מלהתנבאות עליהן לאתבותהון
 לדחלחך ולפי התרגום יהיה אלתי לשון עיכוב כלומר לא עבנתי מלומר להם שליחותיך ולהשיגם אליך
 אם היו שומעים אלי: מולא שפתי נכח פניך היה. להשיב את חמתך מהם: (יז) אל תהיה לי
 למחטה. אל יהי שליחותך למחתי: (יח) יבשו רדפי. אנשי ענתו לנדם:

ב א ו ר

שנייה מקוה ישראל הלא כל עוזיך יבשו ויאכדו לנטח לפי משפטיך הלבדק, לכן יבשו ויחמו
 המה לנדם ולא הטובים עמם, ורפאני ברפואה שלימה וגמורה שלא ארואה בחורבן בית המקדש.
 (יג) יכחבו, ר"ל עם העוזבים אותך ויבשו גם המה כי גם המה עזבו את ה' כי לא שמעו
 לדבריו, ואני הסנתי מלח בארץ למלת וסירי וכאשר תרגמתי. (יד) וארפא, שיהי רפואה
 שלימה וכאשר נחמתי כי אם אני אחי' ואנלל כדבריך אם אני לעלמי מה אני הלא תכסה
 פני נשת אם יחרכ המקדש וינטל החמוד, ואיך אנלל מחרפת נבל ומגדפתם, כי בלא זה
 שחקו עלי ואומרים איה דבר ה' יבא נא. (טז) אצחי, מענין והנוגשים אלים, כלומר לא
 הייתי אן יותר מאשר יאה לרעה אחרך, לא הוספתי מלה א' על דבריך ובכל זה שתעללו
 בי. ויום אנוש, אשר אמרת להביא עליהם לא אומתי והפלתי תחומי לפניך להשיב מהם
 הרעה אתה ידעת. (יח) הביא עליהם, עליהם לנדם ולא על הטובים וכבוד כסאך אל תנבל.

אינגליקסטאג, אונד שלאגע ויא מיט פֿערדראַפּפּעלטן שלענגן! — (יט) דאָן שפּראַך דער עוויגע צו מיר אַלואָ: געהע, שטעל= לע ריך אין דאָז טהאַר דעם גע= מיינען פֿאַלקעס הין, וואָ דיא קעניגע יהודה'ס אויס אונד איינגעהען, אונד דאָן אויך אין אַללע טהאַרע ירושלים'ס, (כ) אונד שפּרעכע צו איהנען: האַרט דאָ וואָרט דעם עוויגען, איהר קעניגע אין יהודה, גאַנץ יהודה אונד אַללע בעוואָהנער ירושלים'ס, דיא איהר דורך דיעזע טהאַרע געהט! (כא) וואָ שפּריכט דער עוויגע: היטעט אויך, וואָ ליעב אויך אייער לע= בען איזט, אונד כרינגעט קיי= גע לאַסט אַם רוהעטאַגע צו דען טהאַרען ירושלים'ס הע= ריין. (כב) טראַגעט אַבער אויך קיינע לאַסט הינויס אויס אוי= ערן הייוערן אַם שבת=טאַגע, אונד פֿערריכטעט איבער=

רָעָה וּמְשַׁנֵּה שְׁבָרוֹן שְׁבָרָם: (יט) כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הַלֵּוֹי וְעַמְדַת בְּשַׁעַר בְּנֵי־עַם אֲשֶׁר יָבֹאוּ בּוֹ וּבְכָל שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם: (כ) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם שְׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה מַלְכֵי יְהוּדָה וְכָל־יְהוּדָה וְכָל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם הַבָּאִים בְּשַׁעֲרֵים הָאֵלֶּה: (כא) כֹּה אָמַר יְהוָה הַשְׁמְרוּ בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְאַל־תִּשְׂאוּ מִשָּׂא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְרִבֵּאתֶם בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם: (כב) וְלֹא־תוֹצִיאוּ מִשָּׂא מִבְּתוּכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְכָל־מְלֹאכָה לֹא תַעֲשׂוּ וּקְדַשְׁתֶּם אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת

העם קרי כאשר
הויפט גאר קיינע ארבייט, זאגדערן האלטעט איהן הייליג דיעזען רוהעטאג וויא איך אוי ערן

ב א ו ר

(יט) כה אמר, סה מחיל הנוואה תחת יהויקים או תחת יהואחז המלך כי תחת יאשיהו המלך נודא לי לא נאמרה, ובאשר כתנתי בתחלת פ' ב', ומנאן והלאה יפנה הנובא ג"כ דבורו למלכי ישראל כמו לעם ולנביאים, וכל הנובאות אשר היו לו מסוף ימי יאשיהו המלך עד הגלות (מפרשה זו עד פרשה ל"ט) יחלק הסופר לשתי מחלוקת, בראשון (מפ' זו עד פ' כ"ו) יבואו דברי ריב וחוכמה על גודל פשעם ומרים נגד ה' ובני אדם ונגד נפשם, ויעודים רעים וקשים מהפרענות אשר תבאנה עליהם באחרית הימים, ובחלק השני (מפ' כ"ו עד פ' ל"ט) נכתבו אזהרות ונחמות רבות לעוררם לתשובה בנאמר בפ' כ"ו אולי ישמעו וישנו איש מדרגו ולכן פרט להם עונשם בדבורים קשים ורעים, והאריך בנחמה לתת להם תקוה טובה ולהניאם צוה אל דרך הישר. והנובאות האלה לא נכתבו לפי הזמן כאשר בא אליו רק כפי מיני המעשים והיעודים, ולכן הביא לפעמים נבואות אשר היו לו בימי לדקיה בתוך נבואתו צמי יהויקים, ומערב דברי ה' על יהואחז ויכניה בתוך דכיוו על יהויקים, והרבה בעין זה, כי הוא סדרם תמיד לפי מין המעט או העונש הנכלל בנבואה זאת, וכאשר אפרש במקומו א"ה. (כא) והבאחם בשערי, אל תשאזו משא מחוץ לעיר להביאה בתוך העיר, וכאשר כתב הרד"ק, כי לא הזהיר הנובא רק על ההולאה והכנסה דרך השערות מחוץ לעיר כי לא היו מייבים בהנסקה והולאה מבתיהם בתוך העיר לפי שיבשלים היו דלתותיה נעולות בלילה.

תרגום אשכנזי נה

ערו פֿאַט ערו כעפֿאַהלען.
 (כג) זיא צוואַר געהאַרצטען
 מיר ניכט, נייגטען ניכט איהר
 אַהר, אונד פֿוהרען פֿאַרט אין
 איהרעם שטאַררוינע, אַללען
 געהאַרזאם אונד אַללע כעכסע-
 רונג צו פֿערווייגערן. (כד) וואָל-
 לעט איהר מיר נון געהאַרצען,
 שפּריכט דער עוויגע, קיינע
 לאַסט אין דיא טהאַרע
 ירושלים'ס אַם רוהעטאַנע צו
 בריינגען, דען שכת הייליג צו
 האַלטען אונד קיינע אַרבייט אַן
 איהם צו פֿערריכטען, (כה) זאָ
 זאַללען פֿערנער צו דען טהאַ-
 רען דיעזער שטאַרט קעניגע
 אונד פֿירסטען איינציעהען,
 דיא אויף דעם טהראָנע דור'ס
 זיטצען, צו וואַגען אונד צו
 פֿעֿררען, זיא זאָוואָהל אַלס
 איהרע פֿירסטען אונד דיא
 איכריגען בירגער יהודה'ס,
 אונד בעוואָהנער ירושלים'ס,
 אונד דיא שטאַרט זעלכסט
 ווירד עוויג בעוואָהנט בלייבען.
 (כו) דאַן ווירד מאַן אויך פֿאָן
 דען שטעדטען יהודה'ס, פֿאָן
 דען געגענדען אום ירושלים,
 פֿאָן דעם לאַנדע בנימין, פֿאָן
 דען עכענען, בערניגטען אונד
 זדליכען געגענדען היעהער
 וואַללען אין דען טעמפעל דעם
 עוויגען, דיזעז מיטן בראַנד-שלאַכט -
 מעהלאַפֿפֿער אונד ווייהרויך, אונד יענע מיט אַ-
 פֿפֿער דעם דאַנקעם. (כז) ווערדעט איהר מיר אַכער ניכט געהאַרצען, דען שכת צו היי-
 ליגען

כְּאֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת-אֲבוֹתֵיכֶם:
 (כג) וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא הָטוּ אֶת-
 אָזְנָם וַיִּקְשׂוּ אֶת-עַרְפֹּס לְבַלְתִּי
 שׁוֹמֵעַ וּלְבַלְתִּי קָחַת מוֹסֵר:
 (כד) וְהָיָה אִם-שָׁמַע תִּשְׁמָעוּן
 אֵלַי נִאֲמִי-הוּא לְבַלְתִּי וְהָיָה
 מִשָּׂא בְשַׁעְרֵי הָעִיר הַזֹּאת בְּיוֹם
 הַשַּׁבָּת וּלְקַדֵּשׁ אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת
 לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת-בָּהּ כָּל-מְלָאכָה:
 (כה) וּבָאוּ בְשַׁעְרֵי הָעִיר הַזֹּאת
 מְלָכִים וְיִשְׂרָאֵל יֹשְׁבֵי עַל-כַּסֵּא
 דָּוִד רֹכְבִים וּבָרֶכֶב וּבַסּוּסִים
 הָמָּה וְיִשְׂרָאֵל אִישׁ יְהוּדָה וַיֵּשְׁבִי
 יְרוּשָׁלַם וַיֵּשְׁבָה הָעִיר הַזֹּאת
 לְעוֹלָם: (כו) וּבָאוּ מֵעַרְי-יְהוּדָה
 וּמִסְבִּיבוֹת יְרוּשָׁלַם וּמֵאֶרֶץ
 בְּנֵימִן וּמִן-הַשְּׂפֵלָה וּמִן-הַהַר וּמִן-
 הַנֶּגֶב מִבָּאִים עָלָהּ וּזְבַח וּמִנְחָה
 וּקְבוּנָה וּמִבָּאֵי תוֹדָה בֵּית יְהוָה:
 (כז) וְאִם-לֹא תִשְׁמָעוּ אֵלַי לְקַדֵּשׁ

שמוע קריי בו קריי
 עוויגען, דיזעז מיטן בראַנד-שלאַכט - מעהלאַפֿפֿער אונד ווייהרויך, אונד יענע מיט אַ-
 פֿפֿער דעם דאַנקעם. (כז) ווערדעט איהר מיר אַכער ניכט געהאַרצען, דען שכת צו היי-
 ליגען

ר ש י

(כג) ולא שמעו. אבותיכם למה שזויתי: (כה) ונאו. כמו ולבא:

ב א ו ר

(כז) ואם לא חשמעו אלי לקדש, ולעיל בפסוק כ"ג אמר והיה אם שמע וגו' לבלתי הביא
 משא וגו' ואם"כ ולקדש את יום השבת, כי דרך המקרא לדבר תמיד בדרך לא זו אף זו או
 בדרך זו ואם"ל זו כידוע, ונאמר מלינו באמור כי אם לשאר הקרוב אליו. לאמו ולאביו
 וגו' יטמא, ואם כפ' כ"א י"א לאביו ולאמו לא יטמא וכן לרוב.

תרגום אשכנזי

לינען קיינע לאסט אן דיעועם טאנע אין דיא טהארע ירושלים צו ברינגען, זא לאסטע איך אין פייער אין דען טהארען אויסברעכען, דאז דיא פאללעסטע ירושלים אונ- לעשבאר ניעדער ברענגען ווירד.

ירמיה יז יח

את יום השבת ולבתי ושאת משא ובא בשערי ירושלם ביום השבת והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלם ולא תכבה:

יח (א) דער בעפעהל וועל. דער אן ירמיה פאם עוויגען ערגינג, לויטעטע אל. זא: (ג) מאכע דיד אויף! געהע אין דעם טעפעערס היו הינאב, אונד דארט ווער- דע איך דיר מיינען פערנערן אויפטרעג געבען. (ג) איך גינג הינאב אין דעם טעפעערס היו, אונד ער וואר עכען אי- בער מינר ארבייט אויף דער שייבע בעגריפען. (ד) דאז געפעס דאז ער אין ארבייט האטטע, מיסלאנג, זא מאכטע ער עס וויערער דעם טהאנע גלייך אין דעם טעפעערס האנד אונד בענאן אויפס נייע איין אנדערעם געפעס דארויס צו בילדען, וויא עס זיינעם געשמאקע אס בעסטען צוואג.

יח (א) הדבר אשר היה אל- ירמיהו מאת יהוה לאמר: (ב) קום וירדת בית היוצר ושמה אשמיעך את דברי: (ג) וארד בית היוצר והנהו עשה מלאכה על האבנים: (ד) ונשתת הכלי אשר הוא עשה כחמר ביד היוצר ושב ויעשהו כלי אחר כאשר ישר בעיני היוצר לעשות: (ה) ויהי דבר יהוה אלי לאמור: (ו) הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל נאם יהוה הנה

והנה הוא קרי

כחמר והנה הוא קרי טע. (ה) דא ערגינג דעם עוויגען ווארט אן מיך אלוף: (ו) קאן איך עטווא, שפריכט דער עוויגע, מיט איך ישראלים ניכט עבען זא וויא דיעזער טעפעער פערפארען, זעהעט וואס

ר ש י

יח (ג) על האבנים. על סדנא סודמא"ש בלע"ז: (ד) אשר הוא עושה כחומר. אשר הוא עושה מן

ב א ו ר

יח (ב) בית היוצר, הידוע לו, ונראה כי לכך נקרא יולר חרש לכד יולר סחם בעביר שהול לכדו יולר ועושה החמר בידו ברכונו מבלי אמלעי, משא"כ בנעלי אומנות אחרים הלריבי' עוד לכלים לעשית ולנמור מלאכתם, ולכן המשיל פה ישראל לחמר כי גם המה ביד ה' כחומר ביד היוצר לעשות עמהם ברכונו מבלי אמלעי. (ד) כחמר ביד היוצר, או מוכן באן מלת ויעשהו כחומר ביד היוצר ולא נכתב בעבור שפעל עשה נאמר פעמים רבים במקרא זה, או הפיוט אשר הוא עושה, והנה הוא עושה אותו כחומר ביד היוצר, ואז המשל דומה ממש למשל והבן יבן

כַּחֲמֹר בֵּיד בִּיד הַיּוֹצֵר כִּן-אַתֶּם בְּיָדֵי
 בֵּית יִשְׂרָאֵל: (ז) רַגַע אֲדַבֵּר
 עַל-גּוֹי וְעַל-מַמְלָכָה לְנִתְּוֹשׁ
 וְלִנְתוּץ וְלִהְאִיד: (ח) וְשָׁב הַגּוֹי
 הַהוּא מֵרַעְתּוֹ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלָיו
 וְנַחֲמֹתִי עַל-הִרְעָה אֲשֶׁר חָשַׁבְתִּי
 לַעֲשׂוֹת לוֹ: (ט) וְרַגַע אֲדַבֵּר עַל-
 גּוֹי וְעַל-מַמְלָכָה לְבָנוֹת וְלִנְטוּעַ:
 (י) וְעָשָׂה הִרְעָה בְּעֵינַי לְבַלְתִּי
 שָׁמַע בְּקוֹלִי וְנַחֲמֹתִי עַל-הַטּוֹבָה
 אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְהִיטִיב אוֹתוֹ:
 (יא) וְעָתָה אֲמַר-נָא אֶל-אִישׁ
 יְהוּדָה וְעַל-יּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם
 לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנֵּה אֲנִכִי
 יוֹצֵר עֲלֵיכֶם רָעָה וְחָשַׁב עֲלֵיכֶם
 מַחֲשָׁבָה שׁוֹבָו נָא אִישׁ מִדְּרָכּוֹ
 הִרְעָה וְהִיטִיבוֹ דְרָכֵיכֶם
 וּמַעַלְלֵיכֶם: (יב) וְאָמְרוּ נוֹאֵשׁ
 כִּי-אַחֲרֵי מַחֲשָׁבוֹתֵינוּ גִלְךָ וְאִישׁ

וואס דער טהאן אין דעם טע.
 פֿעֶרס האַנד איזט, דאָ זייד
 איהר ישראליים אין מוים
 נער האַנד. (ז) איין מאַהל
 דראָהע איד איינעם פֿאַלקע,
 אָדער איינעם רייכע עם אומ־
 צורייסען, צו שטירצען אונד
 צו פֿערניכטען. (ח) לעסט
 נון דאָ פֿאַלק אַב פֿאַן זיינער
 באַוהייט, אום דערען וויללען
 איד איהם גערראָהעט האַכע,
 זאָגעבע איד אויף, דען בעזען
 ענטשלוס דען איד געגען דאָס
 זעלבע אויסצופֿיהרען בע-
 שלאָססען האַכע. (ט) אונד
 איין אַנדערמאָהל פֿערהייסע
 איד איינעם פֿאַלקע, אָדער
 איינעם רייכע, עם צו בויען
 אונד צופֿלאַנצען. (י) טהוט
 עם אַכער וואָס מיר מיט-
 פֿעללט, אונד געהאַרבעט מוים
 נער שטיממע ניכט, זאָ געבע
 איד אויף, דען ענטשלוס צום
 גוטען וואָמיט איד זיין בעסטעס
 צו בעפֿערדערן וועהנטע.
 (יא) היעמיט זאָגע דען ביר-
 גערן יהודה'ס אונד דען בע-
 וואָהנערן ירושלים'ס: זאָ
 שפּריכט דער עוויגע, איין אונ-
 גליק ווילל איד נון אויך איכער
 אייך שאַפֿפֿען, אַנשלעגע פֿאַס-
 סע איד נון ווידר אייך—קעה-

הרע קיי שררוח

רעט אַלואַ צוריק יערער פֿאַן זיינעם בעזען וועגע, בעסטערט אייערן וואַנדעל אונד אייערע
 האַנדלונגען. (יב) זיא אַכער ווערדען זאָגען, עם איזט אומזאָנסט! אונזערעם זיננע
 וואַללען

ר ש " י

מן החומר נשאת ביד היוצר נעודו לח ומקרא מסורס הוא: (ח) מרעמו אשר דברתי עליו.
 מענירות שנידו אשר בשבילם דברתי עליו לנחום ולנחון אשר סורק"י בלע"ז: ונחמתי. ומשנתי
 מחנה אחרת: (יב) ואמרו נואש וילעתי שהם יאשרו לך על דברך שאין חוששין להם:

ב א ו ד

וכן מונחמי. (יא) הנה אנכי יוצר עליכם, הנה אמרתי לעשות לכם כיוצר הזה, ולכן שובו
 נא מדרכיכם הרע וקנסו על הרעה אשר חשנתי. יוצר, מסדש, ואמר בזה הלשון לפי שזכר

שָׂרָרוּת לְבוֹהֲרַע נַעֲשֶׂה: (יג) לָכֵן
 כִּה אָמַר יְהוָה שְׂאֵלוֹנָא בְּגוֹיִם
 מִי שָׁמַע כְּאֵלֶּה שְׁעָרָת עֲשֶׂתָה
 מֵאֲרֶבְתוֹלַת יִשְׂרָאֵל: (יד) הֵיעוֹב
 מִצִּוּר שְׂדֵי שֶׁלֶג לְבָנוֹן אִם־
 יִנְתָּשׁוּ מִיָּם זָרִים קָרִים נוֹזְלִים:
 (טו) כִּי־שִׁכַחְנִי עַמִּי לְשׂוֹא יִקְטְרוּ
 וַיִּכְשְׁלוּם בְּדַרְכֵיהֶם שְׁבוּלֵי עוֹלָם

וואללען וויר פאלגען, נאך
 דעם טריעכע זיינעם בעזען
 הערצענס מוס יעדער פאן
 אונו האנדעלן. (יג) דאהער
 שפריכט דער עוויגע אלוא:
 פראגעט נור נאך אונטער
 דען פעלקערן, האט מאן יע
 מאהלס דערגלייכען געהערט?
 עמפערענה, זעהר עמפערענד
 האנרעלטע דיא יונגפרויא
 ישראל. (יד) פערלעסט יע.
 מאהלס דער שנעע דען לבנון
 וועגען איינעם פעלזענס אויף
 דעם פעלדע? אדער שטעסט

ללכת שבילי קרי

דער זעע דיא איממערוועהרענדען צופליססע פאן זיך וועגען דעם פֿרעמדען וואס
 סערס? (טו) אונד מיין פאלק האט גאנץ מיין פֿערגעססען, האט פאלשעם וועזען געריי.
 כֿערט, אונד איזט אין זיינעם וואנדעל אויף דען אוראלטען שטראססען זא וואנקענד גע.
 וואר:

ר ש י

(יג) שערורי'. דבר גנאי: (יד) היעזב מזור שדי שלג לבנון. היעזב אדם הלריך לשמות מים
 הנוזלים מזור שנשדות הנאים משלג הלבנון שהיא נקי: אס ינתשו מים זרים. או אס יעזבו מים
 חיים ונבעים שהם זרים עד הנה מנל אדם והם קרים זרים הם ונבעים וזה יוכיח אני קרתי ושתתי
 מים זרים (מ"ב י"ט). ומנחם חכרו זרים עם לא זורו ולא חיבשו (ישעי' א') לשון מימי תרופה ונתן
 טעם לדבריו ואמר כי אס נקש לדבר בלשון זרים היה מכיל את המ"ם והיה מוסיף יו"ד מ"ם והיה
 אומר זרומים לרבות המ"ם ולהיותם זרמים: זרים ללשון ראשון של רש"י הוא לשון [זרם] ללשון שני
 הוא לשון זרות כלומר מים מאוסים: שדי כמו שדה: קרים. פדיוודא"ש בלע"ז נוזלים קוראנ'ן
 בלע"ז. ועוד יש לפותרו אס ינתשו להיות מים זרים נמאסים המים שהם קרים נוזלים: (טו) כי.
 כן עשו עמי אשר שכחוני ולשוא יקטרו: שבילי עולם. שבילים האתוקנים אמרו שהם

ב א ר

בפרשת יולר כלי חרש שהוא מחדש הכלים ועושה כלי זה ואח"כ כלי אחר חדש שלא ידמה לראשון,
 כן אחדש עליכם רעה אחר רעה (רד"ק). (יג) שערוריה, ענין לכלוך וטנוף כפירוש רד"ק,
 וענינו ג"כ שואה והשתוממות, כמו ראיתי שערורה (להלן כ"ג י"ד), ולפי שניהם תרגמתי.
 (יד) היעוב, רבים דתקו לפרש מקרא זה, ולדעתי אין המקרא יולא מידי פשוטו, כי בכל
 הנובאים נמצא לרוב מוסרי משלים לקוחים מדברים שאינם מדברים להגדיל עון ישראל ולומר
 אס הדברים האלה ישמרו את חקם אשר נתתי להם למה תסורו אתם מדרך הישר אשר לוייתי
 לכם, וכן אמר ישעי' הנוביא ידע שור קונוה וגו' וכן ויתגעשו ולא יכלו וגו', ולעם הזה היה לב
 וגו' (לעיל ה' כ"ב), גם חסידה בשמים ידעה (לעיל ח') וכן הרבה, ולכן נראה כי שלג פה הוא
 נושא המאמר ופירושו היעוב השלג אס הלבנון את המקום אשר יאב בו לעולם וילך לשנת בנור
 שדי, וכי ינתשו מים קרים את הנוזלים להם תמיד בעבור מים זרים הנגרים לפעמים בתוכם.
 וקרים, לדעתי הם מים נחים ושקטים אשר אנתנו קורין ועען כי ענין קר הוא ג"כ הנחה
 ושקיטה כאשר הוכיח החכם געוענינוס בספר המלין שלו מלשון ערב וממקרא במשלי י"ו כ"ז ע"ש,
 ורובם מהימים אלו נמהוו רק מהנהרות הנוזלים שמה תמיד מנלי הפסק, ולכן יאמר אס המים
 כאלה ימאנו בנוזלים הנובעים להם תמיד, וינקשו מים זרים הנוכזים ונפסקים. מים זרים,
 במקום ממים זרים. ינחשו, מענין נטישה ורטישה, ונתיב נפפעל כי אס יתשו הקרים את הנוזלים
 גם המה ינתשו מהם. (טו) ויכשילום בדרכיהם, חסר המכשילים, וכן ויגד ליעקב ויגד הסניד,
 והמכשילים

לְלַכְתְּ נְתִיבוֹת דְּרָךְ לֹא סְלוּלָהּ: (טו)
 לְשׁוֹם אֲרָצִים לְשִׁמָּה שְׂרוּקָת
 עוֹלָם כָּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשָּׁם וַיִּגִּיד
 בְּרֵאשׁוֹ: (יז) כְּרוּח־קָדִים אֲפִיצִם
 לְפָנַי אוֹיֵב עֲרָף וְלֹא-פָנִים
 אֲרֹאם בַּיּוֹם אִידָם: (יח) וַיֹּאמְרוּ
 לָכֵן וְנַחֲשָׁבָה עַל-יִרְמְיָהוּ
 מִחֲשָׁבוֹת כִּי לֹא-תֵאבֵד תּוֹרָה
 מִכֹּהֵן וְעֵצָה מִחַכְּם וּדְבַר מְנַבִּיא
 לָכֵן וְנִגְבְּהוּ בַלְשׁוֹן וְאֶל-נִקְשִׁיבָה
 אֶל-כָּל-דְּבָרָיו: (יט) הַקְשִׁיבָה
 יְהוָה אֵלַי וְשָׁמַע לְקוֹל יְרִיבָי:
 (כ) הִישָׁבֵם תַּחַת-טוֹבָה רָעָה כִּי-
 כָרוּ שׁוֹחָה לְנַפְשִׁי זְכַר וְעַמְדִי

ווארדען, דאס עם יעטצט
 אויף שטייגען איינעם אונגע-
 באהנטען וועגעס אומהער-
 אירט. (טו) וואדורך איהר
 לאנד צום עיטועטצען צום
 עויגען געשפעטטע ווירד,
 דאס יעדער דער עם עטוא
 בערייוועט, שטיינענד דאז
 הויפט שיטטעלן מוס. (יז) וויא
 איין אסטווינד צערשטרייע
 איד זיא פאר דעם פיינדע,
 דען נאקקען אונד ניכט דאז
 אנטצליץ צייגע איד איהנען,
 אסו טאגע איהרעס אונ-
 גליקס. — (יח) זיא שפרעכען:
 וואהלאן דען! לאססעט אונז
 פלאנע שמיעדען געגען ירמיה,
 דעסוועגען ווירד ניכט דיא
 לעהרע ביים פריעסטער, ניכט
 דער ראטה ביים ווייוען אדער
 דאז ווארט ביים פראפעטען
 אונטערגעהען, קאממעט אלוא
 וויר וואללען דורך פערליימי
 דונג איהן טערטען אונד אויף

קינעם זיינער ווארטע מערקען — (יט) זא מערקע דען דוא א עוויגער! אויף מיך אונד
 הערע דיא רעדען מיינער ווידערוואכער. (כ) זאללדען זא דאז גוטע מיט בעועם פער-
 גאלטען ווערדען, דאס זיא מיר איינע גרובע גראכען? דענקע דארטן וויא איד פאר
 דיר

שריקה קרי לפניך

ר ש י

מכאן כדי ללכת דרך לא סלולה לא כנושה: (טו) שריקוח. העובר על חרבות שראה כנל' נבנינים
 טובות רגיל לזרוק: ישם. יתמה: (יז) עורף ולא פנים. כשיברחו מפני האויב: אראם. ולא
 אושיעם: (יח) ויאמרו לנו וגו'. ירמיה היה קובל על אנשי עמתי ואמר שאומרים כן: תורה
 מכהן. שעל הכהנים להורות תורה שנאמר יורו משפטיך ליעקב (דברים ל"ג): ודבר מנביא דברי
 נבואה: ונכהו בלשון. ונסהדיניה סהדותא דשקר:

ב א ו ר

והמבטלים נביאי השקר (רד"ק), והכוונה השלג לא יעזוב את מקום מושבו ענור לור שדה וגם
 הקרים לא יטשו מקורם הטוב בעבור מים נכזבים, ועמי עזבו מקור מים חיים ושנמוגי ענור
 דברים הבלים, ויתשו דרכיהם הישר והטוב להם מעולם והולכים בנתיבות דרך לא סלולה. נתיבות,
 רצה אשר כתבתי לעיל בפרשה ו' ט"ז ומנין היטב המליצה הזאת. (טו) לשום, הם גורמים
 בדרכיהם הרעים לשום ארצם לשמה (רד"ק). (יח) ויאמרו, אלה הם דברי ירמיהו שאמר
 כנגד האל כלומר אני אוכילם בדבריך והם אומרים איש לחמו לנו ונחשנה על ירמיהו (רד"ק).
 (יט) הקשיבה, הם אומרים שלא יקשיבו לי אתה הקשיבה אלי כלומר לתפילתי (רד"ק). (כ) הישלים,
 וכי הוא הדרך לשלם רע בטיב, כי כרו שוקה לנפשי ואני עמדתי לפניך לדבר טוב בעדם.
 והגידם

לפניך לדבר עליהם טובה
 להשיב את חמתך מהם:
 (כא) לכן הן את בניהם לרעב
 והגרם עלי ידי חרב ותהינה
 נשיהם שכלות וארמנות
 ואנשיהם יהיו הרגי מות
 בחוריהם מכי חרב במלחמה:
 (כב) תשמע זעקה מבתיהם כי
 תביא עליהם גדוד פתאם כי
 כרו שיחה ללכדני ופחים טמנו
 לרגלי: (כג) ואתה יהוה ידעת
 את כל עצתם עלי למות אל
 תכפר ער עונם והטאתם
 מלפניך אל תמחי והיו
 מכשלים לפניך בעת אפק
 עשה בהם:

דיר שטאנד, אום פיר אוהר
 ויאהל צו שפרעבען, דיינען
 צאָרן פֿאַן איהנען אַבצוֹ ווענֶװ
 דען. (כא) זאָ גיב דען איהרע
 קינדער דעם הונגער פרייז,
 זיא זעלכסט לאַס דורך דאָ
 שווערדט גלייכזאַם דיגרינגען
 דאַס איהרע ווייבער קינדער
 לאָז אונד וויטווען ווערדען,
 איהרע העלדען פֿאַן דער
 פעסט געוורגט, אונד איהרע
 קינדער פֿאַן דעם שווערדטע
 הינגעשטרעקט אים שלאַכטֶװ.
 געט־ממעל בלייבען. (כב) מע־
 גע איהר געשרייא אױס דען
 הייזערן ערשאללען, ווען דוא
 פֿיינדליכע שאַרען אונפֿער־
 זעהענס איבער זיא העראױני־
 ברעכען לאַססעסט, ווייל זיא
 איינעגרובע געגראַבען, אום
 מיך צו פֿאַנגען, אונד מיינען
 פֿיסען שלינגען געלעגט האַ־
 בען. (כג) דוא אָ עוויגער,
 קעננעסט אַללע איהרע אַנ־
 שלעגע, דיא אױף מױן פֿער־
 דערבען לאָזגעהען, אָ זאָ פֿער־

שוחה קרי ויהיו קרי

גיעב איהנען ניכט איהר פֿערנעהען, לעש ניכט איהרע זינדען אױס דיינעם אַנדענקען,
 לאַס זיא פֿיעלמעהר שטעטס פֿערשולרעט פֿאַר דיינעם אַנבליקקע ליעגען, אונד צור צײט
 דיינעם גריממעס פֿערגילט איהנען.

ר ש י

(כא) והגירם. (הורידם ע"י חרב) לשון עיני נגרה (איכה ג') מים המוגרים (מיכה א'): על ידי חרב.
 על ידי גייסות: ואנשיהם. של האלמנות יהיו הרוגי מלאך המות: (כב) כי כרו שוחה. שחשדוהו
 מאשת איש שנאמר (משלי כ"ג) כי שוחה עמוקה זונה: (כג) אל תמחי. אל תחי מחויה ולפי שהוא
 ל' נקבה נתן בזיו"ד ואף היא יתירה בזיו"ד של ותזנישם (יחזקאל ט"ז):

ב א ר

(כא) והגירם, האנות. ואנשיהם, המה אנשי חיל אשר לא יוכל להם האויב יפלו בדבר,
 והנחוריים המה כל אנשי מלחמה יהיו מובני חרב במלחמה. ואחז ה', עיין בהקדמתי את
 אשר כתבתי על תפלה זאת. חמחי, כתב הרד"ק שהוא כמו אל תמחה, ואולי הוא כמו תמח,
 כדכתיב ואל תמח חסדי (נחמי' י"ג י"ד) והיו"ד נוספת כאשר כתבתי לעיל בס' ג' י' על ותזניו
 ולכן התי"ו בסג"ל, וכן הוא דרך לשון הארמי לתת יו"ד בסוף הפעל מנחי ל"ח ול"ה בעתיד
 וכל שלשה גופים ביחוד. ויחיו מושלמים, בעון לפניך ותלוים ועומדים להענש עד אשר יא
 עת אפק ואז תן להם כפעלם.

יט (א) כֹּה אָמַר יְהוָה הִלֹּךְ וּקְנִיתָ
 בְּקֶבֶק יוֹצֵר חֲרָשׁ וּמִזְקְנֵי
 הָעַם וּמִזְקְנֵי הַכֹּהֲנִים: (ב) וַיֵּצֵאתָ
 אֶל־גֵּיזָא בֶן־הַנֶּגֶם אֲשֶׁר פֶּתַח שַׁעַר
 הַחֲרָסוֹת וּקְרֵאתָ שֵׁם אֶת־
 הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־אָדַבֵּר אֵלֶיךָ:
 (ג) וְאָמַרְתָּ שְׁמֵעוּ דְבַר־יְהוָה
 מַלְכֵי יְהוּדָה וַיֵּשְׁבוּ יְרוּשָׁלַם
 כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל־
 הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר כָּל־שְׁמֵעָה
 הַצְּלִנָּה אֹזְנָיו: (ד) יַעַן וְאֲשֶׁר
 עֹזְבֵנִי וַיִּנְכְּרוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה
 וַיִּקְטְרוּ־בּוֹ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים
 אֲשֶׁר לֹא־יִדְעוּם הִמָּה וְאֲבוֹתֵיהֶם
 וּמַלְכֵי יְהוּדָה וּמָלְאוּ אֶת־הַמָּקוֹם

יט (א) זא שפראך איינסט
 דער עויגע : געה
 אונד קויפע איינען טהאנערן
 קרוג פאם טעפער, אבער
 אייניגע פאן דען עלטעסטען
 דעם פאלקעס אונד דען עלטע-
 סטען דער פריעסטער מיסען
 מיט דיר וין. (ב) דאן געה היי
 נויס אין דאן טהאל בן הנם,
 דאן פאר דעם טהארע חרסית
 ליענט, רופע דאזעלכסט דיא
 ווארטע אויס, דיא איך דיר
 נון אויפטראגע, (ג) אונד זא-
 גע: הארעט דאן ווארט דעם
 עויגען, איהר קעניגע אין
 יהודה, איהר בעוואהנער
 ירושלים! זא שפריכט דער
 הערר דער העערשאארען,
 דער נאטט ישראל'ס: איך
 ברינגע איין אינגליק איבער
 דיעזען ארט, דאס יעדעם
 דער עס הארט, דיא אהרען
 געללען זאללען. (ד) ווייל זיא
 מיך פערלאסטען, אונד דיע-
 זען ארט זא אבשוייליך ענט-
 שטעללט האכען, אן דעמועל-

החרסית קרי
 הוה
 בען ניכט נור פערמערען געטטערן גערייכערט, דיא וועדער זיא, נאך איהרע פאטער,
 נאך דיא קעניגע יהודה'ס קאנטען, זאנרערן זאנאר דיא נאנצע שטעטטע מיט דעם
 בלוטע

ר ש י

יט (א) נקבוק. כלומי: יוצר חרש. כלומר של יוצר שהיא של חרש: ומזקני העם. הלך עמך
 ומזקני העם מוסב על הליך ומזקני העם עמך: (ב) שער החרסית. שער האשפות שס
 זרקין חרסים הנשברים וכן תיבגס יונתן תרע קילקלמח: (ג) חללנה. טינטי"ר כלע"ל מללתי'
 (ד"ה א' ע"ו) כלללי שמע (מהל"ס ק"ג): (ד) וינכרו. עשאוהו ככרי לפני:
 ובקתי

ב א ו ר

יט (א) ומזקני העם, פירוש תוליד עמך הזקנים כדי להשמיעם הנבואה, ולשנר לעיניהם
 הנקבוק להיות להם למופת (רד"ק). (ב) שער החרסית, לדברי חז"ל הוא שער מזרחי
 ומרם מענין נטרם יבא החרס, ולאחרים הוא שער האשפה, ונקרא חרסית צענור שהוליו
 בו שני כלי חרס וכיולא בזה לגיזא בן הנם, וכן מרגם הכשדי. (ד) וינכרו, וסאיבו ית אחר
 (הכשדי). ויקטרו בו, זהו פירוש דכריס הראשונים, עזבוני כי קטרו לאלהים אחרים וינכרו
 חת

בלוטע דער אונשולד בערעקט
 האבען, (ה) ווייל זיא אפפער-
 העהענדעם בעל ערר-כטעט,
 אים איהרע קינדער איהם צו
 עהרען אלס כראנדאפפער צו
 פערברענגען, וואס איך ניכט
 פער-ארדנעט, ניכט איינמאל
 איינגעשפראכען האבען, אונד
 וואס מיר איך גאר ניכט אין
 דעז וזקאס; (ו) דאָהער ווער-
 דען צייטען קאָממען, שפריכט
 דער עו יגע, וואָ סאָן דיעוען
 אַרט ניממער הופת אינד
 טהאַל בן הנם, זאָנדערן טהאַל
 דעם ווירגענס נענגען ווירד.
 (ז) איך פּעראַיטלע יעדען אַנ-
 שלאַג יהודה'ס אינד ירושלים
 און דיעועם אַרטע, לאַססע זיא
 הינפאַללען דורך דאָן שווערדט
 איהרער פּיינדע אונד דורך
 דיא האַנד איהרער פּערפאַל-
 גער, אונד איהרע לייכענגע-
 בע איך דעם געפליגעל דער
 לפט אונד דעם געווילדע דעם
 לאַנדעס צום פּראַסע הין.
 (ח) דיא שטאַרט זעלבסט לאַס-
 סע איך צום שרעקבילדע אונד
 צום האָהנגעלעכטער ווערדען,
 דאָס יעדער דער בייא איהר
 פּאַראַיבערגעהעט, שטוינגען,
 אונד איכער איהרע וואונדען
 שפּאַטטען ווירד. (ט) יא זאָ

הִזֶּה דָם נְקִיִּים: (ה) וּבְנוֹ אֶת-
 בְּמוֹת הַבַּעַל לְשָׂרֵף אֶת-בְּנֵיהֶם
 בְּאֵשׁ עֲדוֹת לַבַּעַל אֲשֶׁר לֹא-
 צִוִּיתִי וְלֹא דִבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה
 עָלַי-לְבִי: (ו) לְכֹן הִנֵּה יָמִים בָּאִים
 נֹאֵם-יְהוָה וְדֹא-יִקְרָא לְמָקוֹם
 הַזֶּה עוֹד תְּתַפֵּת וְגִיא בֶן-הַנֶּמֶס כִּי
 אִם-גִּיא תְהַרְגֶהּ: (ז) וּבִקְרִיתִי
 אֶת-עֵצֵת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם
 בְּמָקוֹם הַזֶּה וְהַפְּלִתִים בְּהַרְבֵּ
 רִפְנֵי אֲבֵיהֶם וּכְיֹד מִבְּקִשֵׁי
 נַפְשָׁם וְנִתְתִי אֶת-נַבְלָתָם
 לְמֵאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבַהֲמַת
 הָאָרֶץ: (ח) וְשָׁמַתִּי אֶת-הָעִיר
 הַזֹּאת לְשָׂמָה וְלְשָׂרְקָה כָּל עֹבֵר
 עָלֶיהָ יִשֵּׁם וְיִשְׂרַק עַל-כָּל-
 מִכְתָּהּ: (ט) וְהֵאֲכִלְתִּים אֶת-
 בְּשָׂר בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּשָׂר בְּנֹתֵיהֶם
 וְאִישׁ בְּשָׂר-רֵעֵהוּ יֹאכְלוּ בְּמִצּוֹר

ובמצוק

ווייט כרינגע איך עם, דאָס זיא דאָן פלייש איהרער איינגען זאָהנע אונד טעכטער
 פּערצעהרען, דאָס דער איינע דיא שפּייזע דעם אַנדערן ווערדען מיססע אין דעם גע-
 דרענגע

ר ש י

(ז) ונקתי. וזוקתי לאון נוקה ומנוקה (נחום ב') ועל שם בנקוק שהוא מדבר בו לקח לשונו בן:
 (ט) ובמצוק. לאון כרה כמו נוקה:

ב א ו ר

את המקום כי מלאוהו דם נקיים. (ח) אשר לא צויתי, ראה אשר נחמתי לעיל (פ' ז' ל"א)
 (י) ובק חי, ענין רקית, כמו וזוקק הארץ (דל"ק), והוא לאון נופל על בנקוק. (ח) ושמה
 אה העיר, תהיה לנדה וכל מכנדיה חיליה כי כאן ערוסה, וע"ז היה ירמיה מקוון ואמר

וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יִצְיִקוּ לָהֶם
 אֲבוֹתֵיהֶם וּמִבְקֵשֵׁי נַפְשָׁם :
 (י) וְשִׁבְרַת הַיְבָקֶבֶק לְעֵינַי
 הַנְּאֻשִׁים הַהֵלְכִים אֹרְהָךְ :
 (יא) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר
 יְהוָה צְבָאוֹת כֹּכָה אֲשַׁבֵּר אֶת־
 הָעַם הַזֶּה וְאֶת־הָעִיר הַזֹּאת
 כַּאֲשֶׁר יִשְׁבֵּר אֶת־כָּלִי הַיּוֹצֵר
 אֲשֶׁר לֹא־יֹכֵל לְהִרְפֹּת עוֹד
 וּבִתְפֹּת יִקְבְּרוּ מֵאִין מְקוֹם
 לְקַבּוֹר : (יב) כִּן־אֶעֱשֶׂה לְמְקוֹם
 הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה וּלְיוֹשְׁבָיו וּלְתַת
 אֶת־הָעִיר הַזֹּאת כְּחֹפֶת : (יג) וְהָיוּ
 בְּתֵי יְרוּשָׁלַם וּבְתֵי מַלְכֵי יְהוּדָה
 כְּמְקוֹם הַחֹפֶת הַטְּמֵאִים לְכָל
 הַבְּתִים אֲשֶׁר קָטְרוּ עַל־גַּגְתֵיהֶם
 לְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ נִסְכִּים

ה' במקום א' לאלהים

דרענגע אונד אין דער נאָטה ,
 אין וועלכע זיא איהרע פֿינדרע
 אונד איהרע פֿערפֿאלגער
 פֿערזעטצען ווערדען . (י) דאן
 זאלסט דיא צערברעכען דען
 קרוג פֿאָרדען אויגען דער מענ-
 גער , דיא דרך בעגלייטען ,
 (יא) אונד איהנען זאנען , זאָ
 שפּריכט דער הערר דער הער-
 שאַרען : עבען זאָ צערטרימ-
 מערע איד דיעועס פֿאלק אונד
 דיעוע שטאַרט , וויא מאן דעם
 טעפֿפֿערס געשירר צערטרימ-
 מערט , דאָניכט מעהר ווייע-
 דער הערגעשטעללט ווערדען
 קאן , אונד היער אים חפּת
 ווירד מאן זיא בעגראָבען מיס-
 סען , ווייל זאָנסט קיין רוים
 מעהר צום בעגראָבן ווין ווירד .
 (יב) זאָ , שפּריכט דער עוויגע , זאָ
 ווילל איד מיט דיעוער געגענד
 אונד איהרען איינוואָהנערן
 פֿערפֿאַהרען , דאָמיט אויך
 דיעוע שטאַרט איין חפּת ווער-
 דע , (יג) אונד דאָמיט פֿאָר-
 ציגליך אויך דיא פֿעראונרוי-
 ניגטען הייער ירושלים אונד
 דיא פֿאללעסטע דער קעניגע

יהודה'ס דעם פלאטצע חפּת גלייך ווערדען — זאָ אויך מיט אללען הייערן , אויף דערען
 דעכערן מאן דעם גאנצען הייממעלס הערע גערייכערט , אונד טראַנקאָפֿער דען פֿרעמדען
 געט

ר ש י

(יא) (אשר לא יוכל להרסה . אהעם קאי אכל העיר אעשה בחופת ואטהר לעמיד) : (יב) העיר
 הזאת בחופת . כולה מליאה הרוגים כמו החופת שהורגין שם את הילדים למולך :

ב א ו ר

ראה נרים שחקו על משנתיה (איכה א' ז') . (יב) כחשח , כי גם בחוכה יאכלו ילדיהם ,
 כאשר יאכלם האש במקום החפּת . (יג) הטמאים , מוסב על נתי ירושלים ובתי מלכי יהודה
 (רד"ק) . לכל הבתים , מוסב על כן אעשה במקרא הקודם , ושיעורו כן אעשה למקום הזה
 וליושבויו לזאת העיר בחופת , ולמען יהיו גם נתי ירושלים ובתי מלכי יהודה דומה שמש לחפּת ,
 אעשה כן נ"כ לכל הבתים אשר קטרו על גגותיהם , כי היו להם מנחות על גגותיהם , כמו
 שחוב ואת המנחות אשר על גג עליהן אמן אשר עשו מלכי יהודה וגו' , וכן תרגמתי .
 המחפּתה

לאלהים אחרים: (יד) ויבא
 ירמיהו מהתפת אשר שרהו
 יהוה שם להנבא ויעמד בחצר
 בית יהוה ויאמר אל כל העם:
 (טו) כה אמר יהוה צבאות אלהי
 ישראל הנני מביא אל העיר
 הזאת ועל כל עריה את כל
 הרעה אשר דברתי עליה כי
 הקשו את ערפם לבלתי שמוע
 את דברי:

כ (א) וישמע פשחור בן אמר
 הכהן והואתפקיד נגיד
 בבית יהוה את ירמיהו נבא את
 הדברים האלה: (ב) ויכה פשחור
 את ירמיהו הנביא ויתן אתו על
 המהפכת אשר בשער בנימן
 העליון אשר בבית יהוה: (ג) ויהי
 ממחרת ויצא פשחור את
 ירמיהו מן המהפכת ויאמר
 אליו ירמיהו לא פשחור קרא
 יהוה שמך כי אם מגור מסקיב:

כי

מביא קרי

ר ש י

כ (ב) המספנת. שם מקום בית האסורים. וי"ת לכיסוף ארוולו"ר בלע"ז: (ג) מגור. יראה:
 לא פשחור קרא ה' שמך וכו'. לא נקרא שמך פשחור אלא בשביל דבר זה כלומר פשחור
 כמו חילן שנפשו וכן ויפשמני (איכה ג') וכן אמר לו לא פשחור קרא שמך שלשון פשחור משמע אדם

ב א ו ר

כ (ב) חמהפכת, תרגום הנשדי לכיסוף ונלשון רומי eippus, והוא מקום מושב אסורים
 בבית הסוסר. (ג) לא פשחור, הנכון בזה נדעת מ' מזמני האומות, שאלת פשחור

געטטערן געבראכט האט.
 (יד) נאכדעם ירמיהו נוריק קאם
 פאן תפת, וואהין איהן דער
 עוויגע מיט דער וויזואגונג גע.
 שיקט האט, שטעללטע ער זיך
 אן דען פארהאף דעם טעמ.
 פעלס, אונד שפראך פאר אל.
 לעם פאלקע: (טו) זא שפריכט
 דער הערר דער העערשא.
 דען, דער גאטט ישראל'ס:
 איך ברינגע זיכער איבער דיע.
 זע שטארט אונד אללע איהרע
 געבענשטערטע אללעס אונ.
 גליק, דאן איך איהנען אנגע.
 דראהט האכע, ווייל זיא אלל.
 צו הארטנעקקיג מיינען וואר.
 טען קיין געהאר געבען וואל.
 לען.

כ (א) אלס פשחור זאָהן דעם
 פריעסטערס אמר
 אָבעראויפֿזעהער אים טעמ.
 פעל דעם עוויגעוהערטע, דאן
 ירמיהו אַלואַ וויזואַגע; (ב) ליעם
 ער דען פראַפֿעטען שלאַגען,
 אונד הינזעטצען אויף דען
 בלאַקדער זיך אים אָבערסטען
 בנימינשען טהאַרע דעם טעמ.
 פעלס בעאַנד. (ג) אלס דעם
 מאַרגענס דאַרויף, פשחור
 דען ירמיהו פֿאַם בלאַקקע וויע.
 דער פֿרייאַ ליעם, שפראַך
 ירמיהו צו איהם, ניכט פשחור
 געננעט דיך דער עוויגע מעהר,
 זאָנדערן שרעקקען פֿאַן אללען
 זיי.

(ד) כִּי-כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי גֹתְנָהּ
 לְמַגּוּר לָךְ וְלִכְל-אֲהַבִּיךָ וְנִפְּלוּ
 בְּחָרֵב אִיבִיָּהֶם וְעֵינֶיךָ רֵאיוֹת
 וְאֶת-כָּל-יְהוּדָה אֲתָן בְּיַד מֶלֶךְ-
 בָּבֶל וְהִגְלִם בְּבִלְהָ וְהִכֵּם בְּחָרֵב:
 (ה) וְנָתַתִּי אֶת-כָּל-חֶסֶן הָעִיר
 הַזֹּאת וְאֶת-כָּל-יְגִיעָהּ וְאֶת-כָּל-
 יְקָרָהּ וְאֶת כָּל-אֲצֻרֹת מַלְכֵי
 יְהוּדָה אֲתָן בְּיַד אִיבִיָּהֶם וּבְזוּזִים
 וּבְקָחוּם וְהִבִּיאֹם בְּבִלְהָ:
 (ו) וְאֶתְהָ פִשְׁחוּר וְכָל יֹשְׁבֵי בֵיתָךְ
 תִּלְכּוּ בְּשִׁבִי וּבְבִלְ תִּבּוֹא וְשֵׁם
 תָּמוּת וְשֵׁם תִּקְבֹּר אֶתְהָ וְכָל-
 אֲהַבִּיךָ אֲשֶׁר-נִבְּאתָ לָהֶם בְּשִׁקְרָה:
 (ז) שְׂתִיתֵנִי יְהוָה וְאָפַת תִּזְקַתֵּנִי
 וחוכל

זייטען. " (ד) דען זאָ שפּריכט
 דער עוויגע, איד מאכע דיק
 צום געגענשטאנדע דעם שרע.
 קענס פֿיר דיק זעלבער אונד
 פֿיר דיינע פֿריינדע, זיא ווערע
 דען דורך דאָ שווערד פֿאללען,
 אונד דוא וירסט עס מיט דייע
 גען אויגען זעהען מיססען.
 גאנץ יהודה איבערלפע.
 רע איד אין דיא געוואלט
 דעם קעניגס פֿאן בבל, דער
 זיא טהיילס געפֿאנגען נאָד
 בבל פֿיהרט, אונד טהיילס
 דורך דאָ שווערד הינריכטעט.
 (ה) דען גאנצען רייכטהיים דייע
 זער שטארט, אללען איהרען
 ערווערב, אללע איהרע קאסטע
 באַרקייטען אונד אללע שעטע
 זע דער קאניגע יהודה'ס, גע
 בע איד איהרען פֿיינדען פֿרייז,
 דיא זיא פֿלינדערן, זיא היינע
 נעהמען אונד נאָד בבל פֿיהר
 רען. (ו) אונד דוא פֿשחור
 מיט דיינער גאנצען פֿאמיליע
 געהעסט אין דיא געפֿאנגענע.

שאַט, קעממסט נאָד בבל, שטירכסט דאָרט אונד ווירסט דארט בעגראַבי, דוא זאָוואָהל אלס
 אללע דיינע פֿריינדע, דענען דוא פֿאלש פֿראַפע צויעטעסט. — (ז) דוא הערר! האַסט מיך אַי
 בעררעדעט אונד איד ליעס מיך בערעדען, דוא וואַרסט צו מעכטיג מיר, דאָרום געוואַננעסט
 דוא

ר ש י

גדול וכן חורין אלא לנך נקרא שמך פשחור פשחור. ד"א פשחור רבים יעמדו סניבותיך להרוג
 ולל' זה מגור הוא לשון אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כ"א) : (ה) חוסן. ממון : (ו) פתחני.
 ללכת בשליחותיך : חזקתני. הכבדת עלי ירך החזק' ללכת על כרמי : וחוכל. ונחמת : כולה. כל

ב א ו ר

מחובר מל' ערבי פשח והוראחו הרוחה והללה, ומלשון כשדי סחור וענינו שלום והרוחה מסניב,
 ונראה שפשחור קרא את עלמו כן כאיש אשר יפרש שלום והרוחה מסניב ע"י נבואחו, וע"ז אמר
 לו ירמי' לא פשחור קרא ה' כי אם מגור מסניב, כי נבואחך הבאת מגור על כל היושבים
 אחק. (ד) נחנך למגיד, היה לו לומר נוחן מגור לך ולכל אהביך, אלא כך אמר לו במקום
 שאתה עתה נבואחך מנטח לך ולכל אהביך שנוטחים בדברי שקר שאתה אומר להם, מהי'
 להם במקום מנטח למגור ולפחד, וגם אתה תפחד עמהם (ד"ק). והכס בחרב, וי' והמחלקת
 וכאשר תרגמתי. (ה) חוסן, הוא האור, וקראוהו חוסן לפי שהאור חוזק האדם וחוסנו לעת
 כרה (ד"ק). (ז) ואפת, מבנין נפעל, ויהיה בתשלומו אפתה על משקל אבנה, ונחסרון
 למ"ד

וְהוֹכַל הַיְיָ לְשֹׁחֵק כָּל-הַיּוֹם
 כָּל־הַלַּיְלָה לַעֲגֹל לִי: (ח) כִּי-מֵדִי אֲדַבֵּר
 אֲזַעֵק חָמָס וְשׂוֹד אֶקְרָא כִּי-הָיָה
 דְּבַר-יְהוָה לִי לְחַרְפָּה וּלְקָלָס כָּל-
 הַיּוֹם: (ט) וְאָמַרְתִּי לֹא-אֲזַכְּרֶנּוּ
 וְלֹא-אֲדַבֵּר עוֹד בְּשֵׁמוֹ וְהָיָה בְּלִבִּי
 כַּאֲשֶׁר בַּעֲרַת עֶצֶר בַּעֲצַמְתִּי
 וְנִרְאִיתִי כִלְכֵל וְלֹא אוֹכַל: (י) כִּי
 שָׁמַעְתִּי דְבַת רַבִּים מְגוֹר מִסְבִּיב
 הַגִּידוּ וְנִגִּידְנוּ כָּל אֲנוֹשׁ שְׁלָמִי

דוא, אכער אַך! איד וואַרד
 טעגליך צום שפּאַטטע נור,
 אַללעס פֿערלאַכעט מיך.
 (ח) זאָ אָפֿט איד רעדע, מוס
 איד קלאַגען, מוס איד גע-
 וואַלט אונד וועה שרייען, דען
 דעם עויבן וואַרט שאַפֿט אי-
 מער שמאַך אונד פֿעראַכטונג
 מיר. (ט) איד דאַכטע — ניכט
 מעהר נעננען ווילל איד איהן,
 ניכט מעהר רעדען ווילל איד
 אין זיינעם נאַמען, דאָ וואַרדס
 וויא אינע פֿלאַממע אין מיי-
 נעם אינערן, דיא לאַדערנד
 מיין געכין אומשלאָס, איד
 וואורדע צו שוואַך עס צו ער-

שמרי

טראַגען, אונד קאַנטטע ניכט לענגער אַן מיך האַלטען. (י) יעצט מוס איד דיא שמעה.
 וואַרטע זאָ פֿיעלער הערען, דיא פֿורכטבאַרכטען פֿלענע פֿאַן אַללען זייטען, „שפּריכט
 נור וויר וואַללען עס שאַן אַנגעבען“ יא זעלבסט מיינע טרויטען פֿריינדע דיא שטעטס

מיר

ר ש י

העס ליעג לי: (ח) מדי אדבר. ככל עת אדבר אליהם אני כריך לזעוק ולהרי' קול ואיני קורא
 אליהם עונה כי אם נבואות חמס ושוד: כי היה דבר ה' לי. לפיכך דברו לי חרפה שהם מחרסין אותי:
 ולקלס. ולחרפה כמו וקלסה: (ט) ואמרתי לא אזכרונו. אם אמר לי לני שלא לילך בשליחותך ערה:
 והיה בלבי הנבואה כאש בוערת. ועל כרחי אני כריך לילך: עבור בעלמותי. כיום בעלמותי
 האש: כלכל. לסבול האש: (י) כי שמעתי. אני אמרתי שלא אזכרונו לפי שמעתי דבת רבים אלו
 שמתלחשים עלי: מגור. לשון אסיפה וכת"י: הגידו. עליו עדות שקר: ונגידנו. ונעידנו.
 ומנחם סי' הגידו ונגידנו כמו (דברים י"ד) לא תתגודדו וכן מבר לחלק יגיד רעים (איוב י"ז) לשון
 השחתה כמו גודי אילנא (דניאל ג'). ודוגש פתר אותו לשון הגדה ממש וכה פתרונו הגידו עליו
 דברי שקר ונגידנו למלך ויש לנו כמו נגידנו דברים רבים במקרא אשר לא יכון פתרונו כי אם עד
 אשר ימלקון לשתי תיבות או לשלש כמו ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל"ז) בני ילאוני (לעיל י'):
 שומרי

ב א ו ר

למ"ד הפעלן אפת, כמו מגל ערוחק (רד"ק). (ט) עצור בעצמותי, אש לשון זכר ולשון נקבה
 כמו תאכלהו אש לא נפח (איוב ז' כ"ו) (רד"ק), וכן שלח אש בעלמותי (איכה א' י"ג). ונלאחתי
 כלכל, כי האש בוערת בתוך לני ואין מנוס לה, ועלי להוכיאה חולה וכפי' הרד"ק. (י) מגור
 מסביב, עיין להמבאר בתהלים (ל"א י"ד), ואולי פה המה דברי איוביו ודנחם שחזרו בלעג
 ובללון דבריו אשר נבא על שחור וקראו ותמהו, מגור מסביב יאמר? הגידו את כל אשר דבר
 ויחתי, ואנו נגידנו ונספר את כל הדברים לפני המלך; ולפ"ז יהיה תרגומו: יעטלט אום איד
 דיח ועסטערוכג זאָ פֿיעלער הערען, וויח? טרעקקען פֿאַן אַזען זייטען? — זאָגעט כור הער וויר
 וַחַזְזֵנּוּ עִם טַחַן מְאֻבְּעֵן. כל אנוש שלומי, מליטה לקומה מדברי דוד איש שלומי וגו' אוכל לחמי
 תהלים

שִׁמְרֵי צַלְעֵי אוֹלֵי יִפְתָּה וְנוֹכְלָה
 לוֹ וְנִקְחָה נִקְמָתָנוּ מִמָּנוּ :
 (יא) וַיְהוּה אֹתִי בְגִבּוֹר עֲרִיץ עַל-
 בֶּן רֹדְפֵי יִכְשְׁלוּ וְלֹא יִכְלוּ בִשְׁנוֹ
 מְאֹד כִּי-לֹא הִשְׁכִּירוּ כְּדַמַּת
 עוֹלָם לֹא תִשְׁכַּח : (יב) וַיְהוּה
 צָבָאוֹת בַּחֵן צִדִּיק רֹאֵה כְלִיּוֹת
 וְלֵב אֲרָאָה נִקְמָתָךְ מֵהֶם כִּי
 אֲרִיךְ גְּלִיתִי אֶת-רִיבִי : (יג) שִׁירוּ
 לַיהוָה הַלְלוּ אֶת-יְהוָה כִּי הֲצִיל
 אֶת-נַפְשׁ אֲבִיוֹן מִיַּד מְרַעִים :
 (יד) אַרְוֵר הַיּוֹם אֲשֶׁר יִלְדְתִי בּוֹ
 יוֹם אֲשֶׁר-יִלְדְתָנִי אִמִּי אֱלֹהֵי
 בְּרוּךְ : (טו) אַרְוֵר הָאִישׁ אֲשֶׁר
 בִּשְׂרַף אֶת-אָבִי לֵאמֹר יִלְדֶ-קָּךְ
 בֶּן זָכָר שְׂמַח שְׂמֹחָהוּ : (טז) וְהָיָה

האיש

מיר צור זייטע זינד , (דענקען)
 פֿיללֵיכט לעסט ער דאָך זיך
 לאַקקען דאַס וויר אונו זיינער
 בעמעכטיגען אונד ראַכע אָן
 איהם נעהמען . (יא) דאָך דער
 עוויגע איזט מיט מיר וויא איין
 מעכטיגער העלד, דאַרום מיכ .
 סען שוואַך אונד אָהנמעכטיג
 מיינע פֿערפֿאַלגער ווערדען ,
 מיכסען ועהר זיך שעמען דאַס
 זיא ניכטס אויסגעריכטעט ,
 עוויג בלייבט דיזעע שמאָך
 אונד אונפֿערגעסליך . (יב) גע .
 וויס , אַ הערר דער העער .
 שאַרען , דער דוא דען גע .
 רעכטען פֿריפֿעסט אונד הערן
 אונד נירן דורכשויעסט , איד
 ווערדע עם זעהען וויא דוא
 ראַכע אָן איהנען ניממסט ,
 דען דיר האַבע איד מיינע
 זאָע אָנהיימגעשטעללט .
 (יג) זינגעט דעם עוויגען , פֿריי .
 זעט דען העררן , דען ער האַט
 איינע ליידענדע זעעלע אויס
 דער געוואַלט דער פֿרעפֿלער
 בעפֿרייעט — — (יד) פֿער .
 פֿלויכט זייא דער טאַג אָן דעם

איד געבאָרען וואורדען, אָן דעם מיינע מוטטער צור וועלט מיך בראַכטע , קיין זעעגען
 טרעפֿע איהן . (טו) פֿערפֿלויכט דער מאַן, דער מיינעם פֿאַטער דיא באַטהשאַפֿט
 בראַכטע, דיר איזט איין זאָהן געבאָהרען, אונד מיט פֿריידען איהן ערפֿיללטע . (טז) דיע .
 זער

ר ש י

שומרי צלעי . מכפי שני : אולי יפחה . לשמוע לנו ולטעות אחרינו : (יא) כי לא השכילו . לא
 הכליחו בעלתם : (יד) ארור היום אשר יולדתי בו . פוא"י אינינוכ"ט בלע"ז היא שעת הריון ועל ידי
 אונם שמש חלקיהו אביו מטמו ביוסן שהיה בורח מכני מנשה שהיה הורג את הנביאים ושמש מטמו
 וברח : (טו) שמה . מ"ס דנושה שהיא ל' משמח אחרים ששמה את אביו בבשורתו :

ב א ו ר

(תהלים מ"א י') . שומרי צלעי , העומדים חמיד אללי לשמרני ולהתעלם עמי נאפנים ,
 בן אִפִּירש ובאר הכנס געזעניוש נספר המליך שלו והדין עמו . אולי יפחה , כן יאמרו ויחשבו
 בלנס , בקרנס ישימו לי ארנס , ובסיהם ידברו שלום אמי . (יב) וה' צבאות , כלומר בטו
 אני כך אלהי צבאות שאתה משפוט ומריב את ריבי כי בוחן לב לדיק אתה וכל דברי סמס גלוי
 וידועים לפניך . (יג) שירו לה' , בזכנו משפט ה' הכדק עלה עוז מנטמו , והתעורר נסא
 לשנת ולתהלה . (יד) ארור חיום , יתכן כי מידי דברו מהללחו עלמה על לנו המתשנה מה לי

הָאִישׁ הַהוּא כְּעָרִים אֲשֶׁר-הִפְךָ יְהוָה וְלֹא נָחַם וְשָׁמַע זַעֲקָהּ בְּבָקֶר וְתִרְוָעָה בְּעַת צְהָרִים: (יז) אֲשֶׁר לֹא-מוֹתַתְנִי מֵרַחֵם וַתְּהִי-לִי אִמִּי קְבֹרֵי וְרַחֲמָהּ תִּרְתַּ עוֹלָם: (יח) לְמַה זֶה מֵרַחֵם יְצֵאתִי לְרֵאזוֹת עִמָּר וַיַּגִּיוּ וַיַּכְּלוּ בְּבִשֵׁת יָמַי:

זער מאן זיין יענען שטערטען גלייך, דא דער עוויגע צער. שטערעט, אהנעזיא יע ווייע דער הערשטעללען צו וואל לען, דעם מארגענס הערע ער איממער וועהגעשרייא, אונד יאממערטענע אים מיט טאגע. (יז) אך דאס דוא מיך ניכט טערטעמטעסט אים מוט טערלייבע, דאס מיינע מוט טער מיין גראב געוועוען אוהר לייב עויג שוואנגער גע בליעבען ווארע. (יח) ווארום קאם איך אויס מוטטערליי בע? דייען יאממער, דייע זעס אינגליק צו זעהען, אונד מיין לעבען אין שמאך הינצוא ברינגען.

כא (א) הדבר אשר יהיה אל- ירמיהו מאת יהוה בשלח אליו המלך צדקיהו את פשחור בן-מלכיה ואת צפניה בן-מעשיה הכהן לאמר: (ב) דרש- נא

כא (א) פאלגענדער אויף טראג ווארד דע ירמיה פאם עוויגען, אלס דער קעניג צדקיהו דען פשחור וואהן מלכיה'ס אונד דען פרויעסטער צפניה וואהן מעשיה'ס צו איהם שיקטע אונד איהם זאגען ליעס: (ב) פראגע דאך דען עווי

צפניה וואהן מעשיה'ס צו איהם שיקטע אונד איהם זאגען ליעס: (ב) פראגע דאך דען עווי

ר ש י

(טז) כערים אשר הפך. סדו' ועמורה: ולא נחם. משגור עליהם חורבן לא חש משגנה אחרת לבטל גורמו: (יז) אשר לא מותחני. מלאך המות מרחם והרי זה מן המקראות קלני דיבור: הוט עולם. הריון של עולמית: (יח) עמל ויגון. חורבן בית המקדש:

הנני

ב א ו ר

להללה זאת, ולמה אחפזנה הלא רק לראות עמל וכעס אחיה ואוול, כי העיר והמקדש יהיו לשמה ולשריקה, ונת עמי חלך בשבי. (טז) כערים אשר הפך, כלומר לא יהיה שארית אחריו, לא נין ולא נכד, כאשר לא נשאר דבר מערים האלה וימיו חבלה ביגון ואנחה, ישמע זעקה בנקר ותרועה בלהים. (יח) לראות עמל ויגון, זהו תכלית תלונותיו ותאנותיו, שעליו עלה הנזל לראות ברעת עירו ועמו ולכלות ימיו בנושא ע"י חורבן ב"המק, ובאשר הערתי לעיל פסוק י"ד.

כא (א) בשלח אליו המלך צדקיהו, הנבואה הזאת אשר היתה לו בימי המלך צדקיהו דומה בענינו להנבואה קודם לזה כי בשניהם יעוד העונש שיה על העיר ויושביה, כי לעיל (י"ג ט"ו) נאמר הנני מביא אל העיר הזאת ועל כל עריה את כל הרעה אשר דברתי עליה, ובפרשה זאת כתיב כי שמי פני בעיר הזאת לרעה ולא לטובה, ועוד לעיל (כ' ז') ואת כל יהודה אתן ביד מלך בבל והכס נחרב ופה אתן את צדקיהו וגו' ביד נבוכדנצר מלך בבל וגו' והכס לפי שרב וכיולא בזה, ולכן חננס הסופר, וכאשר כתבתי לעיל (י"ז י"ח) בלחם

ל' ס' א' ב' ג' ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' י"א י"ב י"ג י"ד י"ה י"ו י"ז י"ח י"ט

נָתַתְּ בְּעַדְנוּ אֶת־יְהוָה כִּי
 נְבוֹכַדְרֶאֱצַר מֶלֶךְ־בָּבֶל נִלְחַם
 עִלֵּינוּ אֹרֵי יַעֲשֶׂה יְהוָה אֹתְנוּ
 כְּכָל־נִפְלְאוֹתָיו וַיַּעַלְהָ מֵעֵלֵינוּ:
 (ג) וַיֹּאמֶר יְרַמֶּיהוּ אֲלֵיהֶם כֹּה
 תֹאמְרוּן אֶל־צַדִּיקֵיהוּ: (ד) כֹּה־
 אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַנְּגִי
 מִסֵּב אֶת־כְּלֵי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר
 בְּיַדְכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם גִּלְחַמִּים בָּם
 אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת־הַכְּשָׁדִים
 הַצְּרִיִם עֲרִיכֶם מִחוּץ לַחֹמֶה
 וְאֶסְפְּתִי אוֹתָם אֶל־תּוֹךְ הָעִיר
 הַזֹּאת: (ה) וְנִלְחַמְתִּי אֲנִי אֶתְכֶם
 בְּיַד נְטוּיָה וּבְזִרְוֹעַ חֹזְקָה וּבְאֶף
 וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל: (ו) וְהִכִּיתִי
 אֶת־יוֹשְׁבֵי הָעִיר הַזֹּאת וְאֶת־

עוויגען אונזערטוועגען (דען
 דער קעניג נביכדנצר בעלא
 גערט אונז) פיעללייט לעסט
 ער אונז איינעס זיינער וואונ
 דער אנגעדיהעי, דאס יענער
 פאן אונז אבציעהע. (ג) דא
 שפראך ירמיה צו איהנען,
 זאגעט דעם צדקיהו: (ד) זא
 שפריכט דער עוויגע דער
 גאטט ישראל'ס, יא איך שאפ
 פֿע הינוועג פֿאן דרויסען דיא
 קריעגסגעריסטע דיא איהר
 זא אויפֿנעפֿלאַנצעט אום
 איך צו פֿערטהיידגען גענען
 דען קעניג פֿאן בבל, זא וויא
 דיא בעלאגענדען כשדים,
 אונד לאססע זיא אללע הערין
 ברינגען אין דאז אינגערע
 דיעזער שטאדט. (ה) דאן
 ווערדע אבער איך גענען איך
 קעמפֿען מיט שטארקעם
 ארם, מיט צאָרן, מיט גרים
 אונד מעכטיגער וואוט ה.
 (ו) איך שטרעקקע ניעדער וואס
 אין דיעזער שטאדט זיך אויפֿ

הארם

ר ש י

כא (ד) הנני מיסב את כלי המלחמה. יש בנס היודעים להשביע את השרים של מעלה
 הממונים על הפורענות להגיל איש איש מן הרעה שהוא ממונ' עליה ובכך אתם
 נוטלים הנני מיסב את השורה של זה לזה ולא תדעו על מי תשביעו; ואספתי אותם. כלי
 מלחמה אל תוך העיר הזאת שאשחית אתכם בדבר ע"י מלאך המות שהוא מן השרי' העליוני'
 וכן

ב א ו ר

(ב) גלחם עלינו, מלת היחס על בקשור הפעול יורה לפעמים כונת הפעולה לטובה לישועה
 והללה כמו לבקש על נפשו (אסתר ז' ז') ולפעמים לרעה לנזק ולהתנגדות כמו נאספו
 על יך גוים רבים (מיכה ד' י"ח) וכן הוא כאן לרעה נלחם עלינו כלומר נגדינו, וננחמיה
 (ד' ח') והלחמו על אחיבם הבונה בעד אחיבם בניכס וננחמם, וטעם נלחם פה עם
 מלת על נא להוראות המקום, וכאשר יאמר נא עלינו להלחם (ועיין להמבאר בתהלים
 ל"ה). (ד) הנני מסב, כלומר הנני אגשה אתכם בכל נפלאותי ואסב ואסור את כלי המלחמה
 אשר כוננתם חל חון לחומה להלחם עם הכרים, כי לא יהיה לכם עוד מלחמה חון לחומה.
 ואספתי אותם, אל תוך העיר כדי שחלחמו אתי בחוך העיר כי אני נלחם אתכם ביד חזקה,
 וטעם מסב מענין ויסבו את חרון אלהי ישראל (שמואל א' ה' ח') או ויסב את עמאש (שמואל

הָאָדָם וְאֵת־הַבְּהֵמָה בְּדָבָר
גָּדוֹל יִמְתּוּ: (ז) וְאַחֲרֵי־כֵן נֹאֵם־
יְהוָה אֱתוּ אֶת־צִדְקֵיהֶוּ מִקֶּדֶם־
יְהוּדָה וְאֶת־עַבְדֵי־וְאֶת־הָעַם
וְאֶת־הַנְּשֹׂאִים בְּעִיר הַזֹּאת
מִן־הַדָּבָר וּמִן־הַחֲרָב וּמִן־הַרְעָב
בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
וּבְיַד אִיבֵיהֶם וּבְיַד מִבְקָשׁוֹ
נַפְשָׁם וְהִכְּם לְפִי־הַרְבַּ לְאִי־חַוֵּץ
עֲלֵיהֶם וְלֹא יִחַמְּל וְלֹא יִרְחַם:
(ח) וְאֶל־הָעַם הַזֶּה תֹּאמַר כֹּה
אָמַר יְהוָה הַנְּנִי נְתוּן לְפָנֶיכֶם
אֶת־דֶּרֶךְ הַחַיִּים וְאֶת־דֶּרֶךְ
הַמּוֹת: (ט) הִישָׁב בְּעִיר הַזֹּאת
יָמוּת בַּחֲרָב וּבַרְעָב וּבַדָּבָר
וְהִוָּצֵא וּנְפֹל עַל־הַכְּשָׂדִים
הַצָּרִים עֲלֵיכֶם יְהִיָּה וְהִיתָ־לָּו
נַפְשׁוֹ לְשָׂרֵל: (י) כִּי־שָׁמַתִּי פָּנַי
בְּעִיר הַזֹּאת לָרְעָה וְלֹא לְטוֹבָה
נֹאֵם־יְהוָה בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל תִּנְתֵּן
וְשָׂרְפָה בְּאֵשׁ: (יא) וּלְבֵית מֶלֶךְ־
יְהוּדָה שָׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה:

העלט מענשען אונד פֿיעה זאללען הינשטערבען, דורך איינע שרעקליכע פעסט. (ז) זאָדאָן איבערליפֿערע איד ערשט, שפּריכט דער עוויגע, צדקיהודען קאָניג פֿאָן יהודה, זיינע דיענער, דאָז פֿאַלק אונד וואָס זאָנסט נאָך פֿערשאַנט געבלעכען איזט פֿאָן דער פעסט פֿאַם שוועררטע אונד הונגער, דעם נבוכדרצר קעניגע פֿאָן כבל, איהרען פֿיינדען אונד פֿערפֿאַלגערן אין דיא הענדע, אונד ער לעסט זיא הינריכטען אַללע, אָהנע שאַנונג, אָהנע גנאָדע אונד באַרמהערציגקייט. (ח) צו דיעזעם פֿאַלקע אַבער זאָגע: זאָ שפּריכט דער עוויגע: היע מיט לעגע איד אייך דען וועג דעם לעכענס אונד דען וועג דעם טאָדעם פֿאַר. (ט) ווער אין דיעזער שטאָרט פֿער־בלייבט, ווירד איין אַפֿפֿער דעם שוועררטעם, דעם הונגערס אונד דער פעסט, ווער אַבר הי־נויס זיך פֿליכטעט אונד צו דען אייך כעלאַגערנדען כשרים אי־כערגעהט, בלייבט פֿערשאַנט, אונד טרעגט זיין לעבן אַלס איי־נע בייטע דאָפֿאַן. (י) דען אייך האַכע מיין אַנטליץ אויף דיעזע שטאָרט געריכטעט, צום בע־זען, אַבער ניכט צום גוטען, שפּריכט דער עוויגע, זיא מוס דעם קאָניגע פֿאָן כבל אין דיא האַנד פֿאַללען, אונד ער לעסט זיא ניעדערערענען. (יא) אונד דער פֿאַמיליע דעם קאָניגס פֿאָן יהודה זאָגע: הערעט דעם עוויגען וואָרט, (יב) איהר אַל־

בית וחייה קרי
דעם קאָניגע פֿאָן כבל אין דיא האַנד פֿאַללען, אונד ער לעסט זיא ניעדערערענען. (יא) אונד דער פֿאַמיליע דעם קאָניגס פֿאָן יהודה זאָגע: הערעט דעם עוויגען וואָרט, (יב) איהר אַל־

ר ש י

וכן מזרח בענין בדבר גדול ימותו: (ט) וסיחה לו נפשו לללל. כאדם השילל ללל ומוטמו וסולך לו כן תהיה לו נפשו שלולה מן הסיחה מן הסוגים: (י) כפי. בתרגומו רוגזי:

(יב) בֵּית דָּוִד כָּה אָמַר יְהוָה
 דִּינוֹ לִבְקָר מִשְׁפָּט וְהִצִּילוּ גְזוּל
 מִיַּד עוֹשֵׁק פֶּן־הִצִּיא כָּאֵשׁ חֲמָתִי
 וּבְעֶרְהָ וְאִין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רַע
 מְעַלְלֵיהֶם: (יג) הִנְנִי אֵלֶיךָ יִשְׁבֶּת
 הָעֶמֶק צִוַּר הַמִּישֵׁר נְאֻם־יְהוָה
 הָאֹמְרִים מִי־יִתֵּת עֲלֵינוּ וּמִי
 יבֹּא בְּמַעֲוֹנוֹתֵינוּ: (יד) וּפְקַדְתִּי
 עֲלֵיכֶם כַּפְרֵי מְעַלְלֵיכֶם נְאֻם־
 יְהוָה וְהִצִּיתִי אֵשׁ בִּיעֶרְהָ וְאָכְלָהּ
 כָּל־סְבִיבֶיהָ:

אללע אויס דעם הויזע דוד'ס,
 זא שפריכט דער עוויגע, לאס.
 סעט דיא רעכטספּלענע אן
 יעדעס מאַרגען איך אַנגעלע.
 גען זיין, בעפּר יעט דען בע-
 רויכטען פּאָן דער געוואַלט
 דעם אונטערדריקקערס, דאָס
 ניכט וויא פּייער מיין צאָרן
 אויסברעכע אונד פּאַרטכרעני.
 נע אונלעשכאַר, אייערער בעי.
 זען טהאַטען וועגען. (יג) יא
 איך קאַממע איבער דיך,
 שפּריכט דער עוויגע, דוא בעי.
 וואָהנערין דעם טהאַלעם, דוא
 פּעלו דער עכנע, איהר דיא
 איהר דענקעט, ווער ווירד
 צו אונז העראַבקאַממען? ווער
 אין אונזערען וואָהנויטץ איינ-
 דרינגען? (יד) איך ווערדע
 איך שאַן היימוועקען, וויא
 איהר עס פּערדיענעט נאָך איי.
 ערן האַנדלונגען, שפּריכט
 דער עוויגע, איין פּייער ווער.
 פּע איך אין איהר געהעלץ,
 אונד עס פּערברענגעט אַללעם וואָס אום זיא ליעגט.

כב (ה) כָּה אָמַר יְהוָה רַד בְּיַת־
 מֶלֶךְ יְהוּדָה וּדְבַרְתָּ שֵׁם
 אֶת־יְדִבְרֵי הַקּוֹה: (ו) וְאָמַרְתָּ שְׁמַע
 מעלליכע קרי

כב (ה) זא שפריכט דער עוויגע: געה הינאב אין דען פאללאסט דעם קעניגס יהודה,
 אונד האלטע דאָרט פּאָלגענדע רעדע. (ו) דוא זאָלסט נעהמליך זאָגען: האָ-
 רע

ר ש י

(יב) מיד עושק. טעמו למטה שאינו שם דבר אלא שם הגזלן העושק את אחריים: ואין מכב'.
 שלא ימלט לכס שרוד: (יג) יושבת העמק. ירושלים היא בתוך עמק. ד"א שהעמיק הקב"ה
 ענה עליך להתריבך: כור המישור. הר שכל סביבו מישור: מי יחת עליו. מי ימנה עליו
 כמו כי שם ארס נחמים (מלכים ב' ז'):

ב א ו ר

ב' כ" (יב). (יב) לבקר, בכל ארצי מורח נהנו ליטב לדין בכל נקר ונקר עבור סמום הגדול
 אחר שם. (יג) הנני אליך, אמר כנגד ירושלים, וקראה יושבת העמק לפי שהיא גבוהה
 וסביבותיה עמק והיא יושבת בעמק, וכן קראה לור המישור כי היה לור ופר, וסביבותיה
 מישור (רד"ק) ועיין מ"ש לעיל (וי"ו ב'). (יד) ופקדתי עליכם, אע"פ שאתם אומרים מי יחת
 עליו ומי יבא במעוותיו, בכ"ז אני אבא להלחם ולפקוד אתכם. ביערה, הכינוי לירושלים
 ר"ל הערים אשר סביבותיה המשילם ליער לענוין האש כמו באש תבער יער (רד"ק).
 רד

דְּבַר־יְהוָה מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב
עַל־כַּסֵּא־דָוִד אַתָּה וְעַבְדֶּיךָ וְעַמֶּיךָ
הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה: (ג) כֹּהוּ
אָמַר יְהוָה עֲשׂוּ מִשְׁפָּט וְצִדְקָה
וְהַצִּילוּ גְזוּל מִיַּד עֲשׂוֹק וְגַר יִתּוֹם
וְאֶל־מָנָה אֶל־תִּגְנוּ אֶל־תִּחַמְכוּ
וְדָם נָקִי אֶל־תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם
הַזֶּה: (ד) כִּי אִם־עֲשׂוּ תַעֲשׂוּ אֶת־
הַדְּבָר הַזֶּה וּבָאוּ בַשְּׁעָרֵי הַבַּיִת
הַזֶּה מְלָכִים יֹשְׁבִים לְדָוִד עַל־
כַּסֵּאוֹ רִכְבִּים בָּרֶכֶב וּבַסּוּסִים
הוּא וְעַבְדּוֹ וְעַמּוֹ: (ה) וְאִם לֹא
תִשְׁמְעוּ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּי
נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי־לְחַרְבָּה
יְהִי־הַבַּיִת הַזֶּה: (ו) כִּי־כֹה וְאָמַר
יְהוָה עַל־בַּיִת מֶלֶךְ יְהוּדָה גִּלְעָד
אַתָּה לִי רֹאשׁ הַלְּבָנוֹן אִם־לֹא

רע, קעניג! דאָ וואָרט דעם
עוויגען, וואָוואָהל דוא, דער
דוא אויף דעם טהראָנע דוד'ס
זיטצעסט, אלס אויך דיינע דיע-
נער אונד דיינע אונטערטהאָ-
נען, דיא דורך דיעזע טהאָרע
העריין געהען. (ג) זאָ שפּריכט
דער עוויגע: איכעט רעכט
אונד גערעכטיגקייט, בעפריי-
עט דען בערויכטען פּאָן דעם
אונטעררריקקערס האַנד,
קרענקעט ניכט דען פּרעמדען,
דיא וואָזע אָדער וויטווע, ווע-
דער דורך וואָרטע נאָך דורך
געוואַלטטהעטיגקייט, אונד
פּערגעסעט ניכט אונשולדיג
בלוט אָן דיעזעם אָרטע. (ד) בע-
פּאָלגעט איהר דיעזעס, זאָ
ווערדען פּערנער דורך דיא
טהאָרע דיעזעס פּאַללאַסטעס
קעניגע איינציעהען, דיא אויף
דעם טהראָנע דוד'ס זיטצען, צו
וואַגען אונד צו פּעערדע, דער
קעניג זאָוואָהל אלס זיינע דיע-
נערשאַפּט אונד זיין איבריגעס
געפּאָלגע. (ה) געהאָרכט איהר
אַכער דיעזען וואָרטען ניכט,

זאָ שוואַרע אויך בייא מיר, שפּריכט דער עוויגע, דאָס צו טרימטערן דיעזער פּאַללאַסט
ווערדען ווירד; (ו) דען, זאָ שפּריכט דער עוויגע איכער דען פּאַללאַסט. דעם קעניגס אין
יהודה: איין גלעד ביוט דוא מיר, דער גיפּעל דעם לבנון, אונד דאָך מאַכע אויך וואַהרליך
צור

ר ש י

כב (ג) אל תוננו. זו אונא' דברי: (ו) גלעד אתם לי וגו'. אילו את חניב קדמי כנית מקדש' דרס בריש
טוריא

ב א ו ר

כב (א) רד ביח מלך יהודה, נבואה זו באמרה לו בחר הבית, לפיכך אמר רד (רד"ק), והיתה
לו נימי יהויקים בן יאשיהו, כדמוכח ממקרא י"ח וי"ט, וכיון שסיים נפ' הקודם לזה
בתוכחה על העבירות שבין אדם לחבירו, פתח כאן להוכיח ג"כ את מלך יהויקים על העבירות
הללו ויעד לו ולכל עבדיו את עונשם עליהם. (ג) עשוק, תאר נפלים קרוב וגדול וענינו
כמו עושק (רד"ק). ודם נקי, אולי תשב יהויקים להרוג ראשי העם אשר לקחו את יהואחז
בן יאשיהו וימאסו אותו למלך, וכאשר יאמר להלאה כי אין עיניך ולבך וגו', ועל דם הנקי
לשפוך

אֲשִׁיתָהּ מְדַבֵּר עָרִים לֹא נֹשְׁבָה׃
 (ז) וְקִדְשִׁתִּי עָלֶיךָ מִשְׁחַתִּים אִישׁ
 וְכָרְיוֹ וְכָרְתוּ מִבְּתֵר אֲרָזֶיךָ
 וְהִפִּירוּ עַל-הָאֵשׁ׃ (ח) וְעָבְרוּ
 גוֹיִם רַבִּים עַל-הָעִיר הַזֹּאת וְאָמְרוּ
 אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ עַל-מָה עָשָׂה
 יְהוָה כֹּכָה לָעִיר הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת׃
 (ט) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת-
 בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲווּ
 לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעֲבְדוּם׃ (י) אֶל-
 תַּבְּכוּ לָמֶת וְאֶל-תִּנְדּוּ לוֹ בָּכוּ
 בָּכוּ לְהֵלֵךְ כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד וּרְאָה
 אֶת-אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ׃ (יא) כִּי-כָה
 אָמַר יְהוָה אֶל-שָׁלֹם בֶּן-יֵאֲשִׁיָּהוּ

צור וויסטע דיק, צור אונבע-
 וואהנטען שטעטטע; (ז) איך
 זעלכסט רויסטע דיא צערשטא-
 רער ווידער דיק, דען מאן
 אונד זיינע וואפפען, דאס זיא
 פעללען דיא בעסטען דיינער
 צעדערן, אונד זיא איוס פייער
 ווערפען. (ח) פיעלע פעלקער
 ציעהען דאן דיעזער שטארט
 פאראיבער, אונד פראגען
 איינאנדער: ווארום פערפוהר
 דער עויגע זא גרויזאם מיט
 דיעזער פארנעהמען שטארט?
 (ט) ווייל זיא דען בונד דעם עווי-
 גען איהרעם גאטטעס פער-
 לאסען! ווירד דיא אנטווארט
 זיין, ווייל זיא פערעמדע געט-
 טער אנגעבעטעט אונד פער-
 עהרט האבען. (י) וויינעט
 ניכט אום דען טארטען, בע-
 טריבעט איך ניכט צו זעהר
 זיינעטוויילען, זאנדערן וויינעט

אום דען, דער דאהין געהט, דען ניממער ווירד ער וויערערקאממען, ניממער זיין פאטער-
 לאנד וויערער זעהן; (יא) דען זא שפריכט דער עוויגע איבער שלם, דעם זאהנע יאשיהו'ס,
 דעם

ר ש י

טוריא זאס לא אזויך מדברא. גלעד בית המקדש שממנו לרי ורפואה לכל העול: (ז) וקדשתי.
 וזמתי: וברחו מבח' ארזיך. לפי שדמהו ללבונו נוסל כאן הלשון הזה: (י) אל תבכו למת.
 ליהויקים שימו' לפני השע' כשסמנוהו להגלותו: בנו להולך. ליהויכין ולנדיקוהו אמיר מעת'
 חביבה מיתמו של יהויקים שנא' בו ונבלתו תהיה מושלבת לזרב ציוס ולקרח בלילה (לקמן ל"ו)
 מחיו של יהויכין שנאמר בו וארוחתו ארוחת תמיד וגומר (לקמן נ"ב): (יא) אל שלום. הוא
 נדיקוהו וכך נקרא (בדברי הימי' א' ג') והרביעי שלום וקראו רביעי למלכות בני יאשיהו
 שנחמילה

ב א ו ר

לשפוך, ולכן בא לו הווי הזה צראשית ממלכתו. (י) אל תבכו למת, למלך יאשיהו אשר
 מת בירושלים והתאבלו כלם עליו וגם ירמיה היה מקונן עליו כמבואר בד"ה ב' ל"ה כ"ד כ"ה.
 ואל הנדו, ענין הנעת והנדת הגוף ולב, וכן דרך המקוננים והאבלים להיות מתפעלים
 נקרבס ונכפסס, ולכן בא טעם נוד גם על אונסה ולער (וכאשר יאמר הלועז בעוועגט זיין)
 וכאשר רק האיש אשר לר בנרת חבירו יכול לדבר על לבו ולנחמו נאמר ג"כ על הנחמה כמו
 ואקוה לנוד ואין, ובלשון סורסא נקראת האבלות נודא. להולך, ליהואחז אשר הלך עם
 נבו מנזימה כמבואר (בר"ה ב' ל"ו ג' ד'). (יא) שלום בן יאשיהו, לפי חכמינו ז"ל שלום
 זהו נדיקוהו, ולהמנס ראב"ע הוא יהואחז, ולדעת רד"ק הוא יהויכין, ואע"פ שהיה בן בנו,
 בני

דעם קעניגס אין יהודה, דער
 נון און דעם פאטערס שטעללע
 רעניערט, אונד דיעזען ארט
 פֿע-לאַססען מוסטע: „ער
 קעמט ניכט וויעדער הער.“
 (יג) זאָנדערן אָן דעם אַרטע,
 וואָ סאָן איהן הין פֿערווייען,
 דאָרט ווירד ער שטערבען,
 דיעזעס לאַנד אַבזר בעקעממט
 ער ניכט וויעדער צו זעהען.
 (יג) וועהע! ווער זיין הויז מיט
 אונבילל, זיינע שטאַקווערקע
 מיט אַנרעכט אויפֿבויעט, ווער
 זיינען נעכסטען אָהנע ענט-
 געלד אַרבייטען לעסט, אָדער
 דען פֿערדיענטען לאָהן איהם
 צוריקהעלט. (יד) דער דאָ
 דענקט: איך ווילל איין געריי-
 מיגעס הויז, ווילל בעקוועמע
 אָבערגעמעכער מיר בויען,

מֶלֶךְ יְהוּדָה הַמֶּלֶךְ תַּחַת יְאֲשִׁיהוּ
 אָבִיו אֲשֶׁר יָצָא מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה
 לֹא־יָשׁוּב שָׁם עוֹד: (יג) כִּי בַּמָּקוֹם
 אֲשֶׁר־הִגְלוּ אֹתוֹ שָׁם יָמוּת וְאֶת־
 הָאָרֶץ הַזֹּאת לֹא־יִרְאֶה עוֹד:
 (יג) הוּא בָּנָה בֵּיתוֹ בְּלֹא־צָדִק
 וְעֲלִיּוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט בְּרַעְיָהוּ
 יַעֲבֹד הַגֹּם וּפְעָלוֹ לֹא יִתְּן־לוֹ:
 (יד) הָאָמַר אֲבָנָה־לִּי בַּיִת מְדוֹת
 וְעֲלִיּוֹת מְרוֹחִים וְקָרַע לוֹ חֲלוֹנָי
 וּסְפוֹן בְּאֶרְזוֹ וּמִשׁוֹחַ בְּשִׁשָּׁר:
 (טו) הִתְמַלֵּךְ כִּי אֵתָּה מִתְחַרְהָ

בארז

אונד לעסט האָהע פֿענסטער היניין ברעכען, מיט צעדערן זיא טעפֿעלן, אונד מיט ששער
 בעשטרייען. (טו) וויא? גלויבסט דוא עטוואַ דאָדורך רעגענט צו זיין, ווען דוא מיט
 צע-

ר ש י

שנחילה מלך יהואחז ואח"כ יהויקים ואחריו יהויכין ואחריו לדקיהו: אשר ילא. ואע"פ שלא
 ילא עדיין מתנבא עליו כאילו ילא: (יג) הוי בונה ביתו. על יהויקים הוא אומר שהוא היה
 ראש וסוף הענין מוביח לכן כה אשר ה' אל יהויקים וגו': (יד) בית מדות. בית גדול כמו
 אבני מדות (במדבר י"ג) שיש בהן מה למדוד: וקרע לו. והרחיב לו. ואחריו הגיעו וקרע לו
 ופחח לו וכן תקרעו בסוף (לעיל י"ד) קרעת שמי' ירדת (ישעיה ס"ג) כולן לשון פתיחה:
 וספון בארז. מסכך הנג בארזי': ומשוח בששר. ומאיר בסמנים. ת"י. בששר לבש הוא ממין
 הצורני. ל"א ומשוח בששר כמו מיט המשח' אליינא"ט" אשניופל"א בלע"ו: (טו) התמלך.
 החאריך

ב א ו ר

בני בניס הרי הן כננים. ולפי פזע המקרא בד"ה א' ג' ט"ו ובני יאשיהו הנכור יוחנן השני
 יהויקים השלישי לדקיהו הרביעי שלום ולא זכר יהואחז שהיה קטן מיהויקים שני שנים, ומהמשך
 המאמר פה, נראים יותר דברי הרא"ש, ודעת הרד"ק הוא דחוק מאוד כי לא כתב ושלום
 ביו רק הרביעי שלום ואיך יחכן זה לומר על בן בנו. (יג) הוי בונה, עתה יפנה הנביא
 דבירו אל מלך יהויקים וערב בחוק נבואתו על יהויקים נבואתו על יהואחז ליתן ליהויקים
 אות ומופת ולומר בן יהו' גם אחריהך וסוף עבדך רעתך ופשעך נגד ה' ובני אדם, וכאשר
 כחבתי. ופעלו, וי"ו המחלקת או יעבד בסרך בעבדיו בחנם ובלא מחיר, או ישק שכר
 שכיר ולא יתן להם את הקצוב. (יד) ומשוח בששר, הוא מין שמן ומראהו אדום וכן נקרא
 ג"כ המראה האדום הזה בלשון ערב אשכ"ר ולדעת רבים הוא וענניג, ולדעת אחרים לונק:
 בער שלנו. (טו) החמלך, וכי תשוב לעשות לך יקר וגדולה ולחזק מלכותך אם תתקרה
 בארז

בָּאֲרוֹ אָבִיךָ הַלֹּא אָכַל וְשָׁתָה
וַעֲשֵׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה אִזּוּ מִיֹּב
לוֹ: (טז) הֵן הָיִן עֲנִי וְאֲבִיוֹן אִזּוּ מִיֹּב
הֲלֹא הִיא הִדְעַת אֶתִּי נֶאֱמַר יְהוָה:
(יז) כִּי אִין עֵינֶיךָ וְלִבְךָ כִּי אִם-עַל-
בְּצַעַק וְעַל דָּם-הַנְּקִי לְשִׁפּוֹךְ וְעַל-
הָעֶשֶׂק וְעַל-הַמְרוּצָה לַעֲשׂוֹת:
(יח) לָכֵן כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹ-
הֵי הַיְיִקִּים בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל הֵן מֶלֶךְ יְהוּדָה
לֹא-יִסְפְּדוּ לוֹ הוּי אָחִי וְהוּי אָחוֹת
לֹא-יִסְפְּדוּ לוֹ הוּי אָדוֹן וְהוּי הִדָּה:
(יט) קְבוּרַת חָמוֹר יִקְבְּרָה סָחוֹב
וְהַשִּׁלְךָ מֵהַלְאָה לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם:
(כ) עָלֶי הִלְבַּנּוֹן וְצַעֲקִי וּבְכַשֵּׁן תִּגִּי

צעדערו דיד הער אַרטהוסט?
וואהרליך! אויך דיין פֿאַטער
האַט געשפּיזעט אונד געטרונג-
קען, אַבער ער איבטע רעכט
אונד גערעכטיגקייט; דאַרום
גינג עם איהם וואָהל. (טז) ער
פֿערטהיידיגטע דאָ רעכט
דער אַרטען אונד בעררענג-
טען, דאַרום שטאַנד עם גוט.
ליעגט עם אַלזאָ ניכט בלאָס
אַן דער קעננטנים פֿאַן מיינעם
וועזען? שפּריכט דער עוויגע.
(יז) דוא אַבער האַסט הערץ
אונד אויגע אויף ניכטס אַנדע-
רעס אַלס אויף דינען אייגענ-
נוטיץ גערעכטעט, דוא טראַג-
טעסט נור אונשולדיג בלוט צו
פֿערגיעסען, געוואַלט אונד בע-
דריקונג צו פֿעראַיבען. (יח) דאָ-
הער שפּריכט זאָ דער עוויגע
איבער יהויקים, דען זאָהן
יאשיה'ס, דעס קעניגס אין
יהודה: מאַן ווירד ניכט יענעס
קלאַגעליעד איבער איהן אַנ-
טאָ

קילד

שטיממען: „אַך סײן ברודער! אַך שוועסטער!“ אויך ניכט יענעס: „אַך
הערר! אַך מאַיעסטעט!“ (יט) וויא איינעס עזעלס אַזו ווירד ער פֿער-
שאַרט, ווענגעשלייפּט אונד ווייט פֿאַן דען טהאַרען ירושלים הינוועג געוואַרפֿען
ווערדען. (כ) בעשטייגע דען לבנון אונד שרייע, לאַס אויף דעם בשן דינע קלאַגען ער-
טאָ

ר ש י

התאריך ימי' על שאתה מתחרה להכניד על ממשתך להודיע שאתה מלך: אביך. יאשיה
שהתנהג בענוה הלא אכל ושתה וראה טוב כל ימי חייו: (יז) על בלעך. לגזול ממון: המרוכה.
ריחן דלי' ועושק יוכיח עליו כי עשוק ורלוץ תמיד סמוכין בל' מקרא וכן את מי עשקתי ואת מי רכזתי
(זמאל א' י"ב): (יח) והוי הודס. הוי על חפאתו: (יט) קבורת חמור יקבר. כמה דמשגרין ית
נכלת חמור כן ישגרון ית נבילתיה. ישגרון יסמנון: (כ) עלי הלננון ולעקי. סקי לבית מקדשא
ולזומי: ובכשן מני קולך. על הכשן שיחרכ. וי"ת ובתרעי טור ביתא ואיני יודע לפוש היאך

ב א ו ר

בארז? וענין מתחרה כמו מתחרה את הסוסים (לעיל י"ב ה'). הלא אכל, הלא גם הוא
לא מנע הטוב מעלמו ואכל ועשה כדרך המלך, אבל בכל זאת לא סר מדרכו הטוב להיות איש
לדיק וישר עושה משפט ולדקה ובגלל דבר זה ברכו ה', ולמה אתה לא מתחרה גם בענין הזה.
(טז) הדעת אחי, הלא הדעת אותי פעל לו כל זאת הדקה והמשפט והגדולה והטובה.
(יט) קבורת חמור, וכן נהרג סנכוכדנאצר בירושלים ונשלך מחוץ לחומת העיר לכלבים כאשר

טאנען, שרייע פאן עברים
 העראב, דען צערטריממערט
 זינד דייע ביהלען אללע.
 (כא) איך מאהנטע אין דיי
 נעם וואהלשטאנדע דיק, דא
 שפראכסט דוא: איך מאג
 ניכטס הארען! דא וואר דיי
 נע ארט זייט דייען יוגענד.
 יאהרן, דאס רוא ניכט מערק
 טעסט אויף טיינע שטיממע.
 (כב) אללע דייע הירטען ווירד
 דער שטורם צערשטרייען, דיי
 נע ביהלען ווערדען אינס עלענד
 געהען, דאן ענדליך ווירסט
 דוא דאך דיק שעמען, אונד
 ווירסט עררעהען איבער
 דייע לאסטער. (כג) יעצט
 זיטצעסט דוא פעסט אויף דעם
 לבנון, ניסטעסט האך אויף
 דען צעדערן, וויא ווירסט דוא

קולך וצעקי מעברים כי נשברו
 כל מאהביך: (כא) דברתי אליך
 בשלותיך אמרת לא אשמע זה
 דרכך מנעוריך כי לא שמעת
 בקולי: (כב) כל רעיק תרעה רוח
 ומאהביך בשבי ירכו כי אז תבשי
 ונכלמת מכל רעתך: (כג) ישבת
 בלבנון מקננתי בארזים מה
 נחנתי בבאר לך חבלים חיל
 כילדה: (כד) חי אני נאם יהוה
 כי אם יהיה כניהו ביהויקים
 מלך יהודה חותם עליך ימיני

ישבת קרי. מקננת קרי. נחנת קרי כי

צבער העראבוינקען, ווען דיא שמערצען איבער דיק קאממען, דא וועהען איינער גע
 בערערין! (כד) זא וואהר איך לעבע! שפריכט דער עוויגע, ווארעסט דוא, כניהו דער
 זאהן דעם יודישען קעניגס יהויקים! אויך דער ויעגעלרינג אויף טיינער רעכטען, איך
 ווירדע

ר ש י

נופל לשון בשן בשערי הר הבית אם לא בשביל הדלתו' שעושין מאלוני הבשן והוא שם מקום
 או ל' בשן מקום בקעה רחבה כן היקף הר הבית מגרש ריח לכ"ה: ולעקי מעברים. ולוחי על
 מגיזחא והס ל' מקום: (כא) בשלותיך. כשהיית בשלוה: (כב) כל רעיק. כל מלניך: חרעה רוח.
 רוח קדים תרוללס: (כג) מקוננת בארזי'. שזמת קנד במגדלו' נתי ארויס לבנות נתי מדות: מה
 נחנת. מה מלאת חן בשביל גוב' מגדלייך בעיני שודדיך נבא לך חבלים של לידה ומנחם פתר
 נחנת לשון חניה אבל דונש פתר אותו לשון חן: (כד) חותם על יד ימיני. חקוק ומחוס בתוך

ב א ו ר

יספר לנו הסופר יוסיסון בספר הקדמוניות שלו. (כ) מעברים, לפי הפשט נראה לי יותר
 דעת חכמי האומות כי עברים הנאמר פה הוא הר העברים אשר עליו ישנו בני ראובן וגד
 והוא היה במזרח הירדן נגד יריחו ובשן היה בדרום הלבנון, ומאז היה דרך כל נערה בתולה
 לרין ולקוון על הסרים אם הליתו או נפלו בני עמיהן במלחמה. (כב) כל דועיק חרעה,
 כל פרנסך יתבדרון לכל רוח (הכשדי) ולפיו תרגמתי. (כג) יושבחי, הוא הבינוני מורכב עם
 כנוי הגוף אחי וכן מקוננתי, וראה אשר נחנתי לעיל ח' י"ח, וע"ו י'. נחנתי, לדעתי
 הוא הבינוני בפעל מפעל נחת שענינו הורדה ומורכב עם כנוי הגוף כהפעלים אחרים או
 עם מלת אחתי כי הכנויים אחת נחמו וממלת אחתה ואחתה והנו"ן נחמו ונשאלס בדגש
 כידוע, או שהנו"ן פה נוספת כמו יעברנהו ישמרנהו במקום ישמרהו, ולפ"ו תרגמתי. והנביא
 ידמה כנסת ישראל לעוף היושבת על הנבעות הרמים ועל הארזים ורובלת על הכלים, וע"ו
 אמר לא תעמודי ולא תשבי במנוחה ונלי עלכון בעוף על קנה, כי אם יבואו עליך לירים
 וקבלים

כִּי מִשֵּׁם אֶתְקַנְךָ: (כה) וּנְתַתִּיךָ
 בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשֶׁךָ וּבִיד אֲשֶׁר-
 אֶתְּהָ יִגְזֹר מִפְּנֵיהֶם וּבִיד
 נְבוּכַדְרֶאֶצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל וּבִיד
 הַכַּשְׂדִּים: (כו) וְהִטַּלְתִּי אֶתְךָ וְאֶת-
 אִמֶּךָ אֲשֶׁר יִלְדְתֶךָ עַל הָאָרֶץ
 אַחֲרֵת אֲשֶׁר לֹא יִלְדְתֶם שְׁמוֹשִׁם
 תָּמוּתוּ: (כז) וְעַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 הִיא מִנְשָׂאִים אֶת-נַפְשָׁם לָשׁוּב
 שָׁם שָׁמָּה לֹא יָשׁוּבוּ: (כח) הֶעֱצַב
 נְבוֹהַ הַנְּפוּץ הָאִישׁ הַזֶּה כִּנְיָהוּ אִם-
 כִּלְיָ אֵין חֶפֶץ בּוֹ מִדּוֹעַ הוֹטְלוֹ הוּא
 וְזָרְעוֹ וְהִשְׁלָכוֹ עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 לֹא-יִדְעוּ: (כט) אָרֶץ אָרֶץ אָרֶץ

שמעי

ווירדע דרך ועלבסט פֿאַן דאָ
 העראַברייסען, (כה) אונד אין
 דיא געוואַלט דיינער פֿער-
 פֿאַלגער דרך איבערליעפֿערן,
 אין דיא געוואַלט דעריעניגען,
 דיא דוא פֿירכטעסט, נעמליך
 דעם נבוכדראצר, קעניגס פֿאַן
 בבל אונד דער כשדים; (כו) איך
 שליידערע דרך אונד דיינע
 מוטטער, דיא דרך געבאַר,
 אין איין פֿרעמדעם לאַנד, וואָ
 איהר ניכט געבאַרען וואור-
 דעט, אונד דאַרט זאָללט איהר
 שטערבען. (כז) אין דאָ לאַנד
 אַכער, אין וועלכעס זיא צוריק
 צו קעהרען זאָ זעהנליכסט ווינ-
 שען, ווערדען זיא ניכט מעהר
 קאַממען. (כח) וויא איזט דיע-
 זער מאַן כנייהו איינע פֿעראַכט-
 ליכע צערטריממערטע בילד-
 זיילע, וועלך איין אונברויכבאַ-
 רעם געפֿעס! וואַרום וואור-
 דע ער דען הינגעשליידערט
 מיט זיינען קינדערן, הינגע-
 וואַרפֿען אויף איינען באַדען, דען זיא ניכט קעננען? (כט) אָ לאַנד! לאַנד! לאַנד! האַרע
 דען

ר ש י

בשר זרועי: אתקנד. אנתקך לשון התיקס ככאן לטבחה (לעיל י"ב) עד התיקנו אות' (יהושע מ') והו"ן ימרה זו. ומדרש אגדה במקום שנתק נתקן שעשה תשובה בבבל וגשאל הקנ"ה על שנשבע כתבו את האיש הזה עריבי (כאן) ונולד לו זרובבל בבבל וגומר לו על פי הנביא ניוס ההוא אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ושמתוך כחותם (סוף חגי) כלפי שאמר לאביו אם יהיה חותם על יד ימיני אנתקנה: (כו) והטלתי. ל' השלכה: (כז) מנשאים את נפשם. ל' תחומים שנפסם התנשאה להתנתם ולומר עוד נשוב לארצנו: (כח) העלכ נבזה. תמיה הוא שמא דמות נשבר ונבזה האיש הזה שהושלך מעל פני כמי שאין חפץ בו: נפון. נשבר כמו ככלי יוצר תנפסם (תהלים ב') ואחריו הגיהו העלכ כמו העלבים מעליבין את הקטן במס' שנת כלומר האתה נבזה ונפון בעיניך בעולל קטן שמעליבין אותו מלווייל"ר בלע"ז אין זה כדי: הוטלו. הושלכו ל' השפלה שאין לה תקומה כמו כי יפול לא יוטל (שם ל"ז): (כט) ארץ ארץ ארץ.

ב א ו ר

ומתלים תורד מנבודך. (בד) אחקך, שרבו נתק ודגש התי"ו מורה שטרון הנו"ן והנו"ן האחרונה נוספת כנ"ן יכרכנהו יכרנהו (יד"ק). (כז) מנשאים את נפשם, מענין ואליו הוא גושא את נפשו (דברים כ"ד ט"ו). (כח) העצב, מענין ידך עלכוני (איוב י' ט') וכן ישאלו פרואים אותו גולה והוטל. (כט) ארץ וגו', זהו התשובה.

שמעי דבר יהוה: (ב) כה ואמר יהוה כתבו את האיש הזה עירי גבר לא יצלה בימיו כי לא יצלה מזרעו איש ישב עכ-כסא דוד ומושל עוד ביהודה:

כג (א) הוי רעים מאבדים ומפצים את צאן מרעיתי נאם יהוה: (ג) לכן כה אמר יהוה אלהי ישראל על הרעים הרעים את עמי אתם הפצתם את צאני וחדתם וקא פקדתם אתם הנני פקד עליכם את רע מעלליכם נאם יהוה: (ג) ואני אקבץ את שארית צאני מכל הארצות אשר החדתתי אתם שם והשיבתי אתהן על נהרות ופרו ורבו:

והקמהי

בער זאממעלן אויס אללען לאנדערן, וואָהן איך זיא פֿערשטאַסען האַבע, אונד זיא צוריק ברינגען אין איהרע הירדען, וואָ זיא פֿרוכטבאַר ווערדען אונד זיך פֿערמעהרען זאָל.

ר ש י

סאָרט גלה אל ארץ אחרת ואת ארץ ישראל שמעי דבר ה'. ד"א ארץ ארץ ארץ. ארץ שהיא ארץ שנארכות חסונה שנובולן. ד"א ארץ ישראל שלש ארצות היו נה יהודה ועבר הירדן והגליל: (ל) גבר אשר לא יללח בימיו. כתבוהו:

כג (א) הוי רועים. מלכי יהודה: (ב) ולא פקדמם אותם. לא נזכרמם לשומרם: ולא

ב א ו ר

(ל) עירי, טעמו פה אחד עם ערער נעזב וכדחף מאין עוזר ומשגיח עליו, ועיין בספר המלין להחכם געזעעניוס.

כג (א) הוי רעים, על מלכי יהודה הרעים אשר הוי אתם מאבדים ומפילים את לאן מרעיתי (ד"ק). (כ) ולא פקדמם, ולא השגתמם עליהם אנה הם ומה הם עושם אס טוב ואס

דען אויסשפרוך דעם עוויגען! (ב) זאָ שפּריכט דער עוויגע: שרייבעט די עזען מאַן אלס פֿערלאַסען און, אלס איינען מאַן, דער דורך זיין גאַנצעם לעבען קיין גליק האַבען ווירד. יא אױך פֿאַן זיינען קינדערן ווירד נייעמאַנד זאָ גליקליך זיין, דען טהראָן דור'ס צו בעשטייגען, אָדער יע וויערער איבער יהודה צו העררשען.

כג (א) וועהע דען הירטען, שפּריכט דער עוויגע זיא צערניכטען, צערשטריי ען דיא העערדע מיינער וויי. דע. (ג) דאַרום שפּריכט זאָ דער עוויגע, דער גאַטט ישׂרא'ס אָ! איהר הירטען דיא איהר מיין פֿאַלק ווידעט, איהר האַכט מיינע שאַאָפֿע צערשטרייעט, אויס איינאַני דער געיאַגט אונד איהרער ניכט מוהר געדאַכט, זאָ ווילל איך דען אייך אייערע בעזען טהאַטען געדענקען. (ג) דען איבעררעסט אַבער פֿאַן מיינען שאַאָפֿען, וויערדע איך זעל.

בער זאממעלן אויס אללען לאנדערן, וואָהן איך זיא פֿערשטאַסען האַבע, אונד זיא צוריק ברינגען אין איהרע הירדען, וואָ זיא פֿרוכטבאַר ווערדען אונד זיך פֿערמעהרען זאָל.

(ד) וְהִקְמַתִּי עֲלֵיהֶם רָעִים וְרָעוּם
 וְלֹא יִירָאוּ עוֹד וְלֹא יִיחַתּוּ וְלֹא
 יִפְקְדוּ נְאֻם יְהוָה: (ה) הִנֵּה יָמִים
 בָּאִים נְאֻם יְהוָה וְהִקְמַתִּי לְדוֹד
 צַמַּח צַדִּיק וּמֶלֶךְ מֶלֶךְ וְהַשְׁכִּיל
 וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצַדִּיקָה בְּאֶרֶץ:
 (ו) בְּיָמָיו תִּשְׁעַי יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל
 יִשְׁכֹּן לְבֵטַח וְזֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר־
 יִקְרָאוּ יְהוּדָה וְצַדִּיקָנוּ: (ז) לְכֹן
 הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם יְהוָה וְקָא־
 יֵאמְרוּ עוֹד חֵי יְהוָה אֲשֶׁר הָעֵלָה
 אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:
 (ח) כִּי אִם־חֵי יְהוָה אֲשֶׁר הָעֵלָה
 וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל
 מֵאֶרֶץ צַפְנָה וּמִכָּל הָאָרְצוֹת
 אֲשֶׁר הִדְחִיתִים שָׁם וַיָּשְׁבוּ עַל־
 אַדְמָתָם: (ט) לְנַבְאִים נִשְׁבַּר
 לְבִי

זאללען . (ד) דאן זעטצע איד
 הירטען איבער זיא, דיא זיא
 טרייליך וויידען, דאס זיא
 ניכטס מעהר צו בעפירכטען
 האבען זאללען, זיא ווער=
 דען ניכט צערשטרייעט אונד
 ניכט פערמינדערט ווערדען,
 שפריכט דער עוויגע. (ה) עס
 ווערדען צייטען קאָממען,
 שפריכט דער עוויגע, וואָ איד
 אויס דעם שטאַממע דור'ס
 איינען עדלען שפרעסל נג עמ'
 פאַרקוימען לאַססע, דער אלס
 ר עגענט גליקליך העררשען
 אונד רעכט אונד גערעכטיג=
 קייט אים לאַנדע פֿעראיבען
 ווירד. (ו) אין זיינען טאָגען
 ערהאַהלט זיך יהודה, אונד
 ישראל וואָהנעט זיכער, אינד
 דיעס איזט דער נאַמע דען מאַן
 איהם בייאלעגען ווירד —
 דער עוויגע אונזער הייליג.
 (ז) פֿירוואַהר, עס קעממט
 דיא צייט, שפריכט דער עווי=
 גע, וואָ מאַן ניכט מעהר שווע=
 רען ווירד, זאָ וואָהר דער עווי=
 גע לעכט, דער ישראל אויס
 מצרים הערויפֿנעפֿיהרט.

(ח) זאָנדרען: זאָ וואָהר דער עוויגע לעכט, דער דיא נאַקאָממען ישראל'ס,
 אויס דעם לאַנדע צו מיטטערנאַכט אונד אויס זאללען איבריגען לענדערן וואָהין
 ער זיא פֿערשטאַסען, הערויפֿנעפֿיהרט אונד צוריקגעבראַכט האַט, דאָס זיא איהר
 פֿאַטערלאַנד וויעדער בעוואָהנען קעננען. (ט) איבער דיא פּראָפֿעטען בריכט דאָן
 הערץ

ר ש י

(ד) ולא יפקדו - ולא יחסרו לשון ולא נפקד ממנו איש (נמדבר ל"א): (ה) והשכיל.
 ויכלים: (ו) ה' לדקנו. ה' מכדיק איתנו בימיו של זה: (ט) לנביאים נשבר

ב א ו ר

ואם רע, ובעונש שלא מקדחם אוחם הנני סוקד עליכם את רוע מעלליכם (הנ"ל). (ד) ורעומו
 באמת וביושר שלא ייראו עוד. ולא יחשו, ענינו שנייה והכסדה, וכן חרומתי. (ה) ומלך
 מלך, ר"ל יהיה מלך מושל ושבת המלכות בידו לדון דין אמת ולשפוט נדק כנאמר למטה בימיו
 חושע יכודה וישכאל ישכן לנטח. (ט) לנביאים, אמר אשר כלה להוכיח את מלכי ישאל על
 פניהם

לְבִי בְקִרְבִי רַחֲפוּ כָּל־עֲצָמֹתַי
 הֵייתִי כְּאִישׁ שֹׁכֵר וּכְגֹבֵר עֲבָרוּ
 וַיִּן מִפְּנֵי יְהוָה וּמִפְּנֵי דְבַר־יְקֹדֶשׁ׃
 (י) כִּי מִנְאֲפִים מִלְּאֵה הָאָרֶץ כִּי־
 מִפְּנֵי אֱלֹהֵי אֲבֹתַי הָאָרֶץ יִבְשׁוּ
 נֶאֱזוּת מִדְּבַר וְתַהֲיוּ מְרוֹצְתֹת
 רָעָה וּגְבוּרָתָם לֹא־כֹן׃ (יא) כִּי־
 גַם־נְבִיאֵי גַם־כֹּהֵן חָנְפוּ גַם־
 בְּבֵיתִי מִצְּאֵתִי רַעְתָּם נֶאֱמַר־
 יְהוָה׃ (יב) לָכֵן יִהְיֶה דְרָכָם לָהֶם
 כְּחִלְקֵי־לִקּוֹת בְּאִפְסָה יִדְחוּ וְנִפְלוּ
 בָּהּ כִּי־אָבִיא עֲלֵיהֶם רָעָה שְׁנַת
 פְּקֻדָּתָם נֶאֱמַר יְהוָה׃ (יג) וּבְנִבְיָאֵי
 שִׁמְרוֹן רָאִיתִי תְּפִלָּה הַנִּבְּאֵנוּ
 בְּבַעַל וַיִּתְּעוּ אֶת־עַמִּי אֶת־
 יִשְׂרָאֵל׃ (יד) וּבְנִבְיָאֵי יְרוּשָׁלַם

הערץ אים אינגערן מיר, אל.
 לע מיינע גליעדער ציטטערן,
 איד טוימלע וויא איין בעטרונג-
 קענער, וויא איין מאן דען
 דער וויין איבערוועלטיגעט
 האט, פֿאַר דעם עוויגען, פֿאַר
 דען וואָרטען זיינער הייליג-
 קייט. (י) דען פֿאַלל פֿאַן עהע-
 ברעכערן איזט דאָ גאַנצע
 לאַנד, שאָן טרויערט דיא
 ערדע, שאָן וועלקעט דיא
 פֿלור, דעם האָרטען פֿלובֿעס
 ווענען, אונד איממער בעזע
 בלויבט איהר שטרעכען, אימ-
 מער שעדליך איהרע מאַכט-
 (יא) יא זעלבסט פראָפֿעט
 אונד פריעסטער צייגען שענד-
 ליד זיך, זעלבסט אין מיינעם
 טעמפעל געוואָהרע איד איה-
 רע לאַסטער, שפּריכט דער
 עוויגע. (יב) דאָהער וויא איה-
 נען איהר וועג וויא איין שלי-
 פֿעריגער פֿאַר אים דונקעל,
 דאָס זיא אויסגלייטען אונד
 גיערערשטירצען דאָרויף, איד
 ברינגע אונגליק ווידער זיא,
 איין יאָהר דער ראַכע, שפּריכט

דער עוויגע. (יג) ביא דען פראָפֿעטען אין שומרון פֿאַנד איד טהאָרהייט, זיא ווייסנאָ-
 גען אים נאָמען דעם בעל'ים, אונד פֿערלייטען מין פֿאַלק ישראֿל. (יד) ביא דען פראָפֿעטען פֿאַן
 ירושלים

ר ש י

לְבִי בְקִרְבִי. לדבני הנביאים האומרים שלום יהיה לכם נשבר לבי: רחפו. הולכים ונעים
 כנופי לסור המרחק על קנו טרונבלי"ט בלע"ו: מפני ה' - שאני שומע משנו גזרה רעה אליה:
 (י) מפני אלה. שנועת שקר: אכלה. מרובה: מרולתם. קורש"א בלע"ו. וי"ת לשון רבון:
 לא כן. לא נדין: (יא) גם נביא גם כהן. אפילו אלו שהכל למידין מהם: גם בביתי מלאתי
 דעתם. שהעמידו דמות בהיכל: (יב) בחלקלקי'. ארץ חלקה שהרגל מחלקת בה והאדם נופל.
 בחלקלקות באכלה בשלון על בשלון חלקלקות באור יש בשלון אפלה בלא חלקלקות יש בשלון:
 (יג) ובנביאי שומרון ראיתי תפלה. קודם שגלו: (יד) ובנביאי ירושלים. אני רואה עתה

ב א ו ר

פניהם ולהגיד להם פשעם, יפנה דיבורו אל הנביאים לעורר עמו על גודל חטאתם נגד ה' ובני
 אדם. (י) מפני אלה, מפני הקללה כמו והיה נשמעו את דברי האלה (דברים כ"ט י"ח),
 ואם יתחנר מלת אלה עם כחש או תרמית או תורה על שנועת שקר כמו ומאלה ומנחש יספרו
 (תהלים נ"ט י"ג) וכיולא בזה, והכוונה בעניניהם יראו כי מפני סעוג אכלה הארץ ויבשו
 נאות דשא, ובכל זאת היתה מרוחתם רעה וגו'. (יא) חנשו, עיין מ"ג בתפלת פרש"י.

רֵאִיתִי שְׁעַר־וְרֵחַ נְאֻף וְהִלֵּךְ
 בַּשֶּׁקֶר וְחִזְקוּ יְדֵי מְרַעִים לְבִקְתִּי-
 שָׁבוּ אִישׁ מִרְעֵתוֹ הַיּוֹדֵלִי כָלֶם
 כְּסֹדֶם וַיִּשְׁבִּיָה כַּעֲמֹרָה: (טו) לְכֵן
 כֹּה-אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַר-
 הַנְּבָאִים הַנְּבִיאִים הַנְּבִיאִים הַנְּבִיאִים
 לְעֵנָה וְהִשְׁקֵתִים מִי־רֹאשׁ כִּי
 מֵאֵת נְבִיאֵי יְרוּשָׁלַם יֵצְאָה חֲנֻפָה
 לְכָל-הָאָרֶץ: (טז) כֹּה-אָמַר יְהוָה
 צְבָאוֹת אֱלֹהֵי-שָׁמַעוֹ עַל-דְּבָרֵי
 הַנְּבָאִים הַנְּבָאִים לָכֶם מֵהַבָּלִים
 הַמָּה אֲתֶכֶם חֲזוֹן לָכֶם יִדְּבְרוּ לֹא
 מִפִּי יְהוָה: (יז) אֲמַרִים אֲמֹר
 לְמִנְאֲצֵי דְבַר יְהוָה שְׁלוֹם יִהְיֶה
 לָכֶם וְכֹל הוֹדֵךְ בְּשִׁרְרוֹת לְבוֹ
 אֲמַרוּ לֹא-תָבוֹא עֲלֵיכֶם רָעָה:
 (יח) כִּי מִי עֶמֶד בְּסוּד יְהוָה וַיִּרְא

הרגום אשכנזי סח

ירושלים אבער, פֿאַנד איך
 אבשייליכקייטען, עהעברעכען,
 מיט ליגען אומגעהען, איבעל-
 טהעטער אונטערשטיטצען,
 דאס נייעמאנד צוריקקעהרע
 פֿאַם בעזען, אללע זינד זיא
 מיר וויא סדום, גאנץ ירושלים
 וויא עמורה געוואָרדען. (טו) דאָ-
 רום שפּריכט זאָ דער הערר
 דער העערשאַארען, איבער
 דיא פּראָפּעטען, איך געבע
 איהנען ווערמוטה צו עססען,
 ניפּטוואַססער צו טרינקען,
 דען, פֿאַן דען פּראָפּעטען
 ירושלים'ס, גינג דייעזער
 שרעקליכע אַבפֿאַלל אים גאַנ-
 צען לאַנדע אויס. (טז) זאָ
 שפּריכט דער הערר דער
 העערשאַארען, מערקעט ניכט
 אויף דיא וואַרטע דער פּראָ-
 פּעטען, דיא אייך ווייסזאגען,
 זיא האַלטען נור מיט אייטלער
 האַפֿנונג אייך היין, זיא שפרע-
 כען אַראַקעל אויס איהרעם
 אייגענען זינגע, ניכט אויס
 דעם מונדע דעם עוויגען.
 (יז) מיינען פֿעראַכטערן בע-
 טהייערן זיא פֿייערליך, דער

עוויגען האַבע געשפּראַכען, עם ווירד אייך וואַהל געהען, אונד יענען דיא דען ליסטען איה-
 רעם הערצענסן פֿאַלגען, געבען זיא דיא פֿערויכערונג, קיין אונגליק ווירד אייך טרעפֿ-
 פֿען. (יח) דאָך ווער פֿאַן איהנען האַט אים געהיימען ראַטהע דעם עוויגען געשטאַנדען,
 דאָס

ר ש י

שערורה דבר מגונה: 'חזקו ידי מריעים. אומרים לרשעים שלום יהיה לכם: לנלמי שבו
 שלא ישובו המריעים איש מרעתו: (יז) וכל הולך בשירות לבו וגו'. ולכל הולך בשירות לבו
 וגו'. (יח) מי עמד בסוד ה'. וישמע את הנגור מלפניו אותו שהקשיב דבר. תורתו וישמע למלותיו
 ולא הרשעי' סאלה. שמיע' הראשונה שנמקרא זה שמיעה ממש שמיעה האחרונה קבלה:
 מתחולל

ב א ו ר

(יד) ויושביה בעמורה, ויושבי ירושלים נאנשי עמורה כלומר הנביאים כעם והעם כנביאים
 נרשע וכמעשים רעים (ד"ק), ואנכי תרגמתי לפי הכוונה. (טו) יצאה חנפיה, עיין ח"ט
 לעיל

וּשְׁמַע אֶת־דְּבָרֵי מִי־הַקְּשִׁיב
 דְּבָרַי וּשְׁמַע: (יט) הִנֵּה וְסַעֲרַת
 יְהוָה הַמָּה יֵצְאָה וְסַעַר מִתְּחֹלֶל
 עַל רֹאשׁ רָשָׁעִים יְחֹל: (כ) לֹא
 יָשׁוּב אֶף־יְהוָה עַד־עֲשִׂתוֹ וְעַד־
 הַקִּיְמוֹ מִזְמוֹת לִבּוֹ בְּאַחֲרִית
 הַיָּמִים תִּתְּבוֹנְנוּ בָּהּ בִּיגָה:
 (כא) לֹא־שָׁלַחְתִּי אֶת־הַנְּבִיאִים
 וְהֵם רָצוּ לֹא־דְבַרְתִּי אֲלֵיהֶם וְהֵם
 גָּבְאוּ: (כב) וְאִם־עָמְדוּ בְּסוּדֵי
 וּשְׁמִיעוּ דְּבָרַי אֶת־עַמִּי וּשְׁבוּ
 מִדְּרָכָם הָרַע וּמִרַע מַעַלְלֵיהֶם:
 (כג) הֲאֵלֵהֶי מִקְרֹב אֲנִי נְאֻם־
 יְהוָה וְלֹא אֵלֵהֶי מִרְחֹק: (כד) אִם־
 יִסְתַּר אִישׁ בַּמַּסְתָּרִים וְאֲנִי לֹא־

דאס ער געזעהען אינד גע-
 הערט העטטע זיינע וואַרטע ,
 ווער האַט זיינען אויפֿטראַג
 פֿערנאַממען אונד איהו אויפֿ-
 געפֿאַסט? (יט) זעהע! דער
 שטורם דעם עוויגען כריכט
 וויטהענד אויס, איין אַרקאַן
 זיך פֿירכטערליך וועלצענד,
 שטירצט איבער דאָ הויפט
 דער פֿרעפֿלער איינהער -
 (כ) ניכט אַבלאַססען ווירד דער
 גרים דעם העררן, ביז ער
 פֿאַללבראַכט אונד אויסגע,
 פֿיהרט, וואָס זיין וויללע בע-
 שלאַססען האַט, אין דער פֿאַל-
 געדער צייט ווערדעט איהר
 דיעזע טרויריגע ערפֿאַהרונג
 מאַכען. (כא) איך האַבע ריא
 פֿראַפֿעטען ניכט געוואַנדט,
 אונד דאָך ליעפֿען זיא, איך
 שפראַך ניכט צו איהנען, אונד
 דאָך ווייסוואַגטן זיא. (כב) העט
 טען זיא אין מיינעם ראַטהע
 געשטאַנדען, זאָ העטטען זיא
 מיינע וואַרטע פֿערקינדעט
 דעם פֿאַלקע, אונד עס צוריק-

אראני דברו קרי

געפֿיהרט פֿאַם בעזען וואַנדעל, פֿאַן דער געפֿעהרליכען האַנדלונגסוויזע. (כג) בין איך עט
 וואַ נור איין גאַטט אין דער נעהע? — שפֿריכט דער עוויגע, ניכט אַבער אויך איין גאַטט
 אין דער פֿערנע? (כד) פֿערברגע זיך יעמאַנד אין דעם געהיימסטען ווינקעל, ווירדע
 איך

ר ש י

(יט) מתחולל. משתכן מחזר לשכון ועל ראש רשעי' ישכון: (כ) מזימות. לשון מחשבה:
 (כב) ואם עמדו בסודי ושמיעו דברי וגו'. היה להם להשמיע דברי ותורתי את עמי ולא
 להטעותם בה מעלי: (כג) האלהי מקרוב. שאיני רואה אלא בסמוך לי ואין בי כח לשפוט את
 התחתונים שהם רחוקים ממני ואיני יודע במעשיהם: (כד) אם יסתר איש. זהו כפל תמיהא

ב א ו ר

לעיל בתחלת ה' ג' ותבין. (יט) מתחולל, חול ענינו יראה והרעה כמו ורגזו וחלו מפניך
 (דברים ב' כ"ה), וענינו חזקה וקיום התמיד כמו יחילו דרכיו בכל עת, וענינו ג"כ ירידה
 ונפילה בנה כמו חלה חרב בעריו (הושע י"א ו') ולפי הוראות אלו תרגמתי. (כ) תחבוננו בה
 בינה, חדשו ותבחינו כי שקר דברו נביאכם וכי לא עמדו בסודי, כי אם עמדו בסודי ידעו
 כי רעה אני חושב עליכם ושמיעו דברי אתכם להשיב אתכם מדרככם הרעה. (כג) האלהי
 מקרוב, שאיני רואה אלא בסמוך לי ואין בי כח לשפוט את התחתונים שהם רחוקים ממני ואיני

אֲרָאנוּ נְאֻם־יְהוָה הֲלֹא אֶת־
 הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אָנִי מֵלֵא
 נְאֻם־יְהוָה: (כה) שְׁמַעְתִּי אֶת
 אֲשֶׁר־אָמְרוּ הַנְּבִאִים הַנְּבִאִים
 בְּשֵׁמִי שֶׁקֶר לֵאמֹר חַלְמֹתִי
 חֲלָמָתִי: (כו) עַד־מָתִי הִישׁ בְּלִבִּי
 הַנְּבִאִים נְבִאֵי הַשֶּׁקֶר וְנְבִיאֵי
 תְּרִמַת לֵבָם: (כז) הַחֲשָׁבִים
 לְהַשְׁכִּיחַ אֶת־עַמִּי שְׁמִי בְּחִלּוּמָתָם
 אֲשֶׁר יִסְפְּרוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ כְּאֲשֶׁר
 שָׁכְחוּ אֲבוֹתָם אֶת־שְׁמִי בְּכַעַל:
 (כח) הַנְּבִיאַ אֲשֶׁר־אַתָּה חִלּוֹם
 יִסְפֹּר חִלּוֹם וְאֲשֶׁר דִּבְרִי אֵתוֹ
 יִדְבֹּר דְּבַר־יְאֻמַת מַה־לְתַבֵּן אֶת־
 הַבַּר נְאֻם־יְהוָה: (כט) הֲלוֹא כֹה

איך איהו ניכט זעהען? שפריכט דער עוויגע. איזט ניכט היממעל אונד ערדע פאלל פאן מיר? שפריכט דער עוויגע. (כס) איך הערע וואהל וואס דיא פראג פֿעטען פֿאזעלן, וועלכע לי גען זיא אין מיינעם נאמען פֿערקינדען, אונד וויא זיא אויסרופען: איין טרויט געזיכט, איין טרויט געזיכט האבע איך גע האבט. (כז) אבער וויא לאנגע (וואו דיעס דויען)? — מיינען דען עטווא דיעזע פראג פֿעטען דיא פאלשע אראקעל נור פראפעציע, דיא איה רעס הערצענס טרוג פֿיר וואהרהייט אויסגעבען, (כז) מיינען זיא דורך איהרע טריימערייען, דיא זיא איינא אנדער זיך צופליסטערן, מיינען נאמען ביים פאלקע פֿער געססען צו באפען, וויא איה רע פֿאטער דורך דען בעל מיינען נאמען פֿערגאסען? —

דברי

(כח) דער פראפעט דער איינען טרוים געהאבט, קאן זיינען טרוים ערצעהלען, אבער ווער מיינ ווארט בעזיטצעט, דער ווירד אויך מיט וואהרהייט מיינ ווארט פֿערקינדען, וואס קאן דאן דיא שפרייא דעם געטריידע שאדען? שפריכט דער עוויגע. (כט) איזט ניכט מיינ ווארט

ר ש י

האלהים מקרוב נדרך כל תמיהות הכפולות: (כו) עד מתי. ינאלו שקרו וכי יש בלנס של הנביאים הללו הנבאים שקר לקיים מחשבות שהם חושבים להשכיח את עמי שמי וגומר: תרמית. לשון מרמה: (כח) יספר חלום. יספרנו לשון הנאי כאשר חלומות ולא יחזקנו בדברי נבואה: מה לתבן את הבר. מה עניין שקר אלל אמת. את הבר עם הבר: (כט) הלא כה דברי נאש.

ב א ו ר

יודע במעשיהם (רש"י). (כו) עד מתי, כפירש"י עד מתי ינאלו שקרו וכי יש בלנס של הנביאים הללו הנבאים שקר לקיים מחשבתם שהם חושבים להשכיח שמי, ומלת ה"ש בלב הוא כפל לשון מלת החושבים, וכאשר תרגמתי. (כו) החושבים, ה"א התמיה ותנא נפת"ל לנד לפני אות גרונית כידוע. (כח) הנביא אשר אהו, כלומר אם זאת מחשבתם יספרו הבליהם וחלומותיהם תמיד ונכ"ל לא יפעלו דבר כי גם הנביא האמת ידבר דברו מפי ה' ונאסה דבר מי יקום, וכי ינלח החכן את הבר, ומה יזיק החכן לבר? (כט) הלא כה דברי, הלא כזה תכירו ותכלו דברי מדברי חלומותיהם, כי דברי יבערו נאש בלב הנביא ויעשו רואם ויעוררו לך השומעים כפטיש אשך =

דְּבַרֵי כָאֵשׁ נְאֻם־יְהוָה וּכְפָטִישׁ
 יִפְצֹץ סֶלַע: (ל) לִכֵּן הִנְנִי עַל־
 הַנְּבִיאִים נְאֻם־יְהוָה מִגִּבְבֵי דְבַרֵי
 אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ: (לא) הִנְנִי עַל־
 הַנְּבִיאִים נְאֻם־יְהוָה הַלִּקְחִים
 לְשׁוֹנֵם וַיִּנְאֲמוּ נְאֻם: (לב) הִנְנִי
 עַל־נְבִיאֵי הַלְמוּת שֶׁקֶר נְאֻם־
 יְהוָה וַיִּסְפְּרוּם וַיִּתְּעוּ אֶת־עַמִּי
 בְּשִׁקְרֵיהֶם וּבַפְּחֻזוֹתָם וְאֲנֹכִי לֹא־
 שְׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְהוֹעִיל
 לֹא־יוֹעִילוּ רַעַם־הַזֶּה נְאֻם־יְהוָה:
 (לג) וְכִי־יִשְׁאַלְךָ הָעָם הַזֶּה אוֹת־
 הַנְּבִיא אוֹת־כִּיֵּן לֵאמֹר מַה־מִּשְׁאֵה
 יְהוָה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־מַה־

ווארט גליהענדר וויא דאז פיי.
 ער, שפריכט דער עוויגע,
 איזט עם ניכט גלייך דעם
 האממער, דער פעלוען צער.
 שמעטערט? (ל) דארום קאמ.
 מע איך, שפריכט דער עוויגע,
 איבער יענע פראפעטען דיא
 איינאנדער מיינע ווארטע אב.
 שטעהלען. (לא) קאממע איך
 איבער יענע פראפעטען,
 שפריכט דער עוויגע, ריא איהר
 אייגענעס ווארט געברויכען,
 אונד שפריכע פערקינדען.
 (לב) קאממע איך, שפריכט
 דער עוויגע, איבער דיא ווייס.
 זאגער פאלשער טריימע, דיא
 זיא ערזעהלען, אונד מין
 פאלק אירע לייטען דורך
 איהר ליגענווארט אונד דורך
 איהרען לייכטזין, דיא איך
 ניכט געזאנדט, ניכט בעאויפ.
 טראגט האבע אונד דיא מיי.
 נעם פאלקען איך גאר ניכטם

מישא
 ניטצען קעננען. (לג) אונד פראגט דין דיעזעס פאלק, דער פראפעט אדער דער
 פריעטער, וויא לויטעט דער אויסשפרוך דעם עוויגען? ווא זאגע איהנען דען אינהאלט דעם
 אויס.

ד ש י

לא היה להם לטעו' ולדמות חלומותם לומר שהם נבואה כי דבר נבואה בשנאה נביא
 נבואה היא נאה בו כאש נוער' כענין שנא' ותהי בלבי כאש בוערת (לעיל כ') ואומר ויד ה'
 עלי חוקה (יחזקאל ג'): וכפטיש. פי"ק בלע"ז ויש אומר מרטי"ל בלע"ז: (ל) מגנני דברי
 איש מרעהו. איש מאת רעהו יש להם מרגלים חלל נביאי האמת ושומעין סגנון שלהם שהם
 מתנבאים בו ואומרין נבואת שקר באותו לשון כמו שעשה חנניה בן עזור שמע את ירמיה
 מתנב' בשוק העליון הנני שוכר את קשת עילם והוא ניבא בשוק התחתון שכרתי את עול מלך
 בבל (לקמן כ"ח) כמו שאמרו רבותינו בסנהדרין: (לא) הלוקחים לשונם. המלמדים לשינם
 לומר שקריהם בלשון נאם ה' כנביאי האמת למען יאמינו גם: (לב) ובפחזותם. לשון חמהון
 פישטורדיזון בלע"ז: (לג) מה משא ה'. לשון שוק לפי שנבואתו להם למשא: ואמרת אליהם
 את

ב א ו ר

אשר יפוצץ סלע. (לא) הלוקחים לשונם, מענין חיון לנס ידברו לא מפי ה' כלומר ירגילו
 וילמדו לשונם לדבר דברי עכמס נאם ה'. (לב) מה משא ה', טעם משא כפירש' במלאכי
 א' דבר הנמשך למלאכי לאת לישראל, וענינו דברים קלרים חוקים ונערכים בשירות שלנו כדי
 שיכנסו מיד בלב השומע, וישמרם בקל בלבו, וישם בפיו כל הימים לשמור ולעשות כפיהם,
 ולכן אמר נבלעם וישא מאלו כי הוא נאם בפיו נאמר שם אותם ה' בו, וכן משא אשר
 יכרתו

מִשָּׂא וְנִשְׂתִּי אֶתְכֶם נְאֻם יְהוָה:
 (לד) וְהַנְּבִיא וְהַכֹּהֵן וְהָעָם אֲשֶׁר
 יֹאמַר מִשָּׂא יְהוָה וּפְקַדְתִּי עַל-
 הָאִישׁ הַהוּא וְעַל-בֵּיתוֹ: (לה) כֹּה
 תֹּאמְרוּ אִישׁ עַל-רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶל-
 אָחִיו מִה־עַנְיָה יְהוָה וּמִה־דִבַּר
 יְהוָה: (לו) וּמִשָּׂא יְהוָה לֹא תִזְכְּרוּ
 עוֹד כִּי הַמִּשָּׂא יִהְיֶה לְאִישׁ דְּבָרוֹ
 וְהִפַּכְתֶּם אֶת-דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים

אויסשפרוכעס נור, איך פער. שטאמע איך, שפריכט דער עוויגע. (לד) דען פראפעטע, דען פריסטער, אדער דעניעני גען פאם פאלקע וועלכער פאן אינעם אויסשפרוכע דעם עווי. גען שפריכט, שטראפע איך, אונד זיין גאנצעס הויז מיט איהם. (לה) זא מיססעט איהר איינאנדער פראגען, וואס האט דער עוויגע געאנטוואר. טעט, וואס האט דער עוויגע געשפראכען. (לו) דער אויס. דרוק: " ש פ ר ו ד ד ע ס ע ו ו י ג ע ו " אבער, זאלל

יחזקיהו נבט מעהר ערוועהנט ווערדען, דען דער אויסשפרוך דירפטע ביא יעדעס דאז איי גענע ווארט ווערדען, אונד איהר ווערדעט זא פערדעעהען דיא ווארטע דעם לעבענ. דיגען

ד ש י

את מה מא ונטשטי וגו'. ונטשתי ועונתי. אומרים לנס מה המשא אחס למשא להקנס והוא אמר שיטש ויטשך חתכס מעל זרועותיו משמים ארץ כך שמעתי: (לז) כי המשא יהיה לאיש דברו. חע"ס שאחס מהפכין אתהמשא לגנאי משא דבר ה' לאיש דברו ולאיש טלזו הוא מגלהו ואחס מהפכין אותו ללשון משאוי זו לא שמעתי נן והיא ניקר אבל כך שמעתי כי המשאוי יהיה משאוי של פורענות למי שאומרו השאל מה משא. ע"א משא ה' ל' נבואה הוא והיה הנביא השקר שאל לנביא האמת לאמר לו את דבר הקנ"ה בלשון שאל הסיגנון אליו והסיגנון לא היה מפרש הדיבור כל כך והיה הנביא השקר מהפך את הפי' לדבר אמר והיה מדבר בדוגמת נביא האמת כדי שאשמו בו וכן עשה חנניה בן עזור. לכן הוא אומר אל תשאלו משא ה' לשון הסיגנון אלא מה דבר ומה ענך את פי' הדבר שאלו לנביא אמת לאמר לנס מה הקנ"ה אומר ולהיבן נוטין את דבריו: כי המשא יהיה לאיש דברו. סיגנון סתום הקנ"ה אמרו סתם לאיש עלתו שאינו שאל להפכו ואחס שאלים אותו כדי להפכו והפכתם את דברי הקנ"ה והו שאמר למעלה מגנבי

ב א ו ר

יסרתו אמו (משלי ל"א א') ר"ל אשר מסרה אמו לשאת צפיו ולדבר בהם תמיד למען יהיו לו לאות ולאזהרה, אבל כאשר יועילו מאמרים קלרים וחזקים באלה לזכרון, כן יזיקו להבנה, כי מרוב קולרס לא יבוארו צו הדברים היטב, וקשה הוא מאד להבין את המכוון בו, ולכן היה דרך כל נביא ונביא לבארם היטב דברים נשגבים באלה, ובאשר נהן להם באר פעם אחת נשמר הדבר בלנס לעולם. והנה הנביאי שקר גנבו מאמר קצר כזה, מאת נביאי אמת ושמו אותו צפי העם ויבארו אותו כרכונם ובחזון לנס, ולכן נזהר ה' לירמי' אם ישאלך לאמר מה משא ה' אל תאמר להם המשא, פי' המאמר הקצר והנשגב, רק את חובן המאמר וכוננו, וכל נביא וכהן אשר יאמר משא ה' אפקוד, ואמר להלן הטעם בי המשא יהיה לאיש דברו כל א' וא' יבארו ויפרשו כרכונו, ועי' יהפכו דברי אלהים חיים, רק כה יאמרו מה ענה ומה דבר ה', ר"ל מה כונת ה' ומשנתו וינינו מיד האמת. אח מה משא, ר"ל חובן המשא ואת מהומו ולא את הדבור מלה במלה ובאשר כתבתי, ובאר בחזון נמלת מה נענין בשאלה. (לח) ומה דבר ה', כל לשון דבור בא על הוכחת דברים נענין שהוא דווש ואומר, ובאשר נחב המלין מו"ה נפמלי היקן ויזל נביאורו לספר ויקרא א' א'. (לח) כי הבשא יהיה לאיש, כל א' וא' יואל לבאר את המשא כרכונו ושפלו, ועי' יהפכו דברי אלהים חיים ובמ"ש, זכוראת דבור פה הוא הניאור

יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵינוּ: (לז) כָּה
 תֹאמַר אֶל־הַנְּבִיא מְרֹד־עַנְךָ
 יְהוָה וּמֵה־דְבַר יְהוָה: (לח) וְאִם־
 מִשָּׂא יְהוָה תֹאמְרוּ לָכֵן כָּה אָמַר
 יְהוָה יַעַן אָמַרְתֶּם אֶת־הַדְּבַר
 הַזֶּה מִשָּׂא יְהוָה וְאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם
 לֵאמֹר לֹא תֹאמְרוּ מִשָּׂא יְהוָה:
 (לט) לָכֵן הִנְנִי וְנִשְׁתִּי אֶתְכֶם נִשְׂא
 וְנִשְׁתִּי אֶתְכֶם וְאֶת־הָעִיר
 אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָכֶם וְלֹאֲבֹתֵיכֶם
 מֵעַל פָּנָי: (מ) וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם
 חֲרָפַת עוֹלָם וּכְלָמוֹת עוֹלָם
 אֲשֶׁר לֹא תִשְׁכַּח:

דיגען גאטטעס דעם העררן
 דער הערשאַרען, אונזערעם
 גאטטעס. (לז) זא מוס אלוץ
 דער פראפעט געפראגט ווער
 דען, „וואס האט דער עוויגע
 געאנטווארטעט, וואס האט
 דער עוויגע געשפראכען“.
 (לח) וואללמעט איהר אבער
 דעססען אונגעאכטעט רענגאך
 נאך איינעם אויסשפרוכע דעם
 עוויגען פראגען, זאלעסט דער
 עוויגע פאלגענדעס אייך זא
 גען, ווייל איהר (נעהויך)
 אימער איך נאך דעם אויס=
 דרוקעס „שפרוך דעם
 עוויגען“ בערוענעט, דא
 איך דאך צו אייך געשיקט אונד
 איך פערבאטהען האבע, דען
 אויסדרוק „שפרוך דעם
 עוויגען“ פערנער צו ער
 וועהנען: (לט) דארום ערשיי
 נע איך נון (מיט דעם חוים=
 טפרוכע), איך ענטרייסע איך
 גאנץ אויס מיינעם אנדענקען,
 אונד פערשטאכע אייך אונד
 דיא שטארט וועלכע איך אייך

כָּד (א) הִרְאֵנִי יְהוָה וְהִנֵּה שְׁנֵי
 דוֹדָאֵי תֹאנִים מוֹעֲדִים

נע איך נון (מיט דעם חוים=
 טפרוכע), איך ענטרייסע איך
 גאנץ אויס מיינעם אנדענקען,
 אונד פערשטאכע אייך אונד
 דיא שטארט וועלכע איך אייך

אונד אייערן פאטערן געגעבען, אויס מיינעם אנגעוויכטע. (מ) בערעקקע אייך מיט עוויג
 גער שמוץ, אונד מיט עוויגער שאַנדע, דיא נייע פערגעססען ווירד.

כָּד (א) איינע ערשיינונג צייגטע מיר דער עוויגע, איך זאה נעמליך צווייא קערבע
 ר ש י

דברי אש מאת רעהו (כאן) גם זה לשון מיושר: (לז) כה תאמר אל הנביא. כשאם באים לשאל
 דברי מאת הנביא: (לט) ונשיתי. לשון גיד הנשה (בראשית ל"ב) ולשון ונשמה גבורתם (לקמן
 ג"א) קוסץ ומטלטל ממקו' למקום:

כָּד (א) דודאי. קדרות: מועדים מוכנים: החרש ואת והמסגר. תלמידים חכמים שגלו עם

ב א ו ר

הביאור המשא וכאשר העירותי במקרא שלפני זה. (לט) לכו הנני, כ"ל במשאי. ונשיתי אתכם,
 חרנמתי כהמתרגם שקדמני ולפי כוונתו, והמאמר הזה ערוך וקצר וראוי להיות משא נסיהם.
 כָּד (א) היראני, הניא פה נבואתו על לדקיה, כי היא מענין הנבואה הקודמת, כאשר
 נאמר למעלה על הרועים, הנני סוקד עליכם את רוע מעלליכם ואני אקנץ את
 שארית לאני וגו', כן יאמר פה כתאנים הטובות כן אכיר את גלות יהודה וגו', ובתאנים הרעות
 כן אתן את לדקיהו וגו', ובאשר סיים למעלה ונחתי עליכם חרפת עולם וגו', כן סיים למטה
 ונתתים לזעום לחרפה למשל ולשנונה, והעונש כולא בזה בא לרוב על הפשעים אשר חטאו
 לבני אדם, ומזה הענין דבר הנביא נבואות אלו כאשר כתבנו, ולכן חזרם האופר, ובאשר
 העירותי כמה פעמים. שני דודאי, שנ על המראה אשר ראה וידוע לו, ולכן אמר שני

לפני היכל יהוה אחרי הגלות
 נבוכדראצר מלך-בבל את-
 יכניהו בן-יהויקים מלך-יהודה
 ואת-שרי יהודה ואת-החרש
 ואת-המסגר מירושלם ויבאם
 בבל: (ג) הַדּוֹד אֶחָד הַתַּאֲנִים
 טְבוֹת מְאֹד כְּתַאֲנֵי הַבְּכוֹרוֹת
 וְהַדּוֹד אֶחָד הַתַּאֲנִים רַעוֹת מְאֹד
 אֲשֶׁר לֹא-תֹאכְלָנָה מֵרַע:
 (ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלֵי מָה-אַתָּה
 רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וַאֲמַר הַתַּאֲנִים
 הַתַּאֲנִים הַטְּבוֹת טְבוֹת מְאֹד
 וְהַרְעוֹת רַעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא-
 תֹאכְלָנָה מֵרַע: (ד) וַיְהִי דְבַר-
 יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: (ה) כֹּה-אָמַר
 יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כְּתַאֲנִים
 הַטְּבוֹת הָאֵלֶּה כֵּן אֲכִיר אֶת-

ס"א יכניה

גלות

מיט פייגען פֿאַר דעם טעם:
 פעל דעם עוויגען הינגע-
 שטעללט [עם וואַר, נאָכדעם
 נבוכדראצר, דער קעניג פֿאַן
 בבל, יכניהו, דען זאָהן
 יהויקים, דעם קעניגס אין
 יהודה, אונד דיא פֿאַרנעה-
 טען פֿאַן יהודה זאַמסט דען
 שמידען אונד דען שלאָססערן
 פֿאַן ירושלים נאָך ככל געשאַגט-
 גען הינוועג געפֿיהרט האָט-
 טען:] (ג) אין דעם אייגען קאָר-
 בע וואָרען זעהר שאַנע פֿייגען,
 וויא דיא פֿריהפייגען צו זיין
 פֿאַלעגען, אין דעם אַנדערן
 הינגעגען זעהר שלעכטע פֿיי-
 גען, זאָ שלעכט, דאַס מאַן
 זיא ניכט געניעסען קאַנטע.
 (ג) דער עוויגע פֿראַנטע מיך:
 וואָס זעהסט דוא, ירמיה?
 איך ערוויעררטע: פֿייגען
 (זעהע מיך), דיא שאַנען זינד
 בעזאַנדערס שאַן, דיא שלעכט-
 טען אַבער זינד זאָ שלעכט,
 דאַס מאַן זיא ניכט געניעסען
 קאַן. (ד) דאַן רעדעטע דער
 עוויגע צו מיר, אונד שפראַך:
 (ה) זאָ שפּריכט דער עוויגע,

דער גאָטטן ישראל'ס: זאָ וויא דיעוע שאַנען פֿייגען ווערדע איך איינסט מיט וואָהלגע-
 פֿאַל-

ר ש " י

יכניה וכנר פירשתיו בספר (מלכים ב' כ"ד). המרש והמסגר לימיטרא"ה ליפורטי"ר
 בלע"ז ל"א המרש והמסגר מרש ל' מרש והמסגר לשון סוגר כלומר חנמים גדולים בתורה שנשפיה
 אחד מהם מדבר הכל שוחקי' מסגר שהיו סוגרים ואין פותח: (ב) כתאיני הבכרות. שנישלו
 כל לרכן בתחלת בכורי מאיגים שהם חביבות על מולאיהם בראשיתם: (ה) כן אכיר את גלות
 וגו'. הכי זה מקרא מסורס כן אכיר לטובה את גלות יהודה שהגליתי כנר יכניה וגלותו:
 אמוש

ב א ו ר

ולא שנים, ועיין מ"ש ב' ב'. (ב) כתאיני הבכרות, התאנה תחט פניה שלש פעמים
 בשנה, והראשונים נקראו בכורים כלשון ערב. (ה) כתאינים הטובות, ר"ל כתאינים הטובות
 נחמדות בעיני מולאיהן, כן אכיר פני יסודה לטובה, ושמתי עיני לטובה על גלות יהודה.
 כי

גלות יהודה אשר שלחתי מן
 המקום הזה ארץ כשדים
 לטובה: (ו) ושמתי עיני עליהם
 לטובה והשבתים על הארץ
 הזאת ובניתים ולא אהרם
 וגטעתים ולא אהוש: (ז) ונתתי
 להם לב לדעת אתי כי אני יהוה
 והיו לי לעם ואנכי אהיה להם
 לאלהים כי ישובו אלי בכל
 לבם: (ח) וכתאנים הרעות אשר
 לא תאכלנה מרע כי כה אמר
 יהוה בן אתן את צדקיהו מלך
 יהודה ואת שריו ואת שארית
 ירושלם הנשארים בארץ הזאת
 והישיבים בארץ מצרים:
 (ט) ונתתים לזועה לרעה לכל
 ממלכות הארץ לחרפה ולמשל
 לשנינה ולקללה בכל המקומות
 אשר אדיחם שם: (י) ושלחתי

פאללען ועהען דיא געפאנגע-
 נען יהודה'ס, דיא איך פאן
 דיעזעם ארטע פערווייעזען הא-
 בע נאך דעם לאנדע כשדים.
 (ו) איך ווערדע מיין וואהל-
 וואללענדעס אויגע אויף זיא
 ריכטען, אונד זיא צוריק פיה-
 רען אין דיעזעס לאנד, איך
 ווערדע זיא אויפבויען אונד
 ניממער אומשטירצען, זיא
 פפלאנצען אונד ניממער אויס-
 רייסען. (ז) איבערדיעס געבע
 איך איהנען איינען זין, מיך צו
 ערקעננען, דאס איך דער עווי-
 גע בן; זיא ווערדען מיר דאן
 איין פאלק, אונד איך איהנען
 איין גאטט זיין, ווען זיא מיט
 גאנצעס הערצען צו מיר צוריק
 קעהרען. (ח) וזיא אכער דיא
 שלעכטען פיינען זינד, דיא
 מאן פאר ווידריגקייט ניכטעס-
 סען קאן [ווא ליטעט דער אויס-
 שפרוך דעם עוויגען], עבען
 זאלאס איך צדקיהו, דען קע-
 ניג פאן יהודה ווערדען, איהן,
 זיינע פירשטען אונד זאואהל
 דען גאנצען איבעררעסט פאן
 ירושלים דיא אים לאנדע גע-
 בליעבען, אלס אויך יענע, דיא
 אין מצרים וואהנען. (ט) איך
 מאכע זיא צום ענטזעטצען, צום

לועה קרי כם

אינגליקקע אין אללען ריינען דער ערדע, צור שמאך, צום שפאטטע, צור פערראכטונג
 אונד צום פלוכע אן אללען ארטען, וואהין איך זיא פערשטאסע. (י) שווערדט, הונגער אונד
 פעסט

ר ש י

(ו) אחוש. לשון עקירה: (ט) לזעה לרעה לכל ממלכות הארץ. שימצעו הרעה הנאה עליהם
 כל ימי חיי אדם וזוהו: לזניה. גישנו וידכרו הכל בסורענותם:

בשה

ב א ו ר

(ח) כי כת אמר, יתכן שירמי' חזק, כאן מאמר כה אמר ה' להלדיק נפשו שלא יאמר המלך
 כי מלנו נדה את הרעה הזאת, והוא מאמר שוסגר וכאשר תרגמתי.

כִּם אֶת־הַחֶרֶב אֶת־הָרֶעַב וְאֶת־
הַדָּבָר עַד־תָּמוּם מֵעַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם וּלְאֲבוֹתֵיהֶם:

כ ה (א) הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה עַל־
יְרֵמְיָהוּ עַל־כָּל־עַם

יְהוּדָה בַּשָּׁנָה הָרִבִּיעִית לַיהוֹיָקִים
בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הִיא

הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנִית לְנְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ בָּבֶל: (ב) אֲשֶׁר דִּבֶּר יְרֵמְיָהוּ

הַנָּבִיא עַל־כָּרְעַם יְהוּדָה וְאֵל
כָּל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר: (ג) מִן־

שָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַיֹּאשִׁיָּהוּ בֶן־
אֲמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַד הַיּוֹם

הַזֶּה זֶה שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה הָיָה
דְּבַר־יְהוָה אֵלַי וְאֶדְבַר אֵלֵיכֶם

אֲשֶׁכֶּיִם וְדִבַּר וְלֹא שָׁמַעְתֶּם:

א' במקום ה' ושלח

פעמט שיקקע איך אונטער זיא
כיו זיא גאנץ פערטילגט זינד
פאן דעם בארען, דען איך איה
נען אונד איהרען פאטערן איינ
געגעבען.

כ ה (א) פאלגענדער אויס
שפריך ערגינג אן

ירמיה איבער דאן גאנצע ירדי
שע פאלק אים פיערטען יאה
רע יהויקים, דעם זאנהעס

יאשיהו, קעניגס אין יהודה,
וועלכעס צוגלייך וואר דאן ער
שטע רעגיע רוננס יאהר

נבוכדרצר, קעניגס פאן בבל.
(ג) דאמאלס רעדעטע ירמיהו
צו דעם גאנצען יודישען פאל

קע אונד צו אללען איינוואה
נערן ירושלים, אלוא: (ג) זייט
דעם דרייאצעהנטען יאהרע

יאשיהו, דעם זאנהעס
אמו, קעניגס אין יהודה,
כיו אויף דען הייטיגען טאג,

דיעזע דרייא אונד צוואנציג
יאהרע הינדורך ערהיעלט איך
אויפטרעגע דעם הערן, אונד

איך רעדעטע צו איך, רעדע
טע אפט אונד נאכדריקליך,
אבער איהר געהארטעטע

ניכט

ר ש י

כ ה (א) [בשנה] הרביעית. בשנה שנתחמ' גזר דינס שיגלו ושיטו כוס החמה כמו שחמ'
בענין קח את כוס וגו' וקודם גזר דין אמר לנביא להוכיח' חולי ישבו ולא יתחמס
גזר דינס: (ג) שלש ועשרים. יאשיהו מלך שלשים וחת לא מהס שמי' עשרה שנה נשאר תשע
עשר' וארבע של בנו הרי שלש ועשרים: אשנים ודבר. ל' הוזה הייתי משנים ומדבר תמיד:

ב א ו ר

כ ה (א) הדבר, נפרשה זאת סיים הנביא החלק הראשון מנבואה זאת, להוכיח את עמו על
פניהם ולהגיד להם פשעם בכלל מימי יאשיהו עד הנה, וליעד את העונש הנא עליהם
ועל כל הגוים, ולדעת חכם א' גדול מחכמי באומות, הפרשה הזאת הקדמה לספר אשר נבא
ירמי' על כל הגוים, ויש סעד לדבריו ממאמרים הרבה נפרשה זאת. היא השנה הראשונה,
ולכן נבא להם גם את הדברים אשר יבאו על הגוים. (ג) אשכם ודבר, עיין מ"ש לעיל ז'
י"ג, והאנ"ף במקום השכם כי אותיות אהו"י מתחלפות, ונכתבה יו"ד המשך שלא כמנהג (ד"ק).
ואל

(ד) וְשַׁלַּח יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת־כָּל־
 עֲבָדָיו הַנְּבִאִים הַשְּׂכֵם וְשַׁלַּח
 וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וְלֹא־הִטִּיתֶם אֶת־
 אָזְנוֹכֶם לִשְׁמֹעַ: (ה) לֵאמֹר שָׁבוּ־
 נָא אִישׁ מִדְרָכּוֹ הַרְעָה וּמְרַע
 מֵעַל־לִיכֶם וּשְׁבוּ עַל־הָאָדָמָה
 אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לָכֶם וְלֹא־בְתִיכֶם
 לְמִן־עוֹלָם וְעַד־עוֹלָם: (ו) וְאִרְ־
 חֲלֹכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים
 לְעַבְדָם וְלִהְשַׁתַּחֲוֹת לָהֶם וְלֹא־
 תִּכְעִיסוּ אוֹתִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם
 וְלֹא אֶרְעֶלְכֶם: (ז) וְלֹא־שָׁמַעְתֶּם
 אֵלַי נְאֻם־יְהוָה לְמַעַן הִכְעִסוּנִי
 בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם לְרַע לָכֶם:
 (ח) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
 יֵעַן אֲשֶׁר לֹא־שָׁמַעְתֶּם אֶת־דְּבָרַי:
 (ט) הִנְנִי שֹׁלַח וְלִקְחָתִי אֶת־כָּל־
 מְשֻׁפָּחוֹת צִפּוֹן נְאֻם־יְהוָה וְאִל־
 נְבוֹכַדְרֶאֶצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל עֲבָדָי
 וְהִבֵּאתִים עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת
 וְעַל־יֹשְׁבֵיהָ וְעַל־כָּל־הַגּוֹיִם
 הָאֵלֶּה סָבִיב וְהִהָרְמֵתִים
 וְשִׁמְתִים לְשֹׁמֵר וְלִשְׂרָקָה

ניכט. (ד) דער עוינע שיקטע
 אללע זיינע דינער, דיא פרא-
 פעטען צו איך, שיקטע מיט
 יעדעס מארגען זא, אבער
 איהר הארטעט ניכט, צייג-
 טעט גאר קינע נייגונג אנצו-
 הארען: (ה) ער ליעם איך זאגן:
 קעהרעט צוריק יעדער פאזוי-
 נעם באזען וואנדעל פאן דער
 שענדליכען האנדלונגסווייזע,
 אונד איהר ווערדעט צו עוינען
 צייטען בלייבען אין דעם לאג-
 דע, דא דער עוינע איך אונד
 אייערן פאטערן איינגעגעבען
 האט. (ו) פאלגעט ניכט פארעם-
 דען געטטערן, איהנען צו ריע-
 נען אונד זיא אנצוכעטען, ער-
 צירנעט מיך ניכט מיט אייע-
 רער הענדע ווערק, אונד איך
 ווערדע איך ניכטס באזעס ווי-
 דערפארהען לאססען: (ז) אל-
 לין איהר געהארבטעט ניכט
 מיינר שטיממע, שפריכט דער
 עוינע, אונד קרענקטעט מיך
 נור מעהר מיט אייערער הענ-
 דע ווערק צו אייערם אייגענען
 אונגליקקע. (ח) רארום שפריכט
 זא דער הערר דער העער-
 שאארען: ווייל איהר מיינען
 ווארטען קיין געהאר געבען
 וואללעט, (ט) זא שיקקע איך
 הין, האלע אללע מיטטער-
 נעכטליכען פאלקערשטעממע,
 שליעסע זיא מיינעם דינער
 נבוכדראצר, דעם קעניגע פאן
 בבל, אן, אינד ברינגע זיא
 היעהער איבער דיעזעם לאנד,

אויבער זיינע איינוואהנער אונד איבער אללע דיעזע נאציאנען אומהער, אונד לאססע זיא
 אללעזאמסט פעהרעהערען, צום ענטועטצען, צום שוידער אונד צור עוינען וויססע מאלען.

ב א ו ר

(ס) ואל נבוכדדרצר, כלומר ואוקסיס ואתנס אל נבוכדלר וכולם יחד אביא עליכם, ובאשר תרגמתי.

וְלַחֲרָבוֹת עוֹלָם: (י) וְהֶאֱבַדְתִּי
 מֵהֶם קוֹל שִׁשׁוֹן וְקוֹל שְׂמִיחָה
 קוֹל חֲתָן וְקוֹל כַּלָּה קוֹל רִחִים
 וְאֹזֶר נָר: (יא) וְהִיתָה כָּל־הָאָרֶץ
 הַזֹּאת לְחֲרָבָה לְשִׁמָּה וְעֲבָדוֹ
 הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל
 שִׁבְעִים שָׁנָה: (יב) וְהָיָה כְּמִלְאוֹת
 שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד עַל־מֶלֶךְ־
 בָּבֶל וְעַל־הַגּוֹי הַהוּא נְאֻם־יְהוָה
 אֶת־עוֹנָם וְעַל־אֶרֶץ כְּשָׁדִים
 וְשִׁמְתִּי אֹתוֹ לְשִׁמְמוֹת עוֹלָם:
 (יג) וְהִבֵּאתִי עַל־הָאָרֶץ הַהִיא
 אֶת־כָּל־דְּבָרֵי אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי
 עָלֶיהָ אֵת כָּל־הַכְּתוּב בְּסֵפֶר
 הַזֶּה אֲשֶׁר־נִבְּא יְרֵמְיָהוּ עַל־כָּל־
 הַגּוֹיִם: (יד) כִּי עֲבָדוּבָם גַּם־

(י) זא פֶּרְנִיטֶטע אײך אונטער
 אײהנען יעדען טאָן דער פֶּרִידע
 אונד דעם פֶּרֶאָהלאַקקענס,
 דאָז ליעד דעם ברויטגאָמס,
 אונד דער ברויט, דאָז גערייש
 דער מיהלע אונד דען שיין דער
 לאַמפע. (יא) דאָז גאַנצע לאַנד
 בלייבט וויסט אונד אָדע דאָ
 שטעהען, אונד דיעזע פעל־
 קער אללע ריענער דעם קעניגע
 פֶּאָן בכל זיעבענציג יאהרע.
 (יב) זינד אָבער דיא זיעבענציג
 יאהרע צו ענדע, זאָ אהנדע
 אײך וזיעדער, שפּריכט דער
 עויגע, אָן דעם קעניגע פֶּאָן
 בכל, אָן דיעזעם פֶּאָלקע אונד
 אָן דעם גאַנצען לאַנדע כשרים
 איהר פֶּערגעהען, אונד מאַלע
 אויך דיעזעם צור עויגען ווי־
 סטע. (יג) דאָן פֶּאָללפֶּיהרע
 אײך אָן דיעזעם לאַנדע אללע
 מיינע דראָהונגען, דיא אײך
 איבער דאָסזעלבע אויסגע־
 שפּראַכען האַבע, אללעס,
 וואָס אײך דיעזעם בוֹלע פֶּער־
 צייכענט איזט, דאָז דיא ווייס־

והבאתי קרי
 המה
 זאָנונג ירמיה'ס איבער אללע פֶּעלקער ענטהעלט, (יד) דאָס אויך זיא, מעכטיגען פֶּעלקערן,
 גראָ

ר ש י

(י) קול רמים. סימן הוא לסעודת ברית מילה על שם שטומנין ושוקין לה סממנין לרפואה:
 ואזר נר. סימן משתה כך שנינו בסנהדרין: (יג) את כל הכתוב. על צבל: בספר הזה. בסופו:
 (יד) כי עבדו צם. כמו כי יעבדו צם צבני צבל: גם המה גוים רמים. מדו ופרס:

ב א ו ר

(י) קול רחים, בימי קדם לא היה להם רחים המתנועע ע"י רוח או מים כרחים שלנו, רק
 רחים המתנועע ביד אדם ע"י שפחה כמ"ס עד צנור השפחה אשר אחר הרחים, ונקרא בן
 ע"ש שמים אנונים אשר לו רוכנות זע"ז, והעליונה נקראת רכב או פלח והתחתונה פלח תחתית
 במקרא או שכן במשנה, ולא היה בית אשר אין שם רחים, והעני שבעניינים לא יכול לחיות בלעדס,
 ולכן נאמר בדברים (כ"ד ו') לא יחבל רחים ורכב כי נפש הוא חובל, ולהגדיל החרבה אמר
 פה הנביא שלא ישמע עוד קול רחים בצתיכהס, וכן אור כה, כי כל יושבי מזרח היו להם
 נרות דולקות כל הלילה, ובלבד בימי שמהס וששן הרבו באריות, נדכתיב ליהודים היתה אורה
 וגו'. (יב) ועל הגוי ההוא, אשר בא עמו על הארץ הזאת.

נראסען קעניגען דיענען מיט-
 סען. זא ווילל איך איהנען
 פערנעלטען נאך איהרען טהא-
 טען אונד נאך איהרען האנד-
 לונגען. (טו) דען זא שפריכט
 דער עוויגע, דער גאטט
 ישראל'ס צומיר: נים דען בע-
 כער פאלל דעם צארגנוויינעם
 אויס טיינער האנד, אונד גיב
 איהן אללען פעלקערן צו טריי-
 קען, צו וועלכען איך דיר שיקי-
 קע, (טז) דאס זיא טרינקען,
 טויטעלן אונד זינגלאן היי-
 פאללען פאר דעם שויערדטע,
 דא איך ווידער זיא זענדע. —
 (יז) איך נאהם דען בעכער
 אויס דער האנד דעם עוויגען,
 אינד גאב אללען פעלקערן צו
 טרינקען, צו דענען ער מיך
 געשיקט — (יח) ירושלים (כעט-
 זיך), דען שטערטען יהודה'ס,
 איהרען קעניגען אונד פיר-
 סטען, דאמ'ט זיא צור וויסטען,
 צום ענטזעטצען, צום גע-
 שפעטטע אונד צום פלוכע
 ווערדען, זא וויא עס יעטצט
 שאן געשיעהט; ויט פרעה, דעם
 קעניגע פאן מצרים, זיינען
 דיענערן, זיינען פירסטען אונד
 זיינעם גאנצען פאלקע, (כ) אל-
 לען הילפספעלקערן, אללען

המה גוים רבים ומלכים גדולים
 ושלמתי להם כפעלם וכמעשה
 ידיהם: (טו) כי כה אמר יהוה
 אלהי ישראל אלי קח את-
 כוס היין החמה הזאת מידי
 והשקיתה אותו את כל הגוים
 אשר אנכי שלח אותך אליהם:
 (טז) ושתי והתגעשו והתהוללו
 מפני החרב אשר אנכי שלח
 בינתם: (יז) ואקח את הכוס
 מיד יהוה ואשקה את כל הגוים
 אשר שלחני יהוה אליהם:
 (יח) את ירושלם ואת ערי יהודה
 ואת מלכיה את שריה לתת
 אתם לחרבה לשמה לשרקה
 ולקללה כיום הזה: (יט) את-
 פרעה מלך מצרים ואת עבדיו
 ואת שריו ואת כל עמו:
 (כ) ואת כל הערב ואת כל מלכי

ארץ

ר ש י

(ט) כוס היין החמה. נבואת הזרענות: והשקית אותו. הנבא להם שלא תשוב עוד בשום תשוב':
 (טו) והתגעשו. וישתגעו: והתהוללו. לשון הוללות ישתטו: (יח) כיום הזה. כאשר
 כס היום לאח' המורכן כתב ירמיה ספרו: (כ) ואת כל הערב. כל סומכוותא אשר ערובת
 פרעה

ב א ו ר

(טז) והתגעשו, ענינו הנעה והנדה ממקום למקום, וענין הוללות הוא שגוען וטרוף דעת.
 (יח) את ירושלים, מוסב על והשקית אותו במקרא ט"ו בדמוכז ממקרא כ"ו, ומאמר ואקח
 את הכוס, הוא מאמר מיסגר. כיום הזה, שכבר נכס נבוכדנצר את הארץ ונעשה יהויקים
 עבד לו. (כ) כל הערב, כל סומכוותא אשר ערובה פרעה ומשענתו עליהם לעזרה (רש"י).
 ארץ

אֶרֶץ הָעוֹץ וְאֶת כָּל־מַלְכֵי אֶרֶץ
 פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־אֲשַׁקְלוֹן וְאֶת־
 עֹזָה וְאֶת־עַקְרוֹן וְאֶת שְׂאֲרֵית
 אֲשֶׁדּוֹד: (כא) אֶת־אֲדוֹם וְאֶת־
 מוֹאָב וְאֶת־בְּנֵי עַמּוֹן: (כב) וְאֶת
 כָּל־מַלְכֵי צֹר וְאֶת כָּל־מַלְכֵי
 צִידוֹן וְאֶת מַלְכֵי הָאֵי אֲשֶׁר
 בְּעֵבֶר הַיָּם: (כג) אֶת־דָּדָן וְאֶת־
 תִּימָא וְאֶת־בוֹז וְאֶת כָּל־קְצוּצֵי
 פָּאָה: (כד) וְאֶת כָּל־מַלְכֵי עֶרֶב
 וְאֶת כָּל־מַלְכֵי הָעֶרֶב הַשְּׂכָנִים
 בַּמִּדְבָּר: (כה) וְאֶת כָּל־מַלְכֵי
 זְמָרִי וְאֶת כָּל־מַלְכֵי עֵילָם וְאֶת
 כָּד־מַלְכֵי מְדִי: (כו) וְאֶת כָּל־
 מַלְכֵי הַצִּפּוֹן הַקְּרָבִים וְהַרְחָקִים

איש

ר ש י

חרגום אישכנוי עד
 קעניגען פֿאָם לאַנדע עוץ, פֿאָם
 לאַנדע פּלשתיים, אשקלון, עזה,
 עקרון אונד דעם רעסטע פֿאָן
 אשדוד, (כא) אדום, מואב
 אונד דען וואָהנען עמוֹן, (כב)
 אַללען פֿירסטען פֿאָן צר,
 פֿאָן צידון אונד דען קעניגן דער
 אינועל, דיא יענוייטס דעם
 טעערעס ליענט, (כג) דדן,
 חימא, כוז אונד אַללען רונד־
 געשאַרנען, (כד) אַללען אַראָ־
 בישען קעניגען, אַללען קעני־
 גען דער הילעס־עלעקער, דיא
 אין דער וויסטע וואָהנען,
 (כה) אַללען קעניגען פֿאָן זמרי,
 עילם אונד אַללען קעניגען פֿאָן
 מדי, (כו) אַללען קעניגען דעם
 נאַרדענס, דען נאַהען וואָוואָהל
 אַלס דען ענטפֿערנטען פֿאָן

איוני

פרעה ומשענתו עליה' לעורה. הערב גרנטיא"ה בלע"ז: (כב) ואת מלכי האי. כל אלו שמה
 עד כאן שכיני א"י הם: (כג) קלולי פאה. המוקלי' נקטה אותה הרוח: (כד) מלכי ערב.
 ערביים

ב א ו ר

ארץ העוץ, לדעת הרבה מחכמינו ומחכמי האומות עין הוא בארץ אדום בין מזרים לארץ פלשתיים,
 כדמשמע באיבה (ד' כ"א) וגם היה עין מיוכזי חללי עשו (בראשית ל"ו כ"ח); ולדעת אחרים עין הוא
 בארץ ארם קרוב לדמשק (ונקרא גוטה בלשונם) כי כן נקרא בן נחור מארם (בראשית כ"ב א'), ושם
 היה איוב, ולהאומרים כי איוב היה לכל לסון ממדבר ערב יהיה שמה מקום עין, כי היושבים שמה
 נקראו חוויטיטען, והוכון שגב לם כי היו שני מקומות הנקראים בשם זה, ועין דפה היה המקום בארץ
 אדום. אשקלון, עזה, עקרון, ערים גדולים מחאפה סרני פלשתיים ולכל א' וא' מהם שר מיוחד,
 ועיין ספור קורותם ויעוד גבוליהם ומוצבותיהם בשער סלת למנחה. (כא) אדום מואב ובני עמון,
 ארלות עמים ידועים וסמוכים לא"י. (כב) צור וצדון, עיין קורותיהם ועניניהם בשער סלת
 למנחה. אי אשר בעבר הים, לדעת רבים מהאפריזים הוא ספרד שאנו קורין טפאניען כי גם
 שמה בא גבולדלר באניות וכנש הכל עד המקום הזה, ועיין בשער ראשון ליוסיפון אשר כתב
 נגד אשיון. (כג) דדן, ארץ בגבול אדום. חימא, ארץ במזרח מדבר ערב, גם כוז הי' שמה.
 קצוצי פאה, עיין לעיל ט' כ"ו. (כח) זמרי, הוא ארץ קרובה לפנס ומדי ונקראה ע"ג זמרי

אשר

אִישׁ אֶל-אֶחָיו וְאֶת כָּל-
 הַמְּמַלְכֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי
 הָאָדְמָה וּמֶלֶךְ שֹׁשָׁן יִשְׁתַּחֲוֶה
 אַחֲרֵיהֶם: (כו) וְאָמְרַת אֲלֵיהֶם
 כֹּה-אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל שְׁתּוּ וּשְׁכַרוּ וּקְיוּ וּנְפְלוּ
 וְלֹא תִקְוּמוּ מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר
 אָנֹכִי שֹׁלַח בֵּינֵיכֶם: (כז) וְהָיָה
 כִּי יִמְאֲנוּ לִקְהַת-הַכּוֹס מִיַּדְךָ
 לְשִׁתּוֹת וְאָמְרַת אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר
 יְהוָה צְבָאוֹת שְׁתּוּ תִשְׁתּוּ: (כט) כִּי
 הִנֵּה בָעִיר אֲשֶׁר-נִקְרָא שְׁמִי

איינאנדער, איבערהויפט אל.
 לען קעניגרייכען דיא אויף
 דעם ערדבאללעזיך בעפינדען,
 דער קעניג ששך אכער זאלל
 נאך דיעזען אללען טרינקען.
 (כו) דאכייא זאגע איהנען: זא
 שפריכט דער הערר דער
 העערשאארען, דער גאטט
 ישראל'ס: איהר זאללט טריג-
 קען! איהר זאללט אייך בע-
 רוישען, איהר זאללט שפייען,
 איהר זאללט אומפאללען אונד
 ניכט מעהר אויפשטעהען פאר
 דעם שווערדטע, דאז איך אונ-
 טער אייך שיקקע. (כז) ווער-
 דען זיא זיך אכער ווייגערן, דען
 בעכער אויס דיינער האנד צו
 נעהמען אונד צו טרינקען, זא
 זאגע איהנען: דער הערר דער
 העערשאארען בעפיעהלט עם
 אייך, איהר מיססעט טרינקען!

עליה

(כט) דען, זעהעט! דען אנפאנג צום אונגליקקע האבע איך געמאכט מיט דער שטארט, דיא מיינען

ר ש י

ערביים: ואח כל מלכי הערב. סומכוותא של ערבייא: (כו) ששך. הוא בבל בני' של א"ת ב"ש:
 (כז) וקיו. כאדם שזומה יותר מדאי שמקיא: המגר של מלחמה:
 מחל

ב א ו ר

אשר ילדה קטורה לאברהם. עילם, ארץ היושבת בין חדקל לפרס. (כו) ומלך ששך, לרש"י
 ולכל המפרשים ששך הוא בבל בני' של א"ת ב"ש, ורבים יתמהו למה יעלים פה הנביא שם
 בבל? ההסבן הסבן לעשות כזה לירא אח צן אדם ולדבר בנסתרות, לכן נראה לי דעת אחרת
 בזה, והנביא בחר בכיון פה מלת ששך להחל במלך ולהגדיל מפלתו, כי ששך הסוף בבל, וכמו
 שהעיר נקראת מחזלה בבל כי שם בלל ה' שפת כל הארץ ומשם הפילם, כן יקראו אותה עתה
 ששך כי שם שכנה חמת המלך ונשחת מלכותו, נקבצו עתה כל הנדמים מארץ הזאת ויושבים
 בהשקטה ובמוחה, כי שם בבל הנגזר מן הכסול בלל, לדעתו הוא תמורת בבלל, כמו בנר
 תמורת בכר ושרש ג"כ כרר, וכמו ממר (משלי י"ז כ"ה) הנא משרש מרר, הוא תמורת מרמר,
 וכן הוא דרך שמות רבים הנגזרים מן פעלים כפולים, להבליע ולהשמיט אות א' משתי אותיות
 אחרונות הדומות בשרש, ולהכפיל האות הראשון, ובענין זה נגזר ששך מפעל ששך שטעמו
 מנוחה והשקטה, כמו והשכתי מעלי את תליונות בני ישראל (נמדבר י"ז ב'), ועומד במקום
 ששך כמו ששך במקום שקשק כידוע למבין, ומעתה יאמר הנביא אז אם ישכון המלך על
 גפי רום המנוחה ושלום, וכל האנשים אשר נפצו מארצו יהיו תחת ממשלתו, ויושבים איש
 תחת גפנו, ונקרא מלך ששך ולא מלך בבל, ישתה מכוס יין החמה ויפול, ועד"ו יקרא ג"כ
 להלאה (ג"א מ"א) איך נלכדה ששך. (כז) וקיו, יתכן כי שרשו קווא וקיה כמו הוה ויה, ולכן
 תמלל

עָלֶיָהּ אָנֹכִי מֵחַל לְהִרְעוּ וְאַתֶּם
הִנֵּקָה תִּנְקוּ לֹא תִּנְקוּ כִּי חָרַב
אֲנִי קָרָא עַל-כָּל-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: (ב) וְאַתָּה
תִּנְבֵּא אֲלֵיהֶם אֵת כָּל-הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם יְהוָה
מִמְרוֹם יִשְׂאָג וּמִמְעוֹן קִדְשׁוֹ יִתֵּן
קוֹלוֹ שְׂאֵג יִשְׂאָג עַל-נוֹהוּ הַיָּדָד
כְּדַרְכֵּים יַעֲנֶה אֵל כָּל-יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ: (ג) בָּא שְׂאוֹן עַד-קִצְהָ
הָאָרֶץ כִּי רִיב לִיהוָה בְּגוֹיִם
נִשְׁפָּט הוּא לְכָל-בְּשׂוֹר הַרְשָׁעִים
נִתְּנָם לְחָרַב נְאֻם-יְהוָה: (ד) כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנֵּה רָעָה
יֵצֵאת מִגּוֹי אֶל-גּוֹי וְסַעַר גָּדוֹל
יַעֲזוֹר מִיַּרְכְּתֵי-אָרֶץ: (ה) וְהָיוּ
חֲלָלֵי יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא מִקִּצְהָ

הארץ

קמ"ז בל"ח חס"ק

מיינען נאמען פֿיהרט, אונד
איהר גלויבעט פֿערשאַנט צו
כליבען? ניין, איהר בלייבט
ניכט פֿערשאַנט! איבער אל-
לע בעוואָהנער דעם לאַנדעס
רושע איך דאָ שווערדט,
שפּריכט דער הערר דער
העערשאַרען. (ב) דייעווע
וואַרטע אללע מוסט דוא איה-
גען פֿערקינדען, אונד דאָכייא
אויסרופֿען: דער עוויגע דאָג-
נערט שאַן פֿאָן זיינער האָהע
הערצב, לעסט זיינע שטימ-
מע ערטאָנען פֿאָן זיינער היילי-
גען וואָהנונג, פֿירכטערליך
דאָננערט ער איבער זיינע רע-
זידענץ איינהער, רופֿט: היידר!
וויא דיא קעלטערטרעטער,
דען בעוואָהנערן דער ערדע
צו. (ג) איין געטיממעל ענט-
שטעהט, וועלכעס ביזאָן דאָ
ענדע דער ערדע דרינגט, דען
געריכט העלט דער עוויגע אי-
בער פֿעלקער, שפּריכט יע-
דעם שטערכליכען דאָ אור-
טהייל, אונד איבערגיכט דיא
שולדיגען דעם שווערדטע. זאָ

האַט דער עוויגע געשפּראָכען. (ד) פֿערנער שפּריכט דער עוויגע: איין אונגעווייטער
פֿעהרט פֿאָן פֿאַלק צו פֿאַלק, איין שרעקליכער שטורם, ערהעכט פֿאָן דעם ראַנדע דער
ערדע זיך. (ה) צור זעלבען צייט ליעגען דיא ערשלאַגענען דעם עוויגען פֿאָן איינעם ענדע
דער

ר ש י

(כט) מחל. מתחיל: (ל) על נוהו. מתחיל על מורכב ביתו: היידר. ל' הוי שזועקין עושי מלאכה
בנדה בקול רם לזרז את זה להתחזק ודרכי גתות רגילין בה: יענה. כל לשון ענייה לעקת קול רם
הוא: (לא) נשפט. מתוכח בדיון: (לב) מגוי אל גוי. שאני מסכסכן זה בזה: מירכתי. בתרגומו
מסיפי

ב א ו ר

חמלא ג"כ ולא תקיא אחכס הארץ (נמדבר י"ח כ"ח). (כט) אנכי מחל, ההפעיל משרש חלל
וענינו התחלה, והטעם הלל החלתי לדבר רעה על ירושלים וערי יהודה, והמה יפלו בראשון,
בנאמר לעיל י"ח את ירושלים ואת ערי יהודה ואיך תחשבו אתם להמלט. (ל) ואתה חנבא,
כלומר אל תפיל דבר מכל אשר אמרתי לך, ותסיים את כל הדברים במאמר חזק וכבד, ואמור

דער ערדע כיו צום אנדערן
 אומהער, זיא ווערדען ניכט
 בעקלאגט, ניכט בעשטאנטעט
 אונד ניכט בעגראבען, אונד
 ווערדען צום דינגער אייף דעם
 באָדען. (לד) יאממערט, איהר
 הירטען! אונד שרייעט, וועל
 צעט אים שטייבע איך, איהר
 מעכטיגען דער העערדע! דען
 אייערע צייט דעם שלאכטענס
 איזט דא! איך זעלבסט צער-
 שטרייע אייך, אונד איהר פאל-
 לעט היין וויא איין קאסטבארעם
 געפעס. (לה) יעדע צופלוכט פיר
 דיא הירטען איזט פערלאָרען,
 אונד אויך יעדע רעטטונג פיר
 דיא מעכטיגען דער העערדע.
 (לו) יענע קלאגען נון, אונד דייע-
 זע יאממערן, דאס דער העער
 איהרע וויידען פעררוויסטעט,
 (לז) אונד פערשטוממט שמע-
 הען דיא זעעליגען הירדען דא
 פאר דער צאָרנגלוטה דעם
 עוויגען, (לח) דער וויא איין
 לייא זיינע וואָהנונג פערלעסט,
 דען צום ענטזעטצען וואָרד דאָ

הָאָרֶץ וְעַד-קֶצֶר הָאָרֶץ לֹא
 יִסְפְּדוּ וְלֹא יֵאָכְפוּ וְלֹא יִקְבְּרוּ
 לְדָמָן עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה יִהְיוּ:
 (לד) הַיְלִילוּ הָרַעִים וְזַעְקוּ
 וְהִתְפַּלְּשׁוּ אֲדִירֵי הַצֵּאֵן כִּי-מָלְאוּ
 יְמִינְכֶם קִטְבָּה וְהִתְפַּוְּצוּתֵיכֶם
 וּגְפֹלְתֶם כְּכִלְי חֲמָדָה: (לה) וְאָבַד
 מָנוֹס מִן-הָרַעִים וּפְרִיטָה
 מֵאֲדִירֵי הַצֵּאֵן: (לו) קוֹל צַעֲקַת
 הָרַעִים וַיִּלְלַת אֲדִירֵי הַצֵּאֵן כִּי-
 שָׁדַד יְהוָה אֶת-מְרַעֲיָתָם:
 (לז) וְנָדְמוּ נְאֻת הַשָּׁלוֹם מִפְּנֵי
 חֲרוֹן אַף-יְהוָה: (לח) עֹזֵב כְּכַפִּיר
 סָבוּ כִּי-הִיָּתָה אֶרְצָם לְשִׁמָּה
 מִפְּנֵי חֲרוֹן הַיּוֹנָה וּמִפְּנֵי חֲרוֹן
 אָפוּ:

בראשית

כ"ל

לאנד פאר דעם גרים דעם פערדערבערס, פאר זיינעם צאָרנעם גלוטה.

ר ש י

מסיפי: (לד) הילילו. לשון יללה: והתפלשו. התגלגלו באפר ויטרליו"ר בלע"ז: ותפולותיכו.
 הכי זה המקרא קצר כלומר ותפולותיכם תקרבה לנא: ככלי חמדה. כלומר אם חאמר חשונים
 אנתנו הכנה יש בכלי חמדה של זכוכים נופלים וסחברים ואובדים: (לו) ונדמו. לשון מורבה
 לשון הדישו (לעיל ח') ונדמ' (שס): (לח) עזב ככפיר ונמר. גלה מלכא מכריה ככפיר העוזב
 את סוכו: היונה. משחבת ביין כן חירגס יונחן. דבר אחר לשון אונאה:

ב א ו ר

ה' ישאג מחמלה על ניהו, ואח"כ יבא שאון עד קצה הארץ. (לד) אדירי הצאן, המה הגדולים
 והטובים שנלאן ההולכים לפני העדר, ואדירי נא משרש אדר, כמו אדירי משרש אנה. והפוצותיכם,
 נחיר"ק חמת חמיו, והנכון בזה בדעת החכם געזעניוס, שהוא ההפעיל עבר במד"ב על גזרת
 חרגלתי לאסרים (הושע י"א ג') ועיין הבאור שם, ולפיכא חירגמתי. ככלי חמדה, אחס
 שהייתם ככלי חמדה בשלוחם, עתה הפלו וחשברו (כד"ק), ואולי הכונה כאשר ישגר ויכלה
 האויב כל כלי חמדה, כן חפולו אחס צדי, וכן נחוב (דה"ב ל"ו י') ולתשונת השנה שלח המלך
 נבוכדנצר ויביאהו בבלה עם כלי חמדת בית ה'. (לו) ונדמו, ענינו שחיקה ודממה, ר"ל
 הרועים ואדירי לאן ילעקו ויילילו ונאות השלום ישבו דממה. (לח) עזב ככפיר, ככפיר הבא
 על העדר וטרף והשחית הכל, עד אשר לא נשאר דבר לכלות והלך לו. חרון היונה, ר"ל
 שרב האויב האונסת אחס מן ולא יוגו נשיאי עוד את עמי (כד"ק), וכן נינס יחד (תהלים ע"ז ח').

כו (א) בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה מאת יהוה לאמר: (ב) כה ואמר יהוה עמד בהצר בית יהוה ודברת על-כר-ערי יהודה הבאים להשתחנות בית יהוה את כל-הדברים אשר צויתיה לדבר אליהם אל-הגרע דבר: (ג) אולי ישמעו וישבו איש מדרך-כו הרעה ונחמתי אל-הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם מפני רע מעלליהם: (ד) ואמרת אליהם כה אמר יהוה אם-לא תשמעו אלי ללכת בתורתיה אשר נתתי לפניכם: (ה) לשמע על-דברי עבדי הנבאים אשר אנכי שלח אליכם והשכם ושקה ולא שמעתם: (ו) ונתתי את-

הבית ר ש י

כו (א) אים אנפאנע דער רעניערונג יהויקים דעם זאנהעם יאשיהו קעניגס אינהודה, קאם דער אויפטראג פאם עוויגען אלוף: (ב) זא שפריכט דער עוויגען שמעללע דיך אין דען פארהאף דעם טעמפעלס אונד רעדע צו דען שטארטלייטען יהודים דיא דאהער קאטמען אים טעמפעל דעם עוויגען צו בעטהען, אל- לע דיעוע ווארטע דיא איך דיר אן זיא אויפטראגע, קיינע זילכע ואללסט דוא אויסלאס- סען! (ג) פילליכט געהען זיא אין זיך אינד יעדער קעהרעט צוריק פאן זייגעם בעזען וואני דעל, זא געבע איך אויף, דען בעזען ענטשלוס, דען איך איהנען צוגעדאכט, איה- רער שלעכטען האנדלונגען וועגען. (ד) זאגע איהנען: זא שפריכט רער עוויגע, ווערדעט איהר מיר ניכט געהארען צו וואנדעלן נאך מיינער לעהרע דיא איך אייך ערטהיילט הא- בע, (ה) אדער אויף דיא ווארי טע מיינער דיענער דער פרא- פעטען צו מערקען דיא איך צו אייך זענדע, דיא איך זא אפסט שאן געוואנדט אינד איהר ניכט אנגעהערט האבעט: (ו) זא

כו (א) בראשית ממלכות. פרשה זו מחטונה קדמה לעליונה ארבע שנים: וישמעו

ב א ו ר

כו (א) בראשית ממלכות, פה מחיל החלק השני מנבואתו ביומי יהויקים לדבר אליהם לזהרות נחמות דברי תוכחה ומוסר, אולי ישמעו וישבו מדרכם הרעה, ונאשר כתבתי בפי' י"ז, וסדרם הסופר לשי סדר השנים מראשית מלכות יהויקים עד אחריתו. אמנם ערב בתוכו תמיד לפי הענין נבואתו ותוכחתו, בימי לדקיה וכמו שבחבתי, ונזה תבין היטב ההתחלה פה

הבית הזה כשלה ואת העיר
 הזאתה אתן לקללה לכל גויי
 הארץ: (ז) וישמעו הכהנים
 והנביאים וכל העם את-
 ירמיהו מדבר את-הדברים
 האלה בבית יהוה: (ח) ויהי
 ככלות ירמיהו לדבר את כל-
 אשר-צוה יהוה לדבר אל-כל-
 העם ויתפשו אתו הכהנים
 והנביאים וכל-העם לאמר מות
 תמות: (ט) מדוע נבית בשם-
 יהוה לאמר בשלוי יהיה הבית
 הזה והעיר הזאת תחרב מאין
 ישב ויקהל כל-העם אל-ירמיהו
 בבית יהוה: (י) וישמעו שרי
 יהודה את הדברים האלה
 ויעלו מבית-המלך בית יהוה

ווערדע איך דיעזעס הויז, שלה
 גלייך מאכען, אונד דיעזע
 שטאדט צום פלוכע ווערדען
 לאססען אללען פעלקערן דער
 ערדע. (ז) דיא פריסטער,
 דיא פראפעטען אינד דאזנאג
 צע פאלק, הערטען ירמיה צו
 וויא ער דיעזע ווארטע פאר-
 טרוג אים טעמפעל דעם עוויי
 גען. (ח) אלס נון ירמיה מיט
 דער גאנצען רעדע צו ענדע
 וואר, דיא ער נאך דעם בעי-
 פעהלע דעם עוויגען אז דאז
 זעמטליכע פאלק האלטען
 זאלטע, ערגריפען איהן
 דיא פריסטער דיא פראפעטען
 אינד דאז פאלק אונד ריע-
 פען אויס: שטער בען יא
 שטער בען מוסט דוא!
 (ט) וויא אונטערפענגסט דוא
 דיך צו פראפעציען אים נאמען
 דעם עוויגען אונד צו זאגען:
 דיעזעס הויז ווירד שלה גלייך,
 דיעזע שטאדט פערהעערט
 אונד אונבעוואנהבאר ווערדען?
 אונד זאגלייך ליעף דער גאנצע
 פאלקסהויפע אום ירמיה צו
 זאמען אים טעמפעל דעם
 עוויגען. (י) אלס אבער דיא פירסטען יהודה'ס דיעזען פארפאלל פערנאמען, בעגאכען
 זיא זיך זאגלייך אויס דעם קעניגליכען פאללאסטע אין דען טעמפעל הינויף, אונד
 זעמט:

וישבו

יחיר ה'

עוויגען. (י) אלס אבער דיא פירסטען יהודה'ס דיעזען פארפאלל פערנאמען, בעגאכען
 זיא זיך זאגלייך אויס דעם קעניגליכען פאללאסטע אין דען טעמפעל הינויף, אונד
 זעמט:

ר ש י

(י) וישמעו שרי יהודה. שפסכו נביאי השקר והנהנים את ירמיהו:

ב א ו ר

פה בראשית ממלכות. (ז) וישמעו הכהנים, עיין מ"ש בנהקדמה. (ח) מוח המוח, לפי
 משפט המרון בחורה (דברים י"ח כ') אע"פ שנכר נכח כן ירמיה (לעיל ז' ט"ו) פטס א'
 ועשיתי לבית וגו' ולמקום אשר נתתי לכם כאשר עשיתי לשלה, ולא חרץ איש לשונו לו, זה
 היה בימי יאשיהו המלך וכאשר כתבתי, והוא היה מלך טוב וישר ושמר והליל ירמיה לבנתי
 תח אוחו ביד מנקהי, וייראו הנכונים והנביאים האחרים ליגע בו יד, או לדבר אמו קשות
 ברבים, ויק נקרנס. (ט) מדוע נבית, הלא נביאים רבים יאמרו לנו שלום יהיה
 לכם ולא בודיעו לנו דבר מכל זה, ולהנביאים הנכאים טוב יש להאמין יותר מלהנבוא אשר
 נכח

וַיָּשְׁבוּ בַּפֶּתַח שַׁעַר יְהוָה הַחֲדָשׁ׃
 (יא) וַיֹּאמְרוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים
 אֶל־הַשָּׂרִים וְאֶל־כָּל־הָעַם לֵאמֹר
 מִשְׁפַּט־מוֹת לְאִישׁ הַזֶּה כִּי נִבְּא
 אֶל־הָעִיר הַזֹּאת כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם
 בְּאָזְנֵיכֶם׃ (יב) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ
 אֶל־כָּל־הַשָּׂרִים וְאֶל־כָּל־הָעַם
 לֵאמֹר יְהוָה שְׁלַחְנִי לְהַנְבִּיא אֶל־
 הַבַּיִת הַזֶּה וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת אֵת
 כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם׃
 (יג) וְעַתָּה הִיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם
 וּמַעַלְלֵיכֶם וּשְׁמַעוּ בְּקוֹל יְהוָה
 אֲדַהֵיכֶם וַיִּנְחֶם יְהוָה אֶל־הָרַעָה
 אֲשֶׁר דִּבֶּר עֲלֵיכֶם׃ (יד) וַאֲנִי
 הִנְנִי בְיַדְכֶם עֹשׂוֹ לִי כַטּוֹב
 וְכִישָׁר בְּעֵינֵיכֶם׃ (טו) אֲךָ וַיִּדַע
 הַדָּעוּ כִּי אִם־מִמְתִּים אַתֶּם
 אֶתִּי כִּי־דָם נָקִי אַתֶּם נְתַנִּים
 עֲלֵיכֶם וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְאֶל־
 יֹשְׁבֵיהָ כִּי בְּאֵמַת שְׁלַחְנִי יְהוָה
 עֲלֵיכֶם לְדַבֵּר בְּאָזְנֵיכֶם אֵת כָּל־
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ (טז) וַיֹּאמְרוּ

השרים

ועטצטען זיך אם אייננאננע
 דער נייען פפארטע דעס עווי.
 גען. (יא) נון נאהמען דיא פריע.
 סטער אונד פראפעטען דאן
 ווארט פאר דען פירסטען
 אונד דעם פאלקע, אונד
 שפראכען: דיעזער מאן האט
 דען טאך פערדיענט, דען ער
 האט געגען דיעזע שטארט
 פראפעציעט וויא איהר עם
 זעלכער מיט אייגענען אהרען
 פערנאמען האכט. (יב) דא
 שפראךירמיה זעמטליכע פיר.
 סטען אונד דאן גאנצע פאלק
 אלוף אן: דער עוויגע האט
 מיך געזאגט, אללעס דאן
 וואס איהר נון געהערט, געגען
 דיעזעס הויז אונד געגען דיע.
 זע שטארט צו פראפעציען.
 (יג) כעסערט אלוף אייערן
 וואנדעל אונד אייער בעטרא.
 גען, געהארבעט דער שטימ.
 מע דעם עוויגען איירעם גאט.
 טעם אונד ער גיבט געוויס אויף
 דען כעזען ענטשלוס דען ער
 ווידער איך געפאסט האט.
 (יד) וואס מיך אנבעלאנגט,
 איך בין אין איירער געוואלט,
 מאכעט מיט מיר וואס איך גוט
 אונד רעכט דינקט, (טו) דאך
 דאן וויססעני, טערטעט איהר
 מיך, זא לארנט איהר אונ.
 שולדיגעס בלוט אויף איך,
 אויף דיעזע שטארט, אונד
 אויף איהרע איינוואהנער,
 דען אין דער טהאט, דער עווי.
 גע האט מיך צו אייך געזאגט, אללע דיעזע ווארטע אין אייערער געגענווארט פארצוטרא.
 גען

ר ש י

בפתח שער בית ה' החדש. אמרים הגיבו כשגלה יהויכין וקלמ כלי בית אלהינו עמו שברו מלו
 של נבוכדנצר שער המזרחי ומוזר לרקיהו ומקנו ומדשו לכך נקרא חדש:
 מיכס

הַשָּׂרִים וְכָל־הָעַם אֶל־הַכְּהֹנִים
 וְאֶל־הַנְּבִיאִים אֵין־לְאִישׁ הַזֶּה
 מִשְׁפַּט־מוֹת כִּי בְשֵׁם יְהוָה
 אֶלְהֵינוּ דִּבֶּר אֲלֵינוּ: (יז) וַיִּקְמוּ
 אַנְשֵׁים מִזִּקְנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמְרוּ
 אֶל־כָּל־קְהַל הָעַם לֵאמֹר:
 (יח) מִי־כִּיָּה הַמּוֹרֶשֶׁתִּי הִיָּה נִבְּא
 בְּיָמַי חֲזָקִיהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר
 אֶרְכָּל־עַם יְהוּדָה לֵאמֹר כֹּה־
 אָמַר ו יְהוָה צְבָאוֹת צִיּוֹן שְׂדֵה
 תְּהַרְשׁוּ וַיְרוּשְׁלִים עֵינֵם הִתְהַיְהוּתָהּ
 הַבַּיִת לְבָמוֹת יַעַר: (יט) הַהֵמֶת
 הֵמֶתְהוּ חֲזָקִיהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
 וְכָל־יְהוּדָה הֲלֹא יֵרָא אֶת־יְהוָה
 וַיַּחַל אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיִּנָּחֶם יְהוָה
 אֶל־הָרַעָה אֲשֶׁר־דִּבֶּר עֲלֵיהֶם
 וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים רָעָה גְדוֹלָה עַל־

געז. (טו) דיא פֿירסטען אונד
 דאז גאנצע פֿאלק שפראכען
 היערויף צו דען פֿרויסטערן
 אונד פֿראפעטען, דער מאן
 האט קיינע טאדעס = שולד
 אויף זיך, דען ער האט אים
 נאמען דעס עוויגען געשפראך =
 כען. (יז) דאן ערהובען זיך
 אויך מענער פֿאן דען עלטע =
 כטען דעס לאנדעס, אונד
 שפראכען פֿאר דער גאנצען
 פֿאלקספֿערוואממלונג אלא:
 (יח) צור צייט דעס יידישען קע =
 ניגס חזקיהו פֿראפעצייטע
 מיכה דער מורשתי, אונד דא
 זאגטע ער איינמאהל צודעם
 גאנצען פֿאלקע יהודה'ס דיא
 וואָטע: „וואָ שפֿריכט דער
 הערר דער העערשאַרען,
 ציון זאלל וויא איין אַקקער גע =
 פֿפליגט, ירושלים אין איינען
 שטיינהויפֿען, אונד דער בערג
 דעס גאטטליכען הויזעס אין
 איינע וואַלדהעקע אומוואַנ =
 דעלט ווערדען.“ (יט) האַט
 איהן עטוואַ דעסוועגען חזקיהו
 דער קעניג אין יהודה אָדער

נסשותינו

ימיר י

דיא יהודים זעלכער אומבריינגען לאַססען? וואָר ער (חזקיהו) ניכט פֿיעלמעהר פֿאן דער
 פֿורכט פֿאר דעם עוויגען ערגריפֿען? — יא ער פֿלעהעטע וואָגאר אום דיא גנאָדע דעס
 עוויגען אונד דער הערר ענדערטע דיא האַרטע דראָהונג דיא ער איכער זיא אויסגע =
 שפראַכען, אונד וויר זאללען נאָך זאָ איין גראַסעס פֿערברעכען אויף אונזערע זעעלע
 לאַדען

ר ש י

(יח) מיכה המורשתי. דמן מרישא: עיים. גלים: (יט) ויחל. לשון חפלה: ואנחנו עושים רעה גדול'. חס נכונג קומו: ויחל ריפ סא ידעו סב ויחל

ב א ו ר

נבא לנו חמיד רעה וקללה, וכמ"ש הרמב"ם בפ"י מהל' דעות. (יח) ציון שדה החריש, עיין
 מיכה ג' י"ב. עיים, גלי אבנים. במוח, הוא סס נדדף להר במשקל בפעול, ואין זה כנוי
 לרבים כאשר יחשב המבאר במינה סס, רק כנוי הרבים משם זה הוא במומים, כי הסמיכות
 ברבים הוא במומי כמו ודך על במומי ארץ (עמוס ד' י"ג, ומיכה א' ג'), ובאשר העיר
 הקנס גשועניווס נסמרו. (יט) ויחל אח פני, עיין להמנאר בתהלים (מ"ה י"ג), ולפיו

נִפְשׁוֹתֵינוּ: (כ) וְגַם-אִישׁ הָיָה
מִתְנַבֵּא בְשֵׁם יְהוָה אֲוֹרֵיהוּ בֶן-
שְׁמֵעִיָּהוּ מִקְרִית הַיְעָרִים וַיָּבֵא
עַל-הָעִיר הַזֹּאת וְעַל-הָאָרֶץ
הַזֹּאת כְּכָל-דְּבָרֵי יְרֵמִיָּהוּ:
(כא) וַיִּשְׁמַע הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִם וְכָל-
גְבוּרָיו וְכָל-הַשָּׂרִים אֶת-דְּבָרָיו
וַיִּבְקֹשׁ הַמֶּלֶךְ הַמִּיתוֹ וַיִּשְׁמַע
אֲוֹרֵיהוּ וַיֵּרָא וַיְבָרַח וַיָּבֵא
מִצְרַיִם: (כב) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ
יְהוֹיָקִים אֲנָשִׁים מִצְרַיִם אֶת-
אֶלְנָתָן בֶּן-עֲכָבוֹר וְאֲנָשִׁים אֲתוֹ
אֶרְ-מִצְרַיִם: (כג) וַיּוֹצִיאוּ אֶת-
אֲוֹרֵיהוּ מִמִּצְרַיִם וַיְבִיֵּאוּהוּ אֶל-
הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים וַיִּכְהוּ בַחֲרֵב
וַיִּשְׁלַךְ אֶת-גְּבֻלָּתוֹ אֶל-קִבְרֵי
בְנֵי הָעָם: (כד) אֶךְ יַד אֲחִיקָם
בֶּן-שָׁפָן הִיָּתְרָה אֶת-יְרֵמִיָּהוּ
לְבַלְתֵּי תַת־אֲתוֹ בְּיַד-הָעָם
לְהַמִּיתוֹ:

לאדען? — (כ) צוואר גאב עם
נאך איינען מאן דער אים נא-
מען גאטטעס פראפעציעטע,
(נעהויך) אוריה דער זאָהן
שמעיהו'ס אויס קרית יערים,
דיעזער ווייסזאנטע גענען דייע-
זעס לאנד אונד דייעזע שטארט,
גאנץ זא וויא ירמיה. (כא) דער
קעניג יהויקם מיט אללען זיי-
נען קריעגסאבערן אונד אללען
פֿירסטען, הערטען זיינע וואָר-
טע, דא וואָללטע דער קעניג
איהן הינריכטען לאַססען,
אוריה ערפוהר עם בעקאם
פֿורכט אונד ענטלאָה נאָך
מצרים. (כב) אלליין דער קע-
ניג שיקטע געזאנדטע נאָך
מצרים, אנתן דען זאָהן עכביר'ס
אונד נאָך אנדערע מעננער מיט
איהם אָן דיא מצרים. (כג) דייעזע
שאַפטן איהן אויס מצרים אונד
בראַכטען איהן פֿאַר דען קעניג
יהויקים וועלכער איהן ניעדער-
הויען אונד זיין לייכנאַם אין דיא
גרעבער דעם געמיינען פֿאַל.
קעם ווערפֿען ליעם. (כד) דאָך
דעם ירמיה שטאַנד אחיקם
דער זאָהן שפּו'ס ביא, דאַס
ער ניכט דער פֿאַלקסוואוטה
דיא זיינען טאַרט ווינשטע,
איבערלאַססען וואורדע.

אים

ר ש י

(כ) וגם איש היה מתנבא. מי שאמר זו לא אמר זו עד כאן דברי לדיקי' ועמדו רשעי'
שהיו שם ואשרו גם איש מתנבא וגו' כשם שאוריה נהרג ירמיה כך מכורש בספרי:

ב א ו ר

חרגמתי. (ב) וגם איש היה, יתכן שזה כתב הכותב לאמר: איך חיי ירמיה תלואים לו
מנגד, כי האיש אשר נבא הדברים האלה נמיהו נהרג בשאלת העם ונחמתם, אך נפשו הליל
אחיקם בן שפן מידם. מתנבא, עיין את אשר כתבתי להלן (פ' כ"ט כ"ה). (כא) וירא,
ביו"ד איתן, וי"ד הארש נעלאת מהשכתם. (כב) מצרים, אל אנשי מצרים.
בראשיח

כז (א) בראשית ממלכת יהויקים
 בן יאשיהו מלך יהודה
 היתה הדבר הזה אל ירמיה מאת
 יהוה לאמר: (ב) כה אמר יהוה
 אלי עשה לך מוסרות ומטות
 ונתתם על צו ארץ: (ג) ושלחתם
 אל מלך אדום ואל מלך מואב
 ואל מלך בני עמון ואל מלך
 צר ואל מלך צידון ביד מלאכים
 הבאים ירושלים אל צדקיהו
 מלך יהודה: (ד) וצוית אתם אל
 אדניהם לאמר כה אמר יהוה
 צבאות אלהי ישראל כה תאמרו
 אל אדניכם: (ה) אנכי עשיתי
 את הארץ את האדם ואת
 הבהמה אשר על פני הארץ
 בכלתי הגדול ובזרועי הנטויה

כז (א) אים אנפאננע דער רע-
 גיערונג יהויקים'ס דעם
 זאָהנעס יאשיהו, ערגינג דער
 בעפעהל אן ירמיה פאָם עוויגען
 וויא פאָלגט. (ב) זאָ שפראך
 דער עוויגע צו מיר, שאַפּע
 דיר ריהמען אונד יאָכע אונד
 לעגע זיא אום דייגען האָלו.
 (ג) דאָן פערשיקקע זיא צום קע-
 ניגע פאָן אדום, צום קעניגע פאָן
 מואב, צום קעניגע דער עמונים
 צום קעניגע פאָן צור, אונד
 צום קעניגע פאָן צידון דורך ריא
 געזאָנדטען ריא נאך ירושלים
 צו צדקיהו דעם קעניגע פאָן
 יהודה קאָממען, (ד) אונד לאָס
 דורך זיא פאָלגענדעס איהרען
 העררען ענטביעהטען: זאָ
 שפריכט דער הערר דער
 העערשאַרען דער גאָטט
 ישראל'ס: זאָ זאָגעט אייערן
 העררען: (ה) איך האָבע ריא
 ערדע, דען מענשען אונד דאָ
 פיעה דאָ אויף דער ערדע
 זיך פינדעט, מיט מיינער גראָ-
 סען מאַכט מיט מיינעם אוים-
 געשטרעקטען אַרמע הער-

ונחחיה

יתיר ו'
ר ש י

פאָר

כז (א) בראשית ממלכו יהויקי'. שלש שני' לפני מלך נבוכדנצר נתנבא עליו שימלך: (ב) מוסרות.
 הם רכועו' העול שקורין קיינגל'ס: (ג) ושלחת' אל מלך אדום. בימי לדקיהו בשנה
 הרביעית למלכו שעשהו נבוכדנצר שליט על חמשה מלכים. מלך אדום מלך מואב ומלך בני עמון וגו'.
 אלו חמשה מלכים נתן נבוכדנצר תחת ידו של לדקיהו. חמש עשרה שנה היו על כוארו משנה
 אחת

ב א ו ר

כז (א) בראשית ממלכת, כנראה זו נאמרה לירמיה בשנה ראשונה למלכות יהויקים, ואמר
 לו האל כי כשימלך לדקיהו אחר ממלכות יהויקים ויהויבין, יעשה מוסרות ומוטות וישלחם
 למלכים, ומה שנאמר לו כנראה זו בראשית ממלכת יהויקים, והנבואה אינה עדין עד י"א
 שנה, כדי שידע יהויקים שעתיד למלך נבוכדנצר שלט יבטח יהויקים במלך מזרים שהמליכו
 (כד"ק), וכעין זה כתב הראב"ע בתחלת ס' דניאל, והוא הביא שם עוד דעת מפרש גדול
 אחד, כי לדקיהו תחת יהויקים, וככה אמר ואחרי אנשלוס לא נטה בני הוא שלמה, וכן דעת
 הרבה

וּנְתַתִּיהָ לְאִשְׁרֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵינָי:
 (ו) וְעַתָּה אֲנֹכִי נֹתַתִּי אֶת-כָּל-
 הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה בְּיַד נְבוּכַדְנֶאֶצַּר
 מֶלֶךְ-בָּבֶל עַבְדִּי וְגַם אֶת-חֵית
 הַשָּׂדֶה נֹתַתִּי לוֹ לְעַבְדּוֹ: (ז) וְעַבְדּוֹ
 אִתּוֹ כָּל-הַגּוֹיִם וְאֶת-בָּנָיו וְאֶת-
 בְּנֵי-בָנָיו עַד בֹּא-עֵת אֲרָצוֹ גַם-הוּא
 וְעַבְדּוֹ בּוֹ גּוֹיִם רַבִּים וּמְלָכִים
 גְּדוֹלִים: (ח) וְהָיָה הַגּוֹי וְהַמְּמַלְכָה
 אֲשֶׁר לֹא-יַעֲבֹדוּ אִתּוֹ אֶת-
 נְבוּכַדְנֶאֶצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל וְאֶת
 אֲשֶׁר לֹא-יִתֵּן אֶת-צִוְאוֹ בְּעַל
 מֶלֶךְ בָּבֶל בַּחֲרֵב וּבְרַעַב וּבְדַבַּר
 אֶפְקֹד עַל-הַגּוֹי הַהוּא נְאֻם-יְהוָה
 עַד-חֲמִי אַתֶּם בִּידּוֹ: (ט) וְאַתֶּם
 אֱלֹהֵי-תִשְׁמְעוּ אֱלֹהֵי-נְבִיאֵיכֶם וְאַל-
 קִסְמֵיכֶם וְאַל-חִלְמֵיכֶם וְאַל-
 עֲנִיכֶם וְאַל-כִּשְׁפֵיכֶם אֲשֶׁר-הֵם
 אֹמְרִים אֲדִיכֶם לֵאמֹר לֹא תַעֲבֹדוּ

פֶּאָרְגַע כְּרַצְכָּט, אונד איך קאן
 זיא אויך פֶּעַרשענֶקען וועם איך
 עס פֶּיר גוט פֶּינֶדע. (ו) נון ווילל
 איך אללע דיעזע לאַנדער דעם
 נבוּכַדְנֶאֶצַּר קעניגע פֶּאָן כּבֶּל מִיִּיִ
 נעם דיענער געבן, יא זעלבסט
 דיא טהיערע דעם פֶּעלדעם
 געבע איך איהם דאס זיא איהם
 דיענען. (ז) אללע פֶּעלקער
 מיססען אַלזאָ איהם, זיינעם
 זאָהנע אונד זיינעם ענקעלדיעִ
 נען, ביז איינסט אויך זיי
 נעם לאַנדע דער אונגליקסטאָג
 זיך נאָהעט אונד מעכטיגע נאִָ
 ציאָנען ערהאַבענע רעגענטען
 עס אונטעריאַכען. (ח) זאַללִי
 טע אַכער איין פֶּאַלק אָדער
 איין רייך זיך איהם, דעם
 נבוּכַדְנֶאֶצַּר ניכט אונטערווערִִ
 פֶּען, זיינען האַלז אונטער דאָז
 יאָך דעם קעניגס פֶּאָן כּבֶּל ניכט
 בייגען, זאָ ווערדע איך דיעזעם
 פֶּאַלק שפּיכט דער עוויגע
 היימוזכען מיט שווערדט מיט
 הונגער אונד מיט פֶּעסט, ביז
 איך עס דאָך אונטער זיינער
 האַנד אייפֶּגעריעכען האַכע.
 (ט) איהר דירפֶּעט דאָהער ניכט
 מערקען אויף אייערע פֶּראִָ
 פֶּעטען, אויף אייערע וואָהרִִ
 זאָנער, איירע טרױמער איירע
 צייכענדייטער אונד אויף אייערע צויבערער, דיא (טייטענד) איך זאָנען איהר ווערדעט ניכט
 דיענכטִִ

אח

ר ש י

אחת ליהויקים עד השנה הרביעית לבלקיהו ששנרם הימנו חנניה בן עזור: (ו) עבדי. שיעשה
 דלוגי לפרע משונאי: (ז) ואת בני. אויל מרודך: ואת בן בנו. כלשאר: עד בא עת ארכו.

ב א ו ר

הינה מחמתי האומות במקום הזה רק שהנ"ל מאן בפירוש זה עיי"ג. (ז) ואח בני, אויל
 מרודך וכלשאר הנאמרים בדניאל. (ח) עד חומי אחם בידו, כלומר אשפילס וחמעיטס
 עד אשר יגבר עליהם ויתמו תחמיו. (ט) חלומותיכם, ומן חלמי חלמיכון (הכשדי), פי'
 חולמי חלומות אשר אחם חפלים בהם. עונניכם, עיין להמנאר בו קרא (י"ט כ"ו):
 והגוי

דיענסטבאר ווערדען דעם קעי.
 ניגע פאן כבל. (י) זיא פראפע.
 צייען איך ליגען, אום איך צו
 ענטפערנען פאן אייערעם לאג.
 דע, דאס איך איך פערשטאסע
 אונד איהר דאן פערלאסען
 זייר. (יא) יענעם פאלק אבער
 דאן ווילליג זיינען נאקקען אונ.
 טער דאן יאך דעם קעניגס
 פאן כבל כייגעט אונד איהם
 דייענט, לאס איך רוהיג אויף
 זינס באדן, שפריכט דער עווי.
 גע, דאס עס איהן בעכוייע אונד
 בעוואהנע. (יב) צום יירישען קע.
 ניג צדקיהו זאנטע איך דייעזעל.
 בען ווארטע: נעהמליך! ברינג.
 געט אייערן נאקקען אונטער
 דאן יאך דעם קעניגס פאן כבל
 דייענט איהם אונד זיינעם
 פאלקע זא בלייבט איהר לע.
 בען. (יג) ווארום וואללעט
 איהר אומקאממען, דוא אונד
 דיין פאלק, דורך קריעג, דורך
 הונגער אדער פעסט וואס דער
 הערר געדראהט האט יערעם
 פאלקע וועלכעס זיך דעם קע.
 ניגע פאן כבל ניכט אונטער.
 ווירפט. (יד) געכעט קיין גע.
 הער דען ווארטען אייערער
 פראפעטען דיא צו איך זאנען
 איהר ווערדעט ניכט דייענסט.
 באר ווערדען דעם קעניגע פאן
 כבל, דייעזע פראפע צייען איך
 פאלש. (טו) איך האבע זיא

את מלך בבל: (י) כי שקר הם
 נבאים לכם למען הרתיק אתכם
 מעל אדמתכם והדחתו אתכם
 ואבדהם: (יא) והגוי אשר יביא
 את צוארו בעל מלך בבל
 ועבדו והנהתיו על אדמתו
 נאם יהודה ועבדה וישב בה:
 (יב) ואר צדקיה מלך יהודה
 דברתי ככל הדברים האלה
 לאמר הביאו את צואריכם
 בעל מלך בבל ועבדו אתו ועמו
 וחיו: (יג) למה תמותו אתה ועמך
 בחרב ברעב ובדבר כאשר דבר
 יהוה אל הגוי אשר לא יעבד
 את מלך בבל: (יד) ואל תשמעו
 אל דברי הנבאים האמרים
 אליכם לאמר לא תעבדו את
 מלך בבל כי שקר הם נבאים
 לכם: (טו) כי לא שלחתים נאם
 יהוה והם נבאים בשמי לשקר

למען

ניכט געזאנרט שפריכט דער עוויגע, זיא ווייסזאנען ליגען אין מיינעם נאמען, וואדורך
 איך

ר ש י

שיבואו דרוש המדי וכורס ויהרגו את נלשאר: (יב) ואל לדקיהו מלך יהודה דברתי וגו'. כל

ב א ו ר

(יא) והגוי אשר יביא, ככר העירומי בסוף ס' י"ז, כי דרך המקרא לכתוב היותר סזוט ברישא,
 ובדרך לא זו אף זו, ולכן כתיב לעיל מ' לא יעבדו ברישא, ובאן אשר יביא לוארו והבן.

לְמַעַן הִדִּיחִי אֶתְכֶם וְאַבְדְּתֶם
 אֶתֶם וְהַנְּבִיאִים הַנְּבִיאִים לָכֶם:
 (טו) וְאֶל-הַכֹּהֲנִים וְאֶל-כָּל-הָעַם
 הַזֶּה דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה
 אֱלֹהֵי תְּשֻׁמְעוּ אֶל-דִּבְרֵי נְבִיאֵיכֶם
 הַנְּבִיאִים לָכֶם לֵאמֹר הִנֵּה כָּלִי
 בֵּית-יְהוָה מוֹשְׁבִים מִבְּבִלָּה עִתָּה
 מִהֲרֵה כִּי שִׁקַּר הַמָּה נְבִיאִים לָכֶם:
 (יז) אֱלֹהֵי תְּשֻׁמְעוּ אֶל-יְהוָה עֲבָדָיו
 אֶת-מֶלֶךְ בָּבֶל וְחַיּוֹ לְמַה תְּהִיָּה
 הָעִיר הַזֹּאת חֲרָבָה: (יח) וְאִם-
 נְבִיאִים הֵם וְאִם-יֵשׁ דִּבְרֵי-יְהוָה
 אֶתֶם יִפְגְּעוּ-נָא בִיהוָה צְבָאוֹת
 לְבַלְתִּי-בָאוּ הַכֹּלִים וְהַנְּזוֹתָרִים
 בְּבֵית-יְהוָה וּבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה
 וּבִירוּשָׁלַם בְּבִלָּה: (יט) כִּי כֹה אָמַר
 יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי עַמּוּדִים וְעַל-

איך אייך אום זא עהער פֿערי-
 שטאָסע דאָס איהר צו גרונדע
 געהעט זאָמט דען פּראָפּעטען
 דיא אייך ווייסזאָנען. (טו) אויך
 צו דען פּריסטערן אינד צו דעם
 גאַנצען פֿאָלקע רעדעטע איך
 אַלואַ: זאָ שפּריכט דער עווי-
 גע: אַכטעט ניכט אויף דאָז
 וואָרט יענער פּראָפּעטען דיא
 אים פּראָפּעטישען טאַנע אייך
 פֿערויכערן, יא דיא גערעטהע
 דעם טעמפעלס דעם עוויגען
 ווערדען נון געוויס אונד זעהר
 באַלד פֿאָן בכל צוריק גע-
 שטעללט דען זיא ווייסזאָנען
 אייך פֿאַלשעם. (יז) געכעט
 איהנען אַלואַ קיין געהערדיע-
 נעט דעם קעניגע פֿאָן בכל,
 דאָס איהר לעבען בלייבט, וואַ-
 רום זאָלל דיעזע שטאַרט איינע
 וויסטע ווערדען? (יח) ווען זיא
 פּראָפּעטווינד אונד ווען זיא אים
 בעזיטצע גאַטטליכער וואָרטע
 זינד, זאָ מעגען זיא ערפֿלעהען
 פֿאַם העררן דער העערשאַא-
 רען, דאָס ניכט אויך דיא גע-
 פֿעסע דיא נאָך אים טעמפעל

הים
 דעם עוויגען, אים קעניגליכען פאללאסטע אונד אין ירושלים ליעגען, נאך בכל געפיהרט
 ווערדען. (יט) דען זאָ שפּריכט דער הערר דער העערשאַארען, איבער דיא זיילען, דען
 זעע

ר ש י

זה אמר ירמיהו אל שלוחי המלכים: (טו) הנה כלי בית ה'. שגלו עם יבניה:
 המכוונות

ב א ו ר

(טו) מושבים, עיין לקמן בפ' כ"ח חותמלא כי חנניה נבא מזה. (יח) לבלחי באו, לגזרת פעול בשקל
 מה טובו אהליך, כי אורו עיני והוא עבר במקום עמיד (כד"ק). (יט) אל העמודים, כי נוכדנלכר
 לא לקח בפעם הראשון רק כלי חמדה, ועל הכלים האלה אמר אשר בעיר הזאת, כי כולם
 היו חזק להיכל בעזרה ובקרא הנא בפסוק כ"א הניא דבר ה' על הכלים שהיו לפניו מן הכית,
 ולכן אמר הכלים הנותרים בבית ה', ולא כהמאזר שקדמני אשר משני לפי תרגומו כי בשני
 מקראות נבא על כלים אלו. אל העמודים, כמו על או פי' בעבור, כמו ויאמר אנרס אל
 שרה

חרגום אשכנזי

זעו (דמז טו"כבמר). דיא פֿוסגע-
שטעללן אונד איבער דיא איב-
ריגן גערעטהע וועלכע אין דיע-
זער שטאדט צוריק געבליעבען
זינד, (כ) דיא ניכט נבוכדנצר
דער קעניג פֿאן ככל מיטגע-
נאָממז אלס ער יכניה דען זאָהן
יהויקים'ס קעניג'ס אין יהודה
מיט אללען פֿירסטען יהודה'ס
אונד ירושלים'ס אויס ירושלים
נאָך ככל פֿיהרטע; (כא) זאָ
שפּריכט דער הערר דער
העערשאַרען דער גאָטט
ישראל: אויך איבער יענע
געפֿעסע דיא אים טעמפעל
דעס עוויגען, אים פֿאללאַסטע
דעס קעניגס פֿאן יהודה אונד
אין ירושלים צוריק געבליעבען
זינד, (כב) נאָך ככל מיססען
זיא געבראַכט ווערדען אונד
דאָועלכסט מיססען זיא בלייב
בען, ביז איך איינסט וויעדער
איהרער געדענקען, זאָ שפּריכט
דער עוויגע, דאָן לאַססע איך
זיא וויעדער הערויפֿפֿיהרען
אונד אָן דיעזען אָרט היעהער
שטעללען.

ירמיה כז

הַיָּהוָה וְעַל-הַמְּלָנוֹת וְעַל יָרֵךְ
הַכְּלִים הַנּוֹתָרִים בְּעִיר הַזֹּאת:
(כ) אֲשֶׁר לֹא-לִקְחָם נְבוּכַדְנֶאֱצַר
מֶלֶךְ בָּבֶל בְּגִלוֹתוֹ אֶת-יְכוֹנִיָּה
בֶּן-יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ-יְהוּדָה
מִירוּשָׁלַם בְּבִלָּה וְאֶת כָּל-חַרְי
יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם: (כא) כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל-
הַכְּלִים הַנּוֹתָרִים בְּיַת יְהוָה וּבֵית
מֶלֶךְ-יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם: (כב) בְּבִלָּה
יּוֹבְאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹם פְּקֻדֵי
אֲתֶם נְאֻם-יְהוָה וְהָעֲלִיתִם
וְהִשְׁבַּתִּים אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה:

כח (א) וַיְהִי וּבִשְׁנַת הַחֵיָא
בְּרֵאשִׁית מַמְלַכַת
צִדְקִיָּה מֶלֶךְ-יְהוּדָה בִּשְׁנַת
י"ח ו' - בשנה קרי

כח (א) אין עכען דעמועלכען יאהרע, אים אנפֿאנגע דער רעניערונג צדקיהו'ס דעס קעניגס
אין

ר ש י

(יט) המכונות. מ"י נסיסיה נמואח הכיור ואת כנו (שמות ל"ה): (כ) בגלוחו. כמו בהגלותו:
קורי. כאו שרי: (כב) עד יום פקדי אוחס. בימי נורש כמו שמסור' נספר עזרא:
כח (א) ויהי בשנה ה'היא. כשהגיע אותו הזמן שהשליט נבוכדנצר את לדקיה על חמשת
מלכים שהיה ירמיה אומר שליחותו ומשלח המוסרות והמוטות אל המלכים ביד
מלאכיהם: בראשית ממלכות לדקיה. בחחלה שהשליטו על חמשה המלכים וא"א לומר בחחלת

ב א ו ר

שרה אשתו (רד"ק). (כ) בגלוחו, כמו בהגלותו ובשנפלה הה"א להקל הקריאה בשארה
תנועתה על ב"ת השאוש (הג"ל). (כא) כי כה אמר, כיון שהפסיק הדבור במקרא כ',
חזר לדבריו ואמר כי כה וגו'.
כח (א) בשנה החיא, השנה שעשה המיסרות והמוטות אשר ליה נהס ונתן אסת מהס
על נוארו, וזה היה בראשית ממלכת לדקיהו. בשנה הרביעית, נראה שהוא השנה
הרביעית

הַרְבִּיעִית בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי אָמַר
 אֵלַי חֲנַנְיָה בֶן-עֶזְרָה הַנָּבִיא אֲשֶׁר
 מִגִּבְעוֹן בְּבֵית יְהוָה לְעֵינַי הַכֹּהֲנִים
 וְכָרְהָעַם לֵאמֹר: (ג) כֹּה-אָמַר
 יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 לֵאמֹר שְׁבַרְתִּי אֶת-עַל מִקְדָּךְ
 בְּבַל: (ג) בְּעוֹד וּשְׁנַתִּים יָמִים אָנֹכִי
 מָשִׁיב אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת-
 כָּל-כְּלֵי בֵּית יְהוָה אֲשֶׁר לָקַח
 נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל מִן-
 הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיָּבִיאוּם בְּבַל:
 (ד) וְאֶת-יְכַנְיָה בֶן-יְהוֹיָקִים
 מֶלֶךְ-יְהוּדָה וְאֶת-כָּל-גִּבּוֹרֹת
 יְהוּדָה הַבָּאִים בְּבֶלָה אָנֹכִי מָשִׁיב
 אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה נֹאם-יְהוָה כִּי
 אֲשַׁבֵּר אֶת-עַל מֶלֶךְ בָּבֶל:
 (ה) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אֶל-
 חֲנַנְיָה הַנָּבִיא לְעֵינַי הַכֹּהֲנִים

אין יהודה, אים פֿיערטען יאה
 דע אים פֿינפטען מאנאטהע,
 שפראך דער פראפעט חנניה
 דער זאהן עזור'ס אים גבעון,
 אים טעמפעל דעם עוויגען אין
 געגענווארט דער פריעסטער
 אונד דעם גאנצען פֿאלקעם
 צו מיר אלזא: (ג) זא שפריכט
 דער הערר דער העערשאא.
 רען, דער גאטט ישראל'ס;
 איך צערברעכע דאז יאך דעם
 קאניגס פֿאן בבל. (ג) אינגער.
 האלב צווייא יאהרען ברינגע
 איד אן דיעוען ארט אללעגע.
 רעטהע דעם טעמעלס וועי.
 דער, דיא נבוכדנצר קעניג
 פֿאן בבל, פֿאן דא ווענגענאמ.
 מען אונד נאך בבל געפֿיהרט
 האט. (ד) אויך יכניה דען
 זאהן יהויקים'ס קעניגס אין
 יהודה אונד אללע פֿערטרויע.
 בענען יהודים דיא נאך בבל
 געקאממען זינד, ברינגע איך,
 שפריכט דער עוויגע, אן דיע.
 זען ארט צוריק, דען איך צער.
 ברעכע דאז יאך דעם קעניגס
 פֿאן בבל. (ה) הירויף ער.
 ווערערטע דער פראפעט
 ירמיה דעם פראפעטען חנניה
 פֿאר אללען פריעסטערן אונד
 דעם

ולעיני

ר ש י

מלכותו שהיו נאמר בשנה הרביעית אותה שנה ירד להקביל את פני נבוכדנצר בבל ושרי' שר
 המנוחה עמו כמו שנאמר בסוף הספר והשלישו על המלכים: אמר אלי וגומר. אמרו רבותינו
 מי הטעה את חנניה שמע שהיה ירמיה מחנכא בסוק העליון הנני שוכר את קשת עילם (לקמן
 מ"ט). וינבואה זו בסוף הספר ונאמרה בראשית ממלכת לדקיהו כמו שמכורש שם ולפי שעילם
 סמוכה לבלל עמד הוא בסוק המסמן ודרש ודן קל ומומר ומה עילם שלט באו אלא לעזור את
 הכשדים

ב א ו ר
 הרביעית למדרת יהויקים לפי סדר עולם שהניא רש"י ורד"ק במלכים וזל"ה, כי לפי דבריו
 מרד יהויקים שנית אשר היותו עבד לנבוכדנצר ג' שנים עוד ד' שנים, ובשנת י"א למלכותו, וזהו
 שנת ד' למרדו מת, ומלך אחריו בנו יהויכין, והוא נגלה אחר ג' מדשים בבלה, והומלך מיד
 יא 11 JEREMIA.
 נדקיהו

וּלְעֵינַי כָּל־הָעַם הָעֹמְדִים בְּבֵית
 יְהוָה: (ו) וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָה הַנָּבִיא
 אָמֵן כִּן יַעֲשֶׂה יְהוָה יְקָם יְהוָה
 אֶת־דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר נִבְאָתָה לְהָשִׁיב
 כָּל־יְבֵית־יְהוָה וְכָל־הַגּוֹלָה מִבָּבֶל
 אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה: (ז) אַךְ־שָׁמַע
 נָא הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר
 בְּאַזְנוֹיְךָ וּבְאַזְנוֹי כָּל־הָעַם:
 (ח) הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵי
 וּלְפָנֶיךָ מִן־הָעוֹלָם וַיִּנְבְּאוּ אֶל־
 אַרְצוֹת רַבּוֹת וְעַל־מַמְלָכוֹת
 גְּדוֹלוֹת לְמַלְחָמָה וְלָרַעַה וּלְדָבָר:
 (ט) הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר יִנְבְּאוּ לְשָׁלוֹם
 בָּבֶא דְבַר הַנְּבִיא יוֹדַע הַנְּבִיא
 אֲשֶׁר־שָׁלַחֻ יְהוָה בְּאַמְרָת:
 (י) וַיִּקַּח חַנְּנִיָּה הַנְּבִיא אֶת־

דעם גאנצען פאלקע דיא אים
 טעמפעל שטאנדען, (ו) אונד
 שפראך: אמן, זאמענע עם
 פאללבר נגעו דער הער,
 מעגע ער ערפיללען דינע
 ווארטע דיא דוא פראפעציי.
 עכט, אונד דיא גערעטהערעם
 טעמפעלס זאממט אללען גע.
 פאנגענען צוריקפיהרען פאן
 בבל, אן דיעזען ארט היהער.
 (ז) יעדאך מערקע דיר דיעזעם
 ווארט, וואס איך דיר אונד
 דיעזעם פאלקע זאגט. (ח) דיא
 פראפעטען דיא פאר מיר אונד
 דיר, זייט אונדענקליכער צייט
 הער ווארען, האכען פיעלען
 לענדערן, אונד גראסען ריי-
 בען, קריעג, אונגליק אונד
 פעכט געווייסזאגעט. (ט) נור
 יענער פראפעט דער פריעדע
 אנקינדוגעט, קאן, ווען זיי
 גע פראפעצייאונג איינטריפט,
 אלס איין ווירקליך פאן דעם
 עוויגען געזאנדטער פראפעט
 אנערקאנט ווערדען. (י) דא
 נאך דער פראפעט חנניה
 דיא

המוטה

ר ש י

הכשדים כו' כמו שהיו בסנהדרין: (ו) יעשה. פעל"א בלע"ז: יקס. לשון חסלה: (השטין
 האלו מן אמן עד והביאו לבית הכלל לא סדרן הרב המסנר): אמן כן יעשה וגו'. בעלי
 אגדה אומרי' כך אמר לו הלואי ויתקיימו דבריך אני משתכר ואחיה נכסד אני כהן ואוכל קדשי
 שמי' אם יעמוד הב' בבנינו ואחיה גנעוני בדכתיב (נאן) אשר מגבעון ותהיה לי עבד חוטב
 עצים ושואב מים. ומורה לך שלי פירש לי הטעם רבותינו למדו כל המחניף לרשע
 סוף נוסל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו שכן ירמיה בן שלמיה בן חנוניה חפשו לנסוף זהביאו
 לבית הכלל: (ז) אך ששע נא וגומר עד הנביא אשר ינבא לשלום. אמר אני מתנבא פורענות
 אם לא ינבא איני שקרן שהקדוש ברוך הוא נחם על הרעה אבל הנביא אשר ינבא לשלום וגומר
 בנא דבר הנביא יודע וגומר אבל אם לא ינבא דברו שקרן הוא שנאמ' לא איש אל ויכזב וגומר
 (במדבר

ב א ו ר

לדקיהו תחתיו, ונמלא שראשית ממלכת לדקיהו היה בשנה הרביעית] למרדו. (ט) הנביא,
 פי' אחרי שכל הנביאים מן העולם נבאו על כל הגוים שיעבדו אז בבל, אם יעמד עתה נביא
 שינבא שלום הגוים האלה לא יאמינו דבריו עד שיתקיימו, ועד עת ההיא יחשב לנביא שקר
 (רמ"א)

הַמוֹטָה מֵעַל צִוְּאָר יִרְמִיָּה
הַנְּבִיא וַיִּשְׁבְּרֵהוּ: (יא) וַיֹּאמֶר
הַנְּבִיָּה לְעֵינָי כָּל־הָעַם לֵאמֹר
כֹּה אָמַר יְהוָה כִּכָּה אֲשַׁבֵּר אֶת־
עַל וְנִבְכַדְנָאצֵּר מֶלֶךְ־בְּבָל בְּעוֹד
עֲנִתִים יָמִים מֵעַל צִוְּאָר כָּל־
רַגְזִים וַיִּלֶךְ יִרְמִיָּה הַנְּבִיא
לְדַרְכּוֹ: (יב) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־
יִרְמִיָּהוּ אַחֲרַי שְׁבוּר הַנְּבִיָּה
הַנְּבִיא אֶת־הַמוֹטָה מֵעַל צִוְּאָר
יִרְמִיָּה הַנְּבִיא לֵאמֹר: (יג) הַלֹּךְ
וְאָמַרְתָּ אֶל־הַנְּבִיָּה לֵאמֹר כֹּה
אָמַר יְהוָה מוֹטָת עֵץ שְׁבַרְתָּ
וְעָשִׂיתָ תַּחְתִּיהֶן מַטּוֹת בְּרוֹזַל:
(יד) כִּי כֹה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל בְּרוֹזַל נָתַתִּי
עַל־צִוְּאָר וְכָל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
לְעַבְדֹת אֶת־נְבִכְדַּנְאֲצַר מֶלֶךְ־
בְּבָל וְעַבְדוּהוּ וְגַם אֶת־חֵית הַשָּׂדֶה
נָתַתִּי לוֹ: (טו) וַיֹּאמֶר יִרְמִיָּה
הַנְּבִיא אֶל־הַנְּבִיָּה הַנְּבִיא שְׁמַע־

דיא יאכשטאנגע פאם האלוע
דעם פראפעטען ירמיה, צער=
בראך זיא, (יא) אונד שפראך
איז דער געגענווארט דעס גע=
זאממען פאלקעס אלא: זא
שפריכט דער עוויגע, עבען
זא צערברעכע איך דאז יאך
נביכדנצר'ס דעם קעניגס פאן
בבל, בינען צווייא יאהרען
פאם האלוע אללער פעלקער.
אונד דער פראפעט ירמיה
גינג הירוף זיינעס וועגעס +
(יב) אבער גלייך, נאכדעם
דער פראפעט חנניה דיא יאכ=
שטאנגע פאם האלוע דעם
פראפעטען ירמיהו צערברא=
כען האטטע, ווארד דעם
ירמיה פאלגענדער אויפטראג
דעם עוויגען. (יג) געהע הין
אונד זאגע דעם חנניה: זא
שפריכט דער עוויגע! העל=
צערנע יאכשטאנגען האסט
דוא צערבראכען אונד אייזער=
נע האסט דוא דאפיר בערוי.
טעט. (יד) דען זא שפריכט
דער הערר דער העערשאארן
דער גאטט ישראל'ס, איין איי=
זערנעס יאך לעגע אידאויף דען
נאקקען אללער דיעזער פעל=
קער, דאמיט זיא זיך אונטער=
ווערפען אונטער נביכדנצר
דעם קעניגע פאן בבל אונד
איהם דיענען, יא זעלכסט
דאז געוויילד דעם פעלדעם
אונטערארדנע איך איהם.

(טו) פערנער שפראך דער פראפעט ירמיה צום פראפעטען חנניה: הערע חנניה!
ד"ך

ר ש י

(כאדנר כ"ג) כך דרש רבי תנחומא: (יד) את חית השדה נתתי לו. שרכב על ארז וקשר תנין

ב א ו ר

(ימ"א) • (יב) אחרי, כל אחרי סמיך הוא וכ"ת. (יג) מוטות ברזל, כלומר אתה גרמת
יא * 11
בנבואתך

נא הננייה לא שלחך יהוה ואתה
 הבטחת את העם הזה על-
 שקר: (טז) לכן כה אמר יהוה
 הנני משלחך מעל פני האדמה
 השנה אתה מת כִּי-סרה דברת
 אֶל-יהוה: (יז) וימת הננייה
 הנביא בשנה ההיא בחדש
 השביעי:

דיך האט דער הערר ניכט גע-
 זאנדט, דוא העלטסט נור הין
 דאז פֿאלק מיט ליבען. (טז) דא-
 הער שפריכט זא דער עוויגע:
 איך ריימע דיך הינוועג פֿאן
 דיעועם ערדבאָדען, אין דיע-
 זעם יאהרע נאָך מוסט דוא
 שטערבען, ווייל דוא עמפע-
 רונג ווידער גאטט פֿערבריי-
 טעט האַסט. — (יז) אונד
 דער פראָפֿעט הננייה שטאַרב
 ווירקליך איך נאָך אין דעם-
 זעלבען יאהרע אים ויעכענ-
 טען מאַנאַטהע.

כט (ח) ואלה דברי הספר אשר
 שלח ירמיה הנביא מירושלם
 אל-יתר זקני הגולה ואר-
 הכהנים ואל-הנביאים ואל-כל-
 העם אשר הגלה נבוכדנצר
 מירושלם בבלה: (ג) אחרי צאת
 יכניה המלך והגבירה והסריסים
 שרי יהודה וירושלם והחרש
 והמסגר מירושלם: (ג) ביד

כט (ח) דיעס איזט דער איג-
 האַלט דעס כריעפֿעס, דען
 דער פראָפֿעט ירמיה פֿאן
 ירושלים אויס אן דיא פֿאַרציג-
 ל צען עלטעסטען דער אויסגע-
 וואַנדערטען, אן דיא פריע-
 סטער, אן דיא פראָפֿעטען
 אונד אן דאז גאַנצע פֿאלק
 שיקטע, דאז נבוכדנצר פֿאן
 ירושלים נאָך בבל אינו עלענד
 געפֿיהרט האַט, (ג) (נאָכדעם
 דער קעניג יכניה אונד דיארע-
 גענטין, דיא האַפֿבֿעדיענטען,
 דיא פֿירסטען יהודה'ס אונד

ירושלים'ס, אויך דיא שמיעדע אונד דיא שלאָססער פֿאן ירושלים אַכציעהן מוסטען). (ג) דורך
 אלעשה

ר ש י

בראשו: (טז) השנה אתה מת. וכנהם הנאה תקבר: (יז) נשנ' הויה בחדש השניעי. והלא
 אין חודש שביעי מן השנ' אלף מת ער"ה וכו' בניו שיקברוהו לאחר ר"ה ולא קודם ויעלימו
 את מיתתו אותו היום כדי לעשות נבוא' ירמיה שקר:
 כט (ב) והגבירה. אס המלך:

ב א ר

בנבואתך אשר הנוחזם לאמר: לא תעבדו את נבוכדנצר שימרדו במלך בבל, וע"ז יכבד
 את העול על נוחרם, ויהי קזה כנרזל ולא ימלאו מנוס להם. (טז) כי סרה דברתך, כי
 דברת אשר לא לויית ותחע את עמי באקדך ובפזוזך.
 כט (א) ואלה דברי הספר, גם בפרש' זאת יבאו אזהרות ונחמיות ומוכזת מוסר על הנביאים
 הנבאים שקר, ולכן סאכס הספר לנבוא' הקודמ' ונכמ"ס. יחד זקני, נראה יותר
 דעת האבאריס פה מלת יתר מענין יתרון באעלה לפי האקרא במלביס ב' ב"ד י"ד לא נאזר

אֲלֶעֱשֶׂה בֵּן-שָׁפָן וּגְמֵרִיהַ בֵּן-
 חִלְקִיָּהָ אֲשֶׁר שָׁלַח צְדָקְיָה מֶמְּכָד-
 יְהוּדָה אֶל-נְבוּכַדְנֶאֱצַר מֶלֶךְ-
 בָּבֶל בְּבִלְהָ לֵאמֹר: (ד) כֹּה אָמַר
 יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְכֹל-
 הַגּוֹלָה אֲשֶׁר-הִגְלִיתִי מִירוּשָׁלַם
 בְּבִלְהָ: (ה) בָּנוּ בָתִּים וּשְׁבוּ וּנְטַעוּ
 גִּבּוֹת וְאָכְלוּ אֶת-פְּרִיָן: (ו) קָחוּ
 נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָנִים וּבָנוֹת וְקָחוּ
 לְבָנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת-בָּנוֹתֵיכֶם
 תָּנוּ לְאִנְשֵׁים וְתִלְדְּנָה בָנִים
 וּבָנוֹת וּרְבוּ-שֵׁם וְאַל-תִּמְעֹטוּ:
 (ז) וּדְרָשׁוּ אֶת-שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר
 הִגְלִיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ
 בְּעַדָּהּ אֶל-יְהוָה כִּי בְשָׁלוֹמָהּ
 יִהְיֶה לָכֶם שְׁלוֹם: (ח) כִּי כֹה אָמַר
 יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל-
 יִשְׂיֵאוּ לָכֶם נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר-
 בְּקִרְבְּכֶם וְקִסְמֵיכֶם וְאַל-תִּשְׁמְעוּ
 אֶל-חֲלָמֵיכֶם אֲשֶׁר אֲתֵם
 מְחַלְמִים: (ט) כִּי בְשִׁקְרָהֶם

אלעשה, דען זאָהן שפ'ס,
 אונד גמריה, דען זאָהן
 חלקיה'ס, וועלכע צדקיה
 דער קעניג פֿאָן יהודה, אָן
 נבוכדנצר, קעניג פֿאָן בבל,
 נאָך בבל געשיקט האַטטע זער
 לויטעטע אַלזאָ: (ד) זאָ לעסט
 דער הערר דער העערשאַט
 רען, דער גאָטט ישׂראל'ס,
 אַללען פֿערטריעבענען זאָען,
 דיא ער פֿאָן ירושלים נאָך בבל
 פֿיהרען ליעס: (ה) בויעט היי-
 זער, אונד בעוואָהנעט זיא,
 פֿלאַנצעט גערטען, אינד גע-
 ניסעט איהרע פֿרוכט(ו) נינה-
 מעט איך ווייבער, צייגעט
 זאָהנע אינד טעכטער, נעה-
 מעט אויך אייערן זאָהנען וויי-
 בער, אונד געבעט מעננער
 אייערן טעכטערן, דאָס אויך
 זיא זאָהנע אונד טעכטער ציי-
 גען, אונד איהר דאָזעלכסט
 אייך פֿערמעהרעט אונד ניכט
 פֿערמינדערט. (ז) זולעט דאָז
 בעסטע יענער שטאָדט, ויאָ
 הזן איך אייך פֿיהרען ליעס,
 בעטעט פֿיר זיא צום עוויגען,
 דען אין איהרעם וואָהל ליענט
 אויך אייער וואָהל: (ח) דען,
 זאָ שפּריכט דער הערר דער
 העערשאַרען, דער גאָטט
 ישׂראל'ס, איהר דירפֿעט אייך
 ניכט טיישען לאַססען פֿאָן דען
 פּראָפֿעטען דען וואָהרזאָגערן,
 דיא אונטער אייך זינד, דיר-

נבאים

פֿעט ניכט אַכטען אויף דיא טריימע, דיא איהר זעלבער טריימט: (ט) דען זיא פֿערקני-
 דען

ר ש י

(ח) ישאיו. לשון הסתה כמו הנמש השיאני (בראשית ג')

ב א ו ר

זולת דלת עם הארץ וגו', ושם ט"ו ואת טיולי הארץ הוליד גולה. (ח) מחלמים, כמו זקניכם

דען אייך פאלשעס אין מיינעם
 נאמען, איך האבע ויאניממער
 געזאגט, שפרייכט דער עוויג-
 גע. (י) אכער זאָ שפרייכט
 דער עוויגע: ווען פֿיר בכל
 ווערדען זיעבציג יאהרע פֿער-
 שטרייען זיין, בעדענקע איך
 איך, אונד ברינגע מיינע גוטע
 פֿערהייסונג אין ערפֿילונג,
 אייך אן דיעזען אָרט וויערער
 היעהער צו ברינגען; (יא) דען
 איך ווייס, וואס איך מיט איך
 בעשלאָססען האָבע, שפרייכט
 דער עוויגע, איך האָבע גוטעם
 בעשלאָססען אונד ניכט באַ-
 זעם, איך ווילל אינע שאַנע צו-
 קונפֿט אונד העררליכע ער-
 וואַרטונגען איך בערייטען.
 (יב) איהר זאָללעט איינגאָנג
 פֿינדען, ווען איהר מיך אַנרו-
 פֿעט, זאָללט ערהאַרט ווער-
 דען, ווען איהר ערנסטליך צו
 מיר פֿלעהט; (יג) ווען איהר
 מיך זוכעט, זאָללט איהר פֿינ-
 דען, ווען איהר מיט גאַנצעם
 הערצען נאָך מיר פֿערלאַנגען
 ווערדעט. (יד) יאָ איך לאָס

נבאים לכם בשמי לא שלהתים
 נאם יהוה: (י) כי כה אמר יהוה
 כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה
 אפקד אתכם והקמתי עליכם
 את דברי הטוב להשיב אתכם
 אל המקום הזה: (יא) כי אנכי
 ידעתי את המהשבת אשר אנכי
 השב עליכם נאם יהוה מהשבות
 שלום ולא לרעה לתת לכם
 אחרית ותקוה: (יב) וקראתם
 אתי והלכתם והתפללתם אלי
 ושמעתי אליכם: (יג) ובקשתם
 אתי ומצאתם כי תדרשני בכל-
 לבבכם: (יד) ונמצאתי לכם נאם-
 יהוה ושבתתי את שבייתכם
 וקבצתי אתכם מכל הגוים

שבוכם קרי

ומכל

מיד, ופאן אייך פֿינדען, שפרייכט דער עוויגע, לאָזע אייערע באַנדע, זאַמלע אייך אויס

אַללען

ר ש י

(יב) וקראתם אותי והלכתם. בדרכי והרי זה מקרא קלר:

ב א ו ד

חלמות יחלמון (יואל ג' א'), ואס נאמר כפי' הרד"ק מחלמים כמו מעזירים מענין ותחלימיני
 והסייני (ישעי' ל"ט ט'), וחלומותיכם במקום חולמיכם כלעיל כ"ט י"ה' תרגומו: חוזר חזין
 דין טרייווער דין ויהר חונטערטטיטלעט. (יא) אחרית וחקה, נענין כי אס יש אחרית ותקותך
 לא תכרת (משלי כ"ג י"ט), ולפי תרגום הכשדי, ופירש הראב"ע שם, והכונה גם הגלות הזה
 תהי' לטובתכם ולא לרעתכם כאשר אתם חשבו, כי ע"י שיעבוד הזה תטיבו דרכיכם ומעלליכם
 ותפנו אלי כלבב שלם וקראתם אותי ואני אשמע אליכם, כנ"ל קשור המאמר. (יב) והלכתם,
 מענין ונחתי לך מהלכים בין העומדים האלה (זכרי' ג' ז'), כלומר תשאון חן נענין להלך לפני
 וכאשר

וּמְכַל־הַמְקוֹמוֹת אֲשֶׁר הִדְדָהְתִּי
 אֶתְכֶם שֵׁם נֶאֱמַר יְהוָה וְהִשְׁבַּתִּי
 אֶתְכֶם אֶל־הַמְקוֹם אֲשֶׁר־
 הִגְלִיתִי אֶתְכֶם מִשָּׁם: (טו) כִּי
 אָמַרְתֶּם הַקִּים לָנוּ יְהוָה נְבֹאִים
 בְּבִלְהָ: (טז) כִּי־כֹה וְאָמַר יְהוָה
 אֶל־הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב אֶל־כִּסֵּא דָוִד
 וְאֶל־כָּל־הָעַם הַיּוֹשֵׁב בְּעִיר
 הַזֹּאת אֲהִיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יִצְאוּ
 אֶתְכֶם בְּגוֹזָה: (יז) כֹּה אָמַר יְהוָה
 צְבָאוֹת הַנְּנִי מְשַׁלַּח בָּם אֶת־
 הַחֶרֶב אֶת־הָרֶעַב וְאֶת־הַדָּבָר
 וְנָתַתִּי אוֹתָם כִּתְּאֵנִים הַשְּׁעָרִים
 אֲשֶׁר לֹא־תֵאכְלֶנָּה מִרַע:
 (יח) וְרַדְפֹתִי אֲחַר־יָהִם בַּחֶרֶב
 בְּרֶעַב וּבַדָּבָר וְנִתְּחִים לַזּוּעָה
 לְכָל־וּמַמְלְכוֹת הָאָרֶץ לְאֵלֶּהָ
 וְלִשְׁמָהּ וְלִשְׂרָקָהּ וְלִחְרָפָהּ בְּכָל־
 הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִדְדָהְתִּים שֵׁם:
 (יט) תַּחַת אֲשֶׁר־לֹא־שָׁמְעוּ אֶל־

אללען פעלקערן אונד אללען
 פלעטצען, וואָהין איך אייך
 פֿערשטאַסען האַבע, שפּרייכט
 דער עוויגע, אונד פֿיהרע אייך
 אן דען אָרט צוריק, פֿאָן דעם
 אייך אייך פֿערטריעכען האַבע.
 (טו) איהר ווערדעט זאָגען: דער
 עוויגע האַט דאָך אויך צו ככל
 אונטער אונד פֿראַפֿעטען אויפֿ־
 שטעהען לאַססען — (טז) יעצט
 זאָכער שפּרייכט דער עוויגע זאָ
 איבער דען קעניג, דער אויף
 דעם טהראָנע דור'ס זיטצעט,
 אונד איבער דאָזיגאַנצע פֿאַלק,
 דאָז נאָך דיעזע שטאַרט בע־
 וואָהנט, איבער אייערע ברי־
 דער נעמליך, דיא ניכט מיט
 אייך אינוועלענד גינגען. (יז) זאָ
 שפּרייכט דער הערר דער
 הערשאַרען: איך שיקקע
 שוועררט, הונגער אינד פעסט
 ווידער זאָ, אינד מאַכע זיא יע־
 נען אַכשיליכען פֿייגען גלייך,
 דיא פֿאַר ווידריגקייט ניכט צו
 בעניעסען זינד, (יח) אונד מיט
 שוועררט הונגער אונד פעסט
 זיא פֿערפֿאַלגענד, מאַכע איך
 זיא צום שוידער אללען קעניג־
 רייכען דער ערדע, צום פֿלֶה־
 כֶּע, צים ענטזעטצען, צום
 שפּאַטטע אונד צום שאַנד־
 מאַהל אללער פֿעלקער, אונד־
 טער וועלכע איך זיא פֿערשטאַסען האַבע, (יט) ווייל זיא מייגען וואָרטען קיין געהאָר
 גאַבען

לועז קרי
 דברי
 טער וועלכע איך זיא פֿערשטאַסען האַבע, (יט) ווייל זיא מייגען וואָרטען קיין געהאָר
 גאַבען

ר ש י

(טז) אל המלך - לדקוהו אשר לא גלה: (יז) כתיבנים השוערים - לשון שערורים (הושע ו') :
 (יח) ולחרפה - שחרפו אותה דטרובו"ר בלע"ז כן כל חרפה שנקרא :

אשר

ב א ו ר

ונאשר יתרגם הכשדי ואקבל כלומיכון . (טז) כי אמרתם , כמו כי תאמר בלבבך (דברים ד') ,
 פן תשיבוני ; הלא הקים לנו ה' נביאים בנבל והמה נבאו לנו כי ה' ישכור עול ככל ולהם נשמע
 לכן

גאכען, שפריכט דער עוויגע, דא איך איהנען מיינע דיענער, דיא פראפעטען שיקטע, אונד נאך איממערוועהרענד שיק קע, אבער מאן געהארעט ניכט. (כ) אונד איהר געפאנגענען אללע, דיא איך פאן ירושלים נאך בכל פערשיקט האבע! הארעט דאז ווארט דעם עוויגען! (כא) זא שפריכט דער הערר דער העערשאפט לען, דער גאטט ישראל, איבער אהאב, דען זאזן קוליה, אונד איבער צדקיהו, דען זאזן מעשיה'ס, דיא אין מיינעם נאמען איך ליגען פראפעציהען: איך ליעפערע זיא אין דיא געוואלט נבוכדנצר'ס, דעם קעניגס פאן בכל, דאס ער זיא הינריכטע פאר אייערן אויגען. (כב) פאן איהנען זאל לען אללע פערטריעבענען יהודה'ס אין בכל דיא פער- ונישוננספארמעל געהמען: דער עוויגע לאססעדיך צדקיה אונד אהב גלייך ווערדען, דיא דער קעניג פאן בכל פאן דער פלאממע פערצעהרען ליעם; (כג) ווייל זיא איינע זאלכע שאנדטהאט אין ישראל פער-

דברי נאם יהוה אשר שלחתי אליהם את עבדי הנביאים השכם ושלח ולא שמעתם נאם יהוה: (כ) ואתם שמעו דבר יהוה כל הגולה אשר שלחתי מירושלם בבבלה: (כא) כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיהו בן מעשיה הנביאים לכם בשמי שקר הנני נתן אתם ביד נבוכדנצר מלך בבל והכם לעיניכם: (כב) ורקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישמה יהוה בצדקיהו וכאהב אשר קלם מלך בבל באש: (כג) יען אשר עשו נבכה בישראל וינאפו את נשי רעיהם וידברו דבר בשמי שקר אשר לא

צויתים

איבטען, עהעכרוך טריעבען מיט דען ווייבערן איהרער געכסטען, אונד אין מיינעם נאמען פאלשע דינגע פראפעציהעטען, דיא איך איהנען גיעמאלס בעפאה- לען

ר ש י

(כב) אשך קלם. לשון קלוי נאש (ויקרא ב'): (כג) וינאפו את נשי רעיהם. כמו שמפירש בסנהדרין

ב א ו ר

לכן דעו כי כה אמר ה' וגו'. (כ) ואחם, אכל אהם בני גולה תשמעו דברי ה' ולא חמרו אמרי אל. אשך שלרהי, כתרגום הכשדי לאגלימי מירושלים לנבל, ולא כהמחרגם שקדמני, כלומר אתם קבלתם את העושה ולכן אל חוסיפו סרה וזמיתם את נפשותיכם. (כא) קלם, שרפס מענין קלוי נאש, ואולי נא סה בניון מלת קלם להיזת לשון גופל על לשון קללה, וכן כיה

צויתים ואנכי הוידע ועד נאם-
 יהוה: (כד) ואל-שמעיהו הנחלמי
 תאמר לאמר: (כה) כה-אמר
 יהוה צבאות אלהי ישראל
 לאמר יען אשר אתה שלחת
 בשמכה ספרים אר-כל-העם
 אשר בירושלם ואל-צפניה בן-
 מעשיה הכהן ואל-כל-הכהנים
 לאמר: (כו) יהוה נתנה כהן תחת
 יהוידע הכהן להיות פקדים
 בית יהוה לכל-איש משגע
 ומחנבא ונתתה אתו אל-

לען האבע, אונד איך בין
 יא אללוויססענד אונד אין
 איממערוועהרענדער צייגע,
 שפריכט דער עוויגע.
 (כד) אונד צו שמעיהו, דעם
 נחלמי, זאגע אלזא: (כה) זא
 שפריכט דער הערר דער
 העערשאַארען, דער גאַטט
 ישראל'ס: ווייל דוא אין די-
 נעם גאַמען בריעפֿע אויסזענ-
 דעסט אַן דאַז פֿאַלק, דאַז אין
 ירושלים איזט, אַן דען פריע-
 סטער צפניה, דען זאָהן
 מעשיה'ס אונד אַן אללע איב-
 ריגען פריעסטער פֿאַלגענדען
 אינהאַלטס: (כו) דאַס נעמ-
 ליד דער עוויגערדיך צום פריע-
 סטער איינגעזעטצט שטאַטט
 דעם פריעסטערס יהוידע, דאַ-
 מיט איינע אויפֿזיכט בעשטע-

היודע קרי המחפכת

הע אים טעמפעל דעם עוויגען איבער יעדען שווערמער אונד אַטער-פראַפֿעטען, דען דוא זאָ

ר ש י

נסנהדרין כה אמ' הקנ"ה שכני עם חבירי: ועד. לשון עדות: (כד) הנחלמי. שם מקום:
 (כו) נחנך כהן. אל לפניה נתב כן: פקידים. ממונים:

ב א ו ר

היה דרכם בבבל לשרוף את המורדים באש, כנשמע ממעשה חנוניה מיזאל ועוריה. (כג) היודע
 ועד, בדברים האלה חתם ירמי' ספרו אשר שלח לבני הגולה, והדברים הנאים נאמרו לו
 זמן מה אחרי כחבו את הספר הלו בדמונת ממקרא כ"ז וב"ח, ומן הראוי לבוא מיד אשר זה
 המקרא ל' ויהי דבר ה' אל ירמיה שלח וגו' עד על שקר ולאמריו המקרא הנא ואל שמעיהו
 הנחלמי חומר וגו' עד מקרא ל' ולסוף כל הדברים האלה המקרא ל"ב לכן כה אמר ה', ואז
 יהיה הסדור נכון ומקובל, רק שנכתב שלא בסדר, משום שדברי שמעיהו הנחלמי ומעשיו דומים
 עם מעשי לדקי' ואחאב הנאמרים לפני זה, חברים הסופר והודיע לנו הסנה מתמלה אשר
 בשבילה לזה לו ה' לשלח עוד פעם אחר אל כל הגולה. (כו) משגע ומחנבא, עיין בהקדמה
 שנייה לספר זמירות ישראל, ושם תמלא מבוחר בטיב טעם ודעת, למה תנא תמיד הפעולה
 הזאת בבנין נפעל או החפעל, ולמה ישתמש ג"כ הפעל הזה בבניאי שקר, ובאנשים אשר רוח
 דעה מבעתם. ויש עוד לדעתי הבדל אחר בין שמוש המלה הזאת בבנין נפעל לשמושו בבנין
 החפעל, והוא בבחינת גלות ענין הנבואה להשומעים, כי אם ידבר הנביא מזיוגיו ומראותיו
 אשר חזה או אשר בדה מלבו נחת בלב נכון וברוח חדשה בלי התפעלות הנכרות מחוץ נאמר
 עליו שהוא יונא בבנין נפעל, אבל אם יגלו לשומעיהן עשתנותיהן בפעולות מאונות, ויבכרו
 לעין כל ההתפעלות אשר בקרבם כמו שנמלא בשאול שפשו בגדיהן ונפלו ערום ועשו מעשה
 שגעון אז יקראו בשם מחנבאים או משוגעים, וכן היה דרך כל המתחילים בנבואה ואשר מעולם
 רוח ה' לא נוסקה בם, כי בהם ההתפעלות יותר גדולה ונלאו כלכל ולא יוכלו, אבל בבניאים
 הגדולים

ואגלייך אויף דען בלאַק אונד אין דען קערקער ווערפען זאלסט. (כז) ווארום האבט דא אַלאַז דעם ירמיה אויס ענתות ניכט איינהאלט גע. טהאן, דער אלס איין זאלכער געגען אייך זיך בעטרעגט? (כח) דארום ערלויבט ער זיך זאגן צו אונד היעהער נאך בכל צו שיקקען אונד זאגען צו לאססען: לאנגע נאך ווירד דיעער צושטאנד וואהרען, בויעט הייזער, אונד בעוואה: געט זיא, פלאנצעט גערטען, אונד געניעסט איהרע פרוכט! (כט) (דעזען ברעף האטטע דער פריעסטער צפניה דעם ירמיה פארבעלע זען), (ל) וועסוועגען אויך דער בעפעהל דעם עוויגען און ירמיה אלאַז ערנינג: (לא) שיקקע צו זעמטליכען פערטריעבענען, אונד מעלרע איהנען: זא

המהפכת ואל-הצינןק: (כז) ועתה למה לאגערת בירמיהו הענתתי המתנבא לך: (כח) כי על-כן שלח אלינו בבל לאמר ארבה היא בנו בתים וישבו ונטעו גנות ואכלו את-פריהן: (כט) ויקרא צפניה הכהן את-הספר הזה באוני ירמיהו הנביא: (ל) ויהי דבר-יהוה אל-ירמיהו לאמר: (לא) שלח על-כל-הגולה לאמר כה אמר יהוה אל-שמעיה הנחלמי יען אשר נבא לך שמעיה ואני לא שלחתי ויבטח אתכם על-שקר: (לב) לכן כה-

אמר שפריכט דער עוויגע איבער שמעיה דען נחלמי: ווייל שמעיה אייך ווייסזאגטע, אהנע דאס איך איהן געזאגט, אונד אייך מיט בעטרוג הינהעלט — (לב) דאָהער, זאָ שפּריכט דער עוויגע

ר ש י

המהכמת. כיפה: הלינוק. סדן ליש"ב בלע"ז: (כח) כי על כן שלח. כי יש לך לגעורנו על אזור שלח אלינו בבל לאמר ארוכה היא גלותכם שם. על כן כמו על אשר:

ב א ו ר

הגדולים והידועים לא נראה ולא נרגשה פעולה כלל לעין הרואה, רק מכוונים דעתם ויושבים שמח' וטובי לב ומתבודדים כמ"ש הרמב"ם נפ"ז מהל' יסודי התורה, ולכן נחשנו כל העושים מעשים זרים חלה אשר זכרנו לפעמים לנביאי שקר כי לא היה דרך כל הנביאים הגדולים לעשות כן, ומשום זה בקש יהושע ואמר על אלדד ומיידר המתנבאים במחנה אדוני משה כללם, וע"ז היה הכוון משמעיה הנחלמי לתת את המשוגע והמתנבא אל מהפכת, ולהקטין את ירמיה הנביא בעיני בני-עמו קרא גם אותו בשם מתנבא, וירמיה היה ידוע לכל לנביא גדול, ולא עשה מעשה כזה, ובשניל זה ניצל מכעס העם, ולא אוריהו בן שמעיה המתנבא נאמר לעיל (כ"ו ב') אשר הוסיף נמעשו כי נער הוא בנבואה. (לא) שלח על כל הגולה, אמור לו ולהם

אמר

אמר יהוה הנני פקד על שמעיה
הנחלמי ועל זרעו לא יהיה לו
אישו ישבו בתוך העם הזה ולא
יראה בטוב אשר אני עשה
לעמי נאם יהוה כי סרה דבר
על יהוה:

עויגע, ויילל איך עם אהנרען
אן שמעיה דעם נחלמי אונר אן
וינע נאָקאָממען; קיין נאָב-
קעממלינג זאלל פֿאָן איהם אונ-
טער דיעזעם פֿאַלקע בלייבען,
אונר ער זאלל קיין טהייל האָ-
בען אן דעם גוטען, דאָן איך
מיינעם פֿאַלקע איינסטענס
ערצייגען ווערדע; דער עויגע
שפּריכט אַלואַ, ווייל ער עמ-
פֿאַרונג געגען דען עויגען
פֿער ברייטעטע.

ל (א) הדבר אשר היה אל-
ירמיהו מאת יהוה
לאמר: (ב) כה אמר יהוה אלהי
ישראל לאמר כתב-לך את-כל-
הדברים אשר דברתי אליך אל-
ספר: (ג) כי הנה ימים באים
נאם יהוה ושבתתי את-שבות
עמי ישראל ויהודה אמר יהוה
וזושבתים אל-הארץ אשר-
נתתי לאבתם וירשוה: (ד) ואלה
הדברים אשר דבר יהוה אל-
ישראל ואר-יהודה: (ה) כי-כה

ל (א) און ירמיה ערגינג דער
אויפֿטראַג, וועלכער
פֿאַם עויגען לויטעטע אַלואַ:
(ב) זאָ שפּריכט דער עויגע,
דער גאַטט ישראל'ס, שרייבע
דיר אַללע דיא וואָרטע דיא
איך נון צו דיר רעדען ווערדע,
און איין בוך היינין. (ג) דען
עס ווערדען צייטען קאָממען,
שפּריכט דער עויגע, דאָ איך
דער געפֿאַנגענשאַפֿט מיינעם
פֿאַלקעס ישראל'ס אונר יהודה'ס
איין ענדע מאַכע, (זאָ שפּראַך
דער עויגע) אונר זיא צוריק-
פֿיהרע אין דאָ לאַנד דאָן איך
איהרען פֿאַטערן געגעבען דאָס
זיא עס וויערער אין בעזיטן
נעהמען ווערדען. (ד) אינ-
דיעס זינד דיא וואָרטע דיא

אמר

דער עויגע איבער ישראל אינד יהודה אויסגעשפּראַכען. (ה) זאָ שפּריכט דער עויגע:

שטימ

ר ש י

ל (ג) כי הנה ימים באים. ולא תאמר למה אכתבנו כי יאכזרו כול' ואין קורא בו ואין זוכנו

ב א ר

את אשר דברתי עליו, וגם הסנה אשר בשילה דברתי רעה עליו וכמ"ש. (לב) ולא יראה, והוא עלמו לא יזכה לראות בטוב בני עמו:

ל (ב) כל הדברים אשר דברתי, פירוש אשר אני מדבר עתה, כי על אלה הדברים אמר כמו שאמר ואלה הדברים אשר דבר ה', ואמר שיכתבם בספר כי הם דברים שעתידין לבא באחרית הימים, ואמרם לו סמוך לפורעניות שאמר למעלה לפי זאת הפרשה להיות נחמה לישראל שהיה באותו הדור, כי כמו שיראו שמתקיים הפורענות בקרוב כן ידעו שמתקיים הנחמה הגדולה באחרית הימים (רד"ק), ונחמה זאת היחה לו כימי יהויקים להזהיר ולעורר לחשוב וכמ"ש. אל ספר, כמו בספר וכן ואל הארון חתן את העדות. (ג) אמר ה',

אמר יהוה קול חרדה שמענו
 פחד ואין שלום: (ו) שאלו נא
 וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי
 כל גבר ידיו על חלציו כיו לדה
 ונהפכו כל פנים לירקון: (ז) הוי
 כי גדול היום ההוא מאין כמחו
 ועת צרה היא ליעקב וממנה
 יושע: (ח) והיה ביום ההוא נאם
 יהוה צבאות אשכנז על מעל
 צוארה ומוסרותיה אנתק ולא
 יעבדו עוד זרים: (ט) ועבדו
 את יהוה אלהיהם ואת דוד
 מלכם אשר אקים להם: (י) ואתה

שטיטמע דער פֿערצווייפֿט
 לונג פֿערנעהמען וויר, איבער,
 אלל איזט אנגסט, נירגענדס
 בעזאננעההייט. (ו) פֿראגעט
 דאך אונד זעהעט, אָב איין
 מאן געבעהרען קאן? וואָרום
 זעהע איך יעדען קריעגסהעלי.
 דען מיט דען הענדען אָן דען
 היפֿטען, וויא איינע קרייסענע
 דע, וואָרום יעדעס אָנגעזיכט
 מיט טאָרטענבלעססע בע-
 דעקט? (ז) וועהע! דאָז איזט
 איין שרעקליכער טאָג, נאָך
 וואָר קיינער איהם גלייך, אויך
 פֿיר יעקב איינע טריבע צייט,
 דאָך זאלל דורך זיא, איהם
 געהאלפֿען ווערדען. (ח) אָן
 דעמועלבען טאָגע, שפּריכט
 דער הערר דער העערשאַפֿט
 רען, צערברעכֿע איך זיין יאָך
 אָן דיניעם האַלזע, אונד צער-
 רייסע דיניע באַנדע — ניכט

מעהר זאללען זיא באַרבאַרען פֿרעהנען; (ט) זאָנדערן זיא זאללען דעם עוויגען איהרעם
 גאָטטע דינען, אונד דוד איהרעם קעניגע, דען איך איבער זיא זעטצען ווערדע.
 לאַם

ר ש י

עוד כי הנה ימים באים וגו': (ה) קול חרדה שמענו. יש פותרין על שמועת בבל
 שהיו חרדים ממנה אותם שגלו הם ומדרש אגדה על מלחמות גוג ומגוג: (ו) אם יולד זכר.
 אם דרך לזכרים ללדת שיאחזום חבלים ביולדה: חלכיו. כמו מחניו: (ז) היום ההוא.
 יום הריגת בלשאלר ומפלת בבל. ענין אחר יום מפלת גוג: (ח) אשכנז עלו. יסיר
 עול האומות מעל ישראל: (י) ואתה אל תירא. מכל הרעות אשר תראה בזה על בבל
 אשר

ב א ו ר

מאמר הוביא להגדיל הנחמה ולומר לבטח יהי' כן ויבואו הימים האלה כי ה' אמר. (ה) קול
 חרדה, קריאת הגוים בעת מפלת בבל. וכה אמר ישעי' אך שנת נוגש (י"ד א') ליריס
 וחבלים יאחזין ביולדה (שם י"ג). ואין שלום, עיין בהמבאר לתהלים ל"ח ד', שנתב גדר
 שלום הוא הסכמה כפי מתבנתו הראויה לו להביא את הכלל אל תכלית הגורכה, וע"י ההסכמה
 הדיא יגיע הכלל אל השלמות, והנה כאשר יבא מורך בלב איש ינטל את ההסכמה וימנע
 את הכלל לבא אל תכליתו, ולפ"ז תרגמתי. (ו) כל גבר, כן יוסיפו לתמוה עוד ויאמרו:
 מדוע ראינו גבורי חיל ואנשים אשר ברכונום עקרו שור, חלשים וכאבים ביולדה. לירקון, טעם
 ירקון בא על מראות פני אדם חולה או הנוטה למות, וגם על הדגן הנשדף קודם בשולו
 ונלקס. (ז) הוי כי גדול היום, וכן אמר ישעי' (שם י"ג ט') הנה יום ה' בא אכזרי ועברה.
 ועז צרה, גם הוא ימךד ויפחד ביום ההוא כי ינאס חמת, אכל ממנה הבא לו היסועה.
 למשפט

אֶל-תִּירָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב נְאֻם-יְהוָה
וְאֶר-תַּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנֵּנִי
מוֹשִׁיעַךָ מִיַּד הַחַוֵּק וְאֶת-זֶרְעֶךָ
מֵאֶרֶץ שָׁבִים וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקֵט
וְשָׁאֲנָן וְאִין מַחְרִיד: (א) כִּי-אֲתָהּ
אֲנִי נְאֻם-יְהוָה לְהוֹשִׁיעַךָ כִּי
אֶעֱשֶׂה כָּל־כֹּלֵה בְּכָל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
הִפְצוּרְתִּיךָ שֵׁם אֲךָ אֲתָהּ לֹא-
אֶעֱשֶׂה כָּל־כֹּלֵה וְיִסְרְתִּיךָ לְמִשְׁפָּט
וְנִקְהָ לֹא אֲנַקְךָ: (ב) כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה אֲנֹשׁ לְשִׁבְרֶךָ נִחְלָה מִכְּתָבֶךָ:
(ג) אֵיךְ-דָּן דִּינְךָ לְמִזּוֹר רַפְאוֹת
הָעֵקֶה אֵין לָךְ: (ד) כָּל-מֵאֵהֱבִיךָ
שְׂכִחוּךָ אוֹתָךְ לֹא יִדְרָשׁוּ כִּי מִכַּת

אויב

(ז) לאם דיר אלוץ ניכט באנגע
זיין, מיין דיענער יעקב!
שפריכט דער עוויגע, צאנע
ניכט ישראל, דען איך רעטטע
זיכער דייך אויס דער פֿערנע,
אונד דיינע נאָכקאָממען אויס
דעם לאַנדע איהרער געפֿאָנע-
גענשאַפֿט, יעקב קעהרט צו-
ריק, לעבט רוהיג אונד פֿריעד-
ליך אונד קיין שטעהרער נאָ-
העט זיך איהם. (יא) דען איך
בין מיט דיר, שפריכט דער
עוויגע, דיר בייא צו שטעהען,
אללע פֿעלקער אונטער דיא
איך דייך צערשטרייט האַבע,
געבע איך דער פֿערטילגונג
היין, דאָך דייך געבע איך ניכט
מער היין, איך ווערדע דייך
וואָהל מיט גערעכטעס מאַא-
סע ציכטיגען, אַבער פֿערניכט-
טען ווערדע איך דייך נייע.
(יב) דען, זאָ שפריכט דער
עוויגע, געפֿעהרליך איזט דייין

פֿאלל, אונדזיילבאר דיינע וואונדע. (יג) ניעמאנדהילפֿט קעמפֿען דיר, דען קאמפֿג-גע-
גען דען פֿיינרועליגען שמערץ, יעדע ארצנייא, יעדעס מיטטעל איזט פֿערן פֿאָן דיר. (יד) פֿער-
געססען האַבען דייך דיינע ליעכהאַבער אללע, זיא בעקיממען זיך ניכט מעהר אום

דיך

ר ש י

אשר אתה בתוכה: וזאנן. כמו וזקט: (יא) ויסרתיך למזפט. בדין חסיד: ונקה לא אנקך.
לשון טיאוט השמד: (יב) אנוש לשברך נחלה. שברך אנפר"ש בלע"ו: (יג) למזור. רפואה אין
אדם סנוור שמהא לך תשועה: תעלה. רפואה לשון הועיל:

מוסר

ב א ו ר

(יא) למושע, כלומר איסרך כפי שתוכל לסנוול לא כפי אפי וחמתי לפי מעשיכם הרעים
(רד"ק). ונקה לא אנקך, ענין כריתה כמו ונקתה לארץ תשנ (הנ"ל). (יב) לשברך, הלמ"ד
במקום העלם ויספיק זולתו (הנ"ל). (יג) אין דן, אין א' נא לעזומך כנגד הכאב והמנה לריב
את ריבך אחר מענין ישנות דין וקלון (משלי כ"ב י'). למזור, לפירש"י ורד"ק פה הוא רפואה
ונבואע (ה' י"ג) פירשהו רש"י מענין חולי וגם הרד"ק כתב שם, כן נקראת המנה לפי שיחורו
אותה, וכן בעובדי' (א' ז'), וזולת זה לא נמצאת המלה עוד בתנ"ך, ולכן נראה לי לקיים פה
הוראתו החזיקית מענין כאב וחולי ועצם מוצר בעבור הלער ועלכ שיפעל החולי באדם,
כאש זר ערין ואויב ולפ"ו תרגמתי. ולמ"ד פה היא למ"ד התנגדות וכאשר כתב רש"י (לעיל

א'

אויב הכיתוך מוסר אכזרי על
 רב עונך עצמו חטאתיך: (טו) מה-
 תזעק על-שברך אנוש מכאבך
 על ורב עונך עצמו חטאתיך
 עשיתי אלה קד: (טז) לכן כר-
 אכליך יאכלו וכל-צריך כלם
 בשבי ילכו והיו שאסיך למשפה
 וכל-בזיך אתן לבז: (יז) כי אעלה
 ארצה לך וממכותיך ארפאך
 נאם יהוה כי נדחה קראו לך
 ציון היא דרש אין לה: (יח) כהו
 אמר יהוה הנני-שב שבות אהלי
 יעקוב ומשכנותיו ארחם ונבנתה
 עיר ער-תלה וארמון ער-
 משפטו ישוב: (יט) ויצא מהם

דיך, דען איך האבע פיינדעס
 שלעגע דיר ערטהיילט, איי-
 נע גרויזאמע ציכטיגונג, ווע-
 גען דיינער זינדען מענגע, ווע-
 גען דער אונגעהויערן צאהל
 דינער לאסטער. (טו) וואס
 קלאגסט דוא איבער דיינען
 פאלל? דיין שמערץ איזט רא-
 זענר, דיעזעס מוסטע איך דיר
 טהון, וועגען דיינער זינדען
 מענגע, וועגען דער אונגע-
 הייערן צאהל דיינער לאסטער.
 (טז) הינגעגען זאלל פערדער-
 בען טרעפפען יעדען, דער דיך
 פערדערבען וואללטע, זאלל
 אין דיא שקלאפערוויא קאמ-
 מען, יעדער דער שקלאפיש
 דיך בעהאנדעלטע, דיא דיך גע-
 פלינדערט, ווערדען זעלבסט
 איין געגענשטאנד דעם פלינ-
 דערנס, אונד דיא דיך בע-
 רויבט, געבע איך דעם רויבע
 פרייז. (יז) דיר הינגעגען פער-
 שאפע איך געגענונג, שפריכט
 דער עוויגע, אונד היילע דיך

פאן דיינען וואונדען, דען " פערווארפענע ו " ריעפען זיא דיר שאן צו, איינע פער-
 ווארפענע איזט ציון, (נאמען זיח) גיעמאנד קימטערט זיך מעהר אום זיא. " (יח) אלליין
 זא שפריכט דער עוויגע, איך שטעללע וויעדער הער, דיא געפלינדערטען זעלטע יעקב'ס,
 ערבארמע מיך זיינער וואהנונגען, דיא שטאדט ווירד וויעדער אויף איהרעם היגעל
 ערבויעט, דער פאללאסט פראנגעט אויף זיינער שטעטטע. (יט) לאבליעדער אונד
 פרייז

ר ש י

(יד) מוסר אכזרי. וייסורי אכזריות המוסר אכזרי הוא: (טז) לכן. שבועה: שאסיך למשסה.
 לשון בזה וכת"י ויהוה עדיך לעדי: (יז) ארכו'. רפואה: (יח) וארמון. המקדש:
 והכנרתים

ב א ר

א' י"ח) למלכי יסודה כנגד מלכי יהודה, וכאזר נאמה למטה מכת אויב הכיתוך. (טז) לכן
 כל, כיון שאני עשיתי לך כפי גודל עוניך והכיתוך, אני אעלה ארונה לך וכל אכליך יאשמו
 דעה תבא להם. (יז) קראו לך, הוא מאמר מוסגר ושיעורו כי קראו לך נדחה ליון היא
 ודורש לון לם, וכאזר תרגמתי. (יח) על הלה, כמרגמו ומתנני קרמא דירושלים באתרה,
 ואמר

הַזֹּדֶה וְקוֹל מְשַׁחֲקִים וְהַרְבֵּתִים
 וְלֹא יִמְעָטוּ וְהַיְכָבְדֵתִים וְלֹא
 יִצְעָרוּ: (כ) וְהָיוּ בְנֵי כַּקְדָם וְעַדְתּוֹ
 לְפָנַי תִּכּוֹן וּפְקַדְתִּי עַל כָּל־
 לְחַצְיוֹ: (כא) וְהָיָה אֲדִירוֹ מִמֶּנּוּ
 וּמִשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא וְהַקִּרְבָּתִיו
 וּנְגַשׁ אֵלַי כִּי מִי הוּא זֶה עֲרַב אֶת־
 לְבָבוֹ לְגִשְׁתִּי אֵלַי נֶאֱמַר יְהוָה:
 (כב) וְהָיִיתֶם לִי לְעַם וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה
 לְכֶם לְאֱלֹהִים: (כג) הִנֵּהוּ סִעַרְתִּי
 יְהוָה חֲמָה יֵצֵא סֶעַר מִתְּגוּרָר
 עַל רֹאשׁ רִשְׁעִים יְהוּל: (כד) לֹא
 יָשׁוּב חֲרוֹן אַף־יְהוָה עַד־עֲשׂוֹתוֹ
 וְעַד־הִקְיָמוֹ מְזֻמּוֹת לְבָבוֹ בְּאַחֲרִית
 הַיָּמִים תִּתְּכּוֹנְנֵנוּ בָּהֶם:

פְּרִידֵנָה וְנִגְעוֹנָה טָאָנְעֵן לֹוִיט
 וְוִיעֵדֵר אִוִים אִיהֵנְעֵן הָעֵרִי
 פְּאָר , אִיךְ פֶּעֶרְגֵר אֶסְסֵעֵר
 זִיא אֹונֵד זִיא וְוִיעֵרֵעֵן נִיכְט
 מֵעַהֵר פֶּעֶרְרִינְגֵרֵט , עֵרְהֵע־
 הֵע זִיא אֹונֵד זִיא וְוִיעֵרֵעֵן נִיכְט
 מֵעַהֵר גִּיעֵשׁוּעֵכְט. (כ) זִוִינֵע קִינֵי
 דֵעֵר וְוִיעֵרֵדֵן טֵהִיעֵר וְוִיא עֵהֵע־
 מֵאַהֵלֶם מִיר , פֶּעֶסֶט שְׁטֵעֵהֵט
 פְּאָר מִיִּנֵעֶם אָנְטִלִיטֵצֵע זִוִינֵע
 גֵעֵמִינֵע , וְוִיעֵר אִיהֵן דֵרִיקֵט ,
 דֵעֵן שְׁטֵרֵאֶפֶע אִיךְ שְׁטֵרֵעֵנְג .
 (כא) אִוִים אִיהֵם זְעֵלְבֶסֶט וְוִירֵד
 אִיִּין פִּיהֵרֵעֵר אִיהֵם , אִוִים זִוִי
 נֵעֵר מִטֵעֵ גֵעֵהֵעֵט זִוִין הָעֵרֵרִי .
 שְׁעֵר הָעֵרֶפְאָר , אִיךְ עֵרְלוֹיִבֵע
 אִיהֵם דֵעֵן צוֹטֵרִיטֵט אֹונֵד עֵר
 נֶאֶהֵעֵט זִיךְ מִיר , דֵעֵן וְוִיעֵר
 דִירֶפֶטֵע עֵס זָאָנְסֵט וְוִיאָנְעֵן פְּאָר
 מִיךְ צוֹ טֵרֵעֵטֵעֵן , שְׁפֵרִיכְט דֵעֵר
 עוֹו גֵע . (כב) זָאָ וְוִיעֵרֵדֵעֵט אִיהֵר
 דָאָן מִיִּין פְּאָלֶק אֹונֵד אִיךְ אִיִּיךְ
 אִיִּין גָאָטֵט זִוִין . — (כג) זִיעֵהֵעֵ!
 גָאָטֵטֵעֶם שְׁטוֹרֶם בְּרִיכְט מִיט
 וְוִאיטֵה אִיִּינֵהֵעֵר , אִיִּין אָרְקָאָן

בעח

פְּרִיכְטֵעֵר לִיךְ זִיךְ וְוִיעֵלְצֵעֵנְד , שְׁטֵרֵצֵט אִיבֵעֵר דֵעֵם פֶּרֵעֶלֶעֶרֶם הוִיפֵט הָעֵרֶאָבִי . (כד) דֵעֵר
 לָאָדֵעֵרנֵדֵע גֵרִים דֵעֵם עוֹוִיגֵעֵן לֵעֶסֶט נִיכְט נֶאָךְ , בִּזוֹ עֵר גֵעֵטֵהֵאָן אֹונֵד פְּאָלְלֵבֵרֶאכְט הָאָט
 וְוִיאָ עֵר כֵעֵשְׁלֶאָסֶסֶעֵן , אִיִּין דֵעֵר פְּאָלְגֵע דֵעֵר צִיִּיט וְוִיעֵרֵדֵעֵט אִיהֵר זְעֵעֵט טֵרוֹוִירִיגֵע
 עֵרֶפְאָהֵרונְג מֵאָבֵעֵן .

צור

ר ש י

(יט) והכנדותים . שיהו עם כנד: ולא ילערו . כמו ימעטו: (כא) אדירו . שר שלו: ערב את
 לבו . לשון ערכון פרויל"א הטיג"א בלע"ו: לגשת אלי . למלמאה לשמות בידי: (כב) מתגורר .
 חונה ודר לשון ארץ מגורי ודוגמתו וסער מתחולל (לעיל כ"ג) האמור במקר' האמר הוא זה
 שאניהם לשון חנייה: על ראש רשעים . על ראש עובדי כוכבים ומזלות:

מלא

ב א ו ר

ואמר על מלה לפי שהיא גבוה מכל ארץ ישראל (רד"ק) וכן תרגמתי . (יט) והרבתים , מוסב
 על אהלי יעקב ומשכנותו בפסוק י"ח וברכת יעקב נאמרה בפסוק הנ"ל . (כא) והקדבחו ,
 וזה יהיה לכם האות כי הוא אדירכם ומושלכם אם יקרב ויגש אלי ויהי' נחמד ונעים לפני .
 (כג) הגה סערה , ילצה על לריכס ואויביכס כאשר ילצה על האנשים בכס אשר לא? שמעו
 לקולי והלכו בשירות לכס כאמור למעלה (כ"ג י"ט) .

מצא

חרגום אשכנזי

לא (א) צור ועלכען צייט, שפרייט דער עוויג-גע, ווערדע איד אללען שטעט-מען ישראל'ס איין גאטט. אונד זיא מיר איין פאלק זיין. — (ג) זאָ שפרייט דער עוויגע: גנאדע פאנד אין דער וויסטע שאנדאז שווערדט-ענטראנע. נע פאלק ישראל, אלס ער זיך בערוהיגענד איינהער צאג: (ג) דער עוויגע האט אויס דער פערנע זיך מיר געצייגט! דאָ-רום וואָר איד דיר צוגעטהאן מיט אונגענדליכער ליעבע, דאָרום בעוואָהרטע איד דיר דיא הולד. (ד) וויעדערום ווערדע איד ערבויען דיך, אונד פעסט שטעהסט דוא דאָ, ונג-פער ישראל'ס! פערציערעסט וויעדער דיינע פויקע, אונד

ירמיה לא
לא (א) בעת ההיא נאם יהוה
אֱהִיָּה לְאֱלֹהִים לְכָל
מִשְׁפְּחוֹת יִשְׂרָאֵל וְהָמָּה יִהְיוּ לִי
לְעָם: (ב) כֹּה אָמַר יְהוָה מִצֵּא
חֵן בְּמַדְבַּר עִם שְׂרִידֵי חֶרֶב הֲלוֹךְ
לְהַרְגִיעוֹ יִשְׂרָאֵל: (ג) מִרְחוֹק
יְהוָה נִרְאָה לִי וְאֶהְבֵּת עוֹלָם
אֶהְבֵּתִיךְ עַל-כֵּן מִשְׁכַּתִּיךְ חֶסֶד:
(ד) עוֹד אֲבַנְךָ וְנִבְנִית בְּתוֹלַת
יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעֲדֵי תַפְיֶךָ וַיֵּצֵאת
בְּמַחֹל מִשְׁחָקִים: (ה) עוֹד תִּטְעֵי
כְרָמִים בְּהָרֵי שְׁמֵרֹן נִטְעוּ

נטעים
ציעהעסט אויס אים רייהענטאנגן דער פֿרעה לוי 5 ען. (ה) פֿפלאנצעסט וויעדער ווייני
בערטען אויף דען בערגען שומ'ון'ס, אונד דיא האַנד, דיא געפֿלאַנצט, לעזעט
פֿרעה.

ר ש י

לא (ב) מלא חן. בעיני דור מדבר: שרידי חרב. מזרים והעמלקי והננעני: הלוך להרגיעו
ישראל. בהולכס למחול ארץ מרגועס: (ג) מרחוק. בזכות אבות: נראה לי. אני
הנביא ואמר לי לאמר לכנסת ישראל זהנת עולם אהנתיך: (ד) עוד אבנך ונבנית. בניינים
שנים היו לך על ידי אדם לכך חרבו עוד אבנך אני בעלמי בניין שלישי ונבנית לעולם: חעדי.
תחקשטמי

ב א ו ר

לא (ב) מצא חן במדבר. כלומר אז כאשר מטאחס בעגל ושלחתי את הזרע בקרבנס
מחלתי לכם עונותיכם ותשאו מהר חן בעיני בלכתכם אחרי במדבר כאשר נטחחס ני
ותמלאו מרגע לנפשיכם במנחתי, ולכן יש גם תקוה לאחרית-הגלות הזה, כי גם עתה אזכור
את הכרית ושנתי את שנותיכם, ומענין זכרתי לך חסד נעוריד וגו' (לעיל ב'). הלוך להרגיעו,
שיעורו, בהלכו במדבר והרגיע את עבמו במאמר ובמחשבה "מרחוק ה' נראה לי", ורק
זאת היתה נחמתו בעניו כי ה' עמו והחזיקו בידו להוליאו ממזרים באותות ומופתים, ולאס
לפניו חוקים ומשפטים, ובגלל דבר זה הלך אחריו בארץ ליה וללמות. להרגיעו, תמורת
בהרגיעו כמו בומר אמה לכן יש תמורת בנן יש וכן הרבה, וכענין מלת לאמר. (ג) מרחוק
ה' נראה, ר"ל אחר הרמיקו מאתנו ד' מאות שנה, נראה לנו בידו הטוקה במזרים והוליאו
מעבדות לתרות ונתן לנו את התורה. אהבתיך, כלומר בעבור שדברת וחסנת אז כן על כן
אהנתיך אז ומשנתיך חסד גם עתה. משבתיך, מענין משך חסדך ליודעיד (תהלים ל"ו י"א).
(ד) עוד אבנך, כי העדה הסזורה כמו הבנין הסרוס שימפזרו אכניו ועליו וכשיבנה יתקבלו
(ר"ק). (ה) נטעו גומעים, אומן הנוטעים שנטעו הנרס הם גם יתללוהו לא כמו שהיה
בימי

נִשְׁמָעִים וְחָלְלוּ: (ו) כִּי יִשְׁיוּם
 קָרְאוּ נְצִרִים בְּהַר אֶפְרַיִם קוֹמוּ
 וְנַעֲלָה צִיּוֹן אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:
 (ז) כִּי־כֹה וָאָמַר יְהוָה רָנּוּ לִיעֲקֹב
 שְׂמָחָה וְצַהֲלוּ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם
 הַשְּׂמִיעוּ הַלְלוּ וְאָמְרוּ הוֹשַׁע
 יְהוָה אֶת־עַמּוֹ אֶת שְׂאֲרֵית
 יִשְׂרָאֵל: (ח) הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם
 מֵאֶרֶץ צִפּוֹן וְקִבְצָתִים מִיַּרְדֵּן
 אֶרֶץ בָּם עוֹר וּפְסַח הָרָה וַיּוֹלְדֹת
 יַחֲדוּ קָהָר גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הִנֵּה:
 (ט) בְּבָכִי יָבֹאוּ וּבְהִתְנוּנִים
 אוֹבִילִם אוֹלִיכֵם אֶר־נַחֲלֵי מַיִם
 בְּדַרְךְ יִשְׂרָאֵל לֹא יִכְשְׁלוּ בָּהּ כִּי־
 הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם

פרעה הליך וייעדער איין. (ו) יא
 עם קאממט דער טאג, אן דעם
 וועכטער רופען ווערדען אויף
 אפרים'ס געבירגען: מאַכט
 אייך אויף! לאַססט אונז
 הינויף וואַללען נאָך ציין צום
 עוויגען, אונזערעם גאַטטע!
 (ז) דען זאָ שפּריכט דער עווי-
 גע: רופעט פּרוידענטאָנע יעקב
 צו, וויכצעט איבער דאָן הויכט
 דער פּעלקער, ערמינטערט,
 פּרויוועט אונד זינגעט: געהאַל-
 פּען האַט דער עוויגע דיינעם
 פּאַלקע, דעם איבעררעסטע
 ישראלי'ס. (ח) פּאַם פּערנען
 נאָרדען ברינגע איך זיא, פּאַן
 דער ערדע גרענצען זאמלע
 איך זיא, אַללע וויא זיא זינד,
 דען בלינדען וויא דען לאַהמען,
 דיא שוואַנגערע וויא דיא גע-
 בעהרערין, איין גראַסער הוי-
 פּע קעהרט היעהער צוריק.
 (ט) אין טהרענען ציעהען זיא
 דאָהער, אונד אין ערבאָרמין

לייטע איך זיא, פיהרע זיא אן וואַסער שטרעמען אויף עבענעם פּאַרדע, וואַ קיין אַנשטאַם
 ויא בעדראָהט, דען איך בין פּיר ישראלי איין פּאַטער, אונד אפרים איזט איין ערשטנע-

ר ש י

חקשטתי: (ה) וחללו. בשׂיה הרבועית יחללו את פרים לפדותו בכסף: (ו) נולרים. טופים
 בראשי מגדלים גבוהים להכרת קול נשמע למרחוק. ל"א נולרים כמו נולר מסד לאלפים (שמות
 ל"ד) לשון שמירה כלומר יש יום שיקראו אותם ששמרו התורה ויאמרו קומו וכת"י ארי אית
 אריכות יומיא וסגי טובא דעתיד למיתי לכדיקיא דנטרו אוריחא מלקדמין: (ז) ונהלו בראש
 הגוים. במגלות גבוהי כדי שישמעו למרחוק: (ח) גם עור ופסח. אפילו הננשלים שנהם
 לז אשאם: (ט) בכני יבאו. על ידי חפלה ומשונה:

מורה

ב א ו ר

זימי הורה שהאויבים חללו הפירות וטעם וחללו עבר מההוסף לעתיד (רד"פ). (ז) בראש
 הגוים, ינהלו לישראל במורנו ליעקב, וישראל נקרא ראשית כנאמר ראשית גוים (עמוס ו' א').
 (ח) גם עור ושפח, כ"כ יבואו בנחת שאפי' העור והפסח שיסיו גם והכרה והיולדות ילכו
 לאטם (רד"ק). (ט) ובתחנונים, ענין חמלה ורחמים כמו לבלתי סיות להם תפנה (יהושע
 י"ק

בארענער מיר. (י) פערנעהי-
 טעט גאטטעס וואָרט, איהר
 פעלקער! פערקירנדעט עם אין
 פערנען לאַנדען, אונד זאָגעט
 אָן: דער ישראל אומהער גע-
 שטרייט, זאָממעלט איהן וויע-
 דער, אונד בעוואַכעט איהן וויא-
 דער הירט זיינע העערדע; (יא)
 דען דער עוויגע ערלאָזעט
 יעקב, עררעטטעט איהן אויס
 דער האַנד דעם איבערוועלטי-
 גערס. (יב) דאָ קאָממען זיא
 אונד וויכצען אויף דען העהען
 ציון'ס, האָך ערפֿרייט אָב
 דעם געטטליכען זעענעם,
 דעם קאָרנעס, מאַסטעס אונד
 עהלעס, דער יונגען שאַאָע
 אינד רינדער; איינעם וואָס-
 סעררייכען גאָרטען גלייכט
 איהר געמיטה, קיין קוממער
 קויעלט זיא מעהר. (יג) דאָן
 פֿרייעט אויך זיך דיא יונגפֿרויא
 אים רייהענטאָנצע, דאָן פֿריי-
 ען זיך יינגלינגע אונד גרויזע
 מיט איינאַנדער, זאָ פֿערוואַנד-
 לע איך איהרע טרויער אין
 וואַננע, זאָ טרעסטע אונד ער-
 קוויקע איך זיא פֿאָן איהרעם
 טריבזאַלע. (יד) דער פֿריע-

בְּכָרֵי הַיּוֹאֵ: (י) שְׁמַעוּ דְבַר-יְהוָה
 גוֹיִם וְהִגִּידוּ בְּאָזְנֵי מִמְּרָתְךָ
 וְאָמְרוּ מִזֶּרֶה יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ
 וְשָׁמְרוּ כְרַעַה עֲדָרוֹ: (יא) כִּי-
 פָּדָה יְהוָה אֶת-יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד
 חֲזָק מִמֶּנּוּ: (יב) וּבָאוּ וּרְגָנוּ
 בְּמִרוֹם-צִיּוֹן וּנְהָרוּ אֶל-טוֹב
 יְהוָה עַל-דָּגוֹן וְעַל-תִּירֵשׁ וְעַל-
 יצְהָר וְעַל-בְּנֵי-צֶאֱן וּבִקְרַת וְהִיתָה
 נַפְשָׁם כְּגֵן רֶוְהָ וְלֹא-יִוָּסְפוּ
 לְדָאֲבָה עוֹד: (יג) אִז תִּשְׁמַח
 בְּתוֹרָה בְּמַחֲזֵל וּבַחֲרִים וּזְקֵנִים
 יִחַדּוּ וְהַפְּכֵתִי אֲבָלָם לְשִׁשׁוֹן
 וּנְחֻמֵּיהֶם וְשִׁמְחֵתִים מִיְגוֹנָם:
 (יד) וְרוּיִתִּי נַפֶּשׁ הַכֹּהֲנִים דָּשֵׁן
 וְעַמִּי אֶת-טוֹבִי יִשְׁבְּעוּ נְאֻם-
 יְהוָה: (טו) כֹּה אָמַר יְהוָה קוֹל
 בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים

רחל

סטער זעלע לאַססע איך וואַננעטרונקען ווערדען, אונד מיין פֿאַלק זאָלל מיינעם זעענענס
 פֿיללע געניעסען! דיעס איזט דעם עוויגען וואָרט. (טו) זאָ שפֿריכט דער עוויגע: איינע שטימ-
 מע ערהעבעט זיך צו רמה, איין קלאַנגעטאָן, איין אויסברוך דעם ביטטערן געפֿיהלעם, רחל
 בע-

ר ש י

(י) מזרה. ספרינו"ש בלצ"ז: (יב) ונהרו, יאספו כמו נהר: (יד) דאָן-שמן: (טו) קול כראה נשמע.
 קלא כרום עלמא אישתמע קל בית ישראל דכנן על ירמיה נביא כד שלח יתיה נבזר אדן מרמתא לשון

ב א ו ר

יא"ב (ב) והדומים (הנ"ל). (יב) ונהרו, תרגמתי פה מענין נהורא כמו הביטוי אליו ונהרו
 (מהלים ל"ד ו'). (יד) דשן, מענין ומעגליך ידעפון דשן (מהלים ס"ב י"ב) וכן תרגם הכשד
 ויתפנקון. (טו) קול ברמה נשמע, אמר על דרך משל על עשרת השנטיס שראשם אפרים,
 וזכר

רחל מבכה על-בניה מאנה
 להנחם על-בניה כי איננו:
 (טז) כה ואמר יהוה מנעי קולך
 מבכי ועיניך מדמעה כי יש
 שכר לפעךך נאם-יהוה ושבו
 מארץ אויב: (יז) ויש-תקווה
 לאחריתך נאם-יהוה ושבו בנים
 לגבולם: (יח) שמוע שמעתי
 אפרים מתנודד יסרתני ואוסר
 בעגר לא למד השבני ואשובה
 כי אתה יהוה ארתי: (יט) כי-
 אתרי שובי נחמתי ואתרי הודעי
 ספקתי ער-ירך בשתי וגם-
 נכדמתי כי נשאתי חרפת נעוריי:

בעווינעם איהרע קינדער,
 איזט אונטרעססליך דער קיני
 דער וועגען, דיא זיא ניכט דא
 פֿינדעט. (טז) דאך זא שפריכט
 דער עוויגע: האלט דיא שטימ-
 מע איין פֿאם ווינען אונד ראז
 אויגע פֿאז טהרענען! גוטער
 לאהן שטעהט בעפֿאר דיינעם
 ווערקע, שפריכט דער עווי-
 גע, זיא קעהרען צוריק אויס
 דעם פֿינדעם לאנד, (יז) אונד
 גיסע האָענניג שטעהט בע-
 פֿאר דיינער צוקונפֿט, שפריכט
 דער עוויגע, זיא קעהרען צוריק
 דיא קינדער אין איהרע היי-
 מאטה. (יח) איך האבע עס
 געהארט, וויא אפרים רייע-
 פֿאלליאסמערטע: דוא האסט
 געציכטיגעט מיך, אונד איך
 נאהם אן דיא צוכט וויא איין
 אונגעלעהריגעס קאלב; א זא
 נים מיך וויעדער אויף! איך
 קעהרע צוריק, דוא ביזט דאך

דער עוויגע מיין גאטט! (יט) איך האבע געביסט, נאָרעם איך אין מיך געגאנגען בין, האבע
 אָרער היפֿטע מיך געשלאנגען, נאָרעם איך ערפֿאהרענער ווארדע; נון שטעהע איך בע-
 שעמט דא, אונד ערראטהע אָב דער שמאך מיינער יוגענדונדען, דיא הארט אויף מיר

ר ש י

מאחר הנולד אל גדליהו בן אחיקם כמו שאמר בספר זה (לקמן ל"ט): רחל מבכה על בניה. מדרש
 אגדה אמר שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנש' דמות כהיכל ולא נחפייס נכנסה
 רחל אמרה לפניו רכוננו של עול' רחמי מי מרובים רחמיך או רחמי בשר ודם הוי רחמיך מרובי' והלא אני
 הנכסתי נרתי בחוך ביתי שכל עבוד' שעבד יעקב את אבא לא עבד אלא בשבילי וכשאמתי ליבנס לחוסה
 הכניסו את אחותי לא די שאתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אס הכניסו בניך לרתך
 בניך שחוק להם אמר לה יפה למדת סניגוריות יש שכר לפעולתך ולכדקתך שמסרת סימנך
 לאחותך: (יח) מתנודד. קומפלינט בלע"ז לשון מי ינוד לך (לעיל ט"ו): יסרתני. ביסורין אתה
 הקנ"ה: בעגל לא לואד. פושט גוילוני"ן בלע"ז לשון מלמד הנקר (שופטים ד') הייתי בתחלה
 נכך מטאתי לך: (יט) נחמתי. אני מחזרט על תועבותי: הודעי. שהתכוננתי בעלמי שאעלתי
 אפרינו"י בלע"ז: חרפת נעורי. שיכולים אויבי לחרפני על מטאז נעורי:

ב א ו ר

וזר האם לכלם והיא רחל כאלו זוכה על דרך משל על בניה. רמה, עיר בהר אפרים כנאמר
 בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים (שופטים ד' ה'). נחי, ר"ל קול נהי. על בניה, כנאמר
 חכמינו ז"ל לא לשמה אלא לשם בנה שנאמר אולי ימנן ה' כבזות שארית יוסף ולא לשם בנה
 אלא לשם בן בנה שנאמר הבן יקיר לי אפרים. (יח) ששע שמעתי, תרגמתי לפי דברי החכם
 רד"ס

תרגום אשכנזי

לאסמעט: (כ) איזט ניכט אפרים טיין טהייערער זאָהן? ניכט איין האַלדזעליגעס קינד? יא זאָ אַעט איך פאַן איהם שפרעכע, פֿינדע איך ווירדי גערדעס שטעטען אַנדענקענס איהן; דאַרום איזט אויך מיין אינגערעס רעגע פֿיר איהן, ערבאַרמען, יא ערבאַרמען ווילל אויך מיך זיין, שפּריכט דער עוויגע. (כא) ערריכטע מערק-מאַלע דיר, שטעללע וועגוויי-זער אויף, מערק דיר גוט דען וועג, דיא שטראַסע, דיא דוא געהסט, אונד קאַטמע דאַן צוריק, יונגער ישראל! צו-ריק אין דיעזע דיינע שטערטע. (כב) וויא לאַנגע נאָך וויללסט דוא דיק ווינדען, שטרויבענ-דעס מעדכען? פֿירוואַהר! נייע ויטטע שוף דער הערר

י ר ט י ה לא

(כ) הֲבֵן יָקִיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שְׁעִשׂוּעִים כִּי-מִדֵּי דְבָרֵי בֹו זָכֹר אֲזַכְּרֶנּוּ עוֹד עַל-כֵּן הָמוּ מֵעִי לֹו רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נְאֻם-יְהוָה: (כא) הֲצִיבִי לָךְ צִינִים שְׂמִי לָךְ תְּמָרוֹתִים שְׂתִי לְבָךְ קַמְסָה דֶרֶךְ הַלֶּכֶתִי שׁוּבִי בְּחֹולֶת יִשְׂרָאֵל שְׁבִי אֶל-עֲרִיךְ אֱלֹהִים: (כב) עַד-מָתִי תַחַת־מִקִּין הַבַּת הַשׁוֹבְבָה כִּי-בָרָא יְהוָה חֲדָשָׁה בְּאֶרֶץ נִקְבָּה תִסּוּבֵב גִּבְרִי: (כג) כֹּה-אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יֹאמְרוּ אֶת-הַדָּבָר

הלכת קרי
היה
אים לאַנדע: דאַ ווייב ווירכט אום דען מאַן. (כג) זאָ שפּריכט דער הערר דער העערשאַט רען, דער גאַטט ישראל'ים: איינסט ווירד מאַן זיך וויעדער דעס שפּרוכעס בעדיענען אים לאַנג

ר ש י

(כ) הֲבֵן יָקִיר לִי אֶפְרַיִם • הֵן דַּנְרֵי שְׂכִינָה כְּלוּמַר הוּא מִתְנוּדֵד וְאֵנִי לְבִי נִהפֵךְ עָלַי לְרַחֵם שְׂמַח בְּנֵי יָקִירֵי הוּא כְּמִי שְׂאִין לֹו אֶלֶף בֵּן אֶחָד שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לוֹ כָּל רְלוּוּ: שְׁעִשׂוּעִי. אִישׁ בְּנֵי יִמְנִי"ן בְּלַע"ו: מִדֵּי דְבָרֵי בֹו. כָּל עַת שְׂאִי מְדַבֵּר בֹו. וּמְדַרְשׁ וּיְקַרֵּא רַבֵּה דִי דִיבּוּרֵי שְׂנַתִּי בֹו שְׁלִימִדְתִּי תּוֹרַתִי לְרַחֵם עָלָיו: (כא) הֲצִיבִי לָךְ לְיוֹנִים. סִימְנִים בְּדַרְכֵי אֲבוֹתֶיךָ הַטּוֹבִי: תְּמָרוֹתִי. תְּמָרֵי קִטְוִי" גִטּוֹעִי לְסִימֵן בְּדֶרֶךְ וּכְשׁוֹטוֹ שֶׁל מִקְרָא עֲשֵׂי סִימְנֵי לְדַעַת הַדֶּרֶךְ שֶׁהִלַּכְתָּ בָּהּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְכָל שַׁחֲזוֹרֵי בְּאוֹתוֹ דֶּרֶךְ כְּלוּמַר כִּי וּדְאִי תִשׁוּבוּ מֵשֶׁם: דֶּרֶךְ הַלֶּכֶת. הַלֶּכְתִּי כְּתִיב בְּכָל מְקוֹם שֶׁהִלַּכְתָּ הִלַּכְתִּי אֲנִי עִמָּךְ וּיוֹנָחַן תִּירְגַּם שִׁמְי לָךְ תְּמָרוֹתִי הַחֲפֵלֵל בְּמַר וּפִשֵּׁךְ (וּמוֹחַס פִּירַשׁ תְּמָרוֹרִין עִינֵן מוֹעֵל וְכֵן פִּירַשׁ וּתִימְרוֹת עֵשֶׂן (יֹואל ג') סֵא"א): (כב) תַּחַת־מִקִּין. תַּסְחָרֵי מִמֵּנִי שְׂאֵת בּוֹשֶׁה לְשׁוֹב אֲלֵי מִסְּנֵי דַרְכֵי הַנֶּה חֲדָשָׁה נִבְרָא בְּאֶרֶץ שֶׁהִנְקָה תְּחִלָּה אַחַר הַזָּכֵר לְנִקְשׁוֹ שִׁישְׁאֵנָה ל' וְאִסּוּבְבָה בְּעִי אֲנִקְשָׁה וְגוֹמַר וּמֵאִים ר' יְהוּדָה הַדְּרָשָׁן שֶׁמֵּעִתִּי נִקְבָּה תִסּוּבֵב לְהִיּוֹת גִּבְרִי אֲנִי נִתְמַיךְ בְּכַת הַנוֹטֵל עִשׂוֹר

ב א ו ר

רד"פ בניאורו בהפטרות ליום ב' דר"ה עיי"ט. (כ) הֲבֵן יָקִיר, ה"א התמי' תשמע גם כן במקום הלא לאמת הדבר כמו הנלחם וירשת (מלכים ב' א' י"ט) הנגלה נגלתי (שמואל א' ב' כ"ז) עיי"ט פי' הרד"ק, והדבור מוסב על שמוע שאעתי. עוד, לשון התמדה בלי הפסק, וכן חרמתי. (כא) תְּמָרוֹתִים, תְּמָרוֹת קִטְוִים. טוֹעִים לְסִימֵן הַדֶּרֶךְ (רש"י), ועיין מ"שכ למעלה (י' ח'). (כב) תַּחַת־מִקִּין, תְּהִי מִסּוּבְבָה לְכָאן וּלְכָאן וְלֹא תִלְכֵי דֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לְשׁוֹב אֶל אִינְךְ הַרְאִשִׁין, כְּלוּמַר עַד מִמֵּי תַחַעֲלֵי בְּמִסּוּבָה (רד"ק). כִּי בָרָא ח' חֲדָשָׁה, וּמֵה הִיא הַחֲדָשָׁה ב' נִקְבָה

הָיָה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְעָרָיו בְּשׁוּבִי
 אֶת־שְׁבוּתָם יְבָרַכְךָ יְהוָה נְוָה
 צֶדֶק הָרַק הַקִּדְשׁ: (כד) וַיֵּשְׁבוּ בְּהַ
 יְהוּדָה וּבְכָל־עָרָיו יַחְדָּו אֲכָרִים
 וַנִּסְעוּ בְּעֵדֶר: (כה) כִּי הָרִוּיִתִי
 נַפְשׁ עֵיפָה וְכָל־נַפְשׁ דָּאֲבָה
 מִלְּאֲתִי: (כו) עַל־זֹאת הִקִּיצֹתִי
 וַאֲרָאָה וּשְׁנֵיתִי עֲרֵבָה לִי:
 (כז) הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה
 וּזְרַעְתִּי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־
 בֵּית יְהוּדָה זֶרַע אָדָם וְזֶרַע בְּהֵמָה:
 (כח) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר שִׁקְדֹתִי עֲלֵיהֶם
 לִנְתוֹשׁ וּלְנִתּוּץ וּלְהַרְסוֹ וּלְהֵאָבִיד
 וּלְהִרְעֵךְ כֵּן אֲשַׁקֵּד עֲלֵיהֶם לְבָנוֹת
 וּלְנַטוּעַ נְאֻם־יְהוָה: (כט) בְּיָמִים
 רָהִם לֹא־יֵאמְרוּ עוֹד אָבוֹת
 אֲכָלוּ בַסֶּר וּשְׁנֵי בָנִים תִּקְהִינָה:

לאנדע יהודה'ס אור זיינען
 שטערטען, ווען איד זיא בעי-
 פרייע פאן איהרער געפאנגעני-
 שאפט: דער עוויגע זעג-
 נע דיך, וואהנונג דער
 גערעכטיגקייט, בורג
 דער טרייע! (כד) היער
 הויזעט דאן יהודה זיכער אונד
 זיינע זעממטליכן שטערטע, דא
 ווירקעט טהעטיג דער לאנד-
 מאן, דארט ציעהען זיא הארט-
 לאז הינטער העערדען הער:
 (כה) דען יעדע לעבענדע זעע-
 לע האבע איד געלאכט, יע-
 דעס שמאכטענדע געמיטה
 האבע איד בעפרייענדעט:
 (כו) דארט ערוואכטע איד
 וועהרענד דער ערשיינונג אונד
 זיס וואר דער שלאף מיר -
 (כז) עס ווירד איינע צייט קאמ-
 מען, שפריכט דער עוויגע,
 ווא איד ישראל'ס הויז אונד
 יהודה'ס הויז וויעדער אוביע
 מיט מענשענוואט אונד מיט
 פיעהוואט, (כח) אונד זא איי-
 ריג איד געגען זיא וואר אים
 צערשטארען, צערטרימערן,
 פערוויסטען, פערניכטען אונד

פלאנען, זא אייפריג ווערדע איד וויעדער פיר זיא זיין אים אויפבייען אונד פערפלאנע-
 צען, שפריכט דער עוויגע. (כט) צור זעלבען צייט ווירד מאן ניכט מעהר זאגען: דיא פאטער
 עססען אונרייע פרוכט, אונד דען קינדערן ווערדען דיא צעהגע שטומפן! (ל) זאגדערן

כי

עישור נכסי' שנעה אומות מזבעים סוף שחטלי הכל כנן זכר שהוא יורש הכל: (כו) על זאת
 הקינותי. כך אמר ירמיה כל מה שהייתי יושן ונדרס נבואת פורענות הנבואה הזאת הקינותי
 מחרדמתי: ערבה. נעמה: (כו) זרע אדם וזרע בהמה. הטובים והסכלי' שבהם אני אזרעם
 כולם להיות זרע שלי זרע אדם וזרע בהמה תירגס יונחן אקמינון כנני אינשא ואכליחינון
 כנעירא שאין עונותיהם נפקדין עליה: (כט) בוסר. פרי שלא נגמר והוא מקפה את השינים:
 ושיני בניס מקהינה. הבנים ילקו בעון אבות:

ב א ו ר

נקנה תסובב גבר שדרך העולם שהאיש מחזר ומסבב אחר האשה ואן הנקבה תסובב אחר אישה,
 כלומר שיסובבו בני ישראל אל ה' אלהיהם (הנ"ל). (כד) אכרים, מהס יהיו עובדי אדמה
 ויעבדו במנוסה ובנאמונה, ומהס יסעו בעדר נשלים ונשלוה. (כו) הקיצותי ואראה, וי'ו

יעדע ווירד פֿיר זיין אינגעס
פֿערגעהען לידען; זוער דיא
אונרייטע פֿרוכט געניעסט,
דיעזעס זוערדען אויך דיא
צעהנע שטומפֿן ווערדען.
(לז) יאעס קאממט איינע צייט,
שפֿריכט דער עוויגע, אין וועל-
כער איך טיט דעם הויזע
ישראל'ס אונד דעם הויזע
יהודה'ס איינע נייען בונד
שליעסע, (לז) גיכט וויא יענער
בונד, דען איך טיט איהרען
פֿאטערן שלאס, אלס איך זיא
בייא דער האנד ערגריף, זיא
אויס דעם לאנדע מצרים צו
פֿיהרען, דען דיזעען בונד הא-
בען זיא געבראכען, אונד דעס-
האלב פֿערווארף איך זיא אויך,
שפֿריכט דער עוויגע. (לז) דייע
זער בונד אכער, דען איך טיט
דעם הויזע ישראל צו יענען ציי-
טען מאַכען ווערדע, (ווייר זק
געטפֿעטען זיין), שפֿריכט דער
עוויגע; איך פרעגע טיעף מיי-
גע לעהרע אין איהר אינגער-
סטעס, שרייבע זיא אויף איהר
הערץ היז, אונד זק ווערדע
אויך איהר גאטט, אונד זיא
מיין פֿאלק זיין (לז) קיין פֿריינד
ווירד מעהר דען אנדערן, קיין
ברודער מעהר דען אנדערן
ערסט בעלעהרען אונד עראינג-
נערן מיססען מיט דען וואָר-

(ל) **כִּי אִם-אִישׁ בִּעֲוֹנוֹ יָמוּת כָּל-
הָאָדָם הָאֵכֶל הַבֶּכֶר הַקְּדִינָה
שְׁנָיו:** (לז) **הֲנָה יָמִים בָּאִים נֶאֱמַר-
יְהוָה וְכָרְתִי אֶת-בַּיִת יִשְׂרָאֵל
וְאֶת-בַּיִת יְהוּדָה בְּרִית הַדְּשָׁה:
(לז) **לֹא כְּבְרִית אֲשֶׁר כָּרְתִי אֶת-
אֲבוֹתָם בַּיּוֹם הַהוּאִי בְּיָדָם
לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר-
הָמָּה הִפְּרוּ אֶת-בְּרִיתִי וְאֲנֹכִי
בְּעַלְתִּי בָם נֶאֱמַר יְהוָה: (לז) **כִּי
זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרַת אֶת-
בַּיִת יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם
נֶאֱמַר יְהוָה נָתַתִּי אֶת-תּוֹרָתִי
בְּקִרְבָּם וְעַל-לִבָּם אֶכְתָּבְנָהּ
וְהֵייתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהָמָּה
יְהִיוּ-לִי לְעָם: (לז) **וְלֹא יִלְמְדוּ
עוֹד אִישׁ אֶת-רַעְהוּ וְאִישׁ אֶת-
אָחִיו לֵאמֹר דַּעוּ אֶת-יְהוָה כִּי
כֹלָם יֵדְעוּ אוֹתִי לְמַקְטָנָם וְעַד-
גְּדוּלָם נֶאֱמַר יְהוָה כִּי אֶסְלַח********

דגש א"ש

לעונם

טען: „ערקעננע דען עוויגען!“ דען אללט פֿאם קליינסטען ביז צום גרעסטען
ווערדען זיא מיך קענגען, שפֿריכט דער עוויגע, דא איך איהנען איהרע זינדען פֿערגע-
בייטן וויא וויקא (הויז) האט זיא מיך זאלט בכח מתיב (הויז) זיא זייערן ביז

ב א ו ר

ואראש כו"ו הן אתה קלמט ונחטא, ר"ל ונכר מטאנו לפיכך קלמט, וכן הקינותי ואראש
וכבר ראיתי נחלוס הנבואה זאת הנחמה ומחוכה הקלותי (דד"ק), ואולי פ"י ואראש יעודנו
המראה לפני, או משום שלא בלחם הנבואה אליו, או משום שהוא עלמו שמו חמיד לנגד
עיניו מרוב חסלו ומחמתו אליו, וכפי שניהם הנגמתי. (לב) ואנכי בעלתי, כמו נחלתי וענינו
קלתי כפי' אני הו"ק. (לד) כי אסלח לעונם, ולא יהי' הנדל ביני ובינם במאמר הנביא

לַעֲזוֹנָם וּלְחַטָּאתָם לֹא אֶזְכֶּר-עוֹד:
 (לה) כֹּה וְאָמַר יְהוָה נָתַן שְׁמִשׁ
 לְאֹר יוֹמָם חֶקֶת יָרַח וְכֹכְבִים
 לְאֹר לַיְלָה רַגַע הַיָּם וַיְהִימוּ גִלְיוֹ
 יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: (לו) אִם-יִמְשׁוּ
 הַחֲקִים הָאֵלֶּה מִלְּפָנַי נֹאסִי-יְהוָה
 גַּם זָרַע יִשְׂרָאֵל יִשְׁבְּתוּ מִהַיּוֹת
 גְּזוּי לְפָנַי כָּל-הַיָּמִים: (לז) כֹּה וְ
 אָמַר יְהוָה אִם-יִמְדוּ שָׁמַיִם
 מִלְּמַעְלָה וַיִּחְקְרוּ מוֹסְדֵי-אָרֶץ
 לְמַטָּה גַם-אֲנִי אֲמַאֵם בְּכָל-זָרַע
 יִשְׂרָאֵל עַל-כָּל-אֲשֶׁר עָשׂוּ נֹאסִי-
 יְהוָה: (לח) הִנֵּה יָמִים נֹאסִי-
 יְהוָה וְנִבְנְתָה הָעִיר לַיהוָה
 מִמְּגִדָּל הַנִּנְאָל עַד-שַׁעַר הַפְּנָה:

בע, אונר איהרער פֿערנעהונג.
 גען ניכט מעהר געדענקע.
 (לה) וּף שפריכט דער עוויגע,
 דער נאך אנוואנדעלכארען
 געזעטצען דיא וואַננע אַס טאַ
 גע שיינען, אינד דען מאַנד
 אונר דיא שטערנע אין דער
 נאַכט לייכטען לעסט, דער
 דאַ וועלטמערה אויפֿרענט,
 דאַס זיינע פֿלוטהען טאַכען,
 אונר דעססען נאַמע, הערר
 דער הערשאַרען "איוט:
 (לו) וועררען דיעוע געזעטצע
 יעמאַלס פֿאַ- מיר זיך אויפֿלאַ-
 זען, שפריכט דער עוויגע, זא
 זאַלל אויך ישראל'ס שטאַם
 אויפֿהאַרען, פֿערנער פֿאַר
 מיר איין פֿאַלק צו זיין. (לז) וּף
 שפריכט דער עוויגע: ווען אַכען
 דיא היממעל בעמעססען. אונר
 אונטען דיא גרונדפֿעילער דער
 ערדע ערפֿאַרשט וועררען/דאַן
 וועררע איך דען גאַנצען שטאַם
 ישראל'ס אום אַללר זיינ טהאַ
 טען וויללען פֿערווערפֿען -

באים קרי ולא נמיכ ויצא

דיעס האַט דער עוויגע געשפּראַכען. (לה) עם קאַמען צייטען, שפּריכט דער הערר, וואַ דיא
 שטאַרט דעם עוויגען צו עהרען וויעדער אויפֿגעכויט ווירר, פֿאַם טהורם חננאל ביו צום עקטהאַ-
 רע

ר ש י

(לה) לאור. איאקלארזי'ר בלע"ז וכת"י לאנהרא: רוגע היס. שובר היס מנידו ומרתחו ונעשה
 קמטים קצטי' כמו עורי רגע (איוב ז'): (לו) ימושו. כמו לא ימיס: (לז) אס ימדו שמים. כמה גובהם
 גס אפי אמאם בישראל. כלומר כסם שהס לא ימדו ולא יחקרו כך ישראל לא ימאסו בכל אשר חטאו:

ב א ו ר

ני אס עוונותיכם היו מבדילים בנייכם לבין אלהיכם וגו' (ישעי' נ"ט ב'). (לה) חקות, כמו
 בחקות, והשיעור הנותן שמש לאור ביום, והיחס לאור בלילה בחקות הקימות לעד, ואולי הוא
 מקרא מסורס ושיעורו כן נותן חוקת שמש לאור יום וגו' והכוונה הנותן חקות ונותן שמש
 וירח וככבים, ויהי' תרגומו: דער דיח כחטורגעזעטלע בעסטאַהוטע, דער דיח זאָננע חייני
 זעטלעטע לו זייכטען דעם טאַגעס חונד דען אַקנד או. ז. וו. ופי' זה יהי' יותר נכון לחבור המקרא
 הנא' - (לו) בלפני, כלומר אס ימושו ברכוני, כי אני אמרתי עוד כל ימי הארץ זרע וקציר
 וגו' לא ישבותו ושלח ברכוני בודאי לא ימושו. (לז) על כל אשר עשו, כלומר על כל עונות
 שעשו לא ימאסו בעבור זה כי יסלח לעונם כמו שאמר למעלה (ירד"ק). (לח) ממגדל
 הננאל, עיין בנחמי' ג' ט'. שער הפנה, נקרא כן לפי שהיה שם פנת המומה (ירד"ק
 במלכים

תרגום אשכנזי

ירמיה לא לב

(לט) וַיֵּצֵא עוֹד־קוֹה הַמֶּדֶה נִגְדוֹ
עַל גְּבַעַת גֶּרֶב וְנִסַּב גַּעְתָּהּ:
(מ) וְכָל־הָעֵמֶק הַפְּגָרִים וְהַדְּשָׁן
וְכָל־הַשְּׂרָמוֹת עַד־נַחַל קִדְרוֹן
עַד־פְּנֵת שַׁעַר הַסּוּסִים מִזְרָחָהּ
קָדַשׁ לַיהוָה לֹא־יִנְתָּשׁ וְלֹא־
יִהְיֶה עוֹד לְעוֹלָם:

רע. (לט) יא נאך ווייטער פֿאַר-
ווערטס געהט דיא מעסשנור,
זיא רייכט ביז צור העהע גרב'ס
אונד לענקט זיך גען גועה הין,
(מ) דאז גאנצע לייכען = אונד
אשעטהאל אונד אללע עקקער
ביז צום שטראמע קדרון'ס
אונד ביז אן דען עק דעס ראם =
טהאָרעס גען מאַרגען זאללען
דעם עוויגען הייליג כלייבען,
אונד ניממער צערשטאַרט,
ניממער פֿערוויסטעט ווערדען.
לב (א) דאז וואָרט וועלכעס
דעם ירמיהו וואָרד פֿאַם
עוויגען, אים צעהנטען יאהרע
צדקיהו'ס דעם קעניגס פֿאַן
יהודה, וועלכעס וואָרדאז אַל-
צעהנטע יאהר נבוכדנצר'ס.
(ב) דאז העער דעם קעניגס
פֿאַן כבל, בעלאַגערטע דא-
מאהלס ירושלים, אונד דער
פראָפֿעט ירמיהו וואָר פֿער-
האַפֿטעט אַם פֿאַרפלאַטצע
דער הויפטוואַכע דיא זיך אים
פֿאַללאַסטע דעם קעניגס פֿאַן
יהודה בעפֿאַנד. (ג) צדקיהו
דער קעניג פֿאַן יהודה ליעם

לב (א) הַדְּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֵל-
יְרֵמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בַּשָּׁנָה
הָעֲשִׂירִית לְצִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
הָיָה הַשָּׁנָה שְׁמֹנֶה־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לְנְבוּכַדְרֶאֱצַר: (ב) וְאִזְ חִיל מֶלֶךְ
בְּכָל צָרִים עַל־יְרוּשָׁלַם וַיְרַמְיָהוּ
הַנְּבִיא הָיָה כְּלוֹא בַּחֲצַר הַמַּטְרָה
אֲשֶׁר בֵּית־מֶלֶךְ יְהוּדָה: (ג) אֲשֶׁר
כָּל־אִזְ צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה
קו קיי. השדמות קיי. בשנה קיי
ר ש"י

(מ) העמק הפגרים. עמק שנפלו שם פגרי מתנה סמרכב: והדשן. מקום שפך הדשן שהיה מון לירושלם יוסיפו על העיר ויכניסו כל זה לתוך חומותיה ונבואה זו עתיד' לנא בגאולה אחרונה שהרי לא היתה בני' שני: השדמות. קופוני"א בלע"ז:

לב (ב) לרים. לשון מזור: בחלר המטרה. לשון בית הזשמר:

ב א ו ר

במלכים ב' י"ד י"ג, וכן תרגם הכשדי חרע זוייתא, והפנה היה צמערבית דרומית נגד שער אפרים אשר היה בכפון ירושלים. גרב וגעה, הרים סמוכים לירושלים וזולת שםם לא נודע לנו דבר. (מ) נחל קדרון, הוא נחל ונקעס בין ירושלים והר הזיתים למזרח העיר ובתוכו הוליכו הסוסים למרחץ בשער אשר היה במקצוע מזרחית דרומית, ולכן נקרא שער הסוסים. לעולם, לזמן ארוך.

לב (א) הדבר אשר היה, גם בפרשה זאת יראו דברי אזהרה ונחמה הנאמרים לו: בימי צדקיה, מעין אזהרות הנכתבות קודם לזה, ולכן סמכס הסופר, וטעמו נמשך על ויאמר ירמיהו במקרא וי". (ב) בחצר המטרה, בחלר שהיו נשמרים שם האסורים, מטרה שראו נער ענין שמירה, כמו הינעור לעולם, ותרגום ויאסוף אותם אל משמר לבית מטרה (ד"ק)

לֵאמֹר מִדֹּעַ אֶתְּהָ נִבְּאָהּ
 לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה הַיְהוּנִי
 נָתַן אֶת־הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ־
 בָּבֶל וּלְכַדְדָּהּ: (ד) וְצִדְקָהּ יְהוּ מֶלֶךְ־
 יְהוּדָה לֹא יִמְלֹט מִיַּד הַכַּשְׂדִּים
 כִּי־הִנָּתַן יִנָּתַן בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל
 וְדָבַר־פִּיּוֹ עִם־פִּיּוֹ וְעֵינָיו אֶת־עֵינָיו
 תִּרְאֶינָהּ: (ה) וּבָבֶל יוֹלִיךְ אֶת־
 צִדְקָהּ וְשֵׁם יְהוָה עַד־פְּקַדֵי
 אֶתּוֹ נֶאֱמַר יְהוָה כִּי תִלְחַמוּ אֶת־
 הַכַּשְׂדִּים לֹא תִצְלִיחוּ: (ו) וַיֹּאמֶר
 יְרֵמְיָהוּ הִיךְ דְּבַר־יְהוָה אֵלַי
 לֵאמֹר: (ז) הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן־שָׁלֹם
 דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קִנְיָה לְךָ
 אֶת־שָׂדֵי אֲשֶׁר בְּעֵנְתוֹת כִּי לְךָ
 מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לְקִנְיֹת: (ח) וַיָּבֹא
 אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן־דָּדַי כַּדְּבַר יְהוָה
 אֶל־חֲצֵר הַמְּטָרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי
 קִנְיָה נָא אֶת־שָׂדֵי אֲשֶׁר־בְּעֵנְתוֹת

איהו איינשפעררען, מיט דען
 ווארטען, וויא האסט דוא דיך
 אונטערשטאנדען צו ווייסזאגן
 גען: זאג שפרייכט דער עוויגע
 איך איבערנעבע דויע שטאדט
 דער געוואלט דעם קעניגס פאן
 בבל, ער ווירד זיא עראבערן,
 (ד) אונד זעלכסט צדקיהו דער
 קעניג פאן יהודה זאלל דען
 כשדים ניכט ענטגעהען זאגן
 דער דעם קעניגע פאן בבל אין
 דיא האנד פאללען, אונד פאן
 מונד צו מונד מיט איהם
 שפרעכען אונד פאן אויגע צו
 אויגע איהן אנועהען מיססען;
 (ה) ער פיהרט דאן דען צדקיהו
 נאך בבל אונד דארט פער-
 בלייבט ער אויך ביזן איך
 איינסט זיין געדענקע
 שפרייכט דער עוויגע, וואל-
 לעט איהר אייך אבער דען
 כשדים ווידערזעצען, זאג
 ווערדעט איהר עם ניכט אויס-
 פיהרען. (ו) דעם עוויגען
 ווארט, שפרייכט ירמיה, ער-
 נינג אלזאן מיך וויא פאלגט:
 (ז) חנמאל דער זאגן דיינעם
 אהיימס שלום'ס, ווירד צו
 דיר קאממען אונד שפרעכען:
 קויף דיר דאן פעלד דאן איך
 צו ענתות האבע (ח) זיין
 זאנדע בניאן'ס), דען דוא

ועיניו קרי אשר

האסט דאן רעכט דער פערואנדשאפט עם צו קויפען. (ח) דא קאם אויך מיינעם אהיימס
 זאגן חנמאל צו מיר, וויא דער עוויגע געשפראכען, אין דען פארהאף דער
 הויפטוואצע, אונד שפראך צו מיר: קויף מיר דאן פעלד זאב, דאן איך צו ענתותאיים
 לאגן

ר ש י

(ח) עד פקדי אותו. פקדת כל האדם היא המיתה: (ו) ויאמר ירמיהו ונומר. לא ללדקיהו
 אמר כן אלא סי' הכתוב למען בלאו וחזר לדיבורו הכאשון לפרש מה הדבר אשר היה אל ירמיהו:
 (ז) בא אלך. על פי הדבור:

ב א ו ר

(יד"ק) • (ג) הבני גוהן, הניבאה הזאת נאמרה ונכתבה להלן נס' ל"ד ע"ש. (ו) משפט הגאולח,

אֲשֶׁר וּבְאֶרֶץ בְּנֵי מִצְרַיִם כִּי לָקַח מִשְׁפָּט
 הַיִּירֶשֶׁה וְלֹא הִגְאֵלָה קְנֵה לָךְ
 וְיָדַע כִּי דְבַר יְהוָה הוּא:
 (ט) וְאֶקְנֶה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת
 חֲנַמְאֵל בֶּן־דָּדַי אֲשֶׁר בַּעֲנַתְחַת
 וְאֶשְׁקֶלְהָ לּוֹ אֶת־הַכֶּסֶף שִׁבְעָה
 שֶׁקֶלִים וְעֶשְׂרֵה הַכֶּסֶף: (י) וְאֶכְתֹּב
 בְּסֵפֶר וְאֶהְרֹם וְאֶעַד עֵדִים
 וְאֶשְׁקֶל הַכֶּסֶף בְּמֵאזְנָיִם:
 (יא) וְאֶקַּח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת־
 הַחֶתּוּם הַמְצֻוֶה וְהַחֲקִים וְאֶת־
 הַגְּדֹלִי: (יב) וְאֶתֵּן אֶת־הַסֵּפֶר
 הַמִּקְנָה אֶל־בְּרוּךְ בֶּן־גְּרִיָּה בֶן־
 מַחְסִיָּה לְעֵינַי חֲנַמְאֵל דָּדִי וְלְעֵינַי
 הָעֵדִים הַכְּתוּבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה
 לְעֵינַי כָּל־הַיְהוּדִים הַיֹּשְׁבִים

לאנדע בנימן בעויטצע, דען
 דוא האסט דאן ערב אונד
 פֿערוואנדשאַטס-רעכט, קויג
 פֿע עם דיר — דא מערקטע
 איך דאס עם דער וויללע דעם
 עוויגען זיא. (ט) וְאֶקְנֵטע איך
 דאן פֿעלד פֿאן מיינעס אַהיימס
 וְאֶהן חנמאל דאן צו ענהות
 לאג, אונד וואג איהם צו, דאן
 זילבער, זיעבען שקלים אונד
 צעהן זילבער שטיקע.
 (י) דיעם שריעב איך אין איי-
 נע דאללע, בעויעגעלטע,
 בעשטעטיגטע עם דורך צייגען
 אונד וואג דאן זילבער אויף
 דער וואגע. (יא) הירוף נאהם
 איך נאך געברויך אונד געזעטן
 דען קויפֿבריעף דען פֿערויע-
 געלטען אונד אויך דען אַפֿפֿע-
 נען. (יב) אינד נאב איהן דעם
 כרוך וְאֶהן גריהים דעם וְאֶה-
 נעס מחסיה, אים בייאזין מיי-
 נעס פֿערוואנדטען חנמאל
 אונד דער צייגען דיא אין דער
 דאללע אונטער צייכנעט וואג
 רען, אונד אין גענענווארט
 אללער יהודים דיא אים פֿאר-

בחצר

רשי

(יא) את ספר המקנה. שער המנינה: את החתום וגומר. עם חתימתי נשואו
 חתום כדת ומוק: ואת הגלוי. שהחוק נבית דין על פי עדיו ונתנו וחתמו הדיינים אשרתא
 דדייני הוא קיום השטרות לעשות הדבר גלוי ומפורסם פן ימותו העדים. ורבותינו פירשו לענין
 גט פשוט ומקושר בנבא נהרא: (יב) לעיני חנמאל דודי. ועד עכשיו קראו בן דודי שם
 שנים היו ואם אין זאת לא ידעתי מהו. ויש נוטים לומר דודו וכן דודו היה חנמאל לירמי'
 כגון ראובן נשא את בת שמעון אחיו וילד לו יואל וכנר הוליד שמעון ימין כרי ימין דודו

באר

אם מכרתיו לאחר לך טכט הגאולה שמגאלהו מידי, אף כי אהה ראוי לקנותו מידי (רד"ק).
 (ה) כי דבר ה', ידעתי כי מהסס הוא שאקנהו, כי אם לא היה מלחו למה חמר
 אלי שיבא חנמאל אלי למכור שדהו (רד"ק). (י) ואברהם בספר, אז היה דונס לכתוב על
 מגלה דבין דבין, כמו ס"ח שלנו על כד אחד מן הקלף, ואח"כ תחכוהו לחתיכות רבות, ובאשר
 כתבתי להלן (ל"ו ב"ג), וכן כתב ירמי' מתחלה הכל על מגלה אחת את ספר המקנה ואת
 החתום ואת הגלוי, ואח"כ תחכוהו לשנים חלקים, ולכן אמר להלכה לקוח את הספרים ופה
 לא נזכר אלא ספר אחד. ואשקל חבסך, וכבר אמר למעלה ואשקלה לו, אלא ר"ל שפני
 עדי המקנה שקל לו הכסף משקל ישר במאזנים (רד"ק). (יא) את החתום המצוה, כפי המכונה
 והחוק. (יב) דודי, כמו בן דודי וכן דרך לשון יוני להשמיט לפעמים מלת בן, ועיין רד"ק.

בַּחֲצַר הַמְּטָרָה: (יג) וַאֲצִיָּה אֶת־
 בָּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר: (יד) כֹּה־
 אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 לְקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֶת־
 סֵפֶר הַמִּקְנֵה הַזֶּה וְאֶת הַחֲתוּם
 וְאֶת סֵפֶר הַגְּלוֹי הַזֶּה וְנָתַתֶּם
 בְּכַל־יְהִירְשׁוּ לְמַעַן יַעֲמְדוּ יָמִים
 רַבִּים: (טו) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה
 צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקְנֶנּוּ
 בְּתֵים וְשָׂדוֹת וְכַרְמִים בְּאֶרֶץ
 הַזֹּאת: (טז) וְאֶת־פְּלִל אֶל־יְהוָה
 אַחֲרֵי תַתִּי אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנֵה
 אֶת־בָּרוּךְ בֶּן־נְרִיָּה לֵאמֹר:
 (יז) אֲהֵה אֲדַנִּי יְהוָה הִנֵּה אֲתָה
 עֹשִׂית אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ
 בְּכַהֵךְ הַגָּדוֹל וּבְזֹרְעֶךָ הַנְּטוּיָה
 לֹא־יִפְלֵא מִמֶּךָ כָּל־דְּבָר: (יח)
 עֲשֵׂה חֶסֶד לְאֵלֹפִים וּמִשְׁלָם

האפע דער הויפטוואכע וואה-
 נען. (יג) דאכייא בעפאהל איך
 איהם פאר דען אנווענדען,
 פאלגענדעם: (יד) זא שפריכט
 דער הערר דער העעשאארען,
 דער גאטט ישראל'ס: נים דיע-
 זעראללען דעם קויפבריעפעם
 ריא פערזיעגעלטע זאוואהל
 אלס אויך ריא אפעענע, אויך
 געבע זיא אינאין אירדנעם גע-
 פעם דאס זיא לאנגע צייט דא
 פערזוואהרט בלייבען. (טו) דען
 זא שפריכט דער הערר דער
 העערשאארען דער גאטט
 ישראל'ס: עם ווערדען וויע-
 דער היזער פערלער אויך
 וויינגערטען אין דיעזעם לאנדע
 געקויפט ווערדען. (טז) נאכ-
 דעם איך אבער דיעזען קויפ-
 בריף דעם ברוך זאהן נריה אי-
 בערגעכען האטט, בעטהעטע
 איך אלוז צום עוויגען: (יז) א
 עוויגער מיין גאטט! דוא דער
 דוארען היסמעל אויך דיא ער-
 דע מיט דיינער גראסען מאכט
 אויך מיט אויסגעשמרעק-
 טעם ארם הערפארגעבראכט,
 דעם ניכטס אונמעגליך איזט,
 (יח) דער זיך גנעריג צייגט בין
 אין דאן טווענדסטע גע-
 שלעכט

ר ש י

לימואל שכן אחי אמו הוא וגם בן דודו שהוא בן שמעון אחי אביו של ימואל. ואינה היא המדה
 שלא מלינו בכל המקרא אח האם קרוי דוד: (יד) כה אמר וגו'. אל תאמר לחנם אחי מלניע'
 שהי הכל גולים: (טו) כי כה אמר ה'. סופן לקנות בתים: (יז) לא יפלא. לא יכחד ויודע
 אמה

ב א ו ר

(יד) לקוח, מקור במקום לווי, כמו זכור את יום השבת (כד"ק). יעמדו ימים רבים, עד שזכ הנולה
 שאז מתקיים נבואת עוד יקנו בתים ולהיות לאות לשיבת הגלות (הנ"ל). (יז) לא יפלא מסך,
 מענין היפלא מה' דבר (בראשית י"ח י"ד) ופירושו אין דבר נעלם ומוכחל ממך ל-שותו.
 אל

עֲוֹן אֲבוֹת אֵל-חֵיק בְּנֵיהֶם
 אַחֲרֵיהֶם הַגָּדוֹל הַגְּבוּר
 יְהוּדָה צְבֹאוֹת שְׁמוֹ: (יט) גְּדוֹל
 הַעֲצָה וְרֹב הָעֲלִילִים אֲשֶׁר-עִינִיךָ
 פָּקְחוֹת עַל-כָּל-דַּרְכֵי בְנֵי אָדָם
 לָתֵת לְאִישׁ כְּדַרְכֵּי וּכְפָרֵי
 מֵעַלְלָיו: (כ) אֲשֶׁר שָׁמַת אֶתְּוֹת
 וּמִפְתִּים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד-הַיּוֹם
 הַזֶּה וּבִישְׂרָאֵל וּבְאָדָם וַתַּעֲשֶׂה-
 לָךְ שֵׁם כְּיוֹם הַזֶּה: (כא) וַתֵּצֵא
 אֶת-עַמֶּךָ אֶת-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם בְּאֶתְוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבִיד
 הַזֹּקֵה וּבְאַזְרוּעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא
 גְּדוֹל: (כב) וַתִּתֵּן לָהֶם אֶת-הָאֶרֶץ
 הַזֹּאת אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבוֹתָם
 לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדִבְשׁ:
 (כג) וַיָּבֹאוּ וַיִּרְשׁוּ אֶתְהָא וְלֹא שָׁמְעוּ
 בְּקוֹלְךָ וּבְתַרְוֹתֶיךָ לֹא-הִלְכוּ אֶת
 כָּל-אֲשֶׁר צִוִּיתָהּ לָהֶם לַעֲשׂוֹת

שלעכט, אונד דער פֿאַטער
 פֿרעפֿעל איהרע שפעטע נאָכ-
 קאַממען נאָך האַרט ביסען
 לעסט, דוא גראָסער מעכטי-
 גער גאָטט! דעססען נאָמע
 הערר דער העערשאַרען
 איזט! (יט) דער דוא גראָס
 ביזט און ראַטה, אונד מעכטיג
 און טהאַט, דוא דעססען אוי-
 גענמערק אויף אַללע האַנד-
 לונגען דער מענשען געריכט-
 טעט איזט, אום יעדען אייג-
 צעלנען נאָך זיינעם בעטראַגען
 אונד נאָך זיינען פֿערדיענסטען
 צו לאָהנען; (כ) דער דוא אים
 לאַנדע מצרים, וואונדער אונד
 צייכן פֿעראיבטעסט דערומאן
 נאָך הייטע געדענקט, זאָ וויא
 אויך אונטער ישראל אונד אַנ-
 דערן מענשען, אונד דאָדורך
 דען נאָמען דיר ערוואַרכסט דען
 דוא געגענווערטיג טרעגסט.
 (כא) דוא האַסט דיין פֿאַלק
 ישׂראַ אים דעם לאַנדע מצרים
 הערויסגעפֿיהרט, דורך צייכען
 אונד וואונדערטהאַטען, מיט
 שטאַרקער מאַכט מיט אויס-
 געשטעקטעם אַרם אינד מיט
 פֿורכט באַרער גרעסע,
 (כב) אונד איהנען דאָ לאַנד
 געגע בען, דאָ דוא איהרען

פֿאַטערן שאָן צוגעשוואַרען האַסט, איין לאַנד וואָס מילך אינד האַנטיג עליעסט (כג) אַלס
 זיא אַבער קאַמען, זיך דאָזעלכסט בעזעטצטען. אונד דיינער שטיממע ניכט געהאַרעט-
 טען, נאָך דיינער לעהרע ניכט וואַנדעלטען אונד פֿאַן אַללעם דעם וואָס דוא איהנען צו טהון

ר ש י

אתה שופטנו לנלות ולמה אחרת לי לקנות שדה: (יח) ומזלם עון אבות אל חיק, הדור הזה
 סה-לכני אצרי אבותיה' בדרך הרעה: הגדול הנכור. ולא אחר והנורא אמר גויס מרקדין
 בהיכלו היה נוראותיו במס' יומא: (ז) וכדא. בשאר אנשים. ד"א אותות שהיו שקילין
 לישראל ולאזרים כיגד ויהי העין והזויף ויאר חז הלילה (שמות י"ד) אותו מול שמיש חשך
 למזרים שיאז אור לישראל. מדרש אגדה. ויונתן תירגם ולישראל ענדת פרושן בנו בני אינשא.

ב א ו ר

(יח) אל חיק בניחז, עיין בהאנזר לזהלים (ג"ט"נ). (כ) כיום הזה, פ"י עד היום הזה הם

לֹא עָשׂוּ וּתְקַרְא אֹתָם אֶת כָּל־
הָרַעָה הַזֹּאת: (כד) הִנֵּה הַסְּלָלוֹת
בְּאֵן הָעֵיר לְלִכְדָּה וְהָעֵיר נִתְּנָה
בְּיַד הַכְּשָׁדִים וְהַנְּקָחִים עֲלֶיהָ
מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרָעֵב וְהַדָּבָר
וְאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהִנֵּה רָאִה:
(כה) וְאֵתָה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי יְהוִה
קָנִה לָּךְ הַשָּׂדֶה בְּכֶסֶף וְהָעֵד
עֲדִיב וְהָעֵיר נִתְּנָה בְּיַד הַכְּשָׁדִים:
(כו) וַיְהִי דִבְרֵי יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ
לֵאמֹר: (כז) הִנֵּה אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי
כָּל־בָּשָׂר הַמִּמְנִי יִפְלֹא כָּל־דָּבָר:
(כח) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן
אֶת־הָעֵיר הַזֹּאת בְּיַד הַכְּשָׁדִים
וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
וּלְכַדָּה: (כט) וּבְאֵן הַכְּשָׁדִים
הַנְּקָחִים עַל־הָעֵיר הַזֹּאת
וְהִצִּיתוּ אֶת־הָעֵיר הַזֹּאת בְּאֵשׁ

ושרפוה

הרגום אשכנזי צה
בעפאהלסט ניכטס טהאטען,
ליעסעסט דוא אלל דיעזעס
אונגליק איבער זיא קאטמען.
(כד) דאך נון זיעהע! — דיא
מויערברעכער זינד שאן ביז
אין דיא שטאדט געדרונגען אום
זיא צו ערשטירמען, שאן
פעללט דיא שטאדט דען זיא
בעלאגענדען כשדים אין דיא
האנד, ווייל שיוערדט, הונגער
אונד פעסט אלל צו זעהר וויי
טהעט, וואס דוא פעהרייסען
איזט שאן איינגעטראפפען,
דוא זיעהעסט עס יא. (כה) אונד
דאך שפריכסט דוא עוויגער
מיין נאטט! צו מיר: „ קויף דיר
דען אקקער פֿיר געלד אונד
לאס עס דורך צייגען בעשטע-
טיגען, דיא שטאדט איזט יא
שאן אין דער געוואלט דער
כשדים. (כו) דא ווארדעס
ירמיה דאז ווארט דעס עוויגען
וויא פֿאלגט: (כז) יא איך בין
דער עוויגע דער נאטט אללעס
פֿליישעס, ואללטע מיר עטוואס
אונמעגליך זיין? (כח) וואהר
איזט עס, זאָ שפריכט דער
עוויגע, איך איבערליעפערע
דיא שטאדט אין דיא הענדע
דער כשדים, אין דיא הענדע

דעס נבוכדראצר קעניגס פֿאן בבל, דער זיא איינגעהמען ווירד. (כט) דאן קאטמען דיא כשדים,
דיא יעטצט דיא שטאדט בעלאגען, אין דיא שטאדט, שטעקקען זיא אין בראנד, אונד
אָשערן

ר ש " י

(גג) ותקרא אותם • הקרית אותם לשון מקרה: (כד) ואשר דברת • רעה עליה' היה וכן:
(כה) והעיר נתנה • ולמה לי שדה: (כו) הממני יפלא • וכי העמידו' עלומות ממני:

ב א ו ר

יזועים בניי אדם (רד"ק). (כד) הגה הסוללות, ענין סללה בימיו הוא חל עפר שזוכרים
סביב החומה לעלות משם חל החומה כפי הכשדי, ונרבים נראה שהוא בלי קרב העשוי לשכור
ולחזון החומה כאשר היו לאנשי רומי (מריעס), כי אין דרך לכבד מלים הרבה, ולפ"ז חרגמתי.
(כו) הגה אני ה', בן דברת, ואנני קלחי נג נשך ולת יפלת ממני דבר, ולכן אמרתי העיר
ואת

אשערן זיא איין ואממט דען הייזערן, אויף דערענדעכערן מאן דעם בעל גערויבערט, אונד פֿרעמדען געטטערן טראנק - אַפּפֿער געבראַכט האַט, אום מיך צו ערצירנען; (ב) דען ישראל אונד יהודה האַט טען פֿאַן איהרער יוגענד אַן ניכטס אַלס באַזעס פֿאַר מיינען אויגען געטהאָן, אונד פֿאַל לענדס ישראל ווֿכטע איממער, מיך צו ערצירנען מיט איהרער הענדע ווערק, שפּריכט דער עוויגע. (ג) נור צו מיינעם פֿעררוססע אונד צו מיינעם צאַרנע שטאַנד ריעזע שטאַרט פֿאַן דעם טאַג איהרער גרינג דונג ביז אויף דען הייטיגען טאַג, דאַס איך זיא נון וועג שאַפֿען מוס אויס מיינעם אַנטליטצע, (ד) וועגען דער זאַפֿעלען כאַזיהייטען ישראל'ס אונד יהודה'ס, דיא זיא פֿער איכטען, אום מיך צו ערצירנען, זיא וואַוואַהל אַלס איהרע קעניגע, איהרע פֿירסטען, פֿריעסטער אונד פּראָפֿעטען, יעדער בירגער אין יהודה אונד יעדער בעוואַהנער אין ירושלים. (ה) אימאער קעהר טען זיא דען נאַקקען מיר צו, אַבער נייעמאַלס דאַן אַננעוויכט, זאַ פֿלייסיג אונד זאַ אַפֿט איך זיא אויך בעלעהרען ליעס; נייע בעאַכטעטען זיא עס, אונד נייע וואורדען זיא בעססער שטעלל.

וּשְׂרָפוּהָ וְאֵת הַבָּתִּים אֲשֶׁר קָטְרוּ עַל-גְּבוּלֵיהֶם לַבַּעַל וְהִסְכּוּ גִסְכִּים לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְּעִיסֵנִי: (א) כִּי-הָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אַךְ עֲשִׂים הָרַע בְּעֵינַי מִנְעֲרַתֵיהֶם כִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אַךְ מִכְּעִסִים אֲתִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם נֶאֱמַר יְהוָה: (ב) כִּי עַל-אִפִּי וְעַל-חֲמַתִּי הִיָּתָה לִי הָעִיר הַזֹּאת לְמִן-הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּנּוּ אוֹתָהּ וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה לְהַסִּירָהּ מֵעַל פְּנֵי: (ג) עַל כָּל-רַעַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לְהַכְּעִיסֵנִי הִמָּה מִרְכֵיהֶם שָׂרִייהֶם כְּהַנִּייהֶם וּנְבִיאֵיהֶם וְאִישׁ יְהוּדָה וַיֵּשְׁבִי יְרוּשָׁלַם: (ד) וַיִּפְּנוּ אֵלַי עֵרֶף וְקֹא פָנִים וּלְמַד אֶתְּם הַשִּׁבְם וּלְמַד וְאִינָם שֹׁמְעִים לְקֹחַת מוֹסֵר: (ה) וַיִּשְׁמְעוּ

שקוציהם

טען זיא דען נאַקקען מיר צו, אַבער נייעמאַלס דאַן אַננעוויכט, זאַ פֿלייסיג אונד זאַ אַפֿט איך זיא אויך בעלעהרען ליעס; נייע בעאַכטעטען זיא עס, אונד נייע וואורדען זיא בעססער שטעלל.

ר ש י

(לא) למן היו' אשר בנו אותה. ציוס שהוסד הנית נשא שלמה את בת פרעה: (לב) ולמד אותם.

ב א ו ר

ואת בית מקדשי, אכל גם אקבלם באחרות הימים מכל הארצות אשר הדחמים, והשיבותים אל המקום הזה. (כט) אשר קטרו, עיין לעיל י"ט י"ג ומ"ש שם. (ל) כי היו ב"י, כי הם החלו בראש להכעיסני, והחטיאו את יהודה כנאמר למטה ל"ה למען החטיא את יהודה, ולכן חזר ואמר עוד כי בני ישראל אך מנעיסים אותי, וטעם אך לאמת הדבר, כמ"ש הרד"ק. (לא) כי על אפי, כלומר היתה קימת על אפי ומאמי כי נאמי היה להסירה, והארכתי אפי עד היום הזה ולא אאריך עוד (רד"ק). (לב) על כל רעה, בני ישראל ובני יהודה בכלל,

שְׁקוּצֵיהֶם בְּבֵית אֲשֶׁר-נִקְרָא
 שָׁמַי-עֲלֵיו רִטְמָאוֹ: (לה) וַיִּבְנוּ
 אֶת-בְּמוֹת הַבַּעַל אֲשֶׁר וּבְגִיַת
 בְּן-הַנֶּחֱם לְהַעֲבִיר אֶת-בְּנֵיהֶם
 וְאֶת-בָּנוֹתֵיהֶם לְמֶלֶךְ אֲשֶׁר לֹא-
 צוּיָתִים וְלֹא עָלְתָה עַל-לְבִי
 לַעֲשׂוֹת הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת לְמַעַן
 הַחֲטִי אֶת-יְהוּדָה: (לו) וְעַתָּה לִכְן
 כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 אֲלֵהֶעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר וְאַתֶּם
 אֹמְרִים נִתְּנָה בְיַד מֶלֶךְ-בָּבֶל
 בַּחֲרָב וּבַרְעֵב וּבַדָּבָר: (לז) הֲנִי
 מִקְבָּצִים מִכָּל-הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר
 הִדְחִיתִים שָׁם בְּאֶפְרַי וּבְחַמְתִּי
 וּבְקִצְרָף גְּדוֹל וְהַשְּׁבֹתִים אֶל-
 הַמְּקוֹם הַזֶּה וְהַשְּׁבֹתִים לְבִטָּח:
 (לח) וְהָיוּ לִי לְעַם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם
 לְאֱלֹהִים: (לט) וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב

(לד) שטעללטען פֿיעלמערה-
 איהרע שייזאלע אין דעם טעם-
 פעל אויף, דער נאך מיר גע-
 נאנטט ווירד, אום איהן צו
 ענטווייהען. (לה) ערבייעטען
 העהען דעם בעל אים טהאלע
 בן הנם, אום איהרע זאָהנע
 אונד טעכטער זעלכסט דעם
 מולך הינצונעכען, וואַריבער
 איך איהנען ניכטס פֿעראַרד-
 נעט, אונד וואָס מיר גאר ניכט
 אין דען זין געקאָסמען, דאָס זיא
 זאלען גרייל פֿעראיבען, דאָס
 יהודה צו איינער זאלען זינדע
 זיך ווערדע פֿערלייטען לאָס-
 סען. (לו) דאָך פֿירוואָהר! זאָ
 שפּריכט דער עוויגע, דער
 גאָטט ישראל'ס איכער דיעוע
 שטאַרט, דיא, וויא איהר
 זעלכסט זאָנעט, אין דיא הענ-
 דע דעם קעניגס פֿאָן כבל פֿאַל-
 לען מוס, ווייל שוועררט, הונ-
 גער אונד פעסט דאָוויטהעט.
 (לז) איך זאָממעלע זיא אויס אַל-
 לען לענדערן, וואָהין איך זיא
 אין מיינעם צאָרנע מיט גרים
 אונד העפֿטיגער וואוטה צער-
 שטרייעט האָבע, פֿיהרע זיא
 צוריק אָן דיעוען אָרט, אונד
 לאָס זיא זיכער וואָהנען: (לח) ויא
 נעכע

החטיא קריי. אחד

ווערדען אלסדאן מיר איין פֿאַלק, אונד איך ווערדע איהנען איין גאָטט זיין: (לט) איך

ר ש י

לשון פעול אפרננ"ט בלע"ו: (לו) הנני מקבלם. ברחמים מכל אשר הדחתי שם באפרי:

ב א ו ר

ומלכיהם ושניהם ויושביהם בפרט. (לה) ולא עלחה על לבי לעשות, כענין ואומר אני
 תקראו לי ומאמרו לא תזכור, אכן נגדה אשה וגו' (לעיל ג' י"ט) כלומר אני לא חשבתי שתעשו
 תועבה הזאת, ולכן לא היה מן הנורד ללות עליו דבר, וכאשר חשבתי לעיל (ז' ל"א) ע"ש,
 ואזם עברתם על כל חוק וגבול, ודבר הנביא בלשון בני אדם כדרכו חמיד. למען החשיא,
 עיין מ"ג בפסוק ל'. (לו) ועחה, ר"ל אע"פ שאחזן העיר ויושביה ביד הנשדים על כל רעתם,
 בכל זאת אמרתי לך לקנות השדה בכסף, להיות ללות להם על הישועה הקרובה לכא באחרית
 הימים. (לט) לב אחד, לב זו המחשבה, ודרך זו המשעה, כלם יהיו נאמדים ונאמדים במחשבה

געבע איהנען דאן איינערלייא זין אונד איינערלייא וויללען, מיר צו יעדער צייט עהרפורכט צו ערוויזען, דאמיט עס איה= נען אונד איהרען נאכקאממען נאך איהנען וואהל ערגעהע. (מ) איך שליעסע מיט איהנען איינען עוויגען בונד, דאס איך ניע אויפהארען ווילל, איהנען וואהלטהאטען צו ערוויזען, אונד דאס איך מיינע פורכט איהנען אינוהערץ לעגען ווער= דע, דאמיט זיא ניע פאן מיר אבווייכען. (מא) פריידיג ווילל איך איהנען ענטגעגען קאמ= מען מיט וואהלטהאטען, אונד ליעבעפאלל ווילל איך זיא פאלאנצען אין דיעזעם לאנדע, פאן גאנצעם הערצען אונד מיט גאנצער זעעלע; (מב) דען זא שפריכט דער עוויגע: זאגע= וויס איך איבער דיעזעם פאלק דיעס שרעקליכע אונגליק געבראכט האבע, זאגעוויס ווערדע איך איבער דאסזעלבע אלל דאן גוטע ברינגען דאן איך איהם צו= דענקע. (מג) אונד דאסזעלבע פעלד דאן וויא איהר זעלכסט געשטעהעט, נון פערוויסטעט, פערארעט פאן מענשען אונד פיעה, דען כשרים צופאללט, ווירד נאך פערקויפט ווערדען אין דיעזעם לאנדע. (מד) יא קויפען ווירד מאן נאך, עקקער אום זילבער, אויך בריעפע ווירד מאן שרייבען בעזע=

אחד ודרך אחד ליראה אותי
 כל הימים קטוב להם ולבניהם
 אחריהם: (מ) וכרתתי להם ברית
 עולם אשר לא אשוב מאחריהם
 להיטיבי אותם ואת יראתי אתן
 בלבבם רבלתי סוד מערי:
 (מא) וישתי עליהם להטיב אותם
 ונטעתים בארץ הזאת באמת
 בכל לבי ובכל נפשי: (מב) כי
 כה אמר יהוה כאשר הבאתי
 אל העם הזה את כל הרעה
 הגדולה הזאת כן אנכי מביא
 עליהם את כל הטובה אשר
 אנכי דבר עליהם: (מג) ונקנה
 השדה בארץ הזאת אשר ואתם
 אמרים שממה היא מאין אדם
 ובהמה נתנה ביד הכשדים:
 (מד) שדות בכסף יקנו וכרתוב
 בספר וחתום והעד עדים בארץ
 בנימן ובסביבי ירושלם ובערי
 יהודה ובערי ההר ובערי
 השפלה ובערי הנגב כי אשוב
 את שבותם נאם יהוה:

געלן אונד דורך צייגען בעשטעטיגען לאססען, אים גאנצען לאנדע בנימוס, אין דען ווייכילרערן ירושלים, אין דען שטעדטען יהודה'ס אונד אין דען בערג, טהאל אונד זיעד= ליצען געגענדען, דען איך ברינגע צוריק איהרע געפאנגענען, שפריכט דער עוויגע.

ב א ר

וזמעה ובאשר תרגמתי. (מד) בארץ בנימן, עיין למעלה י"ז כ"ס.

לג (א) ויהי דבר יהוה אלי--
 ירמיהו שנית והוא עודנו
 עצור בחצר המטרה לאמר:
 (ב) כה אמר יהוה עשה יהוה יוצר
 אותה להכינה יהוה שמו: (ג) קרא
 ארי ואענך ואגידה לך גדלות
 ובצרות לא ידעתם: (ד) כי כה
 אמר יהוה אלהי ישראל על-בתי
 העיר הזאת ועל-בתי מלכי
 יהודה הנתצים אל-הסללות
 ואר-החרב: (ה) באים להלחם
 את-הכשדים ולמלאם את-פגרי
 האדם אשר-הכירתי באפי
 ובחמתי ואשר הסתרתני פני

לג (א) דאז ווארט דעם עוויי-
 גען קאם דעם ירמיהו,
 צום צווייטען מצהלע אלס ער
 נאך אינגעשפעררט אים פאר-
 האפע דער הויכטוואפע זאם,
 אליא: (ב) זא שפריכט דער
 עוויגע, דער דאז וועלטאלל
 געשאפען, דער עוויגע דער
 עס געבילדעט אונד בעגריני-
 דעט, ער דעססען נאכע עווי-
 געם וועזען איז: (ג) רופע
 צו מיר, איך ווילל דיר אנט-
 ווארטען, אונד דיר גראסע
 אונד וויכטגע דינגע ענטדעק-
 קען, דיא דיר כוהער אונ-
 בעקאונט בליעבען. — (ד) זא
 שפריכט דער עוויגע, דער
 גאטט ישראלים, איבער דיא
 היזער דיעוער שטאדט אונד
 איבער אללע פאללעסטע דער
 קעניגע יהודהים, דיא נייע-
 דערגעריסען זונד, דורך דיא
 מויערברעכער אונד דורך דאז

מהעיר

קריענסגעשיטץ, (ה) וועלכע דיא כשדים מיט זיך געבראכט אוב זיא צו ערשטירמען אונד
 צו פיללען מיט דען לייכען דעריעניגען דיא איך ערשלאגען לעס אין מיינעם צאָרנע
 אונד גריסמע, אונד אזם דערער אללער באַזוהייט וויללען איך מיין אַנטליץ דיעזער

שטאָדט

ר ש י

לג (א) עלור. בנית הכלא: (ב) כה אמר ה' עושה. העושה זאת: (ג) קרא אלי ואענך.
 להודיעך העתידות: ונבורות. שמורות כלני לעשותם: (ד) הנזותים אל הסוללות. לעשות מהם
 סוללות חלים שצבורי למעלה אשר בונים בני העיר לעלות אל הסוללות להלחם מעליהם אל הכשדים:
 ואל החרב. לחקפא אורח מן קדם דקטלין במרבא: (ה) ולמלאם את פגרי האדם. ואת הנמים
 אשר נחלעושים קברות לפגרים שנהרגים בחוך העיר: ואשר הסתרתני וגו'. כה אמר ה' הווי
 מעלה

ב א ו ר

לג (ב) יוצר אוחה, יתכן שחסר כאן מלת ארץ כמו בישיע' (מ"ה י"ט) כי כה אמר ה' יוצר
 הארץ ועושה הוא כוננה וגו', ונא לחזק ולאמת את הנבואה הנאה. (ג) ובצירות,
 שמורות כלני לעשותם (רש"י), וכפי הדפוס החנ"ך ע"י דניאל בומבירג"י משנת ש"ז לפ"ק אשר
 ל', נראה שרש"י קרא נבורות, ולפ"ז ינא פירושו לנבין. (ה) באים להלחם, מוסב לדעמי
 על הסוללות ואל החרב נאמר למעלה (ל"ב כ"ד) הנה הסוללות באו העיר ללכדה, וכפי מה
 שכתבתי שם, ואת כשדים הוא כמו עם כשדים, ומרב מה הוא כשיל המפילים המגדלים, כמו
 ומגדלותיך

שטאָרט עומט צאָג: (ו) אײך פֿערשאַפֿע איהר וויעדער ארצנייא אונד גענעזונג, לאַס סע ויא גענעזען אונד איהנען דעם פֿריעדענס אונד דעם זעגנענס פֿיללע צושטרעמען. (ז) אײך פֿיהרע צוריק דיא געפֿאָונענען יהודה'ס אונד דיא געפֿאָונענען ישראל'ס, אונד שטעללע זיא וויעדער פֿעסט ויא עהערעם. (ח) אײך רייז נ גע ויא פֿאָן אללער איהרער מיססעטהאָט, דיא זיא ווי דער מיד בעגאָונען, פֿערנע בע איהנען דיא לאַסטער אל לע דיא זיא גענען מיד פֿער אײבט, אונד ויאָדורך זיא פֿאָן מיר אַבגעפֿאללען זינד. (ט) צום עיהעבליכען רוהמע, צום לאַ בע אונד צור העררליכקייט, זאלל עס מיר גערייכען, ביא אללען פֿעלקערן דער ערדע, ווען זיא אללעם דאָן גוטע פֿרונעהמען דאָן אײך יענען ערוועזען האַבע, ציטטערן אונד ערבכען ווערדען זיא אַכדעם וואַהלשטאַנדע אונד אללעם דעם גליקע דאָן אײך איהר פֿערליהע. (י) זאָ שפּריכט דער עוויגע: אַרדע זעם אַרטע פֿאָן דעם איהר זאָ געט ער זיא אַרע אָהנע מענ.

מהעיר הזאת על כל רעתם: (ו) הנני מעלה לה ארכה ומרפא ורפאתם וגליתי להם עתרת שלום ואמת: (ז) והשבתי את שבות יהודה ואת שבות ישראל ובנתים כבר אשנה: (ח) וטהרתים מכל עונם אשר הטאו לי וסלחתי לכור עונותיהם אשר הטאו לי ואשר פשעו בי: (ט) והיתה לי רשם ששון לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ אשר ישמעו את כל הטובה אשר אנכי עשה אותם ופחדו ורגזו על כל הטובה ועל כל השלום אשר אנכי עשה לה: (י) כה ואמר יהוה עוד ישמע במקום הזה אשר אתם אמרים הרב הוא מאין אדם ומאין בהמה בערי יהודה ובחצות ירושלים הנשמות

מאין ימיר ו' שטעדטען יהודה'ס אונד אין דען שטראַססען ירושלים'ס דיא

ר ש י

מעלה לה וגומר: (ו) עתרת שלום. נרכות שלום שלו"ד בלע"ז:

ב א ו ר

ומגדלותיה יתן בתרבותיו כמי הרד"ק. (ו) וגליתי, ענין גלה הוא עלטול והנעה ויוצ הלשון הוא עלטיל השני, ויש בו גם עלטול הווע לכד שאין בו שני, כמו וגם גולה אתה (שמואל ב' ט"ו י"ט), ויגלס אל אנחת (ר"ה ס' ס' ו') וכמ"ש הרד"ק במכילול, ולש"ז הוראתו קרוב להוראת מלת גלל, וכן תרגמוזסו. עתרת, מבנין רבוי (רד"ק). (ח) וטזרתים מכל עונם, אשר עשו כולם בימך. וסלחתי לכל עונותיהם, אשר עשה כל א' וא'.

מֵאֵין אָדָם וּמֵאֵין יוֹשֵׁב וּמֵאֵין
 בְּהֵמָה: (יא) קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שְׂמִיחָה
 קוֹל חֲתָן וְקוֹל בְּלֵה קוֹל אֲמָרִים
 הוֹדוּ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת כִּי־טוֹב
 יְהוָה כִּי־לְעוֹלָם חֲסִדוֹ מִבְּאֵיִם
 תוֹרַה בֵּית יְהוָה כִּי־אָשִׁיב אֶת־
 שְׁבוֹת־הָאָרֶץ כְּבַר־אֲשֶׁנָּה אָמַר
 יְהוָה: (יב) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
 עוֹד יִהְיֶה וּבְמָקוֹם הַזֶּה הִתְרַב
 מֵאֵין־אָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־
 עֲרֵיו נִוְהוּ רַעִים מִרְבָּצִים צֹאן:
 (יג) בְּעָרֵי הַהָר בְּעָרֵי הַשְּׂפֵלָה
 וּבְעָרֵי הַיַּגְגָּב וּבְאֶרֶץ בְּנֵי־מִן
 וּבְסִבְיֵי יְרוּשָׁלַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה
 עַד הַעֲבְרָנָה הֵצֵאן עַל־יְדֵי מוֹנֵה
 אָמַר יְהוָה: (יד) הִנֵּה יָמִים בָּאִים
 נָאִם־יְהוָה וְהִקְמַתִי אֶת־הַדְּבָר
 הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּית
 יִשְׂרָאֵל וְעַל־בֵּית יְהוּדָה: (טו) בְּיָמִים

דיא זא פֿערהערט זינד, דאס
 קיין מענש אויך קיין פֿיעה
 מעהר זיך דארין אויפֿהעלט,
 ווערדען איינסט וויעדער גע-
 הערט ווערדען, (יא) פֿריי
 דענרוף אונד יובעללויט, ליע-
 דער דעם ברייטיגאמס אונד
 ליעדער דער ברויט, דיא
 שטיממע יענער וועלכע זינגען:
 „דאנקעט דעם העררן
 דער העערשאַרען
 דען ער איזט גיטיג,
 עוויג וועהרעט זיינע
 גנאדע“ ווען זיא דאָדאָנק-
 אָפֿער אין דען טעמפל דעם
 עוויגען ברייגען, דען אויך
 שטעללע וויעדער הער דען
 וואָהלשטאָנד דעם לאַנדעם
 וויא עהערעם, שפּריכט דער
 עוויגע. (יב) פֿערגער שפּריכט
 דער הערר דער העערשאַ-
 רען: איינסט זיעהעט מאַן
 וויעדער אַן דיעועם אָרטע,
 דער וויסט אונד פֿאָן מענ-
 שען זאָ וויא פֿאָן טהיערען ענט-
 בלעסט איזט, אונד אויך אין
 אללען זיינען לאַנדשטערטען,
 דער הירטען וואָהנונגען אויפֿ-
 געפֿלאַנצט, אונד שאַפֿע
 זיך אום זיא הער לאַגען.
 (יג) אין דען בערגשטערטען,
 ההם

אין דען טהאל = אונד זידגענענדען אים לאַנדע בנימין, אין דעם געביעטהע ירושלים'ס
 אונד אין דען שטערטען יהודה'ס, ווערדען נאָך העעררען אונטער דעם מוסטערערס
 האַנד פֿאַראַיבער געטריעכען, זאָ פֿערשפּריכט עס דער עוויגע. (יד) עס קאָמט דיא צייט,
 שפּריכט דער עוויגע, וואָ אויך דיעוע פֿאַהע פֿערהויסונג אין ערפֿיללונג ברייגע, דיא אויך
 דעם הויזע ישראל אונד דעם הויזע יהודה, גענעכען האַכע. (טו) אין יענען טאָגען אונד אום
 יע-

ר ש י

(יב) נוה רועים. מדור רועים: (יג) עוד תעברנה הלזן וגו'. ילזו וינלו ישראל ע"י מלך סהולך

ב א ו ר

(יא) מביאים, כשמביאים תודה יאמרו כן. אשיב, ענין שוב נ"כ השקטה והנחה, כאשר נחם
 יג * 13

יענע צייט, שפריכט דער עוויג
 גע, לאססע איך דוד איינען
 עטען שאם אויף שפריעסען,
 דער רעכט אונד גערעכטיג
 קייט אים לאנדע פֿעראיבט.
 (טו) דאן ערהאלעט זיך יהודה
 אונד ירושלים, געניעסעט דער
 רוהע אונד נענגען ווירד מאן
 זיא, דער עוויגע אונזערע גע-
 רעכטיגקייט! (זו) דען זא
 שפריכט דער עוויגע, ניכט
 פֿיר אימער זאללע עם דוד אן
 איינען מאן פֿעהלען דער אויף
 דעם טהראנע דעם רייכעם
 ישראלים זיטצעט. (יח) אונד
 ניכט פֿיר אימער זאללע עם
 דען פֿריעסטערן אונד לויים אן
 נאכפֿאלגערן פֿעהלען דיא מיר
 צו עהרען גאנץ אפפֿער דאר.
 ברניגען, שפייזע אפפֿער ריי

הֵהֱם וּבָעַת הַהִיא אֲצַמִּיחַ לְדוֹד
 צִמַּח צְדָקָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצְדָקָה
 בְּאֶרֶץ: (טו) בַּיָּמִים הָהֵם תִּוְשַׁע
 יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם תִּשְׁכּוֹן לְבַטָּחָה
 וְזֶה אֲשֶׁר יִקְרָא לָהּ יְהוָה וְצְדָקָתוֹ:
 (זו) כִּי־כֵה אָמַר יְהוָה לֹא־יִכָּרֵת
 לְדוֹד אִישׁ יֹשֵׁב עַד־כַּפֵּא בֵּית־
 יִשְׂרָאֵל: (יח) וְלִכְהַנִּים הַלְוִיִּם לֹא־
 יִכָּרֵת אִישׁ מִלְּפָנַי מֵעַתָּה עוֹלָה
 וּמִקְטִיר מִנְחָה וְעֹשֶׂה זֶבַח כָּל־
 הַיָּמִים: (יט) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־

ירמיהו

ברניגען, אונד שלאכטאפפֿער דארברניגען זאללען. (יט) פֿערנער רעדעטע דער עוויגע צו

ירמיהו

ד ש י

בראשם: (יז) לא יכרת. כריתות עולם אלא אם יפסיק סופו לחיוד: (יח) כל הימים. לא יכרת
להם

ב א ו ר

הר"ק במליל שלי, יכ"כ החנס געועניוס, ולפיהם תרגמתי. (טו) חז אשר יקרא לה, כנאמר
 בסוף יחזקאל (מ"ח ל"ה) ושם העיר מיום ה' שמה, וע"ז נאמר לרוב אשר שמי נקרא עליה, וכן היה
 דרכם מקדם לקרא אנשים או מקומות יקרים ונכבדים, בשם נכבד ויקר להם לזכר עולם על המעשה
 אשר נעשה בהם, להם ולבניהם עד עולם, וכן קרא אברהם להר המוריה ה' יראה, יעקב למזבח
 אל אלהי ישראל (בראשית ל"ג ב') ועיין את המנארשם, וכן קראו ישראל את המקומות בשמם
 לפי המעשה והנס אשר נעשה בהם כמו מרה, משה, מרינה, וכן קרא משה למזבח ה' נסי,
 וכן לרוב, וזהו מטעמים הרבה: א) לפוסם הדבר בעולם ולקדש שם ה' ברבים להראות
 גדולתו וגבורתו בעמים. ב) לאות ולזכרון להם למען תהיה תמיד טובת ה' אשר עשה להם
 נגד עיניהם ותדרך נפשם עוז לנרד ולהלל שמו הגדול, או למען יזכרו את הרעה והעין אשר
 עשו להם במקום הזה ויבושו וישונו אליו באשם ובאמונה. ג) לשם ולמופת לבניהם אחריהם
 עד עולם, למען ישמעו ויראו וידבקו בטוב ויברחו מן הרע, וע"ז הנטיחם הנציח פה כי
 באחרית הימים האלה יראה ה' את לדקתו, ויפליא כ"כ לעשות עמהם שיקראו למקום הזה
 "ה' לדקתו" לאות ומופת על גדולתו ולדקו, ולזכרון להם ולבניהם עד עולם, ומה נעמו
 בזה דברי חז"ל וכי אפשר לו לאדם לקרא בשמו של מקום, אלא נקרא המקום ראשם אף אתה
 ראשם וגו', לכך נאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראשתי. (יז) לא יכרת, כריתות עולם אלא
 אם יפסקו סופו לחיוד (פירש"י), וכן תרגמתי, והסבותי מלת כל הימים בפסוק י"ח גם על
 מקרא זה, ולמדרש הנחמא דנוש אשר בזה ע"ש. (יח) מלפני, ראוי ורנוי לפני.

אשר

ירמיהו לאמור: (כ) כה אמר
 יהוה אֱסֹפְרוּ אֶת־בְּרִיתִי הַיּוֹם
 וְאֶת־בְּרִיתִי הַלַּיְלָה וְלִבְלֹתִי
 הַיּוֹת יוֹמָם וְלַיְלָה בְּעַתָּם: (כא) גַּם־
 בְּרִיתִי תִפָּר אֶת־דָּוִד עַבְדִּי
 מֵהַיּוֹת לֹד בְּנִמְכָּךְ עַל־כִּסְאוֹ וְאֶת־
 הַלְוִיִּם הַכֹּהֲנִים מִשְׁרֹתַי: (כב) אֲשֶׁר
 לֹא־יִסְפָּר צְבֹא־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִמְד
 חוֹל הַיָּם בֶּן אַרְבֵּה אֶת־זֶרַע דָּוִד
 עַבְדִּי וְאֶת־הַלְוִיִּם מִשְׁרֹתַי אֹתִי:
 (כג) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ
 לֵאמֹר: (כד) הֲלוֹא־רָאִיתָ מֵהַהָעַם
 הַזֶּה דִּבְרוּ לֵאמֹר שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת
 אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה בָּהֶם וַיִּמָּאֲסוּ
 וְאֶת־עַמִּי יִנְאַצּוּן מֵהַיּוֹת עוֹד גֹּי

ירמיהו אונד שפראך: (כ) זאָ
 שפריכט דער עוויגע, ווען
 איהר מיינען בונד מיט דעם
 טאגע אונד מיינען בונד מיט
 דער נאכט אייפלעזען קעגנעם,
 דאס טאג אונד נאכט ניכט צור
 בעשטיממען צייט אבוועג.
 סעלן. (כא) זאָ זאלל אויך
 מיין בונד מיט מיינעם פֿער.
 עהרער דוד אויפגעלעזט ווער.
 דען, דאס ער קיינען נאכקאָמ.
 מען האבע, דער אויף זיינעם
 טהראָנע העררשט, אונד אויך
 (דער בונד) מיט דען פריסטערן
 אונד לויס דיא אין מיינען
 דיענסטען שטעהן. (כב) וויא
 דעס היממעלס שאַר דיא
 ניכט געזעהלט, וויא דעס
 מעערעס זאָ דער ניכט בע.
 מעססען ווערדען קאן, זאָ פֿעל
 לאַססע איך דיא נאכקאָממען
 מיינעם פֿערעהרערס דוד'ס
 אונד דיא לויס ווערדען, דיא
 מיך בעדיענען. (כג) דער
 עוויגע רעדעטע ווייטער מיט

לפניהם

ירמיהו אונד שפראך: (כד) האסט דוא ניכט בעמערקט וואס ריעזע ראַטטע
 פֿיר רעדען פֿיהרט? „דיא צווייא שטעסמע“ זאגען ויא „אן דענען דער עוויג
 גע וואהלגעפאלען געפונדען, האט ער פֿערוואַרפֿען“ אונד זאָ רייטצען ויא מיין
 פֿאלק, דאס עס ניכט מעהר איינע איהנען איינפֿערלויבטע נאציאָן בלייבע.

יעראך

ר ש י

להם זרע הראוי להעלות עולה ולהקטיר מנחה: (כ) אס חפרו את בריתי היום. אס תוכלו להפס
 אס בריתי אשר כרתי את היום ואת הלילה להיות' בעתם אשר כרתי לנח ונניו ויום ולילה לא ישבותו:
 (כד) שתי המשפחות. המלכות והכהונה: ואת עמי ינאלצן. וכדנכרים האלה הם גורמים לעמי
 לנאץ

ב א ו ר

(כב) אשר לא יספר, כמו כאשר חסר כ"ף הדמיון (רד"ק), ואולי חסר כ"ף הדמיון ככלל וכחול ושעורו
 ככלל השמים אשר לא יספר וכחול אשר לא ימד כן ארבה וגו', כדכתיב במורה והרבה ארבה
 אס זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים. (כד) מה העם, מה הרעים והפוזזים
 אשר בקרבם ידברו. שחי המשפחות, בית דוד ובית אהרן אשר נחר ה' נהם להיות מנהיגי
 העם (רד"ק). ואח עמי ינאצון, וכיון שאו שהאלהים מאס ינאלו את הטובים מהיות

(כ) יעדאך שפריכט דער עווי-
 גע: איך מיסטע ניכט דאז בינד-
 נים מיט טאג אויף נאכט, ניכט
 דיא געזעטצע פיר היממעל
 אונד ערדע פֿעסטגעשטעללט
 האבען, (כו) ווען איך דען
 שטאם יעקב'ס אָדער טיינעם
 פֿערעהרערס דוד'ס, פֿער-
 ווערפֿען, אונד ניכט פֿאָן ווי-
 גען שפרעסלינגען העררשער
 איבער דיא נאָ 5 קאָממען
 אברהם'ס יצחק'ס אונד יעקב'ס
 זעטצען זאָללטע, דען איך
 פֿיהרע צוריק איהרע געפֿאָנג-
 גענען אינד ערבארמע מיך
 איהרער.

לפניהם: (כה) כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
 לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וּלְיָלָה חֻקּוֹת
 שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׁמַתִּי: (כו) גַּם-
 זֶרַע יַעֲקֹב וְדוֹד עַבְדֵי אִמָּאִם
 מִקַּחַת מִזְרַעוּ מִשְׁלִים אֶרֶץ-זֶרַע
 אַבְרָהָם יִשְׁחַק וַיַּעֲקֹב פִּי-אֲשׁוּב
 אֶת-שְׁבוֹתָם וְרַחֲמָתִים:

לד (ח) פֿאָלגענדער איי-
 טראָג וואָרד דעם
 ירמיה פֿאָס עוויגען, אַלס
 נבוכדנצר דער קעניג פֿאָן בבל
 מיט זיינעם גאנצען העיערע
 מיט אַללען מעכטען דער ער-
 דע דיא אונטער זיינער באַטת-
 מעסיגקייט שטאַנדען אינד
 מיט אַללען פֿעלקערן ירושלים
 אונד אַללע איהרע שטערטע
 בעלאַגערטען. (ג) זאָ שפריכט
 דער טוויגע דער נאָטט

לד (ח) הַדְּבַר אֲשֶׁר-הָיָה אֵל-
 יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה
 וַנְּבוּכַדְנֶאֱצַר מֶלֶךְ-בָּבֶל וְכָל-
 חֵילוֹ וְכָל-מַמְלַכּוֹת אֶרֶץ
 מִמְּשַׁלַּת יָדוֹ וְכָל-הָעַמִּים
 גְּלַחְמִים עַל-יְרוּשָׁלַם וְעַל-כָּל-
 עָרֵיהָ לֵאמֹר: (ג) כֹּה-אָמַר יְהוָה
 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֵלֶךְ וְאִמְרַת אֵל-
 צְדָקָתוֹ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאִמְרַת

אשכנזי קיי אליו

ישראל'ס: געהעדין אונד זאגע דעם יידישען קעניגע צדקיהו, זאגע איהם נור,
 דאס

ר ש י

לנאך מהיות גוי לי: לפני דבריהם. לפני דבריהם אלא שמלמדין אותן לומר לא ישוב הקב"ה מחרונו
 עוד ולא תועיל להם תשובה: (כה) אס לא בריתי וי'. אי אפשר שלא יתקיים הנבית שברתי
 ליום ולילה להיות נעתם ואי אפשר לחוקות שמים וארץ לינטל כאילו לא שמתים: (כו) גם זרע יעקב
 וגומר. ונבותינו דרשוהו לענין ברית התורה והמילה ללמוד מכאן שנשבלם נבראו שמים וארץ יך
 אין המדרש מושב על סדר המקראות:

ב א ו ר

עוד גוי לפנייהם ולעשות כמלותם וכפי' רד"ק. (כו) גם זרע יעקב, כתב ר' יונה המדקדק
 כי יעקב במקום אהרן לפי שזכר שתי המשפחות, וכן אומר בל"ב מדות של ר' אליעזר בנו של
 ר' יוסי הגלילי (רד"ק).
 לד (א) הדבר, בפרשה זאת נא לבאר את היאמר למעלה (ל"ב ג') אשר כלאו וגו', לאמר
 מדוע אהה נבא וגו', וכן דרכו תמיד לבאר בפרשה האחרונה את הראשונה, כאשר
 הערתי כמה פעמים. (ב) ואשר אליו, כפל הלשון לזרזו שאמר לו הדברים האלה בלי

אֲלֵיו כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן אֶת־
הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל
וְשָׂרְפָהּ בָּאֵשׁ: (ג) וְאֶתְּהַלְּאֵת מַלְטָה
מִיָּדוֹ כִּי תִפֶּשׂ תִּפְשֵׁשׁ וּבִידוֹ תִּנְתֵּן
וְעֵינֶיךָ אֶת־עֵינֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל
תִּרְאֶינָה וּפִיהוּ אֶת־פִּיךָ יִדְבֹר
וּבָבֶל תָּבוֹא: (ד) אֲךָ שָׁמַע דְּבַר־
יְהוָה צִדְקִיהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה כֹּה־
אָמַר יְהוָה עָלֶיךָ לֹא תָמוּת
בְּחָרָב: (ה) בְּשָׁלוֹם תָמוּת
וּבְמִשְׁרָפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים
הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ כִּן
יִשְׂרָפוּ־לְךָ וְהוּי אֲדוֹן יִסְפוּ־לְךָ
כִּי־דָבַר אָנִי־דְבַרְתִּי נְאֻם־יְהוָה:
(ו) וַיִּדְבֹר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־
צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה אֶת־כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּירוּשָׁלַם:
(ז) וְחֵיל מֶלֶךְ־בָּבֶל נִלְחָמִים עַל־

דאס זאָדער עוויגע שפּריכט :
נונמעהר ליפערע אך דיעוע
שטאָדט דעם קעניגע פֿאָן כבל
אין דיא הענרע , דאָס ער זיא
ניעדער ברעננע . (ג) אויך
דוא ענטקאָממעסט ווינער גיג
וואָלט ניכט , זאָנדרען ווירסט
נ ערגריפֿען אונד אהם אויג
געליעפֿערט , פֿאָן אייגע אז
אויגע ווירסט דוא איהן זעהטן
פֿאָן מונד צו מינד איהן שפּרע
לען מיססע , אונד דאָן קענטו
דוא נאָך כבל . (ד) יעדאָך הע
רע דעם עוויגען וואָרט , דאָך הו
קעניג אין יהודה ! זאָ האָט זיך
דער הערר איבער דיך אייג
געשפּראָכען ; דוא זאָללכט
ניכט דורך דאָן שווערדט אייג
קאָמען . (ה) אין רוהע ווירסט
דוא שטערבען אינד וויא בייא
דען לייכען דער ערשטען קע
ניגע דיינער פֿאָטער אונד
פֿאָרגענגער , ווירד מאָן אויך
בייא דיינער לייכע רויכעווערקע
אַנצינדען אונד ענעס טרויער
ליער (טנפֿאָנגענד) . אָך
הער רר' בייא דיר אַנטשט ב
מען , דען איך דער עוויגע האָ
בע דען אויסשפּרוך געטהאָן .
(ו) ירמיהו פֿערקינדעטע דיעוע
וואָרטע אללע דעם צדקיהו
דעם קעניגע פֿאָן יהודה אין ירושלים , (ז) וועהרענד דאָן העער דעם קעניגס פֿאָן כבל , זאָ וואָהל
ירושלים

ירושלים

ר ש י

לך (ה) בשלום תמות . אמרו רבותינו שמת נבוכדנצר בימיו שכל ימי נבוכדנצר לא ילאו אסירי
מאסיריה' וכש' נבוכדנצר ילא לדקיהו מניח האסורים ולמחר מת וקצוהו נכנד : ובמסרית
אבותיך

ב א ו ר

פחד ורעדה מפני חמת המלך . (ה) כי דבר אני דברה' , כי זה הדבר אני דנבתי אותו
לפיכך תדע שיתקיים . (ו) וחיל מלך בבל , כיון שהנבואה הבא נמקלא שלאחריו בימר לאשר
שעלה

ירושלם ועל כל ערי יהודה
הנותרות אל לביש ואל עזקה
כי הנה נשארו בערי יהודה ערי
מבצר: (ח) הדבר אשר היה
אל ירמיהו מאת יהודה אחרי
כרת המלך צדקיהו ברית את
כל העם אשר בירושלם לקרא
להם דרור: (ט) לשלח איש את
עבדו ואיש את שפחתו העברי
והעבריה חפשים לבלתי עבד
בם בירודי אחיהו איש:
(י) וישמעו כל השרים וכל העם
אשר באו בבית לשלח איש
את עבדו ואיש את שפחתו
חפשים לבלתי עבד בם עוד
וישמעו וישלחו: (יא) וישבו

ירושלים אלם אויך אללע נאך
אין יהודה צוריקנעבליעבענען
שטערטע, נעהמליך לכיש אינד
עזקה בעלאגערטע, דיא ביה
הער נאך אלם פעסטונגס
שטערטע אין יהודה ויך היעל
טען. — (ח) אין בעפעהל
פאם עו יגען אן ירמיהו, נאך.
דעם דער קעניג צדקיהו איז
גען בונד מיט דעם גאנצען
פאלקע אין ירושלים איינגע.
גאנגען איזט, דאס אין פריי
הייטיאך אונטער איהנען
אויסנערופען ווערדע. (ט) דאס
אין יעדער זיינען עברישען
קנעכט אונד זיינע עברישע
מאגד פרייא ענטלאססע, אונד
ניעמאגד מעהר איינען יודיש
שען ברודער אלם שקלאפען
בעהאנדלע. (י) אונד אללע
פירשטען אונד דאן גאנצע
פאלק דיאדיעזעם בינדניססע
ביגעטרעטען ווארען, גלייך
דאריין ווילליגטען, דאס יע
דער זיינען קנעכט אונד זיינע
מאגד פרייא לאססען אונד זיא
ניכט מעהר אין איהרען
דיענסט אויפנעהמען זאלל.

אחרי

דאריין ווילליגטען אונד זיא אויך ווירקליך ענטליעסען. (יא) באלד נאכהער אבער עם בעי

ר ש י

אנוחך. כך היה דרכם לשרוף על המלכים מטחן וכלי תשמישן: (ח) אחרי כרות המלך. בשנה
השביעית למלכו כך שנינו בסדר עולם ויהי בשנה השביעית באו אנשים מזקני יהודה לדרוש את ה'
אזרו ליתקאל עבד כהן שמברו רבו מהו שאכל בתרומה כלומר לפי שהיו רוצין לומר לא נענש
על

ב א ו ר

שעלה המלך טל מארגס, אמר פה שדברים האלה דבר לו ירמיה קודם שעלה. (ז) הדבר, יתכן
כי הדבור הזה היה לו מיד אחר שעלה חיל ונוכדנר מירושלים כמו שנאמר למטה (ל"ז ה')
וחיל פרעה ילא ממכרים וישמעו הנשדים וגו', ולכן סמכוהו הסופר להנבואה הקודמת לזה.
(י) לבלתי עבד בם, בעבדי ועבריה, ואמר כך היסיף באור ואמר ביהודי אחיהו איש והוא
כמו הסוף לבלתי עבד איש ביהודי אחיהו, וכן מקום שם קבר, מקום קבר שם והדומים
לכס, שהמוקדם מאוסר (רד"ק). (יא) וישמעו וישלחו, חזר עוד המלה לומר כי מחלה
שמעו

אֲחֵרֵיכֶן וַיִּשְׁבוּ אֶת־הָעֲבָדִים
 וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שְׁלַחוּ
 הַפְּשִׁים וַיִּכְבְּשׂוּם לְעֲבָדִים
 וְלַשְּׁפָחוֹת: (יג) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
 אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר:
 (יג) כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 אֲנֹכִי כָרַתִּי בְרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם
 בְּיוֹם הַזֹּצֵאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: (יד) מִקֵּץ
 שֶׁבַע שָׁנִים תִּשְׁלַחוּ אִישׁ אֶת־
 אֲחֵיו הָעֲבָרִי אֲשֶׁר יִמְכַר לָךְ
 וְעַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוּ הַפְּשִׁי
 מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם
 אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם:
 (טו) וְתִשְׁבוּ אִתָּם הַיּוֹם וְהַעֲשׂוּ אֶת־
 הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לְקַרְא דְרוֹר אִישׁ

בערייעטען, אונד דיא קנעב.
 טע אונד מעגדע דיא זיא פֿרײַ:
 געלאַססען, וויעדער אויפֿ־
 נאהמען אונד זיא צור דיענסט־
 באַרקײט ציוואַנגען. (יג) דאָ־
 מאַהלס ערנינג דאָ וואַרט
 פֿאַם עווײַגען אָן ירמיהו, אַלזאָ:
 (יג) זאָ ששריכט דער עווײַגע
 דער גאַטט ישראל'ס, אײך
 האַבע מיט אייערן פֿאַטערן
 אייגען בונד געשלאַססען אַלס
 אײך זיא אויס דעם לאַנדע
 מצרים אויס דעם שקלאַפֿענז־
 הווײַע הערוויס־פֿיהרטע, אונד
 געזאָגט: (יד) אײם פֿערלוויפֿע
 דעם זיעבענטען יאהרעס אײם.
 מער, זאָלל יעדער פֿאַן אײך
 זייגען עברישען מיטברודער
 ענטלאַססען, דאָו הײסט:
 ווען ער זיך דיר פֿערקויפֿט
 אונד זעכס יאהרע דיר גע־
 דיענט האַט, זאָללסט דוא איהן
 דאָן פֿרײַא פֿאַן דיר ציעהען
 לאַססען; אבער אייערע על־
 טערו געהאַרְכטען מיר ניכט
 אונד צייגטען קיינע נייגונג
 היעצו. (טו) איהר זייד נון דאָך
 אין אייך געזאָגטען, איהר טהאַטעט יא וואַס מיר וואַהלגעפֿעללט, ליעסעט אין פֿרײַא־
 יאהר

ויכבשום קרי לרעהו

ב א ו ר

שמעו נרלון טוב ובלב שלם ומהר שבו ממשנחמם ורכונם. (יד) מקץ שבע שנים, הופון
 נזה כאשר כתב הרמב"ן בדברים ט"ו א', כי קץ וסוף יאמר נכתוב על אחרית כל דבר והוא
 נחובו (חינקוויזוע), וכאשר בעשרות האחד ראש המספר והעשירי סופו כן קץ שבע שנים
 הוא שנת שבע שהוא סוף המספר הוא עי"ג שהאריך (וכעין זה כתב המגדל לספר דברים
 רק שלא זכר שם הרמב"ן), ודבריו ברורים לפי פשט המקרא. אבל מה שהוסיף עוד לפרש
 שם כי מלת קץ יאמר גם כן לפעמים על אחרית כל דבריו ועל אחריו חוץ ממנו, האמת אמו
 לפי הדגש, אבל לא לפי שמוס הלשון במקרא, כי במקרא נמצא חמיד לענין זה מלת מקלה,
 כמו ויחסרו המים מקלה חמשים ומאת יום, וזהו לאמר חמשים ומאת יום, כי חמשים ומאת יום
 נכרו המים שם (בראשית ז' כ"ד) וכן מקלה עשרי שנה (מ"א ע' י'), היינו אחר העשרים שנה, ובדמכות
 שם, וכן בכ"מ דכתיב מקלה הוא לאחר הזמן כי ההבדל בין קץ לקלה ידוע לכל שמלת קץ נא חמיד
 על הוראות משך זמן ומלת קלה לרוב על סוף כל דבר הנמצא במקום, ולכן נשתבא מלת מקלה
 על הוראות משך הזמן ענינו על אחריו חוץ לזמן, כאשר הוראתו במקום על קלה החילון
 מכל

לרעהו ותכרתו ברית לפני בבית
 אשר נקרא שמי עליו:
 (טז) ותשבו ותחללו את שמי
 ותשבו איש את עבדו ואיש את
 שפחתו אשר שלחתם הפשים
 לנפשם ותכבשו אתם להיות
 לכם לעבדים ולשפחות: (יז) לכן
 כה אמר יהוה אתם לא
 שמעתם אלי לקרא דרור איש
 לאחיו ואיש לרעהו הנני קרא
 לכם דרור נאם יהוה אל החרב
 אל הדבר ואל הרעב ונתתי
 אתכם לזועה לכל ממלכות
 הארץ: (יח) ונתתי את האנשים
 העברים את ברתי אשר לא
 הקימו את דברי הברית אשר
 כרתו לפני העגל אשר כרתו
 לשנים ויעברו בין בתריו: (יט) שרי
 יהודה ושרי ירושלם הפרסים

והכהנים לזועה קרי

שטיקקע הינדורך גינגען, (יט) דיא פֿורכטען יהודה'ס אונד ירושלים'ס, דיא האָפֿע־בע

ר ש י

על המלות על שהחזירו את העבדים: (יז) הנני קורא לכם דרור. מאתי שאינו אדון לכם להליל ותהיו הפס' אל החרב ואל הרעב: (יח) העגל אשר כרתו לשנים. כשחזרו וכבשו כרתו כולם ברית למרוד נמקים וכרתו עגל לשנים ועברו בין בתריו למרוד בו והיא היתה ברית חזקה וגמורה לאמר

ב א ו ר

מכל דבר והסבן. (יז) דרור וגו' אל החרב, כי כלם יאלטו בכס ולא יהיה לכם אדון שימנע אתכם מהם, כי חפאים מהיו להם (רד"ק). לזועה, מרגמתי לפי פירוש המכס געוואסן. (ח) העובדיז את בריתי, קשר כרתי את אבותיהם כהולאי אומם מארץ מכרים, ולא זו בלבד אלא שעברו

יאהר אייערן ברודערן אנקיני
 דיגען אונד גינגעט דאריבער
 איין בינדנים איין פֿאר מיר,
 אין דעם הויזע דאז נאך מיר
 בענאָנט ווירד. (טז) אָבער
 באַלד קעהרטעט איהר וויעי
 דער אום, אונד נאָהמעט מיי.
 גען נאָמען ענטהיי ליגענד יע
 דער זיינען קנעכט, זיינע מאַנד
 וויעדער אויף, דענען איהר
 פֿריהער דיא איהנען געביה.
 רענדע פֿרייהייט גאָבעט, אונד
 צוואַנגעט זיא וויעדערום איי.
 ערע קנעכטע אונד מעגרע צו
 זיין. (יז) דאָהער שפּריכט זאָ
 דער עוויגע: איהר האַבט מיר
 ניכט געהאַרכט איין פֿרייאַ.
 יאהר אויסצורופֿען פֿיר דען
 ברודער, דען נעכטטען, זאָ ווילל
 דען איך איין פֿרייאַ איהר אויס.
 רופֿען פֿיר קריעג, הונגער אונד
 פעסט אונד איך דער מיס.
 האַנדלונג אַללער רייכע דער
 ערדען פֿריוו געבען. (יח) דיא
 לייטע דיא מיינען בונד גע
 בראַכען, דיא אויך ניכט אייני
 מאַהל דיא וואָרטע דעס יעניגען
 בונדעס געהאַלטען האַבען,
 דען זיא זעלבסט פֿאַר מיר
 איינגעגאַנגען, אַלס זיא איין
 קאַלכ אין צווייא טהיילע צערי
 לעגטען אונד דורך דיא

והכהנים וכל עם הארץ העבירים
 בין בתרי העגל: (כ) ונתתי אותם
 ביד איביהם וביד מבקשי נפשם
 והיתה גבלתם למאכל לעוף
 השמים ולבהמת הארץ:
 (כא) ואת צדקיהו מלך יהודה
 ואת שריו אתן ביד איביהם וביד
 מבקשי נפשם וביד חיל מלך
 בבל העלים מעליכם: (כב) הנני
 מצוה נאם יהוה והשבתים אל-
 העיר הזאת ונלחמו עליה
 ולכדוה ושרפה באש ואת ערי
 יהודה אתן שממה מאין ישב:

כעדוענטען, פריעסטער אינד
 דאז גאנצע פאלק דעם לאני
 דעם, דאז דורך דיא שטיקע
 דיעועם קאלבעס געגאנגען
 אויט, (כ) דיעוע אללע איבער-
 ליעפערע איך איהרען פיינדען
 אונד איהרען פערפאלגערן
 אין דיא הענדע, אונד איהרע
 אעזער זאללען דאז צים שפיי-
 זעמאל דער געפליענעל דעם
 היממעלס אונד דער טהיערע
 דעם לאנדעס ווערדען. (כא) יא
 זעלבסט צדקיהו דען קאניג
 פאן יהודה אונד זיינע פיר-
 סטען, איבערגעבע איך אין
 דיא האנד זיינער פיינדע אונד
 פערפאלגער, נעמליך אין דיא
 געוואלט דעם העערעס דעם
 קעניגס פאן בבל, דאז יעטצט
 פאן אייך אכגעצאגען אויט-
 (כב) איך בעפעהלע נו-
 שפריכט דער עוויגע, אונד
 איך האבע זיא צוריק גע-
 בראכט אין דיעוע שטארט,
 זא בעלאגערן, ערשטירמען
 זיא אונד לעגען זיא אין בראנד,
 אונד דיא שטערטע יהודה'ס
 וואנדלע איך אין איינע וויסטע
 דאס זיא ניכט מעהר בע-
 וואהנט וועררען.

לה (א) הדבר אשר היה אל-
 ירמיהו מאת יהוה בימי
 יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה
 לאמר: (ב) הלאו אל-בית

לה (א) דער אויפטרעג, וועלכער דעם ירמיה ווארד פאם עוויגען, אין דען רעגיערונגסאגען
 יהויקים דעם זאגנעם יאשיהו קעניג אין יהודה, לויטעטע אלזא: (ב) געהע הין צור פאמיליע
 ר ש י

ככה ינחר ויחלק העובר עליה: (כא) העולים מעליכם. מפני חיל פרעה זילא ממזרים נמי
 שמסור' בספר זה (ל"ז): (כב) הנני מלוה. ושא חיל פרעה לארלו והכשדים ישונו עליכם:
 לה (ב) אל בית הרכבים. בני יונד בן רכב ומני יתרו היו:

ב א ו ר

גם את הנכית אשר כרתו הם בעלמס לפני (רד"ס). (כב) ואת ערי יהודה, אשר כנר לכדו
 וככשו חילי מלך בבל חתן שממה.
 לה (א) הדבר, אשר אשר כלה דברי אזכרה ונשמה מצין הענין בימי יאשיהו, חזר
 לחוכמתו בימי יהויקים, ונשתי כרשות הכחים אשר נכללו בהם חוכמות כוללות יגמר
 וישלים כל דבניו בימי יהויקים, ואת החלק השני מנבואתו עליו ועל דקיהו ונמה שכתוב. (ב) בית

הַרְכָּבִים וְדַבְּרַתְּ אֹתָם וְהִבְאֹתָם
 בֵּית יְהוָה אֶל־אֶתֶת הַלְּשָׁכוֹת
 וְהִשְׁקִית אֹתָם יַיִן: (ג) וְאָקַח
 אֶת־יְאֹזְנִיהָ בְּיַד מִיְּרֵחוֹ בֶן־
 חֲבַצְנִיָּה וְאֶת־אָחִיו וְאֶת־כָּל־
 בָּנָיו וְאֶת כָּל־בֵּית הַרְכָּבִים:
 (ד) וְאָבִיא אֹתָם בֵּית יְהוָה אֶל־
 לְשַׁכַּת בְּנֵי חֲנַן בֶּן־יְגֹדְלִיהוּ אִישׁ
 הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־אָצַל לְשַׁכַּת
 הַשָּׂרִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְלְשַׁכַּת
 מַעֲשִׂיהוּ בֶן־שֵׁלֶם שֹׁמֵר הַסֶּף:
 (ה) וְאֶתָּן לְפָנָיו וּבְנֵי בֵּית־הַרְכָּבִים
 גְּבֻעִים מְלֹאִים יַיִן וְכִסּוֹת וְאָמַר
 אֲלֵיהֶם שְׂתוּ־יַיִן: (ו) וַיֹּאמְרוּ לֹא
 נִשְׁתַּהֲיֵינוּ כִּי יוֹנֵדֵב בֶּן־רִכָּב
 אָבִינוּ צִוָּה עָלֵינוּ לֵאמֹר לֹא
 תִשְׂתוּ־יַיִן אֲתָם וּבְנֵיכֶם עַד־

דער רכבים, רעדע מיט איה
 נען, דאס זיא דיר אין דען
 טעמפעל דעס עוויגען פאלגען,
 דאן פיהרע זיא אין איינע דער
 צעללען אונד זעטצע איהנען
 דאזעלכסט וויין צום טרינקען
 פאר. (ג) איך נאהם יאזניה
 דען זאָהן ירמיה'ס איינעם זאָה.
 נעם חבצניה'ס, זיינע ברי.
 דער, זיינע קינדער אללע,
 אונד וואס נאך צור פאמיליע
 דער רכבים געהערטע.
 (ד) אונד פיהרטע זיא אין דען
 טעמפעל דעס עוויגען, אין
 דיא צעללע דער קינדער חנו'ס
 איינעם זאָהנעס דעס גאטט.
 ליצען מאנגעס יגדליהו, דיא
 נעבען דער העררשאפטליצען
 צעללע אונד אָבערהאלב דער
 צעללע דעס טהאָרוועכטערס
 מעשיהו זאָהנעס שלום זיך בע.
 פינדעט. (ה) היר זעטצע
 איך דיעזען אללען אויס דער
 פאמיליע רכבים, פאללע קומפ.
 פען מיט וויין אונד בעכער
 פאר, אונד שפראך צו איה.
 נען, טרינקעט וויין!
 (ו) זיא אבער אנטווארטעטען:

עולם

סוף כס"ח

וויר טרינקען קיינען וויין, דען אונזער גראסאָהן יונדב דער זאָהן רכב'ס הינטערליעס אינז
 פאלגענדעס געכאָטה: „טרינקעט קיינען וויין ווערער איהר נאך אייערע גאָקאָטמען אין

עוויג

ר ש י

(ד) איש האללים. וכייל דה': שומר הסף. אמרכליא טרשוריד בלע"ז:

באללים

ב א ו ר

הרכבים, מנית מונב חותן משה היו ונקראו ניה הרכבים ע"ש רכב אזי יונדב שהוא גדול
 השפחה, ועיין שופטים (ח' ט"ו), ל"ד י"א, ושמואל א' ט"ו וי"ו). (ח) גביעים, כלים גדולים
 אשר מהם משקים אל הנוס לשחות. (ו) לא נשחה יין, כן הוא דרך יושבי אהללים (נחמדען),
 להזיז מין שלא יבאו לנטע ברמים ולכנות בתים בעבורו, והמה לא יוכלו ליטב במקום א' כדי
 שלא יבא הזודד עליהם ויקח מהם את אשר להם, ויבנאום להיות לו עבדים ושפחות, וכן
 יספר היום אידיקד מבוני נביות בן ישמעאל היושבים במדבר ערב במערב לא"י, שלא יבנו
 להם בתים ולא יטעו כרמים ולא יזרעו זרע וגם לא ישחו יין, וכל העובר על חוק זה חייב
 מיתה. אבינו, כ"ל אזי אבינו כי הנה מלאנו יונדב בן רכב כשמלך יהוא בן נמשי, וממו

עולם: (ז) וּבֵית לֹא־תִבְנוּ וּזְרַע
 לֹא־תִזְרְעוּ וּכְרֵם לֹא־תִטְעוּ וְלֹא
 יִהְיֶה לָכֶם כִּי בִּאֲהָלִים תִּשְׁבוּ
 כָּל־יְמֵיכֶם לְמַעַן תִּחְיוּ יָמִים
 רַבִּים עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
 אֲתֵם גָּרִים שָׁם: (ח) וּנְשַׁמְעֵךְ בְּקוֹל
 יְהוָה וְהוֹדַב בֶּן־רֶכֶב אֲבִינוּ לְכָל
 אֲשֶׁר צִוָּנוּ לְבַלְתִּי שְׁתוֹת־יִין
 כָּל־יְמֵינוּ אֲנַחְנוּ נְשִׁינוּ בְּיָנוּ
 וּבְנֹתֵינוּ: (ט) וּלְבַלְתִּי בְּנֹת בָּתִּים
 לְשִׁבְתָנוּ וּכְרֵם וְשָׂדֶה וּזְרַע לֹא
 יִהְיֶה־לָנוּ: (י) וּנְשַׁב בִּאֲהָלִים
 וּנְשַׁמְעֵךְ וְנַעֲשֵׂךְ כְּכָל אֲשֶׁר־צִוָּנוּ
 יוֹדַב אֲבִינוּ: (יא) וַיְהִי בְּעֵלוֹת
 נְבוֹכַדְרֶאֱצַר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְאֶל־
 הָאָרֶץ וּנְאֻמָּר בָּאוּ וּנְבוֹאֵת
 יְרוּשָׁלַם מִפְּנֵי חֵיל הַכַּשְׂדִּים
 וּמִפְּנֵי חֵיל אַרְם וּנְשַׁב בִּירוּשָׁלַם:
 (יב) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יְרֵמְיָהוּ
 לֵאמֹר

עוויגקייט. (ז) כויעט אויך
 קיינע הייזער, זאעט קיינען
 זאמען אים, פֿפֿלאַנצעט
 קיינען וויינגארטען אונד געה
 מעט איהן גאר ניכט אין בע
 זיטץ, זאגדערן וואָהנעט אײ
 ער לעכטאג אונטער צעלטען,
 זאָ ווערדעט איהר לאַנגע רו
 היג פֿערבלייבען אויף דעם
 באַדען וואָ איהר אויך אויפֿ
 האַלטעט. (ח) אונד וויר גע
 האַרבען אויך דער שטיממע
 אונזערעס גראַסאָהנס
 יהונדכײס דעם זאָהנעס רכבײס
 אין אללעם וואָס ער אונז גע
 באַטהען, וויר טרינקען קיינען
 וויין דורך אונזער גאַנצעס לע
 בען, וועדער וויר נאָך אונזע
 רע ווייבער, נאָך אונזערע זאָה
 נע אונד טעכטער. (ט) כויען
 קיינע הייזער צו אונזערער
 וואָהנונג אונד בעזיצען וועדער
 וויינבערגע נאָך אַקקער אונד
 זאַט. (י) אין צעלטען נור
 וואָהנען וויר, אונד בעפֿאַלגען
 גענויאַ דואַ פֿאַרשריפֿט אונז
 זערעס גראַסאָהנס יהונדכײס.
 (יא) יעצט ערשט אַלס
 נבוכדראַצַר קעניג פֿאַן בבל דאַז
 לאַנד איבערצאָג, זאָגטען וויר,
 קאַמט לאַססעט אונז נאָך
 ירושלים ציעהען פֿאַר דעם העערע דער כַּשְׂדִּים אונד פֿאַר דעם דער אַראַמיטען, אונד
 זאָ וואָהנען וויר אין ירושלים. (יב) דאַ וואַרד דעם ירמיה דאַז זאָרט דעם עוויגען וויא
 פֿאַלגט

ר ש י

(1) נאָהלים חשנו. במדבריות אשר אתם גרים שם לא היה להם חלק בארץ שנני גרים היו: (א) ויהי
 בעלות נבוכדראצר. על כרחנו באנו העיר לכך עכאזי אנו יושבים בנתיים:

ב א ו ר

עד מלכות יהויקים קרוב לא' שנה (רד"ק). (ו) החיו, לא תחגרו בדעה כי אם תחיו נדיים
 ונעים ולא תשבו במקומכם, לא ימלא האויב מקים לבא עליכם, ותחיו בתנוסה ובנאליים וכאשר
 תחבתי

פֶּאֶלְגַט . (יג) זאָ שפּריכט דער
 הערר דער העערשאַרען ,
 דער גאַטט ישראל'ס : געהע
 הין אונד זאָגע דען בירגערן
 יהודה'ס אונד דען בעוואָה
 גערן ירושלים'ס : זאָללטעט
 איהר אייך ניכט איין בייא-
 שפיעל געהמען מיינען וואָר-
 טען צו געהאַרענען? שפּריכט
 דער עוויגע . (יד) טרייאַ ווער-
 דען בעאַכאַכטעט דיא וואָרטע
 דעס יונדב זאָהן רכב'ס , דער
 זיינען קינדערן אויפגעטראַגען
 האַט , דאַס זיא קיינען וויין
 טרינקען זאָללען , אונד זיא
 טרינקען אויך קיינען ביז אויף
 דען הייטיגען טאַג , ווייל זיא
 דען בעפֿעהל איהרעס פֿאַ-
 טערס אַכטען , איך הינגענען
 רעדעטע זאָ אַפֿט , אונד זאָ
 גאַבֿדריקליך צו אייך , אונד
 איהר געהאַרעטעט מיר דענ .
 נאָך ניכט . (טו) איך שיקטע אַל-
 לע מיינע דיענער , דיא פּראָפֿע-
 טען צו אייך , שיקטע זיא יעדען
 מאַרגען מיט דער וואָרנינג :
 קעהרעט צוריק איין יעגליכער
 פֿאַן זיינעם בעזען וועגע , בעס-
 סערט אייערע האַנדלונגען ,
 געהעט ניכט דען פֿרעמדען
 גאַטטערן נאָך , אום זיא צו
 פֿערעהרען , זאָ זאָללעט איהר
 פֿערבלייבען אין דעם לאַנדע

לֵאמֹר : (יג) כֹּה־אָמַר יְהוָה
 צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹךְ
 וְאָמַרְתָּ לְאִישׁ יְהוּדָה וּלְיֹשְׁבֵי
 יְרוּשָׁלַם הֲלוֹא תִקְחוּ מוֹסַר
 לְשִׁמְעַע אֶל־דְּבָרֵי נְאֻם־יְהוָה :
 (יד) הוֹקֵם אֶת־דְּבָרֵי יְהוֹנָדָב בֶּן־
 רִכְבַּי אֲשֶׁר־צִוָּה אֶת־בְּנָיו לְבַלְתִּי
 שְׁתוֹת־יַיִן וְלֹא שָׁתוּ עַד־הַיּוֹם
 הַזֶּה כִּי שָׁמְעוּ אֶת מְצוֹת אֲבִיהֶם
 וְאֲנֹכִי דִבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם הַשְׁכֵּם
 וּדְבַר וְלֹא שָׁמַעְתֶּם אֵלָי :
 (טו) וְאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־
 עַבְדֵי הַנְּבִיאִים הַשְׁכֵּם וּשְׁלַחוּ
 לֵאמֹר שְׁבוּ־נָא אִישׁ מִדְּרָכּוֹ
 הֲרַעָה וְהִיטִיבוּ מַעַלְלֵיכֶם וְאַל־
 תֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
 לְעַבְדָם וּשְׁבוּ אֶל־הָאָדָמָה
 אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָכֶם וּלְאֲבֹתֵיכֶם
 וְלֹא הִטִּיתֶם אֶת־אֲזְנֵיכֶם וְלֹא
 שָׁמַעְתֶּם אֵלָי : (טו) כִּי הִקִּימוּ בְנֵי

יהונדב
 דאן איך אייך אונד אייערן פֿאַטערן פֿעהרייסען ; אַלליין איהר נייגטעט ניכט אייער
 אָהר דאַצו , אונד וואָללעט אויך יעטצט מיר קיין געהער געבען . (טו) דיא קינדער
 יהונדב'ס

ב א ו ר

כחזני . (יג) כה אמר ה' , זהו תבלית כל המעשה שקיזו בני יהודה ובני ישראל מוסר מהם
 לזמוע אל דברי ה' , כי כאשר היחה מלות יונדב בן רכב לטובת נביהם , בן כל מלות ה' אך
 לטיבת בניו . (יד) הוקם אח דברי , לשון יסיד על רבים כי מלז את כוללת הכנוי (כד"ק) ,
 וכן דרך כל פעל הנא קודם השם לבלתי שמור האין והמספר , וטעם הוקם את דברי הוא כמו
 ולא יאבל את נשור .

יהונדב'ס דעם זאָהנעס רכב'ס
 בעפאלגען דען בעפעהל איה.
 רעם גראַסאַהנס, אונד דיע
 זעם פֿאַלק ווילל מיר ניכט גע.
 האַרבען. — (יז) דאָהער
 שפּריכט זאָ דער עוויגע, דער
 הערר דער העערשאַרען,
 דער גאָטט ישׂראל'ס: איבער
 יהודה אונד זאָמטליכע בע.
 וואָהנער ירושלים, ברינגע
 איך נון אלל דאָ אונגליק דאָ
 איך איבער זיא פֿערהענגט,
 וויל איך זיא געמאַהנט, זיא
 עס אַבער ניכט אַכטעטען, איך
 איהנען צוגערופֿען, זיא אַבער
 ניכט ערוויערעטען. (יח) צור
 פֿאַמיליע דער רכבים אַבער
 זאָנטע ירמיה, זאָ שפּריכט דער
 הערר דער העערשאַרען,
 דער גאָטט ישׂראל'ס: וויל
 איהר זאָ געאַכטעטע דען בע.
 פֿעהל אייערעס גראַסאַהנס
 יהונדב, זיינע געבאַטהע טריי.
 ליד בעפֿאַלגט אונד זאָ געהאַנ.
 דעלט האַכעט, וויא ער איך
 בעפֿאַהל, (יט) זאָ זאָלל עס,
 שפּריכט דער עוויגע, יונדב
 דעם זאָהנע רכב'ס ניע מאַנ.
 געלן אָן נאַכקאַממען, דיא
 פֿאַר מיר אים דיענסטע
 שטעהען.
 לו (א) אים פֿיערטען זאָהרע
 יהויקים'ס, דעם זאָה.
 נעם יאָשיו, קעניגס אין
 יהודה, ערנינג אָן ירמיה דער
 בעפעהל פֿאַם עוויגען, וויא
 פֿאַלגט: (ב) נים דיר איינע ביי
 כֶּעֶרְרָאֲלָלֶע, אונד שרייבע

יהונדב בן־רכב את־מצות
 אביהם אשר צום והעם הזה לא
 שמעו אלי: (יז) לכן כה־אמר
 יהוה אלהי צבאות אלהי ישראל
 הנני מביא אל־יהודה ואל כל־
 יושבי ירושלם את כל־הרעה
 אשר דברתי עליהם יען דברתי
 אליהם ולא שמעו ואקרא להם
 ולא ענו: (יח) ולבית הרכבים
 אמר ירמיהו כה־אמר יהוה
 צבאות אלהי ישראל יען
 אשר שמעוהם על־מצות יהונדב
 אביכם ותשמרו את־כל־מצותיו
 ותעשו ככל אשר־צוה אתכם:
 (יט) לכן כה אמר יהוה צבאות
 אלהי ישראל לא־יכרת איש
 ליונדב בן־רכב עמד לפני
 כל־הימים:

לו (א) ויהי בשנה הרבעית
 ליהויקים בן־יאשיהו מלך
 יהודה היה הדבר הזה אל־
 ירמיהו מאת יהוה לאמר: (ב) קח־
 לך מגלת־ספר וכתבת אליה
 את

ב א ו ר

לו (א) ויהי בשנה, עיין מ"ג נחלת־פרשה ל"ה. (ב) מגלת ספר, מגלה יגליון יקרא הקלף
 או הגיל שכתוב אדם עליו, ונסמכו המגלה לספר ר"ל שכתוב עליה ואז מקרא ספר
 (ד"ק)

אללע דיא ווארטע הין, דיא
איך צו דיר גערערעט האבע
איבער ישראל, איבער יהודה
אינד איבער אללע פֿעלקער,
זייט דער צייט, וואָ איך מיט
דיר צו רעדען אַנגעפֿאָנגען
אונטער יאשיהו ביו אויף דען
הייטיגען טאָג; (ג) פֿיעללייכט
ווירד דאָך דאָז הויז יהודה
אויפֿטערקומער אויף דאָז
אונגליק, דאָז איך איבער דאָז
זגלע בעשלאָססען האָבע,
דאָס זיא צוריק קעהרען פֿאָן
איהרעם באַזען וואַנדעל, זאָ
ווילל איך איהנען נאָך נאָכע=
הען איהרע פֿערגעהונגן אינד
איהרע לאַסטער. (ד) זאָגלייך
ריעף ירמיהו, ברוך דען זאָהן
נריה'ס, אונד ברוך שריב אויס
דעם מונדע ירמיהו'ס אללעס
וואָס דער עוויגע צו איהם גע=
שפראַכען, אין איינע ביכער=
ראַללע ניעדער. (ה) היערויף
ערטהיילטע ירמיהו דעם ברוך
דען אויפֿטראַג, אונד שפראַך:
איך בין פֿעהרינדערט, קאָן
ניכט קאָממען אין דען טעמפעל
דעם עוויגען; (ו) געהע דוא
אַלזאָ, אונד ליען לויט אויס
דער ראַללע דיא וואָרטע דעם
עוויגען, דיא דוא אויס מיינעם
מונדע הינגעשריעבען האַסט,

את כל הדברים אשר דברתי
אליו ער ישראל ועל יהודה
ועל כל הגוים מיום דברתי
אליו מימי יאשיהו ועד היום
הזה: (ג) אולי ישמעו בית
יהודה את כל הרעה אשר אנכי
חשב לעשות להם למען ישובו
איש מדרך הרעה וסלחתי לעונם
ולחטאתם: (ד) ויקרא ירמיהו
את ברוך בן נריה ויכתב ברוך
מפי ירמיהו את כל דברי יהוה
אשר דבר אליו על מגלת
ספר: (ה) ויצוה ירמיהו את ברוך
לאמר אני עצור לא אוכל לבוא
בית יהוה: (ו) ובאת אתה וקראת
במגלה אשר כתבת מפי את
דברי יהוה באזני העם בית יהוה
ביום צום וגם באזני כל יהודה
הבאים מעריהם תקראם: (ז) אולי

השל

אן איינעם פֿאַסטטאָגע, דעם פֿאַלקע אים טעמפעל פֿאַר, ליען זיא אייך דען איבריגען
יהודים פֿאַר, דיא אויס דען שטערטען העיין קאָממען; (ז) פֿיעללייכט וווירד איהר רייע=
גע=

ב א ו ר

(כ"ק). (ה) עצור, מפסוק י"ט ופסוק כ"ו מוכח שירמיה לא היה חסור במלך המטרה, ולכן
תרגמתי מלת עבור כפי הוראתו הראשונה מענין מניעה וענוב, ובהמפרשים חתרים. (ו) אשר
כתבת, סרס המקרא ודכסהו: וקראת במגלה את דברי ה' אשר כתבת מפי וגו'. (ז) השל
תחתם

תִּפְּל תְּחַנְּתֶם לִפְנֵי יְהוָה וַיִּשְׁבוּ
 אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הֲרַעְהָ כִּי-גָדוֹל הָאָף
 וְהַחֲמָה אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה לַהֲעַם
 הַזֶּה: (ח) וַיַּעַשׂ בְּרוּךְ בֶּן-נְרִיָּה
 כְּכֹל אֲשֶׁר-צִוָּהוּ יְרֵמְיָהוּ הַנְּבִיא
 וַיִּקְרָא בַסֵּפֶר דִּבְרֵי יְהוָה בַּיּוֹם
 הַהוּא: (ט) וַיְהִי בַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית
 לַיהוֹיָקִים בֶּן-יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ-
 יְהוּדָה בְּחֹדֶשׁ הַתְּשַׁעִי קָרָא צוֹם
 לִפְנֵי יְהוָה כָּל-הָעָם בִּירוּשָׁלַם
 וְכָל-הָעָם הַבָּאִים מֵעַרֵי יְהוּדָה
 בִּירוּשָׁלַם: (י) וַיִּקְרָא בְרוּךְ בַּסֵּפֶר
 אֶת-דִּבְרֵי יְרֵמְיָהוּ בַיּוֹם הַהוּא
 בְּלִשְׁכַּת גְּמַרְיָהוּ בֶן-שָׁפָן הַסֵּפֶר
 בַּחֲצַר הָעֲלִיּוֹן פֶּתַח שַׁעַר בַּיִת-
 יְהוָה הַחֲדָשׁ בְּאוֹנֵי כָל-הָעָם:
 (יא) וַיִּשְׁמַע מְכִיָּהוּ בֶן-גְּמַרְיָהוּ בֶן-

נעפיהל ערוועקט פאר דעם
 עוויגען, אונד זיא קעהרען צו-
 ריק יעדער פאן זיינעם באָזען
 וואַנדעל; דען העפטיג אויט
 דער גרים, דער צאָרן, דען
 דער עוויגע דיעזעם פאלקע
 פֿעהרזיסען. (ח) ברוך, דער
 זאָהן נריה'ס בערייטעטע אל-
 לעם, וויא איהם דער פראָעט
 ירמיהו בעפֿאהל, אום אוים
 דער ראָללע דיא אויסשפרייטע
 דעם עוויגען אים טעמפעל
 פֿארצולעזען. (ט) אלס נון אים
 פֿינפֿטען רעגיערונגס-יאָהרע
 יהויקים'ס, דעם זאָהנעם
 יאשיהו, קעניגס אין יהודה,
 אים ניינטען מאָנאָטע, דאָן נאָ-
 צע פֿאלק, דאָן אין ירושלים
 וואָר, אונד דאָן זעמסטליכע
 פֿאלק, דאָן פֿאָן יהודה'ס לאַנד-
 שטעדטען נאָך ירושלים
 קעמט, איינען פֿאָסטמאָ-
 פֿאר דעם עוויגען פֿעראַנלאָס-
 טע, (י) לאָ ברוך אוים דער
 ראָללע אללע רעדען ירמיהו'ס
 מ' אים טעמפעל דעם עוויגען אין
 דער צעללע גמריהו'ס, דעם
 זאָהנעם שפן'ס, דעם שרייבערס אים אָבערן פֿאָרהאַפֿע אָם אייננאָנגע דעם נייען טעמי-
 פעלטהאַרעם, דעם גאַנצען פֿאלקע פֿאר. (יא) אלס מביהו דער זאָהן גמריהו'ס דעם זאָה-
 נעם

ר ש י

לו (י) פתח שער בית ה' החדש. הוא שער המזרח וכן תירגם יונתן:

הגיד

ב א ו ר

החננים, הוא תמונת הדבור שקורין סינעקדאָכע, בני דרך המתפלל לפול ארכה ולהשתחוות
 לפניו, ולכן יאמר ג"כ על התחנה כאלו היא נופלת לפני ה', ויאמר ג"כ ע"ד הכנעה בחדם
 מוטף, וואל על לרכיו אשר לא ימלא עם בקרבנו להעלות שיחו לשמים, ויפיל תחנונו לפני
 הדום רגלי ה' מרוב הכנעה, וזה מורה על עזיבתו וחרטתו, ומענין זה חרגמתי. אולי יביאם
 דבר זה להכנעת רוח ויחפלו לפני ה' כמודים ועוזבים, ועיין לקמן ל"ז ב'. (ח) ויעש ברוך,
 הכין את עלמו ואת העם לדבר זה שיקראו כוס וינחו בית ה' לשמוע דברי ה'. (ט) קראי
 צום, כל לשון קריאה כל על מי שמויחד איש בין אנשים, או יום מבין הימים, וכמו שהוכיח

נעם שפנים דיעוע אוים שפריכע
 דעם עוויגען אוים דעם ביכע
 פארלעזען הארטע, (יג) נינג
 ער הינאכ אין דען קעניגליכען
 פאללאסט, אינוציממער דעם
 שרייבערס, דא זאסען עכען
 אללע פארנעהמען, דער שריי-
 בער אלישמע, דליהו דער זאָהן
 שמעיהו'ס, אלנתן דער זאָהן
 עכבור'ס, נמריהו דער זאָהן
 שפן'ס, צדקיהו דער זאָהן
 חנניהו'ס אונד נאך אנדערע
 פארנעהמע מעהר. (יג) דיע-
 זען ערצעהלטע מכיהו אללעס,
 וואס ער נעהארט, אלס
 ברוך עפפענטליך דעם פאלקע
 פארלאז אוים דעם בוכע.
 (יד) דא שיקטען דיעוע פאר-
 נעהמען אללע, יהודי דען זאָהן
 נחניהו דעם זאָהנעם שלמיהו
 דעם זאָהנעם פושי אן ברוך
 מיט דעם אויפטרעגע: נים יע.
 נעראללע, אוים וועלכער דוא
 עפפענטליך דעם פאלקע פאר-
 געלעזען האסט, אונד קאם
 היעהער! ברוך, דער זאָהן
 נריה'ס, נאָהם דיאראללע צו
 זיך, אונד נינג צו איהנען.
 (טו) זיא זאגטען צו איהם: זעטן
 דיך, אונד ליעזעם אויך אונז
 פאר! ברוך לאז עס איהנען
 פאר. (טז) אלס זיא דיעוע
 ווארטע פערנאָהמען, ערבכע-
 טען זיא איינער געגען דען אַנ-
 דערן, אונד שפראכען צו ברוך:

שפן את כל דברי יהוה מעל-
 הספר: (יג) וירד בית המלך על-
 לשכת הספר והנה שם כל-
 השרים יושבים ארישמע הספר
 ודקיהו בן שמעיהו ואלנתן בן-
 עכבור וגמריהו בן שפן וצדקיהו
 בן חנניהו וכל השרים: (יג) ויגד
 להם מיכיהו את כל הדברים
 אשר שמע בקרא ברוך בספר
 באזני העם: (יד) וישלחו כל-
 השרים אל ברוך את יהודי בן-
 נחניהו בן שלמיהו בן פושי
 לאמר המגלה אשר קראת בה
 באזני העם קתנה בידך ולך ויקח
 ברוך בן נריהו את המגלה בידו
 ויבא אליהם: (טו) ויאמרו אליו
 שב נא וקראנה באזנינו ויקרא
 ברוך באזניהם: (טז) ויהי כשמעם
 את כלי הדברים פחדו איש
 אל רעהו ויאמרו אל ברוך הגיד
 נגיד למלך את כל הדברים
 האלה: (יז) ואת ברוך שארלו

לאמר
 וויר מיססען אללעם דיעועם דעם קעניגע בעריכטען! (יז) זאגע אונז דאך, פראגטען זיא
 איהן

ר ש י

(טו) הגיד נגיד למלך. אולי ישמע:

ב א ו ר

נטוב טעם המנחם לויקרא (שס כ"ג ב') ולפיו מרגמתי. (טו) פחדו איש אל רעהו, כל א

לֵאמֹר הַגִּדְנָא לָנוּ אֵיךְ כָּתַבְתָּ
 אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי:
 (יח) וַיֹּאמֶר לָהֶם בְּרוּךְ מִפִּי יִקְרָא
 אֵלַי אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֲנִי
 כָּתַבְעַל־הַסֵּפֶר בְּדִיּוֹ: (יט) וַיֹּאמְרוּ
 הַשָּׂרִים אֶל־בְּרוּךְ לַךְ הַסֵּתֶר
 אֲתָה וַיִּרְמִיָּהוּ וְאִישׁ אֶל־יָדָע
 אִיפֹה אַתָּם: (כ) וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ
 חֲצֵרָה וְאֶת־הַמְּגִלָּה הַפְּקֻדוֹ
 בַּלְשָׁכָת אֲלִישָׁמַע הַסֵּפֶר וַיִּגִּידוּ
 בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים:
 (כא) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת־יְהוֹדִי
 לִקְחַת אֶת־הַמְּגִלָּה וַיִּקְהֶה
 מִדְּשַׁכְת־אֲלִישָׁמַע הַסֵּפֶר וַיִּקְרָאָהּ
 יְהוֹדִי בְּאָזְנֵי הַמֶּלֶךְ וּבְאָזְנֵי כָל־
 הַשָּׂרִים הָעֹמְדִים מֵעַר הַמֶּלֶךְ:
 (כב) וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בֵּית הַהֶרֶף
 בַּחֹדֶשׁ הַחֲשִׁיעִי וְאֶת־הָאֵחַ לְפָנָיו

מבערה

תרגום אשכנזי קו
 איהו ווייטער, וויא פֿערהעלט
 זיך דיא זאכע? האסט דוא אל-
 לע דיעזע ווארטע אויס זיי-
 נעם מונדע אבנעשריעבען?
 (יח) ברוך אנטווארטעטע איה-
 נען: יא אויס זיינעם מונדע!
 ער זאגטע אללע דיעזע ווארט-
 טע מיר פֿאר, אונד איך שרייב-
 בע אויף דיעזע ראללע מיט
 דיעזער דינטע זיא ניעדער.
 (יט) היערויף זאגטען דיא פֿיר-
 סטען צו ברוך: געהע אונד
 פֿערברוג דיך, דוא אונד ירמיה,
 דאמיט נייעמאנד וויססע, ווא
 איהר זייד. (כ) נאכהער בע-
 גאבען זיא זיך צום קעניגע אין
 דאן פֿארגעמאך (דאן בוך
 אכער האטטען זיא אין פֿער-
 וואהרונג געלאססען אים צייט-
 מער דעם שרייבערס אלישמע)
 אונד ערצעהלטען דעם קעניג-
 גע דיא נאנצע בעגעבענהייט.
 (כא) דער קעניג זאנדטע זא-
 גלייך דען יהודי אב, דיא
 ראללע צו האלען. דיעזער
 האלטע זיא אויס דעם ציימער
 דעם שרייבערס אלישמע, אונד
 לאזעס דעם קעניגע אונד אל-
 לען פֿירשטען פֿאר, דיא אום

דען קעניג הערום שטאנדען. (כב) דער קעניג בעוואהנטע דאמאלס דען ווינטערפאל-
 לאסט, עם וואר אים ניינטען מאנאטע, אונד פֿאר איהם! בראנטע דער פֿייערטאפף).

ר ש י

(כ) חזרה. אל המזר כל תיבה שלרובה למ"ד בתחלת הטיל לה ה"א בסופה:
 (כב) ואת האח. פירשו רבותינו עלים על שם שדלקים באחיה (כלומר שדלקים זה מזה)

ב א ו ר

מהם הראה פחדו לתכירו, כמו ויחדרו איש אל אחיו (בראשית מ"ב כ"ח). (יו) איך כחנח,
 לפי הנגינה נראה כי במלת איך מובן המאמר איך היתה הדבר, הכתבת אתה באמת כל הדברי
 האלה מפיו מלה במלה, או כתבתם לפי דעתך בסגנון שלך, והוא אמר לך רק חובן הדבר,
 וע"י השיבם ברוך ואמר, הוא יקרא אלי אות באות ואני לא הוספתי עליהם דבר מלבד הדיו
 אשר אתם ראיתם פה, ויתכן שהספר הלזה עדיין לא נגמר ונשלם ונשאר בו עוד מקום לכתוב
 עליו הדברים אשר ידבר ה' אל ירמיה מכאן ולהבא, ולכן ידבר בלשון הווה, הוא יקרא ואני
 כותב, ר"ל גם עתה אם יבא אליו דבר ה', יקרא אלי מפיו ואני כותב. (כב) האח, כלי

(כג) ויהי ויבא אבנר יהודי אימי מער דרייא אדער פיער זייטען העראבגעלעזען האטטע, צער- שניטט ער זיא גלייך מיט דעם פערערמעסער, אונד ווארף זיא זא נאכאיינאנדער אויף דאן פייער אים פייערטאפעע הין, ביז דיא נאנצע ראללע פאן דעמוזעלבען פערזעהרט וואורדע. (כד) זיא ערשראק- קען ניכט, צערריסען איהרע קליידער ניכט וועדער דער קעניג נאך זיינע האפבעדיענ- טען, דיא דען גאנצען אינ- האלט פערנאהמען, (כה) אונד אכואהאל אלנתן, דליהו אונד גמריהו אינשטענדיג דען קע- ניג באטען, דיא ראללע ניכט צו פערביענען, גאכער איה- נען דאך קיין געהאר; (כו) יא ער בעפאהל פיעלמעהר ירחמאל דעם זאהנע דעם מלך, שריהו דעם זאהנע עזריאל, שלמיהו דעם זאהנע עבראל, דען שרייבער ברוך אונד דען פראפעטען ירמיהו געפאנגען צו געהמען; אללין דער עוויגע פערבארג זיא. — (כז) נאכדעם אכער דער קע-

מבערת: (כג) ויהי וכקרא יהודי שלש דלתות וארבעה יקרעה בתער הספר והשליך אל האש אשר אל האת עדתם כל המגלה על האש אשר על האת: (כד) ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם המלך וכרעבדיו השמעים את כל הדברים האלה: (כה) וגם אלנתן ודליהו וגמריהו הפגעו במלך לבדתי שרף את המגלה ולא שמע אליהם: (כו) ויצוה המלך את ירחמאל בן המלך ואת שריהו בן עזריאל ואת שלמיהו בן עבראל לקחת את ברוך הספר ואת ירמיהו הנביא ויסתרים יהוה: (כז) ויהי דבר יהוה אל-

ירמיהו

ר ש י

כאחיס שמהנים זה לזה סא א). ולפי פשוטו משמע שהיא כלי שמנערין עליו אור לפני השרים: (כג) שלש דלתות. רבותינו שארו מגלת קינות היתה קראו לפניו איכה בכה חכמה גלמה יהודה דרכי ליון חבלות בכל זה לא שאז אני מלך על הנותרים כיון שקרא היו לריה לראש אמר מעכשיו איני מלך מיד ויקרעה בתער הספר: יקרעה. כמו קרעה: (כה) הפגיעו. החמנו: החמנו.

ב א ו ר

במין בירה אשר היה לכל יושני בני קדם נביתם באמלע החדר לחמס בחורף ומדליקין האש בתוכו, ולאחר שנשרפו הצנים נתנו דף עליו, וכסוהו תמיד בשמלה לקנן החום בתוכו. (כג) ויהי כקרא יהודי, קרא לפניו לדעתי כל המגלה, וכאשר בלה תמיד לקרוש ג' וד' דלתות קרע האלך החיכה אשר נכתבו עליו ג' דלתות אלה. והשליך, המקור בא על תמידית השלכה, זרק כל חתיכה וחתיכה לאש עד אשר תס כל המגילה. (כה) וגם, מענין גם כי כמו בתוכו גם ראו פעלי (מהלים ל"ה ט'). (כו) ירחמאל בן המלך, נראה יותר דעת המפרשים כי המלך פה שם עלם פרטי, ודלא כהמחרגם שקדמני, כי לפי דבריו הל"ל את ירחמאל

ירמיהו אחרי אשר המלך את-
 המגלה ואת הדברים אשר כתב
 ברוך מפי ירמיהו לאמר: (כח) עֹשׂוֹב
 קַח-לָךְ מִגִּלָּה אַחֲרֵת וּכְתַב
 עָלֶיהָ אֶת כָּל-הַדְּבָרִים הָרִאשׁוֹנִים
 אֲשֶׁר הָיוּ עַל-הַמִּגִּלָּה הָרִאשׁוֹנָה
 אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ-יְהוּדָה:
 (כט) וְעַל-יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ-יְהוּדָה
 תֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה אֱתֶה
 שְׂרַפְתָּ אֶת-הַמִּגִּלָּה הַזֹּאת לְאֹמֶר
 מִדּוֹעַ כְּתַבְתָּ עָלֶיהָ לְאֹמֶר בָּא-
 יְבוֹא מֶלֶךְ-בָּבֶל וְהִשְׁחִית אֶת-
 הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהִשְׁבִּית מִמֶּנָּה
 אָדָם וּבְהֵמָה: (ל) לְכֹן כֹּה-אָמַר
 יְהוָה עַל-יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה
 לֹא-יְהִי-לּוֹ יוֹשֵׁב עַל-כִּסֵּא דָוִד
 וְנִבְלָתוֹ הָיְיָה מִשְׁלַכְתָּ לְחָרֵב
 בַּיּוֹם וּלְקָרַח בְּלִילָה: (לא) וּפְקַדְתִּי
 עָלָיו וְעַל-זָרְעוֹ וְעַל-עַבְדָּיו אֶת-

עונם

ניגדיא ראללע מיט אללעם
 וואס כרוך אויס דעם טונדע
 ירמיהו'ס אויפגעצייכענט ,
 פערבראנט האטטע , ווארד
 דעם ירמיהו פאלגענדער בע-
 פעהל פאם עווינען : (כח) נים
 דיר איינע אנדערע ראללע
 וויעדער , אונד שרייבע אללע
 דיא ווייסאונגען היניין , דיא
 אין דער ערשטען ראללע
 שטאנדען , דיא יהויקים , דער
 קעניג פאן יהודה פערבראנט-
 טע . (כט) יהויקים אכער , דעם
 קעניגע פאן יהודה , זאגע : זא
 שפריכט דער עוויגע : דוא
 האסט דיא ראללע פער-
 בראנט מיט דעם פארואור-
 פֿע : ווארום האסט דוא דיא
 ווארטע היניין געשריעבען :
 דער קעניג פאן בבל ווירד
 העראנריקען , דאז לאנד
 פעהעענען , מענשען אונד
 פיעה דארויס פערטילגען .
 (ל) דאהער האט דער עוויגע
 איכער יהויקים דען קעניג אין
 יהודה פאלגענדעם אויסגע-
 שפראכען : ניעמאנד פאן דען
 זיינען זאלל מעהר אויף דעם
 טהראנע דוד'ס זיטצען , אונד
 זיין לייכנאם זאלל דאהין גע-
 שלידערט , דער היטצע דעם
 טאנעס אונד דעם פראסטע
 דער נאכט אויסגעועצט ווער-

דען; (לא) אונד ניכט נור אן איהם אלליין , וואנדערן אויך אן זיינען נאכקאממען אונד אן זיין

ב א ו ר

ירמיהו'ס זון , ונה בדברי הימים א' ג' לא נזכר נחמן בני יהויקים , וחס עלם פרטי מלך נמלא
 גד"הי א' ח' ל"ה ובנמה מקומות , וה"א הידיעה נא נאן לטעם המנס הרר שלמה ועוויזקהן
 נניח האוסף שלו , כי כל שם שהוא שם עלם כללי ונעשה שם עלם פרטי ממנו ינא במקרא
 נה"א ידיעה ע"ס , ומנאן ראה לדבריו . (כט) לאמר מדוע , כלומר אחה שרפת המגלה
 ענור הננאה הרעה הזאת הנכמנה נחונה , לכן חשטע עוד ננאה רעה יומר מזה . (ל) לא
 יחיה

עֹנָם וְהִבֵּאתִי עֲלֵיהֶם וְעַל-יֹשְׁבֵי
 יְרוּשָׁלַם וְאֶל-אִישׁ יְהוּדָה אֶת
 כָּל-הָרְעָה אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם
 וְלֹא שָׁמְעוּ: (ב) וַיִּרְמִיָהוּ לִקְחוּ
 מִגִּלְגָּל אַחֲרַת וַיִּתְּנָה אֶל-בְּרוּךְ
 בֶּן-נְרִיָהוּ הַסֹּפֵר וַיִּכְתֹּב עָלֶיהָ
 מִפִּי יִרְמִיָהוּ אֶת כָּל-דְּבָרֵי הַסֹּפֵר
 אֲשֶׁר שָׁרַף יְהוֹיָקִים מִקֶּדֶךְ-יְהוּדָה
 בְּאֵשׁ וְעוֹד נֹסֵף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים
 רַבִּים כֹּהֲמָה:

וַיִּנְעַן הָאֶפְלַיִטְעֵן אֶהֱנַדַּע אִיךָ הִ
 אִיהָר פֶּעֶרְבֵרְעֵקְעֵן, אֹנְדֵר בְּרִינֵי
 גַע אִיבַעֵר וְיֵא אֶלְלַע, וְזָא וּוִיֵא
 אִיבַעֵר דִּיא בַע וּוֹאָה נַעֵר
 יְרוּשָׁלַיִם אֹנְדֵר אִיבַעֵר דִּיא
 בִירְגַעֵר יְהוּדָה'ס דָּאָן גַּאֲנַצַּע
 אֹנְגְלִיק, דָּאָן אִיךָ אִיהֵנַעֵן אֲנִי
 גַעֲרָאָהֶעֱט, וְיֵא אֶבַעֵר נִיכְט
 דָּאָרְוִיף גַעֲאֶכְטַעֵט הַאֲכַעֵן.
 (ב) יִרְמִיָהוּ נֵאָהֶם הִיעֵרְוִיף אִיִּי
 גַע אֲנַדְרַעֵר רָאָלְלַע, גַּאֲכִוִיא
 דַעֵם שְׂרִיבַעֵר בְּרוּךְ דַעֵם זָאָהִי
 גַע נְרִיָה'ס, אֹנְדֵר דִיעֹזַעֵר
 שְׂרִיעַכְ אֶבַעֵר מֵאֶלֶם אֹיִם דַעֵם
 מֹנְדַע יִרְמִיָהוּ'ס דַעֵן גַּאֲנַצַּעֵן
 אִינְהָאֶלְט דַעֵם כּוֹכַעֵם הַיִן,
 דָּאָן יְהוֹיָקִים דַעֵר קַעֲנִיג אִינ
 יְהוּדָה פֶּעֶרְבֵרְאֲנַטַע, אֹנְדֵר
 גַאָךְ פִיעֵלַע עֵהֲנִלִיכַע צּוּעֵטַע
 וּוֹאֹרְדַעֵן הִינְצוּגַעֲפִיגַט.

לו (א) וַיִּמְלֹךְ-מֶלֶךְ צִדְקִיָהוּ בֶן-
 יֹאשִׁיָהוּ תַחַת כְּנִיָהוּ בֶן-יְהוֹיָקִים
 אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-
 בָּבֶל בְּאַרְצֵי יְהוּדָה: (ג) וְלֹא שָׁמַע
 הוּא וְעַבְדָּיו וְעַם הָאָרֶץ אֶל-דְּבָרֵי
 יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יִרְמִיָהוּ
 הַנְּבִיא: (ג) וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָהוּ

לו (א) צִדְקִיָהוּ דַעֵר זָאָהֵן
 וַיֹּאשִׁיָהוּ'ס קַאֶם אֲנִי
 שְׂטֵאֲטַט כְּנִיָהוּ דַעֵם זָאָהֶנַעֵם
 יְהוֹיָקִים'ס אָן דִיא רַעֲגִיעֵרוּנְג,
 אִיהֵן הַאֲטַטַע נְכוּכְרַצַּר קַעֲנִיג
 פֶּאָן כְּכַל צוּם קַעֲנִיגַע אִיִם לֶאֱנִי
 דַע יְהוּדָה עֵרְנֵאֲנַטַט. (ג) אִי
 בַעֵר אֹיךְ עַר, וַיִּנְעַ בַעֲדִיעֵנִי

טַעֵן אֹנְדֵר דָּאָן פֶּאָלְק דַעֵם לֶאֲנַדַעֵם, וּוֹאָלְטַעֵן נִיכְט דִיא וּוֹאָרְנֹנְגַעֵן כַעֵהֶעֲרַצִיגַעֵן דִיא
 דַעֵר עוּוִיגַע דוּרְךְ דַעֵן פֶּרָאָעֵטַעֵן יִרְמִיָהוּ עֵרְטָהִיִלַעֵן לִיעַם. (ג) אֶלֶם נוֹן אִיִנַטַט דַעֵר קַעֲנִיג
 צִדְקִיָהוּ

ר ש י

(לב) דברים רבים כהמה. מתחלה היו שלש חלפא בימין איכה ישנה איכה יעיב איכה יועב והוסף
 עליה אני הגבר שכל אות משולשת בה:
 לו (א) וימלך מלך. לפי שמעשה בל לספר ולומר שנתקיימו הסודרעניות שנבא עד הנס התחיל
 לומר בן ובנא עת הפקוד' שיקרבו הימים להתקיים הדברים וימלך מלך אחר על יהודה תחת
 כניחו

ב א ו ר

יהיה לו יושב, עיין לעיל (כ"ב ל'). (לב) ועוד נוסף, עיין מ"ג לעיל (ל"ה י"ד) על מלת הוקס.
 לו (א) וימלך מלך, עד כאן הלכו נכוחותיו קודם החורבן, ומכאן ואילך עד פרשה מ"ו יבא
 ספורי דברים וקורותיו לכאן לנו כמה וכמה דברים הנאמרים בנבואות הקודמות לזה
 וגם

ירמיה לו

אֶת־יְהוֹכָד בַּן־שִׁלְמִיָּה וְאֶת־
צִפְנִיָּהוּ בַן־מַעֲשִׂיָּה הַכֹּהֵן אֶל־
יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר הַתְּפִלָּה־
נָתַתְּ בְּעַדְנוּ אֶר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃
(ד) וַיִּרְמִיָּהוּ בָּא וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעָם
וְלֹא־נָתַתְנוּ אִתּוֹ בַּיִת הַכֹּהֲלִיָּא׃
(ה) וְחִיל פִּרְעֹה יֵצֵא מִמִּצְרַיִם
וַיִּשְׁמְעוּ הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עַל־
יְרוּשָׁלַם אֶת־שְׁמֵעַם וַיַּעֲלוּ מֵעַל
יְרוּשָׁקָם׃ (ו) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־
יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ (ז) כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כֹּה
תֹאמְרוּ אֶל־מֶלֶךְ יְהוּדָה הַשֹּׁלֵחַ
אֶתְכֶם אֵלַי לְדַרְשָׁנִי הִנֵּהוּ חִיל
פִּרְעֹה הֵיצֵא לָכֶם לַעְזָרָה שָׁב

הכלוא קרי לארצו

תרגום אשכנזי קה

צדקיהו והוכל דען וזאהן שלמיה
אונר דען פריסטער צפניה דעם
וזאהנעם מעשיהו צום פראפע-
טען ירמיה שיקטע אונר איהן
ערוועקען ליעם: בעטע פיר
אונר צום עוויגען אונזערעם
גאטטע; (ד) (ירמיה גינג דא-
מאהלס פרייא אונטער דעם
פאלקע הערום מאן ליעם איהן
ניכט מעהר אים קערקער זיט-
צען. (ה) עס וואר עכען ציר
צייט אלס דאז העער פרעה'ס
פאן מצרים אויפבראך אונר
דיא כשדים וועלכע ירושלים
בעלאגערטען, אויף דיעזע
נאכריכט פאן ירושלים אבנע-
צאגען ווארען. (ו) דא ערגינג
דעם עוויגען ווארט אן ירמיהו
אלוא; (ז) וזא שפריכט דער
עוויגע דער גאטט ישראל'ס וזא
בעריכטעט דעם קעניגע אין
יהודה, דער אייך צו מיר גע-
שיקט אום מיך צו בעפראגען:
זיעה דאז העער פרעה'ס דאז
אייך צוהילפע קאממען וואלל,

האט

ר ש י

כניהו בן יהויקים וגו': (ד) וירמיהו בא ויולא בתוך העם. כשמלך לדקיהו לזה והוליכוהו מבית
הכלא שכלאו יהויקים שדקיהו היה לדיק ודורו רשעים ויהויקים ה'רשע ודורו לדיקים: (ה) וחיל פרעה
ילא ממזרים. לעזרה ליהודה: (ז) שכלארכו מזרים. כספיות היו באים ורמו הקב"ה לים והכיק
עליו כמו נודות ואובות (כלומר נפוחות) דומות לעזרות בני אדם אמרו זה לזה מה זאת אמרו אלנו
לבותינו

ב א ו ר

וגם נבואותיו לאחר החורבן. (ד) וירמיה בא ויוצא, כי במלך לדקיהו לזה להוליכו משם ולא
נתנו אותו שם עד שתפשו ירמיה (רד"ק), ואני בער ולא אבין, הלא לדקיהו עלמו כלאו כנאמר
למעלה (ל"ב ג') אשר כלאו לדקיהו לאחר מדוע אתה נבא וגו', לכן נראה שהדבר כן הוא,
כאשר נבא ירמיה על לדקיהו הנבואה הנאמרה בתחלת פ' ל"ד כה אמר ה' הנני גותן וגו' וזה
לא תמלט ויחיל מלך בבל גלחמים על ירושלים, אז כלאו המלך שלא יתן מורד בלב בני עמו
ואנשיו בדבריו, וכאשר עלו החיל בשדים מירושלים מפני חיל מזרים לזה להוליכו ולא נתנו אותו
שם עד שתפשו ירמיה כנאמר פה. (ה) וחיל פרעה, זהו גתינת טעם, לכן ירמיה בא ויולא
בתוך העם כי חיל פרעה ילא אז מזלרים, ולכן בקש המלך מאתו שיתפלל בעדם אל ה' אלהיהם,
וכל הנבואה והמעשה הזה היה מיד אשר או קודם הנבואה על הבגיות לקרוא דבור לכל העם
הנאמר

לְאַרְצוֹ מִצְרַיִם: (ח) וּשְׁבוּ הַכְּשָׁדִים
 וּנְלַחְמוּ עַל־הָעִיר הַזֹּאת וּלְכֹדֶהָ
 וּשְׂרַפְּהָ בָאֵשׁ: (ט) כֹּה אָמַר יְהוָה
 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נַפְשֹׁתֵיכֶם לֵאמֹר
 הֲלֹךְ יִלְכוּ מֵעַלֵינוּ הַכְּשָׁדִים כִּי־
 לֹא יִרְכּוּ: (י) כִּי אִם־הַכִּיתֶם כָּל־
 חֵיר כְּשָׁדִים הַנְּלַחְמִים אֹתְכֶם
 וּנְשֹׂאֲרוּבְכֶם אֲנָשִׁים מְדַבְּרִים
 אִישׁ בְּאָהֳלוֹ יִקוּמוּ וְשָׂרְפוּ אֶת־
 הָעִיר הַזֹּאת בָּאֵשׁ: (יא) וְהָיָה
 בְּהַעֲלוֹת חֵיר הַכְּשָׁדִים מֵעַל
 יְרוּשָׁלַם מִפְּנֵי חֵיר פְּרַעְיָה:
 (יב) וַיֵּצֵא יְרֵמְיָהוּ מִירוּשָׁלַם לָלֶכֶת
 אֶרֶץ בְּנֵי־מִן לְהַלֵּק מִשָּׁם בְּתוֹךְ
 הָעַם: (יג) וַיְהִי־הוּא בְּשַׁעַר בְּנֵי־מִן
 וְשָׁם בָּעַל פְּקֻדֹת וְשִׁמוֹ יְרָאִיָּה

האט זיך וויעדער אין זיין
 לאַנד מצרים צוריקגעצאָגען.
 (ח) נון קאַממען דיא כשדים
 וויעדער הער, בעלאַנערן די עֵ־
 זע שטאַדט, ערשטירמען זיא,
 אונד שטעקקען זיא אין בראַנד.
 (ט) זאָ שפּריכט דער עוויגע:
 טיישעט איך יאַניכט מיט דער
 האַפּטונג דיא כשדים ווערדען
 וויעדער פֿאַן אייך אַכציעהען,
 זיא ווערדען ניכט אַכציעהען.
 (י) אונד ווען איהר אויך דאַז
 גאַנצע כשרישע העער דאַז
 אים קריעגע געגען אייך בע־
 גריפֿען איזט אויפֿס הויפט
 שליגעט, אונד עס בליבען נור
 אייניגע פֿערוואונדעטע מעני
 נער פֿאַן איהנען צוריק, זאָ
 ווירדען די עזע זיך אויפֿראַפֿען
 יעדער אויס זיינעם צעלטע, אונד
 דיא שטאַרט נייערער ברענגען.
 (יא) אַלס נון דאַז כשרישע
 העער וועגען פרעה'ס העער
 פֿאַן ירושלים אַכגעצאָגען וואַר:
 (יב) זוכטע אויך ירמיה פֿאַן
 ירושלים וועגצוגעהען אונד נאָך
 דעם לאַנדע בנימין'ס צו קאַמ־

מען, אום פֿאַן דאָרט אונטער דער מענגע צו ענטווישען. (יג) אַלס ער אַבער אַן דאַז
 בנימשע טהאָר קאַם, שטיעס ער אויף דען וואַכהויפטמאַן, דעכסען נאַמע וואַר יראייה
 זאָהן

ר ש י

אַנְתּוּנו שְׂטָנְעוּס אַנְתּוּהִיס אַל אַלו אַחוּ הוֹלְכִים לַעֲזֹרַתָם בַּיּוֹם שֶׁנּוֹ לֹאֲרַס: (יב) לַחֲלִיק מַסָּ
 בְּתוֹךְ הָעַם - לַפְּלִגָּא אַחְסַנְתָּא דִּילֵיהּ בְּנוֹ עֵמָא וּבְעוּד הַכְּשָׁדִים לָרִיס עֲלֵיהּ לֹא הִיָּה יוֹלָא מִמְּנָה
 שְׂמַחְפֻּלָּל עַל הַעִיר אַל־תִּלְכֹּד: (יג) וְשָׁם בָּעַל פְּקֻדוֹת. מִמּוֹנֶה לַשְּׂמֹר אַל־יֹא אִישׁ מִן הַעִיר
 לַחֲשָׁלִים

ב א ו ר

הנאמר: בסוף פרשה ל"ד, ונאשר כתבתי שמה. (ט) הלך ולכו, אם ישונו ולכו עוד נאשר הלכו
 עתה, כי לא ילכו עוד. (יב) ויצא ירמיהו, נאשר נבר עלו הכשדים והוא נבא להם כדברים
 האלה וידע אחרית הדבר, רכה לנצח מירושלים. לחליק, חסר ה"א הפעולה והוטלה תנועתה
 תחת הלמ"ד, וכן לשמיד מעוזניה (ישעי' נ"ג י"ח) והדומים, ופי' לחליק להחליק עצמו משם
 שהיה בתוך העם והיה ירא שמת יתנוכו לבית הכלל, לפי שאמר בני אדם הניחם וגו', וענין
 לחליק לשון השמטה שהוא קרוב לענין חלקקות (רד"ק).

בְּ-שְׁלֵמִיָּה בֶן-חַנְנִיָּה וַיִּתְּפֹשׂ
 אֶת-יְרֵמְיָהוּ הַנְּבִיאָא וַיֹּאמֶר אֵל-
 הַכַּשְׂדִּים אֵתָה נִפְלִ: (יד) וַיֹּאמֶר
 יְרֵמְיָהוּ שִׁקְר אֵינְנִי נִפְל עַל-
 הַכַּשְׂדִּים וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהֵי וַיִּתְּפֹשׂ
 יְרֵמְיָהוּ בְּיְרֵמְיָהוּ וַיִּבְאֵהוּ אֵל-
 הַשָּׂרִים: (טו) וַיִּקְצְפוּ הַשָּׂרִים עַל-
 יְרֵמְיָהוּ וְהִכּוּ אֹתוֹ וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּבֵית
 הַאֲסוּר בְּבֵית יְהוֹנָתָן הַסֹּפֵר כִּי-

זָאָהוּ שְׁלֵמִיָּה'ס זָאָהוּ הַנְּבִיאָה'ס
 אֹנֶד דִּיעוּעַר הִיעֵלַט אִיהוּ אֵן,
 מִיט דַּעַן וּוְאַרְטַעֵן: דּוּא ווִילֵלֶסֶט
 צו דַּעַן כַּשְׂדִּים אִיבַעֲרַנְגַּעֵהֶעַן
 (יד) עַם אִיזַט נִיכְט וּוְאַהֶר, אָנְטֵ-
 וּוְאַרְטַעֵט יְרֵמִיָּה, אִיךְ נַעֵהַע
 נִיכְט צו דַּעַן כַּשְׂדִּים אִיבַעֲרַ:
 אַלְלִיִן יִרְאִיָּה הַעֲרַטַע אִיהוּ
 נִיכְט אֵן, עֲרַגְרִיף אִיהוּ אֹנֶד
 פִּיהַרְטַע אִיהוּ פֶּאָר דִּיא פִּירֵ-
 סַטַעֵן. (טו) דִּיעִיעֵ אִיבַעֲרַ יְרֵמִיָּה
 זַעֶהֶר אִויִפֶּגַעֲבֵרֶאֶכְט, לִיעַסַעַן
 אִיהוּ שְׁלֵאֲנַעַן, אֹנֶד אִין דַּאָז
 גַּעֲפֶאֲנַגְנִים בְּרִינְגַעַן, נַעֲמִלִיךְ
 אִין דַּאָז הִוִּיָּהוּנְתָן'ס דַּאָז זִיא
 צוּם קַעֲרַקַעֲר גַּעֲמַאֶכְט.

אחו

ר ש י

להשלים אל הכשדים : בן שלמיה בן חנניה . הוא חנניה בן עוזר בן בנו היה זה ולכך יחסו הכתוב
 ללמד שכל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו וירמיה המחניף לו שאמר לו אמן
 יקים ה' את דברך (לעיל כ"ח) . ומדרש אגדה שמה חנניה את בנו ראש שאימת ע"י ירמיה
 והעמידני שקרן בנכותתי אם תוכל להכשילו הכשילו וכו' והוא לבניו כך וכשהגיע שעה הכשילו:
 ואל

ב א ו ר

אמר המדשים : ראש זה מלאמי, קורא הנעים | בהערות השלוות אלי מאת ידידי המנס
 הרבני מו"ה יוסף פלעיש נ"י להדפיסם במקומם הראוי להם, וזה לשונו:
 (יג) ויתפוש (ירמיה) אח ירמיהו הנביא וגי' . (יד) ויאמר ירמיה שקר אינני נופל וגו' ויתפוש
 יראיה בירמיהו, הנה ויתפוש הראשון מתורגם היעלט מן והשני ערגרין חיהו, כל חוקר הלשון
 שאל ישאל מדוע בן משונה הקישור בשני כתובים הנאים זה אחר זה, הראשון עם מלת את
 והשני עם את ב"ת? אולם לפי כלל הידוע בשימוש הלשון, מובן נקישור ס"ה את לקיפה
 בחזרה ועם ב"ת רק אחיזה קלה, לכן לדקה ההשמות ח' ויתורגם ויתפוש הראשון כדינו
 טההחוטטען, כי בפעם הראשון היתה הלקיפה בחזרה לאמר אל הכשדים אתה נופל, ואסרתי
 שהלטרק א"ע ירמיה, וענה שקר אינני נופל, אז רפתה רוח יראיה, לחפוש בירמיה אחיזה
 קלה לבד וראוי שיתורגם פֶּאֶסַסַעַן להביאו אל השרים, ומטעם זה מביא התלמוד במס' סוטה
 פרק אלו נאמרין שני פסוקים אלה לדרוש מהם שכל המחניף לרשע סופו נופל בידו, כי מיתפוש
 את ירמיה לבד לא היה מוכח כ"כ שנופל ביד יראי, ואולי ע"י שיאבק עמו היה יכול להמלט
 על נפשו, אשר ע"כ הוסיף התלמוד שם וכתוב ויתפוש יראי בירמיה שהוראתו לפי מה שאמרנו
 אחיזה קלה, וראה מזה בדור שירמיה נופל בידו, כלומר שכ"כ היה מוכנע חמת ידו עד שלא
 היה לריך יראי לתפשו עוד בחזקה כי אם אחז בו באחיזה קלה, וזהו כוונת נופל בידו. (ע"כ).
 (טו) בית האסור, ולהלן הוא אומר עשו לבית הנלא, ונראה כי ההנדל בין אסור לכלא
 הוא דומה ממש להנדל בין מלת גַּעֲפֶאֲנַגְנִים למלת קַעֲרַקַעֲר בל"א, והראשון הוא הבית אשר
 יש שם התפוש אסור בחבלים וכו' ויקים, והשני הוא מקום כלוא ונגדר מכל לך לבלתי יבדח
 ומלט כל היושב שמה, ולזה ירמו ג"כ מלת קַעֲרַקַעֲר הבא משלת יון קַעֲרַקַעֲרָן והוראתו מקום
 גדור בקולים ודרדרים. והנה בית האסור מיוחד לפושעים גדולים רעים וחטאים, כמו המורדי'
 במלכות ובורחים מארצם ונופלים על האויב, וכל אשר ישטף פעם או פעמים באמת מן העבירות
 הקלות

אתו עשו לבית הכלא: (טו) כי בא
 ירמיהו אל בית היבור ואל
 החניות וישב שם ירמיהו ימים
 רבים: (יז) וישלח המלך צדקיהו
 ויקחהו וישאלהו המלך בביתו
 בסתר ויאמר ה'יש דבר מאת
 ה'הוה ויאמר ירמיהו יש ויאמר
 ביד מלך בבל הנחן: (יח) ויאמר
 ירמיהו אל המלך צדקיהו מה
 חטאתי לך ולעבדך ולעם הזה
 כי נתתם אותי אל בית הכלא:
 (יט) ואיו נביאיכם אשר נבאו
 לכם לאמר לא יבא מלך בבל
 עליכם ועל הארץ הזאת:
 (כ) ועתה שמענא אדני המלך
 הפלגנא תחנתי לפניך ואל
 תשבני בית יהונתן הספר ולא
 אמות שם: (כא) ויצוה המלך

(טו) דא קאם ירמיהו אין דיא
 אונטער איר דישען געוועלכער
 דעם געפאנגניססעם, וואָער
 אויך איינע לאנגע צייט פֿער־
 בליעב. (יז) ביז איינסט דער
 קעניג צדקיהו צו איהם
 שיקטע, אונד אין געהיים איהן
 אין דאָ ציממער ברינגען ליעם
 וואָער פֿערטרויליך איהן פֿראַג־
 טע: איזט עטוואַ איין אויס־
 שפּרוך דאָ פֿאַם עוויגען ירמיה
 ערוועדערטע: יאָ עס איזט זאָ
 דאָס דוא נעהמליך אין דיאגע־
 וואלט דעם קעניגס פֿאַן ככל
 קאָממען זאָללסט. (יח) דאָן
 שפּראַך ירמיה ווייטער צום
 קעניגע צדקיהו, וואָס האַבע
 איך געגען דיך, געגען דייע
 האַפֿעדיענטען אונד געגען
 דאָן פֿאַלק בענאָגען, דאָס
 איהר מיך אין דיעזען קער־
 קער זעטצעט. (יט) וואָ
 זינד אייערע פּראָפֿעטען דיא
 אויך ווייסזאָנטען דער קעניג
 פֿאַן ככל ווירד ניממער איבער
 אויך אָדער איבער דיעזעם
 לאַנד קאָממען. (כ) גין מיין
 הערר אונד קעניג וואָללע מיך
 אָנהערען, לאַס מיין דעמיטהי־
 געס פֿלעהען בייאַ דיר אייני־

ואיה קני צדקיהו
 גאנג פֿינדען, אונד לאַס וועניגסטענס מיך ניכט אין דאָן הווי דעם שרייבערס יהונתן
 ברינגען, דאָס איך ניכט דאָרט אומקאָממע. (כא) דאָ ערטהיילטע דער קעניג דען בע־
 פֿעהל

ר ש י

(טו) ואל הפניות. תירגם יונתן לניו מן חנואחא חניות היו לפני אותו בית הכלא:

ב א ו ר

הקלות יוצא לבית כלא, ולכן אמר במקרא זה ונתנו אותו לבית אסור, כי ירמי' נחשב אלכס
 למורד במלכות ולחוטא גדול ונתנוהו אל הנור אסור בחבלים ובזיקים, והמאמר כי עשו אותו
 לבית כלא נאמר על כל הבית, ונדלף היה בעליות בית זה, רק בית כלא לפושעים קלים
 וקטנים, ורק הנור ממת הארץ היה בית האסור למורדים, וכל בית אסור הוא ג"כ בית כלא
 אכל לא להיפך, והכן. (כ) חשול נא חנחתי, עיין מ"ג לעיל בפ' ל"ו ז'.

צִדְקֵיהֶם וַיִּפְקְדוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ
בַּחֲצַר הַמְּטָרָה וַנִּתֵּן לוֹ כִּכְר־
לֶחֶם לַיּוֹם מִתּוֹץ הָאֲפִים עַד־הֵם
כָּל־הַלֶּחֶם מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב יִרְמְיָהוּ
בַּחֲצַר הַמְּטָרָה:

פֶּעֱהָל, אונר מאן בראַכטע
דען ירמיהו אים פֶּאַרפלאַטצע
דער הויפטוואַכע אין פֶּערי
האַפֿט, אונר רייכטע איהם
טעגליך איינען לאַיב בראַך
פֶּאַם בעקערמאַרקטע, ביוראָן
בראַך אין דער שטאַרט אויס־
גינג, אונר זאָ בליכירמיה אים
פֶּאַרהאַפֿע דער הויפטוואַכע,

לח (א) וַיִּשְׁמַע שְׁפַטְיָה בֶן־מִתְנָן
וַגְדִּילֵיהוּ בֶן־פִּשְׁחֹר וַיּוּכַל
בֶּן־שַׁלְּמִיָּהוּ וּפִשְׁחֹר בֶּן־מַלְכִּיָּה
אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִרְמְיָהוּ מְדַבֵּר
אֶל־כָּל־הָעָם לֵאמֹר: (ב) כֹּה אָמַר
יְהוָה הַיּוֹשֵׁב בְּעִיר הַזֹּאת יָמוּת
בַּחֲרָב בְּרֹעַב וּבַדָּבָר וְהֵיצֵא אֶל־
הַכְּשָׁדִים יַחִיָּה וְהִיתָה־לוֹ נַפְשׁוֹ
לְשַׁלֵּל וְחַי: (ג) כֹּה אָמַר יְהוָה
הַנִּתֵּן תְּנִתֵּן הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד חֵיל
מִלְּךָ־בָּבֶל וּלְכַדָּה: (ד) וַיֹּאמְרוּ
הַשָּׂרִים אֶל־הַמֶּלֶךְ יוֹמַת נָא אֶת־
הָאִישׁ הַזֶּה כִּי עַרְכָּן הוּא מֵרַפָּא
וְחַי קרי
איינגעהמען. — (ד) דא שפראַכען. דיא פֶּירסטען צום קאַניגע, ערלויבע דאָך דיע־
זען

(כא) מחון האופים. משוק נחומיא כמו וכוות תשים לך נדמשק (מלכים א' כ'):
לח (ב) והיתה לו נפשו לשלל. והיו לו חיוו הללה כאילו שלל נפשו באדם השולל שלל ומשתכר כך
ישתכר זה נפשו: (ד) על כן הוא מרפא. אלאקנ"ן בלע"ז ל' רפיון:

יוכל

ב א ו ר

לח (ב) כה אמר ה', הן הן הדברים הנזכרים כמה פעמים נבואחו על לזקיהו ומזרם תמיד
להזכיר את העם. לשלל, לריות כלומר כאלו שללה שהלילה מן המרב ומן הרעב
(ד"ק). על כן הוא מרפא, ענין רפיון והאל"ף תמורת ה"ס למ"ד הפעל וכן מירגס
יונחן

את ידי אנשי המלחמה
 הנשארים ובעיר הזאת ואת ידי
 כל העם לדבר אליהם כדברים
 האלה כיוהאיש הזה איננו דרש
 לשלום לעם הזה כי אם לרעה:
 (ה) ויאמר המלך צדקיהו הנה
 הוא בידכם כי אין המלך יוכל
 אתכם דבר: (ו) ויקחו את ירמיהו
 וישלכו אתו אל הבור מלכיהו
 בן המלך אשר בתצר המטרה
 וישלחו את ירמיהו בחברים
 ובבור אין מים כי אם טיט
 וישבע ירמיהו בטיט: (ז) וישמע
 עבד מלך הכושי איש סרים
 והוא בבית המלך כי נתנו את
 ירמיהו אל הבור והמלך יושב
 בשער בנימן: (ח) ויצא עבד מלך

מבית
 בעקאם דוא נאכריכט דאס מאן ירמיה אין דיא ציסטערנע געטהאן, אונד דא דער קע-
 ניג צו דיעזער צייט אים טהארע בנימין ויך בעפאנד, (ח) זאנינג דיעזער עבד מלך זאגליך
 אויס

ר ש י

(ח) יוכל. כמו יוכל על אשכנז הוא מרמז את ידי וגו': (ו) הבור מלכיהו. של מלכיהו: (ז) עבד
 מלך. ברוך בן נריה: הכושי. לדקיה מה כושי משונה בעורו אף לדקיהו משונה בלדקו מלך
 דורו. ויש מדרש דורש הכושי על ברוך: איש סרים. גבר רב:

ב א ו ר

יונתן מרשל (רד"ק). (ח) כי אין המלך יוכל, אין מנהג לשון הקדש לבא מלת אין עם
 הכנויים העובדים והעמידים, ח"כ פירוש אין המלך שיכול לתנס לבד כלומר איננו כדאי שיכול
 לעשות לבד כנגדכם ואלא ברכונם. (ג) בחבלים, לא ירנו להשליכו לבור ולהמיתו מיד
 יאמרו אם נביא הוא ויש דבר ה' אתו נראה אם יגילהו ה'. (ז) עבד מלך, שאו היה עבד מלך
 ובפי' הרד"ק. והמלך יושב, בא המקרא להגיד לנו חריכות עבד מלך והשתדלותו לישועת ירמיה
 כי יא מבית מלך אל המלך וזאן כ שב לבית המלך אל בית האוצר ליקח משם בלוי הסחבות וימחה

וען מענשען וונגצוריימען,
 דען זאווואהל דיא קריעגסליי-
 טע דיא אין דיעזער שטאדט
 צוריקגעבליעבען, אלס אויך
 דאז גאנצע פאלק ענטמוטה-
 געט ער, דורך זאלבע רעדען
 דיא ער אונטער זיא פערבריי-
 טעט, דיעזער מענש ווינשט
 געוויס ניכט, וואס דיעזעם
 פאלקע צום וואהלע, זאגדערן
 פיעלמעהר וואס צום אונגליקע
 גערייכט. (ה) דער קעניג אנט-
 ווארטעטע, ער ויזא אין איי-
 ערער מאכט, דער קעניג קאן
 אויך ניכטס דאגעגע איינוועני-
 דען. (ו) הירויה ווארפען איהן אין
 ירמיה אונד ווארפען איהן אין
 דיא ציסטערנע מלכיהו'ס דעם
 זאהנעם מלך'ס, דיא אים
 פארהאפע דער הויפטוואפע
 זיך בעפאנד, ליעסען מיט
 שטריקקען איהן הינאב. אין
 דער ציסטערנע אבער וואר
 קיין וואססער זאגדערן שלאם
 אונד ירמיה זאנק אין דען
 שלאם. (ז) עבד מלך דער
 עטהיאפיער איין פערשניטטע-
 נער אס קעניגליכען האפע,

בעקאם דיא נאכריכט דאס מאן ירמיה אין דיא ציסטערנע געטהאן, אונד דא דער קע-
 ניג צו דיעזער צייט אים טהארע בנימין ויך בעפאנד, (ח) זאנינג דיעזער עבד מלך זאגליך
 אויס

מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְדַבֵּר אֶת-הַמֶּלֶךְ
 לֵאמֹר: (ט) אֲדַנִּי הַמֶּלֶךְ הִרְעוּ
 הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת-כָּל-אֲשֶׁר עָשׂוּ
 לְיִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא אֶת אֲשֶׁר-
 הִשְׁקִיכוּ אֶל-הַבּוֹר וַיָּמַת תַּחְתּוֹ
 מִפְּנֵי הָרָעַב כִּי אֵין הַלֶּחֶם עוֹד
 בְּעִיר: (י) וַיְצִוֵה הַמֶּלֶךְ אֶת עַבְדֵּ-
 מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי לֵאמֹר קַח בְּיָדְךָ
 מִזֶּה שְׁלֹשִׁים אָנָשִׁים וְהַעֲלִית אֶת-
 יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא מִן-הַבּוֹר בְּטָרֶם
 יָמוּת: (יא) וַיִּקַּח וְעַבְדֵּ-מֶלֶךְ אֶת-
 הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וַיָּבֵא בֵּית-הַמֶּלֶךְ
 אֶל-תַּחַת הָאוֹצָר וַיִּקַּח מִשָּׁם בָּלוֹי
 הַסְּחָבוֹת וּבְלוֹי מְלָחִים וַיִּשְׁלַחֵם
 אֶל-יִרְמְיָהוּ אֶל-הַבּוֹר בַּחֲבָלִים:
 (יב) וַיֹּאמֶר עַבְדֵּ-מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אֶל-
 יִרְמְיָהוּ שִׁים נָא בְּלוֹאֵי הַסְּחָבוֹת
 וְהַמְּלָחִים תַּחַת אַצְיָלוֹת יָדֶיךָ

אויס דעם פאללאסטע דעם
 קעניגס אונד רעדעטע אלוא
 מיט דעם קעניגע: (ט) מיין
 הערר, א קעניג! דיעזע ליי,
 טע זינד צו גרויזאם מיט דעם
 פראפעטען ירמיה אומגענאג.
 גען, דאס ויא איהן אין דיא
 ציסטערנע געווארפען, ער
 העטטע דאך אויך אן זיינער
 ערשטען שטעללע פאר הונגער
 שטערבען מיססען, דא קיין
 בראד מעהר אין דער שטארט
 צו בעזאמען איזט. (י) דא
 ערטהיילטע דער קעניג דעם
 עטהאפטן עבד מלך דען בעי.
 פעהל, אונד שפראך: ניס
 פאן הער אויס דרייסיג מאן
 מיט דיר אונד ציעהע דען
 פראפעטען ירמיה אויס דער
 ציסטערנע הערויף, עהע ער
 שטירבט. (יא) עבד מלך
 נאהם דיא מאננשאפט מיט
 זיך, גינג וויעדער נאך דעם
 קעניגליכען פאללאסטע אין
 דען אונטערן טהייל דער
 שאטצקאמער, נאהם דא-
 רוים פעטצען צערריסענער
 קליידער אונד לאפפען פער-
 מאדערטער געוואנדער, אונד
 ליעס ויא צו ירמיהו מיט
 שטריקען הינאכ. (יב) אונד
 ריעף איהם צו, לעגע דיעזע צערשליסענען אבגעניטצטען לאפפען אונטער דיניע אכ-

מחחח סחכות קרי

ר ש י

(ט) וימת תחתיו וגו'. אלו הניחו אותו במקומו היה מת מאליו ברעב והם הרעו לקרב מיתתו:
 (י) שלשים אנשים. מתוך שכתב תש ברעב נלרכו כולן: (יא) בלויי סחכות. בלואי נגדים הנסמנים:
 (יב) והמלחים. לאן רקבון כמו כעשן נמלחו (ישעי' נ"ח): תחת אצילות ידיך. שלא יוקד

ב א ו ר

אחס אל ירמיה אל הבור. (ט) וימת חחחח, אלו הניחו אותו במקומו היה מת מאליו ברעב, והם הרעו לקרב מיתתו (רש"י), כי רק על כנר לחם לבדו היה אשר נתנו לו מידי יום ניוס, ועתה כאשר כלה הלחם בעיר לא היה לו דבר לאכול ולא היה בידו לבקש כי ישב בלבו המטרה והיה מת מאליו. (יא) סחכות, סחכות נגדים בלויים נסמנים וסחב מעין גרירה ומשינה. מלחים, ענין השחתה וכלייה כמו שמים כגשן נאלחו (ישעי' נ"ח). אשר

סעלן אום דיא שטריקקע העי-
 רום, אונד ירמיה טהאט עס.
 (יג) זא צאגען זיא ירמיה מיט
 דען שטריקקען אויס דער צייט,
 טערנע הינויס, אונד ער בליעב
 פאן נון אן אים פארהאפע דער
 הויפטוואכע. (יד) דאן שיקטע
 דער קעניג הין אונד ליעס דען
 פראפעטען ירמיה צו זיך קאמ-
 מען, אין דען דריטטען איינע
 גאנג דעס טעמפעלס, היער
 זאגטע דער קעניג צו ירמיה,
 יעצט פראגע איך דיך אום עט.
 וואס בעשטימטעס, פער-
 העהלע מיר אבער ניכטס.
 (טו) ירמיה ערוויערערטע:
 זאלל איך פרייא שפרעכען,
 ווירסט דוא מיך אימבריינגען
 לאססען, אונד ווען איך דיר
 ראטהע, ווירסט דוא מיר
 ניכט פאלגען. (טז) דא שוואור
 דער קעניג צדקיהו דעם ירמיה
 אין געהיים אונד שפראך:
 זא וואהר גאטט לעכט, דער
 אינו דיעזען לעכענסגייסט
 פערליעה, איך לאססע דיך
 ניכט אומבריינגען אונד געבע
 דיך ניכט דער געוואלט דיע.
 זער מעננער פרייו, דיא דיר
 נאך דעם לעכען שטרעכען.
 (יז) נון זאגטע ירמיה צו צדקיהו:
 זא שפריכט דער עוויגע דער
 הערר דער העערשארען,
 דער גאטט ישראלים, ווען
 דוא דיך דען העערפיהרערן
 דעם קאניגס פאן בבל ערגיכסט,

מתחת לחבלים ויעש ירמיהו בן:
 (יג) וימשכו את ירמיהו בחבלים
 ויערו אתו מן הבור וישב ירמיהו
 בחצר המטרה: (יד) וישלח המלך
 צדקיהו ויקח את ירמיהו הנביא
 אליו אל-מבוא השלישי אשר
 בבית יהוה ויאמר המלך אל-
 ירמיהו שאל אני אתה דבר אל-
 תבחד ממני דבר: (טו) ויאמר
 ירמיהו אל-צדקיהו כי אניד לך
 הלוא המת תמיתני וכי איעצה
 לאתשמע אלי: (טז) וישבע המלך
 צדקיהו אל-ירמיהו בפרור
 לאמר חי יהוה את אשר עשה-
 לנו את הנפש הזאת אם-אמיתך
 ואם-אתנה ביד האנשים האלה
 אשר מבקשים את-נפשה:
 (יז) ויאמר ירמיהו אל-צדקיהו
 כה-אמר יהוה אלהי צבאות
 אלהי ישראל אם-יצא תצא אל-
 שרי מלך-בבל וחיתרה נפשה

אח כמיכ ולא קרי והעיר

דעם קאניגס פאן בבל ערגיכסט, זא רעטטעסט דוא ניכט נור דיך, זאנרערן אויך דיא

ר ש י

החבלים. אכילות סיישי לז"ס בלע"ז: (יד) מנוא השלישי. לא ידעתי היכן הוא ושם עזר' ישראל

ב א ו ר

(טו) אשר עשה לנו אח הנפש הזואח, נשבע לו מעין הענין באמרו לו הלא המת תמיתני, ופירוט הנכס

והעיר הזאת לא תשרף באש
 והיתה אתה וביתך: (יח) ואם לא
 תצא אל שרי מלך בבל ונתנה
 העיר הזאת ביד הכשדים
 ושרפוה באש ואתה לא תמלט
 מידם: (יט) ויאמר המלך צדקיהו
 אל רמיהו אני דאג את
 היהודים אשר נפלו אל הכשדים
 פן יתנו אתי בידם והתעללו בי:
 (כ) ויאמר ירמיהו לא יתנו שמע
 נא ובקול יהוה לאשר אני דבר
 אליך ויטב לך ותחי נפשך:
 (כא) ואם מאן אתה לצאת זה
 הדבר אשר הראני יהוה: (כב) והנה
 כל הנשים אשר נשארו בבית
 מלך יהודה מוצאות אל שרי
 מלך בבל והנה אמרת הסיתוף

ויכלו

חרגום אשכנזי קיב

דיא שטארט ווירד ניכט פֿער-
 בראַנט, אונד דוא אונד דיין
 גאַנצעס הייז בלייבט אונפֿער.
 זעהרט. (יח) איבערגיבסט
 דוא דיך אַבער ניכט רען פֿעלד.
 העררן דעם קעניגס פֿאָן בבל,
 זאָ פֿעללט דיעזע שטארט רען
 כשרים אין דיא הענדע, זיא
 ווירד פֿערבראַנט, אונד אויך
 דוא קאַנסט איהנען ניכט ענט.
 קאַממען. (יט) דער קעניג ער.
 וויעדערטע, איך פֿירכטע נור
 דיא יהודים דיא צו רען כשרים
 איבערגעגאַנגען זינד, פֿיעל.
 לייכט גיבט מאַן מיך איהנען
 פרייז אונד דיעזע קעננטען
 איהר שזיעל טרייבען מיט
 מיר. (כ) מאַן ווירד דיך איה-
 נען ניכט פרייז געבען, אַנט.
 וואַרטעטע ירמיהו, געהאַר-
 כע נור דעם וואַס איך דיר דאָ
 אים נאַמען דעם עוויגען זאַגע,
 ווירד עס דיר וואַהלגעהען,
 אונד דוא ווירסט אַם לעבען
 בלייבען. (כא) ווייגערסט דוא
 דיך אַבער הינזיס צו געהען —
 זאָ לויטעט דער אויסשפרוך
 רען דער עוויגע מיר געאַפֿ-
 פֿענבאַרט, (כא) זאָ ווערדען

אללע פֿרויען דיא נאָך אַם קעניגליכען פֿאללאַסטע צוריק געבליעבען זינד, צו רען פֿעלד-
 העררן פֿאָן בבל הינאיבער געבראַכט ווערדען, אונד דאָן דיינער שפּאַטטענד זאַגען:

זאָ

ר ש י

היא לומר שהזיל ועזר' נשים לפניה: (יט) דואג. ירא: פן יתנו אותי. הכשדים ביד היהודים
 לומר מלככם יהי עבדכם על שקדמת' להשלים עמנו: והתעללו בי. היהודים אינגברונ'ט בלע"ז:
 אנשי

ב א ו ר

הנפש הזאת היא המלכה (רד"ק), ובאר לדיקה בזה הלשון לומר הלא ה' עשה לנו הנפש
 הזאת ואיך חציו פני להשחית את הנפש הזאת ולהמית אותך. (יט) והחעללו בי, יהוננו
 נדקורות נקמה ובזיון לפי שהשלימו את הכשדים בגנבה (רד"ק) - (כא) זה הדבר, אמר כן
 להחלל כי לא מלכו בדה הנבואה הזאת. (כב) והנה אומרה, פי' והנה מתעללנה נך
 ומשחנה כל זאת עשו לך אנשי שלומך אשר בטחת בהם ובעתם לבלתי לאת אל מלך בבל,
 ועתה

וַיִּכְלוּ לָהּ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֹה הַמְּבֹעֵן
 בְּכֶץ רִגְלֶיהָ נִסְגּוּ אַחֲזֹר: (כג) וְאֶת-
 כָּל-נְשֵׂיהָ וְאֶת-בָּנֶיהָ מוֹצֵאִים
 אֶל-הַבְּשָׂדִים וְאֶתָּה לֹא-תִמְלֹט
 מִיָּדָם כִּי בְיַד מֶלֶךְ-בָּבֶל תִּהְיֶה
 וְאֶת-הָעִיר הַזֹּאת תִּשְׂרֹף בְּאֵשׁ:
 (כד) וַיֹּאמֶר צִדְקִיָּהוּ אֶל-יִרְמְיָהוּ
 אִישׁ אֶל-יָדַע בְּדִבְרֵי-הָאֱלֹהִים
 וְלֹא תָמוּת: (כה) וְכִי-יִשְׁמְעוּ
 הָעָרִים כִּי-דִבַּרְתִּי אֲתָךְ וּבָאוּ
 אֲלֵיךָ וַאֲמָרוּ אֵלֶיךָ הֲגִידָה-נָא
 לָנוּ מֵהַדְּבָרִת אֶל-הַמֶּלֶךְ אֶל-
 תִּכְתֹּד מִמֶּנּוּ וְלֹא נִמְיָתָךְ וּמֵה-
 דִּבְרֵי אֵלֶיךָ הַמֶּלֶךְ: (כו) וַאֲמַרְתָּ
 אֲלֵיהֶם מִפִּיל-אֲנִי תִחַנְתִּי לִפְנֵי
 הַמֶּלֶךְ לְבַלְתִּי הִשִּׁיבֵנִי בֵּית
 יְהוֹנָתָן לְמוֹת שָׁם: (כז) וַיָּבֹאוּ כָּל-
 הָעָרִים אֶל-יִרְמְיָהוּ וַיִּשְׁאַלּוּ אֹתוֹ
 וַיִּגַּד לָהֶם כְּכָל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

וְהָאֲבָעֵן דִּינֵע גְלִיקְסֵעֵר-
 קִנְדֵרֵר דִּיך אִיבִירֵרֵדֵעֵט
 אֹנֵד וִיך דִּינֵעֵר בַּעֲמַעֲכֵטִי
 גַעַט, אִינֵד יַעֲמַט דֹּא דִינֵע
 פִּיסַע אִים שְׁלֹאֲמַע פֵּעֵרִינֵג
 קַעַן זִינֵד, צִיעֵהֶען זִיָּא וִיך צִיָּא
 רִיק. (כג) אִוִיך אֲלֵלֵע דִינֵע
 וְוִיבֵעֵר אִינֵד דִינֵע קִנְדֵרֵר,
 וְוֵעֵרֵדֵעֵן דַּעַן כְּשָׁדִים צוֹנַע.
 פִּיהֵרֵט, זַעֲלִכְסֵט דוֹא וְוִירֵסֵט
 אִיהֵנֵעֵן נִכֵּט עֲנַטְקֵאֲמַעוֹן,
 זֹאנְדֵעֵרוֹ וְוִירֵסֵט גַעֲפֵאֲנֵעֵן
 דַּעַם קַעֲנִיגֵע פֵּאָן כְּבַל אִוִיסֵנַע.
 לִיפֵעֵרֵט אִינֵד דִיָּא שְׁטֵאֲרֵט
 וְוִירֵדֵנֹר דוֹרֵךְ דִּיך אִיָּין רוִיב
 דַּעַר פֵּלֵאֲמַע וְוֵעֵרֵדֵעֵן.
 (כד) דַּעַן זֹאגֵטַע צִדְקִיָּהוּ צוֹ
 יִרְמִיָּהוּ, נִיעֲמַאֲנֵד זֹאֲלֵל עֵטִי
 וְוַאֲם עֵרֵפֵאֲהֵרֵעֵן פֵּאָן דִיעוֹעַם
 גַעֲשְׁפֵרֵעֵבֵע; דֹּאֲכִיט דוֹא נִכֵּט
 אִוִמְקֵאֲמַעֵסֵט. (כה) זֹאֲלֵל
 טַעַן יַעֲרֵאֲךָ דִיָּא פִירֵסֵטַעֵן הַעֵ-
 רַעַן דֹּאֲם אִיד טִיט דִיר אִינֵע
 אִוִנטֵעֵרֵרֵעֵרוֹנֵג גַעֲפֵפֵלֵאֲנֵעֵן,
 זֹאֲלֵלֵטַעֵן זִיָּא צוֹ דִיר קֵאֲמַעֵן
 אִוִנֵד דִיך פֵּרֵאֲנֵעֵן: זֹאֲנַע אִוִנֵד
 וְוַאֲם הָאֲסֵט דוֹא מִיטֵדֵעַם קַע-
 נִיגַע גַעֲשְׁפֵרֵאֲבֵעֵן, פֵּעֵרֵהֵעֵה-
 לַעֵעַם אִוִנֵד נִכֵּט, זֹא וְוֵעֵרֵדֵעֵן
 וְוִיר דִיך נִכֵּט אִוִמְכֵרִינֵעֵן.
 (כו) זֹא אֲנַטוֹאֲרֵטַע אִיהֵנֵעֵן:

אִיך לַעֲגֵטַע מִינֵע בִיטֵטַע דַּעַם קַעֲנִיגֵע צוֹ פִיסַעֵן, מִיך נִכֵּט וְוֵעֵדֵעֵר אִין יְהוֹנָתָן אִים הוִיז צוֹ
 בְּרִינֵגֵעֵן. (כז) אֲלֵם נֵאֲכַהֵעֵר וְוִירִקֵלִיך דִיָּא פִירֵסֵטַעֵן אֲלֵלֵע צוֹ אִיהֵם קֵאֲמַעֵן אִוִנֵד אִיהֵן
 פֵּרֵאֲנֵטַעֵן, אֲנַטוֹאֲרֵטַעֵטַע עֵר גֵּאֲנֵץ זֹא וְוִיָּא עַם דַּעַר קַעֲנִיג אִיהֵם אִוִיפֵנַעֵטֵרֵאֲנֵעֵן הָאֲט,
 דַּעַן

ר ש י

(כב) אֲנָשִׁי שְׁלוֹמֶךָ. נְבִיאֵי הַשָּׂקֵר שֹׂאֲמָרוּ לָךְ לֹא תִלְכֵד: בְּנוֹךְ. טֵיט לִשׁוֹן הַיְגָאָה נּוֹמֵא בְּלִי בְּלֵה:
 (כג) וְאֶת הָעִיר הַזֹּאת תִּשְׂרֹף בְּאֵשׁ. הָרִי אֶתָּה כֹּאֲלִינֵו שִׁרְפָה נִידִים שֹׂאֲתָה גּוֹר' לָהּ:

ב א ו ר

וַעֲתָה כֹּאֲשֶׁר הִטְבַּעוּ רִגְלֶיךָ בְּנוֹךְ יַעֲזוֹבֶךָ. (כג) חֲשַׁרְףָּ בְּאֵשׁ, אֶתָּה תִהְיֶה גּוֹרֵם שְׂתִהִיָּה שְׂרוּפָה
 לְפִי שֶׁלֹּא תִרְכַּה לְנֶאֱתֹל אֲלֵיהֶם וְלֹהֲשִׁלִּים הָרִי כֹאֲלֵו אֶתָּה תִשְׂרֹף אֹתָהּ.
 וַיִּתְּרִישׁוּ

אֲשֶׁר צִוָּה הַמֶּלֶךְ וַיַּחֲרִשׁוּ מִמֶּנּוּ
כִּי לֹא-נִשְׁמַע הַדָּבָר: (כח) וַיָּשָׁב
יִרְמְיָהוּ בַּחֲצַר הַמְּטָרָה עַד-יוֹם
אֲשֶׁר-נִלְכְּדָה יְרוּשָׁלַם וְהָיָה
בְּאֲשֶׁר נִלְכְּדָה יְרוּשָׁלַם:

תרגום אישכנז קיג
דאן ליעסען ויא אב פאן איהם,
דען עם וואורדע ניכטס פאן
דער זאכע בעקאנט . (כח) זא
בליעב ירמיה אים פארהאפע
דער הויפטוואלע ביז אן דען
טאג אן וועלכעם ירושלים ער-
אבערט וואורדע - אלס א-
בער ירושלים עראבערט
וואורדע .

ל ט (ח) בַּשָּׁנָה הַתְּשֻׁעִית לְצִדְקָהוּ
מֶלֶךְ-יְהוּדָה בַּחֹדֶשׁ הָעֲשָׂרִי
בְּאֵבֹב־רֵאצֵּר מִקֶּדֶן-בְּבַל וְכָל-
הַיָּלֹד אֶרֶץ-יְרוּשָׁלַם וַיֵּצְרוּ עָלָיָה:
(ג) בַּעֲשָׂתֵי-עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקָהוּ
בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בַּתְּשֻׁעָה לַחֹדֶשׁ
הַבְּקָעָה הָעִיר: (ג) וַיָּבֹאוּ כָל-
שָׂרֵי מֶלֶךְ-בְּבַל וַיֵּשְׁבוּ בַשְּׁעַר
הַחֹךְ נִרְגַל שְׂרָאצֵּר סַמְגַר-נָבוֹ

ל ט (ח) (א) אים ניינטען יאהרע
צדקיהו'ס דעם קעניגס
אין יהודה , אים צעהנטען מאָ-
נאטהע , קאם נבוכדנצר דער
קעניג פאן כבל אונד זיין גאנ-
צעם העער נאך ירושלים אונד
בעלאגערטען עם . (ג) אים
איילפטען יאהרע דעם צדקיהו
אים פירטען מאנאטע אס ניינ-
טען דעם מאנאטה'ס , וואורדע
דיא שטאדט ערשטירט .
(ג) אללע פעלדהערן דעם
קעניגס פאן כבל , נרגל שראצר
דער אבערסטוואכטמיסטער ,
שרסכים

פסקה כח"ט שרסכים

ר ש י

ל ט (ג) ויבאו כל שרי מלך כבל וישבו בשער החוך וגו' . מגיד שנתקיימה כאן נבואה עליונה ונאז
ונתנו אים נסאז פתח שערי ירושלים וגו' (לעיל ח'). בשער החוך במדעא מליעאש שער
העזרה שער ניקנור המזרחי והוא בין שער עזרת נשים ובין ההיכל . ורבותינו אמרו שער החוך
שער

ב א ו ר

(כו) ויחדשו , כמו הרישו ממני ואדברה (איוב י"ג ע"ז) , ונפי' רד"ק האמינו לו כמו שאמר להם ולא
חקרו אותו יותר . (כח) והיה כאשר נלכדה , מוסב על המקרא י"א נס' הנא וינו נבוכדנצר מלך
כבל על ירמיה , וחולי פירושו והיה שם גם כאשר נלכדה ירושלים , והיה תרגומו חונד וחזר
חניך דחוש'כסט וועהרענד דער ערפבענונג ירושלים'ס .

ל ט (ג) שער החוך , הוא השער בין העיר העליונה לתחתונה , כי רק התחתונה הנקעה
ויבאו לעלות לעיר העליונה , ובחוך דבר זה ברת המלך ואנשיו מן העיר דרך הן .
נרגל שראצר , שם איש אחד והיו שנים בן , אלף היו שונים בפקודתם , הראשון היה סמג
נבו והשני רב מג , ולא נזכר כאן אלף נ' שרים בשמותם ופקודתם (רמ"ח) והדין עמו . סמג
נבו , מלה מורכבת ממלת ערב סמג , והוא כמו אומר (עיין בספר המלין להתנס גשעניוס)
ונבו יאמר ג"כ בלשון ערב על משמר הלילה , ואיש אשר יחזיק במשמרו נקרא מנבזה , והיה
לס"ו

שְׂרָסְכִים דְּעַר אֲבַעְרִיטְעָ דְּעַר
 רַב־מֶג וְכָל־שְׂאֲרֵי־ת שְׂרֵי מֶלֶךְ־
 בָּבֶל: (ו) וַיְהִי כִּאֲשֶׁר רָאָם צְדָקְיָהוּ
 מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְכָל־אֲנָשֵׁי הַמְּלָחָמָה
 וַיִּבְרְחוּ וַיֵּצְאוּ לַיְלָה מִן־הָעִיר
 דְּרָךְ בֵּין הַמִּדְבָּר בְּשַׁעַר בֵּין
 הַחֲמָתִים וַיֵּצֵא דְרָךְ הָעֲרֵבָה:
 (ה) וַיִּרְדְּפוּ חֵיל־בְּשָׂדִים אַחֲרֵיהֶם
 וַיִּשְׁגּוּ אֶת־צְדָקְיָהוּ בְּעֲרֵבוֹת יִרְחוֹ
 וַיִּקְחוּ אֹתוֹ וַיַּעֲלֶהוּ אֶל־נְבוּכַדְנֶאצַּר
 מֶלֶךְ־בָּבֶל רַב־לְחָמָה בְּאֶרֶץ חֲמַת
 וַיְדַבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּטִים: (ו) וַיִּשְׁחַט
 מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת־בְּנֵי צְדָקְיָהוּ
 בְּרַבְלָה לְעֵינָיו וְאֶת כָּל־חֵרֵי
 יְהוּדָה שָׁחַט מֶלֶךְ בָּבֶל: (ז) וְאֶת־
 עֵינֵי צְדָקְיָהוּ עָגַר וַיֹּאסְרֵהוּ

שרסכים דער אבערסטע דער
 האַטבערענטע, אונד נרגל
 שראצר דער אבערמאגער,
 אונד נאך מעהר אנדערע
 פעלדעררודעס קעניגס פאן
 בבל, בראכען איין אונד בע-
 זעטצען דאז מיטטלערע
 סהאר. (ד) אלס צדקיהו דער
 קעניג פאן יהודה אונד אללע
 קריעגסלייטע זיא עיבל קטען
 פלאהען זיא, אונד מאכטען
 זיך דעס נאכטס אויס דער
 שטאדט הינויס, דורך דען
 קעניגליכען גארטען אונד דורך
 דאז סהאר, דאז צווישען דען
 מויערן איזט, אונד נאהמען
 דען וועג נאך דער עכענע צו.
 (ה) דאז כשרישע העער אבער
 זעטצען איהנען נאך, ערהאל-
 טע דען צדקיה אין דער עכענע
 יריחו, ערגריף איהן אונד
 בראכטע איהן נאך רבלה אים
 לאנדע חמת פאר נביכדנצר
 דען קעניג פאן בבל, דער
 איהם דאז אורטהייל שפראך.
 (ז) דיא קינדער צדקיהו'ס ליעם

עַר פֶּאָר זַינען אויגען אין רבלה שלאכטען, אונד דען נאנצען אדעל יהודה'ס הינריכטען.
 (ז) דעם צדקיהו אבער ליעם ער דיא אויגען אויסשטעכען, אונד אין קעטטען לעגען אום איהן
 נאך

ר ש י

שַׁעַר שְׂמֹחֲזִין צו הַלְכוֹת עֲלֵיהֶם הוּא אֹמֵר מִקֹּם הַמַּשְׁכֵּט שָׁמָּה הִרְשַׁע (קְהֵלֶת ג'): (ד) דְּרָךְ בֵּין
 הַמִּדְבָּר. מַעֲרָה הִיטָה לוֹ מִנִּיחוֹ עַד עֲרֵבוֹת יִרְחוֹ וַיֵּלֶךְ לִילֵךְ דְּרָךְ הַמַּעֲרָה מִה עֲשֵׂה הַקֶּנֶ"ה הַלְקִיִּים
 וּפְרָשְׁתִּי אֶת רִשְׁתִּי עֲלָיו (יחזקאל י"ג) זִמְנֵן לְבִי לְפָנֵי הַכַּשְׂדִּים מֵהַלֵּךְ עַל גַּג הַמַּעֲרָה מִן לַעִיר וּרְכִו
 אַחֲרָיו לְחַפְצוֹ וְהוּא רָץ עַד פֶּתַח הַמַּעֲרָה רָאוֹ אֶת צְדָקְיָהוּ וַיֵּלֶךְ מִן הַמַּעֲרָה: (ה) וַיִּדְבֹר אִתּוֹ
 מִשְׁפָּטִים. לְמַעַן עֲבַרְתָּ עַל הַשְׂבוּעָה: (ו) וְאֶת כָּל חֵרֵי יְהוּדָה, אֲלוֹ הֵם הַסֹּבְלִיִּין עַל שְׁחִירוֹ לוֹ
 אֶת

ב א ו ר

לפ"ז נרגל שראצר אומר משמרות, וכן תרגמתי. רב מג, הוא ראש כומרים וכן נקראו ראשי
 חכמי מדי ופרס אשר דרכם לילך למלחמה עם מלכם. (ה) ויעלהו אל נבוכדנצר, הלא
 נבוכדנצר בא ירושלים הלא שארכו ימי המנוח והלך לו נבוכדנצר (רד"ק) ובמקומו ה' נבוכדנצר
 נר על ירושלים. וידבר אהו משפטים, על שמרד בו והפך בריתו ועבר על שבועת ה' אשר
 השניעו

בְּהַשְׁתִּים לָבִיא אֹתוֹ בְּבִלָּה:
 (ח) וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת־בֵּית
 הָעַם שָׂרְפוּ הַכְּשָׁדִים בְּאִשׁוֹאֲת־
 הַחֹמֹת יְרוּשָׁלַם נְהַצּוּ: (ט) וְאֶת
 יִתְרֵי הָעַם הַנְּשָׂאִים בְּעִיר וְאֶת־
 הַנְּפִלִים אֲשֶׁר נִפְּלוּ עָלָיו וְאֶת
 יִתְרֵי הָעַם הַנְּשָׂאִים הִגְדָּה
 נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים בְּבַל:
 (י) וּמִן־הָעַם הַדְּלִים אֲשֶׁר אִין־
 לָהֶם מְאוּמָה הִשְׁאִיר נְבוּזַרְאֲדָן
 רַב־טַבָּחִים בְּאַרְץ יְהוּדָה וַיִּתֵּן
 לָהֶם כְּרָמִים וַיַּגְבִּים בַּיּוֹם הַהוּא:
 (יא) וַיֵּצֵאוּ נְבוּכַדְרֶאֶצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
 עַל־יְרֵמְיָהוּ בֶן־נְבוּזַרְאֲדָן רַב־
 טַבָּחִים לֵאמֹר: (יב) קָחֵנוּ וְעֵינֶיךָ
 שִׂים עָלָיו וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה
 דַּע כִּי אִם כַּאֲשֶׁר יִדְבַר אֵלֶיךָ כֵּן

ר' דג"ש. אם נתיב ולא קרי עשה

הרגום אשכנזי קיר

נאך בכל צו ברינגען. (ח) אינ-
 דעם האטטען ריא כשרים דען
 קעניגליכען פאללאסט אונד
 דיא הייזער דעם פאלקעם
 גיעדער געבראנגט, אונד ריא
 מויערן געשליפט. (ט) דאז
 איכריגע פאלק אכער, דאז
 נאך אין דער שטאדט צוריק-
 געכליעכען איזט, זאןואהל ריא
 איכערלייפער ריא צו איהם אי-
 בערגענאנגען זינד, אלס אויך
 יענעם פאלק דאז אין דער
 שטאדט זיך געהאלטען, פיהר-
 טע נכוראדן דער אכערסטע
 דער לייכוואכע געפאנגען נאך
 בבל. (י) נור פאן דער ניעדע-
 ריגסטען פאלקסקלאסע ריא
 גאר ניכטס בעזאס, ליעם
 נכוראדן דער אכערסטע דער
 לייכוואכע, אייניגע אים לאג-
 דע יהודה, אונד וויען איהנען
 אס זעלבען טאגע נאך וויינגער-
 טען אונד אקקער און. (יא) דא
 ערטהיילטע נכידרצר דער
 קעניג פאן בבל, אן נכוראדן
 דען אכערסטען דער לייכווא-
 כע, וועגען ירמיה פאלגענדען
 בעפעהל: (יב) גים איהן צו דיר

גיב אויף א הן אכט, אונד לאס קיין לייד איהם וידערפאהרען, זאנדערן בעהאנדלע איהן וויא
 ער

ר ש י

את שבעתו: (ח) זאת בית העם. נמי נכסיות: (י) נדמים וינבים. שדות לצדדים.
 כל

ב א ו ר

השניעו באלהים (הנ"ל) וקלכ לו נזר דינו עליו. (ח) ואח בית העם, כמו בתי העם דרך כלל
 (ד"ק) - (ט) ואח יחר, ר"ל זאת יחר העם שהמה הנופלים אשר נפלו, ויחר העם הנשארים
 נעיר כמו את ספר המקנה הזה ואת ספר החתום ואת ספר הנלווי (לעיל ל"ב י"ד). (י) ומן
 העם הדלים, אשר אין לירא מהם דבר השאיר בארץ לעבוד את האדמה ולשמרה. (יא) ויצו,
 מוסב לאעלה על והיה כאשר נלכדה ונמ"ש, ואחר שכלה לספר מענין גלות ירושלים שב לספר
 נדבר ירמיה. (יב) קחנו, נראה כי דעת נכודונגר היה להביאו לביחו כאשר כוה להביא ילדים
 מאנילים בכל חכמה ומדע ואשר נח נהם לעמוד בתיכל המלך (דניאל א' ד'), וכאשר כתבתי
 נחל ז

עשה עמו: (יג) וישלח נבזוראדן
 רבי טבחיים ונבזשזבו רבי
 סרים ונרגל שראצר רבי מג
 וכל רבי מקדן בבר: (יד) וישלחו
 ויקהו את ירמיהו מהצר
 המטרה ויתנו אתו אל גדליהו
 בן אחיקם בן שפן להוצאהו
 אל הבית וישב בתוך העם:
 (טו) ואל ירמיהו היה דבר יהוה
 בהיותו עצור בהצר המטרה
 לאמר: (טז) הלוך ואמרת לעבד
 מלך הכושי לאמר כה אמר
 יהוה צבאות אלהי ישראל הנני
 מבי את דברי אל העיר הזאת
 קרעה ולא לטובה והיו לפניך
 ביום ההוא: (יז) והצלתיה ביום
 ההוא נאם יהוה ולא תנתן ביד
 האנשים אשר אתה יגור

ער עם זעלבסט פערלאנגען
 ווירד. (יג) נבזוראדן דער אָ-
 בערסטע דער לייבוואַכע בע-
 אויפטרענטע דאָהער נבזשזבן
 דען אַבערסטן דער פֿערשניט-
 טענען נרגל שראצר דען אַבער-
 טאניער אונד דיא איכריגען
 בעפֿעהלס האכער דעם קע-
 ניגס פֿאָן כבל, (יד) אונד ריע-
 זע שיקטען הין, האַלטען
 ירמיהו פֿאָן דער הויפטוואַכע
 אונד איכערנאכען איהן גדליה
 דעם זאָהנע אחיקס'ס דעם זאָ-
 געם שפֿנים, דאָס ער איהן
 היניס פֿיהרע אין זיין וואָהנ-
 היז אונד זאָ בליעכער אינטער
 דעם פֿאַלקע. — (טו) אַלס אַכער
 ירמיה נאָך אים פֿאַרהאַפֿע
 דער הויפטוואַכע פֿערהאַפֿע-
 טעט וואָ, ערגינג אָן איהן דעם
 עוויגען וואָרט אַלואָ! (טז) געהע
 הין אונד זאגע דעם עטהיג-
 פֿיערעכד מלך, זאָ שפּריכט
 דער העירר דער העערשאַט-
 רען דער גאָטט ישראל'ס, איך
 ברינגע מיינע פֿערהייסונג אָן
 בער ריעוע שטאַרט אין ערשיל-
 לונג, צום אונגליקע, אונד

קיינעם וועגס צום גליקע, עם ווירד פֿאַר דייען אויגען נאָך געשעהען צור בעשטימט-
 טען צייט. (יז) דיך אַכער ווערדע איך אויך דאָן שיטצען, שפּריכט דער עוויגע, רוא
 ווירסט ניכט אין דיא געוואַלט דער מעננער קאָממען, פֿאַר דענען רוא דיך פֿירכטעסט.

ר ש י

כל יגיבא לשון חסידה אשכנזי בלע"ז: (יג) רבי. כמו שרי: (יד) אל גדליהו בן אחיקס. שפּל
 אל הכנדים ע"פ ירמיה וכנאלכדה הציור מונהגליט ננאזרים שם: (טו) והיו לפניך ביום ההוא.
 והיו הדברים לפניך עזרה אותם מתקיימים: (יז) ביד האנשים. ביד הכנדים:

ב א ו ר

בתחלת ס' מ' ע"ג. (יג) וישלח נבזוראדן, פי' וישלח נבזוראדן, הוא כזה לשלח והם שלחו
 כי נבזוראדן היה הראש עליהם והוא היה או כרמא ושלח את הנזכרים מה לירושלים, וכאשר
 כתב הרמ"ק על פסוק אן הרמא כס' ע' וכן משמע מכל הענין פה. (יד) להוציאהו אל הבית,
 שזהו שם גדליהו וכן עשה (רמ"ק) כי הגולים היו חזק לעיר ויחננו שמה את ירמיה לישיב בתוך
 העם, עד עת הלוגס לכנל ואן הוליוטו משם עד רמה, ושם פתח נבזוראדן אותו מן האזקים,
 ועיין ע"ג ש. (טו) ואל ירמיה, וזכר כלות אפור האעשה איך ילד ירמיה משלח המערה,

מפניהם: (יח) כי מלט אמלטך
 ובחרב לא תפל והיתה לך נפשך
 לשלל כי בטחת בי נאם יהוה:
 מ (ט) הדבר אשר היה אל-
 ירמיהו מאת יהוה אחרו
 שלח אתו נבזראדן רב־טבחים
 מן־הרמה בקחתו אתו והוא
 אסור באזקים בתוך כל־גלות
 ירושלם ויהודה המגלים בבקה:
 (ז) ויקח רב־טבחים לירמיהו
 ויאמר אליו יהוה אלהיך דבר

הרגום אשכנזי קטו
 (יח) יא אונפערזעהרט לאם
 אך דך ענטקאמטען, דוא
 פאלסט ניכט דורך דאז
 שווערדט זאנדערן דוא זאלכט
 דיין לעבען אלס בייטע דאפאן
 טראגען, ווייל דוא אויף מיך
 פערטרויעט האסט, שפר כט
 דער עויגע.

מ (א) היער פאלגען דוא אייז-
 טרענע, וועלכע ירמיה
 פאן נאטט ערהיעלט, נאכ-
 דעם איהן נבזראדן, דער
 אבערסטע דער הויפטוואצע
 פאן רמה, ענטלאססען האט-
 טע; דארט עמפפינג ער איהן
 אלס ער יאך אין קזטטען גע-
 שלאססן וואר אונטער דען זאג-
 דערן געפאנגענען פאן ירושלם

אונד יהודה, דיא נאך בכל געפיהרט וואורדען. (ז) דען ירמיה נאהם דער אבערסטע
 דער הויפטוואצע צוערשט צוויך, אונד שפראך צו איהם: דער עויגע, דיין נאטט, האט
 דיע-

ר ש י

מ (א) הדבר אשר היה, מה שא' בסוף הענין (מ"ב) ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה' וגי'
 אלא שכתב חתמה על מה נחמ' לו. ומדרש אגדה גליכה רבתי מה היה הדבר ושונה אל
 גדליהו אמר לו או את נמות עמהו ואלו מסובר הכא או את סוגר הכא ואלו נמות עמהו אמר
 אין חנא נחית עמהו מה אני מהני להו אלא ימות ברייכוון עמהו דסגין הוא מהני להו: מן
 הרמה. שהיה גולה מעלמו. עמהן היה רואה נח שלולי בקולרין היה מננים כוארו ביניהם נו'
 גדליהו בפסיקת' דאפטרת' דנרי ירמיהו שא"ל לומר שנתנו נבזראדן באזיקים שהרי כוהו נבוכד
 נזר אל תעש לו מאומה רע (לעיל ל"ט): באזיקים. בזוא"ש גלע"ז: (ב) ה' אלהיך דבר וגו'.

ב א ו ר

יודיע לנו את דבר ה' על ענד מלך הנוסי. (יח) מלט אמלטך, ידוע כי ענין הכלה נא
 לרוב על הישועה הנעשה בכח וביד חזקה ע"י כנישת האויב וספלתו, וענין הכלטה על כלטה
 והכלה מסכנת נכשות בלי חלישת כח האויב והמתנגד, וע"ז הנטיחו ה' ככל וככלים והגליהך
 ציב הסוא, ואף אם לא חליש כח האויב ואחזק את לבו בכ"ז מלט אמלטך ונכסך חס' לך לשלל.
 מ (א) הדבר, כבר הערתי כי בכל מקום שגא הוביח להודיע לנו דבר חדש ולהיניח טל דבר
 אחר אשר לא הוביח עליו עד הנה, מתחיל הנבואה במלת הדבר, והואיל שהנבואות
 הנאות אחרי בן כלם ענינים חדשים אמר כאן הדבר, כלומר חלו הדברים אשר דבר עליהם
 ירמי' אחר החורבן, רק מחמלה בח להודיע לנו מקים מושב ירמי' וענינו ולכן האריך בספור
 המעשה. אדר שלח, הנובן בזה באשר הערתי לעיל בפ' ל"ט כי רבון נבוכדנצר היה להביח
 ירמי' לביתו לעמוד בהיכל המלך, ובאשר זיה לאספניו דגיהל ח' ג', ולכן נחננהו ונבזראדן
 ונח רני המלך נבית גדליהו בן חזיקם להוליכו עב הגולי' לרמה ולא זיה לפתוח מיד בניוסל ס
 חמו מן האזיקים, כדי שלא געלה בלג ירמי' ליטב שמה, וזיה לקחת אוחו יכור באזיקים
 לרמה לדבר שם על לבו, ולהראות לו את הטובה הגדולה אשר עשה עמו אשר לפעוה ילך
 אחו צלח, ובאשר לא שג ירמי' לדבריו אחר גע"כ ושונה אל גדליה בן חזיקם. (י) ויקח

דיעועם אונגליק דיעועם אר-
טע אנגערראהט. (ג) ער האט
עס איך זאָ פֿאַללבראַכט אינד
אויסגעציהרט, וויא ער פֿער-
הייסען, ווייל איהר ווידער דען
עייגען געווינדיגעט, אינד זיי-
נער שטיממע ניכט געהאַרעט
האַכעט; דאַרום טראָף איך
די זיידעס פֿעהרענגניס. (ד) דאָך
דיך בעפֿיייע איך נון פֿאַן דען
פֿעססעלן, דיא דוא אן דייער
האַנד טרעגסט, וואָרע עס
דיר געפֿעלליג, מיט מיר נאָך
ככל צוגעהען, זאָ קאַם, איך
וילל דיר מיינע אויפֿמערק-
זאַמקייט שענקען; געפֿעללט
עס דיר אבער ניכט מיט מיר
נאָך ככל צו ציעהען, זאָ לאַם
עס זיין. זעה! דוא האַסט
דאָ גאַנצע לאַנד פֿאַר דיר, וואָ
עס דיר אַם בעסטען אינד בע-
קוועסטען דינקט, דאָרטו
קאַנגסט דוא געהען. (ה) ירמיה
יעדאָך גאַב קיינע אַנטוואָרט-
זאָ געהע צוריק צו גדליהו,
דעם זאָהנע אחיקם'ס, דעם
זאָהנעם שפּו'ס, דען דער
קעניג צום פֿערוועזער איבער
דיא שטערטע יהודה'ס בע-

את הרעה הזאת אל המקום
הזה: (ג) ויבאו יעש יהוה כאשר
דבר כי חטאתם ליהוה ולא-
שמעתם בקולו והיה לכם דבר
הזה: (ד) ועתה הנה פתחתיה
היום מן האזקים אשר על ידיה
אם טוב בעיניך לבוא אתי בכל
בא ואשים את עיני עליך ואם-
רע בעיניך לבוא אתי בכל חדל
ראה כל הארץ לפניך אל טוב
ואל הישר בעיניך ללכת שמה
קך: (ה) ועודנו לא ישוב ושבה
אל גדליה בן אחיקם בן שפן
אשר הפקיד מלך בבל בערי
יהודה ושב אתו בתוך העם או
אל כל הישר בעיניך ללכת לך
ויהתן לו רב טבחים ארתה
ומשאת וישלחהו: (ו) ויבא

ירמיהו הדבר קרי
שטעללט האַט (זאָגטע ננוואָרדן) אונד בלייב ביא איהם אינטער דעם פֿאַלקע, אָרער נע-
הע, וואָהין עס דיר צו געהען בעליעכט. היערויף נאָב דער אָבערסטע דער לייבוואַצע
איהם רייזע צעהרונג אונד געשענקע, אונד ענטליעס איהן. (ו) זאָ גינג אַלואַ ירמיה נאָך
מצפה

ר ש י

למה אתה מנטער עליהם והלא אתה נבאת להם ולא שמעו נבואתם נכסיקתם: (ד) פתחתיה
ל' ויפתח הגמלים (בראשית כ"ד) וכת' הא כען צריחך. ומנחם סתר כלס ל' פתחתה ממס:
(ה) ועודנו לא ישוב. ככל זאת לא היה חסן לשון סמר לו הקנ"ה ושונה אל גדליהו אשר
הוכקד על העניים הנשורים גם הם לריכין לך כאשר הגולים: ארומה ומשאת. מחק ונבזון:

ב א ו ר

רב טבחים, לפתוחו בדברים, וכאשר נבתי. (ה) ועודנו לא ישוב, נבזר אדן היה עומד
ומלפני על תשובתו מה יאמר ומה ידבר לדברים האלה, וע"ז אמר הסופר עודנו כלומר ככל
האעשים והדברים האלה לא השיבו דבר, כי לא רצה לסרב לנבזר אדן וגם לא היה טוב בעיניו

ירמיהו אל גדליה בן אחיקם
 המצפתה וישב אתו בתוך העם
 הנשארים בארץ: (ז) וישמעו
 כל שרי החילים אשר בשדה
 המה ואנשיהם כי הפקיד מלך
 בבל את גדליהו בן אחיקם
 בארץ וכיו הפקיד אתו אנשים
 ונשים וטף ומדלת הארץ מאשר
 לא הגלו בבבל: (ח) ויבאו אר-
 גדליה המצפתה וישמעאל בן
 נתניהו ויוחנן ויונתן בני קרה
 ושריה בן תנחמת ובני עופי
 הנטפתי ויוניהו בן המעכתי
 המה ואנשיהם: (ט) וישבע להם
 גדליהו בן אחיקם בן שפן
 ולאנשיהם לאמר אל תיראו
 מעבוד הכשדים שבו בארץ
 ועבדו את מלך בבל ויטב לכם:
 (י) ואני הנני ישב במצפה לעמד
 לפני הכשדים אשר יבאו אלינו

מצפה צו גדליהו דעם זאהנע
 אחיקם'ס, אונד בליעב כייא
 איהם אונטער דעם פאלקע,
 דאז אים לאנדע צוריקגעכליע-
 בען איזט. (ז) אינצווישען האר-
 טען אללע העערפיהרער, דיא
 אויף דעם פעלרע צערשטרייט
 ווארען זאמטט איהרער מאנע-
 שאפט, דאס דער קעניג פאן
 בבל, גדלירו דען זאהן אחיקם'ס
 איבער דאן לאנד געזעטט,
 אונד מעננער, ווייבער, קי-
 דער אונד מעהרערע דער
 ניעדריגסטען פאלקסקלאס-
 סע, דיא ניכט נאך בבל גע-
 פיהרט וואוי דען, זיינער אויפ-
 זיכט אנערטרויעס האט;
 (ח) זא קאמען אויך זיא צו
 גדליהו נאך מצפה, נעמליך:
 ישמעאל דער זאהן נתניהו'ס,
 יוחנן אונד יונתן דיא זאהנע
 קרה'ס, שריה, דער זאהן
 תנחמת, דיא זאהנע עפי פאן
 נטפת, יוניהו דער זאהן איי-
 נעם מעכתי; דיעזע אללע קא-
 מען מיט איהרער מאנשאפט.
 (ט) דא שוואר גדליה איהנען
 אונד דער מאנשאפט, אינד
 שפראך: איהר האבט ניכטס
 צו פירכטען, ווען איהר דען
 כשדים אייך אונטער ווערפעט!
 בלייבעט אים לאנדע, דיע-
 נעט דעם קעניגע פאן בבל, אונד עס ווירד אייך וואהל געהען. (י) וואס מיך בעלאנגט,
 זא בלייבע איך אין מצפה אים דיענסטע דער כשדים, דיא אפט צו אונז הערקאממען;
 איהר

עיסו קרי ואחם

ב א ו ר

למלאות משאלתי, ולכן המריש. (ז) המצפתה, עיר בגבול בנימן. (ז) שרי החילים אשר בשדה,
 ר"ל כנפריס והמיוילים הם שזרמו מפני הכשדים הנה ופנה, והקימו להם שרים להתנהג על
 פיהם (רד"ק). (ח) הנטפתי, נטפת היא עיר קרובה לבית לחם, ויחנן שמלת נטפתי מוסב
 גם על תנומת כושמע במלכיש ב' כ"ה נ"ג. המעכתי, איש ת' מכני מיכה או מעכתי יהוא
 פלך

וְאַתֶּם אֲסַפּוּ יַיִן וְקִיץ וְשֶׁמֶן וְשִׁמּוֹ
 בְּכַלְיֵיכֶם וּשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר-
 הִפְשַׁתֶּם: (י) וְגַם כָּל-יְהוּדִים
 אֲשֶׁר-בְּמוֹאָב וּבְבְנֵי-עַמּוֹן
 וּבְאֲדוֹם וְאֲשֶׁר בְּכָל-הָאֲרָצוֹת
 שָׁמְעוּ כִּי-נָתַן מֶלֶךְ-בָּבֶל
 שְׂאֵרִית לַיהוּדָה וְכִי הִפְקִיד
 עֲלֵיהֶם אֶת-גְּדַלְיָהוּ בֶן-אֲחִיקָם
 בֶּן-שָׁפָן: (יב) וַיָּשְׁבוּ כָל-יְהוּדִים
 מִכָּל-הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר נָדְחוּ-שָׁם
 וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ-יְהוּדָה אֶל-גְּדַלְיָהוּ
 הַמְּצַפְתָּה וַיֵּאֲסַפּוּ יַיִן וְקִיץ
 הַרְבֵּה מְאֹד: (יג) וַיּוֹחֲנֵן בֶּן-
 קִרְחַי וְכָל-שְׂרֵי הַחִילִים אֲשֶׁר
 בְּשָׂדֵה בָּאוּ אֶל-גְּדַלְיָהוּ הַמְּצַפְתָּה:
 (יד) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִידֵעַ הִידֵעַ כִּי
 בָּעֲלִים וּמֶלֶךְ בְּנֵי-עַמּוֹן שָׁלַח
 אֶת-יִשְׁמַעְאֵל בֶּן-נְתַנְיָה לְהַכְתֹּתָ
 נַפֶּשׁ וְלֹא-הָאֱמִין לָהֶם גְּדַלְיָהוּ
 בֶן-אֲחִיקָם: (טו) וַיּוֹחֲנֵן בֶּן-קִרְחַי

איהר אבער קעננעט אייך
 היער וויין, זאממעריכטע
 אינד אהל זאממעלן, אייערע
 גערעטהע דאמיט אנפיללען,
 אונד אונגעשטארט דיא
 שטערטע בעוואהנען, דיא
 איהר אין בעויטץ גענאממען
 דאכט. (י) אויך דיא איברי
 גען יהודים, דיא אין מואב
 אונטער דען עמוניטען אין
 אדום אונד אין אנדערן לענ
 דערן ויך אויפהעילטען, כע
 קאמען דיא נאכריכט, דאס
 דער קעניג פאן בבל איינען אי
 בעררעסט אין יהודה צוריק
 לעס, אונד גדליהו דען זאהן
 אחיקם'ס דעס זאנהעס שפן'ס
 צום פערועוער איבער דענועל
 בען געזעטצט האבע, (יב) אונד
 זיא קעהרטען אללע צוריק פאן
 דען פלעטצען אללען, וואהין
 זיא פערטרעבען וואורדען,
 אין דאן לאנד יהודה, קאמען
 צו גדליהו נאך מצפה, אונד
 זאממעלטען דא וויין אונד זאמ
 מערפריכטע אין גראסער מענ
 גע. (יג) איינסט קאם יוחנן,
 דער זאהן קרח'ס מיט נאך אנ
 דערן הערשיהרען, דיא
 אויף דעם לאנדע לעכטען, צו
 גדליהו נאך מצפה, (יד) אונד
 זאגטען צו איהם: ווייסט דוא
 אויך, דאס בעלים דער קעניג

אמר

דער עמונים, ישמעאל דען זאהן נתניהו'ס בעארדערט האט, דיך אומס לעבען צוברינגען?
 גדליהו אבער גלויבטע איהנען ניכט. (טו) דא פערזוכטע יוחנן, דער זאהן קרח'ס, דען
 גדליהו

ר ש י
 (י) וקיץ. דנלה:

ב א ו ר

פלך א' למורה הירדן על זה הלכנו. (י) ואחז, כלומר ועליכם אין דבר לעשות רק לאסיף
 יין וקיץ בשלום ולזום ככליכם ולזכין נמנחה בעריכם אשר תבשחם, וקיץ פי' פיות הקיץ
 שתיבשחם אחז כמו תאים וזילתם.

אָמַר אֶל-גְּדַלְיָהוּ בְּפֶתֶר בְּמִצְפָּה
 לֵאמֹר אֵלֶכָה נָא וְאָכָה אֶת-
 אֶת-יִשְׁמַעְאֵל בֶּן-נְתַנְיָה וְאִישׁ
 לֹא יָדַע לְמָה יִכְכָּה נַפְשׁוֹ וְנִפְצוּ
 כָּל-יְהוּדָה הַנִּקְבְּצִים אֵלָיו
 וְאָבְדָה שְׂאֵרֵי יְהוּדָה: (ט) וַיֹּאמֶר
 גְּדַלְיָהוּ בֶן-אֲחִיקָם אֶל-יֹהָנָן בֶּן-
 קִרְיָה אֶל-תַּעֲשׂוּ אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה
 כִּי-שָׁקֵר אֶתְּהַדְּבַר אֶל-יִשְׁמַעְאֵל:

מֵא (ה) וַיְהִי וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּא
 יִשְׁמַעְאֵל בֶּן-נְתַנְיָה בֶן-
 אֱלִישָׁמַע מִזִּרְעַ הַמְּלוּכָה וְרִבִּי
 הַמֶּלֶךְ וַעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים אִתּוֹ אֶל-
 גְּדַלְיָהוּ בֶן-אֲחִיקָם הַמִּצְפָּתָה
 וַיֹּאכְלוּ שָׂם כֶּהֱם יַחְדָּו בְּמִצְפָּה:
 (ו) וַיִּקְּמוּ יִשְׁמַעְאֵל בֶּן-נְתַנְיָה
 וַעֲשָׂרַת הָאֲנָשִׁים וְאֲשֶׁר-הָיוּ אִתּוֹ
 וַיִּכּוּ אֶת-גְּדַלְיָהוּ בֶן-אֲחִיקָם בֶּן-
 שָׁפָן בַּחֶרֶב וַיָּמָת אִתּוֹ אֲשֶׁר-
 הַפְּקִיד מֶלֶךְ-בָּבֶל בְּאֶרֶץ: (ג) וְאֵת

גדליהו אין מצפה אין געהיים צו
 איבעררעדען, אונד שפראך:
 ערלויבעראך, דאס איך הן
 געהע, אונד ישמעאל דען
 זאָהן נתניהו'ס ערמאָרדע! נייע-
 מאַנד ווירד עס ערפֿאהרען;
 אונד וואָרום זאללסטו דורך
 איהן איין אָפּפֿער ווערדען?
 דאָן ווירדען וועדער אללע
 יהוים צערשטרייעט ווערדען
 דיא צודיר זיך פֿערזאממעלט
 האָב, אונד דיעזער קליינע
 איבעררעסט פֿאָן יהודה מעכ-
 טע גאַנץ צו גרונדע געהען.
 (ט) אויך דאָן, ערוועדערטע
 גדליהו, זייא עס פֿערן פֿאָן
 דיר, זאָלך איינע טהאַט צו
 פֿעראיבען! דען עס איזט ניכט
 וואָהר, וואָס דוא דאָ פֿאָן
 ישמעאל ערצעהלעסט.
 מֵא (ה) אויס זעבענטען מאָ-
 נאַטהע קאָם ישמעאל
 דער זאָהן נתניהו'ס דעס זאָה-
 געס אלישמע, איין מאָן אויס
 קעניגליכעם נעבליטהע, מיט
 דען פֿאַרנעהמסטען האָפּכע-
 דיענטען דעס קעניגס, אונד נאָך
 צעהן מעננער מיט איהם, צו
 גדליהו דעם זאָהנע אחיקם'ס
 נאָך מצפה, אונד היעלטען
 זעממטליך איין גאַסטמאַהל
 דאָ. (ג) דאָ ערהיב זיך ישמעאל
 דער זאָהן נתניהו'ס מיט דען
 צעהן מעננערן דיא מיט איהם וואָרען, אונד ערשלוגען גדליהו דען זאָהן אחיקם'ס דעם זאָה-
 געס שפֿאָן'ס, טערטעטען איהן, דען דער קעניג אלס שטאַטטהאַלטער איבער דאָן לאַנד
 גע-

תעשה קריי. כל

ר ש י

מֵא (א) ורני המלך. ושרי המלך נתקנאו צו שנטל גדולה:

ב א ו ר

זיָא (ב) אשר הפקיד, זה בא לחזק כלומר לא יראו כ' ואת מלך בבל, וכאשר חרגמתי.
 פֿלך

נעזעטצט. (ג) אויך אללע יהודים דיא ביא גדליה צו מצפה ווארען אללע כשרים דיא דאָרט זיך פֿאַרפֿאַנדען, אינד אויך דיא קריעגסלייטע וואורדען נייערענעמעטצעלט פֿאַן ישמעאל. (ד) אַם צווייטען טאנע נאָך דער ערמאָרונג גדליה'ס, עהע נאָך יעמאָנד עט- וואַס ווא סטע (ה) קאמען מענ- נער פֿאַן שכם, פֿאַן שלה אונד פֿאַן שמרון, אַכציג אָן דער צאהל, מיט אַכנעשאָרענעם כאַרטע, מיט צערריססענען קליידערן, אונד נאָנץ צערריצט, אונד האַטטען שפּייזעאָפֿער אינד ווייהרויך ביא זיך, אום-יא אין דען טעמפעל דעם עוויגען צו ברינגען. (ו) דאָ גינג ישמעאל דער זאָהן נחניה'ס איהנן ענט- נענען, פֿאַן מצפה אויס, שרייטט אינהער, זיך טרויריג נעבעהר- דענד, אונד אַלס ער איהנן בע- נענגעטע, שפּראַך ער צו איה- נען: קאָממעט צו גדליהו דעם זאָהנע אחיקם'ס. (ז) אַלס זיא אכער אין דאָז אינגערע דער שטאָרט קאמען, שציטט ער (כעהוויך) ישמעאל דער זאָהן נחניה'ס, איהנען דיא גורנעל אַכ. אונד וואָרף זיא מיט הילפע זיינער לייטע אין דיא גרובע הינאָב. (ח) דאָך צעהן מעננער פֿאַנרען זיך אונטער איהנען,

כל־היהודים אשר־היו־אתו־את- גדליהו במצפה ואת־הכשרים אשר נמצאו־שם את אנשי המַחְמָה הַכָּהֵן יִשְׁמָעֵאל: (ד) ויהי ביום השני להמית את־גדליהו ואיש לא ידע: (ה) ויבאו אנשים משכם משלז ומשמרון שמנים איש מגלתי זקן וקרעי בגדים ומתגדרים ומנחה ולבונה בידם להביא בית יהוה: (ו) ויצא ישמעאל בן־נתניה לקראתם מן־המצפה הלך הלך ובכה ויהי כפגש אתם ויאמר אליהם באו אל־גדליהו בן־אחיקם: (ז) ויהי כבאם אל־תוך העיר וישחטם ישמעאל בן־נתניה אל־תוך הכור הוא והאנשים אשר־אתו: (ח) ועשרה אנשים נמצאו־בם ויאמרו אל־ישמעאל אל־ תמתנו כי־יש־לנו מטמנים

בשרה

דיא שפּראַכען צו ישמעאל: ערמאָרדע אונז ניצט! וויר האַכען פֿאַרראַטה אים פֿעלדע אן

ר ש י

(ח) לַסְּכִיחַ נִיתַ ס' כַּנְסָעוּ מִבֵּית־לָא הִיוּ יוֹדְעִים נְחוּרֵן סְבִיחַ וְנִדְרָךְ שְׁמֵעוּ וְקִרְעוּ בַגְדֵיהֶם וְנָלְחוּ זְקָנָם: וּמַחְנוּדִידִים - לַשּׁוֹן שְׂרִיעָה:

ב א ו ר

(ו) הלך ובכה, היה מראה עלצו נוכח (רד"ק). (ח) מטמונים, כן היה דרך יושני

בַּשָּׂדֶה הַטִּים וּשְׁעָרִים וּשְׂמֹן
 וּדְבַשׁ וַיְחַדֵּל וְלֹא הֵמִיתָם בְּתוֹךְ
 אַחֵיהֶם: (ט) וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ
 שָׁם יִשְׁמַעְאֵל אֶת כָּל־פְּגָרֵי
 הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְיַד־גְּדַלְיָהוּ
 הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אֲסָא מִפְּנֵי
 בַּעֲשָׂא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ מֵלֶא
 יִשְׁמַעְאֵל בֶּן־נְתַנְיָהוּ חֲלָלִים:
 (י) וַיָּשָׁב יִשְׁמַעְאֵל אֶת־כָּל־
 שְׂאֵרֵית הָעָם אֲשֶׁר בְּמִצְפָּה אֶת־
 בָּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת־כָּל־הָעָם
 הַנִּשְׁאָרִים בְּמִצְפָּה אֲשֶׁר הִפְקִיד
 נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים אֶת־
 גְּדַלְיָהוּ בֶן־אֲחִיקָם וַיֵּשְׁבֻם
 יִשְׁמַעְאֵל בֶּן־נְתַנְיָהוּ וַיֵּלֶךְ לַעֲבֹד
 אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן: (יא) וַיִּשְׁמַע יוֹחָנָן
 בֶּן־קֶרֶחַ וְכָל־שָׂרֵי הַחֲיָקִים אֲשֶׁר
 אֹתוֹ אֶת כָּל־הָרַעָה אֲשֶׁר עָשָׂה

או ווייטצען אן גערסטע, עהל,
 אונד האָניג, דאָ ליעם ער אב
 אונד ליעם זיא ניכט אומי
 כרינגען וויא איהרע כרידער.
 (ט) דיא גרובע אין וועלכע
 ישמעאל ווערפען ליעם דיא
 לייצען אללער יענער מעננער
 דיא ער ווענען גדליהו ערווירג.
 טע, איזט דיא יעניע דיא דער
 קעניג אסא ווידער בעשא דען
 קעניג ישראלים מאכען ליעם,
 אונד דיעזע פיללטע ישמעאל
 דער זאהן נחניהוים גאנץ מיט
 ערשלאנגענען, (י) דאן נאָהם
 ער נאך אללעס געפאנגען וויאס
 פאם פאלקע אין מצפה צוריק
 געבליעבען איזט, זאוואהל
 דיא קענוגליכען פרינצעססניען
 אלס אויך דיא איבריג געבליע.
 בענען פאן דע- ניערעריגען
 פאלקסקלאססע דיא נכוזראדן
 דער אכערסטע דער הויפט-
 וואכע דער אייפויכט גדליהו ס
 דעם זאהנע אחיקים אנפער-
 טרויעטע, דיעזע אללע נאָהם
 ישמעאל דער זאהן נחניהוים גע-
 פאנגען, אונד מאכטע זיך ווי
 דער אויף דען וועג נאך עמון.
 (יא) אינדעם פערנאָהם יוחנן

ישמעאל

דער זאהן קרח'ים אונד אללע העערפיהרער דיא כויא איהם ווארען אללעס דאן אונהיל וועל-

ר ש י

(ט) אשר הכה ביד גדליהו, מתוך שסיה לו לחוש לענת יוחנן בן קרח ולא חש העלה עליו כאלו נהרגו על ידו:

ב א ו ר

כסון להטמין אולרות יין וסמן ודבש נשרה שלא יחרבו וינשו מחוס השמש. (ט) ביד גדליהו, כסנת גדליהו כי הוא היה סנה להריגת בולס (דליק) וכ"ח, וכן כתב רש"י באיוב ח"ד' ושלחם ביד פשעם ע"י פשעם, וכן בישיע' (ס"ד ה') ומתנונו ביד אויבנו, וכן לרוב, כי בודאי הכנ ישמעאל האנשים הקרינים ואוהבים לגדליהו שלא יעשו קשר עליו ויגמרו דם אחיהם, ולכן אמר אל שמנים האנשים האלה בואו אל גדליהו בן אחיקם, וכן שארית העם אשר לא ירא ופחד מפניהם מיו ונשנו מאתו. (י) וישכם, מהמתרגם שקדמני גראה כי הוא קרא סם וישכם

וועלכעס ישמעאל דער זאָהן
נחניה'ס אַנריכטעטע. (יב) דאָ
נאָהמען וואָ אַללע מאַנשאַפֿט
צוזאַממען אונד צאָגען ישמעאָ
דעם זאָהנע נחניה'ס ענטגעגען
דען זיאַ אויך טראַגען ביים
גראַסן געוועסער אום גכעון.
(יג) אַלס דאָ גאַנצע פֿאַלק
דאָ ישמעאל פֿאַלגטע, יוחנן
דען זאָהן קרח'ס אונד אַללע
הגערפֿיהרער מיט איהם גע-
וואַרטע, פֿרייעטע עם זיך.
(יד) אינד אַללעזאַממט ווואַ
זיאַ ישמעאל אויס מצפה גע-
פֿיהרט האַט, וואַנדטען זיך
אויס, אונד שלונגען זיך צור
פארטהייא דעם יוחנן זאָהנעס
קרח'ס. (טו) דאָך ישמעאל
דער זאָהן נחניה'ס ענטקאָם
מיט אַכט מענגערן, דעם יוחנן,
אונד גינג צו דען עמונים.
(טז) יוחנן דער זאָהן קרח'ס
אונד זיינע מיטגענאָסען דיא
הגערפֿיהרער, נאָהמען דען
גאַנצען רעסט דעם פֿאַלקעס
דען ישמעאָ דער זאָהן נחניה'ס
זאָך ערמאָרונג גדליהו דעם
זאָהנעס אחיקם פֿאַן מצפה
זינוועגעפֿיהרט האַט, טעג-
נער, קריענער, ווייכער, קיני-
דער אינד פֿערשניטטענע, אַל-
לע ווואַ ער זיאַ פֿאַן גכעון צו
ריק בראַכטע. (יז) אונד צאָג

ישמעאל בן־נתניה: (יב) ויקחו
את־כל־האנשים וילכו להרחם
עם־ישמעאל בן־נתניה וימצאו
אתו אל־מים רבים אשר בגבעון:
(יג) ויהי כראות כל־העם אשר
את־ישמעאל את־יוחנן בן־קרח
ואת כל־שרי החילים אשר אהו
וישמחו: (יד) ויסבו כל־העם
אשר־שבה ישמעאל מן־המצפה
וישבו וילכו אל־יוחנן בן־קרח:
(טו) וישמעאל בן־נתניה גמלט
בשמנה אנשים מפני יוחנן וילך
אל־בני עמון: (טז) ויקח יוחנן
בן־קרח וכל־שרי החילים אשר־
אהו את כל־שארית העם אשר
השיב מאת ישמעאל בן־נתניה
מן־המצפה אחר הכה את־
גדליה בן־אחיקם גברים אנשי
המלחמה ונשים ומן וסרסים
אשר השיב מגבעון: (יז) וילכו

וישבו

ר ש י

(יב) אל מים רבים. על נרינת מיין סניאין:

בניוח

ב א ו ר

והיא תמוה כי לא נמלא כן בספר א'. (טו) אשר השיב מִיַּח, נראה כי מלך מלח ווספת
פה, או ההפעיל פה במקום הפעל ושעורו את כל שרית העם אשר השיב ישמעאל, או אשר
בזמני מלח ישמעאל.

שמעיה

וַיֵּשְׁבוּ בְּגֵרוֹת כַּמּוֹהֵם אֲשֶׁר-אֶעֱלֶה
 בֵּית לֶחֶם לְלַכְתָּ לָבוֹא מִצְרַיִם:
 (י) מִפְּנֵי הַכְּשָׁדִים כִּי יִרְאוּ
 מִפְּנֵיהֶם כִּי-הִכָּה יִשְׁמַעֲאֵל בֶּן-
 נַתָּנְיָה אֶת-גְּדֻלְיָהוּ בֶן-אֲחִיקָם
 אֲשֶׁר-הִפְקִיד מֶלֶךְ-בָּבֶל בְּאֶרֶץ:
 מב (ה) וַיִּגְשׁוּ כָּל-שָׂרֵי הַחַיִּלִּים
 וַיּוֹחֲנוּ בֶן-קָרַח וַיִּזְנֶיָה בֶן-
 הוֹשַׁעְיָה וְכָל-הָעָם מִקָּטָן וְעַד-
 גְּדוֹל: (ג) וַיֹּאמְרוּ אֶל-יִרְמְיָהוּ
 הַנְּבִיא תְּפַלֵּןָּא תַחֲנֹתְנוּ לְפָנֶיךָ
 וְהַחֲפִלֵּל בְּעַדְנוּ אֶל-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 בְּעַד כָּל-הַשְּׂאֵרִית הַזֹּאת כִּי-
 נִשְׁאַרְנוּ מֵעַט מִהַרְבֵּה כִּאֲשֶׁר
 עֵינֶיךָ רָאוּת אֲתָנוּ: (ג) וַיַּגִּדְלָנוּ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
 נָלַךְ-בָּהּ וְאֶת-הַדְּבָר אֲשֶׁר-נַעֲשֶׂה:
 (ד) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא
 שְׁמַעְתִּי הַנְּנִי מִתְּפִלֵּל אֶל-יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם כְּדַבְּרֵיכֶם וְהָיָה כָּל-

חרגום אשכנזי קיט
 מיט איהנען נאך דעם געביט
 טהע כמהם בייא בית לחם,
 וואזיא ראסטעטען אום פאן דא
 ווייטער צו ציעהען נאך מצרים.
 (י) וועגען דער כשדים פאר
 דענען זיא זיך פירכטעטען,
 ווייל ישמעאל דער זאון נתניה'ס
 דען גדליה זאון אחיקם'ס ער-
 שלוג, דעם דער קעניג פאן
 כבל צום שטאטטהאלטער אים
 לאנדע געועטצט האט.

מב (ה) דאך פארהער טראג
 טען אללע העערפיה
 רער אונד יוחנן דער זאון
 קרח'ס, אויך יזניה דער זאון
 הושעיה'ס אונד דאן ועמטלי-
 בע פאלק פאם קליינסטען ביז
 צום גרעסטען פאר דען פראג
 פעטען ירמיהו, (ג) אונד
 שפראכען צו איהם: לאס אונ-
 זער פלעהען דיר נאהע קאמ-
 מען, אונד בעטע נאך פיר אונד,
 פיר דיעזעס קליינע הייליגן
 צום עוויגען דינעם גאטטע,
 דען פאן זא פיעלען זינד נור
 וויר וועניגע צוריק געבלעכען,
 וויא דוא אונדא פאר דיר זיע-
 העכט. (ג) מאגע דער עוויגע
 דיין גאטט אונד דען וועג ציי-
 גען, דען וויר איינשלאגען,
 אדער דוא פארשריפט ער-
 טהיילען, דער וויר נאבלעכען
 זאללען. (ד) דא שפראך ירמיה
 צו איהנען: יא גערן ווילל איך
 בעטען צו דעם עוויגען, אייערעם גאטטע, וויא איהר עם פערלאנגעט, אונד וואס דער
 עוויגע

כמהם קרי הדבר

ר ש י

(ז) נגרות כמהם. נגרות דיהב דוד לכמהם בן כרוזי גלעדזה כשזב ממלמת אנבלוס כמו
 שנאמר בספר (שמחל ב' י"ט) אחייענר כמהם ונו':

ב א ו ר

מב (ד) שמעזי, ר"ל מחמתכם ואעשה כדבריכם.

עוויגע אייך אנטווארטען ווירד, ווערדע איך נענויא אייך אני צייגען; קיינע זילבע ווערדע איך פערדעהלען. (ה) היערויף ערווידערטען זיא דעם ירמיה: דער עוויגע זיא צווישען אונז איין וואהרהאפטער בעגלויב-טער צייגע, דאס וויר אונז גאנץ נאך דער פארשריפט האלטען וואללען, דיא דער עוויגע אונז דורך דיך ערטהיי. לען ווירד. (ו) מאגע זיא גוט אדער שלעכט פיר אונז אויס-פאללען, וויר געהארבען טרויא דער שטיממע דעם עוויגען אונזערעם גאטטעם, צו דעם וויר דיך נון שיקקען; דען נור דאן קאן עס אונז וואהלבעהען, זיען וויר דער שטיממע דעם עוויגען געהארבען. (ז) נאך פערלויף פאן צעהן טאגען ווארדעם ירמיה דאן ווארט דעם עוויגען. (ח) זאגלייך ליעם ער יוחנן דען זאון קרח'ס, אל-לע זיינע נענאסען, דיא העער-פיהרער אונד אללעם פאלק פאס גרעסטען ביז צום קליינ-סטען פאר זיך קאממען, (ט) אונד שפראך צו איהנען: זא שפריכט דער עוויגע, דער גאטט ישראל'ס, צו דעם איהר מיך זאנדטעט, אייערע דע-מיטהיגע ביטטע איהם פאר צו לעגען; (י) זוען איהר אין דיע-זעם לאנדע פערבלייבעט, זא ווערדע איך אייך בויען אונד ניכט צערשטארען; אייך

הַדְּבַר אֲשֶׁר-יַעֲנֶה יְהוָה אֶתְכֶם אֲגִיד לָכֶם לֹא-אֲמַנֶע מִכֶּם דְּבַר: (ה) וְהָמָּה אָמְרוּ אֶל-יִרְמְיָהוּ יְהוָה יְהוּה בָּנוּ לְעַד אָמֶת וְנֶאֱמַן אִם-לֹא כָּל-הַדְּבַר אֲשֶׁר יִשְׁלַחַךְ יְהוָה אֱלֹהֵיךָ אֵלֵינוּ בֵּן נַעֲשֶׂה: (ו) אִם-טוֹב וְאִם-רָע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר אָנוּ שֹׁלְחִים אֹתְךָ אֵלָיו נִשְׁמַע לְמַעַן אֲשֶׁר יִטֹּב-לָנוּ כִּי נִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: (ז) וַיְהִי מִקֵּץ עֶשְׂרֵת יָמִים וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-יִרְמְיָהוּ: (ח) וַיִּקְרָא אֶל-יֹוחָנָן בֶּן-קֶרַח וְאֶל כָּל-שְׂרֵי הַחִילִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וּלְכָל-הָעָם לְמַקְטָן וְעַד-גְּדוֹל: (ט) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּים אֹתִי אֵלָיו לְהַפִּיל תְּחִנַּתְכֶם לְפָנָיו: (י) אִם-שׁוֹב תֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וּבְנִיתִי אֶתְכֶם וְלֹא אֶהְרַס וְנִטְעַתִּי אֶתְכֶם וְלֹא אֶתּוֹשׁ כִּי נִחַמְתִּי אֶת-הָרָעָה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לָכֶם: (יא) אֶת-תִּירְאוֹ מִפָּנַי מִלֶּךְ בְּבֶר אֲשֶׁר-אַתֶּם

יראים אכחנו קרי פלאנצען אונד ניכט מעהר איסרויסען, דען מיך רייעט דאן אונגליק, דאן איך אי-בער אייך געבראכט האבען. (יא) פירכטעט אייך ניכט פאר דעם קעניגע פאן ככל, דען

ב א ו ר

(ו) אנו, כתיב וקרי אכחנו, לא זמלח אנו לא נמלח במקרא עוד לא זה (ד'ק). (יא) אשר אחם יראים,

יֵרָאִים מִפְּנֵי אֱלֹהֵי הַיָּרְאוּ מִמֶּנּוּ
 נֶאֱמַר יִרְוֶה כִּי־אַתֶּם אֲנִי
 לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וּלְהַצִּיל אֶתְכֶם
 מִיָּדוֹ: (יג) וְאַתָּן לָכֵן רַחֲמִים
 וְרַחֲם אֶתְכֶם וְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־
 אֲדַמְתְּכֶם: (יד) וְאִם־אֲמַרְיִם אַתֶּם
 לָא נִשְׁבַּ בְּאֶרֶץ הַזֹּאת לְבִדְתִּי
 שְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
 (טו) לֵאמֹר לֹא כִּי אֶרֶץ מִצְרַיִם
 גְּבוּא אֲעִיר לֹא־נִרְאָה מְלַחְמָה
 וְקוֹל שׁוֹפָר לֹא נִשְׁמַע וְלֶחֶם
 לֹא־נִרְעַב וְשֵׁם נִשְׁבַּ: (טז) וְעַתָּה
 לָכֵן שְׁמַעוּ דְבַר־יְהוָה שְׂאֵרֵי־
 יְהוּדָה כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אִם־אַתֶּם שׁוֹם
 תִּשְׁמוּן פְּנֵיכֶם לְבַת מִצְרַיִם
 וּבַאתֶם לְגוֹר שָׁם: (יז) וְהִזְרִיתִּי
 הַחֶרֶב אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְאִים מִמֶּנָּה
 שֵׁם תִּשְׁיֹג אֶתְכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
 וְהִרְעַב אֲשֶׁר־אַתֶּם וְדָאֲגִים מִמֶּנּוּ
 שֵׁם יִדְבַּק אַחֲרֵיכֶם מִצְרַיִם וְשֵׁם

תרגום אישכנזי קב
 איהר אימסער צו פֿירכטיו
 פֿפלעגעט! פֿירכטעט אייך
 ניכט פֿאַר איהם, שפּריכט
 דער עוויגע, דען איך בין מיט
 אייך, אייך בייאצושטעהען
 אונד אייך צו רעטטען אויס זיי.
 נער האַנד. (יג) איך ווערדע
 מיטלייך פֿיר אייך ערוועקקען,
 ער ווירד זיך אייערער ערבאַר.
 מען, אונד אייך אין אייער פֿאַר
 טערלאַנד וויעדער צוריקבריינג.
 גען. (יד) דענקעט איהר אַכער:
 ניין וויר בלייבען ניכט אין דיע.
 זעם לאַנדע! (וויינט מיהל) דער
 שטיממע דעם עוויגען ניכט צו
 געהאַרען, (יד) דענקענד:
 ניכט אַנדערס! זאָנדערן נאָך
 מצרים וואָללען וויר ציעהען,
 וואָ קיין קריעג געזעהען, קיין
 פֿאַזוינענשאַלל געהאַרט, אונד
 נאָך בראַד ניכט געהינגערט
 ווירד, דאָרט וואָללען וויר
 וואָהנען! (טז) זאָ האַרעט דען
 היעריבער דאן וואָרט דעם
 עוויגען, איהר איבעררעסט
 פֿאַן יהודה! זאָ שפּריכט דער
 היערר דער העערשאַרען,
 דער גאָטט ישראל'ס: ווען
 איהר פֿעסט בייא אייעדעם
 פֿאַר זאָט צע בלייבט, נאָך
 מצרים צו ציעהען, אונד ווירק
 לייך דאהין ציעהעט, אום דאָ
 זעלכסט צו בלייבען, (יז) זאָ
 ווירד דאן שווערדט, פֿאַר דעם
 איהר אייך זאָ זעהר פֿירכטעט,

המתו

אייך דאָרט אים לאַנדע מצרים ערהאַלען, אינד דיא הוננערסנאָטה, פֿאַר דער איהר
 היער אין בעזאַרנגניס וויר, ווירד אייך דאָרט אין מצרים טרעפֿען, אונד דאָרט ווערדעט

ר ש"י
 מ כ (יד) וקול שופר. שמקצין הזופים להזכיר את העם:

תמתו: (י) ויהיו כל האנשים אשר שמו את פניהם לבוא מצרים לגור שם ימותו בחרב ברעב ובדבר ולא יהיה להם שריד ופליט מפני הרעה אשר אני מביא עליהם: (יח) כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל כאשר נתן אפי וחמתי על ישרי ירושלם בן חתך חמתי עליכם בבאכם מצרים והייתם לאלה ולשמה ולקללה ולחרפה ולא תראו עוד את המקום הזה: (יט) דבר יהוה עליכם שארית יהודה אל תבאו מצרים ידעו תדעו כי העידתי בכם היום: (כ) כי התעתים בנפשותיכם כי אתם שלחתם אתי את יהוה אלהיכם לאמר התפלל בעדנו אל יהוה אלהינו וככל אשר יאמר יהוה אלהינו בן הגדלנו ועשינו: (כא) ואגד לכם היום

איהר אומקאסמען. (י) זא ווערדען אללע, דיא פעסט דאכיא בעהארטען, נאך מצרים צו קאסמען, אום דא זעלבסט צו וואהנען, דורך שווערסט, דורך הינגער אונד דורך פעסט אויפגערייבען ווערדען, ניכט איין איינציגער פאן איהנען זאלל זוריק בליי בען אונד דעם אונגליקקע ענט רינגען, דאז איך איבער זיא ברינגען ווערדען: (יח) דען זא שפריכט דער הערר דער הערשאארען, דער גאטט ישראל'ס: זא וויא מיין צארו, מיין גרים א בער דיא בעוואהי נער ירושליכ'ס זך ערגאס, עבען זא ווירר מיין גרים זך אויך איבער איך עריגעסען, ווען איהר נאך מצרים געהעט, איהר ווערדעט דער נעגענע שטאנד דער פערווינשינג, דעם שרעקקענס, דעם פלוצעם, אונד דעם שמאצעם ווערדען, אונד ניע מעהר דיזען ארט ער בליקקען. (יט) דאז האט גאטט איבער איך אים געשראָבען, איהר איבעררעסט פאן יהודה! געהעט דאָהער ניכט נאך מצרים, וויכעט — איך בע טהייערע עם איך הייטע — וויסעט, (כ) דאס איהר זאנסט איך זעלבער בעטריגעט, דען

התעותם קרי

איהר האבט מיך יא געזאנדט צום עיוגען אונד געבעטען: פלעהע פיר אונד צום עוויגען אונזערעם גאטטע, אונד צייגע אונד אללעס אן, וואס דער עוויגע אונזער גאטט אונד זא גען ווירר, וויר וואללען עם טרייליך בעפאלגען. (כא) נון האבע איך עם איך אנגעצייגט, ולא

ב א ו ר

אזר דרנכס חמיד לייז חפניו. (יט) כי הערתי בכם, גראכ'כי הוא מאמר מוסגר, והכוונה איז אעידה ואתרה נכס היום כי הצעיתם בנפשותיכם אם לא תשמעו לדברי, ושלח ידע מדע מוסב על כי הצעיתם, וכאזר חרגמתי. (כא) ואניד לכם היום, כי עדין לא כלת דבריו ולא ענו אותם, פלא הכיר נהם כי דעתם היה ללכת למצרים על כל פנים (רד"ק).

וְלֹא שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְלֹא אֲשֶׁר-שָׁלַחְנִי אֲרִיכֶם:
(כג) וְעַתָּה יָדַע תְּדַעוּ כִּי בַחֲרַב
בְּרָעַב וּבַדְּבַר תְּמוּתוֹ בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר חִפְצֵתֶם לָבוֹא לָגוּר שָׁם:

מג (ה) וַיְהִי כְכַלּוֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר
אֶל-כָּל-הָעָם אֶת-כָּל-
דְּבָרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר שָׁלַח
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲלֵיהֶם אֶת כָּל-
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: (ג) וַיֹּאמֶר
עֲזַרְיָה בֶן-הוֹשַׁעְיָה וַיּוֹחֲנֵן בֶּן-
קֶרֶחַ וְכָל-הָאֲנָשִׁים הַזֹּדִים
אֹמְרִים אֶל-יִרְמְיָהוּ שֶׁקָּרָאתָ
מִדְּבַר לֹא שָׁלַחְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
לֵאמֹר לֹא-תָבֹאוּ מִצְרַיִם לָגוּר
שָׁם: (ג) כִּי בְרוּךְ בֶּן-נְרִיָּה מִסִּית
אֶתְךָ בְּגוֹלָמֶעַן חַת אֶתְנוּ בְיַד-
הַכְּשָׁדִים לְהַמִּית אֶתְנוּ וּלְהַגְקוֹת
אֶתְנוּ בְּבַל: (ד) וְלֹא-שָׁמַע יוֹחֲנָן
בֶּן-קֶרֶחַ וְכָל-שָׂרֵי הַחַיִּלִּים וְכָל-
הָעָם בְּקוֹל יְהוָה לְשַׁבֵּת בְּאֶרֶץ
יְהוּדָה: (ה) וַיִּקַּח יוֹחֲנָן בֶּן-קֶרֶחַ
וְכָל

תרגום אשכנזי קכא
אונד איהר וואללמעט ניכט
געהארבען דער שטיממע דעם
עוויגען אייערעם גאטטעם,
ניכט געהארבען דעם, וואס
ער דורך מיד בעפאהלען.
(כג) זא וויססעט נאך איינמאל,
דאס איהר דורך קריען, דורך
הונגער אונד דורך פעסט אומ-
קאממען ווערדעט אן דעם אר-
טע, דען איהר אייך געוועהלט
צו אייערעם אויפענטהאלטע.
מג (ה) נאכדעם ירמיהו דעם
זעמטליכען פאלקע
דיא ווארטע דעם עוויגען איה-
רעם גאטטעם פארגעטראגען
האטטע, דיא אללע דער עווי-
גע איהר גאטט אין דער טהאט
דורך איהן איהנען זאגען ליעם,
(ג) ריעף עוריה דער זאהן
הושעיה'ס אונד יוחנן דער
זאהן קרח'ס, אונד אללע פער-
וועגענען מעננער אונטר איה-
נען ריעפען זאגלייך דעם
ירמיה צו: פאלשעם פערקינ-
דעסט דוא, דיך האט דער
עוויגע ניכט געזאנדט מיט ריע-
זעם אויפגראגע: געהעט ניכט
נאך מצרים, אום דאזעלכסט
צו וואנהען! (ג) זאנדערן ברוך
דער זאהן נריה'ס האט דיך
אויפגערייצט ווידער אונד, אום
אונד דען כשרים אין דיא הענ-
דע צו געבען, דאס זיא אונד
אומבריינגען, אדער אונד (ווע-
כיגטענס) נאך בבל אין
דיא געפאנגענשאפט פיהרען.

(ד) יוחנן ד'ר זאהן קרח'ס, דיא העערפיהרער אונד אללעם איבריגע פאלק גאב אלזא קיין
געהאר דער שטיממע דעם עוויגען, אים לאנדע יהודה צו בלייבען; (ה) פיעלמעהר נאכה:

ב א ו ר

מג (א) אח כל הדברים, הנפל נא לאזת ה' נב, ולהורות כי ירמי' לא גרע ולא הוסיף דכך
JEREMIA.
מז 16 על

וְכָל-שָׂרֵי הַחֵילִים אֶת כָּל-
 שְׂאֵרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר-שָׁבוּ מִכָּל-
 הַגּוֹיִם אֲשֶׁר נִדְחוּ-שָׁם לְגֹר
 בְּאֶרֶץ יְהוּדָה: (ו) אֶת-הַגְּבָרִים
 וְאֶת-הַנְּשִׂיִם וְאֶת-הַטָּף וְאֶת-
 בָּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל-הַנַּפְשׁ אֲשֶׁר
 הִנִּיחַ נְבוּזַרְאֲדָן רַב-טַבָּחִים אֶת-
 גְּדַלְיָהוּ בֶן-אֲחִיקָם בֶּן-שָׁפָן וְאֶת
 יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא וְאֶת-בְּרוּךְ בֶּן-
 נְרִיָּהוּ: (ז) וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ מִצְרַיִם
 כִּי לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה וַיָּבֹאוּ
 עַד-תְּחַפְּנָחַם: (ח) וַיְהִי דְבַר-
 יְהוָה אֶל-יִרְמְיָהוּ בְּתַחֲפְנָחַם
 לֵאמֹר: (ט) קַח בְּיָדְךָ אֲבָנִים
 גְּדֹלוֹת וְטַמְנָתָם בַּמַּלְטָה בַּמַּלְכָן
 אֲשֶׁר בְּפֶתַח בַּיִת-פְּרָעָה
 בְּתַחֲפְנָחַם לְעֵינַי אֲנָשִׁים יְהוּדִים:
 (י) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה-אָמַר יְהוָה
 צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי שֹׁלֵחַ
 וְדַקְּקָה תִּי אֶת-נְבוּזַרְאֲדָן מֶלֶךְ-

מען יחנן אינד דיא העערפיה:
 דער דען גאנצען רעסט פאן
 יהודה צוזאמען, זאונאהל
 דיאיעניגען, דיא פאנדען פעל-
 קערן אונטער וועלכע זיא
 פֶּעֲרִיאַט וואורדען, צוריקגע-
 קאממען זינד, אום אין דעם
 לאנדע יהודה צו וואהנען,
 (ו) אלס אויך דיא מעננער,
 ווייבער אונד קינדער, דיא
 קעניגליכען פרינצעכסיגען
 אונד אללע איבריגען פערזא-
 נען, וועלכע נבזראדן דער
 אכערסטע דער לייבזאכע
 בייא גדליהו דעם זאהנע
 אחיקם'ס דעם זארהנעם שפן'ס,
 דעם פראפעטען ירמיהו אונד
 ברוך דעם זאהן נריה'ס גע-
 לאסטען האטטע, (ז) אונד
 זאגען, זאהנע אויף דיא שטימ-
 מע דעם עוויגען צו אטטען, נאך
 מצרים, אונד קאמען נאך
 תחפנחם. (ח) אין תחפנחם
 ערגינג דעם עוויגען בעפעהל
 אן ירמיה אלוא: (ט) זים איז
 גיגע גראסע שטיינע, אינד
 פערברוג זיא אין געגענווארט
 דער יהודים אין דעם
 לעהסאם ציעגעלאפען, דער
 ביים אינגאנגע דעם פאללא-
 סטעס פרעה'ס צו תחפנחם
 זך בעפינדעט, (י) אונד זאגע
 איהנען: זא שפריכט דער
 העיר דער העערשארען, דער גאטט ישראל'ס: אין זעלכסט האלע מיינען דיענער
 נבוכדנצר

ר ש י

מג (ט) וממנתם במלט. מ"סו יסוד נופל ה"ז בחכה כמו מקיס מעמד מעש' ויסודו לט כמו
 וילט פניו (מלכיים ס' י"ט) לאט אותה בחוק העיט במלכן: במלט אנוולופ"טו
 בלע"ז

ב א ו ר

על דברי ה' באזז אמר לעיל מ"ב ד', ובאזז חרגאזי. (ט) במלט במלכן, מלט
 הוא

בְּבֶל עַבְדֵי וְשִׁמְתֵי כְסָאוֹ מִמַּעַל
 לְאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר טָמַנְתִּי
 וְנָטַה אֶת־שִׁפְרוֹרוֹ עֲלֵיהֶם׃
 (יא) וּבָאָה וְהִכָּה אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם
 אֲשֶׁר לַמּוֹת לַמּוֹת וְאֲשֶׁר לַשְּׁבִי
 לַשְּׁבִי וְאֲשֶׁר לַחֶרֶב לַחֶרֶב׃
 (יב) וְהִצִּיתִי אֵשׁ בְּבֵיתִי אֱלֹהֵי
 מִצְרַיִם וְשָׂרְפָם וְשָׂבַם וְעָטָה אֶת־
 אֶרֶץ מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר יַעֲטֶה הָרֶעִה
 אֶת־בְּגָדוֹ וַיֵּצֵא מִשָּׁם בְּשָׁלוֹם׃
 (יג) וְשָׁבַר אֶת־מִצְבוֹת בֵּית שֶׁמֶשׁ
 אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶת־בֵּיתִי
 אֱלֹהֵי־מִצְרַיִם יִשְׂרָף בְּאֵשׁ׃

שֶׁרִירוֹ קָרִי . וְכֹא קָרִי

הַדָּבָר

הַרְגוּם אֲשֶׁכְנוּי קַכְב

נְכִיבְדָרְצָר דְעוֹ קַעְנוּיָא כְּאֵן כְּכַל
 הִיעָהֶר , אֹנְדָּר זַעְטַע זִינְטָן
 טַהֲרָאָן אֹיִף דִּיעוּע שְׁטִינְע ,
 דִּיא אִיךְ הִיעַר פֶּעֶרְכֶּרְנֶען
 לִיעַם , אֹנְדָּר עַר ווִירְד זִינְטָן
 בְּאַלְדֶּאָכִין דְאַרִיבֶּר אֹיִם־
 שְׁפִאָנְנֶען ; (יא) עַר קַעֲמַט ,
 אֹנְדָּר כְּרִינְגַט פֶּעֶרְדֶּרְכֶּען דַּעַם
 גִּאָנְצֶען לֶאָנְדֶּע מִצְרַיִם , דִּיע־
 זַען דוֹרְךְ פֶּעֶסַט , יַעֲנֶען דוֹרְךְ
 גַּעֲפִאָנְנֶען שְׁאָפֶט אֹנְדָּר אִינְטָן
 אָנְדֶּרְזֶן דוֹרְךְ דָּאָן שׁוֹעֲרַט .
 (יב) אֹיִף מִיִּזְגֶּהִים שְׁטַעֲקַט
 עַר דִּיא טַעֲמַפֶּעל דַּעַר מִצְרַיִם־
 שַׁעֲנֶטְטֶעַר אִיִן בְּ־אָנְדָּר אֹיִךְ
 זִיא זַעֲלֶבֶסַט פֶּעֶרְכֶּרְנֶען
 אָדַּעַר פֶּלִינְדֶּרְט עַר , ווִירְפֶּט
 דָּאָן גִּאָנְצֶע לֶאָנְדָּר אֹיִם זִיךְ ווִיא
 דַּעַר הִירַטַע זִיִן קִלִּיר אֹיִם־
 ווִירְפֶּט , אֹנְדָּר צִיעָהֶעַט אִינְ־
 פֶּעֶרְזַעֲהֶרַט ווִיעֶדֶר פֶּאָן דָּאָן־
 גַּעַן ; (יג) (זֹנְדָּר חִיַּק לֹגֶעַ) צַע־
 טְרִימַטֶּרַט עַר דִּיא שְׁטִאָנְדוִילֶען צוֹ בֵּית שֶׁמֶשׁ אִיִם לֶאָנְדֶּע מִצְרַיִם , אֹנְדָּר פֶּעֶרְכֶּרְנֶען
 אֹיִךְ , דָּאָן אָלְלַע טַעֲמַפֶּעל דַּעַר מִצְרַיִשַׁעֲן גַּעֲטַטֶּעַר .

פֶּאָל־

ר ש י

בלע"ז: (י) שפיררו. אהלו ודוגמתו נדחו שמים שפרה (איוב ב'): (יב) ועטה את ארץ מצרים.
 ינרוך כל שללה וילא כאשר ינרוך ויגלוס הרועה את נגדו וישליכו מעל כחפיו כשהוא מוליך לאנו
 לפניו: (יג) את מצבות בית שמש. מונחות שמשו שם אותם שנחגיגו בימי חזקיהו שבוי שנחריב
 שהלך מכוש וממצרים לפני ירושלים ביום מפלתו כמו שאמר (ישעיה ט') ביום ההוא יהיו חמש
 ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען וגשנעית לה' נבאות עיר ההרס ואמר לאחת. ומירגם
 יונתן עיר קריחה בית שמש דעתידא למיחרב יתאמר דהיא חדא מנהון:

לא

ב א ו ר

הוא החומר שעושים ממנו הלבנים ומלכין מקום שריפת הלבנים (רד"ק). (י) אח שפרורי,
 כתיב בוי"ו וקרי ביר"ד והענין אחד, ואותיות אהו"י מתחלפות, ופירושו' אהלו והאהל הנאה
 נקרא שפירי ליופיו מן אמרי שפר ושפירי בשקל סגרי (רד"ק), וכן נקרא עתה הכסוי על
 הבא העשוי מתכלת וארגמן מעשה רוקס הנא מעיר באומך הנקראת אז בכל במלכותין,
 ולפי' תרגמתי. (יא) והכה את ארץ מצרים, ובנחשו יביא מכות רבות למצרים יבא דבר ומרב
 ואני עליהם כי הדבר ילך לרוב אחר המלזמה. (יב) והצחי, על מלותי יפת הוא בתי אלהי
 מכרים. ושרשם, האלהים עלמס ישרף אשר מן העץ, ואשר מן המחכת יקח לו לבו. (יג) ושבר,
 ונילחתו ישבר גם מצבת בית שמש, והיא עיר ישנה גדולה ומפוארה, הנקראת בלשונם און,
 ובלשון יון הענין שפירי כי כל יושניה עיבדים לשמש.

מד (ה) הדבר אשר היה אל-
 ירמיהו אל כל היהודים
 הישבים בארץ מצרים הישבים
 במגדל ובתחפנתם ובנף ובארץ
 פתרום לאמר: (ג) כה אמר
 יהוה צבאות אלהי ישראל אתם
 ראיתם את כלי הרעה אשר
 הבאתי על ירושלם ועל כל ערי
 יהודה והנם חרבה היום הזה
 ואין בהם יושב: (ג) מפני רעתם
 אשר עשו להכעיסני ללכת
 לקטר לעבד לאלהים אחרים
 אשר לא ידעום המה אתם
 ואבתיכם: (ד) ואשלח אליכם
 את כלי עבדי הנביאים השכים
 ושלה לאמר אל נא תעשו את
 דברי התעבה הזאת אשר
 שנאתי: (ה) ולא שמעו ולא
 חטו ואת אונם לשוב מרעתם
 לבלתי קטר לאלהים אחרים:
 (ו) ותחך חמתי ואפי ותבער
 בערי יהודה ובחצות ירושלם

ותהיינה

מד (ה) פאלנענדער אויפֿ-
 טראג ערגינג דורך
 ירמיה אן אללע יהודים, דיא
 אים לאנדע מצרים זיך אויפֿ-
 היעלטען, דיא נעמליך אין
 מגדל, תחפנתם, נף אינד
 אים לאנדע פתרום וואָהנטען.
 (ג) זאָ שפרייכט דער הערר
 דער הערשאַרען, דער
 גאָט ישראל'ס: איהר האַכט
 געזעהען, וועלכעס אינגליק
 איך איבער ירושלים אונד אי-
 בער אללע שטערטע יהודה'ס
 געבראָכט האַכע; וויסטע ליע-
 גען זיא נון אונד פֿערלאַססען
 פֿאָן איינוואָהנערן, (ג) וועגען
 איהרער לאַסטער, דיא זיא
 פֿעראיכטען, אום מיך צו
 קרענקען, דאָ זיא הינגינגען,
 פֿרעמדען געטטערן רייכער-
 טען אונד דיענטען, דיא זיא
 גאר ניכט קאָננטען, וועדער
 זיא נאָך איהר, נאָך אייערע
 פֿאָרפֿאָהרען; (ד) אונד אָב-
 וואָהל איך אללע מיינע דיענער
 דיא פראַפֿעטען צו אייך שיקֿ-
 טע, מיט יעדעס מאָרגען
 זיא שיקטע, אונד אייך מיט
 דען וואָרטען וואָרנען ליעס:
 בעגעהט דאָך ניכט זאלכע
 גרייעלטהאָטען, דיא איך
 האַססע! (ה) זאָ האָרטען זיא
 דאָך ניכט, ניונטען דאָך ניכט
 איהר אָהר, דאָס זיא פֿאָן איה-
 רער באַזוהייט צוריק געקאָמ-
 מען וואָרען, אָדער פֿרעמדען

געטטערן ניכט גערייכערט העטטען. (ו) דאָרום ערגאָס זיך מיין גרים אונד מיין צאָרן,
 אונד כראַנטע אין דען שטערטען יהודה'ס אונד אין דען שטראַסען ירושלים'ס, דאָס
 זיא

ב א ו ר

מד (א) מגדל, עיר למזרח ארץ מכרים סאך לים ערב הנקרא (תחכיטער העערכווען).
 תחפנתם ונף, עיין לעיל ב' ע"ז. פזרים, למי רוב דעות המפרשים הוא סלף

זיא יעמט צור וויסטע אונד
 איינאדע געווארדען זינד. (ז) נון
 שפריכט ווא דער עוויגע, דער
 הערר דער העערשאַארען,
 דער נאָטט ישראל'ס: וואָרום
 וואָללעט איהר יעמט נאָך
 איין גרעסערעס איבעל איין
 צוציעהען? דאָס וואָנאַר אַללעס
 אונטער איין, יעדער טאָן,
 יעדעס ווייב, יעדעס קינד אונד
 יעדער זייגלינג אין יהודה אונד
 טערגעהע, אונד גאָר קיינע
 שפור פֿאָן איין צוריקבלייבע?
 (ח) איהר ערצירנט מיך מיט
 אייערן האַנדלונגען, דאָס
 איהר פֿרעמדען געטטערן ריי:
 כערט אין דעם לאַנדע מצרים,
 וואָהין איהר געקאָממען זייד,
 אים דאָרט צו וואָהנען; דאָ
 דורך פֿיהרט איהר הערבייא
 אייערן אונטערגאָנג, אונד
 ווערדעט צום פֿלוכע אונד צום
 האָהנע אונטער אַללען פֿעל-
 קערן דער ערדע. (ט) האַכט
 איהר עטוואַ פֿערגעססען דיא
 איבעלטהאַטען אייערער פֿאָ-
 טער אונד יענע דער קעניגע
 יהודה'ס אונד איהרער פֿרוי-
 ען, דאָן אייערע אייגענען
 איבעלטהאַטען, אונד דיא
 איבעלטהאַטען אייערער וויי-
 בער, דיא זיא אים לאַנדע יהודה'ס אונד אויף דען שטראַסען ירושלים פֿער-
 איבטען? (י) אונד נאָך וואָללען זיא קיינע רייע פֿיהלען, נאָך ויך ניכט
 וואַנדעלן

וְהִתְיַיְנָה לְחִרְבָּה לְשִׁמְמָה כִּיּוֹם
 הַזֶּה: (ז) וְעַתָּה כֹּה-אָמַר יְהוָה
 אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 לָמָּה אַתֶּם עֹשִׂים רָעָה גְדוֹלָה
 אֶל-נַפְשֹׁתְכֶם לְהַכְרִית לָכֶם
 אִישׁ-וְאִשָּׁה עוֹלֵל וְיוֹגֵק מִתּוֹךְ
 יְהוּדָה לְבִלְתִּי הוֹתִיר לָכֶם
 שְׂאֵרִית: (ח) כִּהְכַעֲסֵנִי בְּמַעֲשֵׂי
 יְדֵיכֶם לְקַטֵּר לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים
 בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר-אַתֶּם בָּאִים
 לְגוֹר שָׁם לְמַעַן הַכְרִית לָכֶם
 וּלְמַעַן הִיוֹתְכֶם לְקַלְלָה וּלְחִרְפָּה
 בְּכָל גּוֹי הָאָרֶץ: (ט) הַשְׂכַּחְתֶּם
 אֶת-רְעוֹת אֲבוֹתֵיכֶם וְאֶת-רְעוֹתוֹ
 מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת רְעוֹת נָשָׂיו
 וְאֶת רְעוֹתֵיכֶם וְאֶת רְעַת נְשֵׁיכֶם
 אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְחִצּוֹת
 יְרוּשָׁלַם: (י) לֹא דָכְאוּ עַד הַיּוֹם
 הַזֶּה וְלֹא יֵרְאוּ וְלֹא-הִלְכוּ

בחדתי

ר ש י

מ ד (י) לא דוכאו. לא נדכא לנס מרעתם:

ב א ו ר

העליון מארץ מזרים הנקרא בלשון יון (טהעכזיס). (ט) השכחחים, השי"ן קלה ובה"א בלא
 געיא (רד"ק), והכוונה המעט בעיניכם הרעות אשר עשו אבותיכם ומלכי יהודה מעולם, ולמה
 מוסיפו מטא על פשע ולא מדכאו עד היום הזה. אשר עשו, הנשים כי הנה הרבו למטוא
 מן האנשים, בנאמר בפסוק ט"ו כי מקטרות נשים. (י) לא דכאו, לא נכעו ולא שמו עכס
 דכאים

וואנדעלן נאך מיינער לעהרע
אונד נאך מיינען געזעטצען,
דיא איך אייך אונד אייערן פאך
טערן פארגעלעגט האבע .
(יא) דארום שפריכט זאך דער
הערר דער העערשאַרען,
דער נאָטט ישראל'ס: איך ריכט
טע מין אנטליטשן ווידער אייך
צום אונגליקקע, אום גאָנץ
יהודה צו פערטילגען. (יב) איך
פינדע שאַן דען איבעררעסט
פאָן יהודה, דיא זאָ וועהנליכסט
געווינשט האַבען, נאָך מצרים
צוקאָממען אונד דאָ צו וואָהן
נען, אַללע מיססען ויא אויפֿ
געריעבען ווערדען אים לאַנדע
מצרים, מיססען הינפֿאללען
דורך דאָז שוועררט אונד דורך
הונגער; פֿאָס קליינסטען ביו
צום גרעסטען מיססען זיא
אויפֿגעריעבען ווערדען, דורך
שוועררט אונד דורך הונגער
אומקאָממען, אונד זאָ צור
פֿער ווינשונג, צום ענטזעטצען,
צום פֿלוכע אונד צום האָהנע
ווערדען. (יג) זאָ ווערדע איך
דיא בעוואָהנער אים לאַנדע
מצרים היימוזכען, וויא איך
ירושלים מיט שוועררט, מיט
הונגער אונד מיט פעכט
היימגעזוכט האַבע, (יד) דאָס
ניעמאָנד מעהר פֿאָן דעם רע
סטע יהודה'ס, דער נאָך

בתורתתי ובחקתי אשר נתתי
לפניכם ולפני אבותיכם: (יא) לכן
כה אמר יהוה צבאות אלהי
ישראל הנני שם פני בכם לרעה
ולחכרית את כל יהודה:
(יב) ולקחתי את שארית יהודה
אשר שמו פניהם לבוא ארץ
מצרים לגור שם ותמו כל
בארץ מצרים יפלו בחרב ברע:
יתמו מקטן ועד גדול בחרב
וברעב ימתו והיו לאלה לשמה
ולקללה ולחרפה: (יג) ופקדתי
על היושבים בארץ מצרים
כאשר פקדתי על ירושלים
בחרב ברעב ובדבר: (יד) ולא
יהיה פליט ושריד לשארית
יהודה הבאים לגור שם בארץ
מצרים ולשוב ארץ יהודה
אשר המה מנשאים את נפשם
לשוב לשבת שם כי לא ישובו

כי
מצרים קאָס אוב דאָ צו וואָהנען, ענטקאָממע אונד צוריק בלויבע, אום איינסט וויע
דער רוהיג נאָך דעם לאַנדע יהודה צוריק צו ציעהען, דאָס זיא איממער נאָך צו זעהען
אונד צו בעזיסצען זיך שמייעלן; זיא ציעהען ניכט מעהר דאָהין, עס מיססע דען זיין, דאָס
איי

ב א ו ר

דנאים מכני העונש שהשיגם על רעמס שטי. (יד) הנאים לגור שם, זה המאמר ואמר
ונשנה כמה פעמים כפ זחה, לומר כי, לא באו למכרים לשנת שמה לעולם, רק לגור חיה ימיה,
ודעת ס

כִּי אִם-פְּלִטִים: (טו) וַיַּעֲנוּ אֶת-
 יִרְמְיָהוּ כָּל-הָאֲנָשִׁים הַיְדֻעִים כִּי-
 מִקְטָרוֹת נְשִׂיהֶם לֵאלֹהִים
 אֲחֵרִים וְכָל-הַנְּשִׂים הַעֲמֹדוֹת
 קָהָל גָּדוֹל וְכָל-הָעָם הַיֹּשְׁבִים
 בְּאֶרֶץ-מִצְרַיִם בְּפִתְרוֹס לֵאמֹר:
 (טז) הַדְּבַר אֲשֶׁר-דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ
 בְּשֵׁם יְהוָה אֵינָנו שֹׁמְעִים אֵלֶיךָ:
 (יז) כִּי עָשָׂה נַעֲשֶׂה אֶת-כָּל-הַדְּבָר
 אֲשֶׁר-יֵצֵא מִפִּינוּ לְקִטְר לְמַלְכַת
 הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ-לָהּ נִסְכִּים כַּאֲשֶׁר
 עָשִׂינוּ אֲנַחְנוּ וְאֲבֹתֵינוּ מְלָכֵינוּ
 וְשָׂרֵינוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבַחֲצוֹת
 יְרוּשָׁלַם וְנִשְׁבַּע-לָהֶם וְנָהִיחָה
 טוֹבִים וְרָעָה לְאֶרְצֵנוּ: (יח) וּמִן-
 אֵז חִדְלָנוּ לְקִטְר לְמַלְכַת
 הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ-לָהּ נִסְכִּים חֲסָרְנוּ
 כָּל-וְכַחֲרָב וּבָרַעַב הִמָּנוּ: (יט) וְכִי-

תרגום אשכנזי קבר

איינינע זיך הינפליכטען מעסע-
 טען. (טו) היערויף ערוויעדער-
 טען דעם ירמיה אללע מענגער,
 דיא דא וואוסטען, דאס איה-
 רע ווייכער פֿרעמדען געטטערן
 רייכערטען, אללע ווייכער,
 דיא איז גראסער מענגע דא
 שטאנדען, נעכסט אללעם
 פֿאלקע, דאז אים לאנדע
 מצרים אין פתרוס זיך אויף-
 היעלט: (טז) אין אללעם דעם,
 וואס דוא אונד דא אים נאמען
 דעם עוינגען פֿארטרעגסט, נע-
 האַרבען וויר דיר ניכט, (יז) זאג-
 דערן וויר פֿאהרען פֿארט, דאז
 צו פֿעראיבען, וואס וויר איינ-
 מאל אנגעלאכט האבען (יח)
 זיך) דעם היממעלרייכע רויפֿ-
 ווערק צו שטרייען, אונד
 טראנקאפֿפֿער צו ברינגען, וויא
 וויר, אונזערע פֿארפֿאהרען,
 אונזערע קעניגע אונד פֿיר-
 סטען עם טהאטען אין דען
 שטעדטען יהודה'ס אונד אין
 דען שטראסען פֿאן ירושלים;
 דאמאלס האטטען וויר איכער-
 פֿלוס אן לעכענסמיטטעלן, בע-
 פֿאנדען אונד וואהל, אונד קאג-
 טען קיין אונגליק. (יח) זייט
 וויר אכער אויפֿגעהאָרט האַ-

אנחט

בען, דעם היממעלרייכע רויכווערק צו שטרייען אונד טראנקאפֿפֿער צו ברינגען,
 ליידען וויר טאנגעל אן אללעם, אונד ווערדען פֿאם שווערדטע אונד פֿאם הונגער אויפֿגעריע-
 בען

ר ש י

(יד) כי אם פליטים. ירמיה וברוך חזרו משם שהגלם נבוכדנצר בשנתה ארץ מצרים בידו בעשרים
 ושבע למלנו (יחזקאל כ"ט) כך שנוייה בסדר עולם:

ב א ו ר

ודעחס היה חמיר [לשנת] בארץ יהודה כמובח פה. כי אם פליטים, ר"ל לא יהיה שריד ופליט
 להבאים מצרימה לשב כמנחה לארץ יהודה ולישב שמה כי אם חלה כבודתים ונפליטי ממלחמה
 ימלטו נפסם שמה, אבל לא ישבו את המקום, ונאמר למטה בפסוק כ"ח ופליטי חרב ישובון.
 (טו) וכל הנשים העומדות, כי בשבילם היה עיקר הדבור, ובאשר כתבתי לשיל מקרא ט'
 (יז) אשר יצא מסיני, ר"ל אשר נדרנו, נאמר בפסוק כ"ה עשה נעשה את נדרנו.

בען, (יט) פֿעלענען דען עט. וואו וויר אַלליין דעם היממעל-רייכע רויכֿווערקע צו שטרייען אונד טראַנקאָפּפּער צו גיע-סען? אָדער (זמגטען דיא וויי-בער) נעשיעהט עם עטוואַ אַה-גע ווייסען אונזערער מעננער, ווען וויר איהם (דען היט-געווייכע) קוֿכען בערייטען, אונד דאָבייאַ טראַנקאָ פּפּער פּערגיעסען, דאָס וויר דאָרוּך צום צאָרן רייטען זאָללטען? (כ) דאָ שפּראַך ירמיה צום גאַנצען פּאָלקע, צו דען מעננער, דען ווייברן אונד דעם איבריגען פּאָלקע דאָ דיעזע איינערדע פּיהרטע: (כא) איזט עם ניכט עבען די-ע-ועם רייכערן, דאָ איהר זאָ הייפּיג וויעדערהאַלטעט אין דען שטעדטען יהודה'ס אונד אויף דען שטראַססען ירושלים'ס? איהר זאָ, וויא אייערע פּאָטער, אייערע קע-ניגע, אייערע פּירסטען אונד דאָ געמיינע פּאָלק; איזט עם ניכט דיעזעס, דעססען דער הער געדאַכטע, אונד דאָ איהם זאָ נאָהע נינגע?-(כב) דאָס

אֲנַחְנוּ מִקְטָרִים לְמַלְכַּת הַשָּׁמַיִם וְלַהֲסֵךְ לָהּ נִסְכִּים הַמְּבַלְעֵדֵי אַנְשֵׁינוּ עֲשִׂינוּ לָהּ כְּוָנִים לְהַעֲצֹבָה וְהַסֵּךְ לָהּ נִסְכִּים: (כ) וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָהוּ אֶל-כָּל-דֹּעֵם עַל-הַגְּבָרִים וְעַל-הַנְּשִׂאִים וְעַל-כָּל-הָעַם הָעֹנִים אִתּוֹ דְּבַר לֵאמֹר: (כא) הֲלֹא אֲנִי-הֵקֵיפֹר אֲשֶׁר קִטְרֹתֶם בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבַחֲצוֹת יְרוּשָׁלַם אִתְּם וְאֲבוֹתֵיכֶם מַלְכֵיכֶם וּשְׂרֵיכֶם וְעַם הָאָרֶץ אִתְּם זָכַר יְהוָה וַחֲעָקָה עַל-לִבּוֹ: (כב) וְלֹא-יִזְכָּר יְהוָה עוֹד לְשֵׂאת מִפְּנֵי רַע מֵעַל-לִיכֶם מִפְּנֵי הַחֲוֹעֶבֶת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם וַתְּהִי אֶרֶץכֶּם לְהַרְבֵּה וּלְשִׂמְחָה וּלְקִלְקִלָּה מֵאִיִן יוֹשְׁבֵי כְּהַיּוֹם הַזֶּה: (כג) מִפְּנֵי אֲשֶׁר קִטְרֹתֶם וְאֲשֶׁר חֲטִאתֶם

ליהוה ער עם ניכט לענגער ערטראגען קאָננטע, אונד דיעזעס לאַנד וועגען אייערער מיססע-טהאָטען, וועגען דיעזעס גרייעלס דאָ איהר פּעראַיבטעט, זאָ וויסטע, זאָ שויערפּאָלל, אַכשׂייליך אונד פּעראַדעט ווערדען מוסטע, וויא איהר עם יעטצט פּאָר אייך זעהעט. (כג) יא, ווייל איהר גערייכערט אונד דאָמיט געגען דען עוויגען געפּרעפּעלט, ווייל איהר דער

ר ש י

(יט) המבלעדי אנשינו. שלא מדעת: כונים לענינה. דמוסים כדמות עליבה (עלכה דמות עלמח כמו לעיל כ"ב): (כב) ולא יוכל ה' עוד לשאת. כמו ולא יוכל:

ב א ו ר

(יט) לחעציכה, מענין חרון אף וכעס כמו ויעלבהו בישימון, וייתעלבו האנשים (בראשית ל"ד ז') וכן הוראת מלה זאת בלשון ערב, ועיין להחכם געזעניוס נספר המליך שלו, והכוונה וכי אנחנו לבדנו בלי כיון אנשינו מקטרות להאז עושות כונות מבלי ידיעתם, שתקוף עלינו ומביא מרב ורעב לארצנו? ואמרו כן לנקות עממן, שלא תעשה כדרכי הגוים, לעבדה באפילה ונמאשכים לזנות לפניה ולהנעיסה. מקטרים, בא ביו"ד מ"ס לנקות כמו נשים פלגשים, לבנים, חטים ודומיהם

לַיהוָה וְלֹא שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹל יְהוָה
 וּבַחֲרַתּוֹ וּבַחֲקֵתּוֹ וּבַעֲדוֹתָיו לֹא
 הִלַּכְתֶּם עַל־כֵּן קָרָאת אֶתְכֶם
 הָרַעַה הַזֹּאת כִּי־זֶה הוּא: (כד) וַיֹּאמֶר
 יְרֵמְיָהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וְאֵל־כָּל־
 הַנְּשִׁיִּים שָׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה כָּל־
 יִהְוּדָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:
 (כה) כֹּה־אָמַר יְהוָה־צְבָאוֹת
 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַתֶּם
 וּנְשִׁיכֶם וַתִּדְבַרְנָה בְּפִיכֶם
 וּבִידֵיכֶם מִלֵּאתֶם וּלְאמֹר עֲשֵׂה
 נַעֲשֵׂה אֶת־נְדָרֵינוּ אֲשֶׁר נָדַרְנוּ
 לְקַטֹּר לְמַלְכַת הַשָּׁמַיִם וּלְהַסֵּךְ
 לָהּ נְסֻכִים הַקִּים הַקִּימָנָה אֶת־
 נְדָרֵיכֶם וַעֲשֵׂה תַעֲשִׂינָה אֶת־
 נְדָרֵיכֶם: (כו) לָכֵן שָׁמְעוּ דְבַר־
 יְהוָה כָּל־יְהוּדָה הַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ
 מִצְרַיִם הַנְּנִי נִשְׁבַּעְתִּי בְּשֵׁמִי
 הַגָּדוֹל אָמַר יְהוָה אִם־יְהִי־עוֹד
 שְׁמִי נִקְרָא וּבְפִי־כָל־אִישׁ־יְהוּדָה
 אָמַר חִי־אֲדָנִי יְהוָה בְּכָל־אֶרֶץ

מצרים

תרגום אשכנזי קכה

שט' ממע דעם עויגנען ניכט גע-
 האַרְכֵּט, זיינער לעהרע, זיי-
 גען געזעטצען אונד פֿעראַרד-
 נונגן ניכט נאכגעלעכט האַכט,
 דעסוועגען האַט איך דיעועם
 אונגליק געטראָפֿען, אַן דעם
 איהר נון לידעט. (כד) ירמיה
 זאָנטע פֿערנער צו דעם גאַנצ-
 צען פֿאַלקע אונד צו אַללען וויי-
 בערן: האַרעט דאָ וואָרט דעם
 עויגנען, איהר יהודים אַללע,
 דיא איהר אים לאַנדע מצרים,
 זייד! (כה) זאָ שפּריכט דער
 הערר דער העערשאַרען,
 דער גאָטט ישׂראל'ס: איהר
 אונד אייערע ווייבער האַבעט
 מיט דעם מינדע אויסגעשפּראָ-
 כֵּען, אונד מיט דער טהאַט בע-
 שטעטטיגעט דען פֿאַרזאַמלן:
 וויר וואַללען פֿאַרטפֿאַהרען,
 אונזער געליבדע צו ערפֿיללען,
 דאָס וויר אַנגעלאַכט האַבען,
 דעם היממעלרייכע רויכ־ווער-
 קע אויסצושטרייען אונד איהם
 טראַנקאָפֿפֿער צו ברינגען!
 איהר האַכט הייליג אייער גע-
 ליבדע געהאַלטען, אונד האַכט
 עס אויך טרייליך ערפֿיללעט.
 (כו) נון זאָ האַרעט דען דאָ
 וואָרט דעם עויגנען, איהר
 יהודים אַללע, דיא איהר אים
 לאַנדע מצרים וואָהנעט: אויך
 איך שוואַרע ביא מינעם גראָ-
 סען גאַמען, שפּריכט דער עווי-
 גע, דאָס ניכט מעהר געהאַרט
 ווערדען ווירד מיין גאַמען אויס דעם מונדע אירגענד איינעם יהודי אים גאַנצען לאַנדע
 מצרים, אויך ניכט דיא איידעספֿאַרמעל: זאָ וואָהר דער הערר דער עווי-
 גע

ב א ו ר

(כד"ק). (כו) הנה נשבעתי, ר"ל כאשר אתם נדרתם לקטר, כן אני נשבע בשמי הגדול וגו'.
 אם יהיה עוד, כיון שאין שומעין מה שאומר להם הנביא בשמי לא יהיה עוד שמי נזכר

גע לעכט! (כז) איך ווערדע
וואָצען איבער זיא צום פֿער-
דערבען אונד ניכט צום וואָה-
לע, הינשווינדען כּוּס אַלמעה-
ליג גאַנץ יהודה אין מצרים
דורך שווערט אונד דורך הונג-
גער, ביז זיא גענצליך פֿער-
טילגט זינד. (כח) אַלס שווערט-
ענטראַנגענע זיא עס איהנען
געגאַנגט, אין גערינגער אַנג-
צאַהל נור, אויס מצרים אין
דאָ לאַנד יהודה צו קאַמען,
דאַמיט זיא ערפֿאַהרען דיא
איבערבלייבועל יהודה'ס, דיא
נאָך מצרים קאַמען, אים דאַ-
עלכסט זיך אויפֿצוהאַלטען,
וועסען וואָרט געגרינדעטער
וואָר, סיינעס אָדער דאָ איה-
ריגע. (כט) פֿאַלגענדעס זיא
איך דאָ צייכען, שפּריכט
דער עויגע, דאַס איך איך
אַן דיעזעם אָרטע שטראַפֿען
ווערדע, אונד דאַס איהר ער-
קעננעט, דאַס געוויס איך סיינ
וואָרט אין ערפֿיללונג כּרינגע
צו אייערעם פֿערדערבען.
(ל) זאָ שפּריכט דער עויגע:
פרעה חפרע דען קעניג פֿאַן
מצרים ליעפֿערע איך זיינען
פֿיינדען אונד זיינען פֿערפֿאַל.

מצרים: (כז) הַנְּנִי שֶׁקֶד עֲלֵיהֶם
לְרַעַה וְלֹא לְטוֹבָה וְתָמוּ כָּל-
אִישׁ יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
בְּחָרֵב וּבְרָעַב עַד-כְּלוֹתָם:
(כח) וּפְלִיטֵי חָרֵב יִשְׁבוּן מִן-אֶרֶץ
מִצְרַיִם אֶרֶץ יְהוּדָה מִתִּי מִסֵּפֶר
וַיִּדְעוּ כָּל-שְׂאֵרֵי יְהוּדָה הַבָּאִים
לְאֶרֶץ-מִצְרַיִם לְגֹר שָׁם דְּבַר-
מִי יָקוּם מִמֶּנִּי וּמֵהֶם: (כט) וְזֹאת
לָכֶם הָאוֹת נְאֻם-יְהוָה כִּי-פֶקֶד
אֲנִי עֲלֵיכֶם בְּמָקוֹם הַזֶּה לְמַעַן
הִדְעוּ כִּי קוֹם יִקּוּמוּ דְבַרֵי עֲלֵיכֶם
לְרַעַה: (ל) כֹּה אָמַר יְהוָה הַנְּנִי
נָתַן אֶת-פְּרֻעָה חֲפְרַע מִקֶּד-
מִצְרַיִם בְּיַד אִיבֵיו וּבְיַד מִבְּקָשָׁיו
גִּפְשׁוֹ כֹּאֲשֶׁר גָּתַתִּי אֶת-צַדִּיקֵיהֶו
מִלֶּד-יְהוּדָה בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר
מִקֶּד-בָּבֶל אִיבֹו וּמִבְּקָשׁ גִּפְשׁוֹ:

הדבר

גערן אין דיא הענדע, זאָ וויא איך צדקיהו, וען קעניג פֿאַן יהודה, זיינעם פֿיינדע אונד
פֿערפֿאַלגער, נבוכדצר דעם קעניגע פֿאַן בבל אין דיאן הענדע געלועפֿערט האַבע.

ר ש י

(ל) פרעה חפרע. ברעה חניאל מ"ח זו משחמשת במקום ה"א:

ומנוסה

ב א ו ר

נפיקס (רד"ק). (כז) בחרב וברעב, הפך מה שאמר, אשר לא נראה מלחמה ולחם לא נרטיב.
(ל) שרעה חפרע, הקיף כל יון חפריעס, ועיין מעשיו ועניונו בס' נ' להסופר הוין דערקודקס.
ומנוחה

מה (א) הדבר אשר דבר ירמיהו הנביא אל-ברוך בן נריה בכתבו את-הדברים האלה על-ספר מפי ירמיהו בשנה הרבעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה לאמר: (ב) כה-אמר יהוה אלהי ישראל עליך ברוך: (ג) אמרת אויבני לי כייספי יהוה וגון על-מכאבי יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי: (ד) כה ו תאמר אליו כה אמר יהוה הנה אשר-בניתני אני הרים ואת אשר-נטעתי אני נתש ואת-כל-הארץ היא: (ה) ואתה תבקש-לך גדלות אל-תבקש כי הנני מביא רעה על-כל-בשר נאם-יהוה ונתתני לך את-נפשך לשלל על כל-המקמות אשר תלך-שם:

מה (א) איין אויסשפריך, דען דער פראפעט ירמיה, דעם בריך זאָהן נריה'ס פֿערקנידטע, אַלס ער דיזע רעדען אויס דעם מינדע ירמיה'ס אין איין בוך ניעדערשריעב, אים פֿיערטען יאהרע יהויקים'ס, דעם זאָהי נעם יאשיהו, קעניגס אין יהודה. (ב) זאָ שפּריכט דער עוויגע, דער גאָטט ישראל'ס פֿאָן דיר, בריך: (ג) דוא קלאַגסט: וועה מיר! דער עוויגע הייפֿט מיר שמערץ אויף שמערץ, איך ערמידע פֿאָן זייפֿצען, אינד פֿינדע נירנעד רוהע! (ד) זאָ זאָנע אַלזאָ צו איהם: זאָ לעסט דער עוויגע דיר זאָגען: זינה! וואָס איך געבויעט, שטירצע איך אים, וואָס איך געפֿלאַנצט, רייסע איך אים! איך מיינע ריעועס גאַנצע לאַנד היער. (ה) אונד דוא פֿאַרדערסט גראָסע דינגע נאָך? אָ, פֿאַרדערע ניכט! דען איך ברינגע אונגליק איי בער אַללעס פֿלייש, שפּריכט דער עוויגע, דיר אַבער זיכע. רע איך דאָו ערכייטעטע לע בען אָן אַללען אָרטען, וואָהין דוא נעהען ווירסט.

ר ש י

מה (ג) ומנוחה לא מצאתי, לא שרתה עלי שכינה להנבא כמו ותנח עליהם הרוח (במדבר י"א) מה נשתייתי מתלמידי הנביאים יהושע שימש את משה ומה עליו רוח הקדש אלישע שימש את אליהו ומה עליו רוח הקדש אני מה נשתייתי: (ד) ואת כל הארץ היא. הנדונת בנתיש' והריסה זו: (ה) תבקש לך גדולות. נבואות כמו ספרה נח לי את כל הנדולות וג' (מ"ב ח') קרא אלי ואגידה לך גדולות וגו' (לעיל ל"ג) אמר לו הקב"ה אם אין כרם אין סייג ואם אין לין לאין לין רועה אינו ונגלה על הנביאים אלא בזכות' של ישראל כך שנויה במכילתא בחמלחה:

ב א ו ר

מה (ג) ומנוחה לא מצאתי, לא שרתה עלי שכינה להנבא כמו ותנח עליהם הרוח (במדבר י"א ח"ו), מה נשתייתי מתלמידי הנביאים יהושע שימש את משה וכו' (ד"ט), וא לי אמר כן בשביל שלא מלא מנוח לנף רגלו מפני המלך יהויקים ועבדיו, על אשר כתב את כל הדברי האלה מפי ירמיה. (ד) ואת כל הארץ היא, ר"ל היא אשר בניתי ונטעתי ואשר אהרום וקטום וכפידום הנד"ק.

מו (ה) דעם עוויגען אויס-
 שפרוך אן דען פראָ-
 פעטען ירמיהו איבער אויס-
 ווערטניגע פעלקער. (ג) איבער
 מצרים. איבער דאָז העער דעם
 קעניגס פֿאָן מצרים אלס עם
 אַם שטרָאָמע פּרחה אין כרכמיש
 ש ט אַ נ ד , אונד דאָן פֿאָן
 נבוכדנצר דעם קעניגע פֿאָן
 כבלגעשלאַגען וואורדע, אים
 פֿירטען יאהרע יהויקים דעם
 זאָהנעם יאשיהו קעניגס אין
 יהודה: (ג) ריסטעט שילד אונד
 פאַנצער, ריקקעט אויס צום
 שטרייטע: (ו) שיררעט דיא
 ראָססע אָן, זיטצעט אויף
 איהר רייטער! שווינגעט אייך
 האַך מיט הערפֿאַרראַגענדען
 העלמען, גלענצעט דיא שפע-
 רע לעגעט אָן דיא האַרנישע.
 (ה) וואָרום זעהע איך זיא צאָ-
 גען? ריקלינגס ווייכען? זינד אויך
 איהרע העלדען ענטמוטהיגט?
 ערגרייפֿען זיא ד א פֿלויכט אונד
 וואַגען עם ניכט צוריק צו בליק-
 קען? יא שרעקקען דרענגט
 פֿאָן אַללען זייטען, שפּריכט
 דער עוויגע. (ו) דער פֿליכטי-

מו (ה) אֲשֶׁר הָיָה דְבַר-יְהוָה
 אֶל-יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא
 עַל-הַגּוֹיִם: (ג) לְמִצְרַיִם עַל-
 חֵיל פְּרָעָה נָכוּ מִקֵּד מִצְרַיִם
 אֲשֶׁר-הָיָה עַל-נְהַר-פָּרָת
 בְּכַרְכַּמִּישׁ אֲשֶׁר הִכָּה נְבוּכַדְרֶאצַּר
 מֶלֶךְ בָּבֶל בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית
 לְיְהוֹיָקִים בֶּן-יָאֲשִׁיהוּ מֶלֶךְ-יְהוּדָה:
 (ג) עָרְכוּ מָגֵן וּצְנָה וּגְשׁוֹ לְמַלְחָמָה:
 (ד) אֲסֹרוּ הַסּוּסִים וְעַלּוּ הַפָּרָשִׁים
 וְהִתְיַצְבוּ בְּכוֹבְעִים מֵרְקוּ
 הַיְרֵמָחִים לְבָשׂוּ הַסְּרִיגוֹת:
 (ה) מִדּוּעַ רָאִיתִי הֵמָּה חֲתִים
 נְסוּגִים אַחֲזֹר וְגִבּוֹרֵיהֶם יָפְתוּ
 וּמְנוּס נָסוּ וְלֹא הִפְנוּ מִגּוֹר
 מִסָּבִיב נֹאם-יְהוָה: (ו) אֲלֵי-נֹס
 הַבָּן וְאֲלֵי-מִלֵּט הַגִּבּוֹר צְפוּנָה
 עַל-יַד נְהַר-פָּרָת כְּשֶׁלּוּ וְנָפְלוּ:

גע ווירד ניכט ענטרינגען, דער טאפֿפֿערע ניכט ענטקאָסטמען; אים נאָרדען דאָרט אָן
 דעם אייפֿראַטס געשטאַדען שייטערט איהרע מאַכט, דאָרט שטירצען זיא צוואַממען-
 ווער

ר ש י

מו (ג) מִן, של עור הוא והוא שלוק וכשילא למלחמה מושחו בשמן: וכו'. של עץ דמות תריסין
 שלנו: (ד) מרקו הרמחיס. כמו ומורק ושופ (ויקרא ו') סוכני"ר בלע"ז: (ה) המה חתים.
 מצרים: ולא הפנו. עוד לעמוד במלחמ' לא היה להם פנאי:

ב א ו ר

מו (ב) למצרים, כל הנבואה פה על מצרים נאמרה בדרך התול, לומר איה כחנם וגבורתכם
 ה' ילחם נכס ואתם תמרישון ותאבדו, ולסוף הנבואה הביא מאמר ה' בדרך האמת
 והכשט. בשנת הרביעית, מנהג הלשון לכאן סמוך על המספר (רד"ק) ונאמרה מתחלה נבואה
 זאת על חיל פרעה בהיותו בכרכמיש, והנבואה הבאה במקרא י"ב נאמרה על ארץ מצרים,
 כאשר בא נבוכדנצר למצרים להכותו. (ד) והתיצבו בכובעים, התיצבו על הסוסים בכובעים
 שראשינם (רד"ק), כי ישיבתם בקמה זקופה אות על כחם וגבורתם, ולפ"ז תרגמתי מרקו,
 מרקו אותם מהתלדה ולחמתו אותם. (ה) מגור מסביב, זהו השונה על השאלה, וכאשר

(ז) מִי־זֶה כִּי־אֵר יַעֲלֶה כְּנִהְרוֹת
 יתְעַשׂוּ מִימּוֹ: (ח) מְצָרִים כִּי־אֹר
 יַעֲלֶה וְכִנְהָרוֹת יתְגַעֲשׂוּ מִיָּם
 וַיֹּאמֶר אַעֲקֶה אֶכְפֶּה אֶרֶץ אֲבִידָה
 עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ: (ט) עָרֹו הַסּוֹסִים
 וְהַתְּהַלְלוּ הַרְכַּב וַיִּצְאוּ הַגְּבוּרִים
 כּוֹשׁ וּפּוֹט תְּפִשִׁי מִגֶּן וְלוּדִים
 תְּפִשִׁי דְרָכֵי קִשְׁתָּ: (י) וְהַיּוֹם הַהוּא
 לְאֲדָנִי יִהְיֶה צְבָאוֹת יוֹם נִקְמָה
 לְהַנָּקֵם מְצָרָיו וְאֶכְלֶה הָרֶב
 וְשִׁבְעָה וְרוּתָה מִדָּמָם כִּי זָבַח
 לְאֲדָנִי יִהְיֶה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ צְפוֹן
 אֶל־נְהַר־פָּרָת: (יא) עָלִי גִלְעָד
 וְקַחֵי צָרֵי בְּתוֹלַת בְּתַרְמְצָרִים
 רְשׁוּא הַרְבִּיתִי רַפְאוֹת תַּעֲלֶה

(ז) ווער איזט עס, דער גלייך
 דעם נילע דארט אויפשטייגט,
 דעססען געוועסער זיך וויא
 פלוטהען טהירמען? (ח) מצרים
 שטייגט גלייך דעם נילע אויף,
 וויא פלוטהען טהירמט זיך זיין
 געוועסער, איך שטייגע אויף
 שפרייט עס, אום דאז לאנד
 צו איבערשוועמען צו פער-
 דערבען שטאדט אונד בעוואה-
 נער. (ט) קאממעט העראן
 איהר ראססע, ראָללעט שנעלל
 איהר וואַגען, לאַססעט זיא
 אויסריקקען דיא טאפּפערן,
 דיא פּעסט בעשילדעט זון כּוּשִׁים
 אונד פּוֹטִים, אונד דיא דעם באַ-
 גענס קינדִיגען לודים. (י) דויער
 טאַג בלייבט איין ראַכ־טאַג
 דעם עוויגען, דעם העררן דער
 העערשאַרען אום זיך צו ראַ-
 כּען אַן זיינען געגנערן דא ווירד
 דאז שווערדט גלייכ־זאַם זיך
 זאַטט עססען אונד זאַטט
 טרינקען אַן איהר עם בלוטע,

הרביח קרי
 דען איין אפּפּערמאַהל העלט דער עוויגע דער הערר דער העערשאַרן אים לאַנדע צו מיט-
 טערנאַכט, אַם שטראַמע פּרַת. (יא) געה נאך גלעד, דאן האַלע דיר באַלזאַם יונגפּרייליכעם
 מצרים! אומזאָנסט ווירסט דוא דער אַרצנייען פּיעל פּערשווענדען, גענעוונג ווירד דיר ניכט צו
 טהייל

ר ש י

(ו) כיאור יעלה. שהיה רגיל להעלו' גייסות סביביו כמי נהר לשטף סביביו: יתגעשו מימיו.
 דמטרפין מוהי: (ח) כיאור יעלה. היה רגיל לעלות בארץ לסוף שהלך פרעה על נבוכדנצר בכרכמיש
 ושם נפל ונהרגו גבוריו והוא ברח מן המלחמה: אובידה. כמו אבד: (ט) והמהוללו. לשון
 סכלות: (י) ורותה. לשון שובע. ל"א לשון שרון כמו שכן דמתרגמינן מרוי:

ב א ו ר

תרגמתי, ויאמר נאם ה' להורות כי ברוננו ונמלותו נהיה מגור מסביב, ולכן אל ינוס הקל
 וגו'. (ז) כיאור, מהמשך המקרא ומהמשל על מצרים נראה שהיאור פה הוא נהר נילוס,
 והמליצה נאום מאד על לשון מדברת גדולות של מצרים. (ח) אובידה, מבנין הפעיל משפטו
 אבדיה אלא שגם כן להניח על האל"ף במשכט. (ט) עלו הסוסים, אומר כן בדרך התול,
 נגד מה שאמר מצרים אעלה אכסה ארץ. והמהוללו, הוללות הרבה הוא מרובת הסוסים
 רלוז ושוב ודהירמס שדמה הוללות ושגעון (רד"ק). (י) והיום ההוא, כ'ומר אף אס ילאו
 הגבורים וילחמו יהי' היום הזה יום נקמה לה' להנקם ולאנדס וכן תרגמתי, כי זבח לה' וכו'
 מאכל התרב את הכשר ותרוה מדם, ועיין ביצעי' (ל"ר ה'), כי משם לקומה המליצה הזאת
 כמליכות הרבה בנבוא זו על הגויים. (יא) עלי גלעד, ואם תעלה אז ותקחי לני לא יועילך

טהייל. (יב) דיינע שמאך הא-
 בען פֿעלקער שאָן פֿערנאָממען,
 דיינע קלאַגען האַבען דען ערד-
 באלל שאָן ערפֿיללט, אַן דען
 העלדען שטיעם דער העלד
 אונד איבעראיינאַנדר שטירצ-
 טען ביידע. (יג) דאַ וואָרט
 וועלכעס איינגעגעבען וואָרד
 דעם ירמיה פֿאַם עוויגען, אַלס
 נבוכדנצר דער קעניג פֿאַן בבל
 העראַנריקקען זאָללטע אום
 מצרים צו ערראַבערן, (זויטעט
 מוֹזֶה): (יד) זאַגעט עס אין
 מצרים, פֿערקינדעט עס צו
 מגדול, פֿערקינדעט עס צו
 נוף אונד תּחפּנחס, אונד זאָ-
 געט עס איהנען (זייט דען וואָרט
 טען): שטעללע דיק אונד בע-
 רייט דיק פֿאַר, דען דאַ
 שווערדט פֿערצעהרט שאָן
 אַללעס אום דיק הער. (טו) וואָ-
 רום ווירד זיאַ זאָ היענגערס-
 סען, דיינער העלדען שאַראַ?
 וואָרום בלייבט זיאַ ניכט אַן
 איהרער שטעללע? — ווייל

אין לך: (יב) שִׁמְעוּ גוֹיִם קְלוֹנֶךָ
 וְצוֹחֲתֶךָ מִלְּאֵה הָאָרֶץ כִּי-גִבּוֹר
 בְּגִבּוֹר כְּשָׁלוּ יַחַד יוֹנְסָלוּ שְׁנֵיהֶם:
 (יג) הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל-
 יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא לְבוֹא אֲנֹכִי דְרֹאֲצוֹ
 מִלֶּךְ בְּבֶרֶךְ קְהָלוֹת אֶת-אֶרֶץ
 מִצְרַיִם: (יד) הַיְגִידוּ בְּמִצְרַיִם
 וְהַשְׁמִיעוּ בְּמִגְדוֹל וְהַשְׁמִיעוּ בְּנוֹף
 וּבַתְּחִפְנָחַס אָמְרוּ הַתִּיֹצֵב וְהַכֵּן
 לָךְ כִּי-אֲכַלָּה חֶרֶב סְבִיבֶיךָ:
 (טו) מִדּוֹעַ נִסְתַּחֵף אֲבִירֶיךָ לֹא עָמַד
 כִּי יְהוָה הִדְפּוֹ: (טז) הַרְבֵּה כּוֹשֵׁל
 גַּם-נִפְלֵא אִישׁ אֶל-רַעְהוּ וַיֹּאמְרוּ
 קוֹמָה וּנְשָׁבָה אֶל-עַמָּנוּ וְאֶל-
 אֶרֶץ מוֹלְדֹתֵנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה:

קראו

דער עוויגע זיאַ טרייכט. (טז) ער פֿערשײעלפֿאַכעט דען אַנשטאַם, איינער פֿעללט אויף
 דען אַנדערן, אונד אַללע רופֿען זיאַ: קאַממעט לאַססעט אונז אומקעהרען צו אונזערער
 היימאַט אונד צו אונזערעם פֿאַטערלאַנדע, פֿאַר דעם פֿערדערבענדען שווערדטע.

ר ש י

(יב) גבור בגבור כשלו. כשהיו נודחים היו נכשלים ונתקלים זה בזה: (יג) לבא נבוכדנצר. זו
 מכה שנייה שהחריב נבוכדנצר את מלכיהם בשנת עשרים ושבע למלכו (יחזקאל כ"ט) כמו שנינו
 בסדר עול': (יד) המילכ והכין לך. לנגד המלחמה. והכין יאחזקין: (טו) נסחף. נשטפו והחליקו
 גבוריך כמו מטר סוחף (משלי כ"ח) נשחפה שדכו בלשון משנה. ומנחם חכמו לשון כליון
 וכן חנר מטר סוחף. ודוגמה מטר סוחף כמו מטר סועף כמו מסעף סזרה נמערלה (ישעיה י'):
 (טז) הרבה כושל. הקנ"ה שהדפו הרבה לו מכשול: גם נפל. נתקבצו איש אל רעהו לחמר נקומה
 ונשוב' אל עמנו ממקום שנתנו. משם להלחם: חרב היונה. חרב דשנאה דהיא נחמר מרוחא.
 היונה ל' יין. ל'א ל' חנאה:

ב א ו ר

(רד"ק). (יב) שמעו גוים, כי כבר ידועה לכל מפלתך אשר היתה כ"כ גדולה שגם הגבורים
 שכן נסו וכשלו איש נאחזו בנוסם, ואיך תעלה ארונה לך. (יג) הדבר, אשר נן בא נבוכדנצר
 עוד להכות את ארץ מצרים והתנבא הנביא עליהם טרם בואו (רד"ק). (יד) אכלה הרב,
 כי כבר אכלה החרב כל הארלות אשר בגבולך ועתה מוכנת לבא גם אליך (רמ"א). (טו) נסחף,
 מן מטר סוחף כאלו סחפו מטר לא יוכל לעמוד בעלמו (רד"ק). (טו) הרבה כושל, חרגמתי

(יז) קראו שם פרעה מלך מצרים
 שאון העביר המועד: (יח) הי
 אני נאם המלך יהוה צבאות
 שמו כי כתבור בהרים וככרמל
 בים יבוא: (יט) כלי גולה עשילך
 יושבת בת מצרים כי נף לשמה
 תהיה ונצתה מאין יושב: (כ) עגלה
 יפה פיה מצרים קרץ מצפון
 בא בא: (כא) גם שכריה בקרבה
 כעגלי מרבק כי גם המה הפנו
 נסו יחדיו לא עמדו כי יום אידם

דאָרט אַבער, רופען זיא
 וויערער: פרעה דער קעניג
 פאָן מצרים איזט איין געוואָל-
 טיגער קייעגער, ער פֿעראַיי-
 טעלט שאָן יעדעס צוואַם-
 מענטרעפֿען. (יח) אַלליין וואָ
 וואָהר איד לעכע, שפּריכט
 דער עוויגע, פרעה מאַן דעם
 חבור אונטער דען בערגען,
 אָדער דעם כרמל אַם מערע
 גלייך זיין, ער (נכונולר) ווירד
 דענאָך העראַן קאַממען.
 (יט) וואַנדער גערעטהע שאַפֿ-
 פֿעדיר, בעוואָהנרין מצרים'ס!
 דען נוף ווירד צור וויסטע ווער-
 דען, עס ווירד פֿערהעערט
 אונד נייעמאַנד ווירד עס בע-
 וואָהנען קעננען. (כ) איין שע-
 נעסן קאַלב איזטן מצרים,

בא

שען זיר דען צערשטערער דער פֿאָם נאָרדען הערבייא איילט. (כא) אויך זיינע זעלר-
 גער זייטען אין זיינער מיטטע וויא געמאַסטעטע קאַלבער, דאָך אויך זיא ווערדען זיך
 ווענדען, ווערדען פֿליעהען מיטטען אונד ניטער שעהען, דען איהר אונגליקסטאָג נאָהט
 שנעלל

ר ש י

(יז) קראו שם. במלחמה הכריזו מזל של חרפה: פרעה מלך מצרים שאון. שהיה מנביא קול
 שאונו משואות להסתלל במיילוחיו: העביר המועד. שייעד יום מלחמה קבוע לנחל ולהלחם
 ולא יזא ועבר זמן המועד: (יח) כי כתבור בהרים. כי כאשר דבר אמת הוא שחבור קבוע בהרים והר
 רכרמל על הים בן באמת יבא הדבר הזה על מצרים: (יט) כלי גולה. אדם יולא לדרך מתקן לו חמת
 וסקרה של חרז לשחית נס: ונכתה. ל' כים: (כ) עגלה יפה פיה. מלכותא יזיית: קרץ.
 יממין קטולים. קרץ ל' חתך וכן מזמר קורבתי (איוב ל"ג): מזבין. מנבל: (כא) שכריה.
 שיה כמו בתע' השכירה (ישעי' ז'): מרבק. קיזל"א בלע"ז: הסנו. פנו עורף לבקש לנוס:

ב א ו ר

כפי הכוונה, כ"כ ירבה האל כושלים עד אשר נפלו איש על רעהו ויאמרו כלם יחד נשנה אל
 עמינו. (יז) קראו שם, ר"ל וכאשר נאז לנגולם ולאחז מולדתם חיתה רוחם, ואמו מנטחם על
 מלכם ויקרזו לא ירח ולא נפזר כי מלך מצרים פרעה הוא מלכנו הוא יזיענו, ושאון
 סה מענין המים ורעש, איש הלוחם בכח וברעש גדול, ומענין זה נ"כ בני שאון (לקמן מ"ח
 מ"ה), ועיין בספר המלין להזכר געזעניוס. המועד, ענינו הזמנה וקבוץ אנשים, והכוונה
 סה האלך יבור בכחו חז המועד שלא יבא נכונדנכר למצרים ולא יתועדו ימדיו, וע"ז יבא
 המקרא שלאחר זה לכבוץ. (יח) כי כתבור, הכוונה לרובי אס פרעה חזק וגדול הוא כתבור
 וכרמל, בכ"ז יבא הזויב לנטח, וכאשר תרגמתי. (כ) עגלה יפה פיה, שתי מלות וענינה
 מלה אחת ונכפלה בה העי"ן והלמ"ד לרב היופי (רד"ק). בא בא, כפול הדבר לחזק הענין
 (הג"ל). (כא) כעגלי מרבק, כמו העגלים שצומדים כניח לפטמן בן הנייסות שאכרו לעורם
 יושנים וסובלים ושותים ולא יבאו להלחם. (הג"ל). לא עמדו, ר"ל עמה יאהבו לעמוד ולנוח

שנעלל העראן, דיא צייט דער אהנדונג. (כ) איינער שלאגט גט גלייך צישט עם אומהער, דען מיט גראסער מאכט ריג קען זיא אויס, קאממען וויא האלצעללער מיט אקסטען העראן. (כג) הויעט נייערער, שפריכט דער עוויגע, זיינען וואלד, דען ער איזט אנדורכט דרינגלד, יא היישרעקקען איג בערטערעפען זיא אן מענגע, זינד ניכט צוצעהלען. (כד) בעשצמט שטעהט זיא נון דיא טאכטער מצרים פרייו געגע בען דעם פאלקע דעם נאָרדנס. (כה) דער הערר דער העער שאארען דער גאסט ישראלים שפריכט: היימוזען ווילל איך דען אמון צונא, פרעה מצרים, זיינע גאסטער אינד העררשער, פארציגליך אבער פרעה זאממט אללען דיא אויף איהן פערטרויען. (כו) אונד זיא איבערגעבען דען הענדען איה דער פערפאלגער, אין דיא

בא עליהם עת פקדתם: (כג) קולה כנחש ירך כי בחיל ילכו ובקרתמות באולה כחטבי עצים: (כד) כרתו יערה נאם יהוה כי לא יחקר כי רבו מארבה ואין להם מספר: (כה) הבישה בת מצרים גחנה ביד עם צפון: (כז) אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני פוקד אל אמון מנא ועל פרעה ועל מצרים ועל אלהיה ועל מלכיה ועל פרעה ועל הבטחים בו: (כו) ונתתים ביד מבקשי נפשם וביד נבוכדראצר מלך בבל וביד עבדיו ואחרי כן תשכן כימי קדם נאם יהוה: (כז) ואתה

אל

האנד נבוכדראצר'ס דעם קעניגס פאן ככל אונד אללער זיינער דיענער, זאדאן וואלל עם ווייע דער רוהע האכען וויא פארטאהלס, שפריכט דער עוויגע. (כז) דוא אבער פירכטע ניכטס מיין

ר ש י

(כב) קולה כנחש ירך. הרי הנחש בא ללמד על מזרים ונמלא למד למדנו מבאן שכשאמר הקנ"ה לנחש על נחונך מלך (כראשית ג') וקיטע את רגליו והלך קולו בסוף העולם כך שנוייה בשלשים ושמים מדות דרכי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי: כי בחיל ילכו. אליה: (כג) כרתו יערה. כח יש בהן לכרות כל יערה כי לא יחקר מספר נחש: (כד) אל אמון. על השר אמון יש שהוא ל' גדולה כמו החטבי מנא אמון (נחום ג') אלכסנדר'י רבא לאשין יוריא"ה דאלושנדר"א בלע"ז: (כו) ואחרי כן. מקץ ארבעים שנה כמו שאמר יחזקאל (כ"ט): (כו) ואתה אל תירא. לדיקים שנתוך מזרים שגלו

ס

באור

ואז אם יבא עליהם יום אידם לא יעמדו רק יפנו וינסו. (כב) קולה כנחש, ר"ל מזרים ישרק כנחשו כנחש אשר יכרתי וישרק אם יבא הכורת יערה. ובקרתמות באו, כי רבים המה בני מזרים כעלי היער, ולכן יבאו עליהם בקרתמות כחוטבי עלים. (כג) כי לא יחקר, היער מרוב העצים אשר בו. (כד) אמון מנא, אמון הוא אליל מזרים לרוב המפרשים, ונאם שם העיר הנקראת טהעבען ובתוכה היה האליל הנזכר ועל פרעה, כל לחזק, ובאשר תרגמתי. (כו) ואחא אל תירא, עיין מ"ג לעיל ל' י'.

בטרם

אל-הירא עבדי יעקב ואל-תחת
 ישראל כי הנני מושעה מרחוק
 ואת-זרעה מארץ שבים ושב
 יעקוב ושקט ושאנן ואין מחריד:
 (כח) אתה אל-תירא עבדי יעקב
 נאם-יהוה כי אתה אני כי אעשה
 כלה בכל-הגוים אשר הדהתיה
 שמה ואתה לא-אעשה כלה
 ויסרתיה למשפט ונקיה לא
 אנקה:

מו (א) אשר היה דבר-יהוה אל-
 ירמיהו הנביא אל-פלשתים
 בטרם יכה פרעה את-עזה:
 (ב) ומה אמר יהוה הנה-מים עלים
 מצפון והיו לנהל שוטף וישטפו
 ארץ ומלואתה עיר וישבי בה
 מלא ו' וועקו

תרגום אשכנזי קכט

מיין דיענער יעקב פֿערצאנע
 ניכט ישראל, דען איד רעטטע
 ויער דך אויס דער פֿערנע,
 אונר דינע נאָקאָממען אויס
 דעם לאַנדע איהרער געפֿאָני
 גענשאַט, יעקב קעהרט צו
 ריק, לעבט רוהיג אונר פֿריער.
 ליד אונר קיין שטעהרער נאָ.
 העט זיך איהם. (כח) פֿירכטע
 דך ניכט מיין דיענער יעקב!
 שפּריכט דער עוויגע, דען איד
 בין מיט דיר (די ביילוטטעהטן)
 אונר געבע איד אויך אללע
 פֿעלקער אונטער דיא איד דך
 צערשטרייעט האַבע דער פֿער.
 טילגונג היז, דך געבע איד
 נימטער היז, איד ציכטיגע
 דך מיט גערעכטעם סאַמע,
 פֿערניכטען אכער ווערדע איד
 דך ניע.

מו(א) דעם עוויגען אויסשפּרוך
 אן דען פּראָעטען ירמיה
 איכער דיא פּלשחים, עהע
 פרעה עזה עראַכערטע.
 (ב) זאָ שפּריכט דער עוויגע:
 זעה! איין וואַסער שטייגט
 אונר נאָרדען אויף, ווירד צום רייסענדען שטראָם, אונר
 אונר וואַס דאָרינגען איזט, דיא שטאַרט, אונר וואַס זיא בעוואָהנעט, דאָס מענשען
 ישרי

זם על כרחם: (בח) למשפט. דין חסוך מעט מעט: ונקם. לשון טיזוף והשמד וכן תירגמו
 יונתן' כלייה:
 מן (א) אל פלשתים. על פלשתים: בטרם יכה פרעה את עזה. כשהיה נכודנלר לר על ירושלים
 בשנה העשירי' ללדקיהו ילא חיל פרעה ממלרים ויעלו הכנדים מעל ירושלים שמע פרעה
 ושטף

ב א ו ר

מן (א) בטרם יכה פרעה, נסדר עולם כשאז חיל פרעה ממלרים היו כלדים לרים על
 ירושלים בשנה העשירית ללדקיהו, וישמעו הכנדים את שמעם ויעלו מעל ירושלים,
 וכשמע פרעה שעלו מעל ירושלים מסניו, הלך עם חילו ושטף את עזה ושב לארלו, וכאז
 זמן היה דבר ה' אל ירמי' שיבאו חיל כנדים ויכו את ארץ פלשתים (רד"ק). (ב) הנה מים
 עולים, מתגברים וכן ותעלה המלחמה, והמים הם משל על חיל כנדים שהם מחפון (רד"ק).

שרייען, אונד אללעס יאמ-
 מערט, וואס זיך אים לאנדע
 בעפינדעט. (ג) פאר דעם שאל-
 לע דעם שטאמפפענס פאן
 דעם הווע זיינער ראסזע, פאר
 דעם ראססעלן דעם וואגענס,
 פאר דעם געטאוע זיינער רא-
 דער, שייען פאטער זיך אויף
 דיא קינדער צו בליקען; זא
 גראס ווירד דיא בעשטירצונג
 זיין. (ד) אב יענעם טאגע, דער
 דא קאממען זאלל, איין ענדע
 צו מאכען דעם פלשחים לאנג
 דע, הינצוטיילגען יעדער שט-
 צע רעסט פיר צור אונד צדון,
 דען דער עזיגע צערשטערעט
 פלשחים, דען איבעררעסט
 פאם איילאנדע כפתור'ס.
 (ה) עזה האט זיך שאן אייגע
 גלאטצע געהאלט, אשקלון
 ליעגט פערשטומט דא. א
 דוא הייפליין אים טהאלע! וויא
 לאנגע ווירסט דוא נאך דיך
 ריטצען? (ו) וועהע! שוועררט
 דעם עזיגען! וויא לאנגע נאך
 ווירסט דוא ניכט ראסטען?

וועקו האדם והילל כל יושב
 הארץ: (ג) מקול שעטת פרסות
 אביריו מרעש לרכבו המון
 גלגליו לא הפנו אבות אל בנים
 מרפיון ידים: (ד) על היום הבא
 לשדוד את כל פלשתים
 להכרית לצר ולצידון כל שריד
 עזר כי שדד יהוה את פלשתים
 שארית אי כפתור: (ה) באה
 קרחה אל עזה נדמתה אשקלון
 שארית עמקם עד מתי
 התגודדי: (ו) הוי חרב ליהוה
 עד אנה לא תשקטי האספי אל-
 תערך הרגעי נדמי: (ז) איך
 תשקטי ויהוה צוה לה אר-
 אשקלון ואל תוף היסשם יעדה:

למואב
 פאהרע צוריק אין דייגע שידע, פעהאלטע רוהיג דיך אונד בלייבע שטילל! (ז) דאך קאן
 עס ראסטען, ווען דער עזיגע איהם געבייט? נאך אשקלון, נאך דעם מעערעם קיסטע,
 דארטהין האט ער עס בעשטיממט.

ר ש י

ושטף את עזה וסב לארכו צסדר עולם: (ג) שעטת. אין לו דמיון. ויונתן תירגמו מפסועית:
 מרעש לרכבו. מרעש אשר לרכבו: גלגליו. אופני מרכבותיו: לא הפנו אבות אל בנים. להלילם:
 (ד) להכרית לצור ולכידן. פלשטים היו עוזרים אותם מאויביהם: אי כפתור. איזל"ש בלע"ז:
 (ה) נדמתה. נמנהה: התגודדי. תשרטי באבל ובבני: (ו) חרב לה'. שהקנ"ה מביא לעולם:
 הרגעי. ל' מרגוע:

ב א ו ר

(ד) שריד עזר, זהו פלשטים כי לור ולידון היו ערים גדולים ומפוארים כידוע, ולהם היו
 הפלשטים לעוזרים (כפירש"י). שארית אי כפתור, פלשטים וכפתורים אחים היו כמו שכתוב
 אשר ילאו משם פלשטים ואת כפתורים (רד"ק), והפלשטים באו לא"י מאי כפתור כפי פי'
 הרמב"ן בנראשית י"ד, ועיין בספר המלין להכנס געזענחס. (ה) עזה ואשקלון, היו ערי
 מנצח כידוע וישנו על ההרים, ועליהם אמר הנביא כי שממים ואנלים, ועד מתי התגודדי את
 היוםנת ונשארתי בעמק, וזכר ערים אלה משום שהיו מתחלה בחלק יהודה והוא לכדס, כמו
 שכתוב באוכטים א' י"ח ואח"כ נפלו ביד פלשטים.

הרגום אשכנזי קר

מח (ח) איבער מואב. זא שפריכט דער הערר דער הערשאַרען, דער גאַטט ישראל'ס: וועהע! נכו! פֿערלאַרען, צו שאַנדען איזט עם! איבערוואַנדען איזט קריחים, צו שאַנדען איזט דיא פֿעסטע אונד צערטריממערט. (ג) הין איזט מואב'ס רוהם, הין איזט חשבון, אונגליק איזט ווידער דאַסעלבע בעשלאַכ-סען; מאַכעט אײך אויף, לאַס-סעט עם אונז אויסראַטטן אויס דער פֿעלקער רייהע! אויך דוא, מדמן! כוסט פֿערשטוממען! דיך פֿערפֿאַלגט דאַז שוועררט. (ג) אַנגסטגעשרייאַ ערשלאַ-לעט פֿאַן חרונים הער, פֿער-העערונג אונד גראַסעס עלענד. (ד) צערטריממערט ליענט מואב דאַרניעדער, קלעגל-כֿעסגעשרייאַ ערהעכט איה. רע צאַרטע יוגענד. (ה) דיא אַנהעהע פֿאַן לוחות הינויף שטייגעט לויטער יאַממער, בעלייטעט פֿאַן יאַממער, אונד פֿאַם אַכהאַננע דער חרונים העראַב טאַנט דומפֿעס אַנגסטגעשרייאַ דער פֿער-צווייפֿלונג. (ו) פֿליעהעט! רעטטעט אײער לעבען, אונד מיסט גט איהר אויך אײנע פֿער-לאַס-

מח (ח) לְמוֹאֵב כִּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּי אֶל־נְבוֹ כִּי שָׂדְדָה הַבִּישָׁה נְלַכְדָה קְרִיתִים הַבִּישָׁה הַמִּשְׁנֵב וְחָתָה: (ג) אֵין עוֹד תְּהִלַּת מוֹאֵב בְּחִשְׁבוֹן חָשְׁבוּ עֲלֶיהָ רָעָה לָכֵן וְנִכְרִיתָנָה מִגּוֹי גַם־מִדְּמֵן תְּדַמֶּי אַחֲרֶיהָ תִּלְךָ הָרֵב: (ג) קוֹל צְעָקָה מִחֲרָנִים שָׁד וְשֶׁבֶר גְּדוֹל: (ד) נִשְׁבְּרָה מוֹאֵב הַשְּׁמִיעוּ זַעֲקָה צְעוּרִיהָ: (ה) כִּי מַעֲלָה הִלְחוֹת בְּבָכִי יַעֲלֶה־בְּכִי כִּי בְּמוֹרֵד חֲרוֹנִים צָרִי צְעַקְתָּ שֶׁבֶר שָׁמְעוּ: (ו) נָסוּ מִלְטוֹ נַפְשֵׁכֶם וְתַהֲיֶינָה

צעיריה קרי הלחית קרי כערדער אנהעהע פֿאַן לוחות הינויף שטייגעט לויטער יאַממער, בעלייטעט פֿאַן יאַממער, אונד פֿאַם אַכהאַננע דער חרונים העראַב טאַנט דומפֿעס אַנגסטגעשרייאַ דער פֿער-צווייפֿלונג. (ו) פֿליעהעט! רעטטעט אײער לעבען, אונד מיסט גט איהר אויך אײנע פֿער-לאַס-

ר ש י

מח (א) המשגב. שם מקום: (ב) חסנון ומדמון. שם מקום ולפי שזותם הוא מזכיר פירענוחם: חדמי. חרני: (ד) לעיריה. שולטיהון הפעירי מן המלכים: (ה) מעלה הלוחית. שם מקום הוא מעלת הר: (ו) כערוער. מגדל כערוער עשוי במדבר ואין סניביו ישנו כי אם שוכני אהלם ומגדל העומד באין ישנו נראה כחורבן כן ת"י. ומנחם פי' כערוער

ב א ו ר

מח (א) נבו וקריחים, היו מקדם בחלק ראובן ולכן נזכרו פה, וכמו הרד"ק ואפשר שיש שני מגדלים בעיר לפיכך נקראת נלשן שנים. (ב) בחשבון, זה היה תהלת היאב כי נפל האמורי ביד ארום כנאמר נד"הי ב' כ' נ"ג, וכדמונח בעמוס ב' א', וגם עיר חשבון היתה מקדם בחלק ראובן, והכוונה מואב לא יתפאר עוד נבחרתו אשר עשה בחשבון כי חשבו עמה אויביה רעה עליה. בחשבון חשבו, לשון נופל על לשון הוא לחות לשון, וכן מדמן חדמי ועקרון חעקרי (רד"ק). (ד) צעיריה, נמשמעו והם הננים הקטנים, ואולי נכה כן הערים הקטנים והמה נקראו בנות עיר הגדולה, ויהי' חרנומו: לערטריממערט ליענט מואב'ס טטמרט, לויט טרייען ויהרע יוגען קינדער, והנחור ינחר. (ה) כי מעלה, הכוונה בכל מקום אשר יפנה ישמע בני וזעקה ולעקת שבר. צרי, זעקת שבר המזכיר את האומע ומה הזעקה נוסו וגו' (רמ"א). (ו) וחחינה, ערי מואב, והכוונה אף אם לא תמלאו מקום לנוס, ותהיו

כערבה

לאססענע שטוידע אין דער וויי סטע זיין. (ז) ווייל דוא דיק בריסטעסט אויף דינע ווער. קע, אויף דיא מענגע דינער שעטצע, זאָ מוסט אויך דוא איין רויב דעם פֿינדעם ווער דען. כמוש געהעט אינס עלענד, אונד זיינע פֿריעסטער, זיינע פֿירסטען אללע פֿאלגען איהם. (ח) איבער יעדע שטאָרט ווירפֿט איין אנדע. רער פֿערוויסטער זיך הער, ניכטס בלייבט פֿערשאַנט, דאָן טהאל ווירד פֿערניכטעט, פֿער העערט ווירד דיא עכנע! זאָ האַט דער עוויגע עם פֿערהיי סען. (ט) געבעט מואב פֿלי געל, דאָס עם איליגסט דאָ פֿאָן פֿליעהע אונד הערנאָך ערשט זיינע שטערטע וויסט אונד פֿערראַדעט ווערדען. (י) פֿערפֿלוכט זייא, ווער דעם עוויגען ווערק מיט בע טרוג פֿאללציעהעט! פֿער פֿלוכט, ווער זיין שווערדט

כַּעֲרוֹעֲר בַּמִּדְבָּר: (ז) כִּי יֵעַן בְּטַחֲךָ בְּמַעֲשֵׂיךָ וּבְאַזְרוֹרֹתֶיךָ גַם־אֵת תִּלְכְּדֵי וַיֵּצֵא כְּמוֹשׁ בְּגוֹלָה כְּהִנּוּ וּשְׂרִיו יַחֲדָ: (ח) וַיִּבֹא שׂוֹד אֶרֶץ כָּל־עִיר וְעִיר לֹא־תִמְלֹט וְאַבְדּ הָעַמֶּק וְנִשְׁמַד הַמִּישֵׁר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה: (ט) תִּנּוּ־צִיץ לְמוֹאֵב כִּי נָצָא הַצָּא וְעָרִיָּה לְשִׁמָּה תִּהְיֶינָה מֵאִין יוֹשֵׁב בָּהֶן: (י) אָרוּר עֲשֵׂה מְלֹאכֶת יְהוָה רַמְיָה וְאָרוּר מִנֵּע חֲרָבוֹ מִדָּם: (יא) שְׂאֲנָן מוֹאֵב מִנְעוּרָיו וְשִׁקְט הוּא אֶרֶץ־שִׁמְרִיו וְלֹא־הוֹרֵק מִכְּלֵי אֶל־כְּלֵי וּבְגוֹלָה לֹא הָלַךְ עַל־כֵּן עָמַד טַעֲמוֹ בּוֹ וְרִיחוֹ לֹא־נָמַר:

כמוש קרי יחדיו קרי לכו

פֿאָם בלוטפֿערגיעסען צוריק העלט. (יא) רוהיג זאָס מואב פֿאָן יוגענד אויף, שטילל לאַג עם אויף זיינען האַפֿען, נייע אומלעערט פֿאָן געפֿעם צו געפֿעם, וואַרד נייע אינו עלענד געפֿיהרט, דאָרום בליעב איהם זיין געשמאָק, אונד נייע וועבסעלטע זיין גערוד. (יב) דאָך יעטצט

ר ש י

שם עץ מעלי היער: (ט) תנו לין למואב. תנו כנף למואב כל דבר תלמי התולה וכולט מן האדם ומן הנהמה קרוי לין כמו והיה לכם לזלית (במדבר ט"ו) ויקחני זלית ראשי (יחזקאל ל"ח): כי נלא תלא. כי במעושה וחפזון תלא בגולה והיה נלא מגזרת נוכה בן חכרו מנח' וכן כי נלו גם נעו (איכה ד'). ויונתן תירגס אעדו כתרס ממואב תנו לאחרי' לין הנזר אשר למואב: (י) מלאכת ה'. מלאכת השחת מואב שהיא שלימתו של מקום: (יא) לא נמר. לא

ב א ו ר

בערבה במדבר, זכ"ו חוסו על נפשותיכם ותברחו. (ז) כי יען, זהו מאמר הנביא על מואב בכלל. גם אח, כמו הגוים האחרים שאין להם אולרות כמין, וגם לא היו בהשקט זמן רב כמין כמו שאמר שאנן מואב (רד"ק). (ח) ויבא שוורד, אל כל עיר ועיר יבא שוורד אחר, כי יהי' להאויב (וז' היה נביכדנלר לפי ספור היוסיפון בספרו הקדמוניות) שרי חיל ואנשי מלחמה הרבה והמה נפלו על כל עיר ועיר. (ט) ועריה לשמה, הכוונה כי נלא תלא למען לא יראה איך תהיינס ערוי לשמה, ובאשר תרגמתי. (יא) וריחו לא נמר, שראו נמר על משקל מרד, והוא

(יג) לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־
 יְהוָה וְשַׁלַּחְתִּי לָוּ צַעִים וְצַעְהוּ
 וְכִלְיוּ יָרִיקוּ וְנִבְלִיֶהֶם יִנְפְּצוּ:
 (יג) וּבֶשׂ מוֹאֵב מִכְמוֹשׁ כַּאֲשֶׁר־
 בָּשׂוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבֵּית אֵל
 מִבְּטַחָם: (יד) אֵיךְ תֹּאמְרוּ גְבוּרִים
 אֲנַחְנוּ וְאֲנֹשֵׁי־חֵיל לְמַלְחָמָה:
 (טו) שָׂדֵד מוֹאֵב וְעַרְיָה עָלָה
 וּמִבְּחַר בַּחֲזִירָיו יִרְדּוּ לְטַבַּח נְאֻם־
 הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ:
 (טז) קָרוֹב אֵיד־מוֹאֵב לְבֹאֲרֵעָתוֹ
 מִהָרָה מְאֹד: (יז) גָּדוּ לוֹ כָּל־
 סְבִיבָיו וְכֹל יִדְעֵי שְׁמוֹ אֲמָרוּ אֵיכָה
 נִשְׁבַּר מִטְּהַעֲזוֹ מִקַּל תַּפְאָרָה:
 (יח) רְדֵי מִכְבוֹד יִשְׁבִּי בְּצִמָּא יִשְׁבַּת
 בְּתִיבּוֹן כִּי־שׂוֹדֵד מוֹאֵב עָלָה

יעטצט קאממט דיא צייט,
 שפריכט דער עוונגע, אונד איך
 שיקקע אויפֿריהרער איהם,
 דיא עם דורכֿריהרען, זיינע
 געפֿעסע לעערען, אונד דיא
 פֿלאַשען צערשלאַגען. (יג) זאָ
 מוס מואב אָן כמוש צו שאַנֿי
 דען ווערדען, וויא ישראל צו
 שאַנדען ווא רדע אָן בית אל,
 איהרער צופֿערזיכט. (יד) וויא
 קאָננעט איהר נאָך זאָגען: וויר
 זינד העלדען, טאָפֿפֿער אים
 קריעגע? (טו) פֿערהעערט
 ליעגט מואב, זיינע שטעדטע
 שטייגען אין רויך אויף, זיינער
 שטרייטער קערן פֿעהרט צום
 גראַבע העראַב. זאָ שפּריכט
 דער קעניג, דעססען נאָמע
 הערר דער העערשאַרען
 איזט. (טז) נאָהע, זעהר נאָי
 הע איזט מאב זיינעם אונֿי
 טערגאַנגע, שנעלל אילט זיין
 אונגליק הערבייא. (יז) בעֿ
 צייגעט אייער מיטלייד איהם,
 איהר אַנגרענצענדען אַללע,
 אַללע, דיא איהר זיינען נאָי
 מען קעננט! רופֿעט (טהייל)

ושבי קיי כד

נעהענד): אַך, וויא ליעגט צערבראַכען נון דעם זיעגעס צעפטער, דער שטאַב דעם
 רוהמעס! (יח) שטייגע העראַב פֿאַם עהרענויטצע, אונד זעטצע אויף דיררען כאָדע
 דיק, דיא דוא דיבון בעוויאָהנעסט! דען דער פֿערוויסטער מואב'ס דרינגט אויך צו דיר
 הינויף

ר ש י

נחלק: (יב) לוּעִי, מריקי' וכן מהר לוּעה לכפּתח (ישעיה נ"א) הוא הלוך המעיים נשלוּל:
 ונבליה'. מבוּחיה' של מואבי': ינפלו. ישברו כמו איכה נחשבו לנבלי חרש (איכה ד')
 כל נבל ימלא יין (לעיל י"ג): (יג) מכמוש. אשר בטח בו: מבית אל. עגל הזהב: (יז) נדו

ב א ו ר

והוא מבנין נפעל וענינו לפי מקומו נחלק (רד"ק) וכן פירש"י. (יב) צועים, פירש"י מריקים
 והרד"ק כחב לוּעים מן הקל ולעוהו מן הדגוש, וענינו מגלים ומסיעים אותו ממקומו שהיה
 בו שיקט עד הנה וכן לוּעה ברוב כמו ע"כ, ולפיהם תרגמתי. (יג) מביח אל מנחם, שהיו
 צוטיים בעגל שהיה בבית אל, מצטחם בסגול' הטי"ח, ומה שמך להם לישראל להודיעם
 כי מה שהרעו לישראל לא נדקחם אלא בעין ישראל שנטחו בבית אל (רד"ק). (טו) שדד
 מואב, ידוע כי הנביא לא ישמר המין והמספר. עלה, תרגמתי כהמחונס שקדמני, עלו
 נעטן כי נשרפו ונגד זה אומר בחוריו ישרו, וכאשר תרגמתי. (יח) ושבי בצמא, בארץ זמאה

בְּךָ שָׁחַת מִבְּצֻרֶיךָ: (יט) אֶל-דָּרֶךְ
 עַמִּדֵי וצִפִּי יוֹשֶׁבֶת עָרוֹעַר שְׂאֲרֵי-
 נָם וְנִמְלָטָה אִמְרֵי מַה-נְּהִי־תָה:
 (כ) הַבֵּישׁ מוֹאֵב כִּי-חָתָה הַלִּילִי
 וְזַעֲקֵי הַגִּידוּ בְּאַרְנוֹן כִּי שָׁדַד
 מוֹאֵב: (כא) וּמִשְׁפַּט בָּא אֶל-
 אֶרֶץ הַמִּישֹׁר אֶל-חִלּוֹן וְאֶל-יְהֻצָּה
 וְעַל-מוֹפְעֵת: (כב) וְעַל-דִּיבּוֹן
 וְעַל-נָבוּ וְעַל-בֵּית דְּבַלְתָּיִם:
 (כג) וְעַל קְרִיתִים וְעַל-בֵּית גָּמוֹל
 וְעַל-בֵּית מְעוֹן: (כד) וְעַל-קְרִיּוֹת
 וְעַל-בְּצֻרָה וְעַל כָּרְעֵרֵי אֶרֶץ
 מוֹאֵב הַרְחֵקוֹת וְהַקְרִבּוֹת:
 (כה) נִגְדַעְהָ קָרָן מוֹאֵב וְזָרְעוּ
 נִשְׁבְּרָה נָאִם יְהוָה: (כו) הַשְׁכִּירְהוּ
 כִּי עַל-יְהוָה הַגִּדִיל וְסַפֵּק מוֹאֵב

ה נויף, ערשטירמט דיינע
 פֵּעִסְטֵעַ. (יט) שטעללע אן דיא
 שטראססע דרך, אונד האַרְבֵּעַ
 דאַרט, דיא בעוואָהנערין
 ערווער'ס פֵּראַגע יעדען פֵּלִיעַ.
 הענדען אונד יעדע ענטראַנגע-
 נע: זאגע אן, וואס געשעהען
 איזט. (כ) מואב איזט שאַם
 ערפֿיללט, ווייל עס צערטרימ-
 מערט וואַרד. אַ היילעט,
 שרייעט אינד פֵּערקִנדעט אַם
 ארנון, דאס מואב פֵּערהעע-
 רעט איזט! (כא) דאָ שטראַפֿ-
 געריכט קאם איבער דאָ פֿלאַ-
 כֵּע לאַנד, איבער חולון, אַי-
 בער יהצא אונד אויך איבער
 מופעח; (כב) איבער דיבון, אַי-
 בער נבו אינד איבער בית
 דבלתים; (כג) איבער קריתים,
 איבער בית גמול אונד איבער
 בית מעון; (כד) איבער קריות
 איבער בצרה אונד איבער אַל-
 לע שטעדטע מואב'ס, איבער
 דיא ענטפֿערנטען זאָוואַהל
 אַלס איבער דיא נאָהען.
 (כה) אַכגעווייען איזט דאָ
 האַרן מואב'ס, אינד זיין אַרם
 איזט געלאָהמט, שפּריכט דער

הלילו קריי. וועקי קריי. מיפעח קריי. בקיאו
 עויגע. (כו) בערוישעט עס, דיעועס ווידער גאַטט זיך עמפֿאַרענע מואב, דאָס עס זיך
 וועל-

ר ש י

לו. לשון קינה כאו אל תנוד לי: (יט) שָׁלִי נָם וְנִמְלָטָה. שָׁלִי מִן הַנְּסִי' וְהַנְּמַלְטִי' מִמּוֹאֵב
 מַה נְהִי־תָה אִם נִמְלָט כְּלוֹם מֵהַזִּית: (כא) וּמִשְׁפַּט נָא. פּוֹרַעוֹת נָא: (כו) הַשְׁכִּירְהוּ.

ב א ו ר

ויבנה. דיבון, עיר מנצר אשר היתה מקדם בחלק גד. (יט) אמרי, מלה זאת הסבותי על
 ונמלטה, והכוונה ואמור אל הנמלטה אמרי מה נהיתה. ערוער, היתה מקדם בחלק יהודה
 ויבנה בנבול מיאכ ושמה באו ראשונה הנורמות מפני מיל הכסדים. (כ) הוביש,
 זהו תשובות הוסים ונמלעות, כי חזה מואב וילצקו בקול רם לשמוע הדבר בארנון אשר ריחה
 לבסוף מואב כדי שימלטו נפשם כל היושבים שמה. (כא) ומשפט, כ"ז דברי המשיבים. חלון,
 היה עיר הכנענים נהרי יהודה, יהצח ומשעח, ערים נגביל ראובן (יהושע כ"ג י"ח). (כב) בית
 דבלתים, חולי הוא דבלתים האמר במדבר ל"ג מ"ו, ועיין בהמכאר שם. (כג) בית מעון,
 הוא בית בבל מעון (יהושע י"ג י"ז) בנבול ראובן. (כד) בצרה, חולי הוא נצר בנבול ראובן.
 (כו) השכירהו, על דרך המשל אשר לחיובים השכירוהו כוס הזימה. וספק מואב, לפי שהמשילו

בְּקִיאוֹ וְהִירָה לְשֹׁחַק גַּם־הוּא:
 (כו) וְאִם לֹא הָיָה לָהּ
 יִשְׂרָאֵל אִם־בְּגַנְבִים נִמְצְאָה כִּי־
 מִדֵּי דְבָרֶיהָ בּוֹ תִתְנוּדָד: (כח) עֲזָבוּ
 עָרִים וְשָׁכְנוּ בְּסַלַע יִשְׁבִי מוֹאָב
 וְהָיוּ כִּיּוֹנָה תִקְנֶן בְּעִבְרֵי פִי־פִחַת:
 (כט) שָׁמְעֶנּוּ גְאוֹן־מוֹאָב גֵּאָה מְאֹד
 גָּבְהוּ וְגֵאוֹנָם וְגֵאוֹתוֹ וְרָם לְבוֹ:
 (ל) אֲנִי יִדְעֵתִי נְאֻם־יְהוָה עֲבַרְתוּ
 וְלֹא־כֵן בְּדִיוֹ לֹא־כֵן עָשׂוּ: (לא) עַל־
 כֵּן עַל־מוֹאָב אֵילִיר וְדְמוֹאָב

נמצא קיי כלח

וועלצע אין זיינעם אויסגע-
 שפיענען, אונד אויך נאך צום
 געלעכטער ווערדע. (כו) וואר
 דיר ניכט ישראל אויך אין גע-
 לעכטער נור? איזט ער עט.
 ווא אונטער ריעבען ערטאפפט
 ווארדען, דאס דוא העהניש
 דאז הויפט שיטטעלסט, ווען
 דוא זיין ערוועהנסט? (כח) פֿער-
 לאספעט דוא שטערטע, אונד
 בעציעהעט פֿעלזען, איינוואר-
 גער מואב'ס! זייד וויא דיא
 טויבע, דיא אן דעס אפֿפע-
 נען גראבעס ווענדען איהר
 נעסט זיך בויעט. (כט) בע-
 קאננט איזט אונד מואב'ס
 שטאלץ, דיעזער זעהר גרץ-
 סע שטאלץ, (בעקמנט) זיין
 האלמוטה, זיינע האפֿפארטה

זיין טראטץ אונד זיין אייגענדינקעל. (ל) יא איך קעננע, שפריכט דער עוויגע,
 זיינען איבערמוטה; אונפוג נור איזט זיינע גראסשפרעכערייא, אונפוג, דען
 זיא פֿעראיבען. (לא) דארום יאמערע איך איבער מואב, גאנץ מואב
 בע-

ר ש י

השקיהו חרעילה עד שיחכרו; גם הוא. כמו שהיה ישראל שחוק לו: (כו) חתנווד. היית
 מניד בראשך ומחלוצך על חרבנו. לא כי מדי דברך בו שהיית מתרוני על חרבנו אתה חתנווד
 ללאת בגולה וכת"י ועל דאשגיתון עליהן פתגמין כן תיטלטלון: (כח) בעברי פי פחת. מקום
 שהמים כורין תחת גידודי שפת הנחל הגבוהים וכשנחל מתמע' נמלאת הגומא ריקני' והיונה
 מקניית בלחת מעברי הגומא וכשנחל רבה שוטף את פקן והיא נולדת משם כך שמעתי ויונחן
 לא תירגס פך והווי כיונה דשקא פיס שובכה ונחתא ושרי' בארעי' גובא: (ל) עברתו ולא
 כן. שנחתו לישראל לא בלחת ולא במשפט: בדיו. גבוריו: לא כן עשו. לא כגמול השיבו לזרע
 אברהם

ב א ו ר

לשכור אמר וספק בקיאו, ר"ל כמו שהשכור מתגולל ומתהפך מזד אל זד בהקיאו היין ששתה
 (רד"ק). כי עלה הגדיל, נראה כי זה נאמר לרוב על מואב מאום שנות מואב החלו לראשון לקרוא
 לעם ישראל לזכתי אלהיהן ולהלמידם לבעל פעור כנאמר במדבר כ"ה. גם הוא, כמו שהוא
 שחק ולעג על ישראל, כן ישחקו וילעיגו עליו גם הוא (רד"ק). (כו) חתנווד, היית מניד
 בראשך ומחלוצך (רש"י). (כח) בעברו פי פחה, כמו היונה שחיס קנה כלדי הפחמים כדי
 שלא יקחו בני אדם אותה ואת אפרתיה, כי מפני הפחת לא יוכלו לעבור אליה, ופחת היא
 חפירה ושמה עמוקה (רד"ק), ונאמר פה בדוך קתול על מואב, שאם ינרמו וישכנו בסלע לא
 יועיל להם ולא יקום מאשם, כי יהו כיונה המקננת בעברי פי פחת, ונקל תוכל לנפול או
 ישטפה מימי נחל כפירש"י. (כט) שמענו, מאמר הנביא בלשון האומות שיאמרו על מואב כן.
 (ל) בדיו, קשרתי מלת בדיו עם לא כן בהכשדי ורד"ק, וטעם בדים דברי שקר וכזב, ר"ל
 דבריו

בעקלאגע איד, אבער פֿאַר. ציגליך זייפֿצט אום דיא מעננער אום קיר חרש דאן הערץ אין מיר. (לג) מעהר דען יעזר מוס איד דיק בעוויי. נען, אַ וויינשטאַק שבמה'ם! דינע ראנקען ברייטעטען זיך איבער דאן מעער אום, רייכ. טען ביזצ'ם זעע יעזר'ס הי. נון פֿיעל דער פֿערוויסטער הער איבער דינע זאַממער. פֿריטע אונד איבער דינע הערכסטפֿריטע. (לג) ענט. שוואונדען איזט דיא לוסט אונד דיא פֿריידע פֿאַן דער פֿלור אונד פֿאַן דעם גאַנצען לאנדע מואב'ס; איד פֿערבאַנע נע דען וויין אום דען קעל. טערן, דער קעלטערטרעטער רופֿט ניכט מעהר דאן פֿרעה. ליכע הידר; (מנטשטט) דיע. זעם (פֿרעהוילען) הידר'ס איזט איין אַנערעם הידר יעטצט.

כֹּלֵה אֲזַעק אֶל-אַנְשֵׁי קִיר-חֲרָשׁ יִהְיֶה: (לג) מִבְּכֵי יַעֲזֹר אֲבָכוּד-לָךְ הִגִּפּוֹן שִׁבְמָה נְטִישְׁתִּיךָ עֲבָרוּ יָם עַד יָם יַעֲזֹר נָגְעוּ עַד-קִיּוּצְךָ וְעַל-בְּצִירְךָ שִׁדְד נָפַל: (לג) וְנֶאֱסָפָה שְׂמָחָה וְגִיר מִכַּרְמֶל וּמֵאֲרָץ מוֹאָב וַיִּיּוֹן מִיָּקְבִים הַשְּׁבֵתִי לֹא-יִדְרֹךְ הַיְדֹד הַיְדֹד לֹא-יִהְיֶה: (לד) מוֹעֶקֶת הַשְּׁבוֹן עַד-אַלְעֵלָה עַד-יֵהֵץ נִתְּנוּ קוֹלָם מִצַּעַר עַד-חֲרָנִים עֲגַלְת שְׁלִישִׁיהָ כִּי גַם-מֵי נְמָרִים לְמַעֲמֹת יִהְיוּ: (לה) וְהַשְּׁבֵתִי לְמוֹאָב גָּאֵם-יְהוּה מַעֲלָה בָמָה וּמִקְטִיר לְאַרְהֵיוּ: (לו) עַד-כֵּן רַבִּי

למואב

(לד) פֿאַן דעם יאַממערנדען חשבון ביו אלעלה, כיו יהיץ, פֿאַן צער ביו חרנב ביו עגלת שלישיה דרינגט איהר געשרייא, דען אויך דיא קוועללען נמרים'ס ווערדען פֿער. שיטטעט. (לה) איד פֿערבאַנע אום מואב, שפֿריכט דער עוויגע, יעדען אַפֿפֿערער אויף דען העהען, יעדען, דער, איינעם גאַטטע רייכערט. (לו) גלייך דען טרויערפֿלאַטען טרויערט

ר ש י

אברהם שלחם עם המלכי והליל את לוט אביהם: (לא) קיר חרש. עיר מארץ מואב: יסה. גוזם כיונים הונים: (לב) מכני יעזר אבנה לך. כשאמר נבוא' זו כבר חרנה יעזר והיא סמוכה למואב: אבנה לך אבנה בשילך דוגמת אוחו בני כי גם את תחרני כמוהו: הגפן שמה. ארץ כרמים היחה: נטישותיך. לפי שדימה אותה לגפן דימה את גבוריה לנטישות הגפן: עברו ים. הלנו בגולה: קילך. ל' קין תאני' וקלך שהיא ל' קן אין בו יו"ד והלד"ק דגושה: (לג) ונאספה. וכלתה של א תראה: לא ידרוך. ענני' בקול ענות הידר בשמה כאשר היו עושי': הידר לא הידר, שהידר ילעקו לא יחא הידר הראשון כי אס הידר של מנוסת חרב: (לד) עגלת

ב א ו ר

דבריו דברי רכב המה ותחפאר עם דברי רע ותוענה אשר עשו. (לא) קיר חרש, היא הבירה נארץ מואב. יהגה, ר"ל לני יהנה כנאמר למטה לני יהמה, וטעם הגה לפזוף והומיה. (לב) קיץ, הוא פירות הקין, וכן בליך פירות הנליו. (לג) לא ידרך, ענבים בקיל ענות הידר בשמה כאשר היו עושים (רש"י). הידר לא הידר, שהידר ילעקו לא יחא הידר הראשון כי אס הידר של מנוסת חרב (רש"י), ר"ל עמה נשמע הידר בין הרודפים ואינים כנאמר למעלה ישאג על נוהו הידר (כ"ס ל'), או על קליך הידר נכל וגו' הידר השנתי (ישעי' י"ו ט'). (לד) מועקת חשבון, הוא כאלו כתיב מחשבון הוועקת עד וגו'. עגלת שלישיה, הוא שס עיר אחת לפי דעת קלת המסרטים, וכן משמע מהמטך המקרא. מי נמרים, הוא מקום א'

לְמוֹאֵב כַּחֲלָלִים יִהְיֶה וּלְבִי אֶל-
 אֲנָשֵׁי קִיר-חֵרֶשׁ כַּחֲלָלִים יִהְיֶה
 עַל-כֵּן יִחַרְתַּ עֲשֵׂה אֲבָדוֹ: (לו) כִּי
 כָּל-רֹאשׁ קָרְחָה וְכָל-זָקֵן גִּרְעָה
 עַל כָּל-יָדַיִם גְּדֹדָת וְעַל-מִתְנַיִם
 שָׁק: (לז) עַל כָּל-גַּגֹּת מוֹאֵב
 וּבְרַחֲבֵיהֶּ כָּלָה מִסֶּפֶד כִּי--
 שָׁבַרְתִּי אֶת-מוֹאֵב בְּכָלִי אֵיךְ-
 חָפַצְתִּי בּוֹ נֹאם-יְהוָה: (לט) אֵיךְ חָתַתְהָ
 הִילִילוּ אֵיךְ הִפְנָה-עֶרְףָּ מוֹאֵב
 בּוֹשׁ וְהָיָה מוֹאֵב לְשִׁחַק וּלְמַחֲתָה
 לְכָל-סְבִיבָיו: (מ) כִּי-כֹה אָמַר
 יְהוָה הִנֵּה כַנְּשֹׁר יִדְאָה וּפָרֶשׁ
 בְּנַפְיוֹ אֶל-מוֹאֵב: (מא) גִּלְכָּדָה
 הַקְרִיּוֹת וְהַמְצָדוֹת נִתְפָּשָׂה וְהָיָה
 לֵב גְּבוּרֵי מוֹאֵב בַּיּוֹם הַהוּא כְּלֵב

מיין הערץ איבער מואב אונד
 איבער דיא מ: ננער קיר הרש,
 דארום דאס אויך דער געווינ,
 דען זיא מיהאם עררונגען,
 דאהין שווינדעט. (לו) קאהל
 איזט יעדעס הויפט, אבגע-
 שניטטען איזט יעדער בארט,
 אויף אללען הענדען (ניעהט
 ויסן) ריטצען, אונד אללע
 לענדען דעקקען טרויערקליי-
 דער. (לז) אויף אללען דע-
 כערן מואב'ס אין זיינען
 עטראססען אומזער ערטאנט
 קלאגע אויף קלאגע; צער-
 שלאגען האבע איך מואב,
 שפריכט דער עוויגע, וויא איין
 געפעס, וואראן מאן קיינען גע-
 פאללען האט. (לט) וויא זעהר
 היילעט מואב! וויא צער-
 טרימערט איזט עס! וויא
 ווענדעט עס דאן געווייט הינ-
 וועג פאר שאם, אונד ווירד
 צום שפאטטע, צום שרעק-
 בילדע אללען זיינען נאכבארן.
 (מ) דען זא שפריכט דער עווי-
 גע: וויא איין אדלער שווינגט
 ער זיך אויף, אונד ברויטעט

זיינע פליגעל איבער מואב אויס. (מא) דיא שטערטע ווערדען איינגענאמען, דיא
 פעסטען ערשטירמט, אונד דער מוטה דער העלדען מואב'ס גלייכט אן יענעם טא-
 גע

ר ש י

שלישיה. מדינה גברתנית: (לו) על כן יחרת עשה. על אשר גאות עשה לך אנדו: (לז) גדדות.
 שריעות: (לט) איך חמה הילילו. הילילו עליה ואמרו איך חמה: (מ) כנשר ידאה. האויב אל
 מואב. ידאה יעוף: (מא) הקריות. שם העיר:

ב א ו ר

סמוך לזוער, וכן היה דרך האויב לסחוס המעין לקרב מפלח הנלחם עמו, כנאמר במלכים
 ז' ג' כ"ה וכל מעין מים יסתמו. (לו) יחרת עשה, התי"ו במקום ה"א, אמר על כן לבי
 יחמה כי יחר הנוכחים והבמון תקנן אנדו, ועשה חסר מלת אשר כאלו אמר אשר עשה (רד"ק).
 (לז) זקן גרועה, כי הזקן חפארת הפנים ונעת האבל יגלה האדם אוחה להסיר מפארת
 סניו וכן אמר מגולחי זקן וקרועי בגדים ולא אמר מגולחם אלא גרועה לגנאי (רד"ק), ולפיו
 תרגמתי. (לט) הילילו, הסנתי למקרא הקודם לזה, וזה דברי הסניא בעם ה' אשר לו
 אוחס לקונן בדרך זה. איך הפנה עורף, מפני הנוסה. (מא) נלכדה הקריות, הקריות לשון
 רבות

אֲשֶׁה מִצְרָה: (מג) וְנִשְׁמַד מוֹאֵב
 מֵעַם כִּי עַל־יְהוָה הִגְדִּיר: (מג) פָּחַד
 וּפַחַת וּפַח עֲלֶיךָ יוֹשֵׁב מוֹאֵב
 נֶאֱסִי־יְהוָה: (מד) הַנִּים מִפְּנֵי הַפָּחַד
 יִפְלֹא־הַפַּחַת וְהַעֲלָה מִן־הַפַּחַת
 יִקְכַּד בַּפֶּחַ כִּי־אָבִיא אֵלֶיךָ אֶל־
 מוֹאֵב שְׁנַת פְּקֻדָּתָם נֶאֱסִי־יְהוָה:
 (מה) בְּצֵל חֲשֹׁבֹן עֲמְדוֹ מִכַּח נְסִים
 כִּי־אֲשִׁיצָא מִחֲשֹׁבֹן וְלִהְבֵּה מִבֵּין
 סִיחֹן וְהֵאָכַר פָּאֵת מוֹאֵב וְקִדְקֹד
 בְּנֵי־שָׁאוֹן: (מו) אֹי־לֶךְ מוֹאֵב אֲבָד
 עִם־כְּמוֹשׁ כִּי־לָקְחוּ בְּנֵיךָ בְּשָׂבִי
 וּבְנִתֶיךָ בְּשָׂבִירָה: (מו) וְשַׁבְּתִי
 שָׁבוֹת־מוֹאֵב בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים
 נֶאֱסִי־יְהוָה עַד־הַנְּהַמְשַׁפֵּט מוֹאֵב:

גע דעם מיטהע איינעם קריי.
 סענדען וויבעס. (מג) זאָ ווירד
 מואב נעט לגט אויסדער פעל.
 קער רייע, ווייל עס זיך ווי
 דער דען עוויגען ערהאָב.
 (מג) שרעקקען, גרובע אונד
 שלינגע ערווארטעט דיין, בע
 וואהנער מואב'ס, שפריכט
 דער עוויגע. (מד) ווער פֿאַר
 שרעקקען פֿליעהעט, פֿעללט
 אין דיא גרובע; ווער דער
 גרובע ענטקליממט, ווירד אין
 דער שלנגע געפֿאַנגען, דען
 איד כרינגע דאָ פֿערגעלטונגס.
 יאָהר איבער מואב, שפריכט
 דער עוויגע. (מה) אין חשבון'ס
 שאַטטען בליעכען ענטקרעפֿ.
 טעט דיא פֿליכטיגען שטעהען,
 דען איין פֿייער כראַך אויס
 חשבון, איינע פֿלאַמע אויס
 סיח'ס מיטטע, אונד פֿער
 צעהרט דאָ הויפט מואב'ס,
 דען שיטעל ווילדער קריעגער.
 (מו) וועה דיר, מואב! דאָ
 פֿאַלק כמוש נעהט אונטער,

דיינע וואָהנע ווערדען אין דיא געפֿאַנגענשאַפֿט, דינע טעכטער אין דיא שקלאַפֿערייא גע.
 פֿיהרט. (מו) דאָך, שפריכט דער עוויגע, איינסט בעפֿרייע איד מואב פֿאַן זיינער גע.
 פֿאַנגענשאַפֿט וויעדער. זאָ ווייט פֿאַם שטראַפֿגער כֶּטע מואב'ס.

אויף

ר ש י

(מג) פחד ופחת. אלו ב' דברים קשים זה אלל זה שהפחד גורם לו לנוס והפחת מוכן
 ליפול זו. פחת פושא בלע"ז: (מה) כלל חשבון. שהיא גבוהה ויש לה כלל: עמדו. הנסי'
 לנוס כלל מאשר לא היה בהן עוד כח לנוס: מבין סיחון. מעיר סיחון כמו בן ראובן (ניהושע
 ט"ו): וקדקד. אטריפירנד"א בלע"ז. ומנחם חננו ל' מקור. וי"ת ויקירי לשון יקר: בני
 שאון. אותם שהיו מנביהים קול חפארת:

ב א ו ר

רבות, ואמר נלכדה לשון יסודה כי כל הקריות ילכדו מהרה בעיר אחת (רד"ק). (מה) עמדו
 מכה, עמדו הנסים לנוס כלל מאשר לא היה בהן עוד כח לנוס (רש"י), וכן תרגמתי. וקדקד,
 אטריפירנד"א בלע"ז ומנחם חננו לשון מקור וי"ת ויקירי לשון יקר (רש"י), ומדברים האלה משמע
 כי הוא קרא פה וקדקד בני שח כמו בספר במדבר (נ"ד י"ז) כי שם פל' ג"כ לשון קורה כמו
 אני קרתי, וגם מתרגמו אטריפיר"נד, והוא לדעתי עסטרופיער כל"א (נעהוען, פֿערטטיא.
 זען) ברור הוא, כי לא קרא בספרו קדקד ויש לעיין עליו. בני שאון, בתרגום הכשדי בני
 איתרגושא, וכ"כ הסכס געזעניוס בספר המלין שלו, ועיין מ"ש למעלה מ"ו י"ז.

מט (א) לְבַנֵּי עֲמוֹן כֹּה אָמַר יְהוָה
הַבָּנִים אֵין לְיִשְׂרָאֵל
אִם-יִזְרַשׁ אִיו לֹ מִדּוֹעַ יִרְשׁ
מִלְכָם אֶת-גֹּד וְעֲמוֹ בְּעָרָיו יֵשֵׁב:
(ב) לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם-
יְהוָה וְהִשְׁמַעְתִּי אֶת-רַבַּת בְּנֵי-
עֲמוֹן הַרְוֹעַת מִלְחָמָה וְהִיתָה
לְתֵל שְׂמָמָה וּבְנֵיתֶיהָ בְּאֵשׁ
תִּצְתַּנֶּה וְיִרְשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת-
יְרֵשָׁיו אָמַר יְהוָה: (ג) הַיְכִילִי
חֶשְׁבֹן כִּי שִׁדְדָה-עֵי צִעֲקָנָהּ
בְּנוֹת רַבָּה חֲגָרְנָה שִׁקִּים סִפְדָּנָה
וְהַתְּשׁוּטְטָנָה בְּגִדְרוֹת כִּי מִלְכָם
בְּגוֹלָה יִלְךְ כְּהֲגִיו וְשָׂרְיו יִחְדָּיו:

מט (א) אויף דיא זעהנע
עמון סוזא שפריכט דער עווי-
גע, האט ישראל קיינע קינדער
דען? האט קיין ערבע ער?
ווארום נאהם מלכס * (רמז)
(מנד) גר אין בעזיטש? ווא-
רום ליעס זיין פאלק אין דעם-
סען שטערטע זיך ניעדער?
(ג) דארום קאמען טאגע,
שפריכט דער עוויגע, אונד
איך לאסע קריעגעסלערס
טאבען איבער עמון'ס הויפט-
שטאדט איבער רבה, זיא ווירד
איין שטיינהויפען, איהרע
שטערטע ווערדען איין רויכ
דער פלאממע, אונד ישראל
ווירד בעזיטצער איהרער בע-
זיטצער. זא איזט דער אויס-
שפרוך דעם עוויגען. (ג) היילע
חשכון! עי איזט אין פיינדעם-
געוואלט, שרייעט טעכטער
רבה'ס! לעגעט זעקקע אן,
לויפעט יאממערנד אין דען

מה

גאסען אומהער, מלכס אונד אללע זיינע פריעסטער אונד זיינע פירסטען וואנדערן אינס

* (דער געטלע דער עוויגיטער

עלענד

ר ש י

מט (א) הבנים אין לישראל. ב"ת רבה ופ"א חטף פתח שהוא לשון תמיכה: מלכס, ע"א
של בני עמון מלכס שמה שאמר ולמלכוס תועבות בני עמון (מלכוס ב' כ"ג) לשון
מלך: (ג) כי שדה עי, הסמוכה לה ומארץ עמון היל: בנות רבה. רבת בני עמון: והתשוטטנה
בגדרות. חרגומו יונתן ואית הממון בסיען התגודדו בחיילות פתח והתשוטטנה לשון חיילות
משוטט' וגדרו' ל' גדרות לאן המלאי' עדרי'. ויש לפתור והתשוטטנה: והתעוללנה בזבל גדרו' לאן לשון
בזיון

ב א ו ר

מט (א) מלכס, ע"ז של בני עמון מלכס שמה שאמר ולמלכוס תועבות בני עמון (מלכוס
ב' כ"ג) לשון מלך (רש"י). (ב) רבח בני עמון, רבה זו הבירה בני עמון, ובעבור
זה נקראת ארץ רבה (תהלים ק"י ו'), ולפ"ז חרגמתי. (ג) היילי חשבון, חשבון-היתה
למואב אחר שגלו בבית שני בני גד ובני ראובן ועי זו היתה לבני עמון ועי אחרת היתה בארץ
כנען כמו שכתוב, ונבוכדנצר כשעלה בארץ שטף בני עמון חחלה ואח"כ מואב וכשא על בני
עמון פגע בעי חחלה, לפיכך אמר היילי חשבון כי שדה עי (רד"ק). בגדרות, המה הרחובות
והחולות בעיר המוסגרים בבתי עיר, ומאס זה נקראו ג"כ גדרות כמו ולמת לנו גדר ביהודה
ובירושלים (עזרא ט' ט'). כי מלכס, כאשר אמר במואב ויכא כמוש בנולה וגו' (מ"ח ז').

זב

(ד) מה תתהללי בעמקים זב
 עמקך הבת השובבה הבטחה
 באצרתיה מי יבא אלי: (ה) הנני
 מביא עליך פחד נאם-אדני יהוה
 צבאות מכל-סביבך ונדהחתם
 איש לפניו ואין מקבץ לנגד:
 (ו) ואחרי-כן אשיב את-שבות
 בני-עמון נאם-יהוה: (ז) לאדום
 כה אמר יהוה צבאות האין עוד
 חכמה בתימן אבדה עצה מבנים
 נסרחה חכמתם: (ח) נסו הפנו
 העמיקו לשבת ישבי דדן כי איד
 עשו הבאתי עליו עת פקדתיו:
 (ט) אם-בצרים באו לך לא
 ישאירו עוללות אם-גנבים

עלענר (ה) וויא? דוא ריהמסט
 אונטער דען טהעלערן דיך,
 ריהמסט בעוואַנדערס דיינעם
 ט האלעם פֿרוכטבאַרקייט?
 אַ דער פֿערקעהרטן דיא אויף
 איהרע שאַטצע זיך שטייטצעט!
 ווער ווילל אן מיך זיך וואַגען?
 (ה) איך לאַססע שפּריכט דער
 עוויגע דער הערר דער
 העערשאַרען, שרעקקען איי-
 בער דיך קאַממען, פֿאַן אללען
 דיינען גרענצען הער, דאַ ווער-
 דעט איהר געטרעיעבען, יעדער
 אויף איינע אַנדערע זייטע,
 אונד ניעמאַנד זאַממעלט דיא
 פֿליכטיגען וויעדער. (ו) דאָך
 נאַכער ברינגע איך צוריק,
 דיא געפֿאַנגענען עמוֹן'ס,
 שפּריכט דער עוויגע. (ז) איבער
 אדום שפּריכט דער הערר דער
 העערשאַרען אַלזאַ: איזט דען
 קיינע ווייזיהייט טעהר צו תימן?
 איזט גוטער ראַטה פֿערלאַ?
 רען אונטער דען קלוגען? אַ?
 דער איזט איהרע ווייזיהייט

כלילה

פֿעררויכט. (ח) פֿליעהעט! קעהרעט דען ריקקען, וזעט טיעפֿע שלוכטען צו אייערעם
 אויפֿענטהאַלטע בעוואַהנער דדן'ס, איך ברינגע איבער עשו זיין געשיק, דיא שטונדע זיי-
 נער אַהנדונג. (ט) ווען ווינצער איבער דיך קאַמען, ליעסען זיא קיינע נאַללעזע צוריק? ווען
 דייע

ר ש י

צויון ויבן עשו (כראשית כ"ה) ושט עשו: (ד) תתהללי. תתפארי וונטי"ר בלע"ז: בעמקי'.
 שארלך ארץ עמקי' ואין עלירת בשמי' קזה לה שאין חמה שולטת בה: זב עמקך. מכת רוב
 גשמים באה בה עד שזנו המי' בעמק ושטפו שרשי החבואה כך פירש מנחם: (ה) איש לפניו.
 כל אשר יוכל למהר ולנוס: לנווד. לשון נע וגד (שם ד'): (ו) בתימן. אדום בדכומה של
 ארץ ישראל היא נמה שנאמר והיה לכם פאת נגב מדבר בין על ידי אדום (במדבר ל"ד): מבני'.
 מדור זה: נסרחה. איתקלקלת: (ח) הפנו. התבערו מן המקו' הזה לשון ופנו את הבית
 (ויקרא י"ד): העמיקו לשבת. להתנחל בעמקי מסחרים: נוסו הפנו העמיקו. כולן לשון
 ליווי הם: (ט) לא ישאירו עוללות. בתמיה והסודי' שאזו עליך לא השאירו לך כלום:

ב א ו ר

(ד) זב עמקך, תרגומתי מענין זבת חלב ודבש, והכוונה מה תתהללי בעמקים ותאמר כי עמקך
 טוב ודשן מכל העמקים. (ה) הנני מביא, אתה תאמרי מי יבוא אלי, ולכן יבוא הפחד עליך
 על ידי. (ז) הבנים, ענין חכונה הבינוני מן הקל כמו בנת לרעי (רד"ק). נסרחה, הכי"ש
 בקסץ

תרגום אשכנזי קלה

דיעבע אין דער נאכט דין איז
בערפיעלען, ווירדען זיא פער-
דערבען, נאך מעהר אלס איה.
נען געניגט? (י) אבער איך ענט-
בלעסע עשו גאנץ, ענטדעק-
קע זיינע שלופע ווינקעל, פער-
בערגען קאן ער זיך ניכט, זיי-
נע קינדער זי נע ברירער אונד
זיינע פערווא: דטען, אללע
קאממען אין דעם פיינדעס גע-
וואלט דאס ניכטס פאן איהם
דא בלייבט. (יא) דאן זאלסט
דוא דינע וויזען הינטערלאס-
סען איך ווערדע זיא געהרען,
אונד דינע וויטוען קעננען דאן
אויף מך פערטרויען. (יג) דען זא
שפריכט דער עוויגע: זיעה! יע-
נע דיא עס ניכט פערדיענען
דיעזען קעלך צו לערען, מיס-
סען דעננאך טרינקען, אונד
דוא אלליין זאלסטעס פער-

בלילה השחיתו דים: (י) כי-
אני השפתי את-עשו גליתיו
את-מסתריו ונחבה לא יוכל
שדד זרעו ואחיו ושכניו ואיננו:
(יא) עובה יתמיה אני אחיה
ואלמנותיה עלי תבטחו: (יג) כי-
כהו אמר יהוה דנה אשר-אין
משפטים לשמות הכוס שתו
ישתו ואתה הוא נקה הנקה לא
תנקה כי שתה תשתה: (יג) כי
בינשבעתי נאם יהוה כי-לשמה
לחרפה לחרב ולקללה תהיה
בצרה וכל-עריה תהינה

לחרבית

שאנט בלייבען? ניין דוא בלייבסט ניכט פערשאנט, דוא מסט טרינקען. (יג) בייא כיר זעלכסט
האבע איך געשווארען, שפריכט דער עוויגע, צום ענטועטצען, צור שמאך, צור
וויסטע אונד צום פלוכע, מוס בצרה ווערדען, אונד אללע איהרע שטעדטע אלס עוויגע רוי-
אינען

ר ש י

(י) חשפתי גליתי. כמו מחשוף הלבן (בראשית ל') ואתה הסגרת שרידי ישראל למען לא יסאר מהם איש
כמה שנאמר אל חסנר שרידיו (עובדיה א'): ונחנא לא יוכל. ויבקש להחנא ולא יוכל: (יא) עזבה
יתומיך. שיחמת בישראל: (יב) אשר אין משפטם לשמות. שלא היו חמים לישראל ואם הרעו
להם אין להם משפט מות כמוהך: (יג) לחרפה לחרב ולקללה תהיה בלרה. בלרה מערי
מואב אלא מכני שהעמידה מלך לאדום כענין שנאמר וימלך תחתיו יוכנ בן זרח מבכרה (בראשית
ל"ו) היא לוקה עמו: אם בלרים באו לך וגומר. חשפתי את עשי וגומר שמועה שמעתי וגומ'
כל כעין דוגמה זו נבא עובדיה על אדום ולפי שסיגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני
נביאים

ב א ו ר

נקמ"ן חטף וענינו נפסדה (הנ"ל), ונאמר בן בדרך החול. (י) ונחבה, כמו בנה"א במקום
א' והוא מקור בתשלום, וידמה לעבר כי נמלא מבנין נפעל מקור דומה לעבר ואמר להחנא
לא יונל. (יא) עובה יתומיך, הדברים האלה נאמרים לדעתי בדרך החול וכאשר חונמתי,
היתומים אשר תעזוב אני אחיה, והאלמונות אשר תהינה אחריך עלי חבטתנה, כי לא יהיה לך
שריד, וכח הרד"ק ואמר תנטשו זו על הנקבות וכן ונקרבו עלמות אחר שיש בו סימן נקבה
אחת דיו, וכן מגוי יעמודנה, וישרנה הפרות נסימן נקבות אחד לבד. (יב) אין משפטם, ר"ל
אין העונש מוטל עליהם כמו שהיא מוטל עליך, בניבוי כי ישראל אחיך; וכן אמר בנבואת עובדי'
מחמם אחיך יעקב תנסך נוסה ונכרת לעולם (רד"ק). (יג) בצרה, עיר מלוכה באדום.
חשפתיך

אינען דאָ שטעהען. (יד) דען
 רוף פֿאַם עוויגען הערטע אײך
 שאָן, דער הערפֿאלד איזט
 שאָן אַכגעשיקט, אַן דיא
 פֿעלקער (מיט דעם זױפֿטמגע):
 פֿערוואַממעלט אײך! ציעהעט
 אויס ווידער זיא, מאַכעט אײך
 אויף צום קאַמפֿע. (טו) האָ!
 קליין מאַכע אײך דיך אונטער
 דען פֿעלקערן, אונד פֿעראַכט-
 לײך אונטער דען מענשען.
 (טז) פֿורכטבאַר מאַכסט דוא
 דיך, דיין איבערמיטהיגעס
 הערץ האַט דיך קיהן געמאַכט,
 דוא בעוואַהנעסט דעם פֿעל-
 זענס שפּיטצע, זיטצעסט אויף
 דער העהען גיפֿל, אַכער, ווען
 דוא זאָ האָך וויא דער אַרלער
 דיך ניסטעסט, אײך רייסע דיך
 אויך פֿאַן דאָרט העראַכ,
 שפּריכט דער עוויגע. (יז) זאָ
 ענטזעט צליך פֿערהעערט
 ווירד אדום, דאָס יעדער דער
 פֿאַראַיבער געהט, זיך ענט-
 זעטצען, אינד שטוינען מוס
 איבער אַללע איהרע וואונדען.

לְחַרְבוֹת עוֹלָם: (יד) שְׁמוּעָה
 שָׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בְּגוֹיִם
 שְׁלוֹת הַתְּקַבְּצוּ וּבֵאוּ עֲלֵיהֶם וְקוּמוּ
 לְמִלְחָמָה: (טו) כִּי־הִנֵּה קָטָן
 נִתְתִּיק בְּגוֹיִם בְּזוּי בְּאָדָם:
 (טז) תִּפְלְצֶתָּהּ הַשָּׂיָא אֶתְךָ וְדוֹן
 לִבְךָ שְׁכַנִּי בְּחֲגוּי הַסֵּלַע תִּפְשִׂי
 מְרוֹם גְּבֻעָה כִּי־תִגְבִּיֶה כְּנֶשֶׁר
 קִנְךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נֶאֱסִי־יְהוָה:
 (יז) וְהִיתָה אֲדוֹם לְשִׁמָּה כָּל עֵבֶר
 עָלֶיהָ יֵשֶׁם וַיִּשְׂרַק עַל־כָּל־
 מְכוֹתָהּ: (יח) כִּמְהַפֵּכֶת סֵדָם
 וְעִמְרָה וּשְׁכַנִּיָּה אָמַר יְהוָה לֹא־
 יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־יִגֹּד בְּהַבֵּן
 אָדָם: (יט) הִנֵּה כְּאֲרִיָּה יַעֲלֶה
 מִגִּבְעוֹן הַיַּרְדֵּן אֶל־גִּבְעוֹת אֵיתָן כִּי־

ארגיעה

(יח) וויא אויף דען טריממערן סרום'ס, עטורה'ס, אונד איהרער נאַכבאַרען, זאָלל אויך דא
 קיין מענש מעהר וואָהנען, קיין ערדענוואָהן זיך אויפֿהאַלטען. (יט) זיעה, וויא איין לעווע שטירצט
 ער אויס ירדן'ס אונגעשטיממעס געביטהע אויף דיא פֿעסטע הירדע לאָז, זאָ אײך אויפֿ-
 בליק.

ר ש י

נביאים מחננאי' נסיגון אחד במק' הדברי' משתנין: (טו) קטן נחתיך. שאין בהם מלך
 בן מלך לא היה דרכם להעמיד מלך בן מלך: (טז) תפלתיך. לשון נהלה שהיית ממחר
 וינהל לעורר שטימך לחתיך. ויש לוועזין לשון פלגית ויש לוועזין לשון מפלגות: השיא אותך.
 להרע להם: שניי. שכן: מפסי. כמו מופש והיו' ד יתרה נו: (יט) כאריה. העולה מגאון
 הירדן

ב א ו ר

(טו) תפליתיך, מענין אימה ורעה כמו פלגות צעתחני (רד"ק), והכוונה אתה תחשוב להפיל
 פמך על כל סניבך ודון לנך הזיחך לזה, אצל אני אעשך קטן בגוים ובזוי באדם, ואם
 הנביא ננשר קנך גם משם אורידך, כנ"ל לפי הנגינה ולפי המשך המאמר ועיין בעובדי' א'
 (יט) מגאון ירדן, עיין מ"ש בפ' י"ב ה'. כי ארגיעה, ר"ל יש אתי להשיב הארי הזה מנוה
 חימן

אֲרִיֶּעָה אֲרִיֶּצְנוּ מְעַלְיָהּ וּמִי בַחֹר
 אֵלֶיהָ אֶפְקֹד כִּי מִי כְמוֹנִי וּמִי
 יוֹעִידֵנִי וּמִי־זֶה רַעָה אֲשֶׁר יַעֲמֹד
 לִפְנָיִ: (כ) לָכֵן שָׁמְעוּ עֲצַת־יְהוָה
 אֲשֶׁר יַעֲזֵב אֶרֶץ־אֲדוֹם וּמַחֲשֻׁבוֹתָיו
 אֲשֶׁר חָשַׁב אֶל־יֹשְׁבֵי תִימָן אִם־
 לֹא יִסְחָבוּם צְעִירֵי הַצֵּאֵן אִם־
 לֹא־יֵשׁוּם עֲלֵיהֶם נְוֹהֵם: (כא) מִקּוֹל
 נַפְלֵם רַעֲשָׂה הָאָרֶץ צָעֲקָה בַיּוֹם־
 סוֹף נִשְׁמַע קוֹלָהּ: (כב) הִנֵּה כַנְּשֵׁר
 יַעֲלֶה וַיִּדְאֶה וַיִּפְרֹשׁ כְּנָפָיו עַל־
 בְּצֵרֶה וְהָיָה לֵב גְּבוּרֵי אֲדוֹם בַּיּוֹם
 הַהוּא כְּלֵב אִשָּׁה מְצָרָה:

בלקקע פֿעריאנע איד איהו
 פֿאן דאננען. דאך ווער איזט
 דער אויסערוועהלטער דען איד
 דאן איבער זיא זעטצע, ווער
 ווילל מיר זיך גלייבֿען, ווער מיט
 מיר עס איפֿנעהמען, ווער איזט
 דער הירט דער פֿאָר מיר בע־
 שטעהען ווילל? (כ) דאָרום
 פֿערנעהמעט דען ראַטהשלוס
 דעם עוויגען דען ער איבער
 אדום געפֿאסט, פֿערנעהמעט
 דען פֿלאן דען ער איבער דיא
 איינוואָהנער תימון ענטוואָר־
 פֿען, וואָהרליך ער צערפֿליישט
 זיא דיא צארטן לאַממער, איה־
 רע הירדע פֿערוויסטעט ער.
 (כא) פֿאָן דעם שאַללע איהרעם
 שטורצעס ערבֿעכט דער ערד־
 באַדעןאונד פֿאָן איהרעם וועה־
 געשרוייא ווירד אַם שילֿמעע־
 רע נאָך דער וויעדערהאַלל
 פֿערנאַממען. (כב) ווּיא איין אַר־

לדמשק

לער שטייגט ער אויף, שיינגעט זיך אונד כרויסעט זיינע פֿליגעל איבער בצרה אויס, אונד דער
 מוטה דער העלדען אדום'ס גלייבֿט אָן יענעם טאָגע דעם מוטהע איינעם קריישענדען

וויי

ר ש י

הירדן שהוא מקו' אריות כתרומו של יונתן בן יעלה הזויב אל נוח איתן; ארגיעה. אקרב
 את הרגע: אריכו מעליה. פתאום ובהללחה ימריבנה ויאוב לו ברגע קטן אל מקומו. ואני
 אומר אריכו מעליה ממעל לה שיהא מתגבר עליה ועליון להוכן ממעל לרקיע (יחזקאל ח') וכן ממעל
 לו (ישעיה ו') מגל למדיו (ז"א י"ב): ומי בחור. אותו שנחמתי לנקום נקמתי עליה אפקוד:
 ומי יועידני. לאלחמה להלח' אתי: רועה. מלך: (כ) אס לוא. לשון באמת: יסחבום. יגררום:
 לעירי הכלן. בזויי האומות. ורבותינו דרשו פרס שהוא הלעיר בניי יפת: יסל. לשון שממה:

ב א ו ר

איתן, אבל למה ועל מה אעשה דבר זה ומה יועיל לכם, כי אחת דברתי ולא אשנה לכלוחכם
 ולאבד את ארץ אדום מן הארץ, ומי זה הוא בחור לפני אשר אפקוד אז עליה לשמרה ולהכילה
 מידי מי כמוני ומי הקצה עלי וישלם, כי אס לא יבא אריה זה אביא שודד אשר עליכם מרוב
 עונותיכם, ולכן שמעו עלת ה' וגו', כנ"ל לפי המאמר המאמר. נוח איתן, נוח מקום איתן.
 ארגיעה, בזמן קצר כמו רגע, אריכו האריה מעל נוח. אליה, במקום עליה, והשיעור
 מי היא הנחור אשר אפקוד אז עליה אס ארין את האריה מעליה, וכל המאמר נא לחזק
 את הנאמר עד הכה כי לא יהי' להם בשום לך פליטה ממות, ולכן נאמר ג"כ בננוחתי על
 בבל. מי יועידני, למלחמה להלחם חתי (רמ"י). (כ) לא יסחבום, אס לא יסחבו אותם
 האריה שזכר, והוסיף ומנאר לעירי הכלן כלומר יסחבו את לעירי הכלן, והמשיל אדום בן
 גודל חילסם נגד האריה (רמ"א) ולפיו תרגמתי. (כא) צשמע קולה, ר"ל קול לעקה נשמע
 ניס

וויבעס. (כג) אויף דמשק. —
בעשטירצט אויט חמת אינד
ארפד, זיא האבען איין כעזעס
געריכט פערנאממען, זיא פער.
זינקען אין דאז מעער דער
קיממערניס, דאז ניע רוהיג
ווערדען קאן. (כד) ערשלאפעט
אויט דמשק, עס ווענדעט זיך
צור פלובט, שרעקקען בעמאכט.
טיגעט זיך זיינער, אנגסט ער.
גרייפט עס, אונד איין שמערץ
וויא יענער איינר געבעהרערין.
(כה) אך וויא בליעכ זיא הילפט
לאז דייעזע בעריהמטע שטאדט
דיעזע רעזידענץ מיינער פריי.
דע. (כו) דארום פאללען איה.
רע שטרייטער אין איהרען
שטראססען, אונד אללע
קריענסהעלדען געהען אונט
טער אן יענעס טאגע, זא
שפריכט דער הערר דער
העערשאארען. (כז) איין פיי.
ער לאססע איך לעגען אן
דמשק'ס מויערן דאז פער.
צעהרט דיא פאללעסטע בן

(כג) לְדִמְשֶׁק בּוֹשָׁה חֶמֶת וְאַרְפָּד
כִּי־שָׁמְעָה רָעָה שָׁמְעוּ נִמְגוּ בַיָּם
דִּאֲגָה הַשְּׂהִיט לְאִיּוֹבָל: (כד) רִפְתָּה
דִּמְשֶׁק הַפְּנִתָה לְנוֹס וְרִטַּט
הַחַזִּיקָה צָרָה וַחֲבָלִים אַחֲזָתָה
כִּי־וָלְדָה: (כה) אֵיךְ לֹא־עֲזָבָה עִיר
תְּהִלָּה קִרִּית מְשׁוֹשֵׁי: (כו) קִבֵּן
יִפְלוּ בַחֲזִירִיָּה בְּרַחֲבֵתֶיהָ וְכָל־
אַנְשֵׁי הַמְּלָחָמָה יִדְמוּ בַיּוֹם הַהוּא
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: (כז) וְהִצִּיתִי
אֵשׁ בְּחֹמֹת דִּמְשֶׁק וְאֶכְלָהּ
אַרְמְנוֹת בֶּן־הַדָּד: (כח) לְקַדְרוּ
וּלְמַמְלְכוֹת חָצוֹר אֲשֶׁר הִכָּה
נְבוּכַדְרֶאֱצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל כֹּה

חלהת קרי. ימיר ו'. אמר

הדר'ס. (כח) אויף קדר, אונד דיא רייכע פאן חצור, דיא נבוכדרצר קעניג פאן בבל ער.

ר ש י

(כג) בושא חמת וארפד. ערי ארס ני שמעו שמעיה רעה על דמשק שהיא ראש ארס כמה
שנאמר כי ראש אר' דמשק (ישעיה ז') לכך נמוגו: בים דאג'. דאנת' דומה לדאנת הים:
השקט לא יוכל. כל דאגה לשון יראה הוא: (כד) רפתה דמשק. רפו ידיה מהלחם: ורטט.
זיע: (כה) איך לא עזבה. לא נתמלאת עפר סניב קומתה לחזק חומה כמו ויעזבו את ירושלים
עד חומה' (נחמיה ג'). ויש עוד לפתור למה לא נעזבת מן הרעה הזאת שלא תנא הרעה עליה:
קרית משושי. כך יתאבל מלכה עליה: (כו) לכן. לשון שנועה: ידמו. יחריבו ואינו זו מלשון
דממ' שכל עיר חריבה אין קול נשמע בה: (כח) קדר. שוכני מדברו' נאהלי' הם אין חומה
ואין

ב א ו ר

ביס סוף ע"י הד הריס. (כג) נמגו בים דאגה, בדרך משל מחמת פחדם ודאנתם נמג לבס
ונהיה לים דאגה אשר השקט לא יוכל. (כד) ורטט, כמו רתת שהוא ענין רעדה ופלכות
האיברים. (כה) איך לא עזבה, מענין עזב תעזב עמו (שמות כ"ג ה') וכמו שפירש"י והמבחר'
שס, ואולי הכונה איך לא נתנה העיר ברכון ניד האויב בלי מכה וכלי מלחמה והונחה במעמדה,
ואז יהי תרגומו: אך וזכרו ערצט זיך ניכט זוייליג דייעזע בעריהמטע טטחדט! וכו', ואז יסוכר
היעב עם המקרא שלאחריו, ולפי פירוש זה יהי טעם עזב מענין ויעזב את כל אשר לו ניד
יוסף

חרגום אשכנזי קלו

אכערטע, זא שפריכט דע-
 עוויגע, מאכעט איך אויף!
 ציעהעט ווידער קדר, ריכ-
 טעט פֿערהעצונג אן אונטער
 דען מאָרגענלאַנדערן.
 (כט) זיא ראַפֿען צוזאָם-
 מען איהרע צעלטע, איה-
 רע שאַפֿע, איהרע טעפּפּי-
 כע אונד גערעטהע אללע,
 פֿיהרען הינוענ איהרע קא-
 מעלע, אונד רופֿען שרעק-
 קען פֿאַן אללען זייטען איבער
 זיא הער. (ל) אַ פֿליעהעט!
 איילעט שנעלל דאָפֿאַן, זוכעט
 איך שלוכטען צום אויסענט-
 האַלטע, בעוואָהנער חציר'ס,
 שפּריכט דער עוויגע, דען
 נבוכדנצר דער קעניג פֿאַן ב-
 האַט אַנשלאַנע ווידר איך גע-
 פֿאַסט, האַט פֿלאַנע איכר איך
 ענטוואָרפֿען. (לא) מאַכעט איך
 אויף, ציעהעט גענען איין אונ-
 קריעגער'ישעס פֿאַלק, דאָזיך
 זיכער גלויבט, שפּריכט דער
 עוויגע, עס האַט וועדר טהאַרע
 נאָך ריעגעל, וואָהנעט גאַנץ
 אַכגעוואַנדערט. (לב) איהרע
 קאַמעלע ווערדען צור בייטע,
 דיא צאַהלרייכען העערדען
 דעס רויכע פּרייזגעגעבען, זיא

אָמַר יְהוָה קוּמוּ עִלּוּ אֶל-
 קִדְר וְשִׁדְדוּ אֶת-בְּנֵי-קָדָם:
 (כט) אֶהְיֶיהֶם וְצֹאנָם יִקְחוּ
 יְרִיעוֹתֵיהֶם וְכָל-כְּלֵיהֶם וְגַמְלֵיהֶם
 יֵשְׂאוּ לָהֶם וְקִרְאוּ עֲלֵיהֶם מְגוּר
 מִסָּבִיב: (ל) נִסּוּ גְדוּ מֵאֵד הָעַמִּיקוּ
 לַשָּׁבֶת יֹשְׁבֵי חָצוֹר נְאֻם-יְהוָה
 כִּי-יַעַץ עֲלֵיכֶם נְבוּכַדְרֶאצַּר
 מֶלֶךְ-בָּבֶל עָצָה וַחֲשַׁב עֲלֵיהֶם
 מִחֲשָׁבָה: (לא) קוּמוּ עִלּוּ אֶל-גּוֹי
 שְׁלִי וְיֹשֵׁב לְבֶטֶח נְאֻם-יְהוָה לֹא-
 דִּלְתִים וְלֹא-בְרִיחַ לּוּ בְדַד יִשְׁכְּנוּ:
 (לב) וְהָיוּ גַמְלֵיהֶם לְבֹו וְהַמּוֹן
 מִקְנֵיהֶם לְשָׁלַל וּזְרֹתִים לְכָל-
 רוּחַ קְצוּצֵי פֶּאֶה וּמְכַל-עֲבָרָיו
 אָבִיא אֶת-אִדָּם נְאֻם-יְהוָה:
 (לג) וְהִיְתָה חָצוֹר לְמַעוֹן תַּנִּים
 שְׂמָמָה עַד-עוֹלָם לֹא-יֵשֵׁב שָׁם

עליכם קרי איש

זעלבסט צערשטרייע איך נאך אללען גענענדען, דיא רונגע שאַרענען, פֿאַן אללען זיי-
 טען הער לאַס איך לאַזשטירען איכער זיא דאָ אינגליק, שפּריכט דער עוויגע. (לג) חצור
 ווידר איינע דראַכענוואָהנונג איינע עוויגע וויסטע, קיין מענש בעזעטצט זיך דאָ, קיין

ר ש י

ואין עיר: (כט) מגור. אמאזמנ"ט בלע"ז. ל"א לשון יראה: (ל) כי יעץ עליכם וגו'. ומה
 היא הענה קומו עלו אל גוי שליו: (לא) 777 ישכנו. בעז ביחידות אין זריבין להחאסף
 וליטב ברוב אדם שאין יראים שיכא אויב עליהם: (לב) קליני פיה. מוקלים מקלה אל קלה

ב א ו ר

יוסף (בראשית ל"ט ו'). (כח) בני קדם, כחרגום הכסדי בני מדינחא. (כט) אהליהם, פיעס
 יפנה האל דבורו אל האויב ופעס אל קדר וממלכות חזר, כמו קומו עלו לאויב, אהליהם
 על קדר והממלכות, קומו עלו אל הזויב, והיו גמליהם על קדר וממלכות חזר. (לב) קצוצי
 פאה

ערדענזאָהן העלט זיך היער אויף. (לד) דעם עוויגען וואָרט וועלכעס אָן דען פּראָפּעטען ירמיהו ערנינג, איבער עילם אים אַנפֿאַנגע דער רעגיערונג צדקיהו דעם קעניגס אין יהודה, לויט'ט אלואָ. (לה) זאָ שפּר כֵּט דער הערר דער העערשאַפֿע רען: איך צערשפּליטטערע דען באַגען עילב'ס, דאָז ערשטלינג איהרער קראַפֿט. (לו) איך עררעגע פֿיער ווינדע ווידער עילם אויס דען פֿיער וועלטגעגענדען, אונד לאַס עם צערשטרייען נאָך אללען דיעזען געגענדען, דאָס קיין פֿאַלק פֿאַרהאַנדען זיין, וואָז היינטיג פֿערזאָגטע פֿאַן עילם קאַממען. (לז) צערשמעטטערט לעגע איך עילם זיינען פֿיינדען זיינען פֿער פֿאַלגערן צו פֿיסען, צו ערסט ברינגע איך אונגליק איבער זיא, דיא גלוטה מיינעס צאָרנס שפּריכט דער עוויגע, דאָן שיקקע איך דאָז שווערדט איהנען נאָך, ביז איך זיא אויפֿגעריעבען האַכע— (לח) איך זעטצע מיינען ריכט טערשטיהל אין עילם, אונד פֿערניכטעדאָרויס קעניג אונד פֿירסטן, שפּריכט דער עוויגע: (לט) דאָך אין שפּעטען טאָגען איינסט, פֿיהרע איך עילם'ס געפֿאַנגענען וויעדער צוריק, שפּריכט דער עוויגע.

אִישׁ וְלֹא־יִגְוֹר כִּהֵּ בֶן־אָדָם: (לד) אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵל־יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶל־עֵילָם בְּרֵאשִׁית מַלְכוּת צְדַקְיָה מֶלֶךְ־יְהוּדָה לֵאמֹר: (לה) כִּהֵּ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַנְּנִי שֹׁבֵר אֶת־קִשְׁתׁ עֵילָם רֵאשִׁית גְּבוּרָתָם: (לו) וְהִבֵּאתִי אֶל־עֵילָם אַרְבַּע רוּחוֹת מֵאַרְבַּע קְצוֹת הַשָּׁמַיִם וְזָרְתִים לְכָל הָרְחוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא־יְהִי־הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יְבֹאֵ שָׁם נִדְחֵי עוֹלָם: (לז) וְהִחַתֵּתִי אֶת־עֵילָם לְפָנַי אִיבִיָּהֶם וּלְפָנַי וּמִבְּקָשָׁי נַפְשָׁם וְהִבֵּאתִי עֲלֵיהֶם וְרָעָה אֶת־חֲרוֹן אַפִּי נֹאֵם־יְהוָה וְשַׁלַּחֲתִי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד כְּלוֹתִי אוֹתָם: (לח) וְשַׁמְתִּי כַסְאִי בְּעֵילָם וְהִאֲבִדְתִּי מִשָּׁם מֶלֶךְ וְשָׂרִים נֹאֵם־יְהוָה: (לט) וְהָיָה וּבְאַחֲרִית הַיָּמִים אָשׁוּב אֶת־שְׁבִית עֵילָם נֹאֵם־יְהוָה: עילם קרי. אשיב קרי. שבות קרי

ר ש י

הזקות: (לה) את קשת עילם. את תקות עיל: ראשי' גבורתם. מיטג גבורתם: (לח) ושמתו כסאי. מזור שלי:

ב א ו ר

פאה, עיין מ"ג לעיל (ט' כ"ו). (לו) והחחתי, נא ע"ר השלם ודגש תי"ו האחרונה לחסרון תי"ו למ"ד השעל שראו חזת ענין שבר (רד"ק). (לח) ושמחי כסאי, כיון שאשכנז ממנה מלך ושמים ויבנו כי מזתי הוא כזלו שס כסאי וחמליך עליה מלך (הנ"ל).

הרגום אשכנזי קלח

נ (א) הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
 אֶל-בְּכָר אֶל-אֶרֶץ כְּשָׁדִים
 בֵּינֵי יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא: (ב) הַגִּידוּ
 בַּגּוֹיִם וְהַשְׁמִיעוּ וְשִׂאוּ-נֶסֶם
 הַשְׁמִיעוּ אֶל-הַתְּכַחְדוּ אִמְרוּ
 נִלְכְּדָה בְּכָל הַבִּישׁ בְּלַחַת מְרוֹדֵךְ
 הַבִּישׁוּ עֲצָבִיהָ חָתוּ גְלוּלֶיהָ: (ג) כִּי
 עָלָה עָלֶיהָ גּוֹי מִצְפּוֹן הוֹאֵי-יִשׁוּת
 אֶת-אֶרְצָהּ לְשִׁמָּה וְלֹא-יְהִיָּה
 יוֹשֵׁב בָּהּ מֵאָדָם וְעַד-בְּהֵמָה נָרוּ
 הָלָכוּ: (ד) בַּיָּמִים הָהֵמָּה וּבַעַת
 הַהִיא נֶאֱסִי-יְהוָה יָבֹאוּ בְנֵי-
 יִשְׂרָאֵל הֵמָּה וּבְנֵי-יְהוּדָה יַחְדוּ
 הָלֹךְ וּבָכוּ וַיִּלְכוּ וְאֶת-יְהוָה
 אֱלֹהֵיהֶם יִבְקְשׁוּ: (ה) צִיּוֹן יִשְׁאָלוּ
 דֶּרֶךְ הַנְּהַ פְּנֵיהֶם בָּאוּ וְנִלְווּ אֶל-
 יְהוָה בְּרִית עוֹקֵם לֹא תִשְׁכַּח:
 (ו) צֹאן אַבְדּוֹת הָיָה עִמִּי רַעִיהֶם

נ (א) פֶּאֶלְגַעְנֵדְעוּ אוֹיֵם שְׁפֹרֹךְ
 עַרְלִיעִם דַּעַר עוֹוִיגַע אִי
 כַּעַר כְּבַל, אִיכַעַר דַּעַו לֶאֱנַד
 כְּשָׁדִים דּוֹרֵךְ דַּעַו פֶּרְאֶעֻמְטַעַן
 יִרְמִיָּהוּ: (ב) פֶּעַרְקִינְדַּעַט עִם
 אִינְטַעַר דַּעַן פֶּעַלְקַעַרן, רוֹפֵט
 עִם אוֹיִם, שְׁטַעַקְקַעַט פֶּאֶהֲנַעַן
 אִויף, רוֹפֵט עִם אוֹיִם, אִוְנְטַעַר
 לֶאֱסַסְטַעַט עִם נִיכְט! זַאָגַעַט:
 כְּבַל אִיזַט אִיכַעַרוּ וְעֶלְטִיגַעַט,
 בַּל אִיזַט צוּ שְׂאָנְדַּעַן, מְרוֹדֵךְ
 אִיזַט צַעַרְטְרִימְעַרַט, צוּ
 שְׂאָנְדַּעַן זִינְד זִינַע כִּילְדַּעַר,
 אִוְנְד זִינַע גַּעַטְצַעַן זִינְד צַעַר
 טְרִימְעַרַט. (ג) אִיזַן פֶּאֶלְק
 צִיעַהַט גַּעַנְעַן זִיא פֶּאָן מִיטְטַעַר
 נֶאֱכַט, דִיעַם בְּרִינְגַט דַּעַו לֶאֱנַד
 אִין עַנְטוּעַטְצַעַן, דַּאָס נִיכְטִם
 דַּאָרִין זִיךְ אִויפֶּהֲעֶלְט; מַעַנִי
 שַׁעַן אִוְנְד פֶּיעַה, אֶלְלַעַס־אִיזַט
 וְעַנְגַּעַלְאָהֲעַן, דַּעֶאָן גַּעַי
 גַּאָנְגַּעַן. — (ד) אִין יַעַנְעוּ טַאָ
 גַּעַן אִוְנְד אִוִם דִיעוּעַ צִיט,
 שְׁפֶרִיכְט דַּעַר עוֹוִיגַע, קַאָמִי
 מַעַן דִיא קִינְדַּעַר יִשְׂרָאֵלִים,
 פֶּעַרְאִינְט מִיט דַּעַן קִינְדַּעַרן
 יְהוּדַהִים, קַאָמְמַעַן אִינְהַעַר
 טַהַרְעַנְעַנְדַּעַן אִוִיגַעַס, אִוְנְד
 זִוְעַעַן דַּעַן עוֹוִיגַעַן אִיְהַרְעַן
 גַּאָטַט, (ה) פֶּעַרְלֶאָנְגַּעַן נַאָךְ
 צִיּוֹן, דַּאָרְטַהִין וְעַנְדַּעַנְדַּר אִיְהַר אַנְטְלִיטְץ (אִוְנְד זַאָגַעַנְד): קַאָמִי מַעַט! לֶאֱסַסְטַעַט אִין דַּעַן
 עוֹוִיגַעַן אִוְנְד אַנְשְׁלִיעַסְעַן! דַּעַר כּוֹנְד זִיִּיא עוֹוִיגַעַן, אִוְנְפֶּעַרְגַּעַס־
 לִיד! (ו) אִינַע פֶּעַרְלֶאָרְעַנַע הַעַעַרְדַּע וּוְאָר מִיזַן פֶּאֶלְק, זִינַע הִירְטַעַן פֶּעַרְפִּיְהַרְטַעַן עִם,
 לַעַהַר.

החעים היו קרי

ר ש י

נ (כ) וַאֲזוּ נָס. פּוֹרְקָא בְּלַע"ז סִי' אִסִּיפ' הוּא: בַּל וּמְרוֹדֵךְ. שְׁמוֹת עִ"א שַׁל בְּכַל: (ג) גּוֹי
 מִלְּפָנָי. מְדִי וּפְרַס: (ד) דֶּרֶךְ הַנְּהַ. דֶּרֶךְ הַמְקוֹס הוּא יְרוּשָׁלַיִם יִסְבּוּ פְּנֵיהֶם כְּשֶׁתִּחַר'
 בְּכַל וַיִּלְאוּ מִזֹּכֶה בְּרַשִׁיּוֹן כּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פְּרַס: (ו) רֹעִיָהּ הַתְּעוּס. מַלְכֵיהֶם הַתְּעוּס מַעֲלִי: הוֹיִם

ב א ו ר

נ (ב) הוֹבִישׁ בַּל חַח מְרוֹדֵךְ, אֵלֶּה הִיוּ אֵלֶּהי בְּכַל וְאָמַר הָרִי הִם כָּלְלוּ הוֹבִישׁוּ עִתָּה וּמָמוּ
 כִּי לֹא יוֹכְלוּ לַהֲכִיל אֶת עוֹבְדֵיהֶם (רד"ק). (ה) וְנִלְווּ, לִוּוּ נָס עַל דֶּרֶךְ הַעֲבַר.
 יח * 18 שׁוֹכְבִים

הַתְּעוֹם הַרִים שׁוֹבְבִים מֵהַר אֶל-
 גְּבֻעָה הִלְכוּ שִׁכְחוּ רְבֻצָם: (ז) כָּל-
 מִצְאֵיהֶם אֲכָלוּ וְצָרֵיהֶם אָמְרוּ
 לֹא נֶאֱשַׁם תַּחַת אֲשֶׁר הִטְאוּ
 לִיהוָה נֹוֹה צְדָקוֹ וּמְקוֹה אֲבוֹתֵיהֶם
 יְהוָה: (ח) נָדְדוּ מִתּוֹךְ בְּבֵל וּמֵאֶרֶץ
 כְּשָׂדִים יֵצְאוּ וְהָיוּ כְּעַתּוּדִים
 לְפָנֵי-צָאן: (ט) כִּי הִנֵּה אֲנֹכִי מַעִיר
 וּמַעֲלָה עַל-בְּכֹר קְהַל-גּוֹיִם
 גְּדֹלִים מֵאֶרֶץ צְפוֹן וְעָרְכוּ לָהּ
 מִשֵּׁם תִּלְכֹּד חֲצִיו כְּגִבּוֹר מִשְׁכִּיל
 לֹא יִשׁוּב רִיקָם: (י) וְהִיתָה כְּשָׂדִים
 לְשָׁלַל כָּר-שִׁלְלִיהָ יִשְׁבְּעוּ נֶאֱמַר-
 יְהוָה: (יא) כִּי תִשְׁמְחֵי כִּי תַעֲלוֹזִי
 שְׁמִי נִחַלְתִּי כִּי תִפּוֹשִׁי כְּעִגְלָה

לעֲהַרְטֵעַן עַם הָעָרוֹם שׁוּיֵיעַן
 אוּיף כַּעֲרֵעַן, זאָ רֶאָנְטֵעַ
 עַם פֿאַן כַּעֲרַג צוֹהִיגֵעַל, אונד
 פֿעֲרַגאַס גאַנץ אוּיף זײַנע
 טרײַט. (ז) ווער עס טראָף,
 פֿעֲרַשְׁלאַנג עס, ווער עס בעי-
 לִידִיגֵעַט, זאָנְטֵעַ: אִיךְ הֵאָ-
 כֵּעַ נִיכְטִס צוֹ כִּיסֵּעַן, דַּעַן זײַא
 הֵאָכֵעַ גַּעזִינְדִיגֵעַט גַּענֵעַן דַּעַן
 עײַנֵּעַן, דִיעוּעַ הַיּוֹלֹזֵאֲמַע הַרִ-
 דַּע, גַּענֵעַן דַּעַן עײַנֵּעַן, דַּעַר
 דִיאַ צוֹפֿעֲרוֹיכְט אִיהֶרֶר פֿאַ-
 טַעַר וּזאַר! — (ח) עֲלִיכְט אױס
 בְּכָלִס מױטטֵעַ, זִיעַהֲט הױנֵ-
 וועַ: פֿאַם כְּשָׂדִים-לֶאָנְדַּע, זײַד
 וױא דִיאַ כַּעֲקַקֵּעַ, דִיאַ פֿאַר
 דַּעַר הַעֲעֲרַדַּע הַעֲרַגֵּעַהֵעַן.
 (ט) אוּיף מײַן גַּעֲהִיִּס כִּרִיכְט
 אײַנֵּעַ מַעֲנַנֵּעַ מַעֲכְטִיגֶר פֿעֲלֵ-
 קַעַר אוּיף פֿאַן מױטטֵעַרנאַכְט,
 אונד רִיקֵקֵעַט הַעֲרַאָן גַּעַן בְּכָל,
 וועַן זײַא אָנגֵרײַעַעַן זײַעַנֵּעַן זײַא
 אוּיך, אִיהֶרֶע פֿפֿײַלֵּעַ טרַעֵעַ-
 פֿעַן וױא פֿאַם גַּעאַיבְטֵעַן קרִיעֵי

שובבום קרי צאו קרי חשמחו קרי תעלו קרי חשושו קרי
 גער, אונד פֿעהלען ניע. (י) זאָ ווירד כְּשָׂדִים צוֹר כִּיִּטֵּעַ, אונד זאָ פֿיעל עס ערבייטען,
 יעדער בעל־אדעט רײַכְלִיך זײַ! זאָ שפּרײַכְט דַּעַר עײַנֵּעַ. (יא) שָׁאן פֿראַהֲלֶאָקטֵעַט אִיהֶר,
 אִיהֶר פֿלינדֶרֶר מײַנֵּעַם ערבעס! הִיפֿפֿטֵעַט מוֹטְהוֹוִילִיג וױא אײַן קאַלב אים גראַוע,
 וויע.

ר ש י

שובבום. אל ההרים אל ע"א שנהרים. שובבום אנוויי"זאנן בלע"ז שובבום מלניהס. וי"ח הרים
 שובבום שלטוניא בזונן: (ז) ומקוה אבותיהס. וסבר אנהתהון: (ח) נדדו מתוך בבל. מעתה
 כאז משם: כעתודים לבני לאן. דרך העתודים ללכת לשני העדר בראש העזים: (ט) וערכו
 לה. ויסדרון עלה קרב: (יא) שומי נחלתי. בזוזי נחלתי: כי תפשו. לאן שומן: כעגלה דסה.
 הדסה

ב א ו ר

(ו) שובבים, הענין הזה עשאים שובבים שילנו מהר להר אל ע"ז אשר נו ונפירש", וכ"ת.
 (ז) לא נאשם, איך עלינו אשם נהרע להס תחת אשר מטאו. (ח) נדדו, אמר כנגד ישראל
 נדדו מתוך בבל. והיו כעתודים, תהיו כנלחכס כמו העתודים שהולכים לפני הלחן כן תהיו
 אשם בלי פסד ויראה (רד"ק). (ט) וערכו לה, כלומר כאשר ערכו להס מיד ילכדוה כי חליו
 כגבור משכיל. כגבור משכיל, חכי הקהל הזה שיגלו על בבל יהיו כזוי גבור משכיל שלא ישובו
 ריקס נירוחו שלא יתרג (רד"ק). (יא) כי חשושו, מענין ופשו פשויו (חנניקו ח' ח') וטעמו קדק ועדן
 כמו נפשו עמך על ההרים (נחום ג' י"ח) מ"י ואתנדרא עמך, ועיין מלה זחת בספר המלין
 להחכם

דָּשָׂה וּתְצַהֲלִי בְּאֵבְרִים: (יב) בּוֹשָׂה
 אִמְכֶם מְאֹד חִפְרָה יוֹלְדֹתְכֶם
 הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מְדַבֵּר צִיָּה
 וְעַרְבָּה: (יג) מִקְצָף יְהוָה לֹא
 תֵשֵׁב וְהִיתָה שְׂמֵמָה כְּלָה כָּל
 עִבְרָא עַל-בְּכַל יִשְׂרָאֵל עַל-
 כָּל-מְכוֹתֶיהָ: (יד) עֲרֹכוּ עַל-
 בָּבֶל וְסָבִיב כָּל-דְּרָכֶי קִשְׁת יָדוֹ
 אֵלֶיהָ אֶל-תְּחַמְלוּ אַרְחֵץ כִּי
 לִיהוָה חֲטָאָה: (טו) הָרִיעוּ עֲלֶיהָ
 סָבִיב נְתַנְהָ יָדָהּ נִפְלוּ אֲשׁוּרֵיָהּ
 גְּהַרְסוּ הַזְמוֹתֶיהָ כִּי נִקְמַת יְהוָה
 הִיא הַנִּקְמוּ בָּהּ כַּאֲשֶׁר עֲשִׂתָהּ
 עֲשׂוּ-לָהּ: (טז) כָּרְתוּ זֹרַע מִבְּבֶל
 וְתַפֵּשׂ מִגֹּל בַּעַת קִצִּיר מִפְּנֵי חֶרֶב
 הַיּוֹנָה אִישׁ אֶל-עַמּוֹ יִפְנוּ וְאִישׁ
 לְאַרְצוֹ יָנוּסוּ: (יז) שָׂה פְּזוּרָה

וויעהערטעט וויא דיא הענגט
 סטען; (יב) אבער נון מוס
 גראסע שמאך אייערע מיט.
 טער ערדולדען, מוס עררא.
 טהען דיא, דיא אייך געבא.
 רען. זעהעט! דאז איזטדער
 פעלקער ענדע: וויסטע, אדע
 אונד ווילדניס. (יג) ווייל עם
 דען עוויגען ערצירנטע,
 מוס עם אונבוועאהנט, מוס
 גענצליך פערארעט ווערדען.
 ווער פאראיבער ציעהט אי.
 בער כבל, ווירד זיך ענטועט.
 צען, אונד שטוינען איבער
 איהרע שלעגע. (יד) שטעללט
 אייך הערום אום כבל, איהר
 כאגענשיטצען אללע! שיע.
 סעט אויף זיא, שפארעט ניכט
 דיא פאלע, זיא האט ווידער
 דען עוויגען געזינדיגט (טו) ער.
 העכעט פערלרגעשרייא ווידער
 זיא אום אונד אום, שאן ריי.
 לעט זיא דיא האנד, שאן זיא
 קען איהרע גרונדפעסטע, דיא
 מויערן שטירצען צוואממען!
 דאז איזט דעם עוויגען ראפע,
 זא ראפעט אייך אן איהר,
 טהיעט איהר, וויא זיא גע.
 טהאן האט. (טז) פערטילגט
 דען זאעמאן אויס כבל, דען

והצהלו קרי. אשוחיה קרי ישראל

זיעלשווינגער צור ערנטעצייט. פאר דעם פערדערבענס שויערדט איילעט יעדער זיי.
 נעם פאלקע צו, פליעהעטייערער אין זיין פאטערלאנד. — (יז) איינע צערשטרייטע העער.

ר ש"י

הדסה בתנאים ואובל' חמיד: (יב) אמב'. כניסיותכ': אחרית גויס. אס ראשיתנס גדול
 אחריתכ' יהיה מדבר: (יד) ידו אליה. זרקו לה אבני' כמו וידו אכן כי (איכה ג'): (טו) נתנה
 ידה. באדם שאין בו כח ומושיע יד לכל מי שרוחה לבקש רחמים ועזרה וכן מלכים נתנו יד
 (אס ה') הוצטנו יד למלכים לבקש מהם עזרה: אשוחיה. חוזק ישדותיה וכן ואשוח ימטו
 (עזרא י'). ובלשון משנה כגון אלו הסופרי' לאשוחין וכן והתאוששו והתחזקו: כאשר עשתה.
 לעיר ה': (טז) כרתו זרע. שילו מלכת מכבל ואחידו חרבא בעידן קטול:

ב א ו ר

להחכם געועניוס. דשא, בענלה שהיא חמיד רועה בדשא והוא חואר במקום ה"א הנקבה,
 ואל"ף הזרע נגרעה או נשלה ה"א והקא"ן סימן נפילתה (יד"ק). (יב) בושח אמבם, היא
 נבל הכירה שהיא פיתה אס כל הארץ. (טו) נחנה ידה, כלומר מקרה עלמה אל האויבים

דע איזט ישראל, דורך לעזען
 פֿערֿאָנט; דער ציערשט צאהן
 אָן איהו געלעגט, וואָר דער
 קעניג פֿאָן אשור; דער צו־
 לעטצט איהו גאַנץ צערנאַגטע,
 וואָר גבוכדרצר, קעניג פֿאָן
 בבל. (יח) דאָהער שפּריכט
 זאָ דער הערר דער העער.
 שאַרען, דער גאַטט ישראל'ס:
 זאָ געוויס וועט איד היים דען
 קעניג פֿאָן בבל אונד זיין גאַז־
 צעס לאַנד, זאָ געוויס איד
 דען קעניג אשור היימגעוויכט
 האַכע; (יט) אונד ישראל פֿיה.
 רע איד צוריק וויעדער אן זיי.
 נע הירדע, דאָס עס ווידע
 אויף דעס כרמל אונד כשי,
 אונד אויף אפּריס'ס בערג,
 אויף גלעד זיך רייכליך געהי.
 רע. (כ) אין יענען טאַגען אונד
 צור זעלבען צייט, שפּריכט
 דער עוויגע, ווירד מאַן זוכען
 דאָן פֿערגעהען ישראל'ס,
 אַבער אומזאַנסט; דיא לאַ־
 סטער יהודה'ס, אונד ניכטס
 ווירד מאַן פֿינדען; דען איד
 פֿערצויהע דענען, דיא איד
 צוריק ליעס. — (כא) געהע

ישראל אריות הדיחו הראשון
 אכלו מלך אשור וזה האחרון
 עצמו גבוכדרצר מלך בבל:
 (יח) לכן כה־אמר יהוה צבאות
 אלהי ישראל הנני פקד אל־
 מלך בבל ואל־ארצו כאשר
 פקדתי אר־מלך אשור:
 (יט) ושבתתי את־ישראל אל־
 גוהו ורעה הכרמל והבשן ובהר
 אפרים והגלעד השבע נפשו:
 (כ) בימים ההם ובעת ההיא
 נאם־יהוה יבקש את־עון ישראל
 ואיננו ואת־חטאת יהודה ולא
 חמצא־ינה כי אסכה לא־אשר
 אשׂאיר: (כא) על־הארץ מרחים
 עליה עליה ואל־יושבי פְּהוֹד
 חרב־והחרם אחריהם נאם־יהוה

ועשה
 אל־זאָ הינויף איבער דאָן רעבעללישע לאַנד, הינויף איבער דיא שטראַפֿ־
 ווירדיגען בעוואָהנער! פֿערוויסטע, פֿערטילגע הינטער איהנען הער! שפּריכט דער

ר ש י

(יו) הראשון אכלו. שהגלה עזרת השנטיים: עלמו. גרמו גירס עלמותיו שגמר השירי יהודה
 ובנימן. עזמו דיאזא"אך בלע"ז: (יט) ורעה הכרמל. לשון מרעה: (כא) מרחים. שהמרתני
 והרגזתי: פקוד. שם מדינה וכן פקוד ושיעוקוב (יחזקאל כ"ג) תיגס יונתן שם מדינות:
 ועשה

ב א ו ר

כי לא תוכל לעמוד בפניהם ובנגדם (רד"ק). (יו) הראשון אכלו, פי' אכל נשרו שלא נאשר
 לו אלא העלמות והוא מלך אשור שהגלה לראובני ולגדי ולמני שנט מנשה וחז"כ שאר שנטיים
 לא נאשר אלא יהודה ובנימן, והאחרון שנט עלמותיו עד שלא נאשר בו דבר זה גבוכדנצר
 שהגלה יהודה ובנימן והזרינו יבוא'ים וכל ערי יהודה (רד"ק). (כא) מרחים, פקוד, מרגמתי
 כפי'

תרגום אשכנזי קמ

עוויגע, פאללציעהע וואס איך
 דיר בעפאלען. (כג) הא!
 קריגעסלערם טאכט אים
 לאנדע, אונד איין געוואלטיג
 גער או סברוך. (כג) אד! וויא
 איזט צערשמעטערט נון,
 צערשפליטטערט דער איזער
 נע צערטריט מערער דע-גאני
 צען ערדע, וויא ווארדע בכל
 צום ענטזעטצען אונטער דען
 פעלקערן! (כד) איך לענטע
 פאללען דיר, אונד דיא ווארסט
 געפאנגען. אָ בכל! בעפאר
 דוא נאך עם וואוסטעכט,
 ווארכט ערהאשט, ערגריי-
 פען, ווייל דוא דיך ערהא-
 בעכט געען דען עוויגען.
 (כה) דער עו יגע זעלכסט עפ-
 נעטע וינע ריסטקאמער,
 אונד גאב הערויס דיא ווא-
 פען וינע צאָרנעס. יא עם
 איזט דאָ ווערק דעם עוויגען,
 דעם העררן דער הינערשא-
 רע, וואס אים לאנדע דער
 כשדים פאָרנעהט. (כו) אי-
 בערפאלעט זיא פאָן אללען
 זייטען, ערברעכעט איהרע
 פאָררצטהסהיזער, ווערפעט
 איבער דען הויפען זיא וויא

ועשה ככל אשר צויתיה: (כג) קול
 מלחמה בארץ ושבר גדול:
 (כג) איך נגדע וישבר פטיש כל-
 הארץ איך היתה לשמה בכל
 בגוים: (כד) יקשתי לך וגם-גלכדת
 בכל ואת לא ידעת נמצאת וגם-
 נתפשת כי ביהורה התגרות:
 (כה) פתח יהוה את-אזרו ויצא
 את-כלי זעמו כי-מלאכה היא
 לאדני יהוה צבאות בארץ
 בשדים: (כו) באו-לה מקץ פתחו
 מאבטיה סלוחה כמו-ערמים
 והחרימוה אל-תהי-לה שארית:
 (כז) חרבו כל-פריה ירדו לטבח
 הוי עליהם כי-בא יומם עת
 פקדתם: (כח) קול גסים ופליטים
 מארץ בגל להגיד בציון את-

נקמ

גארבען, אונד פערטילגט זיא גאנץ, דאס ניכטס מעהר פאָן איהר צוריק בלייבע.
 (כו) פֿערגניכטעט איהרע שטיערע אללע, טרייבעט זיא הינאכ צור שלאכטבאנק! וועהע איה-
 נען! איהרע שטונדע איזט דא, דיא צייט דער אנהרונג. (כז) דאָ וועהגעשרייא דער
 פֿליכטיגען דער ענטראָנגענען אויס בכל, ערשאַללעט, אונד פֿערקינדעט ציון דיאראַ-
 כע

ר ש י

ועשה ככל אשר צויתיה: (כג) פטיש כל הארץ. שהיה מכוון
 ומכת את הנל: (כד) יקשתי לך. לשון מוקש: (כו) נאל לה מקץ. מסוף העיר התחילו בה שלח
 מדע ותחפש פחלים: פתחו מאבטיהם. תירג' יונתן איבולתה שעניה ואין לו דמיון. ומנחם
 חננו ל' חנוס: סלוחה. דושו אותה: כמו ערמים. גרוח: (כז) כל פריה. שהיה כן דרך

ב א ו ר

כפי הכשדי רד"ק ורש"י מרחים מענין מרי ופקוד מענין עונש ופקידה. (כב) קול מלחמה,
 מאמר כזה גא לרוב נבזמות אלה תמיד אחר קריאת ה' לאויב, לומר כאשר כזה כן הוא.
 (כז) בקץ, ר"ל מכל קץ וקץ וזהו מכל נד וכאשר הרגומי. פליה כבו ערמיב, עשו הליס

בע דעס עוויגען, דיא ראכע זיינעס טעמפעלס. (נט) פֿער זאממעלט אייך אום כבל, איהר שיטצען! איהר קונדיגע דעס באגענס! לאגערט אייך רינגס אום זיא הער, דאס ניכטס פֿאן איהר ענטקאממע! צאהלעט איהר נאך פֿער. דיענסט! וויא זיא פֿערפֿוהר, זא פֿערפֿאהרעט מיט איהר, דען זיא האט פֿרעפֿעהאפט זיך בענאממען געגן דען עוויגן געגען דען הייליגען ישראל'ס. (ל) דארום פֿאללען איהרע שטרייטער אויף דען שטראס. סען, אונד אללע קריענס. העלרען געהען אונטער אן יע. נעם טאגע, שפריכט דער עווי גע. (לא) איך קאממע איבער דיך, פֿערוועגענער! שפריכט דער עוויגע, דער הערר דער העערשאַרען, דיינע שטינדע שלענט, דיא צייט דער פֿער געלטונג. (לב) דא שטירצעט דער פֿערוועגענע, זינקט, אונד קיינער הילפט איהם אויף, אין זיינען שטעדטען לעגע איך פֿיער אן, אינד לאס אללעס פֿערברענגען, וואס אום איהן ליעגט. (לג) זא שפריכט דער הערר דער העערשאַרען: געדריקט זינד ביידע, ישראל אונד יהודה; דיא זיא געפֿאנגען, האלטען זיא פֿעסט, וואללען זיא ניממער ענטלאס. סען

נקמת יהודה אלהינו נקמת היכלו: (כט) השמיעו אר-בבלו רבים כל-דרכי קשת חנו עליה סביב אל-יהי פליטה שלמו-לה כפעלה ככל אשר עשתה עשו-לה כי אל-יהוה ודה אל-קדושישראל: (ל) לכן יפלו בחוריה ברחבתיה וכל-אנשי מרחמתה ידמו ביום ההוא נאם-יהוה: (לא) הנני אליה ודון נאם-אדני יהוה צבאות כי בא יומה עת פקדתיה: (לב) וכשל זדון ונפל ואין לו מקום והצתי אש בעריו ואכלה כל-סביבתיו: (לג) כה אמר יהוה צבאות עשוקים בני-ישראל ובני-יהודה יחדו וכל-שביהם החזיקו בם מאנו שלחם:

לה קריוולא כתיב נאלם

ליעגט. (לג) זא שפריכט דער הערר דער העערשאַרען: געדריקט זינד ביידע, ישראל אונד יהודה; דיא זיא געפֿאנגען, האלטען זיא פֿעסט, וואללען זיא ניממער ענטלאס. סען

ר ש י

הנביאים להמשיל הזרים לפרים אבירים ולעתודים: (כט) השמיעו אל בבל רבים. לשון וישמג שחול את העם (שמאל ט' ט"ו) הועיקו להאסף אל בבל מורים נחלים כמו יסונו עלי רביו (איוב ט"ז): (ל) לכן. לשון שנועה:

הרגיע

ב א ו ר

חלים כמו ערמים משללה וכל לשון מסלה ענין הרמה (רי"ק) ולפיו תרגמתי. (כט) רבים, ע"ד יסונו עלי רביו (איוב ט"ז י"ג), ולמפרשים הרבים המה המורים את החלים, ולאחריה סמה החלים עלמס, ולפיהם יהי הפירוש פה השמיעו את קול חלים על בבל, ותרגומו: וחס. סעט

(לד) גַּאֲלָם חֶזְקֵי הַהוֹה צְבֹאוֹת שְׁמוֹ
 רִיב יְרִיב אֶת־רִיבָם לְמַעַן הַרְגִיעַ
 אֶת־הָאָרֶץ וְהַרְגִיזוּ לְיֹשְׁבֵי בְּבֵל:
 (לה) חָרַב עַל־כַּשְׁדִּים נֹאֵם־יְהוָה
 וְאֶל־יֹשְׁבֵי בְּבֵל וְאֶל־שְׂרֵיָה וְאֶל־
 חֲכַמֶיהָ: (לו) חָרַב אֶת־הַבְּדִים
 וְנֹאֲלוּ חָרַב אֶת־גְּבוּרֶיהָ וְחָתוּ:
 (לז) חָרַב אֶת־סוּסָיו וְאֶת־רֶכְבּוֹ
 וְאֶת־כָּל־הָעָרֵב אֲשֶׁר בְּתוֹכָהּ וְהָיוּ
 לְנָשִׁים חָרַב אֶת־אֹצְרוֹתֶיהָ
 וּבְזָזוּ: (לח) חָרַב אֶת־מִימֵיהֶוֵיבָשׁוֹ
 כִּי אָרֶץ פְּסִילִים הִיא וּבְאֵימִים
 יִתְהַלְּלוּ: (לט) לָכֵן יֹשְׁבוּ צִיִּים אֶת־
 אֵיִים וַיֵּשְׁבוּ בָהּ בְּנֹת יַעֲנָה וְלֹא־
 תֵּשֵׁב עוֹד לְגִזְחַ וְלֹא תִשְׁכֹּן עַד־

סעו. (לד) דאך מעכטני איזט
 איהר עררעכטער, הערר דער
 העערשאַרען איזט זיין נאָמע,
 ער ווירד שאַן פֿיהרען איהרען
 קאמפף, ערבעכען זאָלל דאָז
 לאַנד, ציטטערן זאָללען דיא
 בעוואָהנער בכל'ס. (לה) דאָז
 שווערדט (זום קעניג) א.
 בער דיא כשדים, שפריכט
 דער עוויגע, איבער דיא בע.
 וואָהנער בכל'ס, איבער איה.
 רע פֿירסטען אונד איבער איה.
 רע וויזע; (לו) דאָז שווערדט
 (זום קעניג) איבער דיא לג.
 נער, אונד זיא שטעהען אַלס
 טהאָען דא; דאָז שווערדט
 (קעניג) איבער דיא העלדען,
 אונד זיא זינד פֿערוויררט;
 (לז) דאָז שווערדט איבער
 דיא רֶאָכסע, איבער דיא וואָ.
 גען אונד איבער דיא הילפס.
 טרופפען אללע, דיא הער
 פֿערוואַממעלט זינד, דאָס זיא
 צו וויבערן ווערדען; דאָז
 שווערדט איבער איהרע שעט.

דור

צע, דאָס זיא געפלינדערט ווערדען. (לח) זאָננענבראָנד (קעניג) איבער איהרע
 געוועסער, דאָס זיא פֿערטראַקנען, דען דיעזעס לאַנד איזט פֿאַלל געטצען,
 אונד זיינע בעוואָהנער פֿראַהלען דער שרעקבילדער זיך. (לט) דאָרום זאָללען
 אויך וויכט. אונד מעעראונגעדייער היער הויזען, נאָכטאָיילען זאָללען דאָ זיך
 ניסטען, דאָס נייעמאַנד איין אָבראָך, אונד נייעמאַנד רוהע היער בינדע צו עוויגען

ר ש י

(לד) הרגיע את הארץ. כשכול נבל יהי מרגוע והנחה לבל: (לו) אל הנדים. אל הקוסמים
 שלה: ונחלו. נקסמיהם ודומה לו מפר אומות נדים (ישעיה מ"ד) וכן תירג' יונתן על שם
 שבד' ולומרים דברי חז"ל: (לז) הערב. סומכוותא גרנטי' חס בלע"ז: (לח) ונחמים יתהללו.
 ישעמו. ל"ח פורונט' רונט בלע"ז ונח"י ישחמון באלהי הענקי' שהיו להם: (לט) ליים את
 חיים. יערען חמון בחולין מיני חיות המכוין בחורבה:

ב א ו ר

פעט חיבער בכל דיא פֿעיוונטן שוויירען, חיהר בקאָגענטיטלען חלוע. (לד) הרגיע, מענין רוגע
 היס, וכמרגום הכשדי בריל למחבר רשיעי ארעה ולחיתחה זיעה לכל ימני נבל. (לה) הרב
 על כשדים, נאמר על הכלל, ונמקרוחת הנאים פורט וכוך. (לד) ובאמים, נקראו העלכני'
 אימים לפי שבבדיהם יפחדו מהם (רד"ק). יהתללו, כח"י ונטעוהס ישחמון ועניינו שבו
 עכמו בהרמת פה, ומחמר זה מוסב על מקריח ל"ז. לכן ינא המרב על ארץ כשדים כי ארץ
 כסילים' היא ועל יושבי נבל כי נאמרים יתהללו. (לכ) ציב, חזת האונות נליה. ואיים,

דֹּר וְדֹר: (מ) כְּמַהֲפֹכֶת אֱלֹהִים
 אֶת־סֹדֶם וְאֶת־עַמֹּרָה וְאֶת־
 שְׂכֵנֶיהָ נֶאֱסַיְהוּהָ לֹא־יֵשֵׁב שָׁם
 אִישׁ וְלֹא־יִגְוֹר בָּהּ בֶּן־אָדָם:
 (מא) הִנֵּה עִם־בָּא מִצְפּוֹן וְגוֹי גָדוֹל
 וּמְלָכִים רַבִּים יַעֲרֹו מִיְרֻכְתֵּי־
 אֶרֶץ: (מב) קִשְׁת וְכִידֹן יִהְיוּקוּ
 אֲכֹזְרֵי הַמָּה וְלֹא יִרְחֲמוּ קוֹלָם
 כִּי־יִהְיֶה וְעַל־סוּסִים יִרְכָּבוּ
 עָרוֹךְ כְּאִישׁ לְמַלְחָמָה עָלֶיךָ
 בַּת־בְּבֵל: (מג) שָׁמַע מֶלֶךְ־בְּבֵל
 אֶת־שְׁמַעֲם וְרָפוּ יָדָיו צָרָה
 הִחְזִיקְתָּהוּ חֵיל כִּי־וַלְדָּה: (מד) הִנֵּה
 כְּאֲרִיָּה יַעֲלֶה מִגְּאוֹן הַיַּרְדֵּן אֶל־
 נֹוֶה אֵיתָן כִּי־אֲרַגִּיעָה אֲרוּצִים
 מֵעֲלֵיהָ וּמִי בַּחֹר אֵלֶיהָ אֶפְקֹד
 כִּי מִי כְמוֹנִי וּמִי יוֹעֵדֵנִי וּמִי־
 זֶה רָעָה אֲשֶׁר יַעֲמֵד לְפָנָי: (מה) לָכֵן

צייטען. (מ) וויא אויף דען
 טריממען דעם פֿאָן גאָטט
 פֿערהערטען סדרום'ס,
 עמורה'ס אונד איהרער נאָכ־
 באָרן, זאָ ווירד, שפּריכט
 דער עוויגע, אויך היער קיין
 מענש פֿערוויילען, קיין ער.
 דענוואָהן זיך אויפֿהאַלטען.
 (מא) זיעה! איין פֿאַלק קעממט
 פֿאַם נאָרדלאַנדע איינהער,
 איינע מעכטיגע נאָציאָן מאָ.
 כֿעט פֿאָן דען אייסערסטען
 ראַנדען דער ערדע זיך אויף;
 (מב) מוטהיג ערגרייפֿט עס באָ.
 גען אונד לאַנצע, וואָפֿענעט
 זיך מיט גרויזאַמקייט אים
 ניכטס צו פֿערשאַנען. וויא
 מערעספֿלוטה כרויעט זיינע
 שטיממע, אונד ריקקעט אויף
 ראָסען געריטען וויא איין
 מאַן צום קאַמפֿע אויף דיך
 לאָז, טאַכטער כבל! (מג) דער
 קעניג האַרט נור דיעס געריכט,
 אינד עס ערשלאַפֿען שאָן זיי
 גע הענדע, אַנגסט ערגרי פֿט
 איהן, אונד איין שמערץ וויא
 איינע געבעהרעין. (מד) וויא
 איין לעווע שטירצט ער איינ־
 הער פֿאָן ירדן'ס אונגעשטימען
 געביעטהע אויף דיא פֿעסטע

הירדע; ווען איך אויפֿבליקקע, פֿעריאָגע איך איהן פֿאָן דאַננען. דאָך ווער איזט דער
 אויסערוועהלטע דען איך דאָן איבער זיא זעמצע, ווער ווילל מיר זיך גלייבֿען? ווער מיט מיר
 עם אויפֿנעהמען? ווער איזט דער הירט דער פֿאַר מיר בעשטעהען ווילל? (מה) דאָרום
 הע

ר ש י

(מד) הנה כאריה. אשר יעלה מגאון הירדן כן יבא הצדה אל נוה איתן כן תירגם יונתן כא
 מלך במשחיתים ייסק עליהן כאריה דסליק מרום ירדנא למדנו גאון הירדן מקום אריות הוא
 ואף כך תירגמו יונתן ואיך חששה בגאון הירדן לקבל מות ברא ברום ירדנא: כי ארגיעה.
 כשאביא השעה: מעליה. ממעל לה: ומי יועידיני. למלחמה:

ב א ו ר

מיות הזוכנות באיים והמה מיות הים העולים לפעמים ושוכנים באי. (מא) הנה עם בא,
 המזמר הזה נאמר לישראל ונכבד באך ל מר כי כאשר עשו יושבי בבל, כן יעשה ה' להם ומנואר
 הוא לעיל בס' ו' ט"ו. (מד) הנה כאריה, עיין לעיל (מ"ט י"ט).

שָׁמְעוּ עֲצַת־יְהוָה אֲשֶׁר יַעֲזִיב אֶל־
 בָּבֶל וּמַחְשְׁבוֹתָיו אֲשֶׁר חָשַׁב
 אֶל־אֶרֶץ כְּשָׁדִים אִם־לֹא יִסְחָבוּם
 צְעִירֵי הַצֹּאן אִם־לֹא יֵשׁוּם
 עֲלֵיהֶם נוֹה: (מו) מְקוֹל נְתַפְשֶׁה
 בָּבֶל גִּרְעָשָׁה הָאָרֶץ וּזְעָקָה בְּגוֹיִם
 נִשְׁמָע:

הערעט דען ראטהשלוס דעם
 עיוניען דען ער בעשלאססען,
 הערעט זיינען פלאן דען ער
 ענטווארפען איבר דאן כשריב
 לאנד. — ער צערפליישעט
 זיאדיא צארטען שאאפע אונד
 איהרע הירדע איבער זיא
 רייסט ער ניעדער. (מו) פֿאָן
 דעם רופֿע: בבל איזט
 עראָבערט, ערכעכט דער
 ערבאָדען, דאָן געשרייא
 געהט פֿאָן פֿאָלק צו פֿאָלק.

נא (ח) כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מַעִיר
 עַרְבֵי־בָבֶל וְאֶל־יֹשְׁבֵי לֵב־קַמִּי
 רוּחַ מִשְׁחִית: (ג) וְשִׁלַּחְתִּי לְבָבֶל
 זָרִים וּזְרוּהָ וַיִּבְקְקוּ אֶת־אֶרְצָהָ
 כִּי־הִיוּ עָלֶיהָ מִסָּבִיב בְּיוֹם רָעָה:
 (ג) אֶל־יְדִרְךָ יְדִרְךָ הַדִּירְךָ קִשְׁתּוֹ
 וְאֶל־יִתְעַל בְּסָרְיָנּוֹ וְאֶל־תְּחַמְלוֹ
 אֶל־בְּחַרְיָה הַחֲרִימוּ כָל־צִבְאָה:

נא (ח) זא שפריכט דער עווי.
 גע: איך עררעגע ווי.
 דער בבל, ווידער דיא בעוואָה.
 גער דעם הערצענס מיינער
 פֿיינדע איינען פֿערדערבליכען
 ווינד. (ג) שיקקע וואַרפלער
 איבער בבל, דיא עס וואַר.
 פֿעלן, אונד זיין לאַנד אויס.
 לעזרען, דא זיא עס אומריני.
 גען אן יענעס טאָגע דעם איני.
 גליקס. (ג) קאָממעט היעהער.
 איהר שיטצען, יעדער, דער
 נורדען באַגען שפּאַננעט, יע.
 דער, דער נור מיט פּאַנצער זיך ערהעכעט, שאַנעט ניכט איהרע קריעגער, פֿערהעערעט

ידרך כחיב ולא קרי
 ונשלו
 דער, דער נור מיט פּאַנצער זיך ערהעכעט, שאַנעט ניכט איהרע קריעגער, פֿערהעערעט

ר ש י

(סה) לעירי הלאן. פרס לעיר לבני יפת:
 נא (א) לב קמי. כשדים בני דח"ת כ"ש: רוח משחית. את רוח מלך פרס ומדי שהוא משחית
 רוח טלנ"ט בלע"ז: (ב) חירוב. ונסלוב: ויבוקקו. וירוקנו: (ג) אל ידרוך הדורך. הרי
 זה מקרא קצר אל אשר אני אומר אם ידרוך הדורך קשתו: ואל יתעל בסריונו. אל יפסא:

ב א ו ר

(מו) מקול נהפשה בכל, מקול שנחפשה בכל, וכן חרגם יונתן מקל דליתחדת בכל זעת
 ארעא (רד"ק).
 נא (א) יושבי לב קמי, כנוי לבבל כי כל ארץ כשדים שונא ה' ועיר בכל כמו הלך, וטעם
 יושבי בכל (רמ"א) וב"כ מפי' הרד"ק. (ב) זרים וזרוה, זרים נכרים, זרוה מן
 מזרה ישראל והוא לשון נופל על לשון לזכות וזרים נשקל קמים מנחי העי"ן זרוה מנחי הלמ"ד
 מבנין הדגוש והרי"ש אינה ראוי להדגש, ויתכן לפרש זרים זרוה ענין אחד ושם אחד ויהי'
 זרים חאר בכלם דוים וב"כ וכת"י בוזין ויבזוזיון (רד"ק) וב"כ. (ג) אל ידרוך, השיעור
 במקרא הכנז הזה לדעתי כן הוא, ידרך או יבא הדורך אל דורכי קשת ואל יתעל בסריונו,
 ימל"ז הדורך הוא נושא ה. אשר, ונאמר על רובה קשת כאשר יקרא הדורך ביקב או בנת דורך
 סתם

דאז גאנצע לאנד, (ד) דאס
 כשדים'ס בארען בעדעקט
 ווערדע מיט ערשלאגענען, דיא
 שטראססען מיט פֿערוואונדע.
 טען. (ה) ניין, ניכט פֿער.
 לאכסען בלייבט ישראל אָדער
 יהודה פֿאָן זיינעם גאָטטע,
 פֿאָן דעם העררן דער הינער.
 שאַארען; דען פֿאַלל דער
 שטראַפֿגעריכטע איזט יעטצט
 איהר לאַנד פֿאַם הייליגען
 ישראל'ס. (ו) פֿלויכט אויס
 בכל'ס מיטטע, יעדער בע.
 זאָנדערס זיין אויף זיין לעבען
 בעדאָכט, דאָס ניכט אויך אויך
 טרעפֿע איהרעס פֿרעפֿעלס
 לאָהן, דען איינע ראַכעצייט
 דעם עוויגען איזט עס, ער
 פֿערגילט איהר, וואָס ער שול.
 דיג וואָר. (ז) איין גאָלדענער
 קעלך איזט בכל אין דעם עוו.
 גען האַנד, דער טרונקען מאַכט
 דיא גאנצע ערדע; פֿאָן איה.
 רעם וויינע טרינקען דיא פֿעל.

(ד) וּנְפְלוּ חֲלָלִים בְּאֶרֶץ כְּשָׁדִים
 וּמִדְּקָרִים בְּחוּצוֹתֶיהָ: (ה) כִּי לֹא־
 אֶלְמָן יִשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה מֵאֲרָהֵיו
 מִיְהוּהָ צְבָאוֹת כִּי אֲרָצָם מְלָאָה
 אֲשֶׁם מִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: (ו) גִּסּוּוּ
 מִתּוֹךְ בָּבֶל וּמִדְּמוֹ אִישׁ גִּפְשׁוֹ
 אֶרְתִּדְמוּ בַּעֲוֹנָהּ כִּי עַתָּה נִקְמָה
 הִיא לַיהוָה גְּמוּלָהּ הוּא מְשַׁלֵּם לָהּ:
 (ז) כּוֹס־זָהָב בָּבֶל בְּיַד־יְרֵחוֹ
 מְשַׁכֶּרֶת כָּל־הָאָרֶץ מִיַּיְנָהּ שְׁתוּ
 גוֹיִם עַל־כֵּן יִתְהַלְּלוּ גוֹיִם:
 (ח) פֶּתָאֵם נִפְלָה בָּבֶל וְהַשֶּׁבֶר
 הִילִיכוּ עָלֶיהָ קָחוּ צָרִי לְמַכְאוּבָהּ
 אֹולֵי הַרְפָּא: (ט) רַפְּאֵנוּ אֶת־

בבל

קער, דאָרום ווערדען זיא אַללע בעטייכט. (ח) אָבער פלעטצליך (פֿעולט דער בעכער)
 פֿעללט בבל, אונד ווירד צערשפליטטערט; אָ בעוויינעט עס! שאַפֿעט באַלואַם זיינעם
 שמערצע, פֿיעללייכט ווירד איהם געהאַלפֿען. (ט) וויר פֿערוואַטען עס, בבל צו היי
 לען

ר ש י

(ח) כִּי לֹא אֶלְמָן. לאַ שמוּ מלנקים נקמתו: כִּי אֲרָם. שַׁל כְּשָׁדִים: (ו) נִסּוּ. יִשְׂרָאֵל מִחוּךְ
 בָּבֶל: (ז) כּוֹס זָהָב. הימה בבל עד הנה ביד ה' לשבר זה את כל הארץ יין הקימה: על כן
 יתהוללו גוים. נשחברו ונשטמו: (ט) נגע אל השמים משפּטה. נבה פורענותם עד אל השמי':
 הוֹלִיחַ

ב א ו ר

סחם, והיא קריאה אל האויב לבוא על כל דורכי קשת ועל כל אנשי מלחמה בבל כדרכו לרוב
 בננוקה זאת, ואומר כן בלשון נופל על לשון על הדריכה ועל העליה והנן. (ה) מלאה אשם,
 אשם מענין שממה וגם מענין עון, ולכן הוא לרוב שממה הנאה על העון לעונש כמו הקאש'אם
 חלבים (תהלים ח' י"א) ועיין בהמבאר שם וכיוצא בזה, ולפי כוונה זאת חרגמתי לומר זה
 האות לישראל כי ינהיגם מרחמם ולא יעונם כי ארנס מלאה אשם, ר"ל כל השוכנים עמה
 בארנס יאשמו ויענשו בידו החזקה נכמו ובגבורתו נכ"מ אשר המה יושבים. (ז) ביד ה', מלך
 בבל היה שליח האל להחריב גוים, והוא מה שאמר לשעלה קח את כוס היין החמה הזאת
 מידי והשקית אותם את כל הגוים וכן אמר הנה מיינה שמו גוים (ד"ק) וב"ת. (ח) שחאום
 נשלה

בְּבֵל וְלֹא נִרְפְּתָה עֲזֹבוֹהָ וְנִלְךְ
 אִישׁ לְאֶרְצוֹ כִּי־נִגַע אֶל־הַשָּׁמַיִם
 מִשְׁפָּטָהּ וְנִשְׂאָה עַד־שָׁחֲקִים:
 (י) הוֹצִיָא יְהוָה אֶת־צַדִּיקְתִּינוּ בָּאוֹ
 וְנִסְפְּרָה בְּצִיּוֹן אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה
 אֱלֹהֵינוּ: (יא) הִבְרֹוּ הַחֲצִיִּים מִלְּאוֹ
 הַשְּׁלֵטִים הָעִיר יְהוָה אֶת־רוּחַ
 מַלְכֵי מִדֵּי כִּי עַל־בְּבֵל מִזְמֶרְתּוֹ
 לְהִשְׁחִיתָהּ כִּי־נִקְמַת יְהוָה הִיא
 נִקְמַת הַיְכָלוֹ: (יב) אֶל־חֹמֹת בְּבֵל
 שְׂאוֹגִים הַחֲזִיקוּ הַמְּשֻׁמֵּר הַקִּימוּ
 שְׁמָרִים הַכִּינוּ הָאֲרָבִים כִּי גַם־זִמְם
 יְהוָה גַּם־עָשָׂה אֶת אֲשֶׁר־דִּבֶּר
 אֶל־יִשְׁבֵּי בְּבֵל: (יג) שִׁכְנֹתַי עַל־
 מִסְרָבִים רַבַּת אוֹצְרֹת בָּא קֶצֶד
 אֶמֶת בְּצַעֲד: (יד) נִשְׁבַּע יְהוָה

לעז, אכער אינזאנסט, עם
 געגעזעט ניכט. זא פערלאסט.
 סעט עם דען, לאססעט אונו
 ווענגעהען, יעדער אין זיינע
 היימאטה צוריק, דען ביו צום
 היימעל רייכט איהר פערט
 ברעכען, ביו אין דיא וואלקען
 ערהעכט עס זיך. (י) דער עווי.
 גע האט געצייגט, דאס גע.
 רעכט אונזערע זאכע איזט;
 זא קאממעט נון, לאססעט
 אונו ערצעהלען אין ציון דיא
 ווירקונג דעס עוויגען אונזע.
 רעסנאטטעס. (יא) שערפעט
 דיא פפילען, פיללעט דיא
 קעכער! אויפגערענט האט
 דער עוויגע דען מוטה דער
 מעדישען העררשער, געגען
 בכל איזט ווינאנשלאג, עם גאנץ
 צו פערניכטען; דען דיא ראכע
 דעס עוויגן איזט עכ, דיא ראכע
 זיינעס טעכפעלס. (יב) אויף
 דען מויערן בכל'ס שטעקזעט
 דיא פאהגע אויס, פערשטער.
 קעט דיא בעזאטצונג, שטעל.
 לעט פאסטען אויף, לאססעט

שכנת קרי
 צנאח
 אין בערייט מאכט דען הינטערהאלט; דען בעזאסטען האט עם דער עוויגע, אונד
 וואס ער בכל'ס בעוואהנערן פעהרייסען, פאללזיהרט ער אויך געוויס. (יג) א דוא בע.
 וואהנערין וואס צעררייכער פלורען! רוא, דער אונגעהייערן שעטצע בעויטצערין!
 דיין ענדע נאהעט! דא ציעל דינער האבזשט. (יד) גע שווארען האט דער הערר דער
 העער.

ר ש י

(י) הוליא ה' את ג'קותינו. נוכרנו לפניו לזכות ונאו לדקות אבותינו לפניו: (יא) הכרו. לשון
 נקיון: השלטים. אשפות שהחלים נתונים בהם: (יב) גם זאס ה'. זה ימים רבים גם עזה
 את מומתו דרך המקרא לדבר שני גאין זה אחר זה ועל ידי האחרון נא הראשון: (יג) נא
 קלך. קן שלך: אמת בלעך. מדת חמאך. ל"א אמת בלעך מדת סופך כמו כי יבלע:

ב א ו ר

גבלה, הנוס עלמה ותזנר גם היא. (יא) הכרו החצים, לשון נקיון (רש"י) והוא מאמר לאנשי
 בבל לומר הכינו והניחו את אשר בידכם להלחם ולהציב מהם סרעה, אבל למנס תיעבו ותיעבו
 כנחזר בסוף הפרשה. (יג) שיבנת על מים רבים, בבל רנת מים, וכן הוא דרך משל על
 רוב הטובה שאיה לה מ'קדם וכן רנת אונרות אשר אונרות התבואה או אונרות כסף והב
 (רד"ק). אמז בצנך, מדת בלעך ר"ל נארה שמדת ובלעט יבואלים כן מדד לך סאל (סנ"ל).

העערשאַארן ביא זיינעם ווען.
 זען, פֿירוואַהר! וויא הייאשרעק-
 קען לאַס איד שאַארענווייזע
 מענשען איבער דיק הערפֿאַל-
 לען, אונד היידר דיר צורופֿען.
 (טו) דיא ערדע שוף ער מיט
 איינגער קראַפֿט, דאָז וועלט-
 אַלל גרינדעטע ער מיט זיינער
 ווייזהייט, דיא היממעל וואור-
 דען געשאַפֿאנט מיט זיינער
 פֿערנונפֿט. (טז) ביים געטאָ-
 זע, ווען ער וואַסערפֿלוטהען
 אין דיא ליפֿט זענדעט, דיא
 וואַלקען פֿאַם ראַנדע דער ער-
 דע הערויפֿהרט, דיא בליט-
 צע אין רעגען אויבואַנדעלט,
 אונד דען ווינד אויס זיינער
 האַפֿט לעסט. (יז) דער מענש
 הינגעגען איזט בעטהארט אונד
 אונוויססענד, יעדער גאַל-
 שמייער מוס זיינעם בילדעם
 זיך שעמען, דעססען גיס נור
 טיישונג אונד אָהנע לעכענס-
 גייסט איזט; (יח) טאַנד זינד

צבאות בנפשו כי אם מלאתיך
 אדם כילק וענו עליך יהודד:
 (טו) עשה ארץ בכהו מכין תבל
 בהכמתו ובתבונתו נטה שמים:
 (טז) לקול תהו המון מים בשמים
 ויער נשאים מקצה ארץ ברקים
 למטר עשהו ויצארוה מאצרותיו:
 (יז) נבער כל אדם מודעת הביש
 כל צרף מפסל כי שקר נסכו
 ולא רוח בם: (יח) הבל המה
 מעשה תעתעים בעת פקדתם
 יאבדו: (יט) לא כאלה חלק
 יעקוב כייצור הכל הוא ושבת
 נחלתו יהוה צבאות שמו:
 (כ) מפץ אתה לי כלי מלהמה

זיא אַללעוואַממט, איין געמעכטע דעם טרוגס, דאָז צו גרונדע געהען מוס צור צייט דער
 אָהנדונג. (יט) ניכט אַלואַ איזט יעקב'ס טהייל; דיעוער איזט דער שעפֿער אַללער
 וועזען אונד דיא שטיטצע זיינעם אייגענטהומס, הערר דער העערשאַארען איזט זיין
 נאַמע. (כ) איין צערשאַעטטערער וואַרסט דוא מיר, איינע וואַפֿע צום אַנגריפֿע, מיט

ר ש י

(יד) בנפשו. אינשימישי"מוש בלע"ז: כי אס. לשון נאמת: וענו עליך הידד. וירמון עלך נקלהן:
 מלאתיך אדם. אמליניך מסרית עממין דסניאין כחלא: (יז) נבער כל אדם. העושה פסל לאלוה: נסכו.
 לשון מסכה: (יח) בעת פקדתם. כשיפקוד הקב"ה עליהם ועל עובדיה: (יט) ושבת נחלתו.
 יעקב הנזכר למעל' נראש המקר': (כ) מפץ אתה לי. עד הנה העמדתיך לי להשחית ולמסן
 חת

ב א ו ר

(טו) עושה ארץ, עיין מ"ש על המאמר הזה בפ' י' י"ב. (יט) ושבת נחלתו, תרגמתי פה
 מענין משען ומשענה כמו שנטך ומשענתך (תהלים ב"ג ד') והוא הכנוי להש"י הוא יוצר הכל
 והוא עמוד עולם לנחלת יעקב, הפוך ממה שאמר למעלה על האלילים הנל המה מעשה תעתועים.
 וכח הרד"ק ושנה הפרשה הנה לענין אלילים שהיו בוטחים בהם בני בבל והיו חושבים כי
 בעבודתם היתה כללחתם, ועיין מ"ש להלכה במקרא מ"ו. (כ) משץ אהה, כל המאמר כלו
 תרגמתי

וּנְפַצְתִּי בָּךְ גּוֹלִים וְהִשְׁתַּחֲתִי בָּךְ
 מִמְּלָכוֹת: (כא) וּנְפַצְתִּי בָּךְ סוֹס
 וּרְכָבוֹ וּנְפַצְתִּי בָּךְ רֶכֶב וּרְכָבוֹ:
 (כב) וּנְפַצְתִּי בָּךְ אִישׁוֹ אִשָּׁה וּנְפַצְתִּי
 בָּךְ זָקֵן וְנָעַר וּנְפַצְתִּי בָּךְ בָּחֹר
 וּבַתּוּלָה: (כג) וּנְפַצְתִּי בָּךְ רֵעָה
 וְעֵדְרוֹ וּנְפַצְתִּי בָּךְ אֶכְרֹ וְצִמְדוֹ
 וּנְפַצְתִּי בָּךְ פַּחֲזוֹת וְסַגְנִים:
 (כד) וְשַׁלַּמְתִּי לְבָבְלָא וְלְכָל אוֹשְׁבֵי
 כְּשָׂדִים אֶת כָּל־רַעְתֶּם אֲשֶׁר־
 עָשׂוּ בְצִיּוֹן לְעֵינֵיכֶם נְאֻם יְהוָה:
 (כה) הִנְנִי אֹרִיף הַר הַמִּשְׁחִית
 נְאֻם־יְהוָה הַמִּשְׁחִית אֶת־כָּל־
 הָאָרֶץ וְנָטִיתִי אֶת־יָדֵי עָלֶיךָ
 וְגִלְגַּלְתִּיךָ מִן־הַסְּלַעִים וְנִתְחַתֶּיךָ
 לְהַר שָׂרְפָה: (כו) וְלֹא־יִקְחוּ מִמֶּנִּי
 אָבִן לְפָנָה וְאָבִן לְמוֹסְדוֹת כִּי־
 שִׁמְמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה נְאֻם־יְהוָה:
 (כז) שְׂאוּ־נֶס בְּאָרֶץ תִּקְעוּ שׁוֹפָר
 בְּגוֹיִם קִדְשׁוּ עָלֶיךָ גּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ
 עָלֶיךָ מִמְּלָכוֹת אֲרָרְט מְנִי

מיט דיר צערשמעטטערטע
 איד פֿעלקער, פֿערהעערטע
 איד קעניגרייכע. (כא) מיט דיר
 צערשמעטטערטע איד ראָס
 אונד רייטער, צערשמעטט
 טערטע איד דען וואַנען אונד
 זיינען לענקער. (כב) מיט דיר
 צערשמעטטערטע איד מאַן
 אונד ווי ב, גריוו אונד קנאַבען,
 דען יינגלינג אונד דיא יונג
 פֿרויא; (כג) מיט דיר צער־
 שמעטטערטע איד הירט אונד
 העערדע, דען אַקקערסמאַן
 אונד זיין געשפּאַן, צערשמעטט
 טערטע איד פֿירסטען אונד
 פֿיהרער. (כד) גון ווילל איד
 פֿערגעלטען בכל, שפּריכט
 דער עוויגע, פֿערגעלטען דען
 בעוואָהנערן כשדים פֿיר אַל.
 לע באַוהייטען, דיא זיא אין
 ציין פֿאַר אייערען אויגען אויס־
 געאיכט האַבען. (כה) יא איד
 קאַמוע איבער דיק, דוא פֿער־
 דערבענדער בערג, דער דוא
 פֿערדערבן בראַכטעסט איבער
 דאָ גאַנצע לאַנד, איד קאַמוע
 איבער דיק, שפּריכט דער עווי־
 גע, שטרעקע מיינען אַרם אויס,
 וועלצע דיק העראַב פֿאַן דיע־
 זעם פֿעלד אונד מאַכע צום
 בראַנדבערגע דיק, (כו) ניכט
 איינען עקשטיין, ניכט איי־
 גען שטיין צור גרונדפֿע־
 כטע ווירסט דואַראַרביעטהען
 קאַנען, דען איינע עוויגע

ואשכנז

וויסטע ווירד אויס דיר. זא שפּריכט דער עוויגע. (כו) שטעקקעט פֿאַהנען אויס
 אים לאַנדע, לאַססעט דיא פּאַזינען ערשאללען אונטער דען פֿעלקערן, רי־
 סטעט ווירער זיא דיא פֿעלקער, רופֿעט הערכייא דיא רייכע אררט, מני אונד אשכנז,
 ר ש י

את הזמות שנרתי עליהם גולה: (כד) ושלמתי לנבל. אחרי כל זאת שאגמור נקמתי על ידו
 באומות: (כו) קדשו. זמנו: טפסר. לאן חיל (או לאן אדון): סמר. הרי"נייר כלע"ז כמו

ב א ר

תרגמתי לפי פירש"י ע"ש. (כו) אררט מני, פלכי ארן מרמזעניען הקרובה לנבל וגם אשכנז

בעשטעללעט פֿעלרהערן ווי.
 דער זיא, כרינגעט מוטהונע
 ראָססע הערויף, גלייך דעזובאַר.
 שטיגען היישרעקקען. (כמ) רי.
 סטעט ווידער זיא דיא פֿעל.
 קער, דיא העררשער מדיִם,
 זיינע פֿיהרער, זיינע מאַט.
 האַבער אַללע, יא אַללעס
 וואָס אונטער זיינער באַטהמע.
 סיגקייט זיך בע פֿינדעט,
 (נט) דאָס דיא ערדע ערכעכע
 אונד שוואַנקע, דען פֿאַלל.
 פֿיהרט ווירר דעס עוויגען פֿאַר.
 זאָטץ ווידער בכל, דאָז גאַנצע
 לאַנד וויסט צו מאַען אונד
 אונבעוואָהנבאַר. — (ל) דיא
 קריענער בכל'ס פֿערמיידען
 אַללע געגענוועהר, האַלטען
 אין דען פֿעסטונגען זיך, זאָ
 שווינדעט הין איהרע קראַפֿט,
 זאָ ווערדען י ווייבערן גלייך,
 לי כֵּט וועררען אַנגעצונדעט
 איהרע וואָהנונגען, אונד ער.
 כראַען איהרע ריעגעל.
 (לא) אַיילבאַטע שט:סט אויף
 אַיילבאַטע, פֿערקינדער אויף
 פֿערקינדער, אום צו פֿערקיני
 דען דעם קעניגע פֿאַן כבלדאָס

וּאֲשַׁכְּנוּ פְּקֻדוֹ עֲלֵיהֶּ טַפְסָר
 הַעֲלוֹ-סוּם כִּילֶק סָמַר: (כח) קִדְשׁוֹ
 עֲלֵיהֶּ גּוֹיִם אֶת-מַלְכֵי מְדֵי אֶת-
 פְּחוּתִיהֶּ וְאֶת-כָּל-סִגְנִיהֶּ וְאֶת
 כָּל-אַרְץ מַמְשֻׁלָּתוֹ: (כט) וְהָרַעַשׁ
 הָאָרֶץ וְתַחֲלֵל כִּי קָמָה עַל-בָּבֶל
 מִחֲשָׁבוֹת יְהוָה לְשׁוֹם אֶת-אַרְץ
 בָּבֶל לְשִׁמְהָ מֵאֵין יוֹשֵׁב: (ל) חֲדָלוּ
 גְבוּרֵי בָבֶל לְהִלָּחֵם יוֹשְׁבוֹ
 בְּמִצְדוֹת נְשֹׂתָהּ גְבוּרָתָם הֵינִי
 לְנָשִׁים הַצִּיִּיתוּ מִשְׁכַּנְתֶּיהָ נִשְׁבְּרוּ
 בְּרִיחֶיהָ: (לא) רֵץ לְקִרְאֵת-רֵץ
 יְרוּץ וּמַגִּיד לְקִרְאֵת מַגִּיד לְהַגִּיד
 לְמֶלֶךְ בָּבֶל כִּי-נִלְכְּדָה עִירוֹ
 מִקְּצָה: (לב) וְהַמַּעֲבָרוֹת נִתְּפְּשׁוּ
 וְאֶת-הָאֲגָמִים שָׂרְפוּ בְּאֵשׁ וְאֲנָשׁוּ
 הַמִּלְחָמָה נִבְהָלוּ: (לג) כִּי כֹה

אמר
 אַננעגריפֿען זיינע רעדדענץ ויִיא פֿאַן אַללען וויטען. (לג) בעועטצט (וינד) דיא פֿורטהען,
 אויסגעבראַנגט (וינד) דיא זימפֿע, אונד מוטהלאָז (חינט) דאָז קריענספֿאַלק; (לג) דען
 זאָ

ר ש י

חַסַּם שַׁעֲרֵת נְשָׂרִי (איוב ד') : (כט) ותחול. לשון תלמדה: (ל) נשמה. קסלה כמו גיד הנשה

ב א ו ר

היתה ארץ סאוכה לנבל. טפסר, הנכון בזה כמו שנתב המבאר לס' נחום, כי המלה
 זאת מורכבת ממלת ערב טיף או טיאוף (וענינו הליכה נסיעה וסביבה) ומן סר שענינו שליט
 ומושל, ולס' תרגמתיו נאלו נאמר שר לבא. כילק סמר, מענין חסמר שערות נשרי, והדמיון
 בא או על הכמות שיהיו הסוסים כ"כ הרבה כילק סמר, או על האיכות שינאלו במהירות ויקרבו
 כחנבים מענין התרעישו בארבה (איוב ל"ט ב') ואנכי תרגמתי לפי שניהם. (ל) חדלו, כבר
 נלחו ונלקו ויראו מלהלחם עוד ויברחו וישנו במטודות להליל נפסם, ומתוך זה נשמה גבורתם
 ונקל הוא לאויב להכית משננותיהם ולשבור הנרימים. (לא) רץ לקראת רץ, היה לו לומר רץ
 אחר רץ, ומגיד אחר מגיד, אלא פירושו הנס ילך הראשון ויגיד למלך וישוב לו וימלא רץ אחר
 כל

אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 בְּתַבְבֵּל כְּגֵרן עַת הִדְרִיכָה עוֹד
 מֵעַט וּבָאָה עֵת־הַקְצִיר וְלָהּ:
 (לד) אֶכְלְנוּ הַמִּמֶּנּוּ נְבוּכַדְרֶאֱצַר
 מֶלֶךְ בָּבֶל הֶצִּיגְנוּ כְּלֵי־רִיק בְּלַעֲנוּ
 כַּתְנִין מִלֵּא כִרְשׁוֹ מֵעַד־נִי הִדִּיחֵנוּ:
 (לה) חֲמִסֵּי וּשְׂאֵרֵי עַרְבֵי־בָבֶל תֹּאמְרוּ
 יֹשְׁבֵת צִיּוֹן וְדַמֵּי אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל כִּשְׂדִים
 הָאֵמַר יְרוּשָׁלַם: (לו) לָכֵן כָּה
 אָמַר יְהוָה הַגְּנִי־רָב אֶת־רִיבְךָ
 וּגְנַמְתִּי אֶת־נְקַמְתְּךָ וְהַחֲרַבְתִּי
 אֶת־יְמָה וְהִזְבַּשְׁתִּי אֶת־מְקוֹרָהּ:
 (לז) וְהִיְתָה בָּבֶל לְגִלִּים וּמְעוֹן־
 תַּנִּים שָׁמָּה וּשְׂרָקָה מֵאֵין יוֹשֵׁב:
 (לח) יַחֲדוּ כַכְּפָרִים יִשְׂאָגוּ נְעָרוֹ

זא שפריצט דער הערר דער
 הערשאארען, דער גאטט
 ישראל'ס: דיא טאָכטער
 בבל'ס וואָר (פיר אנדערע) וויא
 איינע טעננע צור צייט דעם
 דרעשענס, אבער אין קורצער
 צייט קעמט פֿיר זיא זעלבער
 איינע ערנדטעצייט. (לד) אַב=
 גענאָגט, אומוויהלט האָט מיך
 נבוכדרצר, דער קעניג פֿאַן
 בבל, הינגעשטעללט מיך אַלס
 איין לעער געפֿעס, וויא איין
 קראָקאָדיל פֿערשלאַנג ער
 מיך, פֿילטע זיינען וואָנסט
 מיט מיינען לעקקערביססען,
 אונד וואָרף דאָן מיך אויס.
 (לה) מיין ערליטטענעס אונ=
 רעכט, מיין פֿלייש קאָממע אי=
 בער בבל, שפריצט צוון, אונד
 מיין בלוט איבער דיא בעוואָה=
 גער כשדים'ס, שפריצט
 ירושלים. (לו) פֿירוואָהר!
 שפריצט דער עוויגע, איך
 קעמפֿע דיינען קאמפֿ, אי=
 בערנעהמע דיינע ראָכע, איך
 פֿערטראָקנע זיינען זעע, אונד
 פֿערזענע זיינען קוועלל. (לז)
 כען, וויסטע, שווערליך אונד
 אונבעוואָהנבאר. (לח) בריללען
 וואָללען זיא אַללעזאַממט
 וויא

אבלני קרי. חמני קרי. הציגני קרי. בלעני קרי. הדיחני קרי.
 פֿערזענע זיינען קוועלל. (לז) בבל ווירד איין שטיינהויפֿען, איינע וואָהנונג דער דראָ=
 כען, וויסטע, שווערליך אונד אונבעוואָהנבאר. (לח) בריללען וואָללען זיא אַללעזאַממט

ר ש י

(בראש' ל"ב) שנה ממקומו: (לג) כגון עת הדריכה. הרי היא עתה מלאה כגון בעת שדשו
 תבואתה שהיא מליאה חטין: עוד מעט. ומחרוקן ותדמה לגורן בעת תחלת הקציר שהיא ריקנית:
 ולה) חמסי ושאריו. לעקת חמסי ומזונותי אשר אכלו שארי: (לח) נערו. לשון חמור נועז:

ב א ו ר

בא לקראתו גם כן להגיד למלך כי נלכדה עירו (רד"ק). (לג) עת הדריכה, ספי' לדעתי
 בעת ממעלתה היתה כגון אשר בו נדרכו העמרים ונדרנו בה כל בני תבל, אבל בימים לא
 כנירים תבא לה עתה עת הקציר ותדרך גם היא, ולפי' תרגמתי. (לד) חמני, מענין
 סכאך ובלבול, והוא מאמר ישראל "הנועקים על חמס ונבל וכפי' רד"ק. הדיחני, אבל את
 טוני ואח"כ הדיחני והקיאני כאשר ידית האדם את פסולת המאכל. (לה) חמסי ושאריו,
 שארי בשרי, ואמר חמסי על ההמון אשר בזו ושאריו על החללים וכן ודמי, וכפל הענין במלות
 שונות (רד"ק). (לו) ימה, מוסב על המליאה במקרא ל"ד בלעני כתנין, ובהיות שהתנין גדל
 בימים כמ"ג ואתה כתנים בימים (יחזקאל ל"ב ב'). אמר להמריב ימה ולהוכיח מקורה, ועיין
 בהושע י"ג ט"ו. (לח) נערו, כענין שאנו ורז"ל נהגו בזה הלשון על חמור באמרו חמור נועז

וויא דיא לאווען, איהרע שטיממע ערהעבען וויא יונגע ליען. (לט) אין איהרער היטצע לאס איך איהנען איין מאהל בערויטען, דא בערוישע איך זיא, דאס זיא רעכט פֿרעה; ליד ווערדען, אונד דארויף שלאפען דען עוויגען שלאף, אויס דעם זיא ניממער ערווא; בען, שפריכט דער עוויגע. (מ) וויא פעטטע ווידלעממער לאס איך זיא צור שלאכטבאנק שלעפפען, וויא ווידער אונד בעקקע. (מא) אך וויא איזט איבערוואונדען דעם פֿריע דענס ויטץ, עראכערט דער רוהם דעם לאנדעס, וויא ווארד בכל צום ענטזעטצען אונטער דען פעלקערן. (מב) דאז מעער האט בכל איבערשיועממעט, האט עס פֿערגראכען אין זיי גען אונגעהייערן וועללען. (מג) זיגע שטערטע זינד איי

כגורי אריות: (לט) בחמם אשית את משהיהם והשפרתים למען יעלוזו וישנו שנת-עולם ולא יקיצו נאם יהוה: (מ) אורידם בכרים לטבות כאילים עם-עתודים: (מא) איך נלכדה ששך ותתפש תהלת כד-הארץ איך היתה לשמה בכל בגוים: (מב) עלה על-בבד הים בהמון גליו נכסתרה: (מג) היו עריה לשמה ארץ ציה וערבה ארץ לא-ישב בהן כד-אישולא-יעבר בהן בן-אדם: (מד) ופקדתי על-כל בבבל והצאתי את-בלעז

גע שויערליכע וויסטע, איין דיררעס אדעס לאנד, איין לאנד, ווארין קיין מענטש זיך אויפהעלט, ווא קיין ערדענוואהן זיך בליקען לעסט. (מד) אויך בל אין בכל בלייבט גיכט אונגעשטראפט פֿאר מיר; איך רייס אויס דעם ראכען איהם, וואס ער פֿער-שלוקט

ר ש י

(לט) בחמם אשית את משהיהם. אבוין שיהו משהיהן בעת סוף כדי שישתברו: למען יעלוזו וישנו וירדמו: שנת עולם. שנת עולמית וכן עלתה גם מתוך משה ושכרות נחרבו ונהרגו ונלכדה העיר כמו שנאמר (בדניאל ה') בלשאר אחר נטעם חארט וגומ' (ס) אשתי חמרט וגומר (ס) זי בלילא קטיל בלשאר מלכא וגומר (ס) ודרוש מדאה קניל מלכותא: (מ) בכרים-כנשים כתורין: (מא) ששך. בכל בגי' דא"ת ב"ש: (מב) עלה על בבל הים. חיל גדול כמו הים: (מד) על כל. על ע"א של בבל: את בלעז. שחשפלו כל יושב הארץ תחתיו: ולא ינהרו. ולא

ב א ו ר

(רד"ק). (לט) בחמם, כלומר בעת חשימותם ובהיותם טובי לבב, אשית להם משהיהם ואשכרם שיעלוזו ותסול עליהם חרדמה וישנו שינת עולם, והוא משל על כרות רבות אשר יבא עליהם. (מ) אורידם בכרים, כמרעותם וישנו ותדשנה עלמותיהן בכרים אורידם לעבד. (מא) נלכדה ששך, עיין מ"ל לניל כ"ה כ"ו, ולס" הקריאה הזאת דומה מאז לקריאה בס' מ"ט כ"ד איך לא עווכה עיר תהלה קרית מאז, וכן תרגמתי. (מד) על כל בבבל, הנוכח

מפיו ולא ינהרו אליו עוד גוים
 גם חומת בבל נפרה: (מח) צאו
 מהזכה עמי ומלטו איש את-
 נפשו מחרון אף יהוה: (מו) ופך
 ירך לבבכם ותיראו בשמועה
 הנשמעת בארץ ובא בשנה
 השמועה והאחריו בשנה השמועה
 וחמם בארץ משר על-משל:
 (מז) לכן הנה ימים באים ופקדתי
 על-פסילי בבל וכל-ארצה
 תבוש וכל-חלליה יפלו בתזקה:
 (מח) ורננו על-בבל שמים וארץ

שלוקט, אונד ניכט מעהר
 שטראמען פֿעלקער צו איהם
 הער; אויך דאָ מויערן בכל'ס
 שטירצען איבער איינאנדער.
 (מח) צייך הינוועג מיין פֿאַלק
 אויס איהרער מיטטע, יעדער
 איינצעלנע אונטער דיר רעט
 מעדאָ לעבען זיך פֿאַר דער
 צאָרנגלוטה דעם עוויגען,
 (מו) דאָס ניכט פֿערצאָגע איי-
 ער הערץ אונד פֿורכט אייך
 איבערפֿאַללע פֿאַר דעם גע-
 ריכטע, דאָ הערום געהט אים
 לאַנדע. אין דיעזעס יאָהר
 ענטשטעהט זאָלך איין גע-
 ריכט, איין אַנדערעס געריכט
 וועדער אים פֿאַל גענדען
 יאָהר, געוואַלט ווירד פֿער-
 איבט אים לאַנדע, איין הער-
 שער פֿערדרענגט דען אַנדערן.

(מו) געוויס, עס קאָמט דאָ צייט, שפּריכט דער עוויגע, אונד איך זוכע היים דאָ געט
 צען בכל'ס, איהר גאַנצעס לאַנד מוס אין שמאָך ליעגען, אונד אין איהרער מיטטע מיס-
 סען אויך איהרע ערשלאַגענען הינפֿאַללען. (מח) פֿראַחלאַקקען ווערדען דאָן היטמעל

אונד

ר ש י

ולא יאספיו וכן ונהרו אליו כל הגוים (ישעיה ב') במימי נהרות כולם ההולכים אל הים: (מו) בשמועה
 הנשמעת בארץ. השמועה הזאת של בלשזר שנהרג: ונא בשנה השמועה. באותה שנה עלמה
 תבוא השמועה שחברה בבל מאליה מן השמי' שנת' (שם י"ג) והיתה בבל לבי ממלכות תפארת
 גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה: ואחריו בשנה. השניה: השמועה. הטובה
 לכם כה אמר כורש מלך פרס (עזרא א') מי נכס מכל עמו: מושל על מושל. דריוש המדי
 מלך

ב א ו ר

מדבר בלשון נופל על לשון, וכן מלת בלעו נופל על לשון בל. גם חומת בבל, יסמך מפלת
 החומה אבל מפלת בל, כי בית הכל עמד בתוך החומה הפנימית, לפי ספור היון העתקדחט
 בספרו הראשון פרק קפ"א, וגם יסמו בנין החומה ובנין כל העיר לכל זה. (מו) ופן ירך
 לבבכם, לפיכך אני מנטיחכם שלא תיראו מפני האויב שיבא אל בבל כי לא ירע לכם ותלאו
 מחוסם בבלום, ובלשזר מלך שלש שנים ובשנה ראשונה באה שמועת מדי שיבאו על בבל וכן
 בשנה השניה זהו ובאה בשנה השמועה וכן בשנה השלישית זהו ואחריו בשנה השמועה (כד"ק).
 וחמם בארץ, שיבאו חומסים בארץ כשדים. מושל על מושל, זהו כורש הפרסי שמלך אחר
 דריוש המדי (הנ"ל). (מו) וכל ארצה חבוש, יושבי כשדים שמו מנטחם על פסיליהם ואחרו
 כי רק בגללם באו להם המנוחה וממשלת הגדולה על כל הארץ, וע"ז יאמר הנביא שיבאו
 הימים ויפקדו כל פסילי בבל ותנוש כל הארץ, וכל בחוריה יפלו חללים בתוך העיר ולפני פסיליה'
 ויכאו

אונד ערדע איבער בכל, פֿראָה: לאַקקען אַללעס, וואָס צווישען ביידען לעגט, ווען דיא פֿער- וויסטער, שפּריכט דער עוויג גע, פֿאָן נאַרדען איהם קאַמט מען. (מט) דורך בכל פֿיע לען אינסט דער ישראלים פֿיעלע ערשלאַגען הין, דורך בכל פֿעללט איהם זעלבער נון זיין גאַנצעס לאַנד ערשלאַגען הין. (נ) געהעט איהר שווערדטענטראַנגענען! צווי דערט ניכט, געדענקעט דעס עוויגען אויס דער פֿערנע, רוי פֿעט ירושלים'ס בילד אויך אין דאָזיגע דעכטניס צוריק. (נא) אַך וויר שעמען אונז אַב דער שמאָך, דיא וויר ערלעכט, שאַם דעקט אונזער אַנט- ליטץ, דען באַרבאַרען זינד הערנעפֿאַללען איבער דיא הייליגטהימער דעס טעמי פעלס דעס עוויגען. (נד) דאָ- רום קאַממען דיא טאַגע, שפּריכט דער עוויגע, וואָ איך היימוואַכע זיינע געטצען אַללע, איבעראַלל אין זיינעם לאַנדע

וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם כִּי מִצְפּוֹן יָבוֹא-
 לָהֶם הַשּׁוֹדְדִים נְאֻם יְהוָה: (מט) גַּם-
 בְּכָר לְנַפְל חֲלָלִי יִשְׂרָאֵל גַּם-
 לְבַבֵּל נָפְלוּ חֲלָלִי כָּל-הָאָרֶץ:
 (כ) פְּלִטִים מִחֶרֶב הִלְכוּ אֶל-
 תַּעֲמָדוּ זָכְרוּ מִרְחוֹק אֶת-יְהוָה
 וִירוּשָׁלַם תַּעֲרָה עַל-לִבְבְּכֶם:
 (כא) בְּשָׁנוּ כִּי-שָׁמַעְנוּ הִרְפָּה
 כַּסְתָּה כְּלִמָּה פָּנֵינוּ כִּי בָאוּ זָרִים
 עַד-מִקְדָּשֵׁי בֵּית-יְהוָה: (כב) לָכֵן
 הִנֵּה-יָמִים בָּאִים נְאֻם יְהוָה
 וּפְקַדְתִּי עַל-פְּסִילֶיהָ וּבְכָל-
 אֲרָצָהּ יֵאָנֶק חָלָל: (כג) כִּי-תַעֲלֶה
 בְּכָל הַשָּׁמַיִם וְכִי תִבְצֹר מְרוֹם
 עֹזֵה מְאֹתֵי יְבָאוּ שׁוֹדְדִים לָהּ נְאֻם-
 יְהוָה: (כד) קוֹל זַעֲקָה מִבְּבֶל וּשְׁבַר

זאַללען פֿערוואונדערטע ראַכעל. (נג) שטיענע בכל אויך היממעלאַן, גרינדע עס אויף דען העבֿ- סטען העהען זיינע מאַכט, דיא פֿערוויסטער, דיא איך אויסזענדע, ווערדען אויך דאָרטען דרינגן צו איהם, שפּריכט דער עו גע. (נד) איין אַנגסטגעשרייאַ ערשלאַלעט אין בכל, איין גראַף- סער

ר ש י

מֶלֶךְ שָׁנָה אַחַת וּבַשָּׁנָה הַשְּׁנַיִת כּוֹרַשׁ הִפְרִיס: (מז) גַּם בְּכָל . הֵיט' לְנַפּוֹל צֶה חֲלָלִי יִשְׂרָאֵל: גַּם לְבַבֵּל . יִשְׁלוּ חֲלָלִי כָּל אֲרָצָה: (נ) פְּלִיטִים מִחֶרֶב . יִשְׂרָאֵל שָׁגְלוּ לַחֹכְמָה שְׁפִלְטוּ מִחֶרֶב וּבְחֹרָדִין: (נא) כִּי שָׁמַעְנוּ חֲרָפָה . שָׁחֲזוּ כַּשְׂדִּים חֹמְרִים וּמִחֲרָפִים אֹתָנוּ לֵאמֹר יֵד אֶלְהֵינוּ רַמָּה שֶׁמִּחֲרַבְנוּ אֶת בֵּיתוֹ: (נב) יִחְזַק חָלָל . יִזְעַק חָלָל כַּשְׂחֹרְגִים אֶת הַאֲדָם בָּחַן אִו בְּרוּמָח וְהוּא גּוֹמֵשׁ כַּשְׂמוֹלִיאַל הַרֹמַח הוּא הַזְּנִיקָה: (נג) וְכִי תִכְכַּר . לִסְוֹן מִנְכַר חֹזֵק: מֵאֲתֵי יְבוּאָו שׁוֹדְדִים לָהּ . מֵאֲתֵי מֵן הַשָּׁמַיִם

ב א ו ר

וִירָאוּ כָּלֵס כִּי הַכֵּל הַמֵּה וְאִין צִידֵס לַהֲטִיב עֵאֶם, וּבִזָּה תִבְנִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ כָּלוּ. (מט) גַּם בְּכָל לְנַפּוֹל, יִתְכַן כִּי בְּדַגְרִים הַאֲלָה יִרְנָנוּ שָׁמַיִם וְאֶרֶץ וְיִאֲכָרוּ גַם בְּכָל לְנַפּוֹל וְגו'. (נב) וּבְכָל אֲרָצָה

גָּדוֹל מֵאֶרֶץ כְּשָׁדִים: (נה) כִּי
 שָׁדַד יְהוָה אֶת-כָּבֶל וְאֶבֶד מִמֶּנָּה
 קוֹל גָּדוֹל וְהָמוּ גְלִיָּהֶם כְּמַיִם
 רַבִּים נָתַן שֹׁאֵן קוֹלָם: (נו) כִּי
 בָּא עֲלֵיהָ עַל-כָּבֶל שׂוֹדֵד וְנִלְכְּדוּ
 גְבוּרֵיהָ חֲתָתָה קִשְׁתוֹתֶם כִּי אֵל
 גְּמֻלוֹת יְהוָה שְׁלֵם יְשָׁלֵם:
 (נז) וְהַשְׁכַּרְתִּיו שָׁרִיָּה וְחֲכַמִּיָּה
 פְּחוּתִיָּה וְסַגְיָיָה וְגַבְרִיָּה וַיִּשְׁנֻ
 שְׁנַת-עוֹלָם וְלֹא יִקְיְצוּ נַאֲם-
 הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ:
 (נח) כֹּה-אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַמּוֹת
 בְּכָל הַרְחֲבָה עֲרַעַר הַתְּעַרְעַר
 וַשְׁעָרֶיהָ הִגְבְּהִים בְּאֵשׁ יִצְתּוּ
 וַיִּגְעוּ עַמִּים בְּדִירֵי-רִיק וּלְאֲמִים
 בְּדִירֵי-אֲשׁוּיַעֲפוּ: (נט) הַדְּבַר אֲשֶׁר-
 צִוָּהוּ יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶת-שָׁרִיָּה

סער שטורץ אין דער כשדים
 לאנד; (נה) דען דער עוויגע
 זעלבסט צערשטארעט בכל,
 פֿערטילגט דארויס יעדען לוי.
 טען רוף; יעצט בריווען זיא
 גלייך וואָגען גראָסער מעע.
 רעם-פֿלוטהען, אים פֿירט-
 טערליכען געטאָזע נור קינ-
 דיגט איהרע שטיממע זיך אן.
 (נו) יא ער שטירצעט הער אי-
 בער בכל אַלס פֿערוויסער,
 אונד בעויענט זינד זיינע העל-
 דען, צערשפּליטטערט איה-
 רע באָגען, דען דער עוויגע
 איזט דער פֿערגעלטונג גאָסט,
 ער פֿערגילט טרויליך וויעדער.
 (נז) איך בערוישע זיינע פֿיר-
 סטען, זיינע קעניגע, זיינע
 פֿיהרער, זיינע מאַכטהאַבער
 אונד זיינע קריעגער, דאָס זיא
 שלאָפֿען דען עוויגען שלאָף,
 אונד ניממער ערוואַכען,
 שפּריכט דער קעניג, דעם-
 סען נאָמע הערר דער העער-
 שאַארען איזט. (נח) זאָ
 שפּריכט דער עוויגע: בכל'ס
 ברייטע מויער צערפֿעללט אין
 טרוימער, איהרע האָען
 פֿפֿאַרטען לאָדערן אויף אין

פתח בלחגם כן

פֿייער, עם מיהען זיך פֿעלקער, דאָך פֿיר אייטעלן טאָנד נור — נאָציאָנען ערמידען זיך
 פֿיר דיא פֿלאָממע בלאָס. — (נט) פֿאַלגענדען אויפֿטראַג ערטהיילטע דער פּראָפֿעט
 ירמיהו

ר ש י

השמים הגבוהים ממנה יבאו לה השודדים: (נה) נתן שאן קולם. נשמע קול זעקתם:
 (נח) מתערער. לשון חסיר' לשון ערו ערו עד היסוד (תהלים קל"ז): כדי ריק. כהרבה ריק
 שינא

ב א ו ר

ארצה יאנק, עיין מ"ש במקרא מ"ז. (נה) קול גדול, ר"ל אנד מהס קול שאן וקול משחקים
 ולא ישמע עוד רק קול זעקה ורעש כהמות גלי ים. (נח) בדי ריק, כמו בריק וכן בדי אש
 כמו באש, ומלת די נוספת בהם מורה על החמדת הדבר והגדלתו וכן בדי שופר בדי ארנה
 לרוב, ופירש העמים אשר נבבל אש ייגעו להגיל עלמם לריק ייגעו כי הללמם תהיה באש כי
 מה

ירמיה דעם שריה וזאהן נריה'ם
 דעם וזאהנעם נחסיה'ם, אלם
 ער צדקיהו דען קעניג פֿאָן
 יהודה נאָך בבל בעגלייטעטע
 אים פֿיערטען יאהרע זיינער
 רעגיערונג (שריה וואַר אַבער.
 קעמערער). (ס) (ירמיה
 האַטטע אַללעס דאָ באַזע,
 וואָס איבער בבל קאָממען
 זאָללעטע, אין איין בוך פֿער-
 צייבֿועט, אַללע די עזע וואָר-
 טע היער, דאָ איבער בבל
 געשריעבן זינד). (סא) ער
 שפראַך נעמליך צו שריה: ווען
 דאָ נאָך בבל קעממסט, דורכ-
 שיע די עזע וואָרטע אַללע,
 אונד ליעו זיא לויט פֿאָר;
 (סג) זאָראַן שפּרויך: דאָ,
 אַ עויגער! דאָ האַסט עס
 אויסגעשפּראַכען איבער די ע-
 זען אַרט, דאָס ער צער-
 שטאַרט ווערדע, דאָס ווערער
 מענשען נאָך פֿיעה דאַרן זיך
 אויפֿהאַלטען, אונד ער איינע
 עויגע וויסטע זייא. (סג) אונד
 זאָבאַלד דאָ דאָ בוד גאַנץ
 אויסגעלעזען האַסט, בינדעסט
 דאָ איינען שטיין דאַראַן, אונד
 ווירפֿסט; עס אין דען פּרת.

בִּן־נְרִיָּה בֶּן־מַחְסִיָּה בְּלַכְתּוֹ אֶת־
 צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה בְּכָל בְּשַׁנַּת
 הָרְבִיעִית לְמַלְכוֹ וּשְׂרִיָּה שֹׁר־
 מְנוּחָה: (ס) וַיִּכְתֹּב יִרְמְיָהוּ אֶת־
 כָּל־הָרְעָה אֲשֶׁר־חָבֹא אֶל־בָּבֶל
 אֶל־סֵפֶר אֶחָד אֶת כָּל־הַדְּבָרִים
 הָאֵלֶּה הַכְּתוּבִים אֶל־בְּבַל:
 (סא) וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־שְׂרִיָּה
 כְּבֹאֲךָ בְּכָל וְרֵאִית וּקְרֵאת אֶת
 כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: (סג) וַאֲמַרְתָּ
 יְהוָה אֱתָה דְבַרְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם
 הַזֶּה לְהַכְרִיתוֹ לְבִלְתִּי הִיֹּת־בוֹ
 יוֹשֵׁב לְמַאֲדָם וְעַד־בְּהֵמָה כִּי־
 שָׁמְמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה: (סג) וְהָיָה
 כְּכִלְתֶּךָ לְקֹרֵא אֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה
 תִּקְשֹׁר עָלָיו אֶבֶן וְהִשְׁלַכְתּוּ אֶרֶץ־
 תוֹךְ פְּרָת: (סד) וַאֲמַרְתָּ כִּכָּהֵן
 תִּשְׁקַע בְּבַל וְלֹא־תִקוֹם מִפְּנֵי

הרעה
 (סד) מיט דען וואָרטען: זאָ ווירד בבל פֿערוינקען אונד נוימער עמפֿאַרקאָממען וועגען
 דעם

ר ש י

שיבא אליהם: (נט) שר מנוחה. רב מקרובתא על ידו היו רואים את פני המלך המניאים
 לו תשורה:

כי

ב א ו ר

מה שכתבו להנצל תנא בהם אשורשרפס הנה יגיעתם לריק, (רד"ק) וב"ת. (נט) שר מנוחה,
 שהיה ריע המלך והיה עסן המלך בעת מנוחתו לשון ולהתפוגג עמו, וב"ת. וי"ת כמו מנחה
 ושר מקרובתא (רד"ק). ובש"י פי' כעין הנשדי ע"י היו רואים את פני המלך המניאים לו
 תשורה. (סב) ה' אחת דברת, כל ימך אמת הוא כאשר נבא הנביא כי אחת דברת להכרית
 כל

הֲרַעָה אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא עֲלֶיהָ
וַיֵּעָפוּ עַד-הֵנָּה דְבַרֵי יִרְמְיָהוּ:

נב (א) בְּךָ-עֲשָׂרִים וְאַחַת שָׁנָה
צִדְקָתָהּ בְּמַלְכוֹת וְאַחַת

עֶשְׂרֵה שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם
אִמּוֹ חַמִּיטַל בַּת-יִרְמְיָהוּ מִלְּבַנָּה:

(ב) וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינַי יְהוָה כְּכֹל
אֲשֶׁר-עָשָׂה יְהוֹיָקִים: (ג) כִּי וְעַד-

אָף יְהוָה הִיטָה בִּירוּשָׁלַם וַיְהוּדָה
עַד-הַשְּׁלִיכּוּ אוֹתָם מֵעַל פְּנֵי

וַיִּמְרֹד צִדְקָתָהּ בְּמַלְכוֹת בְּבָרַל:
(ד) וַיְהִי בַשָּׁנָה הַתְּשֻׁעִית לְמַלְכוֹת

בְּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בְּעֶשְׂוֹר לַחֹדֶשׁ
בָּא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל הוּא

וְכָל-חֵילוֹ עַל-יְרוּשָׁלַם וַיַּחֲנוּ
עָלֶיהָ וַיִּבְנוּ עָלֶיהָ דֵּיק סָבִיב:

חמוטל קרי והבא

דעס אונגליקס, דאן איך איי
בער דאס זעלבע ברענגע, דאס
זיא גאנץ ענטקערעטעט ווער.
דען. זא ווייט זינד ירמיה'ס
ווארטע.

נב (א) איין אונד צוואנציג
יארה, וואר צדקה:

אלט אלס ער צור רעניערונג
קאם, אונד איילף יאהרע רע-
גיערטע ער אין ירושלים. זיינע

מוטטער היעס חמוטל, אונד
וואר איינע טאכטער דעס
ירמיהו אויס לבנה. (ב) ער

טהאט וואס דעס עוויגען מיס-
פיעל, גאנץ וויא יהויקים גע-
טהאן. (ג) זא דאס אללעס אין

ירושלים אונד יהודה דעם עווי-
גען צום פערדרוססע וואורדע,
בז ער זיא גאנץ פאן זיינעם

אנגעזיכטע פערשטיעם. עס
געשאה דאן צדקהו דעם קע-
ניגע פאן ככל דען געהארואם

אויפקינדיגטע, (ד) זא קאם
אייס ניינטען יאהרע זיינער רע-
גיערונג אים צעהנטען דעם

צעהטן מאנאטהעס נבוכדנצר
קעניג פאן בבל מיט זיינעם
אויפ-

ר ש י

נב (ג) כי על אף ה' היטה. היא גרמה לו מרד לדקיהו במלך בבל שהוא תחלת המדינה:
(ד) דיק - כדקוס:

יברחו

ב א ו ר

כל ארץ בבל וממך הלא הרעה על הכשדים. (קד) ויעשו, ר"ל יושביה ייעפו ויאכזרו. עד
הנה דברי, חמר עד הנה לפי שמכאן ועד סוף הספר הוא ספור דברים לא נבואת ירמיה' אלא
מי שכתב הספר כתב בסוף הספר הגלות והמורנן כמו שנחוב בספר מלכים (כד"ק ורד"ח).

נב (ג) היחה בירושלים, הפלטה הנשארת היחה בירושלים על אפי וממתי נעבור השעשים
הרעים שעשו (כד"ק), והכוונה כלדקיהו בן היו בולס רעים ומטאים לה' עד אשר
השליכס מעל פניו, ונמקראות הנאים יסופר לנו המעשה איך נגלו מירושלים והשלכו מעל
פני

אויפווערפען. (ה) דיא שטארט
היעלט דיא בעלאגערונג אויס,
כיו צום איילפטען יאהרעדעס
קעניגס צדקיהו. (ו) אכער
אם ניינטען דעס פיערטען מאָ-
נאטעס, אַלס דיא הונגערס-
נאָטא אין דער שטארט אי-
בערהאנד נאָהם אונד דאָז
פֿאַלק קיינע לעכענסמיטטעל
מעהר האַטטע. (ז) וואורדע
דיא שטארט ערשטירמט, דאָ
פֿלאָהען דיא קריענסמענגער
אַללע אונד ענטווישטען דעס
נאָכטס אויס דער שטארט
דורך דאָז טהאָר צווישען דען
ביידען מויערן אַם קעניגליכען
נאָרטען. וועהרענד דיא כשרים
אום דיא שטארט הערומלאָ-
גען, אונד נאָמען דען וועג
דורך דיא עכנע. (ח) דאָך דאָז
כשרישע העער זעטצטע דעס
קעניגע נאָך אונד ערהאַלטע
איהן אויף דער עכנע פֿאַן
יריחו, זיין גאַנצעס העער
צערשטרייטע זיך פֿאַן איהם.
(ט) זאָ ערגריפֿען זיא דען קע-
ניג אונד בראַכטען איהן צום
קעניגע פֿאַן ככל נאָך רבלה
אום לאַנדע חמת, וואָ ער
קריענסרעכט איבער! איהן
היעלט. (י) צדקיהו'ס זאָהנע

(ה) וְחָבַא הָעִיר בַּמָּצוֹר עַד עֲשָׂתֵי-
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ:
(ו) בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתִשְׁעֵה לַחֹדֶשׁ
וַיִּחְזַק הָרֶעִב בְּעִיר וְלֹא הָיָה לָהֶם
לֶעֶם הָאָרֶץ: (ז) וַחֲבַקֵּק הָעִיר
וְכָל-אֲנָשֵׁי הַמְּלָחָמָה יִבְרָחוּ
וַיֵּצְאוּ מִהָעִיר לִיְרֵךְ דָּרָךְ שַׁעַר
בֵּין הַחֲמָתִים אֲשֶׁר עַל-גֵּן הַמֶּלֶךְ
וּכְשָׂדִים עַל-רֵעֵיר סָבִיב וַיֵּלְכוּ
דָּרָךְ הָעֲרָבָה: (ח) וַיִּרְדְּפוּ חֵיל-
כַּשְׂרִים אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁיֶגּוּ אֶת-
צִדְקִיָּהוּ בְּעֲרֹבַת יְרֵחוֹ וְכָל-חֵילוֹ
נִפְצוּ מֵעֲלָיו: (ט) וַיִּתְּפְשׂוּ אֶת-
הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ אֶל-מֶלֶךְ בָּבֶל
רַב־חַתָּה בְּאֶרֶץ חֲמַת וַיְדַבֵּר אִתּוֹ
מִשְׁפָּטִים: (י) וַיִּשְׁחַט מֶלֶךְ-בָּבֶל
אֶת-בְּנֵי צִדְקִיָּהוּ לְעֵינָיו וְגַם אֶת-
כָּל-שָׂרָיו יְהוּדָה שָׁחַט בְּרַב־חַתָּה:
(יא) וְאֶת-עֵינָי צִדְקִיָּהוּ עָגַ-

ויאסרהו

ליעם דער קעניג פֿאַן ככל פֿאַר זיינען אויגען אין רבלה הינריכטען, אונד דען גאַנצען
אַדעל יהודה'ס ערשלאַגען. (יא) איהן זעלבסט אכער דעס געוויכטעס בערויבען, אין קעט-

טען

ר ש י

(ו) ינרמו. כמו נרמו: דרך שער בין החומות. מערה היתה לו מנחתו עד ערבות ירמו
ובכר פירשתי בספר הזה (ל"ט): (ט) רבלתה. היא אנטוכיא: וידבר איתו משפטים. על שער
על הסנועה: (י) את כל שרי יהודה. סנהדרין שאמ' להם אמת התרתם לו את שנועתו:

ב א ו ר

פני ה'. (ו) וכל אנשי המלחמה, ונמונס גם המלך. (ט) מלך בבל רבלתה, כיון שארכו
ימי המלך כמו שאמר הלך לו נטובדנכר בארץ חמת רבלתה והגית חילו נמזור וכסכנשו ירושלים
היה הוא רבלתה, והעלו את נדקיהו אליו (נד"ק). משפטים, הוכיחו על שמרד בו ועכר

הרגום אשכנוי קמט

טען לעגען, אונד איהן נאך
בכל פֿהרען, וואָ ער איהן
אויף לעבענסלאנג אין קער.
קער וואָרף. (יג) אים פֿינפטען
כאָנאָטהע אַם צעהנטען דעם
כאָנאָטהעס, דאָ אַזוט אים
ניינצעהנטען רעגירונגסאַה:
רע דעם קעניגס פֿאַן כּבּל,
קאַם נבּוּראַדן, דער אַכער-
סטעדער לייבוואַכע אים דיגע-
סטע דעם קעניגס פֿאַן כּבּל
נאָך ירושלים. (יג) אונד פֿער-
בראַנטע דען טעמפעל דעם
עוויגען, דען קעניג ליכען
פּאַללאַסט, אַללע הייווער
ירושלים אַנר וואָ אירנענד
איון הוין איינעם גראַסען
שטאַנד, מאַכטע ער עס צו
אַשע. (יד) דיא מויערן אום
ירושלים שלייפֿטע דאָז
כשרישע העער, וועלכעס מיט
דעם אַכערסטען דער לייבוואַ-
כע דאָוואָר. (טו) איינען טהייל
דער גערינגסטען קלאַססע
אונטער דעם פֿאַלקע, אונד
דען נאַנצען רעסט דער צוריק-
געבליבענען אין דער שטאַדט,
וואָ וואָהל דיא איבערלייפֿער דיא צום קעניגע פֿאַן כּבּל, איבערגעאַנגען זינד, אַלס אויך
דיא איבריגע פֿאַלקסמענגע, פֿיהרטע נבּוּראַדן דער אַכערסטע דער לייבוואַכע געפֿאַנג-
גען

וַיֹּאסְרֵהוּ בַּנְחֻשְׁתַּיִם וַיִּבְאַהֲוּ
מֶלֶךְ-בָּבֶל בְּבִלְהָ וַיִּתְּנָהוּ בְּבֵית-
הַמִּקְדָּשׁ עַד-יוֹם מוֹתוֹ: (יג) וּבַהֲדַשׁ
הַחֲמִישִׁי בַעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָיָא שְׁנַת
הַשְּׁעָרָה שְׁנָה כְּמֶלֶךְ
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל בָּא
נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים עִמּוֹ לְפָנָיו
מֶלֶךְ-בָּבֶל בִּירוּשָׁלַם: (יג) וַיִּשְׂרַף
אֶת-בֵּית-יְהוָה וְאֶת-בֵּית הַמֶּלֶךְ
וְאֶת כָּל-בְּתֵי יְרוּשָׁלַם וְאֶת-כָּל-
בֵּית הַגָּדוֹל שָׂרַף בָּאֵשׁ: (יד) וְאֶת-
כָּל-חֹמֹת יְרוּשָׁלַם סָבִיב נָתְצוּ
כָל-חֵיר כְּשָׂדִים אֲשֶׁר אֶת-רַב־
טַבָּחִים: (טו) וּמִדְּלוֹת הָעַם וְאֶת-
יֵתֵר הָעַם וְהַנְּשֹׂאָרִים בְּעִיר וְאֶת-
הַנְּפֹלִים אֲשֶׁר נָפְלוּ אֶל-מֶלֶךְ
בָּבֶל וְאֶת יֵתֵר הָאֲמוֹן הַגְּלָה

נבּוּראַדן ביח קרי

ר ש י

(יא) בנית הפקודות. בנית האסורין: (יג) בית הגדול. בתי כנסיות שמגדלין בהם תפילה.
ויש אומרים בתי מדרשות שמגדלין בהם את התור' מחלוק' האמוראי' היא: (טו) יתר האמון.
כמו ההמון:

ב א ו ר

על שנועהו כמו שכתוב וגם נמלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו באלהים (הנ"ל). (יב) בעשור
לחדש, ובמלכים כתיב בשבעה למדש? כבר העירו עליו חז"ל ואמרו במס' העניית כ"ט ע"א
בשבעה נכנסו כותים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני ותשיעי סמוך לחשכה הכיתו בו חת
האור והיה דולק והולך כל היום כולו, ותימה על הרלב"ג במלכים שכתב וידמה שהתחלת
הזורכן היה בז' למדש וסוף המורכן היה בעשור למדש, ולא הביא הגמ' (טו) ומדלת, ואמר
כן אמר ומדלת הארץ השאיר? מקנת דלת העם השאיר ומקנחה הגלה (רד"ק), ואולי לקס
עמו דלת העיר ירושלים ודלות העירים האחרים שהמה דלת הארץ השאיר שס. ואה יחר,

געז הינווען. (טו) אונד דען
 אנדערן שהייל דער לאנדעס
 ארמען ליעס ער צוריק, אלס
 וויינבויער אונד אקקערסליי-
 טע. (יז) דיא עהערנען ווילען
 אים טעמפעל דעס עוויגען,
 דיא געשטעללע אונד דאן
 עהערנע מעער (טויכמדי) וואס
 אים טעמפעל דעס עוויגען
 שטאנד, צערשלוגען דיא
 כשרים, אונד פֿיהרטען דאן
 ערץ נאך ככל. (יח) אונד דיא
 טעפעל, דיא שויפעלן, דיא
 מעסטער, דיא בעקקען, דיא
 לעפעל, זא וויא אללע עהר-
 נען געפעסע דיא מאן צים
 גאטטעסדיענסטע ברויכטע,
 נאָהמען זיא מיט. (יט) דיא
 שאַלען אַבער, דיא פֿייער-
 פֿאַנגען, דיא בעקקען, דיא
 טעפעל, דיא לייכטער, דיא
 לעפעל אונד דיא רייניגונגס-
 רעהרען, דיא פֿאַנגאַלד אָדער
 זילכער וואַרען, נאָהם אללע
 דער אַבערסטע דער לייבוואַ-
 כֶּע זעלבסט מיט. (כ) דיא
 צווייא ווילען, דאן איינע מעער,
 דיא צוועלף עהערנען רינדער
 דאַרונטער, אונד דיא געשטעל-
 לע וועלכע דער קעניג שלמה
 צום

נְבוּזַרְאֲדָן רַב־טַבָּחִים: (טו) וּמִדְּלוֹת
 הָאָרֶץ הַשְּׂאִיר נְבוּזַרְאֲדָן רַב־
 טַבָּחִים לְכַרְמִים וּלְיַגְבִּים:
 (יז) וְאֶת־עַמּוּדֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר
 לְבֵית־יְהוָה וְאֶת־הַמְּכַלְנוֹת וְאֶת־
 יָם הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בְּבֵית־יְהוָה
 שָׁבְרוּ כַשְׂדִּים וַיִּשְׂאוּ אֶת־כָּל־
 גְּחֹשְׁתָּם בְּכֶלֶה: (יח) וְאֶת־הַסְּרוֹת
 וְאֶת־הַיַּעֲיֹם וְאֶת־הַמְּזֻמְרוֹת וְאֶת־
 הַמְּזַרְקָת וְאֶת־הַכַּפּוֹת וְאֶת־כָּל־
 כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־יִשְׂרְתּוּ בָהֶם
 לְקָחוּ: (יט) וְאֶת־הַסְּפִים וְאֶת־
 הַמַּחְתּוֹת וְאֶת־הַמְּזַרְקוֹת וְאֶת־
 הַסִּירּוֹת וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת וְאֶת־
 הַכַּפּוֹת וְאֶת־הַמְּנַקִּיּוֹת אֲשֶׁר זָהָב
 זָהָב וְאֲשֶׁר־כֶּסֶף כֶּסֶף לָקַח רַב־
 טַבָּחִים: (כ) הָעַמּוּדִים שְׁנַיִם הָיִם
 הָאֶחָד וְהַבֶּקֶר שְׁנַיִם־עֶשֶׂר נְחֹשֶׁת
 אֲשֶׁר־תַּחַת הַמְּכַלְנוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה

המלך ימיר ה' ר ש"י

(טו) ולייגבים. חופרין בארץ ורבותינו אמרו לדי חלזון: (יז) ואת המכונות של כיורות: (יח) המזמרות. הם כלי זמר: (יט) ואת הסיפים. ת"י קוליא ולא ידעתי אם ממיני כלי זמר הוא. ואומר אני שהן אגנות לקבל דם כמו בדם אשר בסף (שמות י"ג). ויש מפרשים הסיפים ל' נדים לפי תרגום של יונתן שחרגס קוליא כי בן ת"א וכדה על שכמה (בראשי' כ"ז) וקולתה על כחפהא וללשון זה נראה שהסיפי' אינם ממין כלי זמר אלא הם כדים: המחחות. שחותין בהן גחלים מעל המזבח: השנקיות. סניפי הזהב שבהם מעמידין לחם הפנים כמו שנינו במנחות: (כ) אשר תחת המכונות. לא ידעתי היאך שהרי

ב א ו ר

עיון את אשר כתבתי לעיל (ל"ט ט'). (יט) לקח רב טבחים, כלומר אשר מנחשת היה לקחו ושברו הנשדים ואשר מזהב ומכסף לקח הוא. (כ) אשר תחת, אינו דבק עם המכונות אלא ר"ל אשר תחת היס שזכר כי לא היו הנקר תחת המכונות, ופירש המכונות היו ג"כ תחת ולא זכר

הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבֵית יְהוָה לֵאמֹר
 הִיָּה מִשְׁקַל לְנַחֲשֹׁתָם כָּל־הַכְּלִים
 הָאֵלֶּה: (כא) וְהַעֲמוּדִים שְׁמֹנֶה
 עֶשְׂרֵה אֲמָה קוֹמָה הָעֲמֹד הָאֶחָד
 וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אֲמָה יִסְבְּנוּ
 וְעָבְיוּ אַרְבַּע אַצְבָּעוֹת נָבוֹב:
 (כב) וְכִתְרַת עָלָיו נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת
 הַכִּתְרַת הָאֶחָת חֲמִשׁ אֲמוֹת
 וְשִׁבְכָה וְרִמּוֹנִים עַל־הַכּוֹתֶרֶת
 סָבִיב הַכָּל נְחֹשֶׁת וְכֹאֵלֶּה לַעֲמֹד
 הַשְּׁנַי וְרִמּוֹנִים: (כג) וַיְהִיו הַרְמָמִים
 הַשְּׁעִים וְשֵׁשֶׁה רוּחָה כָּל־הַרְמָמִים
 מֵאֵה עַל־הַשִּׁבְכָה סָבִיב: (כד) וַיִּקַּח
 רַב־טַבָּחִים אֶת־שָׂרִיָּה כְהֵן

צום טעמפעל פֿערפֿערטיגען
 ליעם, פֿיר דיעזע געפֿעסע אל=
 ליון וואָר שאָן קיין געוויכט
 פֿאַרהאַנדען. (כא) פֿאַן דען
 זיילען וואָר איינע אַכצעהן על=
 לען האָך, איינע שנוֹר פֿאַן
 צוועלף עללען קאַנטע זיא
 אומפֿאַססען, דיא דיקקע האַט=
 פֿע פֿיער צאלל נור, דאָ זיא
 אינווענדיג האָל וואָר.
 (כב) אַכענהער וואָר איין קנויף
 אויס ערץ, דעססען העהע
 פֿינף עללען בעטרוג, אום דען
 קנויף הערום, וואָרען לויב=
 ווערק אינר גראַנאַטאָפֿעל
 אַנגעבראַט, אַללעס אויס
 ערץ, אונר עכען דיעזעס האַט=
 טען אויך דיא אַנדערן זיילען
 אונר דיא גראַנאַטאָפֿעל.
 (כג) דיעזע גראַנאַטאָפֿעל,
 הינגען זעכס אונר ניינציג זיכט=
 באַר העראַב, אונר דיא גאַנ=
 צע רייע אויס דאָ לויבווערק
 ענטהיעלט, הונדערט גראַ=
 גראַנאַטאָפֿעל. (כד) דער אַכערסטע דער לייבוואַכע נאָהם אויך מיט, שריה דען אַכער=
 פֿריע

הראש

קומח קרי.

ר ש י

חתת הים היו ודומה לי שאין זה אלא כמו אלל המכוונות: (כא) יסובנו. יקיפנו עיגול היקפו: ועביו.
 ארבע אצבעות סביב חללו: נבוב. חלול: (כב) ושנכה ורימונים על הכותרת. עשויה כשתי אגנות
 אחת נדרכ' כפויה על פי התחמונה והעליונה קרויה שנכה קווי"פ כלעז ורמוני' תחובי' היו בשרשר'
 והשרשרת שני ראשיה קשורין יחד ונחמנה על השנכה מלמעלה מקום שהשנכה קלנה מלמעל'
 והיא יורדת עד מקום דבק השנכה והכותרת שהוא הנטן הרחב שנכותרת ושם עומדת והרמוני'
 מנכסים את מקום הדבק שתי פיות האגנות המדובנקים יחד: (כג) חשעים ושטה רוחה. ובסוף
 המקרא הוא אומר כל הרמונים מאה על השנכה ובספר (מלכים א' ז') הוא אומר והרמונים
 מאתים טורים ארבע מאות לשתי השנכות אמור מעתה ארבע מאות היו לשתי השנכות על
 שני העמודים שני טורים לכל שנכה והטור מאה הוא שאמו' כאן כל הרמונים מאה על השנכה
 לטור האחד ומאתי' לשני הטורים הוא שאמור שם והרמונים מאתים טורים סביב מאתי' לשני
 טורים סביב לעמוד האחד וכן לשני הכי ארבע מאות והעמודים העמידם שלמה באולם סמוך

ב א ו ר

זכר מה, וקצר הענין לפי שהוא זכר במלכים, וחסרון הזה רבים במקרא במה שיוכל האדם
 להבין (רד"ק) - (כב) האהת חמש אמות, ובמלכים כ"ה ז' תמלא שלש אמות, ונכר בא רביו
 רש"י ז"ל במלכים א' ז' ט"ז ליישב סתירה זאת בטוב טעם ודעת. ורמונים, פי' אפי' הרמונים
 היו שוות בהם באיכות ובכמות. (כג) חשעים וחשעה רוחה, תרגמי בכ"מ למי פירש"י פה.
 ושבעה

פריעסטער, צפניה דען פריע:
 סטער פֿאָם צווייטען ראַנגע
 אונד דיא דרייא טהירוועבֿ:
 טער. (כה) אויסדער שטאַרט
 נאַהם ער איינען פֿערשניט.
 טענען, דער איבער דיא
 קריענסלויטע געזעצט וואַר,
 זיעבען מעננער פֿאָן דענען דיא
 שטעטס אוב דען קעניג וואַרען
 אונד נון אין דער שטאַרט זיך
 פֿאַרפֿאַנדען, איינען שרייבער
 דעם פֿעלדעררן דער דאַן
 פֿאַלק צו קריענסדיענסטען
 אויס צו העכען פֿאַלענטע, אונד
 זעכציג מאַן פֿאָם לאַנדפֿאַלקע
 דיא נאָך אין דער שטאַרט וואַ:
 רען. (נו) דיעזע אַללע נאַהם
 דער אַברעכטע דער לייכוואַ:
 כַּע נבוואַרון, אונד פֿיהרטע
 זיא צום קעניגע פֿאָן ככל נאָך
 רבלה. (כז) דיעזער ליעם ויא
 אַללעוואַמט צו רבלה אים לאַג:
 דע חמת, אונטער סאַרטער
 הינריכטען, אַלז וואַרד יהודה
 פֿערטריעבען פֿאָן זיינעם פֿאַ:
 טערלאַנדע. (כח) דיעם איוט
 דיא אַנצאהל דעם פֿאַלקעם
 וועלכֿים נבוואַרצן אין געפֿאַנגענשאַפֿט געפֿיהרט האַט אים זיעבענטען יאַהרע, דרייא

הראש ואת צפניה כהן המשנה
 ואת שלשת שמרי הסף:
 (כה) ומן העיר לקח סרים אחד
 אשר היה פקיד | על אנשי
 המלחמה ושבעה אנשים מראי
 פני המלך אשר נמצאו בעיר
 ואת ספר שר הצבא המצבא
 את עם הארץ וששים איש מעם
 הארץ הנמצאים בתוך העיר:
 (כו) ויקח אותם נבווארון רב־
 טבחים וילך אותם אל מלך בבל
 רבלתה: (כז) ויקח אותם מלך
 בבל וימתם ברבקה בארץ חמת
 ויגל יהודה מעל אדמתו: (כח) וזה
 העם אשר הגלה נבווארצן
 בשנת שבע יהודים שלשת

אלפים

וועלכֿים נבוואַרצן אין געפֿאַנגענשאַפֿט געפֿיהרט האַט אים זיעבענטען יאַהרע, דרייא טוי

ר ש י

לכותל ההיכל והכותל מבסה ד' רמונים מכל טור שאין נראין מבחוץ הוא שאמור כאן ויהיו
 הרמונים השעים ושזה רוחה. רוחה כמו לרות כל תיבה שזריכה למ"ד נחמילח' הטיל לה ה"א
 בסופה ולכך הטעם מלמעלה תחת הרי"ש כלומר חשעים ושזה מהם נרחים לרוחות העמוד
 זו למדתי בכר' שלשים ושמים מדות שאמר רבי אליעזר בנו של רבי יוחי הגלילי: (כד) כהן
 המשה. סגן הכהנים הממונה תחת כהן גדול לשמש תחתיו אס יארע בו פסול: שומרי הסף.
 אמרכלין שמפחחות העזרה מסורות להן: (כה) ושבעה אנשי מרוחי בני המלך. ובספר
 (מלכים ב' כ"ה) אמר וחמשה אנשים השנים חסונים ולא חסונים כ"כ: המלנא את עם הארץ.
 יודע מניין של כל עיר ועיר כמה אנשים מוליאה ללנא: (כח) בשנת שבע. הוא גלות יבניה

ב א ו ר

(כה) ושבעה אנשים, ונמלכים אומר וחמשה אנשים? השנים לא היו גדולים כמו החמשה
 לפיכך לא מנאן סס, ונדברי רבותינו ז"ל כתוב ח' אומר חמשה וכתוב ח' אומר שבעה להביא
 שניןסופרין הדיינין (רד"ק), וזהו מאמר המדרש נמדבר ובה פ' י"א. (כז) ויבה ויסיהם, כל
 מקום שנאמר הבאה בני מיתה היא מיתה קשה ומשונה, ולפ"ז תרגמתי. (כח) בשנת שבע,
 פירשו

אלפים ועשרים ושלשה: (כט) בשנת שמונה עשרה לנבוכדראצר (הגלה) מירושלם נפש שמנה מאות שלשים ושנים: (ל) בשנת שש ועשרים לנבוכדראצר הגלה נבוכדראדן רב־טבחים יהודים נפש שבע מאות ארבעים וחמשה כר־ נפש ארבעת אלפים ושש מאות: (לא) ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכן מלך־יהודה בשנים עשר חדש בעשרים וחמשה לחדש נשא אויל מרדך מלך־בבל בשנת מלכותו את־ ראש יהויכין מלך־יהודה ויצא אתו מבית הכליא: (לב) וידבר

טויענר דרייא אינד צוואנציג יהודים. (כט) אים אכצעהנטען יאהרע נבוכרצר'ס, פיהר טע ער פאן ירושלים אכט הונ דערט צווייא אינד דרייסיג פערזאנען וועג. (ל) אים דרייא אינד צוואנציגסטען יאהרע נבוכרצר'ס פיהרסטע נבוכראדן דער אכערסטע דער לייבוואג טע זעבען הונדערט פֿינף אינד פֿיערציג יידישע זעעלען וועג, אין אללעם פֿיער טויענר זעכס הונדערט זעעלען. (לא) אים זיעבען אינד דרייסיגסטען יאהרע נאך דער וועגפֿיהרונג יהויכין'ס דעם קעניגס אין יהודה אים פֿינף אינד צוואנציגסטען טאגע דעם צוועלף טען טאנאטהעס, ערטהייל טע אויל מרדך דער קעניג פֿאן בבל ביים אנטריטע זינער רעניערונג, יהויכין דעם קעניג ניגע פֿאן יהודה דיא גנאדע אינד ענטליעם איהן אויס דעם געפֿענגניססע. (לב) שפראך וואהל

מסרים מדיקים חסר מלת הגלה

הכלוא קרי אחו

ר ש י

וכסר מלכים אחר בשנת שמונה הא כיול שנת שמונה שלך נבוכדנצר היא שנת שבע שבע את יהויקים. דאמר מר שנה ראשונה כנש נינוה שניה עלה וכנש יהויקים: יהודים שלשת אלפים אלפים. ומאחר שבעת אלפים הרי עשרת אלפים הכתוב הזה שני יהודים שלשת אלפים הזריע בין שני מקראות שנסוף ספר מלכים אחד אומר עשרת אלפים (שס ב' כ"ד) ואח' אומר שבעת אלפים (שס כ"ה) נא זה ופירש יהודי שלשת אלפים ומאחר שבעת אלפים הרי עשרת אלפים: (כט) בשנת שמונה עשרה. הוא גלות לדקיהו ולמעלה הוא אומר שנת תשע עשרה לעלך נבוכדנצר תשע עשרה שלך שמונה עשרה שבעת אלפים: (ל) בשנת שלש ועשרים. נתנה לור בידו ושטף יהודי שנכנינות עמון ומואב שבע מאות וארבעים וחמשה כך מסורג נסדר עולם: (לא) בעשירי וחמשה לחדש. ובמק' אחר הוא אומר בעשרים ושבעה לחדש בעשירי וחמשה לחדש מת שיענו נבוכדנצר ובעשירי וששה נקבר והוליו אויל מרדך מקברו ובעשרים ושבעה מלך ונשא את ראש יהויכין: נשא. נשא וגללו. לישנא אחרניא מנאו עם

ב א ו ר

פירשו במלכים סוף שבע ותחלת שמונה כי שם כזונ שמונה (כט) בשנח שמונה עשרה, סוף י"ח ותחלת י"ט כי שם כזבי י"ט (רד"ק), ועיין במש' מגילה דף י"א ע"ב האחר שהכין רש"י ז"ל. (לא) נשא וגו' את ראש, לדעתי היא מענין נשא פנים כמו הירכך או הישא פניך (מלצני א' ח') וטעמו נשיאת חן ומסד, ועל הספירה בין המקרא הזה להאקרא במלכים עיין רש"י ורד"ק.

תרגום אשכנזי

וואהלוואללענד מיט איהם ,
אונד וויען איהם דען העכ-
סטען זיטן אן , אונטער אללען
קעניגען דיא מיט איהם אין
בבל ווארען . (לג) ער מיסטע
דיא קליידונג זיינער געפאני-
גענשאפט אכלעגען , אונד
שטעטס אן דער קעניגליכען
טאפעל שפייזען , זא לאנגע ער
לעכטע . (לד) אויך ווארדע
איהם אויף לעבענסלאנג ביו
צור לעטעטען שטונדע איין
בעשטענדיגער געהאלט פיר

י ר מ י ה נ ב

אתו טובות ויתן את-כסאו ממעל
?כסא מלכים אשר אתו בכבל:
(לג) ושנה את בגדי כלאו ואכל
לחם לפניו תמיד כדמי חיו:
(לד) וארחתו ארחת תמיד גתנה-
לו מאת מרד-בבל דבר-יום
ביומו עד-יום מותו כל ימי חיו:

המלכים קרי . חיו קרי

דען טעגליכען געברויך פאן דעם קעניגע פאן בבל אויסגעזעטצט .

ר ש י

שאר המלכים כמו שא את ראש בני ישראל : (לד) וארוקמו . נוטל סרס מבית המלך לכל לרכיו :

העתקה ובאור למלות לועזיות

הנמצאות בפ"י רש"י ז"ל.

- א ה ידעתיך, קניינשטוי בלע"ז; (je) connust toi (ערקמנטע דרך).
 א ו אהה, לשון יליל קונפליינט בלע"ז; complainte (קלוגע), עיין העתקה למלות לועזיות איוב מ"ב א'.
- י לבחשו ולבהוץ, דיספליי"ר; défaire (disfaciare) (לערטטערטן, פערניכטען).
 יא מקל שקר, מנדולי"ר בלע"ז; mandolar (מנדעלבוץ), עיין מרפא לשון פרק א' דללאים משנה ד' ברמ"ס ד"ה שקדים.
- יג סיר נשיה, רוח בויילנט בלע"ז; bouillant (זידענד, קהענעד). ופניו, רתיקותיו אישישאינדי"ש בלע"ז; et ses ondes (חונד זיינע טייחונגען, חויסוועלונגען).
 ב כלולחך, נולי"ש בלע"ז; noccs (הקללייטספעסטע).
 ו ערבה, פלנוור"א בלע"ז; planure (עבענע). ושוחה, נטייה אינפוישי"ה בלע"ז; enfosse (פערטיעפונג, גרובע). ציה, דיגשטיא"ה בלע"ז; deyat (פערוויסטונג).
 י איי, איסל"ש בלע"ז; iles (אינען).
 יג יכילו, טינדרונט בלע"ז; tiendront (ווערדען אין זיך פאסטען, האלטען).
 כא סורי, דיסטורלטור"ש בלע"ז; detour la tour (דיו קרייטונג, חבוייכונג פאקס וועגע).
 כב בוריה, סאבון"ש בלע"ז; savon (זיינע), וכן לועז רש"י בוריה כריתות ו' א', עיין במרפא לשון שם. כחם, טאק"א בלע"ז; tache (פֿעקען).
 כד פרה, שלואטי"קו בלע"ז; בל"איט salvatico (וויור), ועוד הניא יש לועזין פוליי"ז; poulin או poulain (טוטטענפלינען). האנחה, ש"ן דרגומי"ט בלע"ז; son; dragonement (זיין דרמאטישע וועגען), עיין העתקה ובאור למלות לועזיות בתרי עשר הושע"א ט', והניא רש"י עוד ל"א ש קונטריא"ה בלע"ז; sa contrée (זיינע געגענד).
- כח בואש, נוקליי"ר בלע"ז; non chaloir (ניכטס דערטן געלעגען זיין), עיין העתקה ובאור למלות לועזיות איוב כ"א כ"א.
 ג ומלקוש, טרדיוו"א; tardive (טפעט, טפעטרעגען).
 ו משובה, ישראל הסוכנה אנוישי"ה בלע"ז; invicieux (ומסטערהפסט, אין זא סטער פערזונקען), עיין העתקה ובאור למלות לועזיות בתרי עשר הושע ו' י"א.
 יג שובבים, אינושיי"ר בלע"ז; ממורגס בלע"ז; הקדום.
 ד יחללו, פורונט"ר בלע"ז; for vanter (זיך עפֿענענדיך ריהמען), עיין העתקה ובאור למלות לועזיות בתרי עשר מלאכי א' א'.
 ג קצים, קרדונ"ש בלע"ז; chardons (דיסטעל).
 ז מסכבו, במארב סכני היער אפשיי"ש בלע"ז; épais (דיק, דיקיגט) בלשון לרפת הנהוג יאשר épaisseur d'un bois (דיכטעס געביט).
 י השא השאח, אטינט"ר בלע"ז; as tinté (רוח האשט פֿערפֿיהרט, פֿאנגערייזט).
 יא לזרוח, אהנווי"ר; à vanner (דחז געטריידע לו טווינגען), עיין מרפא לשון שנת קל"ד א' ד"ה לינספיה בניפיות א'.
 יב רוח, עלנ"ט בלע"ז; talent (וויזנע, טריב), עיין בבאורי לאופטיס ט' כ"ג.
 יג ובסופה, איקומ"א טרונילו"ן; e comme tourbillon (חונד וויז ווירבענווינד), עיין בהמעמר לתהלים פ"ג ט"ז.
- ט קירוח, אטינא"ש בלע"ז; ententes (זיננע, גערמאנקען) או intense (העפֿטיג קייט), ולעניינעס לא מלאמי אורש דבר, ויתכן אהו étançons, étances (טטיט לען) שכן תרגם יונתן סמך לני, וזה נראש לי עיקר.
 לא החיפה, תייליל וכו' קונפליינט בלע"ז; מתורגם למעלה א' ו'.
 ה יצחלו, לשון להלה אנוויישימני"ט בלע"ז; hennissement (דחז וויהען דער פֿפֿערדע).
 י נטישוחיה, ליפ"ש בלע"ז; שס שרשי כרס; וכן לועז ישי"ה ופי"ה שס עיקר הגפנים שקורין ליפ"ש; והו ceps (רעבען, וויינטשקקע).

העתקה ובאור למלות לועזיות

- ה כו כשך יקושים, כאשר ישך היקיש וכו' יקירין לו פו"ד בלע"ז; *piege* (פּוּסְגֵּנְגֶּע) .
 הציבו משוחית, ליננ"ל בלע"ז; *gens pilles* (פּוּלְדֶּרֶר), עיין העתקה ובאור
 למלות בלע"ז ש"א י"ג ב"ג.
- כו כבלים, חזים שמפטמין בו עופות וכו' ובלע"ז פּרנ"ק; *parnage* (פּאַרנאַג, דער
 פּאַרנאַג ווּן דאַז פּוּה געוואָסעט ווירד).
- כח עשחו, לשון עשת שן גוף עב ובלע"ז אישפּייר"ט; *épaissir* (פּאַרדִיקקען, דיק
 ווערדען).
- ך ט עולל, גרפּאָיץ בלע"ז; *grappes* (טרובען), או שהוא הפעל *grappiller* (נח"כ,
 לען). סלסלות, רניקור"ש; חין להסחפק על מלה זו שהיא מאונשת, וסס סלסלה
 לדעת דוגש נופל על הכרס שנכר כנר והנוכר מאיב ידו עליה לחפש אחר העוללות
 שנארו, ולדעת מנחם הוא לשון סל פּטר"ש בלע"ז; *paniers* (פּאַנִיעַ).
 — יא הכיל, כמו להכיל אופרי"ר בלע"ז; *a souffrir* (לו ערטראַגען).
- יז צושים, גיט"ש בלע"ז; *gnets* (וואַכען, חוּיפּפּאַסער), וכן ליעו ש"א י"ד ט"ז ע"ש.
- כט גחר, לשון חרה אפי וכו' איזר"ש בלע"ז; *arsis* (פּאַרבראַנגט), וכן ליעו נקודים
 יהוצע ט' ה', ועיין מה שהעירותי שם בבאור לידדי החנס ר"מ. נחקן, פּורלטראַקייזן;
furent tranchés (וואַרדען וואַגעוואַכט, פּאַגעוואַכערט).
- ח ו מרוצח, קורש"י בלע"ז; *course* (וויץ), וכן ליעו לקמן ב"ג י'. שומף, אישפּרידי"ן;
 פעל נוסף בל"כ *esbridé* (ענטלייט, ליעגעוואַן).
- ז חסירה, ליגוויא"ה בלע"ז; *eigogne* (סטאַך). וס"ס, ונורכיא כורכיא גרווא"ה
 בלע"ז; *grue* (קראַכין), ונקידושין מ"ד א' ד"ה כ"י כ"ו כ"א פ"י שהיא חרגום
 של עגיר ע"ש. סטוניה, ארונד"ל"א בלע"ז; *hirondelle* (טוואַלבע), עיין מרפא
 לשון שנת ע"ז ב' ד"ה סכונות.
- יח מבליגתי, כמו הנלגתי וסס דנר הוא מיאשיעינמ"ן בלע"ז; מלה נושנת בל"כ כרפת
mes haitenements (היינע וואַסערקייט, גייסטעסרוהע).
- כב ארכה, אינ לטר"א; *emplatre* (פּאַלסטער), עיין מרפא לשון שנת י"ח א' ד"ה
 קילור.
- ט ב וירדכו, לשון זה נופל וכו' חן וקשת היא ארבלט"א בלע"ז; *arbaléte* (פּאַרלעטער,
 פּאַרלעט).
- ז שחוט, משוך וכו' טריי"ש בלע"ז; *trait* (געוואַנגען), עיין יחזקאל כ"א כ"ו. ועוד
 הביא רש"י ל"א לשון שחטה ממש טרנקה"ט בלע"ז; *tranchant* (טניידער).
- כג השכל, כמו הכנר איטליינט בלע"ז; *intelligent* (פּאַרשטענדיג, איינזיכטעווייז).
- ד מסמרוח, קלוי"ש בלע"ז; *cloux* (נעגען). מעצד, דוליר"א בלע"ז; *doloire*
 (האַבען), עיין מרפא לשון כנ"ק קי"ט א' ד"ה מע ל"ד. ובמקבוח, קורנס מרעי"ל
 בלע"ז; *martel* (האַמער), עיין מרפא לשון שנת ס"ב ב' ד"ה בל"ל.
- יב נטה, טינד"ש בלע"ז; *tendit* (אויגעשפּאַנגט). ברקיש, פּלנדור"ש בלע"ז;
splendeurs (גלענצענדע בליטצע), עיין העתקה ובאור למלות לועזיות איזנב' כ"ה.
- יט ואשאנו, ת"י ואסוברניה אשפּריירל"י בלע"ז; *souffrirai-lui* (ווערדע חיהן ער=
 טראַגען).
- כד במשפט, יוסטיצי"א בלע"ז; *justice* (ליכטיגקייט), עיין חרגום ובאור מלות בלע"ז
 לממש מנלות קהלת ח' א'.
- כה אכלו, דיורני"ט בלע"ז; *devorèrent* (פּאַרלערהרטען).
- יב ג החקש, נתקם מן המיים למות דיטשאַפּאלוז בלע"ז; *détache-les* (אָנרעדע ויז חב),
 עיין מה שהעירותי בבאור לידדי המדקדק ר"מ יהושע ח' ו'.
- ד ספחה, פינור"א בלע"ז; *finira* (ווייר ענדיגען).
- ה רגלים, פיאזניד"ש בלע"ז; *pietons* (פּוּסגֵּנְגֶּער). חחררה, אשפּיר"ש בלע"ז;
liäteras (רוח טרייבעט שן), וכמו שפירש"י תהלים ל"ז א' עיין בהמעמר שם.
- י חלקה, קנפ"א בלע"ז; *campagne* (פּאַנז, פּאַנע, עבענע), עיין מרפא לשון
 שנת ו' א' ד"ה בקעה.

העתקה ובאור למלות לועזיות

קנג

- יג א** אזור, פירליינ"ט בלע"ז; *pourceint* (גורט), עיין העתקה ובאור מלות לועזיות לספר שמואל ב' ו' י"ד, ומרפא לשון שנת י"ג ב' ד"ה ס' י"ד.
- טז** — יחוגפו, אנופ"ר בלע"ז; *chopper* (אנטאקסען), עיין בהמעמר לתהלים ז"א י"ב.
- יח** — יח מראשותיכם, וואסערייקא"ן בלע"ז; *vostra choix* (חייערע אויסוואהל, ד.ה. חייערע קבערהייפטער דיר חיהר חייך אויסערוואהלט).
- יט** — יט שלומים, גרדונאמי"ן בלע"ז; בל"איש *guiderdonamento* (פערגעלטונג).
- כב** — כב שולד, שיפולי הבגדים ט"ש אורלא"ש בלע"ז; *tes orles* (דיינע זיינע), עיין מ"ל מנחת מ"ב א' ד"ה ג' ד"ל. עקביך, טרלי"ש בלע"ז; *traces* (אָטאַטשפּען).
- כג** — כג כושי, וחקר בלע"ז ידוע, וכן נמר לעקספּרט בלע"ז. חברבורוח"ו, מנכורות טק"ש בלע"ז; עיין לעיל ב' כ"ב מלת כ"ס.
- יד ד** אכרים, בונייר"ש בלע"ז; *bouvieres* (קעכענטרייבער, היער אין דער בערייטונג; טרייבער דער קעסען וועלכע פֿהר דעץ פּלאַנצגע בעטפּאָנט זינד), וכן פירא"י יאשי"ס ק"א ה' אכרי כ"ס מנהיגי המחרישה.
- ו** — ו על שפיים, יכלי מים רינייר"ש בלע"ז; *rivieres* (פליסע).
- ט** — ט גרהם, רקרו"ן בלע"ז; *recru* (אָגעאַמפּטעט), ומה שהניא נס"י א' רקריא"ן בלע"ז, לא ידעתי להולמו; זולי הוא *recrue* (בעיגט) או *recréance* (ענטפּאָסונג).
- טז ו** הנחם, דפורסאי"ר בלע"ז; *de faire penser* (ל' בעדענקען).
- ז** — ז במורה, נפה שקירין וו"ן בלע"ז; *van* (טווינגע לוק געטריידע), עיין לעיל ד' י"א.
- יה** — יה אבוב, מקיר פוסק פילייני"ן בלע"ז; *faillant* (אויפהערענד, פּערזיגער).
- טז ה** אשז"י, אט"א"ש בלע"ז; *otai-je* (וועג כההן חייך).
- יט** — יט ומנוסי, אנטפּווימא"ט בלע"ז; *en te ma fuite* (בייא דיר חויט חיינע לופּאָנט).
- יג** — יג הררי בשרה, הררי כמו ערבי ע"ש שישנ בערנה (כל מר הררי ע"ש שישנ בהר), מונטיי"ד בלע"ז; *montagnard* (געבירגאבעוואהנער).
- ו** — ו כערער, יש אומר דגאטיא"ה בלע"ז; עיין לעיל ב' ו' מלז ז"ה.
- יא** — יא קורא דגר, קוק"גלונג"ט בלע"ז; *coucou gloussant* (חייך גלוקסענדער קוקוק), עיין מה שהעירתי במרפא לשון מולין ס"ג א' ד"ה ז' ה' נ'.
- יד** — יד חלהי, וונט"א בלע"ז; *vantence* בלשון נוסן (רוהץ) מיע"ל *vanter* (ריהמען).
- יח ג** האכנים, סדנא כורמא"ש בלע"ז; *forme* (פֿאָרם, געטאַל).
- ח** — ח אשר, פורק"י בלע"ז; *pourque* (דערפּו, דעסוועגען).
- יד** — יד קרים, פריווד"ש בלע"ז; *froids* (קאלטע) בל"ר ני שנ על המים. גוולים, קירא"ן; *courant* (לויפּער, פֿליסער).
- יט ג** הצליגה, טינטי"ה בלע"ז; *tinter* (קלינגען), עיין מלות לועזיות לחרי עשר חנקיק ג' ט"ו, ולספר שמואל א' ג' י"א.
- כ** — כ המהפכה, כופת א ארוול"ר בלע"ז; *arche-voute* (געוואָלבער באָגען), עיין מרפא לשון זמנים נ"ח א' ד"ה כ"י ס"ן.
- יד** — יד אשר ילדתי בו, פוא"י איניינור"ט; *fus engendré* (וואורדע געלייגט).
- כב יד** משוח בשער, כמו קוט המסחה אלייאנא"ט אנשינפלא"א בלע"ז; *alignant en* (אָלייאנער פֿאַרבע).
- כח** — כח העצב, כעולל קטן שמעל"בין אותו מילוייל"ר בלע"ז; ז"ל כמו שהוא בשנת ס"ו ב' ד"ה לפוסי *émailloter* (חיינדיקען), עיין מרפא לשון סס, וכן פירא"י סס קמ"ז ב' ד"ה לפוסי כמו שעושין לקטן אטיישנו איכרו של א יתעקס, ומה שפ' רש"י להלן מ"ד י"ט דפוסים כדמות עזובה ר"ל כדמות עולל החניו כמעטפה וסתולה.
- כג ט** רחשו, הולכים ונעים וכו' טרנבלירי"ט בלע"ז; *tremblèrent* (זיח ליטטערטען, אַמלעטען חיינע ליטטערנדע בעוועגונג).
- י** — י מרוצחם, קורש"א בלע"ז; עיין לעיל ח' ו'.
- כט** — כט ובשטיש, פיק בלע"ז; *pie* (טפילהקע, טטיינהויע), עיין מרפא לשון כרכות כ"ח ב' ד"ה פטיש. והוסף רש"י לתרגם ויש אומר מרטי"ל עיין לעיל י' ד'.
- לב** — לב ובפחוחם, לשון חמהון אישטירדיו"ן בלע"ז; *étourdissement* (בעטייבונג), עיין מרפא לשון יומא פ"ג א' ד"ה מוננא.

העתקה ובאור למלות לועזיות

- כד** א החרש והמסגר, לימיטור"א איליפורטי"ר בלע"ז; le maitre et le portier (דער מייסטער חונד דער טהירהיטער, בעטליסטער).
- כה** כ הערב, גרנטיא"ה בלע"ז; garantie (בירגטשאפט, געוועהרלייטונג), עיין העתקה ובאור למלות לועזיות שמואל א' י"ז ו"ח ובהמעמר לתהלים קי"ט קכ"ב.
- לד** — והחשלו, החגלגלו באפר וטרליי"ר בלע"ז; vautrer (וועלען זיך טטויבע, טאנצע ז. ג. וו.).
- כו** ב מוסרות, קיריגל"ש בלע"ז; courroyes (ריעמען), עיין בהמעמר לתהלים ב' ג'.
- כח** ו יעשה, פאל"א בלע"ז; fasse (ער אהעט, טהוע).
- כט** יח ולהרפה, דאטרווי"ר בלע"ז; détruire (פֿעריכטען, לערטערען—דען גוטען רויף).
- כו הצינוק, סדן ליפ"ש בלע"ז; eippe (טטאק, ווהרין דער פֿוס געטפערט ווירד, פֿוסבאקק), וכן פירש"י ע"ז ט"ו ב' ד"ה ס דן לשום בו רגלי איש ובלשון אשכנז שו"ק ובלע"ז ליפ"י ע"כ, עיין מרפא לשון ברכות כ"ח ב' ד"ה בא ס דא.
- ל** יב שברך, אנפר"ש בלע"ז; enferres (דורכברען, דורכברענגען) מפעל enferrer (דורכברען, דורכטפיעען).
- כא ערב אח לבו, ל' ערנון פרוויל"א הטינ"א בלע"ז; pour vouloir (לשון נושן hutin (דיח קיהנהיט הדיבען).
- לא** י מורה, ספרינו"ש בלע"ז; separant (לערטרייער).
- יח מהנוד, קומפלינט בלע"ז; עיין לעיל ח' ו'. כעגל לא לומד, פויאגילוניץ בלע"ז; fant aiguillonné (דאז איט דעך טרייבטשטעלען פֿאגערעבען ווערדען זום), עיין בנאורי לאפטיס ד' ל"א.
- יט הודעי, אפרינוי"י בלע"ז; apprenais (ברכטע זיך ערפֿאהרונג, קאך לור ערקענטניס).
- כ שעשועים, אישנמיניץ בלע"ז; עיין בנאורי לישי' ס"ו ב', ébannoi, ébannoiment (פֿריידע, ערגעטלען).
- לה לאור, איאקלארי"ר בלע"ז; éclaircir (אויפֿלוקערען, אויפֿלעהלען).
- מ השדמוח, קנפני"א בלע"ז; עיין לעיל י"ב י'.
- לב** לג ולמד אותם, לשון פֿעגול אפפרינט; apprenant (לערנער), עיין בהמעמר לספר במדבר ט"ו ל"ה מה שהעירותי במלת רגום זס.
- לג** ו עתרה שלום, ברכת שלום שלו"ר בלע"ז; salut (גרום, הייט).
- לה** ד שומר הסף, אמרכליא טראזיר"ר בלע"ז; trésorier (טאזאייסטער), ודברי רש"י פה ונפסאים כ"ז א' והכריות י"ג א' סותרים אהרדי ע"ש.
- לח** ד מרפא, אלאקניץ בלע"ז; relachant (ערטלפֿענער).
- יב אצילות, אייטל"ש בלע"ז; aisselles (אייסעלההען), עיין מרפא לשון שנת ל"ב א' ד"ה במרסקו, ומוס' חולין ק"מ ב' ד"ה אמר רב יכו'.
- יט והחעללו בי, איגנירט בלע"ז; פעל נושן בל"ג gaberont (זיא ווערדען טפֿאטע טען) ונהוג עוד בלא"ט gabbare, עיין בהמעמר לתהלים א' א'.
- לט** י ויוגבים, כל יגיבה לשון חסירה אפויניץ בלע"ז; fosse (גרובע) éfosser (גרובען).
- מ** א באויקם, בזיאז"ש בלע"ז; מלה משיבט וכל ליפ"ש כמו לעיל כ"ט כ"ו ע"ש.
- מג** ט במלט, אנוולופמנט בלע"ז; enveloppement (אוינהעלונג, אווויקלונג, אווטאנג).
- מו** ד מיקו, פורני"ר בלע"ז; fourbir (בלאנק אהען, פֿהירען).
- כא מרבק, קופל"א בלע"ז; couplé (געפֿאכט, געפֿאכט), עיין העתקה ובאור מלות לועזיות לתרי עשר עמוס ו' ד'.
- כח אל אמון, על השר אמון וכו' לאינורי"א די אליסנדר"א בלע"ז; la Seigneurie de Alessandrie או בלא"ט la signoria di alessandria (דיח הערר, טאפט [הייסטער] פֿון אלעכסאנדריען).
- מז ד אי, איזל"ש בלע"ז; עיין לעיל ב' י'.
- מח** מג שחח, פוש"א בלע"ז; fosse (גרובע).

העתקה ובאור למלות לועזיות

קנה

מחמה וקדקד, אטריפירלד"א בלע"ז; פה שמתה לי מקום להשיב לאיש שמודות יקר הערך החכם השלם רבי ולמן שטערן ג"י אשר ערך אלי נעימות ימינו, ובה דבריו: „כאשר „גא לידי חבורך מרשא הלשון רפאות לשון עלעג ובלעג שפה, שקדתי עליו בחשיקה „עלומה וטעמתי מנועם המרקחת ואכלתי די דבש ותארנה עיני, שמותי ראיתי אור, „והעלה ארוכה לשאלת לשוני, ובעין החקירה הלכתי לחפש אחר מקור הדבר, וחקרתי „ואחר כל הבלע"ז הנוודעים לי לדעת מקורם וענינם, והנה סלאתי בכתובות ריש „פרק האשה שנתארמלה במחני' וראשה פרועה (דף ע"ו ע"ג) וכתב רש"י איטטייבליד"ה „ואשר לא הערות עליו, לא זורה ולא רננה בשמן המאור, ונעלם ערכו מעין כל „מעין ומקומו יפקד מספר ההוא, ונלטערתי מאד מדוע יחסר מהספר השלם הזה „אזת אחת, אבל לא עלה ברעיוני להעריך על זה, כי מי יבוא וכו'; רק כעת אני „עסוק לכתוב מאמר אחד בנידן גלוי ראש הנשים לדעת את מקורו, ועל מה העמידו „הרבנים את דבריהם ותוכחתם בענין איסור זה ומעגילי' אותו כאחת המלות המפורשות, „ובדק"זי אחר כל המקומות שזכר בהן פרוע ראש לדעת שרשו ומקורו, והנה באשר „סגעתי בדברי רש"י אלה — והיא לפני כנהר בלי אעבור, נזכרתי דברי הקדמתך „הנחמדה לספרי הש"ס וז"ל: וכל איש אשר שם לבו לעיין עליה יוכל ויבין טעם מלות „לועזיות שהביאו הראשונים, ומדוע הביאו המלות בלע"ז כי נימוקם עמם עכ"ל. „יידעתי גם ידעתי כי בהנחת מלח איטטייבליד"ה הג"ל אונל לעזור הרנה בנידן ההוא, „וע"כ תפול תחנתי לפני כבודך להודיעני פשר דבר ביאורו וענינו, מעוטר בראיות הנם „והנה בדרכך, ובכן אלא בבטחון שתאליל עלי וכו' ע"כ. — הנה לדעתי הבלע"ז „בכתובות שם והבלע"ז שלפניו מלה אחת המה, ורק שינושי המדפיסים חלפו ועברו עליהם נשיונים שונים, ושם vertex (ווירכעל דעם הויפטעס, טייטעל) עמון בהם, „ולדעת רש"י ז"ל פרוע ראש ענינו גלוי הקדקד.

מט ד תהלהלי, תחפארי וונטיר בלע"ז; עיין לעיל י"ז י"ד.

— **בט מגור**, אשאש:כ"ט בלע"ז; amasement (ווקהנונג), ויהי' ענינו ענין דירת עראי וישינה בחיביר ואסיפה לזמן מועט והוא נגזר מפעל amasser (מנהייפען), ועיין רש"י ע"ז י"ח ב' ד"ה מאזל ין ובמרפא לשון שם.

ג נס, פורק"א בלע"ז; perclie (טטחנגע).

— **ו שובבים**, אינוויזאנ"ץ בלע"ז; עיין לעיל ג' ו'.

— **יו עצמו**, גרמו וכו' דיזש"ר בלע"ז; desosser (ענטקקענען, אויסביינען).

— **לו הערב**, סומכוותא גרנטיא"ה בלע"ז; עיין לעיל ב"ה ב'.

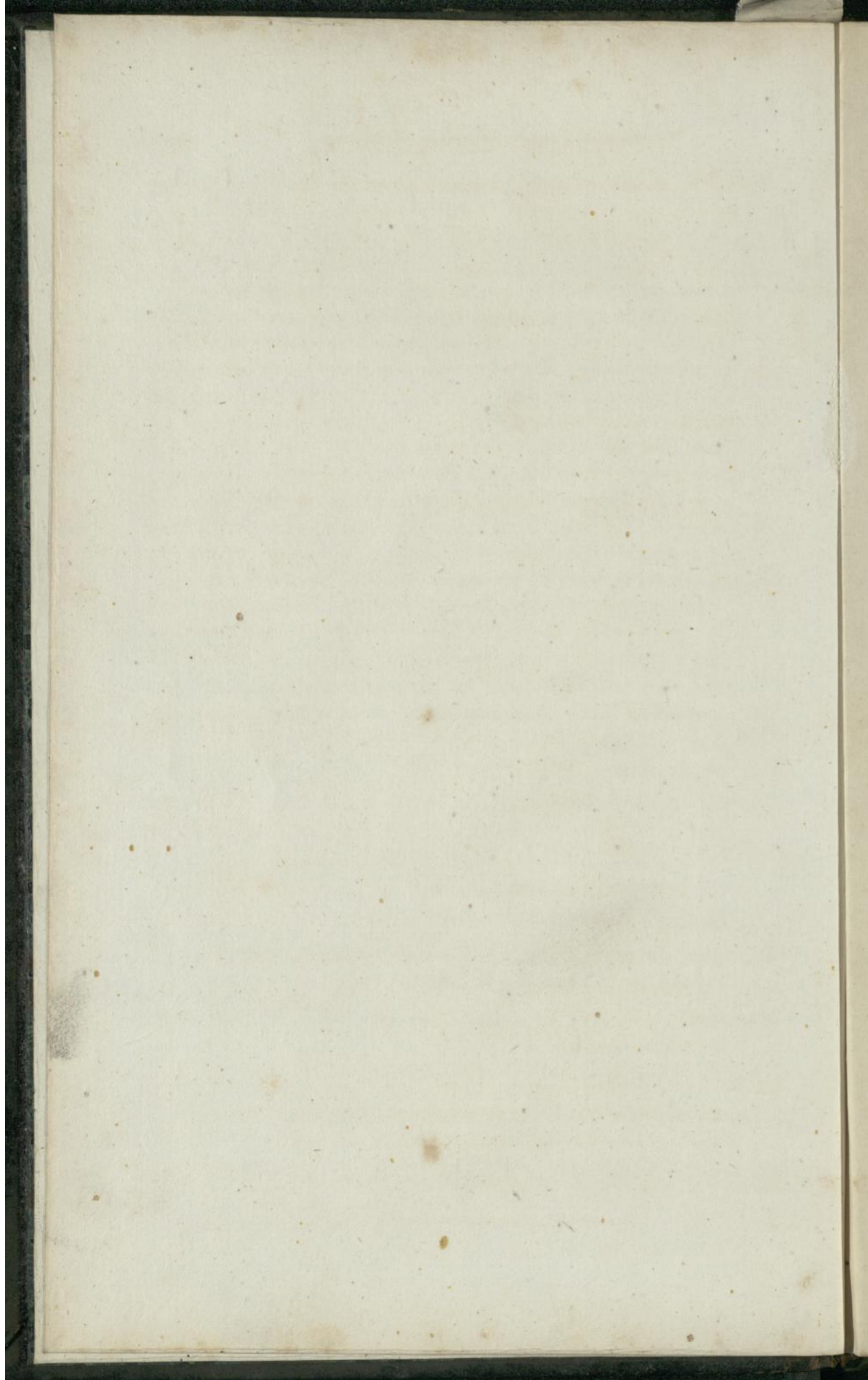
— **לח יחהללו**, פורוונטרונ"ט בלע"ז; for vanteront (וועררען זיך עפֿענטליך ריהען), עיין בהמעמר לחהלים ל"ד ג'.

נא א רוח, טלנ"ט בלע"ז; עיין לעיל ד' י"ב.

— **יד בנפשו**, אינשימאמו"ש בלע"ז; en soi meme (בייה זיך זענכסט).

— **כו סמר**, הריזי"ר בלע"ז; herisser (ריח הפערע טטרייכען).

נב כב ושבכה, קוייב"א בלע"ז; coeiffe (הויבע), עיין מ"ל שנת נ"ז ב' ד"ה שנתה.

28. pros. 1925
K. 5629

